LUMINĂTORII LUMII

SFÂNTUL
CHIRIL AL ALEXANDRIEI

Carte apărută cu binecuvântarea
Î. P. S. Nicolae CORNEANU,
Mitropolitul Banatului

Traducere din limba greacă de
dr. Constantin DANIEL
revăzută de
Î.P.S. Nicolae CORNEANU

Prefaţă

Sfântul Chiril patriarhul Alexandriei a fost unul din cei mai importanţi ierarhi, scriitori şi mai ales teologi, aparţinând perioadei de glorie a patristicii. În limba noastră au apărut numeroase studii privitoare la el, cu referire mai ales la contribuţia adusă la definirea dogmei hristologice, în mod special a învăţăturii privind pe Maica Domnului ca „născătoare de Dumnezeu" (vezi episcop Timotei Seviciu, *Doctrina hristologică a Sf. Chiril al Alexandriei*, Timişoara, 1973).

Opera Sfântului Chiril este amplă şi ocupă zece volume din cunoscuta colecţie de scrieri patristice a abatelui J.P. Migne. În româneşte, pr. prof. Dumitru Stăniloae a tradus câteva din aceste scrieri în colecţia Patriarhiei Române „Părinţi şi scriitori bisericeşti" volumele 38, 39 şi 40 şi anume: „Despre închinarea şi slujirea în duh şi adevăr", „Glafire" sau „Transparenţe pline de graţie sau farmec în Pantateuh" şi „Despre Sfânta Treime". Tot pr. D. Stăniloae a tradus "Tâlcuirea Psalmilor" în revista "Mitropolia Olteniei" (1989-1991). Aşa-numitele „Anatematisme", altă importantă scriere a sfântului Chiril, au fost traduse de prof. Olimp N. Căciulă (*Anatematismele Sf. Chiril al Alexandriei.*, Bucureşti, 1937; vezi şi episcop Nicolae I. Popovici, *Începuturile nestorianismului, cu specială considerare asupra Anatematismelor lui Chiril*, Sibiu, 1933). Să amintim şi de dialogul "Despre întruparea Unuia-Născut"

tradus de Lucian Turcescu în revista "Studii teologice" (seria II, an XLV, nr.3-4, mai-august 1993, pp. 12-45).

Între scrierile Sfântului Chiril al Alexandriei un loc aparte îl ocupă tratatul "Zece cărţi pentru credinţa creştină împotriva Împăratului Iulian" care va forma obiectul volumului de faţă. Să arătăm însă, în primul rând, cine a fost Sfântul Chiril, patriarhul Alexandriei.

*

Sfântul Chril a fost nepotul lui Teofil, care a ocupat scaunul patrirhal al Alexandriei între 385 şi 412. Cu ajutorul acestuia şi-a însuşit el o bună formaţie clasică, mai ales greacă şi mai puţin latină. Câtva timp a trăit ca monah în pustie. Curând s-a ataşat unchiului său, pe care în 403 l-a însoţit la Constantinopol, unde sinodul convocat atunci, l-a alungat din scaunul patriarhal pe sfântul Ioan Gură de Aur.

La două zile după moartea unchiului (412) a devenit şi el patriarh (al Alexandriei) căruia i s-a asemănat, mai ales printr-o intransigenţă deosebită. Nemulţumit de Orest, prefectul Egiptului, a organizat o înmormântare fastuoasă în cinstea preotului Amonius, care a rănit pe respectivul demnitar în cursul unei manifestaţii îndreptate împotriva ereticilor novaţieni cărora le-a închis bisericile, s-a implicat în incidente soldate cu un pogrom al populaţiei evreieşti deşi nu şi-a recunoscut niciodată vina. Până la sfârşitul anului 428 s-a ţinut oarecum departe de frământările care au tulburat viaţa Bisericii, preocupându-se mai ales de problemele pastorale şi de alcătuirea unor scrieri teologice. În această perioadă s-a dedicat mai ales combaterii influenţelor păgâne şi iudaice. După anul 428 însă, ceea ce l-a interesat mai ales a fost apărarea dreptei credinţe împotriva ereziei nestoriene. Aşa precum observa un cercetător al vieţii şi operei sale, „dacă prudenţa şi tactul i-au lipsit şi dacă agresivitatea şi lipsa de

supleţe nu permit a face distincţie pe de-o parte, între ceea ce i-au inspirat zelul pentru dreapta credinţă şi conştiinţa ce-o avea cu privire la obligaţiile sale, iar pe de altă parte consecinţele decurgând din rivalitatea tradiţională dintre patriarhiile Alexandriei şi Constantinopolului, el a dovedit totuşi o grijă deosebită pentru obiectivitatea doctrinală şi pentru respectarea unei riguroase metode de lucru, în ceea ce priveşte preocuparea şi analizarea textelor combătute" (Berthold Altaner, *Précis de patrologie, adapté par H. Chirat*, Paris-Tournai, 1961, pp. 408-409).

Începând cu anul 429, Chiril s-a angajat total în combaterea ereziei lui Nestorie, culminând cu sinodul ecumenic din 431, ceea ce n-a fost totuşi prea simplu, de vreme ce împăratul Teodosie al II-lea, la un moment dat l-a condamnat nu numai pe Nestorie, dar şi pe Chiril, biruind până la urmă doctrina ortodoxă, cu privire la maternitatea divină a Maicii Domnului argumentată de Chiril. Ultimii ani dinaintea morţii (444) au dus la o anumită împăcare de natură să refacă autoritatea patriarhului şi să asigure pacea Bisericii, mai ales că se profilau noi încălcări ale dreptei credinţe.

De la Sfântul Chiril patriarhul Alexandriei au rămas numeroase scrieri, evident, în primul rând cele împotriva ereticului Nestorie, dar şi cele despre Sfânta Treime, comentariile la multe cărţi ale Vechiului Testament, predici şi epistole. Un loc aparte îl ocupă scrierile apologetice, în primul rând cele „Zece cărţi pentru credinţa creştină împotriva împăratului Iulian".

Scrierile lui Chiril, foarte importante pentru învăţătura Bisericii, nu se remarcă printr-o valoare deosebită din punct de vedere literar. Limba şi stilul lor nu atrag prea mult, dimpotrivă, excelează printr-o lipsă de concizie şi claritate. Când e vorba însă de dogme, el este precis şi convingător.

Opera pe care o prezentăm în acest volum, a fost concepută pe parcursul mai multor ani, începând probabil înainte de 429, când nu numai la Alexandria, dar mai ales aici, păgânismul era departe de a fi murit, iar amintirea împăratului Iulian, numit „Apostatul" (361-363), a măsurilor anticreştine pe care le-a luat şi a scrierii sale „Contra galileenilor" erau încă vii.

*

Dacă patriarhul Chiril a simţit trebuinţa să-l combate pe Împăratul Iulian, la proape 70 de ani după moartea acestuia, înseamnă că a avut motive serioase. Înainte de toate în întreg imperiul acelei vremi, dar cu osebire la Alexandria, păgânismul se bucura de atenţie deosebită, mai ales în rândul intelectualilor. Serapeionul, centrul gândirii antice, a fost distrus încă din anul 391, dar fapta aceasta a rămas mereu în conştiinţa lumii culte, ca un simbol al comportamentului provocator demonstrat de creştini şi nu mai puţin, al contradicţiei dintre cele două culturi. Dacă Alexandria era locul unde se derulau asemenea confruntări, nu mai puţin ea oferea posibilitatea unor conflicte mult mai dure, aici găsindu-se numeroşi reprezentanţi ai autorităţii de stat, cu mentalitate şi chiar apartenenţă păgână. Când Chiril deveni patriarh, Alexandria era „oraşul sfânt" al elenismului, pe care împăratul Iulian a ţinut cu tot dinadinsul să-l ferească de influenţa religiei „galileenilor".

Filosoful Teon şi mai ales fiica sa Hipatia, deveniseră mentorii tinerilor şi nu numai. Tulburările sângeroase din anul 415, cărora le-a căzut victimă Hipatia, au fost determinate mai puţin de unele rivalităţi personale cât mai ales de opoziţia dintre cele două feluri de gândire. Dacă Oreste poartă o evidentă responsabilitate pentru asasinarea Hipatiei, nu e mai puţin adevărat că sălbăticia huliganilor implicaţi

în cele întâmplate, se bucură de aprobarea Bisericii. Din păcate, pentru opinia publică, păgânii apăreau ca persoane având comportament fin, elegant şi inteligent, pe când grupurile de creştini, înarmaţi cu bastoane şi urlând pe străzile Alexandriei trezeau repulsie. În atare situaţie, nu e de mirare apariţia unei puternice nostalgii pentru timpul când împăratul Iulian a încercat restaurarea păgânismului.

Pe deasupra, au intervenit şi unele măsuri ale autorităţii imperiale, care au trezit nu puţine reacţii în rândul oamenilor înclinaţi să regrete păgânismul: desfiinţarea templelor şi transformarea lor în biserici, condamnarea la moarte a celor care aduceau sacrificii zeilor, trimiterea în exil şi confiscarea averii celor care manifestau simpatii pentru păgânism, etc.

Iată deci o serie de împrejurări care l-au determinat pe patriarhul Chiril să simtă necesitatea de a combate tendinţele de reactualizare a păgânismului. El n-a recurs însă doar la combaterea şi lansarea de atacuri pe plan intelectual, ci chiar la duritǎţi de genul celor care au provocat uciderea bestială a Hipatiei. Concomitent, patriarhul Chiril a simţit nevoia să arate că utilizarea literaturii şi filosofiei antice nu aparţine doar păgânilor, deoarece creştinii înşişi le cunosc şi le folosesc pentru punerea în lumină a adevărului pe care se străduiesc sa-l împărtăşească şi altora. Sigur, ne putem întreba dacă tonul şi metodele întrebuinţate de patriarhul Chiril au fost cele mai bune, spre a obţine rezultatul scontat (Paul Buguiere şi Pierre Evieux, în introducere la scrierea lui Chiril „Contra lui Iulian", col. Sources chrétiennes, nr. 322, Paris, 1985, pp. 14-20).

Din considerente ca cele amintite a decurs gândul Sfântului Chiril de a combate scrierea alcătuită de împăratul Iulian (intitulată „Contra galileenilor") în care critică cu vehemenţa creştinismul, mu mai puţin reminiscenţele măsurilor

luate de el contra religiei creştine şi pentru restaurarea păgânismului.

Scrierea „Contra galileenilor" a lui Iulian Apostatul nu ni s-a păstrat, dar ea se poate reconstitui în parte, prin intermediul celor „Zece cărţi pentru credinţa creştină împotriva împăratului Iulian".

*

Să ne referim însă şi la împăratul Iulian, cum de asemenea şi la scrierea sa „Contra galileenilor", pentru a înţelege mai bine replica lui Chiril.

Cum am arătat deja, la urcarea lui Iulian pe tron, contradicţia dintre creştinism şi păgânism s-a transformat într-un „uriaş conflict public" (pr. prof. Ioan G. Coman, *Cauzele generale ale politicii anticreştine a împăratului Iulian după mărturii patristice*, Bucureşti, 1938, p. 14). De fapt, nici nu se putea altfel. Deşi a provenit din părinţi creştini şi iniţial, a primit o eucaţie corespunzătoare, Iulian a fost atras din vreme de păgânism, de cultura şi filosofia păgână, până într-atâta, încât ajungând împărat s-a simţit dator să încerce restaurarea vechilor credinţe. Nu vom insista asupra măsurilor luate în acest scop, ci ne vom referi mai ales la criticile pe care le-a îndreptat împotriva creştinilor, în scrieri precum „Misopogon", „Simposion – Banchetul sau cezarii", „Elogiul împăratului Constantin", „Elogiu împărătesei Eusebia", „Către Senat şi poporul Atenei", „Scrisoare către alexandrini", „Scrisoare către aristarhul Teodor", „Scrisoare către episcopul Fotin din Sirmium", „Contra cinicului Heraclie" (Eugen Talbot, Oevres Complètes de l'empereur Julian, Paris, 1863). Lucrarea sa cea mai importantă este însă „Contra galileenilor", care se constituie într-un adevărat tratat, în care creştinismul este aspru criticat, atât din punct de vedere al credinţei, cât şi al modului cum este practicat în viaţa

de toate zilele. Acest tratat a fost desăvârşit în iarna anului 362-363, când Iulian se afla la Antiohia, şi a cuprins trei sau şapte cărţi. De fapt, nu ştim cu precizie, pentru cs ele nu ni s-au păstrat decât prin intermediul Sfântului Chiril.

De ce şi-a intitulat Iulian tratatul său „Contra galileenilor" şi nu „Contra creştinilor"? Ajungând împărat, Iulian promulgă un edict prin care adepţii lui Hristos trebuia să fie numiţi „galileeni" şi nu „creştini". Denumirea aceasta voia să demonstreze pe de-o parte, că era vorba de o sectă a unui neam fără importanţă, iar pe de altă parte, că nu reprezintă o religie cu pretenţia de a fi universală. Pe deasupra, pe Iisus însuşi, Iulian îl numeşte nu Fiul lui Dumnezeu, ci „Nazarinean" (C. Gérard, *L'empereur Julien: Contre les Galiléens. Une imprecation contre le christianisme*, Bruxelles, 1995, pp. 74-75; Simon C. Mimouni, *Qui sont les Galiléens dans la littérature chrétienne ancienne?*, în rev. „Proche Orient Chrettien". Ierusalim, t. 49, fasc. 1-2, 1999, pp. 53-67).

Cum spuneam, tratatul „Contra galileenilor" nu ni s-a păstrat, dar el poate fi reconstituit pe temeiul operei amintite a Sfântului Chiril, patriarhul Alexandriei.

Iată pe scurt, în ce au constat criticile îndreptate de împăratul Iulian împotriva religiei creştine.

Din însuşi titlul scrierii lui Iulian, rezultă că obiectivul principal pe care şi l-a propus era combaterea creştinismului, considerat o „maşinaţie a galileenilor", o „invenţie pusă la cale de răutatea oamenilor". Creştinismul nu are nimic divin şi se adresează părţii iraţionale a sufletului. Creştinismul este o „fabulă", o „minciună", o „boală a inteligenţei". „Nebunia galileenilor" a ameninţat cultura salvatoare a elinilor. Religia „rustică" a "pescarilor" nu este îmbrăţişată decât de foarte puţini intelectuali adevăraţi. Studiul Bibliei i-a făcut flecari şi maniaci. Au repulsie şi oroare pentru autorii profani,

pe care îi consideră adepţii lui Satan. Au părăsit elenismul, lepădându-se de legile lui dulci şi civilizate, pentru a îmbrăţişa nişte legi sălbatice şi barbare. Au devenit astfel „impioşi" şi chiar "atei". Pentru Iulian, creştinismul nu constă decât din ceaţă, ignoranţă, falsitate, întuneric, boală, fum, murdărie, funingine, superstiţie, înşelătorie.

După consideraţii generale de acest gen, împrăştiate pe parcursul tratatului „Contra Galileenilor", Iulian atacă problemele de fond ale credinţei creştine, pe care le pune în neîncetată paralelă cu gândirea şi credinţele grecilor, cât şi ale evreilor.

Crearea lumii după Biblie, e combătută prin acceptarea sistemului cosmogonic al lui Platon. Preceptele decalogului se găsesc la toate popoarele. Dar pe cât e Iahve de sever şi răzbunător, pe atât sunt de îngăduitori zeii grecilor şi romanilor. Lucrul se explică, în bună parte, prin superioritatea intelectuală a grecilor în comparaţie cu evreii. Dacă evreii sunt inferiori grecilor, creştinii sunt inferiori evreilor. Creştinii interpretează greşit Vechiul Testament şi văd pe nedrept în profeţiile lui, un anunţ al venirii lui Hristos. Ei nu mai respectă legea Vechiului Testament, deşi pretind că este eternă. Nu mai practică circumciderea şi nu mai observă deosebirea dintre alimentele pure şi impure. Resping sacrificiile, deşi au fost practicate de Moise şi profeţi.

În continuare, Iulian arată că pentru aderenţii lui Hristos acesta este Dumnezeu, lucru pe care n-au îndrăznit să-l afirme nici Matei, nici Marcu, nici Luca. Această impietate este invenţia evanghelistului Ioan. Iisus însuşi n-a fost altceva decât un mincinos. Care este celebritatea Lui când El este cunoscut abia după trei sute de ani? Şi cât a trăit, Iisus n-a convertit la religia Sa decât pe câţiva servitori şi sclavi, iar prin aceştia câteva femei sau oameni, ca sutaşul Corneliu

sau proconsulul Sergiu. „Dacă sub dominaţia lui Tiberiu sau a lui Claudiu, întreabă Iulian sentenţios, mi se va arăta că au reuşit să convingă un singur personaj de vază, aţi putea să mă consideraţi în toate lucrurile un mincinos".

Iulian a luat în derâdere moartea pe cruce a lui Iisus, moarte nevrednică de un Dumnezeu. De asemenea, relatarea învierii este şi ea supusă unor aspre critici. El nu crede în înviere şi de aceea numeşte pe Iisus „mortul".

În sfârşit, Iulian critică pe apostoli, pe călugări, pe martiri... Pentru el orice creştin este un om de nimic şi trebuie respins, ba chiar combătut cu toată tăria.

Iată foarte în rezumat opiniile împăratului Iulian cu privire la creştini şi învăţătura lor (pr.prof.dr. Ioan I. Pulpea-Răsmureanu, *Lupta împăratului Iulian împotriva creştinismului*, Bucureşti, 1942, pp. 83-145; pr.prof. Ioan G. Coman, *Sfântul Grigorie din Nazianz despre împăratul Iulian*, vol.I, Bucureşti, 1938, pp. 100-101).

Ecoul criticilor îndreptate de Iulian împotriva creştinismului nu s-a stins prea repede, mai ales că ele au intrat în mentalitatea multora dintre locuitorii Alexandriei şi nu numai. E motivul pentru care Sfântul Chiril a simţit nevoia să ia atitudine. Alcătuindu-şi cele „Zece cărţi pentru credinţa creştină împotriva împăratului Iulian" Sfântul Chiril n-a avut în vedere pe creştini, ci mai ales pe păgâni, ei fiind aceia care se credeau susţinuţi, chiar justificaţi de afirmaţiile lui Iulian.

Desigur, patriarhul Alexandriei n-a fost nici primul, nici singurul care s-a confruntat cu păgânismul. După cum Iulian a folosit din plin arsenalul polemic a unor Cels şi Porfirie, de asemenea Sfântul Chiril a reluat argumentele folosite de antecesori. Cunoştinţele de istorie, literatură şi filosofie, dovedite de Iulian în scrierea „Contra galileeenilor", preopientul său trebuia să le opună argumente cel puţin

egale. Admiratorii lui Iulian, contemporani cu patriarhul Chiril, n-ar fi admis acestuia să se opună filosofiei greceşti fără să citeze şi să cunoască pe reprezentanţii ei. E motivul pentru care el se referă permanent la aceştia, întemeindu-se pe cunoştinţele dobândite în perioada tinereţii. Totuşi, modul cum citează denotă o cunoaştere oarecum superficială. În orice caz resursele sale bibliografice şi modul cum le utilizează, lasă să se înţeleagă că nu rareori a ajuns la cunoaşterea lor prin intermediul unor înaintaşi, în mod special al apologeţilor din secolul al II-lea sau al unor autori patristici din secolele III şi IV. Aceasta nu înseamnă că a fost lipsit de originalitate. În plus, spre deosebire de antecesori, sfântul Chiril nu-şi menajează de fel adversarul. Nu se dă în lături de a folosi insulta, aşa cum a folosit-o de altfel şi Iulian, nu-şi respectă adversarul cum nici acesta nu-şi menajează preopinenţii creştini.

Procedeul la care recurge Sfântul Chiril, constă în citarea unor lungi fragmente din Iulian şi din combaterea lor imediată. Aşa se face că dispariţia textului „Contra galileenilor" se poate reconstitui în parte, cu ajutorul scrierii patriarhului alexandrin. Din păcate însă, nici tratatul lui Chiril n-a ajuns în întregime până la noi. Cercetătorii apreciează că scrierea lui Chiril a avut 20 sau poate 30 de cărţi din care s-au păstrat doar primele zece, iar din restul poate doar unele fragmente. Oricum, aşa cum îl avem astăzi, ne este accesibil prin intermediul ediţiei Migne deja citată (P.G. vol. 76, col. 503-1064) şi a unei ediţii noi bazată pe manuscrise descoperite între timp (colecţia „Sources chrétinnes", nr. 322, Paris, 1985)

*

Traducerea românească a tratatului sfântului Chiril împotriva împăratului Iulian, făcută după originalul din Patrolo-

gia lui J.P. Migne, aparţine medicului Constantin Daniel, prea curând plecat dintre noi, vestit orientalist, autor a numeroase studii şi traduceri din literatura ebraică, aramaică, asiro-babiloniană, feniciană, arabă, persană şi indiană. Cunoscător al limbilor orientale, el s-a iniţiat şi în limbile gracă şi latină, pe ambele învăţându-le singur, „după dicţionare şi gramatici, după alte lucrări", cum afirma într-un interviu publicat în revista „Magazin"(an. XXVIII, nr. 52 (1281), 27 decembrie 1979, p. 29). A colaborat la prestigioasa revistă „Studia et acta orientalia" şi a publicat, pe lângă cărţile şi articolele apărute în ţară, altele în SUA, Franţa, Belgia şi Olanda. Prefaţând volumul „Pe urmele vechilor civilizaţii (Bucureşti, 1987), Aurel-Dragoş Munteanu sublinia „ştiinţa aproape unică" şi originalitatea „metodei hermeneutice de tratare" dovedite de Constantin Daniel, a cărui „operă este comparabilă cu cea a lui Maspero, cercetătorul care a ambiţionat la începutul secolului nostru o istorie generală a vechilor popoare din Orient" (pp. 5-7).

Însuşindu-şi limbile orientale, Constantin Daniel a învăţat, precum spuneam, şi limba greacă, din care a tradus numeroase opere patristice şi postpatristice de referinţă. Nu demult editura „Anastasia" a publicat primul volum de „Omilii" ale Sfântului Grigorie Palama. De la marele nostru savant, au rămas şi alte traduceri, spre pildă întrega operă a Sfântului Chiril al Alexandriei. Întâmplarea a făcut să intru în relaţie cu Constantin Daniel, care mi-a transmis 11 volume dactilografiate cuprinzând scrierile patriarhului Alexandriei, unele purtând anul alcătuirii lor (1973, 1974 şi 1975), altele nu. Dorinţa lui nemărturisită a fost aceea de a fi tipărite, după o revizuire pe care o considera necesară, dar pe care n-a mai apucat s-o facă. Iată cum, după atâţia ani de la decesul său, am încercat să întreprind revizuirea unuia din

volumele cuprinzând traducerea operei Sfântului Chiril şi anume cele „Zece cărţi pentru credinţa creştină împotriva împăratului Iulian". Traducerea a fost încheiată la 25 noiembrie 1964.

Aşa cum se prezintă textul dactilografiat al traducerii lui Constantin Daniel, este evident că el a folosit maşina de scris, aşternând direct pe hârtie ceea ce traducea, urmând să revadă ulterior stilul şi exactitatea traducerii. Pe parcursul traducerii, notează uneori variante ale unor cuvinte şi expresii, alteori redă chiar textul grec. Deşi nedesăvârşită, versiunea traducătorului este unică şi extraordinară, cu atât mai mult, cu cât textul original, el însuşi este complicat şi plin de încurcături de exprimare. Sigur, pe parcursul anilor se va găsi un specialist care va încerca alcătuirea unei traduceri îmbunătăţită. Dar până atunci, munca lui Constantin Daniel merită să fie apreciată, ea ajutându-ne să cunoaştem una dintre lucrările cele mai importante ale Sfântului Chiril al Alexandriei.

† NICOLAE
Mitropolitul Banatului

Cuvântare

către mult piosul şi iubitorul de Hristos împărat Theodosie

Faptele săvârşite de Majestatea Voastră Imperială strălucitoare, sunt vrednice de a fi povestite şi sunt mai presus de putinţa de exprimare a lor, şi tot astfel este cuvioşia Voastră Imperială, pe care aţi păzit-o ca pe o moştenire ce a coborât la voi de sus, neclintită împotriva săgeţilor şi loviturilor pornite din pizmă. Pentru că îndemânarea şi iscusinţa Voastră, pentru faptele cele bune, se dovedeşte şi se arată strălucită, ca şi la tatăl Vostru. Şi mie îmi vine în gând, că şi Vouă vi se potrivesc cuvintele glăsuite de către Mântuitorul nostru. Căci El a spus: „Nu se poate ascunde cetatea aşezată pe munte". Căci totdeauna aceia ce sunt aşezaţi sus în înălţimi, trebuie să fie bine văzuţi şi priviţi, în chip obligator. Şi ce ar putea să fie deopotrivă de mare cu Măria Voastră? Absolut nimic. Pentru că slava stăpânirilor Voastre a mers până la culmea cea mai de sus, şi această slavă luminează toate cu strălucirea dreptăţii Voastre. Şi ea bucură prin blândeţea şi evlavia cea întru Hristos din ceruri, adică Puterile cele de Sus şi gânditoare ce sunt în cer.

Căci Măria Voastră sunteţi vrednic de admiraţie pentru aceste două calităţi, astfel că, deşi aveţi virtutea egală în tărie cu acestea, totuşi aţi biruit chipul oricărei faime.

Ofrande aduse de alţii către Voi – o iubitorule de Hristos împărate Theodosie - sunt victoriile, cununiile şi glasurile de mulţumire şi cele prin care Majestatea Voastră Imperială este cinstită în chip potrivit. Trebuie deci ca şi noi, care am

dobândit slujirea şi slujba cea dumnezeiască şi sfântă, să aducem cărţi compuse în chip reuşit pentru slava lui Dumnezeu. Pentru că a fost întotdeauna un lucru plăcut Vouă şi obişnuit şi mult dorit cu adevărat, ca să aplaudaţi această slavă (a lui Dumnezeu) şi să socotiţi că sunt foarte nebuni şi nesocotiţi aceia care într-un fel oarecare o insultă şi o ocărăsc şi să-i aşezaţi pe aceştia în rândul celor mai mari vrăjmaşi ai Voştri. Şi de asemenea, vă este un lucru plăcut şi iubit să învredniciţi de toată cinstirea pe aceia care au vrut să cugete şi să grăiască cele pentru slava lui Dumnezeu. Eu aş putea spune că această faptă măreaţă este vrednică de sfinţi şi este foarte potrivită pentru cei mai ridicaţi şi mai înălţaţi oameni ai noştri. Căci dumnezeiescul prooroc David a grăit cântând în psalmi către Mântuitorul nostru al tuturor, Hristos: „Oare Doamne nu am urât eu pe aceia ce Te-au urât pe Tine, şi am slăbit eu oare împotriva vrăjmaşilor Tăi? Cu ură deplină am urât eu, ei mi-au fost mie duşmani." (Psalm 138, 21-22).

Şi cuvintele acestea au multă dreptate. Căci aşa precum cineva ar arăta în chip limpede ataşamentul faţă de voi, prin aceea că s-ar potrivi celor care nu ştiu cum, din marea lor nesocotinţă prostească, nu v-ar îndrăgi, tot astfel credincioşia dragostei faţă de Hristos, se arată prin aceea că unii oameni se împotrivesc cu vitejie celor ce defăimează faptele Sale. Şi aceşti oameni aproape că grăiesc şi strigă cuvintele spuse de Scriptura cea insuflată de Dumnezeu: „Cu râvnă am râvnit pentru Domnul". Dar în ce fel este chipul cuvintelor acestora făcute de mine către Voi, se cuvine să arăt acum.

Şi să-mi acordaţi mie iertarea că am vrut să vorbesc, nu atât împotriva unui Împărat, care stăpâneşte toate împreună cu propriul Tată. Ca unuia căruia singur i se cuvine să zică:

„Prin Mine împăraţii împărăţesc". Căci el, Hristos, este Domnul slavei în cer şi pe pământ. Deci este de neapărată trebuinţă şi este nevoie întru totul ca, apărătorii învăţăturii sale cele sfinte, adică noi, care am fost aleşi mai dinainte de către Dânsul, pentru această faptă, să ridicăm şi să facem să se împotrivească cuvintele şi argumentele care pot să aibă putere, contra celor ce au vrut să vatăme slava Lui.

Iar aceste cuvinte ale noastre ar putea fi pentru binele cititorilor noştri şi de asemenea ar putea deveni un ajutor foarte de folos celor care au o inimă şi o convingere uşor de răsturnat şi de schimbat şi foarte repede răpită către idei şi păreri ce nu se cuvin să fie cinstite.

Iar pentru cei ce sunt statornici şi trainic aşezaţi în credinţă, aceste cuvinte ale mele, sunt ca un toiag ce are putere să reazime şi să susţină întru fixarea şi pentru sporirea şi întărirea predaniei şi credinţei cele drepte.

Deci, cine este cel ce a luptat împotriva slavei lui Hristos? Mai mulţi sunt din aceştia în diferitele vremuri care au fost aţâţaţi şi împinşi la aceasta de către răutatea cea prostească a diavolului, dar mai de seamă dintre toţi, a fost acela ce a fost împodobit cu vredniciile de împărat, adică Iulian, care nu a cunoscut şi a ignorat pe Hristos dăruitorul titlului său de împărat şi a puterii sale de stăpânitor.

Dar Iulian, înainte de vremurile când a avut împărăţia, era numărat printre cei ce au crezut. În plus, s-a învrednicit şi de Sfântul Botez şi s-a ostenit cu studiul cărţilor cele sfinte.

Însă nu ştiu cum, nişte bărbaţi vicleni pentru el, şi plini de superstiţii băbeşti, devenind prieteni şi casnici ai săi, l-au zdruncinat şi l-au făcut să coboare cuvintele şi ideile de apostazie. Apoi luând ei ca aliat pentru aceasta pe Satan, l-au adus pe el la obiceiurile elinilor păgâni şi să se arate slujitor al demonilor celor necuraţi, pe el, care era hrănit şi

crescut în bisericile şi mănăstirile cele sfinte, „căci vorbirile rele (sau însoţirile rele) strică obiceiurile cele bune", precum spune preaînţeleptul Pavel.

Eu afirm că, trebuie ca cei ce vor să aibă cugetarea lor temeinic aşezată, să păstreze predania dreptei credinţe, ca pe un mărgăritar în minţile lor, nedând şi nelăsând loc să se strecoare şi neadmiţând nici libertatea de a vorbi orişicum celor ce vor să creadă în superstiţii (idoleşti). Căci este scris: „Cu cel cuvios, cuvios să fii şi cu omul nevinovat, nevinovat să fii, cu omul ales, ales să fii; şi cu cel strâmb şi rău, să fii răuvoitor" (Psalm 17, 26-27). Având astfel limba şi putinţa de a se exprima lesnicioasă, preaputernicul (împărat) Iulian şi-a ascuţit această limbă a sa împotriva Mântuitorului nostru al tuturor, Hristos. Şi într-adevăr, el a scris trei cărţi împotriva Sfintelor Evanghelii şi împotriva religiei celei cuvioase a creştinilor.

Şi prin ele, a zdruncinat mintea multora, şi a făcut mult rău. Căci oameni uşori la minte şi lesne de abătut, cad uşor în (cursele) sale, şi ajung să fie o pradă dulce pentru demoni şi uneori îi tulbură oarecum şi pe aceia care stau temeinic în credinţă. Căci ei socot că Iulian cunoaşte Scripturile cele sfinte şi cele dumnezeieşti, întrucât din ele foarte adesea îngrămădeşte el mărturiile în expunerile sale, cu toate că el nu ştie şi nu cunoaşte cele pe care le grăieşte. Întrucât mulţi dintre cei ce cred în superstiţia idolească, arătând acestea celor ce cred şi cugetă poruncile lui Hristos, ocărăsc şi hulesc în sus şi jos; ei au înfăţişat deci mie scrierile lui Iulian împotriva noastră, spunând că ele au o argumentare ce nu poate fi combătută şi spuneau tot aşa, că nici unul dintre învăţătorii noştri nu poate să le respingă, sau să răstoarne argumentele lui. Şi întrucât nişte bărbaţi m-au împins pe mine şi m-au îndemnat, apoi fiindcă aveam încredere deplină în

Dumnezeu care a spus: „Şi acum du-te şi voi deschide gura ta", m-am apucat şi eu însumi ca să cobor mândria păgânilor ridicată în sus împotriva slavei lui Hristos şi să apăr pe cât îmi stătea în putinţă pe cei înşelaţi de el, precum şi să arăt limpede că este un om rătăcit şi că nu cunoaşte Scripturile cele dumnezeieşti, acela care învinuia şi osândea pe Mântuitorul nostru al tuturor Iisus Hristos. Şi am oferit cuvântările cu privire la acest subiect Înălţimii Voastre celei iubitoare de Hristos şi preacucernică, pe care totdeauna să o păzească Dumnezeu neclintită în bucurie şi biruitoare peste vrăjmaşi şi având pe toţi (aceştia) sub picioarele ei, şi transmiţând domnia de împărat cea strălucită la copiii copiilor ei, cu porunca lui Hristos, prin Care şi cu Care lui Dumnezeu şi Tatălui slavă să fie împreună şi Duhului Sfânt în veacuri. Amin.

Cartea întâi

Oamenii cei înţelepţi şi cunoscătorii sfintelor învăţături se minunează de frumuseţea adevărului şi acordă multă însemnătate putinţei de a pricepe şi de a înţelege pilda şi cuvântul cel întunecat de sens, dictoanele şi ghicitorile bărbaţilor înţelepţi. În felul acesta şi astfel rezemându-şi mintea cea dreaptă şi făcută să fie întemeiată pe Scripturile cele însuflate de Dumnezeu, ele umplu sufletele lor cu lumina cea dumnezeiască.

Alegând ei (oamenii înţelepţi) strălucirea cea vrednică de a fi râvnită, a modului de viaţă celui drept şi potrivit întru totul legii, ei au fost dăruitori şi către alţii a folosului celui de Sus. Căci este scris: „Dacă tu te-ai făcut pe tine înţelept, fiule, fii înţelept şi pentru aproapele tău" (Proverbe 9, 12).

Iar cei ce sunt strâmbi cu inima şi cei ce nu au pricepere în mintea lor, şi cei ce nu se împărtăşesc câtuşi de puţin de lumina cea dumnezeiască, cei ce se împotrivesc învăţăturilor evlaviei, aceia deci au căpătat multă îndrăzneală în vorbire şi au ocărât slava cea negrăită (a lui Dumnezeu) sculându-se împotriva ei, apoi slobozind glasurile lor discordante, au grăit lucruri nedrepte împotriva Celui Prea Înalt după cele cântate în imnuri de către David în Psalmi.

Şi au pătimit ei acestea, socot eu, din pricina marii lor nebunii prosteşti şi a nesocotinţei ce se afla în ei, ba mai mult, dacă trebuie să grăim adevărul, din cauza uneltirii balaurului celui rău şi nespus de mârşav, adică Satana. Şi în-

spre această convingere ne fixează pe noi vrednicul de minunare Pavel scriind: „Chiar dacă este ascunsă Evanghelia noastră, la cei pierduţi este ea ascunsă. În care dumnezeul veacului acestuia a orbit minţile celor necredincioşi şi pentru ca să nu strălucească lor lumina Evangheliei slavei lui Hristos" II Corintieni 4, 3-47).

Şi nu este deloc lucru nelimpede şi nelămurit, că acela ce se socoate pe sine că este dumnezeul veacului acestuia, furtul slavei celei mai înalte le-a întunecat cu beznă inima lor. Căci în chip îndeobşte recunoscut ei s-au rătăcit şi au recunoscut că există în viaţă dumnezei nemăsuraţi, demoni şi suflete ale eroilor precum spun şi gândesc ei.

Dar ar fi putut să fie lăcrimare din partea celor ce cugetă drept pentru cei rătăciţi şi pe bună dreptate, căci ei nu vrut deloc să tacă şi să nu grăiască acele păreri de care omul ar putea să se ruşineze.

Acum însă atât de mult a crescut şi a suferit fapta aceasta a nelegiurii în ei, încât au căutat să vâre şi în alţii boala acestei superstiţii idolatre atât de ruşinoase.

Ca nişte şerpi aşezaţi la răscruci, ei sar şi se reped asupra celor ce trec prin ele, şi toarnă otrava pierzaniei asupra celor ce se abat şi au mersul nesigur. Desigur, cu privire la ei s-a spus pe bună dreptate: „Şerpi odrasle ale viperelor, cum puteţi voi să grăiţi vorbe bune fiind voi răi?" Şi nu se îndepărtează de la adevăr Domnul când zice: „Omul bun din comoara cea bună a inimii sale aduce cele bune, iar omul cel rău din visteria cea rea a inimii sale aduce cele rele. Şi din prisosul inimii grăieşte gura" (Matei 12, 35).

Şi aceste le spun eu citind cărţile lui Iulian, care a săvârşit o cuvântare împotriva religiei noastre creştine celei preacurate, care cuvântare nu poate fi admisă. Căci spune că noi

ne rătăcim şi că ne-am îndepărtat în chip nesocotit de la calea cea dreaptă şi lipsită de prihană.

Iulian merge însă ca împotriva unor stânci şi închinarea sa este cu totul nedorită şi nevoită de către Dumnezeu Cel ce este peste toţi, apoi această închinare a sa nu se potriveşte nici cu legile lui Moise şi nici cu superstiţiile idoleşti ale elinilor celor păgâni sau cu moravurile şi obiceiurile lor. Pentru că el instituie o viaţă intermediară între cele două religii (cea creştină şi cea a elinilor) şi care este în defect faţă de amândouă.

Eu însă, fiindcă noi ne-am scăpat de nebunia trăznită a elinilor şi fiindcă multe argumente despart ideile creştinilor de şarlataniile acelea idoleşti ale lor, aş putea spune: „Nu este nici o părtăşenie între lumină şi întuneric şi nu este nici o parte (de împărţit) între cel credincios şi cel necredincios" (II Corinteni 6, 14-15).

Eu mă voi strădui să arăt pe cât voi fi în stare, la vremea potrivită şi întrebuinţând raţiunea în această scriere a mea, că noi nu suntem cu credinţă şi păreri deosebite de acelea din cărţile lui Moise şi că nu ducem deloc un fel de viaţă potrivnic poruncilor lui.

Însă socot că trebuie să spun următoarele pentru prezent şi acuma: Căci este adevărat cuvântul acela cântat în versuri de către unii şi anume că „înţelept se face unul de la altul". Şi este evident deci că ideile celor ce au fost mai întâi şi cei care au venit pe urmă le ştiu şi le cunosc, şi nu cei ce au fost mai înainte cunosc cugetările celor ce au fost mai târziu. Prin urmare, deşi feciorii elinilor se mândresc mult cu învăţătorii lor şi socot că ne sperie şi ne înspăimântă pe noi numind ei pe nişte (filosofi) ca Anaximandru, Empedocle, Pithagora şi Platon şi adăugând la aceştia şi pe ceilalţi care au fost născători ai învăţăturilor celor nelegiuite ale lor, şi ca

să spun aşa, au fost izvoarele prostiei nebuneşti, de aceea zic, haide să spunem că cineva poate să-i vadă şi să-i observe pe toţi aceştia, că se ridică unii împotriva altora prin păreri diferite şi ei poartă o discuţie ce nu se potriveşte şi nu este în acord (la toţi aceşti filosofi) pentru orice fel de lucru sau de fapt.

Apoi în afară de aceasta vom arăta că Moise a obţinut pe vremuri solia sa[1], şi că a adus o învăţătură dreaptă şi lipsită cu totul de rătăcire cu privire la Fiinţa negrăită[2] şi mai înălţată decât toate şi că el a pomenit şi descris spre amintire în chipul cel mai bun despre facerea lumii. Apoi că el a fost intermediarul vrednic de minunare al legilor care duceau pe oameni la dreptate şi la evlavie. Însă (vom spune) că cei care au fost numiţi de către cei înţelepţi, fiind ei mai tineri şi mai de curând, au furat învăţăturile lui Moise şi le-au înglobat în discursurile lor, chiar dacă nu au reuşit în întregime să răpească o învăţătură vrednică de amintire şi să grăiască ceva din cuvintele adevărate. Aşadar au fost alţii după Moise şi au ajuns la culmea vieţii lor şi alţi învăţaţi pe vremuri în trecut, odată cu sfinţii prooroci, şi ei s-au învrednicit de o apreciere foarte bună din partea celorlalţi, cu toate că nu au făcut nimic să fie lipsită întru totul de minciună prezentarea doctrinei lor. Că Moise cel dumnezeiesc a fost mai vechi în ceea ce priveşte timpul existenţei sale şi că acei filosofi au fost mai pe urmă şi după el, noi vom înfăţişa în chip limpede cercetând cărţile istoricilor exacţi. Însă eu spun ca cititorii să nu se plictisească şi să se dezguste cu privire la citit şi nici cu privire la lista numelor lor sau la numărarea timpurilor, ci mai curând să fie însetaţi de informarea şi de cunoaşterea

[1] Este vorba de primirea Tablelor legii pe muntele Sinai.

[2] Este vorba de Dumnezeu, care i s-a arătat şi i-a vorbit lui Moise.

pentru orice chestiune, că este fosrte bună şi că aduce mult folos.

Aşadar, Noe a fost un bărbat dintre cei mai iubiţi de către Dumnezeu; şi a fost al zecelea după cel dintâi, adică după Adam. Acestora le-a poruncit Dumnezeul, întrucât trebuia să se întâmple potopul şi să fie distruşi cu totul oamenii de pe pământ, să ridice corabia sa pe pământ. Şi ca împreună cu cei dragi ai săi, cu femeile sale şi cu tot felul de neamuri şi dobitoace, păsări şi târâtoare să intre în corabie şi să plutească în ea pe apă. Ceea ce împlinindu-se până la capăt, a fost nimicit în întregime neamul omenesc, şi celelalte dintre vieţuitoare. Iar Noe cu toată casa sa a fost izbăvit. După ce apele s-au aşezat oprindu-se, corabia s-a apropiat şi a stat la munţii Ararat, adică nişte munţi ai Armeniei. Şi el punându-şi din nou piciorul pe pământ, a săvârşit o jertfă de mulţumuire.

Aşadar Scriptura cea insuflată de Dumnezeu este vrednică de crezare.

Întrucât unii dintre superstiţioşii idolatrii spun că tradiţiile noastre sunt basme sau adevăr, sunt nevoit să amintesc şi de unii istoricii ai lor, adică vreau să spun de Alexandru Polihistor şi Abidenos (din cetatea Abydos). Căci şi aceşti istorici (ai păgânilor) au tâlcuit şi au povestit cele cu privire la acele fapte, în scrierile lor, care nu sunt cu totul fără de greşeală, ci sunt mai curând stranii, ca unii ce nu s-au făcut părtaşi de învăţăturile cuvioşiei.

Iar Alexandru spune aşa: „După ce a murit Otiartes (se povesteşte) că fiul său Xisuthoros a domnit ca rege în timpul a 223 revoluţii ale lumii, adică 333 ani solari. Sub domnia acestuia se zice că a fost potopul cel mare. Apoi se spune că s-a izbăvit Xisuthros căci Chronos i-a vestit lui mai dinainte

viitorul şi să plătească pentru aceasta împreună cu păsările, târâtoarele şi fiarele".

Iar Abidenos povesteşte încă şi mai limpede aceste fapte spunând aşa: „După care alţii au stăpânit precum şi Xisuthros. Însă acestuia Chronos i-a făcut cunoscut că o să fie o mulţime mare de ploi în luna Desios în a cincisprezecea zi. Şi i-a poruncit ca tot ce era cuprins în scrieri în oraşul Soarelui, ce se afla în Siparis, să fie ascuns. Xisuthros împlinind această poruncă, îndată a mers cu corabia în Armenia şi ducându-se acolo a primit cele de la Dumnezeu. Iar a treia zi după ce au încetat ploile, a trimis pe unele dintre păsări, făcând o încercare dacă nu cumva vor vedea ele pământ, făcând o încercare dacă nu cumva vor vedea ele un pământ ce iese din ape. Şi aceste păsări – întrucât pământul era scufundat şi nevăzut din mare – fiind în încărcătură încotro s-o apuce, s-au întors din nou înapoi la Xisuthros; iar după aceste păsări altele (a trimis el) ca să reuşească a treia oară. Şi el a ajuns când pământul era plin de picioare, căci zeii s-au descotorosit de oameni. Şi corabia în Armenia s-a oprit de uscat, şi lemnele ei sunt un contravenin şi constituie pentru locuitorii (Armeniei) leacuri. Ei numesc Xisthuros pe Noe, poate după cuvântul folosit de asirieni, dar şi aici greşesc şi se îndepărtează de la adevăr zicând că zeul Chronos i-a proorocit lui, în loc să zică ei că Dumnezeu Cel ce este peste toate; şi acest lucru nu e deloc de mirare, căci ei nu au privit frumuseţea cea pură (sfântă) a adevărului cu ochii cugetării.

Aşadar, Noe a adus jertfă ieşind din corabie şi s-a sălăşuit acolo împreună cu cei dragi săi. Şi el avea trei fii buni ai săi, şi mulţi fii au fost născuţi din aceştia. Şi ei au fost al doilea început al oamenilor de pe pământ, dar s-au aşezat la început poposind la un loc împreună şi doar în regiunea dinspre

răsărit a pământului, dar după aceasta s-au răspândit pretutindeni, împărţindu-i pe ei Dumnezeu Cel ce este peste toţi ca să vorbească în mai multe limbi, pentru că se mâniase El mult pentru clădirea turnului[3].

Şi noi vom cunoaşte, de asemenea, din cele ce au scris ei, că istoricii pomeniţi adineaori de noi au amintit şi de această istorisire. Căci Alexandru spune aşa: „Sibila spune că pe când toţi oamenii aveau aceeaşi limbă (se zice) că unii dintre ei au clădit un turn peste măsură de mare, pentru ca să se urce ei la cer. Iar Dumnezeu suflând vânturi peste turn l-a răsturnat şi a dat fiecăruia dintre ei limba lor proprie[4], pentru care lucru cetatea a fost numită Babilon". Iar Abydenos scrie iarăşi aşa: „În acea vreme se zice că cei ce s-au ridicat cei dintâi (dintre oameni) se făleau cu puterea şi cu mărirea lor şi dispreţuiau pe zei (sub cuvânt) că ei sunt mai tari şi că ei au ridicat un turn foarte înalt, unde acum este Babilonul. Şi se spune că ei erau mai aproape de cer şi atunci vânturile au suflat un vârtej în jurul acestei zidiri ca s-o răstoarne şi că ruinele sale se numesc acum Babilon şi în plus fiind ei de aceeaşi limbă până atunci, au primit de la zei limbi diferite şi felurite între ele.[5]"

După ce au fost risipiţi oamenii din sângele lui Noe, apoi după o trecere de vreme, cel dintâi dintre asirieni care, se zice că a domnit cu slavă a fost Ninos, fiul lui Arbelor, după al cărui nume s-a chemat şi a fost numită cetatea Ninive, ale cărei ziduri, regina Semiramis[6] ce se căsătorise cu Ninos, le-a construit cu măreţie plină de mândrie.

---

[3] Este vorba de Turnul Babel construit mai târziu în Babilon.

[4] Dumnezeu le-a încurcat limbile.

[5] Cetatea Babilonului exista înainte de zidirea Turnului legendar.

[6] E vorba de Grădinile Semiramidei, considerate o minune a lumii.

Aşadar, în vremea când Ninos conducea împărăţia asirienilor, iar Europos cârmuia statul siconienilor, se zice că s-a născut fericitul Avraam, bărbat foarte deştept şi nespus de învăţat şi unul dintre cei care cercetau cel mai mult, spre a putea afla adevăr ul, cine este Ziditorul şi Făcătorul tuturor şi Domnul. Căci el s-a lepădat şi a aruncat cât mai departe părerile asirienilor, vreau să zic cele cu privire la rătăcirea credinţei în mai mulţi dumnezei, întrucât el socotea şi admitea că a cunoaşte adevărul îi ajunge lui pentru toată mulţumirea şi fericirea, şi el a fost primit de către Dumnezeu. Căci el a auzit următoarele: „Ieşi din neamul familiei tale şi de la casa tatălui tău şi du-te în pământul pe care ţi-l voi arăta ţie" (Geneza 12, 1).

Vom lăsa la o parte pentru moment vorbirea despre felul cum şi-a petrecut viaţa sa şi câţi s-au născut din el, întrucât vremea şi clipele de acum ne schimbă cuvântul în chip obligator către altele.

Şi trecând peste ceea ce a fost între ei, din pricina mulţimii mari a povestirilor şi a numelor, eu voi merge direct către Moise cel grăitor de cuvinte sfinte în legătură cu care se spune că întrucât au trecut 425 de ani după dumnezeiescul Avraam, s-a născut el în Egipt, fiind pribegi şi străini acolo cei din sângele lui Avram. Fiind el încă tânăr şi străbătând până la cap „înţelepciunea egiptenilor", ca pe un exerciţiu prealabil al lucrurilor mai dumnezeieşti, el a făcut faptele sale cele omeneşti.

Coborând deci şi scăzând de la Avraam vremurile şi timpul stăpânirii lui Moise şi a lui Atlant fiul lui Prometheu, vom începe iarăşi de aici un alt început al anilor, socotind numărul anilor de la naşterea lui Moise. Se zice că în al şaptelea an al (vieţii) lui Moise, s-au aflat şi au existat Prometheu şi Epimetheu şi Atlant fratele lui Prometheu şi,

de asemenea, Argos cel atotvăzătorul. În al 305-lea an de la Moise, cel dintâi rege care a domnit la Athena a fost Cerops, cel care a fost numit cu două firi. Acesta se spune că a fost primul dintre oameni care a jertfit (zeilor) boi. Şi a fost numit de Jupiter (Zeus) acela care la elini era mai mare peste zei, precum spun ei.

În al 607-lea an de la Moise, se zice că a venit potopul în Tesalia pe vremea lui Deucalion şi că atunci în Etiopia (Sudanul de astăzi) spun ei, a ars fiul lui Helios (adică a lui Apollo) Phaeton.

În anul 704 de la Moise, Elin care era fiul lui Deucalion şi al Pirei, s-a făcut întemeietor al elinilor cu această denumire, cu toate că elinii în vechime erau numiţi greci.

În anul 602 de la Moise, Dardanus a întemeiat cetatea Dardania atunci când domnea peste asirieni împăratul Anintos, când împărăţea peste argieni Sthenelos, peste egipteni Ramses, şi acesta din urmă a fost numit şi Aigyptos, fratele lui Danaos. Şase sute şaizeci de ani după Moise, Cadmos a domnit la Theba, a cărui fată a fost Semele, din care s-a născut Dionisios, precum spun ei din Jupiter (tată).

Pe vremea aceea era şi Linos thebanul şi Amphion, care se îndeletniceau cu cântecele şi muzica. Şi pe vremea aceea a primit moştenirea preoţiei la evrei Phineas fiul lui Eleazar, fiul lui Aaron, adică după ce a murit Aaron. Şase sute nouă zeci şi cinci de ani după Moise, se spune că a fost răpirea Elenei cea atât de cântată în versuri de către elini, sub domnia lui Aidoneus, fiul lui Cyrus, care domnea ca rege peste meloţi. Acesta se zice că a hrănit un câine foarte mare, Cerberul, care a apucat pe Peirithos şi pe Theseu ce veniseră ca să răpească pe soţia lui. Apoi spun (istoriografii elini) că după ce a fost nimicit Peirithos, venind din întâmplare Hercule, a scăpat pe Theseu. De aceea ei băsmuiesc că el a

scăpat şi din infern. În al două sute nouăzecalea an, spun, că Perseu a ucis pe Dionysios, al cărui mormânt se zice că este la Delphi, alături de statuia de aur a lui Apollon.

Trei sute cincizeci de ani după Moise a domnit ca rege Priam după Laomedon. În al 410-lea an după Moise, a fost cucerită şi nimicită Troia, domnind peste evrei Essebon, peste Argieni Agamemnon, Snaphre peste egipteni şi Tantanos peste asirieni. Aşadar, anii de la naşterea lui Moise până la cucerirea Troiei fac patru sute zece.

Şi iarăşi priviţi la aceştia toţi, căci ei pomenesc în trecere şi repede pe ei, nemaipomenind eu pe acei regi care au trăit între timp şi între cei amintiţi ci orânduind şi potrivind cuvintele mele (din această carte), doar cu ajutorul personajelor neapărat de înfăţişat.

Aşadar, în al cincilea an de la cucerirea Troiei, domnea ca rege peste latini Aeneas (Eneas), peste atenieni Dermophon fiul lui Theseu, iar ca judecător era la evrei Samson. În al 65-lea an de la căderea Troiei a murit preotul Elia, după cum este scris în cartea întâia a Regilor. Iar popoare străine (de neamul evreilor) au dus în ţara lor chivotul, pe când era prooroc fericitul Samuel, hirotonisindu-se şi miruindu-se rege apoi Saul. În al 165-lea an de la cucerirea Troiei, se spune că au trăit Homer şi Hesiod, domnind ca rege peste lacedemonieni Labotos, peste asirieni Laosthenes, peste latini Alva Silvius, peste corinthinieni Agelos.

În al 268-lea an de la cucerirea Troiei, au proorocit Elie şi Eliseu, fiind stăpân peste regatul iudeilor Ioram, iar peste lacedemonieni Archelaos.

În al 365-lea an de la cucerirea Troiei, Licurg a făcut legix lacedemonienilor, fiind rege peste corintinieni Aghemonos, iar peste latini Proca Silvius.

Trei sute optzeci de ani după cucerirea Troiei au proorocit Osie, Amos, Isaia, Iona. Iar alţii spun că Homer n-a fost în aceeaşi vreme cu Hesiod, ci că acesta din urmă a trăit în acele vremi, când porunceau ca regi peste evrei, Azarie şi Ozia. Iar peste mezi domnea Arbak şi peste latini Proca Silvius. Însă dacă se adună intervalul dintre cucerirea Troiei, până la cea dintâi olimpiadă, vor fiind 405 ani. Dar de la naşterea lui Moise până la prima olimpiadă, sunt 815 ani.

La prima olimpiadă se spune că a fost poetul epic din Milet; Arctinos, şi s-au născut Romulus şi Remus, iar asupra Iudeii domnea ca rege Ioatham, iar asupra lui Izrael Phakeos. La a noua olimpiadă se zice că a fost Thumelos şi, de asemenea, Sibila cea eritreană (roşie). La a 17-a olimpiadă se zice că mai trăia Sibila ce se numeşte şi Hierophyla. La a 23-a olimpiadă se zice că a trăit Archiloch, iar treburile iudeilor le cârmuia Manase. La a 29-a olimpiadă se zice că a trăit Hipponax, Simonides şi muzicianul Aristoxenos. La a 35-a olimpiadă se spune că a vieţuit Thales din Milet, primul filosof naturalist şi se afirmă că a ajuns viaţa lui până la a 58-a olimpiadă.

La a 36-a olimpiadă era prooroc în Iudeea dumnezeiescul Ieremia şi, de asemenea, Sophonie. La a 42-a olimpiadă, Alkmaios şi Pittakos din Mitilene, cei şapte înţelepţi şi peste toate şi Stesichoros, poetul care a fost cunoscut şi celebru. În vremurile acestea chiar au trăit cei din jurul proorocului Daniel. În a 46-a olimpiadă Solon a aşezat legile sale, anulând legile lui Dracon afară de cele ale ucigaşilor. La a 89-a olimpiadă, iudeii fiind în Babilon sau în munţii mezilor sau ai perşilor, (căci erau atunci prinşi de război) au proorocit la ei Daniel şi Iezechiel. La a 50-a olimpiadă au

fost celebri şapte înţelepţi şi Anaximandros din Milet filosoful naturalist.

La a 56-a olimpiadă, fiind cârmuitor al statului perşilor Cyrus, au proorocit Agheu şi Zaharia. Erau bine cunoscuţi deja Simonide şi Chilon, care erau dintre cei şapte înţelepţi. La a 58-a olimpiadă Ibykos, făcătorul de cântece (compozitorul) şi Perikle istoricul şi Phokylide şi Xenophan au fost creatorii de cântece tragice.

La a 62-a olimpiadă se zice că a trăit Pythagora. La a 70-a olimpiadă se zice că a trăit Democrit şi Anaxagora, filosofi şi naturalişti, împreună cu Heraclit cel numit „întunecosul".

La a 74-a olimpiadă au trăit Phrynichos Choirilos şi Diagoros, filosofi naturalişti.

La a 86-a olimpiadă se spune că a fost Democrit din Abdera, Empedocle, Hippocrate, Prodicos, Zenon şi Parmenide. La a 88-a olimpiadă se zice că au trăit Aristophan, scriitorul de comedii, Eupolis şi Platon. La a 103-a olimpiadă se spune că Aristotel a ascultat lecţiile lui Platon. La a 118-a olimpiadă a fost întemeiată Alexandria cea din Egipt, în al 7-lea an al domniei ca împărat a lui Alexandru. Cam în vremea aceea au fost Anaximene şi Epicur, filosofii.

La a 124-a olimpiadă, pe vremea când era rege al Egiptului Ptolomeu cel plreclit Philadelphul, se spune că a venit Serapis în Alexandria din Sinope. Şi se mai zice că el era a lui Pluton, de aceea s-a clădit şi un templu statuii sale. Şi aceasta în limba lor naţională, egiptenii o numesc Rakoti; dar ei nu înţeleg nimic altceva prin acest cuvânt decât pe Pluton şi de aceea au făcut templul acela învecinat cu monumentul lui. Dar elinii (păgânii) se îndoiesc despre sensul cuvântului acestuia. Căci unii nu socotesc că el (Serapis) este Pluton, ci mai curând Osiris, iar alţii zic că este Apis.

Fiind multă luptă şi discuţie cu privirre la acest subiect, au conceput şi au clădit pe acel idol, ca fiind compus şi alcătuit din două părţi ajungând astfel la o înţelegere. Astfel i-au zis Osirapis, pentru ca prin acest nume să se înţeleagă şi Osiris şi Apis. Căci se consideră şi moartea şi mormântul acestora doi, întrucât ei au fost oameni. Pentru că vechiul obicei şi rit care lepădase pe Osiris a făcut ca statuia sa să se fi numit Serapis.

Iar Ptolomeu, acela care era unul din cei mai iubitori de carte şi învăţătură, a trimis pe unul dintre curtenii săi apropiaţi în Iudeea la Eleazar, cel care era preot pe atunci după lege, şi i-a scris lui că toate cărţile lui Moise şi ale sfinţilor prooroci, să le trimită – pe care el doreşte să le înveţe şi să le cunoască mult – şi să trimită împreună cu ele şi pe aceia care pot să le tălmăcească în limba grecească. Ceea ce s-a şi făcut.

La a 194-a olimpiadă, Cezar Augustus fiind împărat al romanilor, s-a născut după trup Domnul nostru Iisus Hristos.

Aşadar, din această înregistrare exactă a epocilor şi a spiţelor neamurilor, cum să nu fie lucru limpede pentru toţi că dumnezeiescul Moise a fost mai înainte şi mai devreme decât toţi învăţaţii ce au fost elini? Aceştia din urmă au fost mai recenţi şi oarecum mai decurând apăruţi. Căci după ce a început înscrierea olimpiadelor, aceşti înţelepţi au venit mai târziu, în vremuri cu mult ulterioare.

De aici – socot eu – că se observă uşor şi este lucru adevărat de spus că aceşti învăţaţi ai grecilor păgâni nu au fost întru totul lipsiţi de părtăşie şi de cunoaştere a învăţăturilor lui Moise şi nici nu au fost întru totul lipsiţi de auzirea înţelepciunii (lui Moise) cea lipsită de prihană şi dată lui de către Dumnezeu, căci ei şoptesc şi murmură uneori ade-

vărul, împletindu-l însă cu minciuna ca şi cum ar amesteca noroiul cu mirul (parfumul) cel mai cu bună mireasmă. Căci ce învăţătură înţeleaptă şi vrednică de primire nu se află în cuvintele lui Moise? Şi cum ar putea cineva să nu admire scrierile lui? Cei care au cercetat şi studiat cu atenţie curiozitatea excesivă a elinilor păgâni, spun că filosofia (iubirea de înţelepciune) se împărţea în ştiinţa teoretică şi ştiinţa practică, iar dacă cineva s-ar fi făcut iscusit şi priceput în amândouă acestea, acesta se spunea că a străbătut cunoscând pe deplin filosofia.

Însă vezi că un om de acest fel a fost Moise. Căci el vorbeşte despre Dumnezeire ca nici un om altul, şi expune cele cu privire la Fiinţa cea mai presus de toate şi despre slava Ei cea nemăsurată, despre măreţia Ei faţă de toate şi apoi îl descoperă şi îl arată pe Ziditorul tuturor că este Domnul şi Dumnezeul cel Unul şi singur. Şi acelora care au studiat cu cuvântul binele şi chestiunea vieţii fericite, acestora li se arată faptele şi lucrurile cele mai bune dintre toate şi mai frumoase, şi cele prin care pot să fie foarte curaţi şi neprihăniţi.

Dar poate va spune cineva: da, sunt mai vechi doctrinele lui Moise decât cele ale înţelepţilor elini. Însă nu este cu putinţă să se spună că e adevărat că ei au furat învăţătura şi înţelepciunea proprie a lui Moise sau că ei pot fi dovediţi că au transformat-o. Atunci dar, dacă vorbirea şi afirmaţia făcută de mine nu este verosimilă şi probabilă, să cerceteze şi să caute amănunţit cei iubitori de învăţătură, judecând aceste teze. Căci istoricii lor, umblând cum vine vorba, prin întreg pământul, voiau întotdeauna să înveţe şi să afle ceva, pentru ca să pară că ştiu şi cunosc multe. Aşadar, pentru ca să nu treacă sub tăcere nimic din faptele întâmplate, împodobeau cu ele scrierea lor. Şi atunci, cum asemenea oa-

meni care aveau obiceiul să înveţe lucruri bune şi de folos, ar fi putut să neglijeze să înveţe învăţături atât de însemnate, explicarea precisă şi foarte veche a legilor şi a doctrinelor?

Dar şi Pythagora din Samos şi Thales din Milet au petrecut o vreme nu scurtă în Egipt, adunând cele înţelepte ce se aflau acolo şi culegând cunoştinţele care se spune că le-au avut şi ei, apoi le-au adus în patria lor. De altfel, însuşi Platon, fiul lui Ariston în „Timeu" spune că Solon a părăsit Atena mergând în Egipt şi i-a răspuns lui zicând unul dintre proorocii mincinoşi de acolo sau preoţi: „O Solon, Solon, voi grecii veţi fi copii de-a pururi. Nu este vreun grec bătrân înţelept ci tineri sunteţi cu sufletele toţi. Căci voi nu aveţi nici o doctrină veche la voi şi nici o învăţătură veche. Ci vouă vă este ascunsă (aceasta) pentru că vreme de multe generaţii aţi petrecut lipsiţi de scriere".

Dar cred ei că şi prin acest text poate să vadă cineva că învăţăturile creştinilor sunt vechi. Pentru că nu era încă cunoaşterea scrierii la elini, ci de abia le fusese adusă din Fenicia de către Cadamos, când au fost scrise cele ale lui Moise.

Dar pentru că Solon a fost cel ce a născocit (legile) din Athena, şi de asemenea, însuşi Platon, mergând în Egipt, pentru a părea că ştie ceva mai mult decât toţi ceilalţi elini, au admirat întru totul acolo şi învăţăturile lui Moise. Şi este cu putinţă ca să se vadă din cele ce au scris ei, că istoriografilor elini le-a fost foarte binecunoscut Moise. Pentru că (istoricul) Polemon în cartea cea dintâi a „Istoriilor" greceşti pomeneşte de Moise, şi Ptolemaios Mendesios din Mendes şi, de asemenea, Elanikos şi Philochoros, Kastor şi alţii peste aceştia (pomenesc de Moise). Diodor cercetând amănunţit treburile egiptenilor, spune că a auzit de la înţelepţii de acolo cele despre Moise, şi el a scris cu următoarele cuvinte

aşa: „După felul de viaţă cel vechi din Egipt, cel ce se povesteşte în basme că a fost pe vremea domniei zeilor şi eroilor, se spune că a convins mulţimile să folosească legi scrise de cel dintâi, spre a trăi un bărbat şi cu sufletul şi cu viaţa mare, foarte înnoitor dintre toţi cei pomeniţi (amintiţi) la iudei, Moise este acela ce a fost numit zeu".

Întrucât el a fost plin de toată virtutea, l-au făcut zeu pe Moise şi l-au numit pe el zeu şi astfel l-au cinstit pe el – socotesc eu – unii din oamenii din Egipt. Sau poate că şi-au amintit cuvântul grăit către el de către Dumnezeul tuturor: „Iată te-am pus pe tine drept zeu, faraonului".

Cred eu însă că este un lucru de prisos să mai grăiesc despre antichitate. Iar că învăţăturile lui Moise au întrecut înţelepciunea cea cinstită la greci, şi că el are o slavă ma veche, cuvântarea noastră a arătat-o în chip îndestulător, în chip imposibil de dărâmat ca una care este o probă limpede. Trebuie însă acuma, după aceasta, să cercetăm noi atenţi părerea evreilor, ce au avut ei cu privire la Dumnezeu şi la naşterea lumii, sau coborârii şi creerii ei. Apoi după aceea să vedem ce a părut (că este adevărat) înţelepţilor elini, spre a-l înfăţişa în chip limpede şi clar cititorilor.

Acolo unde înţelepţii elini se potrivesc şi sunt de acord cu cuvintele Scripturii celei insuflate de Dumnezeu, orice om poate să vadă că ei sunt mai buni şi mai valoroşi decât erau înainte, şi că se confirmă unii pe alţii. Acolo unde fiecare din ei însă, reproduce născocirile sale proprii, este uşor de observat că ei sunt diferiţi (între ei) şi că sunt îmbătaţi de păreri stranii şi nesocotite. Pentru că nu este cu putinţă deloc ca să se poată vedea şi privi cele ce sunt mai presus de mintea şi cuvintele (raţiunile) ce le avem noi, dacă Dumnezeu cel Atotputernic nu vâră lumină în minte şi nu toarnă înţelepciúne, şi nu lărgeşte limba şi nu le îngăduie lor să cugete şi să

arate ceva de nedărâmat cu privire la Dânsul (sau ceva tăinuit cu privire la Dânsul) pe cât le este cu putinţă. Însă un astfel de har atât de mare, nu ar fi dat la toţi oamenii fără deosebire, ci el merge la aceia care sunt de departe şi dincolo şi mai presus de patimile trupului, iar pe de altă parte, sunt izbăviţi de necurăţeniile pământeşti, bine echilibraţi cu mintea şi buni cunoscători ai faptelor vitejeşti ce duc la cuviosie. Şi pe deasupra, pe noi ne îndeamnă Dumnezeul tuturor spunând prin glasul lui David: „Luaţi bine seama şi să cunoaşteţi, că Eu sunt Dumnezeu" (Psalm 45, 11). Şi, de asemenea, şi Domnul nostru Iisus Cel Uns spune: „Fericiţi cei curaţi cu inima căci aceia vor vedea pe Dumnezeu". Însă firea cea mai presus de toate poate fi văzută nu cu ochii trupului, ci cu ochii cei dinlăuntru şi ascunşi ai cugetului, care vâră în om o curiozitate puternică şi insistentă şi care atrage strălucirile vederii lui Dumnezeu prin închipuiri şi reprezentări ce sunt mai presus de simţiri.

Aşadar, oamenii ce au fost de la Adam şi până la Noe, au cinstit şi s-au închinat unui singur Dumnezeu, Cel prin fire şi cu adevărat Ziditorul tuturor şi Domn, pentru că nimeni din aceşti oameni nu a fost învinuit că s-a aplecat şi s-a rugat la alţi dumnezei sau că a oferit închinarea sa demonilor celor necuraţi.

Însă după potop şi după clădirea turnului, şi după deosebirea limbilor, oamenii au avut de asemenea chiar şi o părere neconcordantă între ei, cu privire la Dumnezeu, adică oamenii cei ce erau risipiţi peste toată faţa pământului. Căci lepădând şi întorcând mintea lor de la adevăr şi aducând-o şi aşezând-o pe ea la treburile cele vremelnice şi pământeşti de la plăcerile trupului, au mers către cele mai nesocotite fapte şi, ca să spunem aşa, şi-au împărţit între ei vinovăţia rătăcirii de a se închina la mulţi dumnezei.

Între-adevăr, unii dintre ei au bănuit că cerul este Dumnezeu, iar alţii soarele şi luna şi pe deasupra stelele şi stihiile (elemente constituante) ale lumii, focul şi apa, văz-duhul şi pământul, din care se spune că sunt compuse fiecare din lucrurile particulare. Iar alţi oameni, de asemenea, alunecând către prostia nebunească cea mai din urmă dintre toate, au coborât la atâta nerozie a cugetărilor, astfel încât să clădească temple şi îngrădiri (altare îngrădite), lucrate cu îngrijire, cu împodobiri ale celor materiale şi astfel să construiască capite şi stâlpi (coloane) ale oamenilor. Apoi cei ce plângeau pe morţi, au cutezat să-i socotească pe ei ca pe nişte dumnezei şi să-i cinstească pe ei cu jertfe de închinare (libaţiuni) şi jertfiri.

Şi mulţi sunt în viaţa aceasta cei pentru care slăvirea ce se cuvine doar lui Dumnezeu singur, o acordă elementelor (stihiilor) lumii. Mai cu seamă pot suferi o astfel de învinuire, dintre ceilalţi, mai cu seamă chaldeenii căci ei măsoară cu multă luare aminte mişcarea astrelor şi fac din zborurile păsărilor prilej de ghicire (proorociri). Însă aşa precum am spus deja, dumnezeiescul Avraam era străin şi împotriva nebuniilor nesocotite ale acestora. Căci el nu a socotit că este lucru bun şi vrednic să numească printre cele simţite cu simţurile şi cele văzute, firea cea preaînălţată şi mai presus de toate a lui Dumnezeu. Şi nici nu a considerat-o ca făcând parte dintre făpturile zidite, greşind (păcătuind) în felul acesta faţă de adevăr. Ci aducând el totul spre Cel de Sus şi aşezându-l mai presus decât orice, care a moştenit existenţa şi naşterea, pe bună dreptate a fost admirat. Din această pricină el a fost primit de către Dumnezeu. Căci Cel ce era căutat a coborât şi s-a înfăţişat în chip văzut, pe Sine, lui Abraham la urmă.

Vedem ce slavă mare se arată că are strămoşul Avraam. Apoi după aceea care din cei ce au fost după Avraam, va fi vrednic pentru arătarea limpede a credinţelor şi doctrinelor ce le avea el? Pentru a vedea acest lucru ne va fi nouă îndeajuns Moise, cel ce a fost coborâtor şi urmaş a lui Avraam şi acelea pe care le-a cunoscut şi le-a cugetat (Avraam), pe acelea Moise s-a învrednicit să le gândească şi să le transmită în scris.

Aşadar, compunând Moise Cartea Facerii* a spus că au jefuit şi au prefăcut unii oameni locurile sodomiţilor**, apoi că au luat prinşi de război şi prizionieri împreună cu alţii şi pe Lot. Şi aceşti jefuitori s-au bucurat ca şi cum ar fi biruitori, dar s-au înşelat în nădejdea lor, căci în chip neaşteptat Avraam s-a pornit la luptă împotriva lor şi biruindu-i cu oştirea sa, a slobozit din robie pe cei ce fuseseră prinşi.

După ce s-a întors de la luptă cu cei cinci regi (căci este scris aşa) regele sodomiţilor Hodomodor a cerut de la el spunând: „Dă-mi mie bărbaţii, iar caii, opreşte-i tu." Iar Avraam nesuferind să aibă o răsplată a binefacerilor sale, pagubele altor oameni, a gândit lucrul acesta şi a spus: „Întind mâna către Cel Preaînalt, Cel ce a zidit cerul şi pământul (şi mă jur) că nu voi lua o aţă şi nici o curea de încălţăminte din lucrurile tale, ca să nu spui tu că: „Eu l-am îmbogăţit pe Avraam", şi l-a încununat pe el ca pe cel ce a biruit. Şi regele Salemului, adică Melchisedec, l-a binecuvântat spunând: „Binecuvântat este Avraam de către Dumnezeu Cel Preaînalt, Cel ce a zidit cerul şi pământul şi binecuvântat este Dumnezeu Cel Preaînalt, Cel ce a dat pe vrăjmaşii tăi să fie supuşi ţie". Apoi trimiţând Avraam, pe

---

* Geneza.

** Pedepsirea Sodomei şi Gomorei.

unul dintre casnicii săi, sau dintre slujutorii săi cei mai curajoşi, în Mesopotamia (adică ţara dintre râuri) şi poruncindu-i să fie peţitor pentru Isaac, spune: „Te jur pe tine pe Dumnezeul pământului şi pe Dumnezeul cerului". Deci el cunoştea un singur Dumnezeu şi aceasta o mărturiseşte clar şi limpede că este aşa dumnezeiescul Avraam, numindu-l Cel Preaînalt şi Ziditorul tuturor celor din cer şi a celor de pe pământ.

Aşadar înălţimea aceasta nu este perceptibilă şi simţită cu simţurile şi nu e concepută ca într-un loc (spaţial), nici aşa cum ar considera-o cineva că este trupească (corporală), ci ea stă şi se află în chip cuvenit Dumnezeirii în toate, şi au fost făcute de Dânsul, cele din cer şi cele de pe pământ şi însăşi bolta cerească şi, de asemenea, şi pământul, elementul solid chiar.

Dacă toate s-au făcut de către Dânsul, atunci neapărat El este altul şi diferit de aceste toate. El este diferit după firea Sa, întrucât nici nu este născut şi nici nu face parte din fiinţele ce există, ci El este nenăscut şi etern şi este şi mai vechi decât toată vremea şi este începutul tuturor.

Dumnezeiescul Avraam ştia că există, şi că este în chip limpede şi clar un singur Dumnezeu, precum spuneam adineaori, şi Lui singur îl aducea închinarea sa curată şi neprihănită. Şi după ce Dumnezeu i-a ascuţit cugetul spre a-i da cele ce le cunoştea exact şi precis, atunci şi numai atunci, a fost el învăţat în chip mai trainic şi mai temeinic, cu privire la argumentele şi la raţiunile ce se raportau la Dumnezeire. Pentru că Avraam a aflat nu numai că Dumnezeu este unul singur şi că altul în afară de Dânsul nu este, ci el a aflat că el este cugetat în Sfânta şi de o fiinţă Treime, plinătatea fiinţei celei Una şi fără de amestecare. Din care pricină a fost el învăţat cu privire la aceasta în tipuri

(alegorii, simboluri), şi în chip simţit în organele de simţit? Pentru că, pentru aceia care de abia de curând au fost chemaţi la cunoaşterea adevărului şi pentru cei ce nu au cugetul pregătit şi exersat pentru vederile duhovniceşti legate de adevăr, pare să fie oarecum inaccesibilă şi inabordabilă, şi este într-adevăr aşa lumina vederii lui Dumnezeu. Căci o astfel de cunoaştere atât de mare, are nevoie de o minte fermă şi bine exersată, care să ştie să privească cu ascuţime şi în afară de aceasta are nevoie de o credinţă pusă la încercare. Pentru că aceasta este temelia şi fundamentul de nedezdruncinat al noţiunilor (cuvintelor, expunerilor) cu privire la Dumnezeire. Şi peste aceasta pe noi ne întăreşte (în această convingere) şi proorocul Isaia care spune: „Dacă nu veţi crede, nici nu veţi înţelege"(Isaia 7, 9).

Dar cum ar putea să se îndoiască cineva, că trebuie neapărat şi este nevoie de învăţătura prin ghicitori (enigme) pentru cei care de abia de curând şi-au aplecat minţile lor la înţelesuri şi sensuri atât de subtile şi de alunecoase, altfel zis, acelea ce se referă la Dumnezeu?

Şi nici măcar înţelepţii elinilor celor păgâni nu au fost neştiutori de lucrul acesta. Într-adevăr Porphyrius, având o faimă nu slabă şi mică printre înţelepţii aceştia, pentru cultura şi educaţia lumească, în prima cuvântare a cărţii „Istoria filosofului", scria ceva de acest fel, cu privire la cei numiţi înţelepţi, sau cu privire la ceea ce aveau şi posedau bănuiala unei aparente înţelepciuni: „Neputând ei să exprime în chip clar, cu cuvântul, primele idei-forme în opoziţie cu materia", care primeşte această formă spre a se alcătui din aceste două, forma şi materia, obiectul existent senzorial şi primele principii, din pricina greutăţii de a fi înţelese cu mintea şi a greutăţii de a fi asimilate, au recurs la ajutorul numerelor, pentru a reda o învăţătură limpede, imitând pe geometrii şi

pe gramaticieni. Căci aşa precum aceştia dintâi, forţele elementelor şi pe elementele însăşi, vrând să le redea şi să le prezinte, se duc la ajutorul semnelor exterioare afirmând în învăţătura cea dintâi predată, că aceste semne exterioare sunt însăşi elementele constitutive, iar mai târziu ei au învăţat că aceste semne exterioare nu sunt însăşi elementele fundamentale, ci zicând că prin ele devin inteligibile şi uşor de înţeles elementele reale şi adevărate, tot astfel spun eu că geometrii neputând să exprime verbal şi discursiv cele ce au formă necorporală şi sunt lipsite de corporalitate, se duc la ajutorul desenărilor figurilor, spunând că acesta este un triunghi, acel desen care se arată ochilor, ci un asemenea desen şi schemă şi cu ajutorul lui se înfăţişează reprezentarea şi înţelegerea unui triunghi. Şi cu privire la primele raţiuni şi despre primele forme, filosofii pitagoreici au făcut acest lucru arătat. Nereuşind ei prin cuvântul (exprimat discursiv) să reprezinte cele incorporale şi primele principii, au recurs la demonstraţie cu ajutorul numerelor şi în felul acesta, conceptul de unitate şi conceptul de identitate şi de egalitate, apoi cauza acordului dintre sentimente şi a simpatiei tuturor fiinţelor şi lucrurilor şi a conservării acelora ce sunt la fel şi în acelaşi chip, pe acesta ei l-au numit Unu (cifra 1 la Pitogara este expresia Dumnezeirii).

Aşadar, sunt greu de înţeles şi greu de exprimat şi nu sunt uşor şi gata de a fi privite clar, calităţile proprii şi nespus de desăvârşite ale Dumnezeirii, şi întrucât cuvintele exprimate cu privire la Dânsa sunt foarte mici şi minime şi sunt cu mult înapoia valorii Ei, noi aflăm şi cunoaştem cele cu privire la Dumnezeire prin figuri şi prin alegorii din cele mai clare şi limpezi şi acest lucru se face ca în oglindă şi printr-o ghicitoare (enigmă). Astfel spunem noi că a fost învăţat dumnezeiescul Avraam, căci este scris aşa (în Scriptură) cu

privire la el: „Lui I s-a arătat Dumnezeu şezând la stejarul lui Mambre, la intrarea cortului lui Avraam la amiază. Privind cu ochii lui a văzut şi iată trei bărbaţi stăteau mai sus de el şi văzându-i a alergat în întâmpinarea lor de la uşa cortului său şi s-a închinat la pământ şi a spus: „Doamne, dacă am aflat har înaintea Ta, să nu treci cu vederea pe sluga Ta". Şi după altele scrie: „A grăit însă către el: unde este Sarra femeia ta? Iar el (Avraam) răspunzând a zis: iată, în cort! „Când mă voi întoarce voi veni la tine, către vremea aceasta, la timp potrivit şi va avea un fiu, Sarra femeia ta". Iată deci, în chip foarte limpede, cum spune că I s-a arătat lui Avraam Dumnezeu şi că erau aceia care fuseseră văzuţi, trei bărbaţi, apoi spune că venind în grabă dumnezeiescul Avraam nu a grăit ca şi cum ar fi vorbit cu trei oameni: „Domnilor, dacă am aflat har înaintea voastră, nu treceţi cu vederea pe sluga voastră" (Şi Scriptura arată) că el a numit Doamne la singular pe cei trei bărbaţi, ca şi cum ar fi cugetat el că unul singur a venit la el, apoi cei trei bărbaţi au grăit iarăşi ca din partea persoanei unuia singur şi ca unul singur: unde este Sarra femeia ta? Şi tot aşa: „Când mă voi întoace voi veni la vremea aceasta la timp potrivit". Vezi deci şi ia seama, că aceia care i s-au arătat lui, erau trei şi că erau stând fiecare în ipostaza sa, datorită raţiunii şi pricinei deofiinţimei Lor, fiind concepuţi ca unul singur şi străduindu-se să grăiască şi să discute în acest fel. Dar astfel de chipuri şi de reprezentări sunt oarecum întunecoase şi foarte mult îndepărtare de la adevăr. Însă sunt foarte de folos pentru introducerea la cele ce sunt mai presus de minte şi de neputinţa de exprimare. Pentru că lumina vederii lui Dumnezeu este îmbrăcată în sensurile cele mai curate, noi ne înălţăm de la lucrurile şi obiectele simţite (perceptibile) către cele ce sunt mai presus de simţirea senzorială şi aşezate mai sus decât cuvintele şi

înţelesurile ce se află în noi. Căci în chip îndeobşte recunoscut, una singură este firea Dumnezeirii, aceea care este peste toţi şi prin toate şi în toţi, şi ea se extinde în chip gândit în Sfânta Treime cea sfântă şi preacinstită şi de o fiinţă, adică în Tatăl şi în Fiul şi în Duhul Sfânt. Dar chiar dacă există în chip personal şi deosebit fiecare dintre cei numiţi, fiind aceasta cu adevărat, ceea ce se zice şi se afirmă şi ceea ce este, raţiunea de o fiinţei îi adună şi îi uneşte într-o singură natură neschimbată şi aceiaşi una faţă de alta. Căci Fiul este născut din Tatăl şi este din El, şi în El este în chip natural şi din Dânsul, şi de asemenea şi Duhul Sfânt purcede, fiind duhul propriu al lui dumnezeu Tatăl şi de asemenea şi al Fiului. Căci Dumnezeu Tatăl sfinţeşte prin Dânsul (Duhul Sfânt) ceea ce prin firea sa este sfânt.

Aşadar, strămoşul Avraam a cunoscut bine pe Acela ce era cinstit, (Sfânta Scriptură), pe Ziditorul pământului şi al cerului şi al tuturor şi pe Cel ce avea puterea faţă de toţi. Iară cei ce s-u născut din Avraam, Isaac adică şi Iacob, n-au cugetat nici ei în alt fel. Ci mergând pe urmele virtuţii părintelui lor, au râvnit să întreacă credinţa lui. De altfel Moise fericitul, în cartea „Facerii lumii", povestindu-ne şi tâlcindu-ne cele cu privire la ei, spune că s-a arătat lui Iacob Dumnezeul tuturor, întărindu-l pe el în nădejdile cele bune, căci l-a zis lui: „Eu sunt Dumnezeul lui Avraam Tatăl tău şi Dumnezeul lui Isaac". Şi mărturiseşte şi recunoaşte însuşi Iacob spunând: „Dacă îmi dă mie Domnul pâine să mănânc şi îmbrăcăminte să mă înveşmânteze, va fi Domnul meu, Dumnezeul Meu".

Şi acestea sunt îndestulătoare cu privire la ei. Însă afirm că trebuie acuma să facem vorbire şi despre dumnezeiescul Moise. Căci şi el crăiniceşte şi propovăduieşte un singur Dumnezeu prin fire şi adevărat, cunoscând el bine pe Acela

prin care toate au venit la existenţă, adică mă refer la cuvântul cel viu, Cel ce este în Dumnezeu şi (purcede) din el, Cel ce a a fost trimis prin Fiul către făptura zidită.

Căci Moise spune astfel: "La început a făcut Dumnezeu pământul şi cerul", arătându-l pe Dumnezeu drept Ziditor şi Făcător al tuturor şi el sfârşeşte expunerea sa şi arată că prin Cuvântul cel viu au fost aduse la existenţă cele ce nu au fost niciodată, şi de asemenea că Dumnezeu dă viaţă prin Duhul Sfânt. Caci Moise spune: „A grăit Dumnezeu, să fie lumină, şi a fost lumină, să fie uscat la mijlocul apelor şi a fost astfel". Iar pentru fiecare din cele ce s-au făcut, poate să observe cineva pe Tatăl care spune: să fie aceasta, de pildă, sau cealaltă şi că El aduce la existenţă prin cuvântul său, ceea ce vrea el, fără nici o şovăire. Şi aceasta pentru că este viu Cuvântul lui Dumnezeu şi lucrător şi de îndată ce Tatăl face semn ia fiinţă şi apare ceea ce a hotărât El. Şi Moise spune: „Pământul nu se vedea şi nu era împodobit, şi era întuneric deasupra noianului prăpastiei şi Duhul Domnului se purta pe deasupra apelor". Aşadar Moise pomeneşte şi aminteşte foarte limpede chiar de Tatăl, de Fiul şi de Sfântul Duh; şi în feluri deosebite şi diferite în sfântul Duh; şi în feluri deosebite şi diferite în Sfânta şi de o fiinţa Treime, el vesteşte şi propovăduieşte Dumnezeirea cea una, cea prin fire şi cea adevărat una. Căci Dumnezeu a aruncat focul asupra locuitorilor Sodomei, care păcătuiseră în chip cu neputinţă de suferit: „A plouat peste Sodoma, zice Moise, foc şi pucioasă, Domnul de la Domnul". Dar şi citatul acesta cred eu că trebuie înfăţişat şi aş spune că el este dintre cele mai folositoare cititorilor. Căci scrie (Moise) aşa cu privire la facerea omului: „Şi a spus Dumnezeu: „Să facem pe om după asemănarea noastră şi după chipul nostru". Apoi după alte puţine cuvinte spune: "Şi a făcut Dumnezeu pe om,

după chipul lui Dumnezeu l-a făcut pe el." Însă Fiul este chip al lui Dumnezeu tatăl, după care şi noi am fost formaţi şi plămădiţi, iar firea omenească s-a îmbogăţit cu această calitate nespus de bună. Căci frumuseţea şi bunătatea Creatorului a luminat-o cu razele sale.

Şi atunci ce mai spun aceia ce se împotrivesc cuvintelor mele şi care se prefac că sunt evlavioşi, prin aceea că recunosc şi mărturisesc că este un singur şi doar un Dumnezeu, dar nu admit că S-a născut din El şi Fiul? Căci cine oare a spus: „Să facem pe om după chipul nostru şi după asemănarea noastră"? Oare va socoti cineva că Sfânta şi de o fiinţa Treime însăşi grăieşte cu privire la toate acestea ca şi cum preaînţeleptul Moise ar vrea să arate că facerea omului nu a fost creată şi gândită cu grijă de către Dumnezeu şi că aproape a fost cinstită cu deliberări şi sfătuiri prealabile?

Însă cugetarea cea dumnezeiască şi neamestecată, nu are nevoie de examinare şi reflecţiune, de îndoială sau de cercetare cu privire la vreo chestiune. Căci de îndată ce hotăreşte ceva, acesta este drept şi just lipsit de greşeală. Însă firea omenească –aşa precum am spus mai înainte a fost onorată de unele deliberări prealabile. Însă noi nu vom trece sub tăcere cuvintele celor ce n-au Dumnezeu (ateilor). Căci ei ar putea replica îndată: deci nu precum socotiţi că e bine să cugeţi şi să gândeşti, tatăl a grăit cu Cuvântul Său şi cu Duhul Sfânt, ci a grăit cu dumnezeii (zeii) secundari ce vin după Dânsul şi care sunt mai mici ca El. (Şi ateii vor spune) de asemenea: cum să nu fie un lucru limpede şi clar pentru toţi, că şi acelora ce cugetă în chip obişnuit filosofia elinilor păgâni, li se pare şi socot ei că este un singur Dumnezeu, şi ei recunosc şi sunt de acord cu acestea, că adică acesta este Ziditorul tuturor şi cel care după firea Sa

este mai presus de toţi. Dar au fost făcuţi de către Dânsul şi au fost aduşi la existenţă şi alţi zei (dumnezei) şi aşa cum spun aceşti (filosofi), acei dumnezei sunt gândiţi cu mintea, dar şi perceptibili cu simţurile noastre. De altfel Platon spune în chip foarte clar şi limpede: „trebuie, după părerea mea, să se deosebească mai întâi cel ce este veşnic, care nu are naştere de cel ce a fost făcut, care n-a fost întotdeauna. Aşadar, cel ce poate fi cunoscut prin cuvânt de-a pururi în acelaşi fel, pe de altă parte acela care este imaginar şi cunoscut printr-o percepţie senzorială, lipsită de raţiune, şi care este muritor (pieritor) nu a fost întotdeauna acelaşi.".

Platon denumeşte deci veşnic pe Acela ce nu are naşterea, cea preaînălţată şi firea care este mai bună şi mai tare decât facerea. De altfel tot aşa însuşi Dumnezeu grăieşte către Moise cel ce spune cuvintele sfinte: „Eu sunt cel ce sunt". Iar acela ce este făcut (cel ce devine), care nu este dintotdeauna, este acela ce a fost adus la existenţă din ceea ce nu era (din neant), printr-o putere negrăită şi de necuprins, ca raţiunea (mintea) lui Dumnezeu, care a zidit şi a creat universul.

Este deci bine stabilit că eu am dovedit limpede, nu numai din Sfintele Scripturi ale noastre (ale creştinilor) dar şi de la aceia de la care acei potrivnici ai noştri au învăţat şi să cugete şi să grăiască, că toate au fost aduse la fiinţă (existenţă) de către Dumnezeu şi că El are o fire ce nu se potriveşte deloc cu cele create. Pentru că se află mai jos şi dedesubtul creatorului şi făcătorului, şi este mai mică decât creatorul în ceea ce priveşte natura sa, creatura zidită şi făcută.

Deci, dacă raţiunea cu privire la acestea, stă şi este aşa pentru noi, atunci ce spun acei care presupun că Dumnezeul tuturor a grăit cu alţi dumnezei: „Să facem un om după

chipul şi după asemănarea noastră?" Dacă ar fi vrut să făurească fiinţa şi vieţuitoarea cuvântătoare (raţională) de pe pământ după chipul făpturilor zidite, de ce atunci aduce El şi le înfăţişează propria Sa figură şi persoană zicând: „Să facem" şi „după chipul nostru". Dacă Dumnezeu a socotit că trebuie să fie făurit omul după chipul şi conform frumuseţii celei divine, care este a Sa şi numai a Sa, de ce oare acceptă şi de ce introduce pomenirea altora ori ceea ce ar putea să grăiască vreunul cu privire la aceste chipuri?

Pentru că Dumnezeu nu ar putea fi socotit că este ziditor şi creatură zidită prin identitatea şi asemănarea firii Sale (cu a omului) şi a superiorităţii şi a demnităţii, sau că este fire născută şi nenăscută, nestricăcios şi supus stricăciunii în acelaşi timp, căci nu este lucru mincinos să spunem, că întru totul şi pe deplin, fiinţa ce este cugetată ca născută este supusă necesităţii de a fi stricată şi a putrezi.

Însă Moise cel dumnezeiesc privind la cele viitoare prin învăţaturile şi arătările Sfântului Duh, a purtat cu grijă mai dinainte de cele cu privire la noi, lucru pe care îl voi explica îndată: întrucât Firea cea una şi cu neputinţă de grăit şi greu de cugetat a lui Dumnezeu este concepută în tatăl şi în Fiul şi în Sfântul Duh, adică prin Treimea de o fiinţă, pentru ca nu cumva vreun om din cauza marii sale nebunii prosteşti, către care nu se cuvenea să se aplece să spună că omul a fost făcut după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu, dar nu şi a Fiului (ar putea fi şi s-ar putea întâmpla să-şi închipuie acel om şi contrariul şi să spună că după asemănarea Fiului a fost făcut omul, dar nu şi a Tatălui), aşadar, precum spuneam, dar Moise văzând mai dinainte părerile eterice ce aveau să se susţină de către unii oameni, a spus că însăşi Sfânta Treime a grăit despre Ea zicând: „Să facem pe om după chipul mostru şi după asemănatrea noastră". Aceasta

pentru ca omul să fie cugetat că a fost făurit şi plăsmuit după întreaga fire cea negrăită a lui Dumnezeu, desigur în chip gândit. Iar ateii aceia deşi par că sunt foarte învăţaţi şi deştepţi, cred că aceste cuvinte sunt oarecari vorbe fără nici o semnificaţie şi din pricina marii lor nebunii, lepădând ei la o parte lumina adevărului, afirmă că Dumnezeu a vorbit cu nişte zei cu nume mincinos şi fals. Şi cu toate acestea, nu era bine să cugete ei oare că Ziditorul cel care prin fire este astfel, nu a dăruit firii celor născuţi demnitatea cea nemăsurată a slavei şi a covârşirii Sale. Şi oare vom spune noi că aceasta a făcut-o din invidie, (cum să fie aşa?), ci vor zice că firea celor create, nu ar putea să ajungă vreodată la covârşirea demnităţilor celor dumnezeieşti şi, de asemenea socot eu, nu s-ar putea ea îmbogăţi şi încă în chip fiinţal, ca cele ce sunt proprii şi aparţin doar Ei şi în chip personal Firii cea negrăite. Şi este de asemenea absurd şi nelalocul lui să credem şi în altfel anume, că Împăratul şi Domnul tuturor a grăit altor dumnezei: „Să facem pe om după chipul şi asemănarea noastră". Căci ce a putut păţi Dumnezeirea ca să facă împreună lucrători şi colaboratori ai Săi pe unii, pentru crearea doar a omului, cu toate că pe toate celelalte făpturi El le-a creat repede, adică pe îngeri, pe demoni, pe stăpâni, pe puteri, pe forţele cele gândite, pe cer şi pe pământ, pe soare şi pe lună, pe stele şi pe lumină şi pe toate la un loc, cele ce sunt în ceruri şi cele ce sunt pe pământ? Oare va spune cineva că suferind Dumnezeu de slăbiciune sau neavând puterea suficientă pentru aceasta, a primit pe aceia care L-au ajutat pe Dânsul? Oare nu este cea mai mare dintre nebunii a vrea să cugeţi în felul acesta? Căci Dumnezeirea este atotputernică şi desăvârşită în Sine, pentru orice faptă şi nimic nu este de neîmplinit şi cu neputinţă pentru ea.

Aşadar, lăsând noi la o parte vorba de şagă pentru aceşti oameni atei (sau: în aceste chestiuni) vom ajunge la aceasta că se cuvine să recunoaştem şi să mărturisim în Sfânta şi de o fiinţă Treime, plinătatea Dumnezeirii celei neexprimabile (negrăite), căci noi suntem plăsmuiţi după chipul cel adevărat şi exact al Tatălui, adică al Fiului, şi în sufletele noastre sălăşluieşte frumuseţea cea dumnezeiască a Lui care ni s-a întipărit (pecetluit) prin părtăşia Duhului Sfânt. Căci El este în noi, precum este şi însuşi Fiul: „Căci Duhul este adevărul" după cum stă scris. Astfel ne-a învăţat în chip tainic pe noi preaînţeleptul Moise şi aceia care au venit după el şi au cugetat altele deosebite, şi aceştia au fost sfinţii prooroci, apostolii şi evangheliştii. Căci un singur fel şi mod de cunoaştere a lui Dumnezeu se arată în toţi, şi nu ar putea să grăiască nimeni că ei luptă şi se ceartă unii cu alţii şi între ei. Căci slăvind ei şi lăudând pe Dumnezeu cu adevărat, grăiesc cele spuse de către Unul Singur, de către Duhul Sfânt şi apoi în plus Duhul Sfânt nu ne îngăduie nouă să ne îndoim, întrucât Domnul nostru Iisus Hristos grăieşte în chipul cel mai limpede: „Nu voi sunteţi cei ce vorbiţi, ci duhul Tatălui vostru este Cel ce vorbeşte în voi".

Deci având noi învăţătura şi doctrina nealterată a Sfinţilor Părinţi care a coborât la noi de sus, cu privire la Dumnezeu, noi ne mândrim pentru el şi nu ne obişnuim să ascultăm şi să cedăm celora ce sunt din sângele lui Izrael, ca şi cum această învăţătură le-ar aparţine mai mult lor. Departe de aşa ceva, pentru că ne socotim şi ne numărăm şi pe noi înşine printre copiii lui Avraam, căci noi suntem fiii după făgăduinţă, ceea ce ne convinge pe noi Pavel scriind astfel: „Căci nu toţi cei din Izrael sunt izraeliţi şi nici pentru că sunt rămăşiţă a lui Avraam toţi sunt copiii săi, ci copiii făgăduinţei se socot drept copii ai lui" (Romani 9, 6-7).

Însă nu este deloc greu, să adăugăm peste cele grăite deja, multe alte (argumente), cu privire la credinţa noastră cea curată şi a învăţăturii celei neprihănite a noastră, care am înfăţişat-o despre Dumnezeu cel Atotputernic.

Dar pentru că raţiunea şi motivul bunei rânduieli, ne convinge şi ne îndeamnă să acordăm unor momente potrivite, fiecare dintre vederile şi înţelesurile cele duhovniceşti, trecând deocamdată peste acestea, ne vom întoarce mai degrabă spre necesitatea de a cita cele ale elinilor păgâni (învăţămintele lor) şi de examina cu luare aminte cele ce se află la ei (ca învăţături), precum şi de a încerca şi de a proba cercetând fiecare dintre aceste doctrine.

Aşadar se zice că Orfeu, fiul lui Diagros a fost cel mai mare închinător la idoli dintre ceilalţi oameni, şi că el a trăit şi a fost înainte de opera poetică a lui Homer, ca unul care a existat în vremuri mai vechi, şi se spune că el a compus ode şi imnuri dumnezeilor cu nume mincinos, apoi a cules din această îndeletnicire o slavă mare şi măreaţă. Apoi după aceea se zice că el a osândit învăţăturile sale, înţelegând că a părăsit calea cea bună şi dreaptă şi că s-a îndepărtat de acest drum, de aceea s-a schimbat şi s-a dus către cele ce erau mai drepte, şi luând şi prefăcând adevărul în locul minciunii, a grăit el în felul acesta cu privire la Dumnezeu: „Voi grăi eu către aceia care se cuvine (să asculte). Şi închideţi porţile voi toţi care sunteţi spurcaţi (neiniţiaţi). Tu însă să asculţi, odraslă a amintirii purtătoare de lumină a Muzelor: cu voi voi căuta adevărul, pentru ca cele ce existau înainte în piepturi (în cugete, în inimi) să nu te lipsească pe tine de viaţa cea scumpă. Să priveşti cu luare aminte la cuvântul cel dumnezeiesc şi în el să stăm cu mintea, îndreptând tu vasul cel gândit al cugetului tău (spre el). Şi să păşăşti bine pe cărare, privind bine numai la împăratul lumii.

Unul singur este născut din sine însuşi, toate s-au zămislit dintr-un singur Fiu. El depăşeşte şi întrece pe acestea şi nici unul dintre muritori nu L-a privit pe El, pe toţi îl vede".

Şi (Orfeu) spune după alte (versuri) iarăşi: „Căci El stă aşezat în cerul tare ca arama pe un tron de aur şi cu picioarele stă pe pământ. ŞI El a întins mâna Sa dreaptă la marginile Oceanului, pretutindeni, căci munţii cei înalţi tremură cu totul, şi râurile şi adâncul abis al mării celei strălucitoare".

Aşadar, Orfeu numeşte pe Dumnezeu Cel Unul şi spune că el S-a născut pe sine însuşi, că este prin toate şi în toate, şi zice că tronul Lui este cerul şi că pământul stă sub picioarele Sale, vrând să indice prin aceasta, socotesc eu, nemărginirea şi infinitatea Firii celei neamestecate (pure) şi că Ea prin toate ajunge şi pe toate le umple. Şi Orfeu, pentru că Dumnezeu ţine bine tot universul, afirmă că întinde mâna Sa până la însăşi marginile oceanului, întrucât şi munţii şi marea şi îndeobşte lumea întreagă tremură (de El). Căci aşa cum precum spune Scriptura cea insuflată de Dumnezeu: „Tot pământul cheamă adevărul şi cerul îl binecuvântează pe el şi toate făpturile şi lucrările Sale tremură şi se cutremură" (III Ezdra 4, 36). Aici sunt citate toate cuvintele lui Orfeu. Se poate spune că Homer, cel mai bun dintre poeţi, se deosebeşte puţin de aceia care joacă pe scenele teatrelor (sau: sunt jucaţi pe scenele teatrelor). Căci acelora cărora le plac spectacolele teatrelor, au obiceiul să formeze şi să zămislească natura lucrurilor prin figuri (simboluri) şi semne, şi că acestea parcă sunt în faţa celor ce le văd, ca şi cum ar fi lucrurile însăşi.

Iar Homer s-a îngrijit să facă zei (să zeifice) virtuţile şi viciile, şi părţile componente ale lumii, şi însăşi natura elementelor (cele 4 elemente ce compun fundamental univer-

sul: apa, pământul, focul şi aerul) şi el mai spune că pe vremuri în Ilion (Troia), zeii s-au împotrivit luptându-se împotriva altora, Homer arată povestind în chip limpede: „Deci împotriva regelui Neptun, a stat Phoebus Apollo, având el săgeţi zburătoare, iar împotriva lui Marte a stat însăşi zeiţa Athena, cea cu ochii de bufniţă. Împotriva Herei (Junona) a stat cea cu gâtul de aur, Artemis (Diana) cea care iubeşte zgomotul şi se bucură de săgeţi, soră a lui Apollo care loveşte departe. Împotriva Latoniei stă la lupta Hermes, binefăcătorul cel puternic. Iar împotriva lui Hefaistos stă un mare râu întortocheat (Iliada, cântul 20, vers 67 şi urm.).

Şi aici, mie mi se pare că Homer numeşte Poseidon substanţa umedă, Apollon-soarele şi Hera aerul. Şi numeşte „cea cu gâtul de aur care iubeşte zgomotul" luna, iar Hephaistos numeşte focul. Iar râul este luat drept simbol(arătare) a regelui. Şi deşi pe Homer îl vedem că îndrăgeşte mult basmele, totuşi îl aflăm pe el că nu a ignorat întru totul adevărul. Căci el spune iarăşi într-un loc: „Nici dacă mi-ar fi făgăduit Dumnezeu însuşi, n-aş fi crezut că izgonind bătrâneţea mă va face tânăr flăcău" (Iliada, cântul 9, vers 445-446).

El nu spune deloc: „Chiar dacă vreunul dintre zei mi-ar făgădui mie lepădarea bătrâneţii şi aducerea înapoi a tinereţii", ci el rezervă şi păstrează acest lucru lui Dumnezeu care este peste toate, atribuind forţelor Sale singure, putinţă de a împlini toate fără de greutate, cele care sunt mai presus de orice nădejde şi mai presus de orice cuvânt omenesc. El spune: „Nici chiar dacă mi-ar făgădui Dumnezeu însuşi". Aşadar, expresia „Dumnezeu însuşi" nu se referă la unul dintre zeii închipuiţi în basme, ci indică pe Dumnezeul cel adevărat.

Deci aşa a cugetat Homer că este bine să gândească şi să grăiască. Noi însă, să mergem la aceia care sunt plini de fală şi împovăraţi de mândrie, cei ce au primit reputaţia părutei înţelepciuni foarte mari, de la feciorii elinilor celor păgâni.

Aşadar, Porphyrios, cel ce a îndreptat cuvinte amare împotriva noastră şi aproape a batjocorit religia creştinilor, zice că cei aşa-numiţi înţelpţi ce erau în număr de şapte au primit această denumire din următoarea pricină. Căci el scrie aşa în prima carte a Istoriei filosofiei: „Fiind ei în număr de nouă, au fost totuşi numiţi cei şapte înţelepţi din următoarea pricină: Un pescar vânzând odată unor băieţi tineri o plasă de peşti, s-a întâmplat că s-a găsit în plasă un scăunaş cu trei picioare – picioare de aur. Întrucât pescarul spunea că el a vândut peşti şi nu scăunaş cu picioare de aur – iar tinerii băieţi puneau pe seama norocului lor găsirea aceasta, a hotărât dumnezeu să facă judecată. Şi oracolul a poruncit să se dea scăunelul înţeleptului şi scăunelul a fost adus lui Thales cel dintâi. Iar, acesta a trimis scăunelul lui Bias, zicând că acela este înţeleptul. Iar Bias l-a trimis la altul şi acesta la altul, până când scăunelul a mers fiind dus pe la toţi cei şapte şi iarăşi s-a întors înapoi la cel dintâi, care a hotărât să-l ducă prinos lui Dumnezeu. „Iar acesta era cel mai înţelept dintre toţi". Care au fost părerile şi cugetările acestora, se va spune la vremea potrivită de către noi. Căci Thales din Milet spune că Dumnezeu este mintea lumii. Democrit din Abdera este de acord cu Thales, dar mai adaugă şi altceva: căci şi el afirmă că dumnezeu este „minte", dar într-o sferă de foc este ea, şi aceasta este sufletul lumii. Anaximandru însă merge cu totul pe altă cale şi spune că lumile cele nemărginite sunt Dumnezeu, însă fără să ştie ce spune. Iar acela care are dezvoltarea cea mai mare şi mai minunată pentru cercetarea cugetărilor (ideilor),

vreau să pomenesc de Aristoteles din Stagira, ucenicul lui Platon, care numeşte pe Dumnezeu chip aparte (formă aparte, deosebită) şi afirmă că stă deasupra sferei universului. Şi de asemenea şi filosofii numiţi stoici, spun că Dumnezeu este un foc creator urmându-şi calea şi evoluând odată crearea lumii. Au scris despre acestea şi Plutarch şi alţi scriitori ce sunt elini, şi Porphyrius, ce este aspru şi neîmblânzit împotriva noastră.

Dar oare nu sunt deosebiţi între ei şi nu diferă între ei, fiindcă ei fac ipoteze şi presupuneri asupra adevărului, mai curând decât să fie ştiutori ai adevărului, ei care sunt oarecum îmbătaţi de păreri şi de învăţături atât de deosebite, n-ar fi trebuit ca aceia ce cunosc cu adevărat şi fără de greşeală adevărul, să nu se împotrivească deloc între ei şi să nu se contrazică în nici un chip cu păreri diferite, aşa precum se poate vedea cu uşurinţă la noi la creştini?

Dar socot eu că va spune cineva la acestea: „Ce vrei să spui? Oare nu sunt mai multe erezii şi la voi (la creştini) şi unii oameni fac schismă (se împart) spre a cugeta şi a grăi altele deosebite? Dar bunul meu domn – i-aş răspunde lui – cei ce au fost primii învăţători ai dogmelor noastre cele sfinte, la început toţi sunt de acord între ei, şi cei ce au venit la mijloc precum şi cei din urmă veniţi (dintre învăţători) sunt de acord cu cei dintâi (dascăli ai noştri). Căci nu a cugetat altele Moise şi nici cei ce au venit după el nu au învăţăt să combată învăţăturile lui. Ci aşa precum spuneam eu, un singur cuvânt a fost din gura tuturor, până la sfinţii evanghelişti şi la apostoli. Pentru că ei toţi recunosc şi mărturisesc pe Unul singur. Acela ce este peste toţi şi este Dumnezeu pentru toţi, fără de început, veşnic, nenăscut, nestricăcios, viaţă şi de viaţă făcător, ziditor al cerului şi al pământului şi îndeobeşte a tuturor celor ce se află în ele.

Dacă unii bărbaţi, care au venit după ei, neînţelegând cuvintele lor, s-au îndepărtat greşit de la adevăr, atunci învinuirea de a fi rătăcit va fi pusă pe seama acelor bărbaţi şi nu a învăţătorilor noştri, conform unui raţionament drept. Deci, dacă unii născocitori ai prostiei nebuneşti ce se află în ei, s-au făcut dascăli ai unor învăţături nelegiuite, să-şi adune la un loc şi să-şi pună împreună între ei doctrinele lor, să ni le arate şi voi înceta să mai spun ceva. Dacă ei însă, sunt primii care au fost deosebiţi între ei şi s-au deosebit unii de alţii şi au avut fiecare alte păreri, atunci cum să nu fie lucru limpede pentru toţi, că ei au ieşit în afară de cărarea şi de drumul cel drept şi au rătăcit? Iar dacă vrea cineva să afle şi să înveţe bine cuvântul cel drept şi lipsit de prihană, cu privire la Dumnezeu Cel ce este mai presus de toate, va accepta el învăţătura oare, ca să nu se abată şi să nu greşească ţinta sa? Întrucât Thales şi Anaximandros, pe care adineaori i-am pomenit, sunt deosebiţi între ei, şi se dovedeşte că au flecărit cuvinte deşarte, iar Pythagora şi Platon fiind educaţi în Egipt şi întâlnind acolo multe şi mulţi din cei ce erau acolo, întrucât erau amândoi foarte iubitori de învăţătură şi iubitori de povestiri şi de istorii, au cunoscut bine valoarea lui Moise. Pentru că cele cu privire la Moise erau mult admirate de către egipteni. Şi de acolo – socotesc eu – au învăţat aceşti doi cuvântul şi doctrina cu privire la Dumnezeu, în chip nu lipsit de iscusinţă. Pentru că ei în chip mai potrivit decât ceilalţi (învăţăţi ai elinilor) au exprimat ideile cu privire la Dumnezeu şi au vrut să cugete despre El. Şi noi vom găsi şi pe unii (învăţăţi) din Athena, care au fost de acord cu cugetările şi învăţăturile bune ale acestora. Eu cred însă, că se cuvine să învrednicim de pomenire şi de amintire pe egipteanul Hermes, care se spune că a fost numit şi Trismegistul. Pe el l-au cinstit cei ce erau în vremea lui şi, aşa

precum li s-a părut unora, ei l-au asimilat cu acela care se bănuieşte că s-a născut din Jupiter şi Maia. (Hermes, zeul numit Mercur de romani, corespunde la egipteni lui Thot sau Dhuty, zeul cu cap de ibis, al scrierii şi al matematicii). Aşadar acest Hermes din Egipt, cu toate că era preot păgân, şi cu toate că se afla de-a pururi înaintea capiştilor idolilor, se află că a cugetat ideile şi învăţăturile lui Moise, cu toate că acestea sunt la el drepte şi fără de prihană, dar numai în parte. Căci şi el ne este de folos şi face pomenire de el în-scrierile lui, cel ce a adunat şi a strâns la Athena cele cinci-sprezece cărţi ale sale numite Hermetice. Şi el scrie aşa în primul tom cu rivire la Hermes şi aduce înainte pe unul din-tre preoţii păgâni care spun: „Ca să mergem acuma la cele asemănătoare, oare nu vei asculta tu şi pe Hermes al nos-tru, acela care a tăiat şi împărţit Egiptul în părţi şi în bucăţi de pământ, care a măsurat cu frânghia suprafeţele de teren, a tăiat şanţuri pentru irigare şi a aşezat legi şi ţinuturile le-a numit după ele şi a instituit contractele angajamentelor, şi din nou a rânduit lista răsăritului stelelor, a tăiat buruienile şi se spune prin tradiţie, că el a născocit pe deasupra numerele şi raţionamentele (calculele) matematice şi geometria, as-tronomia şi astrologia, şi muzica şi geometria totală".

Să facem acuma explicarea părerii fiecărui filosof. Eu voi pomeni şi de alţii, care au dobândit un renume minunat la elini pentru învăţătura tinerilor.

Şi trebuie să spun, că cititorii mei se cuvine să fie foarte iubitori de carte şi de studii, mai curând decât plictisiţi, când vor cerceta cele scrise (de mine aici).

Pythagora deci spune: „Dumnezeu este unul singur şi El nu este străin - cum au cugetat unii – de rânduirea lumii, ci în dânsul El priveghează şi ia seama în întregime în toată desfăşurarea în cerc, la toate generaţiile de oameni, fiind El

unire a tuturor veacurilor şi lumină a puterilor şi a lucrărilor Sale. El este început al tuturor, luminător în cer şi tată al tuturor, minte şi suflet care însufleţeşte toate cercurile, este mişcare a tuturor."

Iată că, în chip limpede, Pythagora spune că este unul singur Dumnezeul tuturor şi este început al tuturor, lucrător al puterilor Sale, luminător şi suflet care însufleţeşte, adică facerea de viaţă a tuturor şi mişcare a tuturor ciclurilor (cercurilor). Întrucât nimic nu se mişcă de la sine, ci toate sunt puse în mişcare de către Dânsul şi se arată că primeşte mişcarea de la neexistenţă la existenţă.

Iar Platon aşa glăsuieşte undeva: „Este greu de găsit pe Tatăl şi pe făcătorul acestui univers, şi este cu neputinţă să-l arătăm cu glasul pe cel ce L-am găsit". „Căci slava Domnului ascunde cuvântul", după cum este scris, şi toată vorbirea despre Dânsul este slabă şi se află mult înapoia demnităţii Sale. căci El este dincolo de orice cugetare, iar noi privim cele ce sunt ale Sale ca prin oglindă şi în enigmă", după cum spune preaînţeleptul Pavel.

Porphyriu însă afirmă în cartea a patra a „Istoriei filosofiei": „Se spune că Platon a cugetat şi a grăit despre Dumnezeul cel Unul, că nimic nu este potrivit ca nume pentru El, şi nici cunoaşterea omenească pe El nu-L cuprinde, iar denumirile spuse despre El de către cei dinainte, Platon le învinuieşte că au fost spuse în mod nedrept şi abuziv".

Dacă cineva ar cuteza să dea un nume dintre cele ce sunt la noi oamenii, mai curând trebuie să I se spună numele şi să fie El chemat „Cel Unul" şi „Cel Bun". Pentru că primul din aceste două arată simplitatea Sa, şi pentru aceasta arată stăpânirea şi puterea Sa ce porneşte de la El cel care „nu are lipsă de nimic". Căci Dumnezeu nu are nevoie de nimic, nici de părţi, nici de fiinţă, nici de puteri, nici de energii,

ci El este cauza tuturor acestora; El înfăţişează şi reprezintă „binele", căci din Dânsul se trage tot ceea ce este bine şi bun, deoarece celelalte „bine şi bunuri" imită, după putinţa lor, trebuie să spunem, particularitatea şi persoana Sa şi prin El se menţin şi se păstrază (ca atare, ca „bine"). Iar Hermes Trismegistul spune în felul acesta: "Pe dumnezeu să-L cugeţi este lucru grozav de greu, să-L arăţi este cu neputinţă, chiar dacă este cu putinţă să-L cugeţi, pentru că ceea ce este netrupesc nu este cu putinţă să fie înţeles de cel trupesc. Şi ceea ce este perfect nu poate fi priceput de ceea ce nu este perfect, este nespus de greu să stea împreună ceea ce este veşnic, cu cel ce durează doar putinţă vreme. Căci unul este veşnic iar celălalt trecător, unul este adevărat, iar celălalt este umbrit şi stă sub umbrarul închipuirii (imaginaţiei).

Aşadar, pe cât se deosebeşte cel slab de cel ce este mai puternic şi cel ce este mai mic de cel ce este mai mare, cu atât se deosebeşte fiinţa muritoare de Dumnezeu cel nemuritor. Deci, dacă este un ochi lipsit de trup (incorporal) să iasă din (orice) trup (corporalitatea) şi să zboare la privirea şi contemplarea Frumosului (Binelui) şi să se înalţe, încercând să vadă şi să zărească forma şi nu trupul, nu aspectele exterioare, ci (să caute mai curând să vadă) pe creatoarea sa faţă, liniştea sa şi seninătatea lui, trăinicia sa, imutabilitatea sa, faptul că El este singur, El este astfel şi este totul, pe cel Unul, pe Acela ce singur se trage din Sine, pe Acela ce însuşi El este în Sine, pe Acela ce este asemenea lui însuşi, pe Acela ce nu este asemenea nimănui, pe Acela ce nu este ne-asemenea cu El însuşi, pe acela ce iarăşi este acelaşi".

Aşadar, tu cititorule, nu vei spune că este cu putinţă să cugeţi ceva despre El şi să-L închipuieşti pe El, Acela ce este singurul şi unicul bine. Pentru că El este întreaga putere, şi tu nu ai putea să cugeţi în ce este Dânsul şi nici nu ai putea

concepe în ce nu este El iarăşi. Căci El fiind nemărginit (infinit), este dincolo de toate şi, nefiind cuprins în nimic, pe toate le cuprinde.

Apoi ce deosebire este între cele corporale şi Cel incorporal (netrupesc), ce deosebire este între cele născute şi Cel nenăscut, între cele supuse şi roabe necesităţii, şi Cel ce este de sine stătător (stăpânitor), între cele pământeşti şi cele cereşti, între cele stricăcioase şi cele veşnice? Oare nu că El este de sine stăpânitor şi de sine poruncitor şi celălalt este supus necesităţii (legilor necesităţii), iar cele ce sunt jos (pe pământ) sunt nedesăvârşite (imperfecte) şi stricăcioase? Dar şi Sofocle spune aşa cu privire la Dumnezeu:

„Între-adevăr Dumnezeu este unul singur
Care a zidit cerul şi pământul cel mare
A mării frumoasă umflare şi puterea vântului
Iar muritorii rătăcind mult cu inima,
Am zidit noi ca o mângâiere a suferinţelor,
Statui de zei din pietre sau de aramă
Sau făcute de aur sau chipuri de fildeş
Făcând jertfe deşarte acestora şi sărbători zadarnice
Socotind că astfel suntem evlavioşi ".

Şi de asemenea şi preaînţeleptul Xenophon spune: „Acela zdrumicând toate rămâne totuşi statornic, ca unul ce este mare şi puternic în chip limpede. Acela care este cunoscut cu chipul şi înfăţişarea Sa ca şi soarele cel ce este văzut de toţi, acesta nu permite să-L priveşti pe El, pentru că dacă cineva îl priveşte pe El fără ruşine, I se ia vederea".

Aşadar că Dumnezeu este unul prin natura Sa, şi cu adevărat este aşa, că este mai înălţat cu mult decât orice cugetare şi că nu este cuprins de raţiune, lipsit de formă, de viaţă făcător şi început al tuturor nenăscut, nestricăcios, creator al tuturor, este mărturisit şi recunoscut în chip limpede de

către Sriptura cea insuflată de Dumnezeu şi de către glasul poeţilor şi istoricilor elinilor păgâni. Iar noi vom arăta prin cele ce au scris, că au recunoscut şi ei înşişi pe Cuvântul Său şi pe Ziditorul şi fiul cel născut după fire din El. Şi vom înfăţişa citatele din aceşti scriitori păgâni.

Căci Pophyrius spune în cartea a patra a „Istoriei filosofiei", că a grăit Platon cu privire la Bine în felul următor: „De către Acesta s-a făcut oamenilor într-un fel oarecare mintea cea care nu se poate închipui (percepe), cea care stă şi subsistă în sine şi pentru sine, în care se află cele ce există realmente şi toată fiinţa celor ce există".

Şi Platon numeşte acesta Frumosul (Binele) cel dintâi şi Binele ce subsistă prin Sine, având chipul Binelui de la sine şi El a purces şi a venit înainte de veacuri, fiind adus de către Dumnezeu, fiind născut din sine şi fiind Tată al Său însuşi. Căci nu Dumnezeu s-a mişcat pentru naşterea (fiului) Acestuia, şi nici nu a fost o apariţie anterioară, ci Acesta a purces născându-se singur pe sine din Dumnezeu şi nu a purces de la începutul unui timp sau epoci oarecare. Pentru că timpul încă nu a existat. Dar chiar când a existat şi s-a făcut timpul, timpul n-a însemnat ceva pentru Dânsul, întrucât Raţiunea (Fiul) este netemporală totdeauna, şi Ea este numai veşnică. Aşa precum Dumnezeu este cel dintâi şi singurul de-a pururi şi chiar dacă s-au făcut toate din El, El nu se numără şi nu se socoteşte în rândul acestora şi nici demnitatea Sa nu poate să se aşeze la un loc cu existenţa Sa, tot astfel şi raţiunea existând de-a pururi singură, şi fiind atemporală, este Ea însăşi timp pentru cele situate în timp, şi rămâne şi identitatea şi neschimbarea ipostazei Sale celei veşnice". De altfel şi Orpheu iarăşi spune astfel:

„Te jur (implor) pe Tine cerule, făptură înţeleaptă
a lui Dumnezeu Celui mare.

Te jur pe Tine cu glasul Tatălui cu care ţi-a
glăsuit ţie mai întâi,
Atunci când el a pus temeliile lumii întregi cu
hotărârile Sale".

Orpheu numeşte „glas al Tatălui cu care a glăsuit cel dintâi" Cuvântul cel unul născut al Său, care există de-a pururi împreună cu Tatăl Său. Căci nu există timpul, când ar putea fi cugetat ca existând Dumnezeu Tatăl lipsit şi fără de cuvântul Său. Căci în El se arată şi se vădeşte că este Dumnezeu, ziditorul tuturor.

Iar Hermes Trismegistul (de trei ori foarte mare) aşa glăsuieşte cu privire la Dumnezeu: „Cuvântul său ieşind, este atotdesăvârşit şi roditor şi ziditor, şi căzând în stare de rodire a creat apa". ŞI apoi spune iarăşi: „Iar Pyramida este supusă lumii naturale şi celei intelectuale (raţionale). Căci ea are ca stăpân aşezat pe ea Cuvântul roditor (demiurg) al Stăpânului tuturor (care este după Hermes cel dintâi nenăscut, infinit) iar Cuvântul născut din Acela este aşezat să stăpânească şi să aibă putere peste cele zidite de către Acela, întrucât El este odraslă (Fiu) al Celui întru totul desăvârşit şi este Fiu adevărat şi perfect al Său.

Şi iarăşi Hermes spune ca şu cum ar întreba pe unul dintre preoţii idolatri cei din Egipt: „Pentru ce, o preaînălţate, a fost numit cu acest nume de zeu bun de către Domnul tuturor? Şi Hermes spune: „Şi în cele de mai înainte eu am grăit, tu însă nu ai înţeles. Firea (natura) acestui Cuvânt raţional (gândit) este o fire care dă naştere şi odrăsleşte. Aceasta aşa precum şi naşterea Sa sau firea sau felul Său de a fi, sau ceea ce vrei să-L numeşti pe El, numeşte-L astfel, dar cugetând numai tu că El este perfect în cel ce este perfect (desăvârşit) şi de la cel ce este perfect, el lucrează bunătăţile cele desăvârşite şi le creează şi le dă viaţă. În-

trucât posedă o astfel de fire (natură), pe bună dreptate El este numit în felul acesta: (Demiurg)".

Şi acelaşi bărbat (Hermes) în cuvântarea dintâi a „Digresiunilor spuse către Tat", aşa grăieşte cu privire la Dumnezeu: „Cuvântul ziditorului, copile, este veşnic, are mişcare din sine, este lipsit de creştere, lipsit de micşorare, este neschimbător, nestricăcios, este doar El singur, întotdeauna El este asemenea cu sine, egal cu sine şi în aceleaşi proporţii, statornic pe deplin, bine aşezat, fiind unul singur Acela care vine de la Dumnezeul cel cunoscut mai înainte, şi prin aceasta – cred eu – El indică şi arată pe Tatăl Său."

Acestea sunt deci îndestulătoare pentru arătarea desăvârşită a faptului că pe Cuvântul cel unul născut al lui Dumnezeu, l-au cunoscut şi aceştia (scriitorii păgâni). Însă trebuie să adaug la cele ce am grăit şi acelea grăite de către ei (scriitorii elini) cu privire la Sfântul Duh. Căci Porphyros spune, expunând părerea (învăţătura lui Platon): „Fiinţa lui Dumnezeu purcede din trei ipostaze şi este: Dumnezeu cel preaînălţat, cel prea bun; După El şi al doilea, este Ziditorul (Demiurgul); Iar al treilea este sufletul lumii. Căci Dumnezeirea ajunge până la suflare".

Iată deci că în chip limpede, în aceste cuvinte el (Platon) afirmă cu tărie că fiinţa lui Dumnezeu se întinde şi merge până la trei ipostaze. Şi unul este Dumnezeul tuturor totuşi, însă cunoaşterea cu privire la Dânsul se întinde până la Sfânta şi de o fiinţa Treime, şi unul este Tatăl şi Fiul şi Sfântul Duh, pe care Platon îl numeşte „suflet al lumii'. Întrucât Duhul dă viaţă şi purcede din Tatăl cel viu prin Fiul, în El trăim şi ne mişcăm şi suntem. Şi adevărat grăieşte Domnul nostru Iisus Hristos când zice: „Duhul este cel de viaţă făcător".

ŞI iarăşi spune acelaşi Porphyrius cu privire la Platon: „De aceea el(Platon) în cuvinte nedesluşite (secrete), vorbind prin aluzii şi vorbe acoperite grăieşte cu privire la acestea: În jurul împăratului toate sunt şi toate există din pricina Lui, şi El este cauza tuturor lucrurilor bune, este a doua cauză în cauzele secundare şi este a treia cauză pentru lucrurile terţiare. Aşa precum toate sunt în jurul acestor trei Dumnezei, dar mai întâi sunt în jurul Împăratului tuturor, şi în al doilea rând sunt în jurul lui Dumnezeu ce este din şmpăratul, iar al treilea sunt în jurul Celuia ce se trage din acest al doilea Dumnezeu".

Platon a explicat în chip limpede, arătând ipostaza ce o au unul din celălalt, începând cu Împăratul şi arătând coborârea şi micşorarea celor care vin după cel dintâi, prin aceea că numeşte pe cel dintâi, pe cel de al doilea şi pe cel de al treilea, şi pri aceea că spune că din unul se trag toate, şi prin El se mântuiesc. Desigur Platon nu a considerat această viziune deloc sănătoasă şi adevărată, ci el a cugetat conform părerilor şi doctrinelor lui Arie. La fel ca acesta (adică Arie) şi Platon împarte şi coboară (pe Dumnezeu) înfăţişând ipostazele subordonate şi supuse unele altora, şi el socoteşte că există trei Dumnezei, iar Sfânta şi deosfinţita Treime, este împărţită şi despărţită. Totuşi Platon nu a ignorat întru totul adevărul. Eu cred însă că ar fi grăit în chip sănătos şi ar fi cugetat la fel şi ar fi explicat şi celorlalţi toţi ceea ce era exact din doctrina sa despre Dumnezeu, dacă nu s-ar fi temut poate de acuza lui Amitos şi Melitos şi de otrava din cucută dată lui Socrate.

Dar şi Hermes spune aşa în cuvântarea sa a treia, din cărţile cele către Asclepios: „Căci nu este îngăduit să fie înfăţişate taine aşa de mari unor oameni neiniţiaţi. Dar voi cu mintea ascultaţi. Una singură era lumina gândită, şi există

de-a pururi mintea luminoasă a minţii, şi nu există nici altceva decât această unire care se află de-a pururi în sine, de-a pururi toate le cuprinde prin mintea Sa proprie, prin lumina Sa şi prin Duhul Său".

Şi după altele, Hermes spune: „În afară de acestea nu există Dumnezeu, nici înger, nici demon, nici altă fiinţă. Căci El este Domn al tuturor şi Tată, şi Dumnezeu şi izvor şi viaţă şi putere şi lumină, şi Duh şi toate sunt în el şi pentru El sunt". Minte din minte – aşa precum mi se pare mie – el numeşte pe Fiul şi (îl mai numeşte şi) lumină din lumină. Pomeneşte şi de Sfântul Duh ca Acela ce cuprinde pe toate. El zice că nici un înger, nici vreun demon şi nici altă fire (natură) sau fiinţă nu se află în afară de superioritatea covârşitoare a lui Dumnezeu, sau de puterea Sa de a face ce voieşte. Şi Hermes afirmă: toate se află supuse Lui, şi prin această putere a Lui există.

Şi iarăşi acelaşi Hermes, în cartea a treia a cuvintelor sale către Asclepios, spune aşa, când a întrebat cineva cu privire la Duhul lui Dumnezeu: „Dar nu ar fi fost mai dinainte cunoaşterea Domnului tuturor, ca să fac eu descoperire şi să înfăţişez acest cuvânt, nici pe voi acuma nu v-ar fi prins o dragoste şi o dorinţă atât de mare, ca să cercetaţi cu privire la această chestiune. Acum însă ascultaţi celelalte ce au rămas nespuse din cuvântare. Pe acest Duh, de care eu mai înainte de mai multe ori am grăit, toate Îl doresc (au nevoie de El). Şi pentru că el susţinând toată vrednicia lor, tuturor le dă viaţă şi le hrăneşte, şi din Sfântul Izvor este El detaşat şi depinde de acesta, de-a pururi fiind ajutor tuturor cu Duhul şi cu viaţa El singur fiind creator".

Aşadar el ştia pe Duhul Sfânt şi cunoştea că există de sine stătător şi că El dă viaţă tuturor şi le hrăneşte, şi fiind legat şi ataşat de Dumnezeu şi Tatăl ca cel ce este din Sfântul Izvor.

Căci Duhul Sfânt purcede din Dumnezeu Tatăl după fire şi prin Fiul este dat făpturii zidite.

Prin urmare cercetând noi în chip amănunţit – pe cât ne-a stat în putere – cărţile scriitorilor păgâni, am înfăţişat doctrina fiecăruia, pentru ca să cunoască cititorii, ce se află în rătăcire luându-se după părerile lor proprii, nu puţini dintre înţelepţii elinilor păgâni au avut păreri şi doctrine ce se împotriveau unele altora.

Însă cei ce s-au făcut părtaşi de cuvintele lui Moise sunt aceia care, pentru dragostea de învăţătură au mers până în Egipt. Aceştia au cugetat mai bine decât ceilalţi, fiind aproape de adevăr, şi nu au avut cu totul tulburat şi înceţoşat ochiul adevărului. Iar pe ei, dacă i-ar numi cineva oameni cu vederea saşie şi mioapă, nu s-ar îndepărta de la realitate. Dar eu socotesc că a mea cuvântare a arătat în chip îndestulător, că învăţăturile creştinilor sunt mai vechi şi sunt mai pline de adevăr, şi faţă de cele afirmate de scriitorii elini, mai bine concepute, şi neasemuit mai valoroase decât băsmuirile elinilor păgâni.

Cartea a doua

Noi am considerat că nu este deloc nelalocul său, ba am crezut că este neapărat de trebuinţă şi de folos să grăim noi mai întâi, cine a fost şi înainte de cine alţii, în vremuri cunoscute şi de asemenea ce păreri şi învăţături au avut fiecare cu privire la Dumnezeu. Şi de aceea noi am făcut arătarea lor în chipul cel mai miniţios.

Poate cineva ne-ar putea învinui spunându-ne: „De ce oare, vrând să aperi învăţăturile creştinilor, şi dorind să ridici un cuvânt puternic împotriva clevetirilor şi defăimărilor lui Iulian, nu cugeţi să mergi direct şi fără ocolişuri spre acest scop? Şi de ce tu, abătându-te pe alt drum în mergerea ta de la argumentul şi vorbirea cea directă, te apuci să faci genealogii (spiţe de neamuri) şi să cercetezi în amănunţime doctrinele evreilor şi a elinilor păgâni?"

Acum debarasându-ne şi înlăturând învinuirile de acest fel, ne întărim noi să conducem cuvântarea noastră drept, fără ocoluri. Căci Iulian râvnind să imite pe Rapsakes babilonianul, nu s-a temut să rănească cu limba sa neînfrînată slava lui Dumnezeu şi să osândească în chip nelegiuit religia noastră cea curată şi sfântă, el care deseori pomeneşte şi citează pe înţelepţii elinilor păgâni. Şi el (Iulian) încununează cu toată cinstirea învăţătura cea greşită a lor, apoi cuteză să grăiască urât împotriva învăţăturilor cele sfinte ale Bisericii, batjocoreşte povestirile istorice ale lui Moise şi învinuieşte pe toţi sfinţii îndeobşte. Din această pricină şi pe

bună dreptate, noi am îngrămădit mai dinainte, ca o materie pentru contrazicerea sa şi pentru argumentele ce sunt împotriva lui, dovedirea şi proba clară şi limpede a faptului, că scrierea şi cartea lui Moise cel preasfânt, a fost mai veche şi mai înainte, decât înţelepţii elinilor păgâni. Şi de asemenea, argumentul că dacă cineva examinează trădiţia credinţei creştinilor, (află că este) într-o covârşitoare superioritate faţă de cele grăite de învăţaţii slăviţi ai elinilor.

Căci în felul acesta era cu putinţă şi nu în alt fel, să fie îndepărtate cuvintele ulterioare şi argumentele de mai apoi şi evitând o izbucnire mai îndelungă a lor, şi pe de altă parte, era cu putinţă să pară că au fost aduse şi împinse departe de înţelesul şi de sensul celor arătate aici.

Dar destul am grăit noi despre acestea. Trebuie acuma să mergem la scrierea însăşi a lui Iulian. Şi noi, înfăţişând zicerile şi pasajele cu cuvintele acestei căţi chiar, vom aşeza argumentele noastre în ordinea cuvenită, împotriva celor grăite de el contra noastră, cunoscând prea bine cât este de greu ca să ne aşezăm (împotriva cărţii lui). Întrucât însă, precum am spus, el a deschis gura sa lipsită de înfrânare, ca să verse defăimări şi clevetiri blestemate împotriva Mântuitorului nostru Iisus Hristos şi să ridice glasuri calomniatoare împotriva lui, pe acestea nu le voi mai aminti. Aşadar, omiţând acele pasaje, de care cineva ar putea să se spurce, chiar de ar auzi cuvintele glăsuite de el, eu mă voi ridica împotriva celor ce trebuiesc combătute, denunţând cu orice prilej temperamentul său iubitor de batjocorire şi de băsmuiri deşarte şi demonstrând că el greşeşte întru totul, neputând să grăiască nimic din cele ce sunt adevărate.

Trebuie ştiut însă următorul lucru: în cea dintâi cuvântare (carte) a sa, mânuieşte multe idei şi cugetări. Şi întorcându-le pe aceleaşi argumente în sus şi în jos, nu

încetează să le aducă înapoi ca în cerc. Iar ceea ce se află că spune la început, aceasta spune şi la mijloc şi la sfârşit, şi prin aceasta demonstrează că argumentele pe care le foloseşte îl contrazic ca unele ce nu se află în ordine şi în rânduială. Căci este neapărat de trebuinţă ca cei care vor să discute şi să contrazică cele grăite de către Iulian, să pară că dau răspunsuri şi oferă obiecţiuni, nu odată, ci de mai multe ori despre aceste chestiuni.

Aşadar noi împărţim în ordinea cuvenită expunerea sa şi aducând împreună după felul lor ideile şi cugetările ce se află în ea, nu vom da un răspuns fiecăruia din argumentele repetate de mai multe ori, întrucât este destul o singură dată un răspuns iscusit şi bun.

Aşadar Iulian începe expunerea sa împotriva noastră şi zice:

IULIAN

Mie mi se pare un lucru bun, ca să înfăţişez înaintea tuturor oamenilor, pricinile pentru care m-am încredinţat, că născocirea galileenilor* este o plăsmuire inventată de oameni, compusă din răutate vicleană. Ea nu are nimic dumnezeiesc, ci folosindu-se de basme şi de nerozia copilărească şi stupidă a sufletului, a adus drept credinţă de crezut povestiri cu minuni şi basme.

CHIRIL

Pe cât socotesc eu, el numeşte galileeni pe sfinţii apostoli, iar „povestiri cu minuni" numeşte el cele scrisre în cărţile lui Moise şi prevestirile şi expunerile cu privire la Dumnezeu, a sfinţilor prooroci. Şi poate el nu a recunoscut, dar nu fără voinţa lui Dunezeu este şi aceasta, şi să condamne a sa proprie superstiţie şi închinare la idoli.

* galileeni: denumire defăimătoare dată primilor creştini în sec. III-IV de către Iulian Apostatul.

Căci sunt două Galilei, din care una este în Iudeea, iar alta este vecină şi este aşezată lângă cetăţile fenicienilor. Iar în Evanghelii se scrie cu privire la Mântuitorul nostru al tuturorHristos, că mergând în jurul Mării Galileii „adică a lacului Tiberiadei, a făcut alegerea ucenicilor Săi". Întrucât Dumnezeu a spus odată printr-unul din proorocii Săi cei sfinţi: „Şi ce este între Mine şi voi, Tirule şi Sidonule şi întrega Galilee a neamurilor străine?" (Ioil 1, 3) . De asemenea şi dumnezeiescul Isaia spune: „Uară a Zabulonului şi ţinut al lui Neftalim, şi voi ceilalţi, cei care locuiţi de-a lungul coastei mării, Galilee a neamurilor păgâne. Poporul care şedea în întuneric, lumină mare a văzut (Isaia 9, 1).

Aşadar, nu pot fi consideraţi galileeni doar cei ce sunt în Iudeea, ci şi toate neamurile păgâne".

Aşadar nu este limpede şi nu îndestul de clar, împotriva cărora se îndreaptă în chip mai potrivit şi mai adevărat expunerea lui Iulian. Oare se îndreaptă ea împotriva noastră(a creştinilor) sau împotriva lui însuşi şi a celora care cinstesc închinarea la idoli, cea neroadă şi iubită de ei. Căci şi ei sunt galileeni, ba mai mult, în nici un chip nu se poate îndoi nimeni că sensul acestor cuvinte ale lui se potrivesc cu trăznitele cugetări prosteşti ale elinilor păgâni. Pentru că, unde se află multe basme şi cele lipsite de vreo valoare, cele copilăreşti, povestiri absurde şi deşarte şi pline de toată prostia, decât doar la aceia care povestesc minunăţii şi care se apucă să aducă minciuna astfel încât să fie luată drept adevăr vrednic de crezut?

Iar la ei se află şi multă urâciune, precum însuşi cei mai de seamă filosofi ai lor, au învinuit de o nebunie mare şi nu e de o nebunie divină pe poeţi. Căci aceştia au spus pe faţă şi în chip clar, că se cuvine să se depărteze oamenii de şarlataniile şi vicleşugurile lor. Platon bunăoară, nu se apropie de

textele din Homer care înfăţişează zei şi zeiţe, căci ei sunt osândiţi pentru nelegiuirile lor, şi au făcut păcate, fiind vătămaţi de poftele şi patimile ce se află în oameni. Pentru că ei uneori plâng şi se umplu de jale, atunci când le mor acei care sunt din familia lor, şi spun ca nişte muieri: „Vai de mine!" Iar când vor să scape pe vreunul de la moarte, ei nici măcar nu pot să facă asta, ci sunt biruiţi de Ursitoare şi se dau înapoi dinaintea sorţii, desigur, fiindcă este mai puternică decât acela care este mai înainte şi porunceşte celorlalţi dumnezei (zei) şi pe cei care îl numesc căpetenia lor, Zeus.

Deşi aş putea să grăiesc foarte multe lucruri în această chestiune, le las la o parte pentru ca să nu mă arăt că mă îndepărtez de la ceea ce formează subiectul meu şi de aceea mă voi întoarce la ţinta şi scopul celor arătate mai înainte.

Băsmuirea şi povestirea de minciuni este o însuşire a elinilor păgâni. Ei s-au străduit să aducă povestirea de basme cu minciuni, ca să fie crezute drept adevăr, nu din simple idei şi cuvântări nevinovate, ci nesocotindu-le pe ele în chip nelegiu, şi pentru dragostea lor faţă de ce este rău şi păcătos. Şi ei au compus o plăsmuire şi născocire plină de nărăvuri urâte, ca să fie împotriva slavei lui Dumnezeu Celui Atotputernic, şi de asemenea, au aşezat viclenia aceasta şi uneltirea lor ca o cursă şi un laţ pentru sufletele oamenilor simpli. Căci ei au rătăcit pe oamenii din întreaga lume, spunând că cerul şi celelalte stihii (elemente) ar fi Dumnezeu. Şi aşa precum scrie preaînţeleptul Pavel: „Socotind că sunt înţelepţi, s-au făcut proşti şi nebuni şi au schimbat slava lui Dumnezeu Celui nestricăcios cu asemănarea chipului de om stricăcios şi al zburătoarelor şi a celor cu patru picioare şi a târâtoarelor" (Romani 1, 22-23).

Dar să ne aplecăm asupra ideilor lui Iulian şi să venim la ele. Astfel nu vom lega cele spuse de el, de alte argumente,

ci îi vom îngădui să atace pe sfinţii prooroci. Dar să vină să ne arate limpede şi clar, ce fel de născocire rea şi vicleană a plăznuit el, atunci când spune că este băsmuire de minunăţii şi când ne atribuie dragostea de basme mincinoase şi copilăreşti, adică aşa-zisele povestiri a religiei creştinilor.

Oare basme ne-a scris nouă Moise, care a spus că „este unul singur Dumnezeul cel prin fire şi adevărat, nenăscut, veşnic, nestricăcios, lipsit de cantitate, nevăzut, neschimbător, intangibil, viaţă şi de viaţă făcător, înţelepciune, putere, ziditor, împărat, Domnul tuturor?" Oare s-a îndepărtat greşind, de adevăr, cuvântul sfinţilor prooroci, cuvântul care s-a străduit să meargă pe urmele paşilor învăţăturilor lui Moise? Oare vom găsi noi că învăţătura sfinţilor apostoli este deosebită şi alta (decât a lui Moise)? Desigur nu. Atunci, cum de afirmă Iulian că învăţăturile galileenilor nu au nimic dumnezeiesc în ele şi spune că ele sunt basme deşarte şi povestiri de minunăţii? Cu toate că, cine nu recunoaşte oare dintre oameni, cu nu poate să fie ceva mai bun pentru oameni, decât să numească în chip sigur, exact şi fără rătăcire, şi cu adevărat pe acela care este Ziditorul tuturor şi Domnul lor?

ŞI ei ar putea spune că ştiu, că partea cea mai bună şi mai desăvârşită a filosofiei (iubirii de înţelepciune) este, şi se zice că este, partea contemplativă a ei. Pentru că cu ajutorul ei, cei care au minte puternică să privească cu adâncă cugetare, şi chiar dacă ajung aici cu greutate, totuşi, în măsura în care este îngăduit oamenilor, să se străduiască să înţeleagă ideile cu privire la Dumnezeu.

Şi întrucât Iulian spune că este încredinţat de aceasta, să ne lămurească pe noi în ce fel, de unde şi cum, ajunge la el la această convingere. Dar dacă el însuşi este convins de aceasta pentru sine, şi acest lucru este îndeajuns pentru

dovada deplină că nu sunt bune învăţăturile creştinilor, nu mă voi reţine să spun, că această afirmaţie este o prostie a lui. Eu însă, îl voi lăsa să se desfete singur cercetând învăţăturile noastre, dar nu voi folosi un judecător atât de pornit şi potrivnic nouă.

Dacă totuşi trebuie să fie luate în considerare cuvintele celor ce fac îndreptări şi se ridică împotriva altora, ca fiind adevărate şi nu mincinoase, atunci trebuie ca nu ei singuri să fie convinşi de adevărul lor şi să afirme aceasta doar ei, ci trebuie să dovedească prin fapte.

Noi însă vom şti şi vom recunoaşte iarăşi din vorbele ce le spune Iulian, că mai curând el se află în osândă şi nu noi care suntem acuzaţi de plăsmuirea de basme, iar această acuză împotriva sa nu este lipsită de fundament.

IULIAN

„Urmând să fac o expunere asupra tuturor aşa-ziselor învăţături ale lor (ale creştinilor), vreau mai întâi să spun următoarele:

– Se cuvine ca cititorii, dacă vor să mă contrazică şi să grăiască contra celor afirmate de mine, ca la tribunal, să nu cerceteze şi să discute amănunţit nimic ce ar fi străin de subiect şi nici să condamne cele spuse de mine, până când nu se vor apăra ei împotriva primelor argumente şi fapte aduse de mine. Căci în felul acesta mai bine şi mai sigur îşi vor face ei pledoaria de apărare a lor, atunci când vor vrea să cerceteze unele din afirmăţiile mele. Dar în vorbele ce le vor zice ei, să spere a se apăra de învinuirile mele, nu să acuze şi ei la rândul lor."

CHIRIL

Aşadar, spune-mi, trebuie să fie lipsit de limbă acela ce este acuzat de către tine, şi tu dai poruncă să fie urmărit (prins) acuzatul fără să răspundă şi să tacă deci, să nu

pomenească nimic îndeobşte din cele ale tale, şi tu urmăreşti ca să se acuze el singur pe sine? A nu vrea ca noi să spunem ceva împotriva credinţei tale, este fapta unui om care se teme de dovedirea completă şi a unui bărbat care cunoaşte prea bine urâciunea ruşinii ce se află în această credinţă.

Dacă învinuieşti religia creştinilor, oare nu învredniceşti tu de toată lauda şi nu încununezi tu cu cinstirile cele mai înalte, superstiţia idolatră a elinilor păgâni? Şi atunci, nu trebuie să primeşti un răspuns asemănător şi la fel din partea noastră?

Dacă tu însă, te făleşti mult cu cuvintele grăite împotriva noastră şi acorzi o slavă mai mare prostiilor tale nebuneşti, punând mai înainte şi în frunte credinţele elinilor păgâni, ca mai de valoare, cum crezi că e bine ca noi să tăcem şi să nu amintim nimic din învăţăturile noastre, când vrem să apărăm doctrinele noastre, când vom grăi despre acest subiect? Dacă nu ne vom împotrivi cuvintelor şi argumentelor tale, şi dacă nu ne vom întoarce la pomenirea învăţăturilor elinilor păgâni, am putea lăsa impresia că este bine făcut şi nu este nesocotit cuvântul şi argumentarea săvârşită de tine, Iuliane. Dar cum ar putea Iulian să ne certe şi să ne mustre, când ne apărăm şi răspundem la toate cele grăite de către el, dacă vrem să apărăm şi să aprobă, învăţăturile noatre şi să dezgolim arătând goliciunea şi ruşinea nelegiuirii elinilor păgâni?

Căci aşa precum pentru culori, în diversitatea nuanţelor, este cu putinţă să se vadă un aspect al culorii mai net şi mai evident, (căci spune Scriptura: „Lumina luceşte în întuneric", în acelaşi fel, exact şi frumuseţea înnăscută şi naturală a virtuţilor, pentru minţile oamenilor celor mai neînvăţaţi şi fără multă deşteptăciune, nu ar putea în altfel să devină vizi-

bilă şi evidentă, decât numai prin urâciunea însuşirilor opuse şi contrarii virtuţilor. Pentru că urâciunea răului, ne convinge să acordăm combaterea noastră, care trebuie să biruiască, celor ce sunt bune şi virtuoase.

Din această privinţă şi pe bună dreptate, Iulian se teme de doctrinele păgâneşti şi nu îngăduie să se aducă la mijloc şi înainte, cele de care se ruşinează. Şi el porunceşte să tacă chiar şi aceia care sunt daţi în judecată, adică creştinii. Însă el ne învinovăţeşte pe noi şi în alte chipuri spunând astfel:

IULIAN

Este vrednic să spun de unde mi-a venit mie şi în ce fel cugetarea despre Dumnezeu întâia oară. Apoi se cuvine să compar şi să înfăţişez cele spuse despre Dumnezeire de către elinii cei păgâni şi de către evrei. Şi după aceasta, se cuvine să întreb eu pe aceia care nu sunt nici elini păgâni, nici evrei, ci sunt din erezia galileenilor, pentru care pricină preferă ei învăţăturile iudeilor mai degrabă decât ale noastre şi apoi în plus de ce oare nu rămân ei la doctrinele iudeilor, ci lepădându-se şi de învăţăturile acelora, se întorc să meargă pe un drum al lor propriu? Căci ei nu recunosc şi nu aprobă nimic din (doctrinele) cele bune şi nici din cele cinstite (virtuoase), nici dintre acelea ale noastre ale elinilor şi nici din cele aduse evreilor de către Moise. Întrucât culegând ei de la aceste amândouă religii şi neamuri sentimentele şi ideile ce se află înlăuntru lor, adică înşelătoria şi lipsa de conştiinţă de la necredinţa în dumnezei a iudeilor, şi viaţa rea şi nepăsătoare, de la lenea şi vulgaritatea noastră a elinilor, au vrut să numească aceasta, cea mai bună cinstire şi închinare la Dumnezeu.

CHIRIL

Acela care spune că trebuie ca cititorii, către care adresează clevetirile şi defăimările acestea împotriva noas-

tră, dacă ar vrea ei să contrazică şi să grăiască împotriva lui, ca la tribunal, să nu cerceteze nimic în afară de subiect şi nici să nu se ridice la rândul lor împotriva celor spuse de el, să compare cele ce sunt ca învăţături la elinii păgâni şi la evrei, cu privire la Divinitate. Dar chipul acesta al comparării încotro se îndreaptă şi ce are în vedere? Numai că ne putem întreba, care este scopul lui Iulian, care compară şi aşează faţă în faţă dogmele elinilor păgâni, învăţăturile evreilor şi cele ale creştinilor? Căci nu ar putea să spună nimeni că, lepădându-se de condamnare şi de blamarea (creştinilor) şi că depărtându-se pe sine de la clevetirea şi defăimarea (noastră), va folosi judecăţi şi sentinţe drepte pentru cititorii săi, astfel ca el să vrea ca aceştia să afle şi să înveţe ce este mai bun şi ce este mai rău (din aceste învăţături).

Desigur el crede – după câte este probabil – că unii oameni nu vor lăuda părerea şi convingerea sa cu privire la Dumnezeu, dacă nu va murdări şi va vătăma învăţăturile creştinilor, prin compararea cu cele ale elinilor păgâni, acordând acei oameni blamul şi dezaprobarea lor credinţelor creştine. Dar nu s-ar putea să se facă şi să fie acestea vreodată, pentru cei care cunosc şi lipsa de tărie a minciunii, şi puterea adevărului. Priveşte însă şi ia seama la următoarele: Iulian ne statorniceşte oarecum nouă, ce lege să urmăm neapărat şi să nu amintim nimic de învăţăturile sale, atunci când vorbeşte de religia noastră, numai că el, se află vinovat, de faptele pe care le opreşte şi le interzice.

Şi întrucât, el face întrebare către noi, de ce oare părăsind învăţăturiele elinilor păgâni ne-am aplecat spre cele ale evreilor, haide şi noi să expunem aceleaşi lucruri şi idei. Dacă ai părăsit învăţăturile creştinilor şi dacă, fugind tu de adevăr, ai îndrăgit minciuna şi ai preferat în chip foarte nesocotit o credinţă atât de spurcată, aceea a închinătorilor

la idoli, vreau să spun, înaintea slăvirii celei drepte a lui Dumnezeu, cum mai socoteşti că ai luat o hotărâre bună şi nu admiţi că ai luat asupra ta religia cea mai rea dintre toate?

Dacă vrea Iulian să priceapă cauza cea mai adevărată cu putinţă, pentru care părăsind noi credinţele elinilor, le-am cinstit pe acelea care erau la evrei, vom spune aceasta folosind expresiile sale. Căci zice el aşa:

IULIAN

„Desigur, elinii au inventat basme cu privire la zei, basme de necrezut şi monstruoase. Căci ei au spus că zeul Chronos şi-a mâncat fiii, după care i-a vomitat, ei au vorbit de căsătorii nepermise de lege, Zeus s-a împreunat cu mama sa, şi făcând copii cu ea s-a căsătorit cu propria lui fată, şi după ce s-a împreunat cu ea, pur şi simplu a dat-o soţie altuia, că Dionisios a fost rupt în bucăţi, după care a urmat lipirea mădularelor sale. De acest fel sunt basmele elinilor, se zice.

CHIRIL

Ai aici, în ceea ce spui, o părere potrivită. Dar de ce te tulburi şi socoţi că e bine să ne impuţi nouă că sfâşiem în bucăţi un basm atât de plin de deşertăciune, ruşinos şi de necrezut, şi că dăm aprobarea noastră doar celor ce sunt adevărate. Pentru că Moise cel dumnezeiesc şi peste el pe deasupra şi ceata sfinţilor prooroci, apostolii şi evangheliştii, vorbesc despre slava lui Dumnezeu cel unul singur şi prin fire cu adevărat.

Astfel păgânii ne-au convins să cugetăm în acest fel, lepădând basmele şi toată monstruozitatea şi cugetarea cea rea, intrând în rândurile acelora care vieţuiesc petrecerea cea vrednică deîndrăgire. Nimic din cele ce le spun oamenii lui Dumnezeu nu este plăsmuit şi nici nu este de necrezut tradiţia cugetărilor şi ideilor lor.

Însă expunerea mea va arăta la timp potrivit, în chip clar şi limpede că, cele ale noatre ale creştinilor, se întâmplă şi se petrec conform vestirilor şi propovăduirilor lui Moise şi ale sfinţilor prooroci, şi că înţelesul şi sensul învăţăturii apostolice şi evanghelice coincide cu cugetările celor ce erau înainte.

Dat întrucât, neştiind Iulian ceea ce spune, afirmând că nu există la noi la creştini nimic bun şi virtuos, haide să ne arate aceasta chiar el, ca să nu facă o acuză goală şi lipsită de probe. Cum să nu fie nimic din cele bune la noi? Oare nu este exact şi minuţios şi logic întocmai studiul cu privire la Dumnezeu şi despre facerea lumii, studiu şi expunere, făcute de noi creştinii, şi nu am fost noi îmbogăţiţi de sfintele Scripturi cu o cunoaştere a faptelor, care este de necriticat şi de neblamat? Nu este oare un lucru evident pentru toţi oamenii, că nu s-ar putea în alt fel să ajungi şi să reuşeşti să filosofezi în cel mai bun chip? Pentru că este plină de laudă şi de toată cinstirea filosofia practică (cu fapte) şi filosofia contemplativă (cu gândul, cu cuvintele) pe care o întâlnim la aceşti elini, ceea ce este admirat de toţi aceia care studiază, dintre elinii păgâni.

Se spune însă că noi am învăţat de la înţelepţii evreilor, în ce constă necredinţa în Dumnezeu (ateismul). Dacă însă ar vrea să grăiască cineva adevărul adevărat, va trebui să ştie că noi am osândit prostia elinilor păgâni, pornind de la Scriptura insuflată de Dumnezeu. Fiindcă este lucru clar pentru toţi oamenii, că ateismul se află mai curând la aceia care nu au cunoscut pe Dumnezeu cel Unul şi cel prin fire şi adevărat Dumnezeu.

Iulian zice că noi am ales o viaţă rea şi lipsită de seninătatea ce există la elini, numind el seninătatea şi abundenţa păgânească (elinească) faptul de a mânca orice fel de

mâncăruri, fără osebire, şi a nu refuza nici una dintre mâncăruri. Cu toate acestea, puterea şi sensul evlaviei se reduce la păgâni, în aceea că refuză şi nu se ating de una dintre mâncăruri. Cu toate că ce fel de curăţenie şi de sfinţenie statornicesc ei în aceasta? Căci toate sunt de la Dumnezeu. Sunt bune întru totul cele ce provin de la un om bun (de la o persoană bună) sau de la Bine, şi Acela care este atât de Sfânt şi neprihănit nu ar putea să ne pricinuiască nouă nimic din mâncărurile care de obicei spurcă. Căci ce ar putea să aducă mâncarea acelora care s-au făcut părtaşi la ea? Sau ce spurcare ar putea să le introducă lor înăuntru? Eu socotesc că se cuvine să refuze să se murdărească şi să se întineze. Şi pot realiza aceasta şi foarte cu tărie, felurile şi chipurile Răului (răutăţi) desfrânările, ocările, minciunile, denunţurile calomnioase, dragostea de bani şi de averi şi celelalte.

Aceia care nu se îngrijesc câtuşi de puţini de asemenea vicii, se prefac că mănâncă puţin şi chiar dacă înlătură şi dau la o parte urmele de alimente, totuşi nu se tem de nici una dintre faptele nesocotite, iar pe deasupra, bucură nespus de mult pe Zeus, căpetenia, vrând să cinstească faptele lui şi slujesc puterile aceleia născută în ostrovul Ciprului (Afrodita, Venus). Aşadar, multe de tot sunt învinuirile aduse de Iulian împotriva noastră.

Căci el grăieşte în chip nesocotit de tot şi împotriva preaînţeleptului Moise, şi osândeşte, nu puţin, scrierile sale. Şi spune (Iulian) că cele cuprinse în cartea despre „Facerea lumii" nu grăiesc absolut nimic din cele adevărate, şi că Moise a adunat pur şi simplu flecăreli învechite, iar acele în-

* „Istoria naturală".

văţături care sunt vrednice de toată atenţia după cât se pare, pe toate acestea el le consideră drept un nimic fără de valoare. Şi Iulian pare pur şi simplu că grăieşte ca rapsozii (alcătuitori de stihuri vitejeşti cântate) spre a ne arăta că spune ceva înţelept şi vrednic de ascultare. Dar el admiră şi aplaudă ale sale, şi încununează cu laude învăţăturile despre această (creaţie a lumii) a înţelepţilor elini păgâni, şi mai înainte de toate învăţătura lui Platon.

Eu însă, întrucât Iulian este arogant şi fălos destul de mult şi în acest subiect, voi veni înainte ca să grăiesc. Şi voi încerca să explic în chip limpede, în măsura în care voi fi în stare, că degeaba şi în zadar îşi înalţă el sprâncenele cu mândrie, îngâmfându-se cu doctrinele nesocotite ale elinilor. Dar socotesc eu că trebuie să înfăţişez din cărţile cele care sunt ale elinilor, învăţătura fiecăruia cu privire la facerea lumii, pe care au putut ei să o cugete drept bună. Apoi trebuie să reiau şi să înfăţişez facerea lumii a lui Moise. Cititorii vor putea vedea în felul acesta flecăreala deşartă a discuţiei despre nimicuri a acestor învăţăţi elini şi puritatea clară a aevărului din cărţile lui Moise.

Plutarch deci, un bărbat care nu a fost deloc nevrednic de cinste la elini, în cartea a doua a colecţiilor lucrurilor naturale* (învăţăturile sale despre ştiinţele naturale, despre natura lucrurilor) spune aşa cu privire la lume:

„Pythagora cel dintâi, a numit cuprinsul tuturor lucrurilor cosmos sau lume, din cauza ordinei din ea. Thales şi aceia are au urmat învăţăturile sale (a spus) că lumea este una singură. Democrit şi Epicur şi ucenuicul lui Metrodoros (au spus) că se află nenumărate lumi în infinit prin jocul unui hazard absolut. Empedocle a spus că orbita urmată de soare determină limitele cosmosului. Seleucos a spus că lumea este nemărginită (infinită). Diogene a spus că universul este

infinit, dar lumea are margini şi sfârşit. Stoicii (au spus) că universul se deosebeşte de întregul tot, căci totul e cel care cuprinde vidul infinit, în timp ce universul este cosmosul fără vid, aşa că universul şi cosmosul sunt unul şi acelaşi lucru.

Apoi în ceea ce priveşte forma lumii Plutarch spune aşa: „Stoicii afirmă că lumea este rotundă (sferoidală); alţii spun că e în formă de con iar alţii, că are formă de om. Epicur admite că lumile sunt sferice, însă admite şi că ar fi şi cu alte forme".

Plutarch, spune iarăşi, înfăţişând spre cercetare doctrinele învăţaţilor elini, dacă lumea e însufleţită de un suflet, sau nu este. El zice: „Ceilalţi toţi afirmă că lumea este însufleţită de un suflet şi condusă de către mai înainte cunoaşterea divină (providenţa). Însă Democrit şi Epicur, şi câţi au introdus în filosofie atomii şi vidul spun că nu are lumea nici un suflet şi nu este diriguită de către providenţă, ci de firea sa iraţională.

Aristotel zice că lumea nu este deloc cu suflet însufleţită şi că, în întregime prin toate componentele ei, nu este nici raţională, nici dotată cu inteligenţă şi nici nu este cârmuită de către providenţă, ci doar cele cereşti se fac părtaşe la aceste toate. Căci ele cuprind sfere (corpuri sferice) dotate cu suflet şi vii, iar cele din jurul pământului, nu cuprind nici una din toate acestea. Iar de bună ordine şi orânduială nu se poate vorbi la acestea, decât în chip accidental (din întâmplare) şi nu se împărtăşesc de ea în chip primitiv şi primar (în principiu)".

Şi acestea le spune Plutarch cu privire la ele. Întrucât aceşti învăţaţi elini aveau ca scop să cerceteze, dacă lumea este stricăcioasă şi coruptibilă după firea sa ori nu, ei au emis şi următoarele cugetări cu privire la aceasta: Pithagora

şi stoicii spun, pe de o parte că lumea este făcută de Dumnezeu şi că este stricăcioasă (coruptibilă) în ceea ce priveşte natura sa. Pentru că ea este perceptibilă cu simţurile, întrucât este corporală, dar că nu se strică şi nu piere prin pronie (purtarea de grijă) şi prin ţinerea lui Dumnezeu. Epicur însă, zice că lumea este coruptibilă (pieritoare, stricăcioasă, supusă pieirii prin putreziciune) întrucât este făcută ca şi o vieţuitoare, şi ca o plantă. Xenofon apoi, spune că lumea nu este făcută şi că este veşnică, şi că este supusă stricăciunii. Aristotel la rândul lui, spune că în partea din lume ce se află sub influenţa lunii este pătimitoae (coruptibilă), în care privinţă şi cele de pe pământ se strică.

Ascultaţi deci, oameni buni, şi înţelegeţi câtă prostie se află în toate acestea. Cum să nu fie aceşti înţelepţi elini, mai curând oameni care bănuiesc şi cercetează adevărul, decât oameni care îl cunosc şi îl ştiu pe El, dacă ei prin părerile şi învăţăturile contrare unele altora, varsă din gurile lor când una, când alta, laolaltă şi amestecat, în mod simplist şi fără reflexiune, după cum socoteşte fiecare că e bine să spună? Căci unii spun că lumea este o singură lume, alţii că sunt mai multe lumi, alţii zic că lumea este făcută (născută). Şi ei întru totul se opun în aceste probleme, şi diferă părerile lor, zicând că lumea este nepieritoare şi necreată.

Unii spun că lumea este diriguită prin pronia lui Dumnezeu, alţii zic că lumea este lipsită de pronie (purtarea de grijă) a lui Dumnezeu şi au atribuit mişcarea regulată a elementelor lumii (stihiile) automatismelor (impulsiunilor venite din ea însăşi) şi accidentelor (întâmplărilor survenite).

Unii spun că lumea are suflet, iar alţii zic că nu are suflet şi nici raţiunne. Şi îndeobşte se poate vedea că doctrina şi părerea lor cu privire la aceasta, este ca beată de vin, aruncându-se când într-o parte, când într-alta.

Întrucât însă Iulian îl alege şi-l preferă pe Platon dintre toţi, şi rămâne şi stă mai cu seamă la ideile lui, eu pot să spun că Platon şi Pythagora au o doctrină mai exactă cu privire la Dumnezeu şi la lume. Dar ei au adunat această învăţătură sau această cunoaştere, mergând şi stând laolaltă cu egiptenii, la care se făcea multă vorbire cu privire la preaînţeleptul Moise şi erau admirate doctrinele lui.

Daer se spune că însuşi Platon a adoptat păreri contrarii celor ce le avea el, iar Aristotel, se spune că s-a îndepărtat de Platon şi nu a vrut să cugete opiniile lui, ci s-a ridicat împotriva lor şi s-a împotrivit lui Platon. Căci spune Porphyrios că Platon a avut următoarea concepţie cu privire la cer, şi că a zis că formă sa corporală este alcătuită din cele patru elemente (stihii), care erau îmbinate şi compuse şi împăcate între ele de către sufletul (lumii). El spune: „De aceea el (cerul) se numeşte amestecare sau (se numeşte astfel) din pricina a ceea ce este mai mult în el". Eu cred că Platon admite aceasta şi spune că a fost numit cer, întrucât este ceva de văzut, astfel cerul, se poate înţelege că se numeşte aşa de la „a fi văzut". Aristotel nu a socotit că acestea sunt în felul de mai sus. În ce fel? El nu a spus că cerul este ceva alcătuit şi compus şi nici n-a zis că este format din patru elemente (stihii), ci el cugetă că cerul este un al cincilea element şi corp, care nu este cuprins în cele patru, şi care nu este cu totul deosebit de ele.

Iar Platon zice că lumea are suflet, că este însufleţită, este dotată cu inteligenţă, că are o purtare de grijă (pronie) şi statorniceşte că lumea este creată şi deci pieritoare, în ceea ce priveşte natura ei. Iar ucenicul şi elevul lui (Aristotel) nu a gândit de loc în felul acesta. Şi spune Aristotel că lumea nu este deloc însufleţită, nici nu are inteligenţă, nici nu este cârmuită de către Pronie (purtarea de grijă), dar nici nu este

creată, ci zice că este nepieritoare şi necreată. Şi de asemenea, cel vestit şi bine cunoscut Platon statorniceşte că există trei elemente sau „puteri" ale Universului: Dumnezeu, materia şi ideea. Şi el spune că Dumnezeu este creatorul, materia este aceea care este supusă şi subiect al creaţiei, iar ideea (forma) este exemplul şi modelul fiecăruia dintre cele create împotriva lui Aristotel şi nu este de acord cu el, căci el nu socoteşte şi nu cugetă că se poate concepe sau se poate spune, că ideea este un element iniţial. El zice că două sunt elemente fundamentale: Dumnezeu şi materia. Însă iarăşi Platon când spune că trei sunt elementele fundamentale ale Universului, adică Dumnezeu, materia şi ideea, mai adaugă şi pe un al patrulea element pe care îl numeşte „suflet al universului". Şi pe deasupra zicând că materia este necreată, mai spune iarăşi că este şi creată.

Apoi după aceasta admiţând că ideea subzistă în sine şi prin sine, în ceea ce este ea, Platon se luptă împotriva propriilor sale născociri (invenţii). Pentru că el spune că ideea se află în cugetările şi conceptele lui Dumnezeu, şi nu are o experienţă proprie şi nici o fiinţă a sa proprie. Aşadar, pe ce cărare lipsită de eroare şi fără de rătăcire ar putea să se îndrepte cei ce cercetează adevărul şi către cine (dintre învăţaţii elini) numiţi mai sus îi vom elibera (de învinuirea) că grăiesc minciună? Cui este de cuviinţă să hărăzim noi aprobarea noastră, zicând că în nici un fel nu greşeşte? Sau mai curând cum ar putea să fie vrednic de crezare şi să convingă pe oameni, aceia care atât de mult păcătuiesc faţă de adevăr şi greşesc, încât nu numai că se împotrivesc doctrinelor altora, dar se împotrivesc şi se ridică împotriva propriilor învăţături?

Acel preaînvăţat Iulian, a văzut prea bine toate acestea şi s-a minunat mult de tot şi a cercetat mult cărţile lui Moise. Şi

întorcând mereu în sus şi în jos toate, a îndrăznit să le opună cuvintele (argumentele) lui Platon şi să spună:

IULIAN

Acuma vom aşeza faţă în faţă comparând, dacă vrei, învăţăturile lui Platon, ce spune el cu privire la Demiurg (Creatorul, Ziditorul), şi ce glăsuiri pune în jurul lui, în acţiunea de creare a lumii. Te rog acum priveşte bine, pentru ca să comparăm între ele facerea lumii la Platon şi la Moise. În felul acesta se poate arăta cine este mai bun şi cine este mai vrednic de Dumnezeu. Oare Platon este cel care s-a închinat la idoli, sau acela despre care spune Scriptura că gură la gură Dumnezeu l-a grăit lui: „La început a făcut Dumnezeu cerul şi pământul. Pământul însă nu se vedea şi era neaşezat (neorânduit) şi beznă era deasupra adâncului. Şi Duhul Domnului se purta deasupra apei. Şi a grăit Dumnezeu să fie lumină, că era bună. Şi a făcut Dumnezeu despărţire între întuneric şi lumină, şi a numit Dumnezeu lumina zi, şi întunericul l-a numit noapte. Şi a fost seară, şi a fost dimineaţă, şi a fost ziua întâia. Şi a spus Dumnezeu: Să fie acoperământ în mijlocul apei. Şi a numit Dumnezeu acoperământul cer. Şi a spus Dumnezeu: să se adune apa de sub cer într-o singură adunare, şi să arate uscatul. Şi aşa s-a făcut. Şi a spus Dumnezeu: Să înmugurească pământul cu iarbă de grădini şi cu pomi roditori. Şi a apus Dumnezeu să se facă luminatori în acoperământul cerului, ca să fie spre luminare pe pământ. Şi s-a şezat Dumnezeu însuşi în acoperământul cerului, ca să lucească luminând peste pământ şi să conducă zilele şi nopţile".

În acestea (Moise) nu spune nici că adâncul (abisul) s-a făcut de către Dumnezeu, nici întunericul, nici apa. Cu toate că Moise ar fi trebuit desigur să spună cu privire la adâncul apelor (abisul) şi cu privire la apă. Însă Moise nimic

n-a spus despre lucruri ce au fost create, cu toate că deseori a făcut pomenire de ele. Şi pe deasupra nici nu a făcut pomenire, nici de facerea sau crearea îngerilor şi nici în ce fel au fost aduşi ei la existenţă, ci el a pomenit numai de acele corpuri şi trupuri care sunt în jurul pământului şi în jurul cerului, ca şi cum ar fi Dumnezeu, nu însă creator al acelora ce nu au trup şi făcătorul şi alcătuitorul material celor supuse. Iar pasajul acela: „Pământul era nevăzut şi lipsit de rânduială" nu înseamnă nimic altceva decât că este fapta celui care a făcut materia dintr-o esenţă uscată şi prezintă pe Dumnezeu ca pe acela care o pune în ordine sau o împodobeşte.

CHIRIL

Cuvintele cu privire la Moise sunt multe şi numeroase la cei care vor să-l laude. Pentru că Moise a auzit pe Dumnezeu că l-a spus în chip clar: „te cunosc pe tine mai înainte decât toţi, şi tu ai aflat har de la Mine".

Iar puterea facerii de minuni a sa în Egipt, este dovada limpede a virtuţii celei de multe feluri care se află în el. Căci el s-a supus lui Dumnezeu, Cel ce este peste toate, şi a fost slujitor aceluia care a ridicat făptura zidită (natura zidită) împotriva nebuniilor celor prosteşti ale egiptenilor.

Dar ce fel de om a fost Platon, chiar dacă nu ar spune-o nimeni, totuşi ar proclama-o tare, plecarea lui din Athena în Sicilia. Pentru că se spune, că Dionisie, căruia nu-l plăcuseră deloc linguşirile lui Platon, l-a vândut pe el, dându-l o pedeapsă ca unui om ce nu este câtuşi de puţin liber, ci asemenea unui rob. Dar să părăsim ascum vorbirea cu privire la aceasta şi să grăim despre subiectul nostru de faţă. Aşadar, dumnezeiescul Moise pare că nu a alcătuit pentru noi cuvinte goale şi deşarte. Şi el nu a fost împins la aceasta doar de către iubirea sa de laudă şi de cinstire pur şi simplu,

ci a cugetat un lucru din cele neapărat de trebuinţă spre folosul vieţii. De aceea el nu şi-a pus în minte să discute şi să înveţe cu multă iscusinţă, despre firea lucrurilor, sau să grăiască ceva despre aşa-zisele prime începuturi (sau puteri), sau cu privire la elementele (stihiile) ce au luat naştre din ele. Pentru că mi se pare că acestea sunt de prisos şi nu pot fi cuprinse de minţile unor oameni. Fiindcă el a avut drept scop şi ţintă, să facă cunoscut cugetului oamenilor de pe vremea aceea, învăţăturile adevărului. Căci ei se aflau în rătăcire şi fiecare se închina la ceea ce i se părea lui că e bine, şi necunoscând ei pe Dumnezeul cel prin fire şi Cel Unul, din cauza prostiei lor nebuneşti celei mari, se închinau la făptura zidită. Unii însă indicau şi arătau drept Dumnezeu cerul, iar alţii crugul soarelui, erau unii care spuneau că luna e Dumnezeu şi se străduiau să aducă şi să hărăzească slăvire cuvenită Firii celei mai înălţate, stelelor şi pământului şi ierburilor şi firii apelor şi păsărilor şi vieţuitoarelor necuvântătoare. Şi după ce coborâseră atât de jos faptele acestor oameni şi după ce o boală atât de cumplită apucase pe toţi oamenii de pe pământ, Moise le-a fost ajutor şi s-a arătat că este aducător al învăţăturilor celor mai bune pentru toţi, căci el a proclamat pe faţă şi în chip deschis că unul singur este după fire (în chip firesc, natural) Ziditorul tuturor lucrurilor, şi a părăsit celelalte lucruri şi stihii care fuseseră aduse la existenţă şi la fiinţă de către Dânsul.

Prin urmare, în chip foarte folositor şi cu multă înţelepciune, a trecut peste multe explicaţii şi povestiri şi s-a îndreptat către expunerea cea neapărat trebuincioasă. Căci ce trebuia să spună el care este firea (natura) apelor şi cum a fost începutul? Ce trebuia să măsoare el străfundurile adâncului şi firea cerului şi să cerceteze cu amănunţime

firea (natura) cerului şi felul creaţiei îngerilor? Căci mi se pare că el (Iulian) va recunoaşte şi va admite că aceste chestiuni sunt greu de explicat oricărui om. Însă, deşi Moise era în stare să tâlcuiască şi să explice înţelepciunea, care era ascultătorul (auditorul) care să fie capabil să înţeleagă acele chestiuni atât de subtile, ba chiar şi numai prostia şi lipsa de raţiune a elinilor păgâni în acele vremuri, în care s-a săvârşit scrierea preaînţeleptului Moise. Căci aceia de atunci, prin acele fapte prin care era cu putinţă să vadă şi să cunoască în chip limpede slava lui Dumnezeu, prin acelea s-a dovedit că au căzut în străfundul prăpastiei prostiei celei din urmă dintre toate.

Aşa cum spunea Scriptura cea insuflată de Dumnezeu, trebuia ca cei din vechime să înţeleagă şi să priceapă pe Ziditorul tuturor şi Creatorul (Arhitectul), din frumuseţea (bunătatea) făpturilor zidite de El. Ei însă au mers la atâta prostie nebunească, încât din acele lucruri, din care era cu putinţă să dobândească cunoaştere în ştiinţă, prin acelea însăşi s-au dovedit că au greşit până într-atâta încât să se închine şi să se ploconească înaintea minciunii.

Iar pentru aceasta ne este martor preaînţeleptul Pavel, care a scris aşa: „Cele nevăzute ale Lui, de la facerea lumii, s-au arătat ca putând fi înţelese (concepute, cugetate, gândite) prin făpturile făcute; adică puterea sa cea veşnică şi dumnezeirea Sa, astfel ca să fie ei de neiertat, pentru că ei cunoscând pe Dumnezeu, nu L-au slăvit ca pe Dumnezeu şi nu I-au adus mulţumiri, ci au fost deşerţi şi proşti în discuţiile lor, şi s-a întunecat inima lor care n-a putut să înţeleagă" (Romani 1, 20-1).

Şi acest pasaj se potriveşte bine pentru aceia care au născocit închinarea mincinoasă (la idoli), pe măsura nepriceperii norodului, spurcată şi cu totul lipsită de raţiune; şi

aşa erau unii, precum spuneam eu dintre aceia către care Moise cel preaînţelept şi-a alcătuit cuvântul, expunerea sa. Însă noi vom vedea cu uşurinţă că aceştia se arată că au devenit plini de o nebunie care a ajuns la culmea ei, dacă vom cerceta îndeaproape doctrina şi învăţătura acelora ce au venit după ei. Căci a spus într-un loc cu privire la ei Plutarch, care era foarte fin (subtil) în prima carte a colecţiei sale, privind doctrinele asupra naturii (ale filosofilor) : „Am primit de la aceştia ideea de Dumnezeu, în sensul că totdeauna soarele, luna şi stelele celelalte, fiind purtate şi duse în partea de sub pământ, totuşi răsar la fel şi asemenea prin culorile lor, sunt deopotrivă prin mărimea lor şi sunt aceleaşi, potrivit cu locurile (unde apar) şi cerurile".

Şi Plutarch scrie iarăşi în aceeaşi carte: „Ei definesc fiinţa lui Dumnezeu în felul următor: Duh inteligent şi foc care nu are formă, prefăcându-se în ceea ce vrea el, şi făcându-se asemenea tuturor. Şi ei au avut ideea (conceptul) cu privire la Dânsul, luându-i mai întâi din frumuseţea fenomenelor (celor ce se arată simţurilor), întrucât nimic din cele frumoase nu sunt din întâmplare şi nu s-au ivit ca printr-un noroc, ci frumuseţea aceasta este făurită cu un meşteşug iscusit". Voi adăuga de asemenea ceea ce a scris odată şi Hermes Trismegistul în cartea „Către mintea sa": „Tu spui că Dumnezeu este nevăzut? Păzeşte-ţi limba de a vorbi! Şi cine este oare mai vizibil şi mai aparent decât El? Pentru aceasta a creat, ca oricine să-L vadă pe El prin toate (ale Lui). Şi acestea sunt: bunătatea lui Dumnezeu, virtutea Lui, ca El să se arate acelaşi prin toate".

Şi noi vom vedea că recunoaşte şi e de acord cu cuvintele, însuşi acuzatorul religiei noastre celei sfinte. Căci el întăreşte şi afirmă că este un lucru ce nu se învaţă şi care se

recunoaşte de la sine de către oameni, ştiinţa despre existenţa lui Dumnezeu: Căci el spune aşa:

IULIAN

„Să ne fie nouă dovadă şi mărturie mai întâi că (ideea de Dumnezeu) nu este învăţată, ci ea există în chip firesc în oameni, dorinţa şi aplecarea către Dumnezeire generală a tuturor oamenilor, şi în fiecare dintre ei şi în chip firesc şi la bărbat şi la neamuri. Pentru că toţi, fără să învăţăm, am crezut într-o divinitate oarecare, despre care, cu preciziune şi minuţiozitate nu este nici uşor tuturor oamenilor să vorbească, şi nici pentru cei care ştiu nu este lucru uşor să grăiască pe deplin".

Şi după alte cuvinte spune iarăşi: „Dar în afară de acest concept şi ideea comună şi generală tuturor oamenilor, observăm că pe deasupra, aparţine şi altora. Căci toţi oamenii suntem atât de mult legaţi şi agăţaţi în chip firesc de cer şi de zei, încât dacă cineva ar închipui şi ar născoci altă divinitate, ei (oamenii) i-ar hărăzi acesteia neapărat ca locuinţă cerul, şi acesta nu ca şi cum i-ar fi interzicând să stea pe pământ, ci ca şi cum cerul ar fi locul cel mai de cinste, unde să stea împăratul tuturor, ca să privească şi să poarte grijă de toate".

CHIRIL

Priveşte deci, cum aceia care nu au suportat rătăcirea cea grosolană şi şarlatănească, şi ca să spun aşa, cea prostească şi plecând şi părăsind predania celor lipsiţi de nobleţe, totuşi nu au fost întru totul lipsiţi de împărtăşirea şi cunoaşterea adevăratei înţelegeri cu privire la Dumnezeu. Căci ei au adus mărturie şi au mărturisit cât de mare este şi ce este covârşirea puterii care există sub El, astfel încât să supună prin legăturile şi lanţurile bunei rânduieli făptură zidită, atât de mare şi de vrednic de a fi îndrăgită.

Iar ceilalţi despre care se face vorbire, pe Dumnezeu nu l-au cunoscut prin făpturile zidite. Ci erau atât de orbiţi de nebunia prostească, şi atât îşi ieşiseră din mintea omenească, încât, nu numai că au vrut să se închine cerului şi pământului şi lunii şi celorlalte stele, dar ei au construit în dumbrăvi chipuri de multe feluri şi au săpat acestor chipuri forme nu numai omeneşti, ci şi de animale neraţionale (necuvântătoare) şi de păsări şi de târâtoare, şi l-e-au numit pe ele dumnezei şi mântuitori. Şi atunci cum să nu admire cineva exactitatea iscusinţei măiestre a lui Moise, care măiestrie nu spunea nimic de prisos, sau adânc, sau de nepriceput celor ce trăiau în acea vreme? El spunea acele cuvinte, prin care era cu putinţă să-i îndrepte pe ei la bine şi să-i schimbe şi care putea să-i îndrepte spre o învăţătură fără de prihană, aceea cu privire la Dumnezeu Cel Atotputernic. Pe urmă, ar putea fi lăudaţi dascălii băieţilor tineri, care întăresc cugetele elevilor lor şi îi conduc de mână cu încetul, către putinţa de a cunoaşte ceva din cele grele, fără ca la început să le pună înainte, nimic din cele foarte împovărătoare şi care se împotrivesc apropierii cu mintea de ele. Oare nu vom învrednici noi de toată lauda pe Moise cel preasfânt, care a săvârşit aceasta?

Deşi tu, Iuliane, ai vrea să nu spunem nimic din cele neapărat de trebuinţă, totuşi să ne atingem puţin şi de învăţăturile atât de îndrăgite de tine. Căci vom cerceta cu deamănuntul pe cât este cu putinţă, exactitatea „Naşterii zeilor" (Theogoniei) lui Hesiod. Astfel, Hesiod se preface că aude glasul zeilor ca un prooroc, şi că i s-a hărăzit să se arate ca fiind apucat şi inspirat de Muze, ceea ar fi un lucru mare şi vrednic de a fi îndrăgit.

„Spuneţi cum s-au făcut primii zei şi pământul,

Şi râurile şi marea nesfârşită care se avântă cu undele sale,

Şi stelele care strălucesc şi cerul acoperământul cel întins",

Apoi spunând Hesiod că s-au făcut haosul şi noaptea, totuşi el nu zice deloc în ce fel şi cum s-au făcut. Iată vorbele lui:

„Pământul mai întâi a dat naştere la (o odraslă) la fel cu el

Pe cerul împodobit cu stele, ca să acopere el totul",

Şi zicând că cerul este fiu al pământului, el spune că acesta unit cu cerul a născut mările, apoi:

„Pe Koion şi pe Kreon şi pe Hiperion şi pe Japet

Şi pe zeiţa Rhea, pe Themis şi pe Mnemosine.

În afară de aceste (Muze), cerul a născut şi pe Phoibus (Apollo) pe care îl numeşte şi „cel cu cunună de aur". i de asemenea şi pe Aurora şi tot astfel şi pe cel mai tânăr dintre toţi, pe Chronos. După aceasta Hesiod adaugă nişte basme deşarte şi născocite. Dar poate va zice Iulian că acestea au fost plăsnuite şi îpnchipuite de Hesiod după legea şi obiceiul poeţilor, poveşti care poate l-ar ruşina. Atunci din care pricină învinuieşte el (Iulian) pe preasfântul Moise, care a alcătuit o scriere clară, a istoriilor adevărate, limpezi şi lipsite de orice rătăcire? Pentru că el spune că Dumnezeu a făcut cerul şi pământul, soarele şi luna, stelele şi lumina, păsările şi peştii şi speciile fiinţelor (vieţuitoarelor) necuvântătoare şi frumuseţea plantelor, roadele şi cele ce se mănâncă, şi ierburile ce sunt pe câmpii. Şi priveşte şi ia seama cum prin aceste cuvinte (ale lui Moise) el taie din rădăcină şi de tot rătăcirea care se abătuse peste oamenii cei din vechime.

Căci oare nu numesc ei Zeus (Jupiter) cerul, Demetra pământul, Apollon soarele şi Artemis cea zgomotoasă prin săgeţile ei de aur, Luna? Şi în general, numind ei şi chemând

cum li se părea lor că e bine, cele făcute de către Dumnezeu, li se închinau ca unor dumnezei.

Însă, haide să ne apucăm, să arătăm noi că expunerea creării lumii făcută de dumnezeiescul Moise, este clară şi limpede şi uşor de înţeles, neavând în ea nimic complicat, şi că este întocmită cu multă exactitate. „La început, spune Moise, a făcut dumnezeu cerul şi pământul". Aşadar, el nu îngăduie ca să fie concepută materia ca fără de început şi veşnică, la fel şi împreună cu Dumnezeu şi necreată, potrivit cu învăţătura unora că ce nu a fost odată, să fie unit şi legat de ceea ce este veşnic, ca cel ce este vremelnic şi de curând adus la existenţă, să fie reunit cu ceea ce este veşnic. De asemenea, nici ca cel ce era stricăcios (nepieritor) să fie legat de ce era pieritor (stricăcios). Ci Moise, defineşte creatura zidită, prin vremea şi prin începutul la care a fost chemată la existenţă, ca una ce a fost adusă să fie din ce nu exista, de către Dumnezeu, după voinţa Sa, ca să fie ceea ce este ea.

Şi de asemenea, Moise nu spune că materia fiind existentă în prealabil şi fiind născocită mai înainte, Dumnezeu a fost doar un simplu ziditor (arhitect) şi împodobitor, dând o formă şi un chip la ceea ce era fără formă, în felul în care ştia El, şi aruncând El deosebirile de calitate şi mărimile şi volumele. Ci Dumnezeu, cu o putere negrăită şi de nearătat, pe ceea ce nu există deloc, a adus la existenţă. Însă este cu neputinţă de cunoscut de către mintea noastră în ce fel şi în ce mod a lucrat Dânsul. Şi este aceasta, afirm eu, dincolo şi mai presus de orice putinţă de exprimare. Cum ar putea cineva să arate cele ce sunt mai presus de minte şi dincolo de ea (iraţionale)? Eu socot, că depăşesc şi covârşesc întratâta faptele şi lucrurile noastre, născocirile (invenţiile) Fiinţei celei mai înalte decât toate, precum şi calea (modali-

tatea, felul) către săvârşirea oricărei acţiuni, cu cât noi suntem depăşiţi şi întrecuţi de Ea în chip natural. Aşadar, atunci când spune Moise: „La început a făcut Dumnezeu cerul şi pământul", înţelegi tu că pe scurt şi îndeobşte, sau în totalitate, el strânge şi rezumă toate, ca să istorisească creaţia întregii făpturi zidite. Apoi el înainteză mai departe cu iscusinţă, către necesitatea de a spune în ce fel au fost puse în ordine toate, şi cum fiecare din cele create, au fost aşezate foarte bine în locul lor, ca să fie ceea ce este el. Şi Moise spune că Dumnezeu a zidit (creat) toate cu Cuvântul Său cel Atotputernic. Căci este Dumnezeu şi se trage din Dumnezeu după fire, Cuvântul Său ziditor (creator) a toate. „Căci a zis – spune Moise – Dumnezeu, să fie acoperământul" şi priveşte că îndată acoperământul a fost împlinit prin puterea Cuvântului şi pe acesta l-a numit cer. A zis Dumnezeu: „să se arate uscatul şi s-a strâns apa într-o singură adunare. ŞI a spus, peste aceste cuvinte, să fie soarele şi s-a făcut soarele şi s-a făcut şi luna şi stelele şi lumina şi vieţuitoarele pământeşti şi cele din apă şi pe deasupra şi păsările.

Şi Moise ne-a învăţat că natura elementelor de la sine şi prin sine nu ar putea să scape şi să evite pieirea stricăcioasă şi are nevoie de (mâna lui) care să o ţină spre starea sa de bine, căci el spune că Duhul Domnului se purta deasupra apei. Pentru că Duhul domnului se purta deasupra apei. Pentru că Duhul lui Dumnezeu dă viaţă la toate, fiind viaţă şi El după fire, din viaţa Tatălui, întrucât toate au nevoie de El şi nu au ele în alt chip neclintirea şi statornicia, ca să fie ceea ce sunt ele. Priveşte aşadar – precum spuneam – acoperământul (cerului) ridicat prin cuvântul Său şi uscatul care a fost întărit după ce s-au strâns apele într-un singur loc. Priveşte la pământ, care poartă verdeaţa pomilor şi a ier-

burilor şi raţiunile seminale care se află în ele, pentru ca prin ele cele vremelnice furând puterea de a fi veşnice, să rămână ele şi să fie păstrate şi conservate. Priveşte la luminătorii cei din acoperământul cerului cum strălucesc pentru oamenii cei de pe pământ, dar ei indică şi timpurile şi zilele şi anii.

Moise mai spune că pământul a primit poruncă să scoată firea vieţuitoarelor celor necuvântătoare, hărăzind Ziditorul fiecăruia chipul Său şi calitatea şi cantitatea sa. După ce totul a fost făcut cu ordine, şi nu lipsea nimic pentru nevoile omului, atunci şi numai atunci Ziditorul s-a gândit în ce fel va fi omul însuşi, deoarece creaţia Sa nu a fost plănuită în acelaşi fel cu celelalte făpturi zidite. Întrucât Firea cea mai înălţată este concepută (de noi) şi este, mare şi nespus de bună, sau mai curând este mai presus şi dincolo de orice cugetare şi cuvânt şi admiraţie, a cugetat în sfatul Său să facă asemenea cu El însuşi pe această viţuitoare, în măsura în care era cu putinţă.

De aceea, şi pe bună dreptate, ca să nu pară (omul) că este ceva mic şi dispreţuit şi ca nu cumva vieţuitoarea care avea să fie, adică omul, să nu se deosebească prea puţin de celelalte animale în ceea ce priveşte chipul şi asemănarea sa, de aceea zic, nu a făcut creaţia Sa fără de gândire şi reflexiune.

Dar ar putea cineva, şi nu s-ar îndepărta de la adevăr, că nu ar putea nimic să rămână ascuns minţii celei dumnezeieşti. Căci Ea ştie şi cunoaşte totul înainte de creaţia lor. Atunci pentru ce mai reflecta şi socotea Ea, dacă se cunoaşte mai dinainte firea omului? Însă Moise, cel prea bun grăieşte acestea cu iconomie (cu chibzuială şi conform planului cel dumnezeiesc) precum spuneam, şi oarecum zice că a fost cinstit şi prin astfel de cugetări făcute mai dina-

inte. Căci Dumnezeu a adus creaţia omului nu în chip simplu şi întru nimic diferită de a celorlalte (vieţuitoare), cum s-ar putea spune de către cineva. Ci întrucâtva problema aceasta a (creaţiei omului) se afla în grija şi luarea aminte a lui Dumnezeu. Şi exprimarea aceasta este hiperbolică (exagerată), dar mi se pare că exprimă exact ceea ce este, dacă spunem noi că omul este mai bun decât toate (vieţuitoarele) cele de pe pământ şi dacă afirmăm că el a fost făcut după chipul şi după asemănarea Lui, după asemănarea Ziditorului său. Însă nu este un lucru anevoie ca să recunoaştem că, întreaga făptură zidită a fost adusă la existenţă prin poruncile cele prea puternice ale lui Dumnezeu, chiar din cele ce au scris – socot eu – şi învăţătorii superstiţiei idoleşti (ai lui Iulian). Căci tuturor li s-a părut lucru bun şi cugetat să spună că absolut toate au fost zidite şi create de către Dânsul, cele gândite şi cele simţite, cele văzute şi cele nevăzute zărite. Întrucât toţi au fost de acord şi au recunoscut, că toate sunt în jurul Împăratului şi Domnului.

Într-adevăr, Platon s-a învrednicit să spună: „Dumnezei ai dumnezeilor, al căror Ziditor sunt Eu şi părinte al lucrărilor lor". Dar deja noi am adus înainte cuvintele elinilor păgâni, acelea cu privire la aceste chestiuni – vreau să zic – şi voi omite să le citez. Voi aminti însă cuvintele lui Hermes Trismegistul, căci a grăit în cartea sa „Către Asclepios": "Şi a grăit Osiris: „O prea mare zeu bun, cum a apărut întreg pământul? Şi a spus marele zeu bun: conform rânduielii şi uscării precum am zis, şi multele (întinderi) de ape primind poruncă ca să se întoarcă către ele însele, s-a arătat de tot pământul plin de noroi şi tremurând. Şi întrucât soarele strălucea şi fără de încetare ardea şi usca, pământul s-a întărit în ape, fiind înconjurat şi conţinut de apă." Şi de asemenea, spunând în alt loc: „Ziditorul tuturor şi Domnul a glă-

suit aşa:„Să fie pământ şi să se arate acoperământul şi îndată pământul, începutul creaţiei, s-a făcut". Şi acestea le spune despre pământ, iar cu privire la soare, iarăşi zice aşa: „Şi a spus Osiris: „O, de trei ori prea mare zeule bun, vrei să ne grăieşti nouă facerea soarelui, de unde a ieşit? S-a arătat prin pronia (purtarea de grijă) a Ziditorului tuturor. Şi creaţia soarelui este făcută de către stăpânul tuturor, prin sfântul Său cuvânt ziditor."

Tot asemenea el spune (Hermes Trismegistul), în prima carte a „Comentariului extins către Tat": „Domnul tuturor îndată a glăsuit către cuvântul său cel ziditor şi sfânt şi gândit al Lui: Să fie soarele! Şi îndată ce a glăsuit acestea firea (natura) a tras şi a adus prin duhul ei şi a ridicat în sus deasupra apei, pe focul stăpânit de natura sa care tindea să se ridice în sus, vreau să spun pe focul cel pur (neamestecat) şi pe cel prea luminos, şi pe cel mai activ, şi pe cel mai roditor". Se cuvine omului să cugete şi este adevărat că toate (cele din lume) au fost făcute prin porunca lui Dumnezeu de către Cuvântul cel ziditor. Dar cum şi în ce fel (a făcut el aceasta), singur El ar putea şti numai.

Însă devine limpede şi prin cuvintele grăite de Moise, că Dumnezeu hărăzeşte potrivit voinţei şi puterii Sale, fiecăruia dintre cele făcute, ca să fie într-un fel aşa, şi că felul existenţei fiecăruia îl are Dânsul drept statornicitor şi legiuitor. „Să fie acoperământul şi a fost aşa". Şi „Să se strângă apa într-o singură adunare, şi să se arate uscatul". Şi astfel a fost rânduită şi hotărâtă firea fiecăruia, dintre cele aduse la existenţă.

Şi face pomenire şi de acesta iarăşi Hermes Trismegistul, cel ce este la elinii păgâni. Căci el aduce înainte pe Dumnezeu care grăieşte către făpturile Sale zidite: „Voi aşeza o trebuinţă neapărată vouă, celor ce sunteţi sub pute-

rea Mea, şi aceasta este porunca următoare dată vouă prin cuvântul Meu. Căci veţi avea această lege."

Căci aşa precum spuneam adineaori, Ziditorul a statornicit legea firească a sa, pentru fiecare din cele create şi El se arată că a distribuit şi împărţit prin poruncile Sale, faptul de a fi într-un fel sau a nu fi astfel. Iată acum cuvântul său (al lui Iulian) direct şi câtuşi de puţin înşelător prin care admiră nu puţin părerea lui Platon.

IULIAN

Iată ce spune Platon despre lume: „Întreg cerul, sau lumea sau altceva, care este numit cu un nume de noi, a fost el de-a pururi, neavând nici un fel de început al creaţiei, sau dacă a devenit s-a făcut începând cu un început? Însă a fost făcut. Căci este văzut şi poate fi pipăit şi are trup. Toate de acest fel sunt simţite cu simţurile, şi sunt înţelese de părerea (noastră) şi de asemenea percepute de simţuri."

Şi după alte cuvinte spune: „Dacă, după raţiunea cea potrivită, trebuie să spunem că această lume este o vieţuitoare înzestrată cu suflet şi raţiune, atunci cu adevărat a fost făcută prin pronia (purtarea de grijă) a lui Dumnezeu".

CHIRIL

Vezi deci în chip limpede, că şi acest Platon preaînţelept şi divin după părreea lui Iulian, afirmă cu tărie că, întreaga lume, sau tot ce se poate exprima vreodată (prin cuvinte), este creată şi începe de la un bun început oarecare. Pentru că ceea ce este pipăit şi văzut şi ceea ce are un corp, şi ceea ce este obiectul unei păreri, împreună cu simţirea, aceasta de asemenea este creată, a fost făcut conform şi potrivit cu pronia (purtarea de grijă) a Demiurgului (ziditorului). Iar Iulian, care este atârnat întru totul de doctrina greşită a lui Platon şi care încununează pe ea cu elogiile cele mai înalte

cu putinţă, noi vom arăta clar nu peste mult timp, că el rătăceşte împreună cu Platon şi nu a cugetat şi nu a reflectat la nimic din cele care sunt fără de blamare şi de prihănire, ci este dus în jur, şi încoace şi încolo, de orice vânt. Vom arăta aceasta, înfăţişând iarăşi cele spuse de Iulian. Căci el spune astfel:

IULIAN

Noi vom compara pe unul cu celălalt: Ce fel şi care creaţie a săvârşit Dumnezeul lui Moise, şi ce fel de creaţie a făcut Dumnezeul lui Platon? "ŞI a spus Dumnezeu: „Să facem pe om după chipul şi asemănarea noastră. ŞI să stăpânească ei peste peştii mării şi peste păsările cerului şi peste dobitoace şi peste tot pământul şi peste toate târâtoarele, care se târăsc pe pământ. Şi a făcut Dumnezeu pe om, după chipul lui Dumnezeu i-a făcut pe ei, bărbat şi femeie. I-a făcut pe ei zicând: „Creşteţi şi vă înmulţiţi şi umpleţi pământul şi stăpâniţi-l şi domniţi peste peştii mării şi peste păsările cerului şi peste toate dobitoacele, şi peste tot pământul".

Ascultă acum istorisirea lui Platon, pe care o atribuie el Ziditorului tuturor: "Dumnezei ai dumnezeilor, al căror Demiurg sunt eu, părinte al faptelor (lucrărilor) să nu poată fi dezlegat. Dar a vrea să dezlegi de rău, este un lucru bun şi potrivit. De aceea, de vreme ce v-aţi născut, nu sunteţi nemuritori şi nici cu totul şi în întregime nu sunteţi de nedezlegat (nemuritori). Căci nu vă veţi topi şi nu veţi întâmpina soroacele prin voinţa mea, având o legătură mai puternică şi mai stăpânitoare pe aceea cu care – atunci când v-aţi născut – eraţi legaţi de ele. Acuma ceea ce grăiesc eu către voi arătându-vă, pricepeţi bine: Sunt încă trei neamuri nemuritoare, care sunt fără de naştere, dacă acestea nu s-ar fi făcut, cerul ar fi fost nedesăvârşit, căci toate neamurile din el

nu vor avea viaţă. Acestea care au fost create de mine şi s-au făcut părtaşe de trăire, se pot egala şi fi, asemenea cu zeii. Acum, ca ele să fie nemuritoare şi universul acesta să fie cu adevărat un întreg, voi întoarceţi-vă potrivit cu firea spre creaţia vieţuitoarelor, imitând creaţia făcută de mine cu privire la facerea voastră. Şi cât despre aceia, cărora li se cuvine să fie denumiţi nemuritori, eu începând voi permite ca aşa-zisa divinitate să cârmuiască peste aceia care vor să urmeze totdeauna dreptatea şi pe voi. Cât despre voi, ţesând împreună ceea ce este muritor cu ceea ce e nemuritor, voi împliniţi şi reprezentaţi vieţuitoare şi fiinţe create (născute) şi primind hrană veţi creşte şi iarăşi primiţi voi sfârşiturile (veţi avea parte de sfârşit).

CHIRIL

Acest om nobil (Iulian) în cuvintele sale împotriva noastră, îşi bate joc de facerea omului cea tâlcuită şi istorisită de către preaînţeleptul Moise şi socoteşte că puţin de tot a fost dat de către Dumnezeu firii omeneşti, adică faptul de a fi după chipul Său şi după asemănarea Sa, cu toate că toţi care cugetă drept şi bine de obicei, sunt de acord că acest lucru este unul din acelea, care pot cel mai mult să înfrumuseţeze. Căci ia spune-mi tu mie, că poate fi mai bun şi mai frumos, decât să spui că este închipuită în noi asemănarea cea dumnezeiască? Oare nu zicem noi că firea c dumnezeiască este lucrul cel mai înălţat din toate şi mai presus decât tot, care străluceşte de o slavă negrăită şi fiind ea însăşi, tot chipul şi toată frumuseţea virtuţii? Apoi Cum să nu fie limpede pentru toţi lucrul acesta pe care l-am grăit eu? De ce, aşadar, batjocoreşte Iulian cele ce sunt aşa de desăvârşite? Pentru care pricină îşi râde de el de ceea ce trebuie să fie preţuit la începutul tuturor, de cel ce este inteligent şi raţional (cuvântător), de cel ce este mai re-

cunoscător lui Dumnezeu decât toate celelalte vieţuitoare de pe pământ, adică omul? De altfel, însăşi firea lucrurilor recunoaşte şi confirmă cuvintele grăite prin Moise. Dar Iulian nu ţine deloc seama de nici unul dintre argumentele cuvenite şi el este aplecat în chip nemăsurat doar spre a aproba şi a admite cuvintele glăsuite de Platon şi de asemenea el admiră mult discursul plăsmuit de Platon şi face aceasta în chip nesocotit, nu ştiu în ce chip, pe care discurs spune Platon că l-a făcut Dumnezeul tuturor, grăind către creaturile făcute şi către zeii cu nume mincinos. Eu cred însă că se cuvine ca şi noi să spunem către Iulian: Dacă în cuvintele acelui discurs Platon descrie caracterele şi firile, şi după regula poeţilor, atribuie nişte cuvinte persoanei lui Dumnezeu, care socoteşte el că se potrivesc Lui, atunci îşi greşeşte nu cu puţin scopul şi ţinta sa şi ar putea fi blamat, că nu ştie să înfăţişeze o figură în felul în care se cuvine. Dacă îşi închipuie că vorbeşte ca un prooroc inspirat, să fie sănătos în nebunia sa. Căci nu este îngăduit să grăiască şi să-şi permită cineva să împartă cu nişte zei adevăraţi slăvirea care se cuvine doar lui Dumnezeu singur cel Unul şi să-L împartă cu ei pe Dumnezeu, cel ce are putere peste toate. Căci El a spus: „Slava Mea altuia nu o voi da, şi nici virtuţile Mele celor ciopliţi" (Isaia 42, 8). Şi haide, ca noi aşezând adevărul împotriva celor grăite de Platon, să spunem următoarele:

– Voi vreţi să se acorde puterile celor de mai sus şi gândite, create de Dumnezeu, aceeaşi cinstire precum zeilor. Şi noi spunem că sunt în cer (puteri) numite dumnezei şi domni, căci Dumnezeu a spus către noi: „Eu am spus, Dumnezei sunteţi şi fii ai Cerului preaînalt cu toţii" (Psalm 81, 6). Dar în aceste cuvinte este o cauză foarte necesară a acestui fapt. Iar cuvântul spus către noi, al dărniciei lui Dumnezeu, este

foarte drept. Pentru că Ziditorul tuturor, întrucât a făcut pe făptura zidită cea raţională şi cuvântătoare, după chipul şi asemănarea Sa, întrucât era ea bună, a cinstit-o cu denumirea de Dumnezeu, ceea ce nu este nimic nepotrivit şi lipsit de raţiune (dreaptă socoteală). Căci, de pildă, obişnuim şi noi înşine să numim om, tabloul unui om. Aşadar făptura raţională şi cuvântătoare, întrucât a fost aşezată de către Dumnezu pe o treaptă mai mare decât acea făptură care nu era raţională şi cuvântătoare, a părut că a dobândit o slăvire mai mare, fiind înaurită cu denumirea de Dumnezeu. Iar pe nici una dintre celelalte făpturi, deloc nu l-a numit „dumnezei".

Pe de altă parte, este îndestul şi de ajuns spre a dovedi, că nici cerul nu este un animal şi nici lumea îndeobşte, sau că nu au suflet. În acest sens, ne stau mărturie şi cei ce sunt la noi creştinii învăţaţi, printre ei însuşi Aristotel, ucenicul şi elevul lui Platon. Căci Aristotel a spus, aşa precum şi mai înainte am arătat, că deloc lumea nu are suflet, şi nici ceea ce este de fapt universul (aşa spune chiar el însuşi). Puterea adevărului nu îl obligă să spună că unicersul ar avea suflet şi inteligenţă. Aşadar, de la ei şi din ai lui, precum spuneam eu, şi de la aceia care sunt cei mai apropiaţi de el, are Iulian împotrivirea cea mai suficientă cu putinţă.

Însă chiar firea lucrurilor, desăvârşindu-se prin dovezi şi probe adecvate, poate să ne arate că Dumnezeu nu ar fi putut să le spună că trebuie să creeze şi să zidească, celora care nu sunt deloc zei cu suflete şi cu inteligenţă. Căci ce a cugetat şi a gândit oare în Sine Demiurgul (Ziditorul) tuturor, când ar fi lăsat altor zeităţi puterea de a crea cele trei feluri de vieţuitoare? Aş putea să spun, că a lenevit sau a cugetat că nu sunt de nici o valoare lucrurile omeneşti sau

că, precum aş socoti eu, acestea două sunt străine şi deosebite cu totul de Fiinţa care este mai înălţată decât toate?

Dar dacă Demiurgul este bun, cum ar putea El să aibă o lenevire (ezitare) cu privire la ceva? Căci aşa spune însuşi Platon: că Demiurgul (Ziditorul) era bun. Iar un om bun nu pizmuieşte pe nimeni. A spune apoi că Demiurgul a respins ca ceva nedemn de El, nu este desigur o învinuire de mândrie şi îngâmfare. Cum să vrea El să stăpânească peste aceia a căror naştere şi facere a dispreţuit-o? Şi cum de se bucură El de închinările noastre, dacă nici măcar nu a socotit că este un lucru vrednic ca să ne creeze cu încetul? Pentru că El vrea să fie cinstit de către noi, şi El cere ascultare şi vrea ca firea omenească să se asemene Lui prin toată virtutea.

Eu aş putea să înfăţişez aici foarte uşor, multe şi numeroase şi adevărate mărturii din scriptura cea insuflată de Dumnezeu. Dar întrucât pe Iulian îl convinge şi îl încredinţează mai cu seamă cele ale lui (păgâneşti), arăt că Porphyrios a scris în cartea a doua din lucrarea sa „Despre oprirea de la cele însufleţite", aşa: „Vom aduce deci şi noi jerfe, dar vom aduce jertfe aşa precum se cuvine, lui Dumnezeu, Cel ce este peste toate – aşa precum a spus un bărbat înţelept – nearzând ca jertfă nimic simţit cu simţurile şi nici numind. Căci nu este nimic material, care să nu fie necurat pentru Cel Nematerial. De aceea nici un cuvânt pronunţat cu glasul nu este potrivit pentru El şi nici ceea ce este înlăuntru nostru atunci când este spurcat (omul) prin pătimirea sufletului. Aşadar, prin tăcere curată şi prin cugetările curate cu privire la Dânsul să-L cinstim închinându-ne Lui. Prin urmare trebuie ca legându-ne şi unindu-ne noi cu El şi făcându-ne noi asemenea cu Dânsul, să aducem lui Dumnezeu apropiera noastră de El ca pe o jertfă sfântă,

fiind aceasta pentru Dânsul o cântare iar pentru noi fiind o mărturie.

Căci jertfa aceasta se împlineşte prin lipsa de patimi a sufletului şi prin contemplarea (înţelegerea şi vederea duhovnicească) a lui Dumnezeu. Aşadar, Dumnezeu vrea să fie cinstit de către noi printr-un fel de viaţă curată şi neprihănită şi astfel să ne facem cunoscuţi de El în chip gândit, înscriind în sufletele noastre, frumuseţea (bunătatea) Lui."

Atunci, ia spune-mi tu mie (Iulian) de ce cere El acestea de la noi, dacă aproape ne aruncă pe noi încolo, ca alţi demiurgi (ziditori) şi ca să spun altfel, dacă ne lipseşte de creaţia (lucrarea) pe care a dăruit-o El tuturor celorlalte făpturi zidite? De ce poartă de grijă la toate de pe pământ dacă, după Platon, acestea sunt date drept jucării altor zei? Dar învaţă însuşi Acela care cunoaşte pe Tatăl şi pe Dumnezeul Său, că Dumnezeu poartă de grijă şi până la cele mai mărunte şi mai fără de preţ, şi astfel ajunge la ele grija şi bunătatea sa. Căci spune: „Oare nu se vând două păsărele cu o para şi nici una din ele nu va cădea pe pământ, fără voia Tatălui nostru Cel din ceruri?" (Matei 10, 29). Dar poate că Iulian va învinui această glăsuire că nu este adevărată. Căci el luptă împotriva lui Dumnezeu în chip nesocotit. Dar el va asculta pe aceia ce sunt ai lui, în ceea ce priveşte rătăcirea vreau să spun. Aşadar scrie Alexandru, elevul lui Aristotel în cartea sa „Despre Pronie" (purtarea de grijă a lui Dumnezeu): „A spune că nu vrea Dumnezeu să poarte de grijă la cele de aici, este un lucru cu totul străin de Dumnezeu. Este fapta unui Pizmaş şi întru totul a unei firi nesocotite (nelalocul ei), ca să nu facă faptele cele bune, dacă poate (să le facă). Întrucât fiecare din aceste lucruri sunt străine de Dumnezeu, nici unul nu se află la el, nici amândouă. Urmează deci că dumnezeirea vrea şi poate să

poarte de grijă la cei de aicea (de pe pământ). Iar dacă El vrea şi poate, este evident că poartă de grijă. Prin urmare nimic, nici chiar dintre cele întâmplătoare, nu este logic să fie fără hotărârea şi vrerea lui Dumnezeu".

Această învăţătur,ă spun unii că este a lui Platon. Însă în chip dechis şi evident, Zenon din Cition şi filosofii stoici vestesc învăţătura aceasta. Şi ei recunosc şi mărturisesc că Dumnezeul cel preaînălţat cu firea şi singurul, cel al tuturor, poartă de grijă şi de noi.

Ar putea să zică ce însemnează acest lucru? Cu toate că era fapta Celui ce a socotit că e bine să ne poarte de grijă, ca să nu lipsească neamul omenesc de lucrul cel mai bun dintre toate, cu toate acestea nu a lăsat în seama demiurgilor să facă unele fiinţe născute, ei care aveau cu privire la Dumnezeu o idee goală şi lipsită de conţinut. Dar Iulian porneşte la luptă chiar împotriva slavei lui Dumnezeu socotind că şi alţii pot să creeze şi să zidească (universul) şi să cheme la existenţă pe cele ce nu au fost niciodată. Căci nu este îngăduit să se afirme că cele ce sunt proprii firii celei dumnezeieşti şi negrăite, şi cele ce sunt nespus de bune prin firea lor, ar putea să fie opera unora care nu deţin aceste calităţi divine. Pentru că lucrul acesta se potriveşte doar acelei Firi singure şi se află pentru slava cea mai înaltă a ei. Căci sunt de nestrăbătut şi de neajuns pentru făptura zidită – aşa precum spuneam adineauri – calităţile şi însuşirile ce sunt doar ale Fiinţei cea mai înălţată din toate singură. Noi spunem că Ea se află în aceste însuşiri şi că Ea poate să acţioneze demiurgic şi creator, şi să aducă la existenă pe cele ce nu au fost niciodată. Şi atunci, cum o fire creată şi făcută coruptibilă prin ea însăşi, ar putea să lucreze cele ale lui Dumnezeu? Căci dacă se concepe că este un fel şi o modalitate de ştiinţă creaţia şi facerea în dumnezeu, nu ar

putea admite nimeni în chip neraţional că a fost dăruită de către Dânsul făpturii zidite putinţa de a şti să creeze şi să zidească, întrucât şi noi înşine uneori creem şi facem unele lucruri, având materia ca subiect şi ne folosim de iscusinţa noastră pentru acestea. Dacă însă facultatea de a crea în chip dumnezeiesc este o lucrare şi o putere a Firii celei magnifice şi dacă este această facultate dincolo şi mai presus de măsura făpturii zidite, de ce fac daruri după buna lor plăcere şi conform părerilor lor, celora ce sunt create şi coruptibile trecătoare. Apoi de ce socotesc ei că înţeleg cele imperios obligatorii (logic) şi de ce calomniază ei glăsuirile lui Dumnezeu? Pentru că după ei, Cel Nefăcut îngăduie celor creaţi să facă pe acelea pe care numai El le poate împlini singur. Fie – spun ei – dar atunci era neapărat obligatoriu ca, dacă ceva a fost creat de către Dumnezeu, aceasta să fie mai tare decât moartea şi putreziciunea. Atunci – prietenii mei – Demiurgul ar putea să pizmuiască şi să invidieze pe unii şi nu le-ar îngădui lor să se facă părtaşi de cel mai mare bine şi pe de altă parte, îi vâră pe aceştia în stări rele şi în situaţii proaste, pentru că nu suferă să lucreze şi să creeze cu nişte demiurgi. Aşadar, el se teme de necesitatea care îi îngăduie şi îi permite să creeze fiinţe muritoare sau poate chiar că El nici nu ştie deloc (să creeeze fiinţe muritoare). Deci, dacă ei (filosofii păgâni şi Iulian) spun că El nu ştie, înseamnă că făptura zidită ştie ceva mai mult decât el, căci creatorii (demiurgii), spun ei înşişi, erau supuşi pieirii prin putreziciune. Dacă însă, trecând şi înlăturând (această eventualitate) se afirmă că (Dumnezeu) ştia (să facă făpturi pieritoare), cum poate o fiinţă să refuze a face ceea ce ştie că este bine şi bun? Căci Cel nemuritor este mai bun decât cel muritor. Şi apoi peste aceste (argumente) socotesc eu că nu

este un lucru nepotrivit şi prostesc, ba spun că e un lucru înţelept, să spun următoarele:

Ei (Iulian şi ai lui) spun că zeii, cărora le-a îngăduit şi le-a transmis Împăratul şi Domnul tuturor, facultatea de a crea, nu sunt nemuritori, ci ei rămân nepieritori până când Dumnezeu vrea ca să ajungă ei în putrezire şi să se dezagrege. Întrucât deci, în propria lor fire nu este nimic nemuritor şi nepieritor, atunci cum să nu fie nesocotiţi şi lipsiţi de minte (prietenii de idei ai lui Iulian) care spun că Dumnezeul tuturor nu a suferit să facă cele trei feluri de specii muritoare şi a transmis aceasta ca să fie făcută de alţii? Însă noi, lăsând la o parte flecăreala fără socoteală a elinilor păgâni, afirmăm că diversitatea şi varietatea făpturilor zidită şi faptul că fiecare este deosebită de celelalte şi nu este la fel, este acţiunea Ziditorului, care a creat fiecare neam aparte, întrebuinţând puterea Sa cea dumnezeiască. Dar, precum am spus, nimic din ce este zidit nu este nemuritor şi inextricabil (ceea ce este zidit). Voinţa lui Dumnezeu şi hotărârea Sa pentru fiecare din făpturile create, aceasta este firea (natura) sa şi ea ajunge, fără nici o îndoială până la noi oamenii. Căci El este Unul singur doar şi nu ia lecţii de la nimeni (litt. nu învaţă de la altul). Şi acest lucru nu este o imagine şi un fel de a fi al ştiinţei căpătate de el, ci este o superioritate calitativă a lui Dumnezeu prin firea însăşi care se află în mod natural doar numai în Ea singură. Aşa precum şi fără îndoială şi celelalte din însuşirile Sale care nu sunt câtuşi de puţin accesibile fiinţelor create,sunt hărăzite, după cum spuneam, în chip natural doar Ei singură. Dar se poate vedea şi din învăţăturile profesorilor lui Iulian, că este un lucru din cele mai nesăbuite şi fără de minte, ca noi să atribuim altor zei activitatea de creaţie, îndepărtând-o pe ea de la Dumnezeu cel după fire şi adevărat.

Căci îl scrie în felul următor lui Asclepios, cel ce a fost numit Hermes Trismagistul, cu privire la natura Universului: „Dacă se recunoaşte şi se admite, că sunt de două feluri cele ce există, creatorul şi creatul, totuşi ele sunt una prin unire, căci creatorul merge înainte şi creatul îi urmează. Merge înainte (sau cârmuieşte) Dumnezeu ce creează; îi urmează creatura creată, oricare ar fi ea. Şi din pricina varietăţii făpturilor create să nu porţi în mintea ta, ci să te temi să ataşezi de Dumnezeu micimea şi lipsa de slavă. Căci el are o singură slăvire, a crea toate, şi această creaţie este precum trupul lui Dumnezeu. Noi nu admitem că există ceva din ruşine, sau ceva rău în Creatorul însuşi. Căci acestea sunt pătimiri care urmează şi vin după creaţie (naştere), precum este rugina la aramă şi murdăria la trup. Dar nici arămarul (fierarul) nu a făcut rugina, nici cei ce dau naştere, nu au făcut murdăria trupească". Şi după alte chestiuni, Hermes spune cuvinte mai aprinse, înfăţişând o învăţătură clară şi limpede: „Acestui pictor (zugrav) îi este cu putinţă să facă cerul şi pământul şi marea aceasta şi pe zei şi pe oameni şi pe toate cele necuvântătoare şi neînsufleţite. Dar Dumnezeu nu poate să facă toate acestea? O, mare nesocotinţă şi neştiinţă cu privire la Dumnezeu! Căci astfel de oameni bolesc de răul cel mai mare dintre toate. Pentru că zicând ei că se închină şi cinstesc pe Dumnezeu, nu îi atribuie creaţia şi facerea tuturor celor ce sunt şi nici pe Dumnezeu ei nu îl cunosc. Pe deasupra faptului că nu îl cunosc pe El, hulesc cu vorbele cele mai mari împotriva Lui, atribuindu-I drept patimă mândria şi neputinţa. Căci dacă el nu creează toate, ori nu creează fiind îngâmfat peste măsură, ori fiindcă nu poate, ceea ce este o nelegiuire. Căci Dumnezeu are o singură patimă, binele (sau bunătatea). Iar acela ce este bun nu este nici mândru, nici lipsit de putere.

Dar Dumnezeu este de fapt binele, care are toată puterea să facă de toate. Căci tot ceea ce este făcut, de către Dumnezeu a fost făcut, ceea ce înseamnă că a fost făcut prin binele şi prin Acela care toate poate să le facă. Iar de vrei să afli şi să cunoşti cum creează El, şi cum face cele ce sunt făcute, lucrul acesta îţi este cu putinţă. Priveşte la imaginea cuiva foarte bun şi foarte asemănător, adică plugarul care aruncă sămânţa în pământ, acolo grâu şi secară, dincolo altfel de seminţe. Priveşte pe acelaşi plugar sădind vie şi un măr, sau altfel de copaci (roditori). Tot astfel şi Dumnezeu în cer seamănă nemurirea, pe pământ prefacerea şi schimbarea şi în univers viaţa şi mişcarea". Acestea le-au cugetat cei din vechime dintre înţelepţii elinilor păgâni, care erau oameni de seamă şi au vrut ca şi alţii să gândească la fel. Însă Iulian, omul acesta împodobit cu cinste şi vrednicii, luându-şi rămas bun de la învăţăturile altora şi lăsându-le deoparte, s-a supus doar argumenteor şi expunerilor lui Platon. Şi astfel, încearcă el să explice, în chip înţelept pe câte crede el, care creaţie a fost săvârşită de către persoana lui Dummnezeu.

IULIAN

Luaţi la cunoştinţă, pricepând bine, că această doctrină nu este un vis. Platon numeşte zei pe cele ce sunt văzute şi aparente, soarele şi luna şi stelele şi cerul, dar acestea sunt chipuri (simboluri, icoane) ale realităţilor nevăzute şi neaparente. Soarele care este aparent ochilor, este simbolul soarelui celui inteligibil şi nevăzut. Şi de asemenea, luna care este văzută de ochii noştri precum şi fiecare dintre stele, sunt chipuri (icoane, simboluri) a celor inteligibile. Platon cugeta şi credea că aceşti zei nevăzuţi şi nearătaţi, care se află în Demiurg şi împreună cu el, au fost făcuţi de el şi au ieşit din el. ŞI pe bună dreptate, Demiurgul lui Platon

se adresează „dumnezeilor" ca unii ce sunt zeii cei nevăzuţi şi nearătaţi. Iar Demiurgul (Ziditor, Creator) comun al tuturor este Cel ce a făurit cerul şi pământul şi marea şi a dat naştere la stele printre cele gândite, care sunt arhetipul (modelul iniţial) ale acestor stele (văzute). Priveşte bine deci, că cele orânduite pentru acestea sunt bune.

„Rămân deci, – zice el – trei neamuri (speţe) muritoare, adică speţa oamenilor, a vieţuitoarelor (animalelor) şi speţa plantelor". Şi el statorniceşte raţiuni (legi) fiecăreia din aceste speţe (genuri). El spune: „Dacă fiecare din acestea nu s-ar face de către mine, întru totul ar fi cu neputinţă să se facă acestea." Căci pentru zei nu este altă cauză a nemuririi, şi pentru lumea văzută, decât că sunt făcuţi de către Demiurg. Ce spune Platon? Oricine este nemuritor, este neapărat de trebuinţă ca să primească de la Demiurg însuşirea de a se afla printre nemuritori. Şi aceasta (ce primeşte) este sufletul raţional. Deci, dacă voi veţi vrea să cunoaşteţi imaginile acestora, voi începe să le seamăn şi să le pun la dispoziţia voastră. De altfel voi ţeseţi şi legaţi împreună ceea ce este muritor cu ceea ce este nemuritor. Este evident deci că luând zeii creatori (demiurgi) de la Tatăl lor puterea de a crea, au dat naştere pe pământ la cele muritoare dintre vieţuitoare. Căci dacă nu trebuia să se deosebească cu nimic cerul de om şi Jupiter de o fiară şi de însăşi târâtoarele şi de peştii care înoată în mare, trebuia ca să fie un singur Demiurg pentru toţi. Dacă este o mare distanţă între cele muritoare şi cele nemuritoare, şi dacă această distanţă nu e mai mare prin nici o adăugire şi nici nu e mai mică faţă de cele muritoare şi pieritoare, atunci trebuie ca pricină şi cauză a unora să fie unii, şi a altora, alţii (a celor muritoare şi a celor nemuritoare).

CHIRIL

Dar cei ce vor vrea, pot să vadă, şi aceasta este foarte uşor, că aceste (ipoteze) toate se amestecă, şi că natura lucrurilor se confundă între ele. Căci mai întâi (Platon) zice că cei văzuţi de zei sunt chipuri (imagini) a celor nevăzuţi, pe care Platon îi place să îi numească cugetaţi, înţeleşi şi simţiţi, şi numeşte cele văzute cu ochii, „părute cu simţirea". Dar cinstitul acesta de Iulian, pare să vrea să ne explice aici „ideile" pe care Platon afirmă că există în sine şi prin sine, şi pe care le socoteşte când „fiinţe", când „cugetări" ale lui Dumnezeu. Dar oricum ar fi, cei care se pricep şi l-au studiat (învăţăturile lui Platon) spun că expunerea şi învăţătura despre aceste idei, nu este admisă de către elevii lui Platon. Căci Aristotel spune: „Cât despre idei să ne luăm rămas bun de la ele, căci sunt nişte lucruri răsuflate şi chiar dacă ele există, nu ajută cu nimic teoriei sale".

Dar de ce Iulian socoteşte că e bine să admită ideile, şi de ce încearcă să le introducă ca pe o învăţătură de necontestat, aceea pe care însăşi profesorii lui nu o primesc şi nu o admit? Apoi, pe deasupra, noi vom găsi un alt argument al lui care suferă mult de prostie şi de nesocotinţă. Căci el (Iulian) spune: „Platon ştia că cei nevăzuţi şi gândiţi dintre zei există şi se află alături de Demiurg şi au fost făcuţi de către el". Şi (Iulian) mai adăuga că demiurg (creator) al celor văzuţi şi al celor nevăzuţi este Dumnezeul tuturor, Cel ce a făcut cerul şi pământul. Dacă însă este creator şi ziditor al unora şi al altora, Dumnezeu Cel nenăscut, aşa cum îl cunoaşte şi îl admite el însuşi, cum de spune el că s-au făcut din Dânsul şi că sunt din El şi împreună cu El aceşti zei? Cum – ia spune-mi şi mie – va exista în acelaşi timp cu Dumnezeu cel nefăcut, ceea ce este făcut. Şi în ce fel oare vor exista ei în Dânsul? Căci noi afirmăm şi spunem tare;

„Cuvântul lui Dumnezeu, care nu este zidit (creat), trebuie neapărat să existe împreună cu Acela care L-a născut şi că există în El, că a puces (ieşit) născându-se din el. Iar apătărorul (avocatul) conştiincios al născocirilor verbale ale lui Platon, spune că este renăscut Dumnezeul cel Preaînălţat şi că există în El, că s-au născut din Dânsul şi a ieşit din Dânsul, cei care au fost zidiţi (creaţi) de către El, toate amestecându-le şi frământându-le împreună, şi nedând nici o importanţă şi neţinând deloc seama de neamestecare şi puritate în concepţia sa despre Divinitate. Ar putea să i se spună lui cuvântul acela ce se află în chip curent în gurile multor oameni: „Fii în afară de hotarele (sau definiţiile, afirmaţiile) barbarilor misieni şi frigieni". Îndepărtează-te deci, omule, de asemenea basme deşarte pline de nesocotinţă. Tu te-ai dovedit că cugeţi lucruri foarte mărunte şi neînsemnate cu privire la slava lui Dumnezeu, în expunera ta despre Dumnezeul cel ce este mai presus de toate".

Apoi tu, Iuliane, îl arăţăţi pe Dumnezeu ca ziditor şi făcător al tuturor, şi ca singur şi îndestul de puternic pentru facerea acestor zidiri atât de strălucite şi vrednice de admiraţie (adică cerul, pământul, soarele, etc.) iar pentru acelea ce sunt mai mici decât toate, spui că a luat alţi zei cu el şi că a lucrat împreună cu ei pentru creaţia şi facerea făpturilor. Iar aceşti zei ar putea spune poate către Dumnezeul tuturor: „Ia ajutor de la noi şi adu cele trei specii care lipsesc din Univers. Căci dacă Tu le vei da suflet, noi le vom pune trupul, legând împreună ceea ce este muritor cu ceea ce este nemuritor".

Dar poate (Iulian) va zice şi va lua apărarea doctrinelor sale, întroducând aceste răspuns: împreunarea elementelor naturale (stihiilor) împlineşte şi desăvârşeşte firile trupurilor pământene. Însă şi aici Iulian merge pe urmele profesorilor

săi. Căci se spune că Empedocle, fiul lui Meton, aşa a cugetat şi a vrut să gândească, anume, că principiile de început ale celor ce sunt existente, sunt focul, văzduhul, apa şi pământul. Şi adaugă la acestea dragostea şi discordia. De acestea aminteşte şi Platon în (dialogul) său despre „Cele trei ipostaze primordiale" şi spune: „Pentru Empedocle discordia desparte, iar dragostea uneşte. Dar şi aceasta este lipsită de trup, pentru că elementele naturii (stihiile) sunt ca şi materia". Astfel că, dacă alcătuirea împreună a elementelor naturii, introduce în corpurile pământeşti oarecare folosinţă de la ele, noi vom fi nevoiţi neapărat să cercetăm cu luare aminte cine a mijlocit ca să se unească şi cine a adunat într-un singur întreg, cele ce se luptau între ele în chip natural, şi care oarecum le-a îmblînzit astfel, încât să se amestece între ele şi toate să se unească într-o singură fiinţă. Dar oare Dumnezeu, Meşterul Făuritor al tuturor, a creat aceasta în chip înţelept pentru trupurile de pe pământ, ca ele să nu fie lipsite de nici unul din aceste elemente esenţiale şi să aibă folos de la ele? Căci tot ce ceea ce este înrudit se iubeşte (are simpatie pentru ruda sa). Deci nu pot exista ziditorii (demiurgii) celor trei speţe, alţii decât Dumnezeu. Ci pe bună dreptate va fi conceput drept creator al tuturor Cel preaînalt şi Unul, şi începutul tuturor, dincolo de care nu este absolut nimic, ci toate sunt sub stăpânirea Lui şi sunt zidite prin El. Dar şi scrierile elinilor păgâni afirmă cu tărie că El se bucură de lucrările Sale. Şi noi de asemenea spunem acestea, căci mărturiseşte aceasta şi Scriptura cea insuflată de Dumnezeu. Astfel Înţelepciunea spune: „Eu eram cea de care se bucura în fiecare zi. Mă desfătam de faţa Sa, în toată vremea când se veselea de lumea întreagă după ce a săvârşit-o, El se bucura de fiii oamenilor". (Proverbe 8,

30, 31). Însă nu ar fi fost mai bine să se bucure el de lucrările Lui proprii, şi nu de făpturile zidite de alţii?

Dar Platon spune că El a fost stăpânit de şovăială, sau după cum ziceam eu, că a pizmuit binele celor de pe pământ. Şi nu este deloc de mirare, căci Platon aşează Binele înaintea însuşi a lui Dumnezeu, care creează şi zideşte, şi spune că acesta este nemişcat, imobil şi că el este departe de a vrea sau a trebui să lucreze pe vreunul din lucrurile aduse la existenţă. Căci el şovăie şi ezită să facă aceasta şi atribuie puterea de creaţie celui de al doilea Dumnezeu care este după El şi purcede din El. Dat iată că El stabileşte şi adaugă acestui (de al doilea Dumnezeu) pe alţii care pot şi ştiu să lucreze asemenea Lui, pentru ca să nu existe nimic superior şi mai de frunte decât El. După aceea Iulian socoteşte că spune un lucru înţelept şi exact atunci când afirmă că Ziditorul (Demiurgul) este unul singur dintre toţi, dar El nu desparte şi nu face deosebire în nici un fel între cer şi om, între fiară şi de asemenea între cele care înoată în mare, conform firii lor şi, de asemenea, între târâtoare. Aşadar trebuie ca să introducă şi să aducă pe Demiurg ca să fie asemenea şi analog cu dimensiunile (mărimile) fiecăruia dintre cele create, astfel încât, haide să spunem şi ce credem noi în legătură cu acest subiect:

Dacă cineva ar vrea să spună că toate sunt zidite şi făcute de un singur Demiurg (Ziditor), ce este potrivnic şi ce se află în contradicţie cu dreapta judecată? Oare puterea care este suficientă pentru cele ce sunt aşa de mari şi de înălţate, ar fi foarte puţin îndestulătoare pentru cei mici? Sau dacă aceasta nu e deloc aşa, faptul de a fi covârşitor şi prea mare şi prea puternic pentru cele ce sunt diferite mult de tot de celelalte, ar avea o singură cauză, doar că ele s-ar împărtăşi singure de creaţia din partea lui Dumnezeu? Dar cum să nu

fie o moştenire aparte fapta şi lucrul acesta, căci Dumnezeu ar dispreţui atunci celelalte dintre creaturi şi s-ar îndepărta plecând oarecum de la cele de pe pământ? Însă noi am spus şi mai înainte că aceasta este o afirmaţie prostească şi plină de cea din urmă dintre nerozii.

Să ne arate Iulian următoarele: el spune că zeii cei creaţi au zidit şi au lucrat celelalte trei specii (neamuri, genuri). Oare între acestea, dacă se scad oamenii, nu se arată cea mai mare deosebire, potrivit cu speciile animale, cu felurile şi cu mărimea trupurilor, în cel mai clar mod? Căci facerea lor se extinde, de la cele mai înalte până la cel mai mărunt cu putinţă dintre ele. Şi dacă despre plante însăşi s-ar spune aşa ceva, nu ar fi un lucru neadevărat. Dar vom socoti pe Demiurg oare în chip asemănător fiecăruia din fiinţele create, ca să (nu) fie ocărât şi insultat cel ce este superior şi covârşitor de mare, deşi se spune că el este creatorul celor ce sunt coborâte şi joase? Aşadar, omul este altul şi diferit şi pe bună dreptate. Celelalte toate fiinţe câte sunt, create şi făcute, şi care coboară până la făpturile ce sunt foarte lipsite de valoare, sunt cu totul altele şi diferite. Dar cum să nu fie limpede pentru orice om, ia spune tu, că sunt acestea de râs şi că nu sunt altceva decât flecăreală mincinoasă care se împotriveşte celor drepte şi cugetărilor adevărate? Este clar întru totul că Iulian se desfată în doctrine putrede, stranii şi ciudate împreună cu profesorii săi. Căci afirmând cu tărie că cerul este Dumnezeu spune iarăşi aşa:

IULIAN

Ce nevoie am eu să chem ca martori pe elinii păgâni sau pe evrei? Nu există nimeni care întinzând către cer mâinile sale şi rugându-se în jurul lui Dumnezeu, apoi luând şi primind ideea de Dumnezeu să nu fie dus într-acolo. Şi acest lucru nu îl păţesc (astfel de oameni) fără de pricină şi pe ne-

drept. Căci văzând că nimic din ceea ce este în cer nu e micşorat, nici sporit, nici răsturnat şi nici suferind de vreo pătimire din cele fără rânduială, ci văzând că micşorarea lui este perfect armonioasă, că aşezarea sa este bine rânduită, privind la legile statornicite ale (mişcării) lumii, la răsăriturile şi apusurile exacte ale soarelui, în momente totdeauna precise şi bine rânduite, pe bună dreptate au admis că (cerul) este Dumnezeu şi jilţ al lui Dumnezeu. Căci acesta (cerul) aşa de mare nu este sporit de nici o adăugire şi nu e micşorat de nici o lucrare, stând statornic, lipsit de orice schimbare, conform cu prefacerea sau modificarea, este curat şi lipsit de orice putrezire stricăcioasă şi de orice devenire.

Dar fiind nemuritor şi indestructibil prin firea sa, este curat şi lipsit de orice fel de pată. Fiind el veşnic şi nemişcat, este sau purtat şi dus către un suflet mai tare şi mai divin, care locuieşte în el, sau primind el mişcarea de la însuşi Dumnezeu, aşa precum – socot eu – trupurile noastre sunt mişcate de către sufletul ce se află în noi. Tot astfel şi (cerul) se mişcă în cerc în jurul nemărginitului (infinitului) printr-o mişcare neîncetată şi veşnică.

CHIRIL

Este limpede şi vădit acuma că acestea sunt cuvintele unui om lipsit de minte şi ale unui bărbat care nu s-a împărtăşit deloc de cugetările ce duc la adevăr. El admite că cerul este Dumnezeu şi îi este îndeajuns spre a dovedi aceasta – nu ştiu în ce fel şi cum – faptul că ridică mâinile în sus şi de asemenea şi ochii, ceea ce ar însemna că se roagă. Deci, haide să-i spunem următoarele:

Ia spune-mi, oare, dacă te-ai uita la nori şi dacă tu ai îndrepta ochiul trupului tău în sus spre ei, acest lucru ar fi oare îndeajuns ca să-i recunoşti şi pe nori cum că sunt zei? Dar cum nu s-ar cuveni oare să fie de râs şi de batjocură

omul acela care a fost răpit de astfel de idei prosteşti spre înşelare? Întrucât Iulian spune că cerul este admirat pe bună dreptate şi socotit de oamenii simpli că este Dumnezeu şi tron al lui Dumnezeu, de aceea zic să ne arate nouă venind aici (înainte), dacă şi el cugetă şi crede acelaşi lucru şi dacă consideră că sunt de aceeaşi mărime cele ce se referă la acestea două, adică Dumnezeu şi tronul Său. Dar nu s-ar putea admite ca Iulian să meargă la un grad aşa de mare de nebunie ca să creadă că nu se deosebesc în nici un fel şi chip, faptul de a fi Dumnezeu, şi faptul de a fi tron al lui Dumnezeu. Pentru că nimeni nu s-ar îndoi de cele ce se referă la Dumnezeu, chiar dacă sunt exprimate în termeni mai mici şi mai reduşi decât ar trebui, nu pot fi cugetate în chip adecvat în simţirea şi în percepţia noastră umană ca despre corpuri. Deci, dacă se vorbeşte de tronul lui Dumnezeu, se înţelege şi se indică (în chip alegoric) împărăţia cea de sub stăpânirea Sa. Aşa precum este adevărat să se spună cu privire la noi înşine, că tronul cutăruia este strălucit şi preaînălţat, adică aceasta înseamnă stăpânirea şi împărăţia sa. Apoi, cum ar putea să fie la fel şi să aibă aceeaşi mărime, cel ce stăpâneşte cu cel ce este stăpânit, şi domnia stăpânirii sale, cu micimea şi umilinţa celor ce se află stăpânite. Sau ceea ce este superior cu ceea ce este sub jugul stăpânirii? Cel ce este mai covârşitor şi mare, cu cel ce este mic şi redus? Cum şi în ce mod afirmă Iulian că cerul este sau Dumnezeu, sau tronul Lui Dumnezeu?

Ba da – spune Iulian – căci omul face şi acţionează mişcarea orânduită şi regulată şi bine proporţionată. Soarele şi luna prin firea lor obişnuiesc să lucreze luminări rânduite exact (în timp) iar răsăritul şi apusul stelelor, şi înconjururile (revoluţiile) lor şi căile lor, (se fac în mod precis) şi fără de schimbare. Oare nu era nespus de înţelept dumnezeiescul

Pavel? Întrucât el arăta din asemenea fapte şi lucruri pe Cârmuitorul lor şi pe Rânduitorul bunei orânduiri a făpturii zidite, pe Acela care este Legiuitor în chip dumnezeiesc pentru cei şi cele ce se află sub stăpânirea Sa, legiferând ceea ce este necesar fiecăruia, pe Cel ce a arătat şi a făcut cunoscută creaţia atât de mare şi de nemăsurată, prin care El este admirat. Căci Pavel spune: „Cele necrezute ale Lui de la facerea lumii, s-au arătat înţelese făpturilor, adică puterea sa cea veşnică şi dumnezeirea Sa (Romani 1, 20).

Dar li s-a părut că este bine să cugete şi să grăiască acestea, precum am zis noi mai înainte: „Au luat din acestea ideea de Dumnezeu, căci de-a pururi soarele şi luna şi celelalte dintre astre, după ce sunt purtate sub pământ, răsar la fel şi asemenea în ceea ce priveşte culorile lor, la fel de mari ca mărime şi în aceleaşi locuri. Aşadar, cei din vechime şi cei care au fost născocitorii învăţăturilor lui Iulian, nu au mers la concepţia aceasta a cerului, când au admirat mersul şi traiectul soarelui şi când au privit şi la restul făpturilor zidite, că sunt bine orânduite şi bine potrivite şi că au o mişcare bine reglementată. Ci ei au presupus şi au conchis slava Sa şi stăpânirea Sa cea înălţată. Iar Iulian dimpotrivă a schimbat slava cea datorată, pentru aceasta însăşi, către ceva cu totul contrariu. Căci Iulian spune că cerul nu suferă nimic din cele ce nu sunt bine rânduite, şi astfel el face orânduirea lui şi mişcarea cea bine potrivită cerului: Cine este însă Acela ce a hărăzit şi a atribuit luminii momente şi ore bine potrivite pentru fiecare? Cine este Acela ce a supus calea şi traiectoria soarelui unor măsuri şi distanţe fixe? Oare nu este stăpânul orânduirii, Cel unul singur al tuturor, precum spuneam? Aşadar, de ce îndepărtezi tu, Iuliane, cugetările şi gândurile cele foarte adevărate, poruncind celor ce se minunează de acestea să nu se îndrepte spre contemplarea lui

Dumnezeu, fiind aşezat ca să fie de asemenea curat şi lipsit de stricăciunea pieirii şi de naştere întrucât ar fi nemuritor prin firea sa şi fără de moarte?

Cum de zici tu – ia spune-mi – că cerul care a fost făcut (creat), este lipsit de schimbare, prefacere şi de mutare? Căci dacă el este zidit şi creat, atunci este şi mişcat. Şi aceasta este schimbare şi mutare, iar existenţa este statornicită mai dinainte ca fiind rândul unei privaţiuni şi unei lipse a lui. Căci dacă ceea ce există vine din inexistent, i se poate concepe lui drept schimbare şi mutare, faptul de a fi chemat la existenţă. Adică faptul că a fost creat (este o schimbare) în mod evident. Şi cum ar putea să fie în afară de pieire şi lipsit de pieire, ceea ce este creat? Şi cum ar putea să fie nemuritor prin firea sa, ceea ce este tiranisit de stăpânirea pieirii şi facerii? Cum să fie veşnic ceea ce a fost adus în timp?

Platon spune însă, în chip deschis şi limpede, că timpul s-a făcut cu cerul, pentru că amândoi sunt împreună creaţi şi amândoi să fie împreună dezagregaţi şi nimiciţi dacă li s-ar face lor o nimicire şi o pieire. Cum să fie nemuritor în chip natural ceea ce piere şi se desface? Şi cum să fie indestructibil şi fără de pieire, cel ce posedă numai prin voinţa Demiurgului (Ziditorului) indestructibilitatea şi nemurirea? Aşadar, în natura şi în firea acestor corpuri cereşti, nu există, nu este indestructibilitatea şi nici statornicia, nu este deloc proprie lor. Fiindcă iarăşi sunt ajutate, spre a fi în acest fel, de poruncile hotărâte de Stăpânul lor.

După aceea, mai spune Iulian, că (cerul) este purtat în jurul marelui Demiurg (Ziditorul) de către un suflet mai puternic şi mai divin, ce locuieşte în el, sau că are mişcare de la Dumnezeu însuşi, după cum sunt – cred eu – trupurile noastre omeneşti. Dar, preacinstite, i-aş spune eu, cel nenăscut după părerea ta şi cel nestricăcios şi cel nepieritor şi cel

ce este neschimbat, cel ce nu se modifică, adică cerul, cel ce este curat de orice pată, pe care tu îi spui că este şi veşnic, de către care suflet mai tare şi mai divin este el oare cârmuit? Ce este mai bun şi mai tare în acest suflet decât cerul, sau mai degrabă decât Dumnezeu creatorul lui? Nu pot deloc să-mi închipui ce este acest mare şi nespus de tare. Căci socotesc eu că firea cea negrăită a lui Dumnezeu este plină de slava cea mai înaltă.

Iar dacă ni se spune nouă că este nestricăcios şi nepieritor, mai presus de schimbare şi de modificare, necreat, veşnic, lipsit de orice pată, având – acest suflet – desăvârşirea totală şi că nu duce lipsă de nimic, atunci ce ai păstrat tu (Iuliane) firii lui Dumnezeu, arătând şi împodobind firea făpturilor create cu demnităţi atât de strălucite şi de înălţate? Dar, zice Iulian, evreii, enunţând cugetările lor despre cer, spun că cerul este tronul lui Dumnezeu şi pământul rezemătoare a picioarelor Sale. Foarte bine, preacinstite (Iuliane), vom pomeni că însuşi Dumnezeu a grăit printr-unul din proorocii cei sfinţi: „Cerul este tronul Meu şi pământul este rezemătoarea picioarelor Mele. Ce casă îmi veţi clădi Mie, zice Domnul, sau ce loc al odihnei Mele?" (Isaia 66, 1). Isaia nu spune că cerul este Dumnezeu, ci îl compară cu tronul, şi pământul, cu rezemătoarea picioarelor sale. Însă de ar vrea cineva să afle pricina acestui lucru, nu este câtuşi de puţin greu, ca să spunem noi acestea grăind adevărul.

Căci clădise în Ierusalim, preaînţeleptul Solomon, templul acela preavestit. Şi l-au admirat pe acesta mult, mulţimile iudeilor bucurându-se de el, căci credeau că locuieşte în el în chip aparte, Dumnezeul tuturor. Pentru că iudeii erau întotdeauna înceţi în a pricepe şi nu înţelegeau cuvintele cele cu privire la Dumnezeu, socoteau că Ierusalimul este

cetatea lui Dumnezeu şi afirmau că în el singur locuieşte Dumnezeu, pentru că se spusese prin glasul lui David: „Cuvinte slăvite au fost grăite despre tine, cetate a lui Dumnezeu" (Psalm 86, 3). Deci, Dumnezeu îi ceartă pe cei ce cugetau idei şi gânduri mărunte şi spune: „Ce casă îmi veţi clădi voi Mie, Cel ce am ca tron cerul şi rezemătoare a picioarelor, pământul? Trebuia neapărat ca să arate în chip limpede celor ce gândeau că firea lui (Dumnezeu) nu era strânsă şi determinată de locuri şi de spaţiu, că El se află pretutindeni şi că El nu este cuprins în nimic, ci El trece şi se duce prin toate şi că este plin cerul de El şi umplut de El este pământul. Însă este uşor să arătăm noi, din multe mărturisiri din Scriptura cea insuflată de Dumnezeu, că cerul este creat. Căci a spus odată Dumnezeu: „Eu cu mâna mea am întărit cerul şi am dat poruncă tuturor stelelelor". Şi de altfel şi fericitul David spune că au fost întărite cu cuvântul lui Dumnezeu şi că toată puterea lor este prin suflarea gurii Sale. Şi David ştie că: „ele istorisesc slava lui Dumnezeu". Cum şi în ce fel? Prin aceea că sunt şi au fost mult admirate şi aproape că prin glasul lor propriu exprimă acestea. Deoarece acele lucruri foarte bune şi nespus de frumoase, făcute în chip meşteşugit şi cu iscusinţă, cu toate că nu au glas ele chiar, dar aproape că strigă ştiinţa şi priceperea Celuia ce le-a făurit şi le-a lucrat pe ele, ştiinţă şi pricepere ce se arată în ele.

Cartea a treia

Aşadar, toate cele ale creştinilor sunt clevetite şi calomniate de către Iulian, şi obiceiurile şi legile şi tainele. Şi nu e nimic mai bun sau drept, din cele grăite de către dumnezeiasca Sriptură, care să nu fie ruşinate de Iulian, să nu le înconjoare cu învinuiri de rău şi de răutate.

El remarcă şi arată numai acele chestiuni pentru care este probabil că se va supăra nu puţin cel ce ştie şi cunoaşte cu adevărat, pentru ca să-l corecteze şi să-l îndrepte pe el către cugetări mai bune. Şi Iulian admiră nu puţin cuvântarea rostită de Platon, pe care şi-a compus-o el singur pentru sineşi, calomniind slava lui Dumnezeu cea covârşitor de mare.

Astfel, adăugând păcat peste păcat, se întoarce iarăşi la scrierea lui Moise şi împotriva ei îşi deschide gura, ca să o atace. Ba mai curând, sus de tot îşi înalţă cornul (mândriei sale) şi grăieşte împotriva lui Dumnezeu şi, înarmându-se împotriva învăţăturilor adevărului, zice aşa:

IULIAN

Compară cu aceasta, învăţătura iudaică şi paradisul (raiul) cel sădit de către Dumnezeu, şi pe Adam, ce a fost creat de către Dânsul, apoi pe femeia ce a căpătat-o el. Căci a spus Dumnezeu: „Nu este bine ca să fie omul singur; să-i facem noi un ajutor la fel ca el". Şi ea (femeia) nu l-a ajutat deloc, în nici o privinţă pe Adam, ba mai mult l-a înşelat şi s-a făcut pricină, pentru el şi pentru ea, de a cădea din des-

fătarea paradisului şi a o pierde. Acestea sunt însă, întru totul basme plăsmuite, zice Iulian. Apoi cum să fie logic să nu ştie Dumnezeu, că ceea ce s-a făcut de către El pentru ajutorare, a ajuns să fie pentru cel ce a primit pe aceasta, nu spre bine, ci spre rău.

CHIRIL

Iulian nu crede că a fost sădit un paradis de către Dumnezeu. Sau poate el cleveteşte în chip nesocotit puterea cea negrăită, (a lui Dumnezeu) zicând că nu poate ea să facă aceasta. Şi Iulian îşi face prilej de râs şi de batjocură, din faptul că a fost creat Adam şi femeia cea din el. Şi el spune că nu a reuşit să fie după voinţa şi după planurile potrivite, acela ce nu ştia să păcătuiască. Pentru că, zice Iulian, nu a fost aceasta pentru binele lui Adam, ci a fost pentru înşelarea sa şi pierderea şi a paradisului, şi a desfătării lui. Vrei aşadar – omule – ca trecând noi peste aceste arătări, ca peste nişte lucruri învechite, după dorinţa şi după buna ta plăcere, să urmăm cuvintele (doctrinele) învăţătorilor tăi? Căci Hesiod, rugându-se de Muze şi cerând de la ele, precum se exprimă el însuşi, cântarea cea mai dorită, adună înaintea noastră nişte povestiri ale unor fleacuri de nimica toată.

Hesiod spune că, Koios şi Hyperion, şi pe deasupra şi Jafet au fost (copiii) lui Ge* („pământului") şi ai lui Uranos („cerul") şi că un oarecare Prometeu ce s-a născut din Jafet, dacă nu ar fi furat focul de la Jupiter, nu ar fi avut cum să aibă existenţă femeia, pe care a făcut-o cu meşteşug iscusit, cel ce şchiopăta cu amândouă picioarele, adică Hephaistos**. Şi se spune că a împodobit lumea cea feluri tă, aceea ce avea un părinte puternic, adică Athena

* Zeiţa Gea, simboliza fertilitatea.

** Hefaistos, zeul făurar la vechii greci.

(Minerva) şi că ea a dat oamenilor un „rău frumos". Dar dacă nu era femeia, pe care am căpătat-o noi datorită mâniei lui Jupiter, aşa cum spun ei (învăţaţii elini) cum ar fi rămas statornic neamul omenesc? Sau cum în alt chip au fost demiurgi (creatorii, ziditorii) dumnezeii dumnezeilor, care au legat şi au ţesut împreună ceea ce este muritor cu ceea ce este nemuritor, după cum socoteşte Platon? Şi (învăţaţii elini) nu s-au înfricoşat să aşeze aceste vorbe împotriva scrierilor preaînţeleptului Moise, cu toate că ar fi trebuit să le laude dar că ar fi avut o minte înţeleaptă. Dar poate elinii vor spune că legea disciplinei lor, îngăduie poeţilor să spună basme, fără ca să fie luaţi la rost şi să li se ceară socoteală. Însă, dacă ei nu ne-ar aduce nouă nimic dintre învăţăturile cele neapărat de trebuinţă, atunci să nu se dea crezare tuturor celor spuse de ei, mituri, basme şi trăncăneli, şi să se spună că sunt poveşti şoptite de babe. Şi dacă s-ar întâmpla să spună şi vreun cuvânt şi o teorie cu privire la Dumnezeu, să treacă şi aceasta drept o întorsătură iscusită, a creaţiei lor de poeţi.

Dar elinilor nu li se pare că lucrurile stau aşa, departe de a fi astfel. Ei afirmă cu tărie, în alt chip şi spun că cele cu privire la Dumnezeu nu sunt întorsături şi licenţe poetice iscusite şi mituri (basme) ci, acceptă aceste glasuri ale poeţilor, drept adevărate şi foarte dovedite chiar de cei mai deştepţi (dintre elini).

Căci Herodot, alcătuitorul acela preavestit de povestiri istorice, spune aşa într-un loc: „Noi socotim că Homer şi Hesiod au fost cu patru sute de ani mai devreme ca noi, ca epocă, şi nu mai mult. Aceştia au fost cei ce au alcătuit naşterile dumnezeilor pentru greci, şi dând numirile lor dumnezeilor, au ales cinstirile şi meşteşugurile (isusinţele) lor, şi au închipuit chipul şi felul lor. Însă alcătuitorii de stihuri

(poeţii) s-a spus că au fost înaintea lor, deşi nimeni se pare că n-a fost mai târziu". Aşadar, cei care au dat nume zeilor, aşezându-le lor onoruri şi apelaţiuni, şi aceia care au statornicit chipul şi tabloul lor, dacă au descris nişte mituri şi nişte basme şi altceva nimic, atunci să fie luaţi în râs, pe bună dreptate, şi cele trăncănite în zadar de ei, să nu fie învrednicite de nici o însemnătate. Dar dacă ei sunt onoraţi de acei poeţi şi dacă ei spun înainte că sunt dumnezei aceia numiţi de către ei, atunci pentru ce sunt învinuiţi degeaba ca nişte oameni ce trăncănesc vorbe fără nici o valoare, dacă zic ceva care nu este de acord şi se îndepărtează de la ce se cuvine lor să spună? Căci dacă aceia pe care îi socot că sunt vrednici de crezământ, când scriu cele cu privire la zei, pentru care pricină îi ocărăsc elinii, nedând crezare altor cuvinte spuse de aceşti poeţi? Pentru că oricine poate să arate uşor de tot, prin înseşi cuvintele pronunţate de ei, că Platon, pe care îl admiră elinii, nu a dat la o parte lepădând „Naşterea zeilor" scrisă de Hesiod. Căci Platon spune aşa: „Dar nu este cu putinţă, pe zei nici să-i dai uitării, nici să-i sileşti (să facă ceva). Aşadar, dacă nu există şi nu poartă grijă de noi, atunci trebuie ca şi noi să-i dăm uitării. Dar dacă există şi poartă grijă de noi, nu am auzit şi nici nu am ştiut despre ei, în alt fel decât prin cuvintele şi genealogiile poeţilor. Iar aceştia înşişi spun că, prin jertfe şi prin rugăciuni (zeii) pot fi îmblânziţi şi convinşi să fie milostivi prin prinoase".

Priveşte, rogu-te, cum Platon recunoaşte şi mărturiseşte în chip limpede şi deschis, că dacă sunt şi există zei, trebuie să cunoaştem şi să aflăm din cele ce alţii au scris despre el. Dar că Platon nu a dispreţuit deloc expunerea şi doctrina lui Hesiod despre zei, este evident şi din cele ce grăieşte el astfel: „Okeanos şi Thetys au fost copiii Geei (pământul) şi a

lui Uranus (cerul). Iar ai celor dintâi au fost copii: Phorcos şi Chronos (timpul) şi Rea şi Zeus, şi Hera şi toţi pe care îi ştim că sunt numiţi fraţi ai lor". Este însă un lucru evident pentru toţi, că acolo unde expunerea şi vorbirea lor dă înapoi şi se retrage de la acordul cu aceşti poeţi, din cauza urâciunii doctrinelor lor, avem de-a face cu povestiri şi plăsmuiri de basme, rezultând din ingeniozitatea acestor poeţi.

De ce dar, preaputernice împărte, să lăsăm noi la o parte, ca pe ceva urât şi lipsit de frumuseţe, pe femeia creată de Dumnezeu şi doctrina cu privire la ea, şi să acceptăm mai curând pe Pandora lui Hesiod? Uie, Iuliane, ţi se pare că acesta e un lucru foarte bun, dar consideri că sunt mincinoase cele (spuse) ca făcute de Dumnezeu pentru femeie. Căci ea a fost făcută ca să fie de ajutor şi ca să fie pentru oarecare folos bărbatului. Însă ea nu a făcut din acestea nimic, ci dimpotrivă, s-a arătat că a adus asupra ei şi asupra lui o pedeapsă nu de dispreţuit. Căci amândoi au alunecat, căzând din desfătarea paradisului şi au fost foarte departe de a birui moartea şi pieirea, prin stricăciunea păcatului.

Faţă de acestea ar trebui să zică cineva, având mintea bine rânduită şi aşezată în poruncile şi cugetările Scripturii celei insuflate de Dumnezeu: „S-a făcut pentru ajutorare femeia"; trebuie deci, socot eu, şi acesta e un lucru foarte cuminte, să cercetăm în chip amănunţit, felul şi chipul ajutorului pentru care a fost făcută. Căci în felul acesta vom scăpa pe Ziditor de învinuirea adusă de Iulian. Căci femeia n-a fost făcută părtaşă şi nu s-a împărtăşit de hotărârea şi de proiectele (lui Dumnezeu) şi nici n-a moştenit venirea la existenţă prin voinţa Dumnezeului tuturor, pentru ca prin firea ei să posede neschimbarea şi statornicia în ea însăşi, astfel ca să nu poată aluneca şi să nu se depărteze de la voinţa stăpânului. Căci făptura zidită cea raţională (cuvântătoare)

este guvernată de aplecări ale voinţei sale proprii, către ceea ce este bine şi către ceea ce este contrariu binelui şi astfel se avântă prin tendinţe şi împliniri voite. Ci ea a fost adusă pentru ajutorare, ca să slujească la naşterea copiilor. Căci a fost spus către amândoi cuvântul acela: „Creşteţi şi vă înmulţiţi şi umpleţi pământul". Deja sosiseră la viaţă şi existau celelalte vieţuitoare, cele de pe pământ, păsările şi cele din apă. Şi era nădejde pentru specia aceea, ca să se înmulţească peste putinţa de a fi numărată. Şi aceste vieţuitoare erau bărbat şi femeie. Însă lipsea omului ceea ce era potrivit şi la fel cu el, adică aceea care prin firea sa este asemenea omului şi prin care trebuia neapărat la fel cu celelalte animale, să înmulţească sămânţa născută din el. Şi atunci priveşte ce limpede şi în chip meşteşugit, a fost adusă la viaţă femeia după voinţa lui Dumnezeu. Căci cu toate că putea Dumnezeu să o facă din nimic şi pe ea şi să ia ţărână de pe pământ spre a o făuri în acelaşi chip cu care a fost făcut Adam însuşi, totuşi n-a făcut aceasta. Pentru că vrând El să sădească în bărbat aplecarea şi dragostea, a luat o bucată mică din părticele bărbatului şi adăugându-i ceea ce lipsea, a adus-o la viaţă, orânduind-o bine după legile naturii umane. Iar bărbatul a primit cu plăcere, fiind împins la dragoste de către tendinţe născute (sădite) în el şi aproape că era lipit de ea prin firea sa. Omul spune: „Aceasta este acum os din oasele mele şi carne din carnea mea. Ea se va chema femeie, căci din mine a fost luată ea". Aşadar, Dumnezeu a coborât în firea bărbaţilor o proprietate naturală, adică atracţia către femeie. Ar fi guvernate foarte bine treburile oamenilor, dacă cei care după lege au fost uniţi, s-ar purta în acelaşi fel şi mod cu soţiile lor, ca şi Adam. Însă acţiunea ajutorului, se concepe pe bună dreptate, că a fost adusă lui Adam de către femeia lui prin naşterea de copii.

Dacă este altfel, să ne arate Iulian şi să ne spună, iar eu voi tăcea. Dar nu este cu putinţă să se facă naşterea de copii decât prin amândoi aceştia, adică prin tată şi prin mamă. Atunci de ce sare Iulian degeaba şi face subtilităţi de vorbire şi cuteză să rupă în bucăţi, clevetind lucruri ce sunt atât de drepte şi care merg pe un drum aşa de direct?

Prin urmare Creatorul este scutit de învinuire. Căci el nu S-a arătat că a greşit în planurile Sale asupra femeii. Ba da – zice Iulian – Eva nu a dat un sfat bun atunci când a convins pe Adam să nu ţină seama de porunca ce i s-a dat. Da – în chip evident şi recunoscut unanim – a fost o sfătuitoare rea. Însă eu nu voi tăgădui câtuşi de puţin adevărul. Dar dacă Iulian are ceva cu care să acuze legile naturii, sau dacă are să mustre cele făcute de Dumnezeu ca nefiind bune, să ne arate cauzele pentru care ar putea cineva să-L învinuiască pe Dumnezeu că nu şi-a urmărit scopul Său. Însă acest lucru e o nebunie şi o dovadă clară a trăznelii celei mai din urmă cu putinţă, adică a spune că Dumnezeu a greşit şi nu a reuşit. Căci a fost atrasă femeia de şoaptele altuia, spre a face ceea ce nu era îngăduit sau era, întrucât mintea omului a căpătat şi are libertate şi i-a fost îngăduit ei să se îndrepte în orice direcţie prin voinţa sa liberă, precum spuneam, ca să aibă Dumnezeu slavă în chip drept şi cuvenit, El care toate bine le-a alcătuit. Pentru că trebuia ca de bunăvoie şi prin libera sa voinţă, făptura zidită, cea raţională să aducă cinstire lui Dumnezeu şi să arate ca rod al unei libere alegeri, ceea ce era frumos în faptele şi lucrările cele bune.

Dar şi învăţătorilor lui Iulian li s-a părut că acestea sunt vrednice de toată lauda. Căci Porphiriu în „Cuvântul către Nemertion" spune aşa; „A hotărât Dumnezeu ca oamenii să se împărtăşească de adevărul cel cu privire la lucruri. De aceea i-a făcut şi raţionali, astfel ca fiind o raţiune suficientă

în ei, să poată merge pe urmele adevărului. Şi tot el a dat şi libertatea şi liberul arbitru fiecăruia, ca să existe la ei frumuseţea cea bine rânduită pentru lauda (lui Dumnezeu) cea de bunăvoie. Şi mulţi oameni aplecându-se către lipsa de minte, pricinuită de lene şi nepăsare şi către lipsa de judecată, au ajuns să trăiască o viaţă de animal şi s-au înşelat în lucrurile care le puteau avea cu greu, adică asupra adevărului."

Tot Porphyrius spune în altă parte: „Căci sufletul a căpătat liberul arbitru spre dobândirea libertăţii virtuţii, sau pentru alegerea de bunăvoie a răului, pentru ca fiecare suflet să fie încercat de a fi vrednic de laudă sau de cercetări (pedepsiri) şi să poată avea loc la oameni laudele şi aprobările şi acordările de recompense, cercetările şi necinstirile şi lipsirile de orice cinste, pentru cei care au vrut să împlinească faptele necinstei. Căci spun înţelepţii: „Sufletele aleg viaţa pe care o vor fiecare din ele, luând puterea şi libertatea (de a o realiza) de la purtarea de grijă a lui Dumnezeu".

Oare ţi se pare ţie că expunerea mea se îndepărtează de la adevăr şi se înşeală, sau vei lua apărarea ideilor tale (Iuliane) şi vei spune şi tu că acestea sunt aşa? Însă dacă Iulian crede că trebuie şi este nevoie şi de altfel de mărturii în afară de acestea, eu voi înfăţişa cuvintele lui Alexandros, un om care a fost la elini dintre cei deştepţi şi exacţi. Şi el a spus aşa în „Cuvântul lui despre pronie" (purtarea de grijă a lui Dumnezeu): „Poate să vadă cineva şi în acestea chiar bunăvoinţa firii celei dumnezeieşti faţă de noi. Întrucât nu era cu putinţă ca virtuţile să fie în noi în chip firesc, Firea lui Dumnezeu a dat puterea, prin care există în noi putinţa căpătării şi dobândirii virtuţilor, nu prin alţii străini, ci ea a făcut să fie prin noi înşine această dobândire. Astfel, ceea ce era cu neputinţă ca noi să căpătăm şi să avem prin firea noastră, aceea chiar am putut să luăm prin noi înşine, ca şi

cum l-am obţine de la firea noastră. Căci dacă am fi putut să avem virtuţile de la natura (firea) noastră însăşi, nu ar mai fi rămas nici un loc şi spaţiu pentru Rău (răutate). Şi întrucât aceasta era cu putinţă (căci până când suntem noi capabili de a primi şi a obţine virtuţile, firea omenească doar creşte şi progresează), este neapărat obligatoriu, ca tot ceea ce se poate primi de către un om, să aibă ceva ce este contrariu şi să aibă posibilitatea de primire şi de căpătare a contrariului".

Iar în lucrarea sa „Despre soartă" Alexandros scria de asemenea: „Căci noi nu vedem deloc pe toţi oamenii şi nici pe cei mai mulţi dintre ei că posedă virtuţile. Ceea ce este o indicaţie şi un semn a celor întâmplate (făcute) conform naturii. Dar este vrednic de a fi iubit unul din aceştia, care prin osteneală şi învăţătură arată superioritatea naturală a oamenilor asupra celorlalte vieţuitoare şi prin el se aşează ceea ce lipseşte neapărat firii noastre. Pentru aceasta, de noi depinde dobândirea virtuţilor şi nu sunt rele şi nici vane ori zadarnice, nici laudele, nici mustrările, nici îndemnurile către fapte bune şi nici îndreptările potrivit legilor, prin moravurile cele mai bune". Astfel nu se va îndoi câtuşi de puţin vreunul dintre cei ce cugetă drept, că Dumnezeul tuturor este întru totul lipsit de orice vină, pe motiv că nu ar fi plănuit şi hotărât bine cu privire la facerea omului, chiar dacă unii dintre oameni au fost neascultători, întrucât – aşa precum spuneam – ei au dobândit cârma pentru a merge spre orice direcţie şi a avea orice libertăţi, şi oamenii s-au aplecat de bunăvoia lor, către ceva din cele în afară de lege şi care nu sunt de acord cu ea. Căci dacă ar fi păzit ei legea dată lor, ar fi avut parte de trăirea în fericire neîntreruptă. Dar, întrucât omul a fost adus să se lepede de poruncă, îndată cele care erau nădăjduite de el s-au arătat mincinoase

şi el a fost purtat către faptele cele mai rele, ba chiar către toate faptele ce prin firea lor mâhnesc şi întristează.

Dar, zice Iulian, de ce oare i s-a pus lui legi şi a fost îndepărtat de la ceva dintre cele ce se mâncau? Căci Dumnezeu a poruncit lui ca din toţi pomii să mănânce, afară doar de acela care se află în mijlocul raiului. Deci dacă legea n-ar fi fost lege şi poruncă, nu s-ar fi întâmplat să păcătuiască. Căci dacă omul ar fi fost bun, de ce oare ar mai fost pedepsit?

Dar întrucât Dumnezeu este bun, El care este mai presus şi dincolo de toate, vom dispreţui noi fără să primim pedeapsă, faptele Lui, ia spune-mi tu mie Iuliane – nu s-ar cuveni să le considerăm noi de nici o însemnătate? Căci nici chiar înţelepţilor elinilor păgâni nu li s-a părut că este bine şi potrivit lucru, să gândim în felul acesta şi să cugetăm aşa. Pentru că iarăşi a spus într-un loc Platon: „Dumnezeu, precum este şi cuvântul din vechime, având începutul şi sfârşitul şi mijlocul celor ce există, poate merge pe calea cea dreaptă, mergând în jur conform naturii. Pe El de-a pururi Îl însoţeşte dreptatea, care pedepseşte pe aceia care părăsesc legea lui Dumnezeu".

Întrucât pe El îl însoţeşte dreptatea care pedepseşte şi care osândeşte cu dreptate, neapărat, pe aceia care vor să dispreţuiască legea, de aceea nu pentru că Dumnezeu este bun ar putea să socotească cineva că noi trebuie să ne îndreptăm fără să fim pedepsiţi, către tot ceea ce ni se pare că e bine. Ci mai curând (se cuvine) să cugetăm la mărimea covârşirii Sale care întrece toate şi să ne temem de poruncile date de El, purtând jugul raţiunii noastre, ca să fie uşor de cârmit şi moale (înaintea Lui).

Însă, ar putea zice cineva, s-ar cuveni oare mai cu seamă unuia ce este bun să sufere relele? Dar nu este oare adevărat să spunem că ascuţişul legii nu se îndreaptă împotriva

celor buni, ci împotriva acelora pentru care a face binele este un lucru greu şi pentru care trăirea liberă este un lucru de lepădat? Este cu putinţă deci, să se bucure de legi, cei care au separat şi au detaşat de virtuţi, convingerile propriei lor minţi şi cugetul lor.

Dacă nu este un lucru îndoielnic că legile opresc şi reprimă greutăţile şi taie prin pedepse, aplecarea spre lepădarea (de Dumnezeu sau de legi) îndemnând şi conducând (pe oameni) către Bine, atunci ele silesc să se îndepărteze de faptele cele rele pe cei ce au vrut, pe aceia ce vor să se împărtăşească de cugetarea cea bună şi cuvenită. Astfel încât, un om care are minte, n-ar putea să învinuiască legile înseşi sau pe cei ce le-au statornicit, ci vinovaţi sunt cei dovediţi de călcarea (legilor) care suferă şi pătimesc, întrucât ei puteau să cugete în chip cuvenit şi bun, dar ei au mers pe urmele poftelor lor şi au arătat că ei înşişi şi-au atras primejdia asupra lor.

Aşadar, dacă Iulian spune că Dumnezeul tuturor nu ar fi trebuit să aşeze legiuirile oamenilor celor dintâi, va auzi (următorul răspuns) din partea noastră şi pe bună dreptate: Ia spune-mi mie, omul trebuie să fie lipsit de orice cârmuire şi supraveghere, slobod de tot şi lipsit de frâu şi neavând să păzească nimic şi nici o regulă, sau să ştie cine este Cel puternic? Aceasta cu toate că omul, întotdeauna merge pe urmele a ceea ce este foarte primejdios în chip foarte frecvent şi lipsa de constrângere aduce o tulburare grozavă şi mergere spre pierzania.

Căci este înţelept şi cuminte cel ce este sub jug şi sub mâna şi stăpânirea celui care poate să-l domine. În acelaşi fel în care frâiele nu sunt lipsite de folos pentru cai spre a şti ei să meargă pe drum drept şi cârmele pentru corăbieri, căci prin ele ei merg direct la ţinta lor, tot astfel nu este nici legea fără

de folos pentru oameni. Iar dacă Iulian se împotriveşte şi combate cele spuse de mine, atunci el afirmă şi recunoaşte că legile au fost rânduite degeaba, cu toate că şi el a fost făcător de legi şi legiferator. Dacă ar fi însă aşa, ar trebui, cinstite (împărate), să fie îndepărtaţi şi judecătorii treburilor obşteşti şi însăşi frica cea prea folositoare pentru aceia care obişnuiesc să facă păcate, iar feciorii să se lepede şi să se scuture de conducerea şi învăţătura părinţilor lor. Dar nici un cal n-ar putea merge pe un drum drept fără de frâu şi călăreţ, nici corăbiile n-ar putea să se îndrepte direct spre ţintă dacă cel ce ştie să cârmuiască şi să conducă corabia ar fi suprimat, nici o cetate n-ar putea dobândi cea mai bună guvernare dacă nu ar exista judecători în ea, cum de asemenea, n-ar mai fi de folos pentru copii învăţătura şi educaţia părinţilor celor ce i-au născut.

Aşadar, întru totul şi pe deplin legea existentă este de folos. Să cercetăm însă îndeaproape dacă vrei tu Iuliane, şi celelalte toate ale făpturilor zidite, dacă nu ar fi ele supuse la jugul legilor Creatorului lor.

Aşadar, cu rânduiala cuvenită îşi împlineşte calea sa soarele acesta mare şi care pe toate le luminează, şi luna şi celelalte stele. Şi ceasurile se ridică cu rânduială bună, ziua şi noapte. Din aceste fapte pot vedea cei care vor, că făptura zidită proclamă cu glas mare, pe rânduitorul ordinei sale, prin ordinea şi rânduiala cea mai bună. Şi prin starea sa cea bună aproape că a strigat că ascultă de legi şi că este cârmuită de poruncile lui Dumnezeu, Meşterul cel preaiscusit al tuturor. De altfel, proorocul David cântă în Psalmi şi spune: „Ai făcut luna pentru ceasuri (timpuri) şi soarele (ce) cunoaşte apusul său (Psalm 103, 20). Şi este plină de astfel de mărturii Scriptura cea insuflată de Dumnezeu. Îl va convinge poate pe Iulian, ba poate că fără de voia sa îl va în-

toarce spre calea cea dreaptă, credinţa celor ce au aceeaşi doctrină şi cugetare cu el. Aşadar, Alexandru, bărbat de seamă şi elocvent spune astfel în cartea sa „Despre pronie": „Nimic din ceea ce este pe lume nu se face fără purtarea de grijă a lui Dumnezeu. Căci toate sunt pline de Divinitate şi ea se revarsă şi pătrunde prin toate cele ce sunt. De aceea toate cele ce sunt, se fac prin şi potrivit voinţei lui Dumnezeu, şi lucrul acesta este mărturisit de ceea ce se vede şi de fenomene. Căci ordinea celor create fiind întotdeauna aproape aceeaşi prin firea sa, este o dovadă mare că acestea nu s-au făcut şi nu sunt la voia întâmplării".

Şi în alt loc spune el: „Aristotel afirmă că nimic nu s-a făcut fără de pronia lui Dumnezeu, nici mântuirea celor de aici şi facerea lor şi rămânerea lor după chipul şi modelul cel veşnic. Căci puterea venită de la soare şi de la celelalte stele legate de acestea, în conformitate şi la fel ca ele este cauza facerii (existenţei) celor ce sunt constituite prin firea lor şi a mântuirii lor".

Aşadar, nu este lucrul nelămurit şi obscur, că oarecum de la buna ordine a celor văzute şi de la mişcarea cea bine reglată, (cele văzute, fenomene) sunt supuse legilor Atotputernicului. „Căci cerurile - spune (Scriptura) - arată slava lui Dumnezeu şi acoperământul cel de sus vesteşte facerea mâinilor Lui" (Psalm 18, 1).

Dacă cineva, cu ochii cei dinlăuntru şi ai minţii sale, ar sări peste firea lucrurilor ce sunt percepute de simţurile noastre, şi dacă ar trece peste tot ceea ce este văzut şi ar cerceta cu de-amănuntul făptura cea gândită şi care se poate cunoaşte prin cugetare, atunci va afla că şi ea este guvernată de legile ce i se potrivesc ei, că este ascultătoare şi că este uşor de condus şi că este dependentă întru totul de Dumnezeu Cel ce este peste toate. Căci ei (îngerii) îi slujesc Lui şi Îl cinstesc

prin cântări neîntrerupte de slavă, îngerii şi arhanghelii, având ei veritabila putere spre a înfăţişa lauda sa.

De altfel şi dumnezeiescul prooroc Isaia spune că a văzut pe Domnul Savaot pe un tron înalt şi ridicat şi că în jurul Lui stăteau în cerc Serafimii şi că ei cântau pe rând Cântările de slavă. Şi cântă în Psalmi şi David când: „Binecuvântaţi pe Domnul, toţi îngerii Lui, puternici în tărie, împlinind cuvântul Lui, spre a auzi glasul cuvintelor Lui. Binecuvântaţi pe Domnul, toate puterile lui, slujitorii Lui, făcând voia Lui (Psalm 102, 20-21).

Aşadar, câtuşi de puţin nu a fost dat începătorilor neamului omenesc legea cea de la Dumnezeu ca să fie spre vătămare. Departe de aşa ceva. Ci (a fost odată) pentru folosul cel de sus şi pentru folosul bunătăţilor celor foarte mari hărăzite lor. Şi dacă eu nu par să-i vestesc lui Iulian lucruri adevărat, să vadă din cercetarea însăşi a faptelor adevărul. Căci erau mulţi arbori în grădina raiului şi Adam a primit porunca pe toate roadele să le mănânce, numai de cel ce se află la mijloc să se ferească. Cu toate că ar putea să spună careva, că era poate un lucru mai folositor ca să aşeze în părţile cele mai mărginaşe ale paradisului şi oarecum în laturile cele mai puţin ştiute, acest pom interzis pentru mâncare. Aceasta ca să nu se ascută dorinţa poftelor faţă de el, a celor ce l-ar vedea, prin aceea că el nu s-ar fi văzut deloc.

Şi ce vom răspunde noi la acestea? Exista un plan dumnezeiesc foarte bine rânduit şi foarte bine potrivit iar Dumnezeu care l-a conceput, nu trebuia să-l ascundă. Astfel trebuia ca cei ce priveau la acest pom, prin el chiar, să fie chemaţi la aducerea aminte de lege şi trebuiau să ştie şi să cunoască covârşirea cea mare a celui Atotputernic şi să nu fie în ignoranţă faţă de faptul că el este Făcătorul legii şi Domnul. Şi era un lucru nu lipsit de folos ca omul să se os-

tenească cu ascultarea pentru nişte porunci aşa de mici, şi să se exerseze întru stăpânirea de sine. Iar pe deasupra, eu cred că şi acest lucru trebuie spus. Căci era cu putinţă şi pe bună dreptate, ca oamenii (dintâi) văzând mereu pomul şi cunoscând bine legea cu privire la el, să fie întotdeauna aduşi la amintirea lui Dumnezeu şi îndepărtând cugetul lor de la cele pământeşti, să cugete şi să mediteze cu înţelepciune cine este şi cât de mare este El, Cel care le-a dat lor porunca.

Dar nimic nu poate fi lucru mai de cinste, decât contemplaţia (vederea duhovnicească) a lui Dumnezeu, pentru că această faptă aduce nouă culmea cea mai înaltă a fericirii. De altfel şi Domnul nostru Iisus Hristos grăind către Dumnezeu Tatăl din Cer spune: „Aceasta este viaţa veşnică, ca să te cunoască pe Tine singurul Dumnezeu Cel adevărat şi Cel ce L-ai trimis pe Iisus Hristos." De asemenea şi preaînţeleptul Moise persistă în a dori să obţină aceasta, căci el spune: „Dacă aş afla har de la tine, arată-te tu mie, să Te văd în chip lămurit" (Ieşirea 33, 18). Căci Izrael L-a văzut pe Dânsul, şi împreună cu el şi Moise, dar nu în chip cunoscut şi ştiut, ci mai curând în chip perceptibil şi senzorial. Căci Dumnezeu a coborât în chip de foc pe muntele Sinai. Însă Hristos a făcut cunoscut grăind iudeilor cu privire la Dumnezeu şi Tatăl, că firea cea negrăită a Dumnezeirii, nu este cugetată ca foc însuşi şi nici nu se supune vederii şi ochilor: „Nici glasul Lui nu L-aţi auzit, nici chipul Lui nu L-aţi văzut". Însă Dumnezeirea s-a prefăcut cu bună chibzuinţă în foc. Dar au arătat cuvintele acelor învăţaţi, care aveau altă părere decât noi, că faptul contemplării (vederii) lui Dumnezeu (celei exacte şi reale) este aducător de fericirea cea mai înaltă cu putinţă, pentru cei vrednici să o aibă. Căci spune iarăşi Alexandru cel pomenit

adineaori de noi: „Nu trebuie nici să lăsăm deoparte şi să omitem ceea ce a a fost dăruit de către dumnezeiasca pronie oamenilor şi ceea ce pe scurt vom aminti.

Căci se află acest lucru în evlavia şi cucernicia faţă de Dumnezeu, anume că noi ne găsim în stare de fericire cea mai mare cu putinţă, astfel că noi nu aşteptăm răsplătiri din afară date de către Dânsul pentru această (evlavie), ci prin păzirea şi slujirea acestei cucernicii, dobândim pe cel mai mare bine din toate.

Însă, este un lucru îndeobşte recunoscut, că starea de fericire pentru oameni constă în principal în contemplarea (vederea) şi înţelegerea duhovnicească". Dar activitatea raţiunii este lucrarea cea mai de preţ dintre facultăţile sufletului, iar vederea şi înţelegerea duhovnicească (contemplarea) este cunoaşterea adevărată a celor mai bune dintre lucruri şi fiinţe. Astfel dintre toate lucrurile şi fiinţele cele mai valoroase, sunt acelea care se raportează la Dumnezeire (cele divine). Aşadar în cunoaşterea lucrurilor divine se află fericirea noastră.

Întrucât – aşa precum afirmă chiar şi aceia ce au aceleaşi opinii cu Iulian şi au aceleaşi credinţe deşarte ca şi el – fericirea constă în contemplarea celor divine, cum ar putea cineva să nu admire nespus de mult pe Dumnezeul tuturor, care a dat legea aşezată pe pomul acela, drept putinţă şi prilej de vedere a sa, oamenilor celor dintâi? Pentru că Dumnezeu a sădit acest pom în mijlocul raiului, pentru ca să trebuiască să cheme la aducere aminte a legii pe oamenii care îl vedeau. Iar prin legea cea stabilită, să-şi închipuiască şi să cugete ei totdeauna la frumuseţea cea covârşitoare şi nespus de mare (a lui Dumnezeu).

Prin urmare, cât priveşte scopul Ziditorului, nu ar putea considera cineva că pentru vreo vătămare sau vreo daună a

fost femeia creată pentru om. Însă noi nu afirmăm că nu a cunoscut cele viitoare mintea cea pură şi mai presus de toate (a lui Dumnezeu). Ci ea a cunoscut toate înainte ca ele să fie şi să se petreacă şi astfel, a îngăduit să meargă şi să se desfăşoare fără obstacol, faptele şi lucrurile omeneşti, mai cu seamă astfel, că împlinirea unei fapte sau neîmplinirea ei, să se arate că ţine şi depinde de alegera şi de mai dinainte hotărârea fiecărui om. Întrucât Dumnezeu este bun şi întrucât urăşte totdeauna pe aceia ce nu sunt părtaşi la faptele bune şi pe cei leneşi în împlinirea datoriilor, statornicind ceea ce este bine făcut şi întrucât El îngăduie oamenilor să pună la cale unele acţiuni nepotrivite, de aceea socot eu, nu L-am putea învinui pe Dumnezeu (după părerea lui Iulian) numai pentru faptele primilor oameni, şi nici pentru mulţi alţii şi mai mult chiar, pentru toţi aceia care au existat după primii oameni şi care sunt leneşi şi vinovaţi (păcătoşi) şi care obişnuiesc să nu ţină seama de legile dumnezeieşti.

Însă eu cred că este un lucru înţelept, să-i atribuim lui Dumnezeu cunoaşterea tututror lucrurilor şi cârmuirea oamenilor, în felul în care vrea El. Însă a avea întreaga certitudine, că toate sunt drepte şi fără de greşeală (în lume) şi a-i reproşa lui Dumnezeu o pricină şi un rău oarecare, este un lucru ce poate fi învinuit de cea mai mare nelegiuire. Căci aşa precum spune proorocul Iasai: „Cine cunoaşte hotărârea Domnului şi cine a fost sfătuitorul Lui? (Isaia 11, 13; Romani 11, 34). Şi foate bine glăsuieşte proorocul David care spune: „În mare sunt căile tale şi cărările Tale, în apă sunt multe şi urmele paşilor Tăi nu vor fi cunoscute" (Psalm 76, 19). Pentru că este greu de ştiut, ba chiar cu neputinţă de cunoscut, hotărârea şi voia (lui Dumnezeu)

pentru fiecare din cele ale noastre omeneşti şi calea însăşi a celor săvârşite de Dumnezeu Atotputernicul.

Eu voi adăuga la cele ce am spus deja şi acordul şi asentimentul asupra acestei chestiuni, îndrumătorilor lui Iulian. Astefl Porphyrius spune iarăşi: „Aşadar, prin mărimea cea covârşitoare a minţii lui Dumnezeu cea care este mai înainte şi mai presus de toate, şi a înţelepciunii Lui, prin caracterul neasemuit al puterii Sale, a Celuia care Universul îl cârmuieşte şi îl rânduieşte, cauzele cele multe rămân ascunse pentru mintea omenească care este mică, cu toate că omul pare că este înţelept şi caută şi găseşte adevărul. Este însă lucru cucernic, dacă (omul) va abandona greutatea cea mare a cercetării lucrurilor dubioase şi lipsite de limpezime, însă nu ca să cuteze să hulească, ci spre a spune şi a cugeta că este bine aşa cum este (lumea, lucrurile) şi că din cauză că este bine, lucrurile sunt aşa cum sunt. Căci ce minte atât de mare şi de slăvită ar fi lucrat împotriva bunului simţ? Nu trebuie să fie îngăduit ca mintea noastră şi înţelegerea noastră să cerceteze Binele, şi ca lipsa noastră de înţelegere şi pricepere să Cerceteze Răul".

Prin urmare a spune şi a cugeta că au fost făcute bine toate de către Dumnezeu, este o faptă care se va împărtăşi mult de raţiunile cele ce se află în dreapta socoteală. Şi este un lucru lipsit cu totul de cucernicie şi de lepădat, să ne placă să cercetăm cu minuţiozitate cele a căror urmărire nu este pentru noi. Ci acestea merg mai curând dincolo şi mai presus de măsura şi de cugetarea ce este în noi.

Însă preaînvăţatul Iulian, adaugă la cele ce am spus eu şi alte argumente pe care le expune astfel în continuare:

IULIAN

De ce fel de limbă s-a folosit şarpele acela ce a grăit către Eva? Oare o limbă omenească? Şi ce deosebire este între

Basmele (miturile) plăsmuite de către elinii păgâni şi aceste lucruri istorisite în Biblie?

CHIRIL

Iată că Iulian iarăşi ceartă şi mustră lucrurile adevărate şi spune că ele se aseamănă miturilor şi basmelor elinilor. Prin urmare ştie în chip limpede, că sunt mituri şi basme şi flecăreli băbeşti şi nimic altceva, acele lucruri pe care se învredniceşte el să le cugete şi le face să fie o religie şi să aibă valoarea aceasta. Dar noi, omule, nu aşa grăim şi nu spunem aceasta, cu privire la Sfânta Scriptură, cea insuflată de Dumnezeu. Căci basm nu se află în ea. Toate (cele din ea) sunt pline de adevăr. Dar mă minunez mult, în ce fel, fiind Iulian foarte subtil şi cu mintea isteaţă şi cunoscător al ştiinţelor şi domeniilor cele din afară (de Biserică şi de Scriptură) pe câte crede el şi uneori, vârându-şi cugetul şi mintea dincolo de fenomenele percepute cu simţirile, totuşi nu a priceput că prin acţiunea (lucrarea) demonului celui rău şi începător al realităţii, glasul aceluia ce s-a prefăcut că este şarpe, a fost un voal şi un acoperământ al răutăţii celei prosteşti din el.

Nemaifiind (în rai) altă vieţuitoare care să vorbească, din pricina simplităţii ei celei mari, poate a crezut femeia că şi altor animale le-a fost dată putinţa de a folosi glasul omenesc. Dar chiar expunerea lui Moise, în chip foarte vrednic de a fi crezută, face cunoscut şi afirmă, că nu este deloc greu pentru duhurile necurate să se apuce de asemenea fapte. Dar întrucât este de crezut şi probabil, că cei care au înţeles să cugete astfel de idei (păgâneşti) la fel cu cel ce dispreţuieşte învăţăturile creştinilor, nu vor voi să fie de acord şi să aprobe argumentele şi cuvintele mele; haide deci să cercetăm noi cu de-amănuntul povestirile lor, să arătăm acest lucru pe măsura putinţei noastre.

Aşadar, Homer adunând la un loc într-o scriere cele săvârşite de greci împotriva cetăţii Troia, afirmă cu tărie că unul din caii lui Achile, şi anume Xanthus, i-a prevestit moartea şi arată că a zis eroul: „Xanthus, ce moarte îmi prevesteşti tu mie?" (Iliada, cântul V, vers. 420). Şi nu s-a preocupat câtuşi de puţin de faptul că Homer ar apărea ca unul ce minte, căci el spune: „Hera cea cu braţele albe, zeiţa, îl făcea (pe cal) să aibă grai frumos". Desigur (Iulian) va spune că lucrul acesta este o mitologie poetică şi va aşeza înaintea noastră o scuză obişnuită lui.

Aşadar, dacă vreţi, el ar trebui să osândească minciuna din poezia lui Homer şi să învinuiască învăţăturile lui. Însă noi să cercetăm îndeaproape şi pe alţi scriitori care au compus asemenea basme.

Unul din ei, Porphyrius, părtaşul ideilor lui Iulian şi părintele neînfrânării de limbă, celei îndreptate contra noastră a creştinilor, explicând viaţa lui Phytagora spune într-un loc: „Cele povestite cu privire la prinosul de la Mycene, adus împreună cu prăzile de la Troia zeiţei Hera din Argos, de către Euphorbos frigianul şi cele despre scutul lui, le vom trece cu vederea, lăsându-le la o parte ca fiind foarte cunoscute de toţi. Însă se spune că pe când (Phytagora) traversa râul Caucaz împreună cu mulţi soţi de-ai lui, i s-a adresat grăind, iar râul a răspuns tare în auzul tuturor: „Bucură-te, Phytagora".

Dar mi se pare că vor zice unii oameni că Porphyriu spune că Phytagora a grăit râului şi că desigur, demonul (zeul râului) a răspuns. Bine. Aşadar, apa are duhul vorbirii. Cred eu însă că acest lucru este afirmaţia unei minţi nebune şi este un lucru din cele cu neputinţă. Aşadar, demonul râului a glăsuit şi aceasta e o dovadă a vrăjii (farmecelor) lui Phytagora şi anume că a vorbit râul către el.

Dar aceasta nu este adevărat, ci e mai curând o înclinare şi plăcere de mustrare şi de blamare (a filosofului). Aşadar, dacă Phytagora nu era umplut de aşa-numita de către elinii păgâni „înţelepciunea inexprimabilă" sau cu alte cuvinte, de arta magiei, atunci să fie slobozit de învinuire; însă dacă Phytagora este un vrăjitor şi un fermecător şi un meşteşugar iscusit în acestea, atunci este lucru adevărat să spunem noi că prin lucrarea unuia dintre demonii ce stăteau în el, a săvârşit el acea vorbire.

Şi Porphyriu scrie iarăşi astfel cu privire la Phytagora: „Şi el făcea plimbări împreună cu alţii, în chip lipsit de pizmă (invidie), căci alegea cele mai liniştite şi mai frumoase dintre locuri, în temple sau în dumbrăvile sfinte, unde intra al doilea sau al treilea. Pe prieteni îi iubea mult de tot şi el a spus cel dintâi, că sunt comune cele ce sunt ale prietenilor şi că prietenul este un alt eu al omului. Şi atunci când prietenii săi erau sănătoşi îşi petrecea timpul cu ei, iar când erau bolnavi le tămăduia trupurile, îi încuraja şi consola sufletele bolnave, – precum spuneam eu – pe cel dintâi prin descântece şi vrăji iar pe ceilalţi prin muzică. Este acelaşi lucru, socot eu, ca să se spună că şarpele n-a putut să se folosească de glas omenesc, şi să se spună că râul Caucaz a vorbit către magul Phytagora.

De acest lucru pomeneşte şi preaînţeleptul Clement (din Alexandria) în „Stromatele" sale, zicând aşa; „Phytagora a râvnit la reputaţia lui Zoroastru persanul şi la cărţile apocrife ale acestui bărbat, iar cei care s-au făcut părtaşi la erezia lui Prodikos, s-au fălit că le au. Se spune într-adevăr că magii erau de neam persan. Şi nici un argument nu-l va scăpa pe Zoroastru de faima de a fi făcut uz de meşteşugurile şi iscusinţele magilor, iar Phytagora, se zice, că a fost imitatorul

lui prea fidel şi zelos, astfel că unii oameni s-au făIit că au nişte cărţi tainice compuse de el.

Aceasta le spune Porphyriu şi Clement (din Alexandria). Iar Philostratos apucându-se să ilustreze viaţa lui Apollonius (din Tyana) prin cuvinte frumos alese şi înălţând-o până la culmea admiraţiei, îl aduce pe el la hotarele cele mai de nord ale teritoriului thebanilor şi spune: „Şi el a intrat în însăşi cataractele râului şi s-a reunit cu gymnosofiştii care erau acolo, care cunoşteau şi ei foarte bine cum să facă farmece şi vrăji". Apoi spune el, că cel care era căpetenia tuturor gymnosofiştilor numit Thespesios, s-a adresat lui Apollonius cu următoarele cuvinte: „Întrucât noi nu suntem neputincioşi în înţelepciunea noastră, cutare pom grăieşte cu înţeleptul Apollonius. Şi pomul i-a grăit lui, aşa precum primise poruncă, iar glasul lui era articulat şi de femeie". Eu voi aminti şi de stejarul de la Dodon, care se zice că avea un glas omenesc. Şi de asemenea, şi Isigonos (din Kittia) spune că în insula Rodos, Faurul lui Jupiter nu era lipsit de glas omenesc.

Vezi deci că ei arată foarte bine fleacurile şi amuzamentele celor ce fac farmece şi vrăji şi că este cu putinţă firii demonilor să folosească glasul şi vocile, şi acestea nu numai ca venind de la animalele şi vieţuitoarele existente şi percepute, ci ca venind acele glasuri, de la cele ce nu au glas şi simţire, adică de la apă şi de la pomi.

În chip real, este un lucru evident pentru toţi, că şarpele în sine şi singur fiind şi neavând o natură raţională şi gânditoare, nu ar fi putut să grăiască ceva femeii. Însă Satana a îmbrăcat chipul şarpelui, el care este începătorul răutăţii, vrând să jefuiască pe om de nemurirea ce i-a fost dată. Şi atunci, cum să nu fie învinuit şi acuzat cineva, şi pe bună

dreptate, că nu a înţeles aceste lucruri, cu toate că el ţipă şi osândeşte pe balaurul cel nelegiuit şi rău?

Însă dacă Iulian nu crede, aş spune că nu din această pricină adevărul nu îi este lui accesibil. Iar cel care nu recunoaşte lucrurile adevărate, este luat în râs pe bună dreptate.

Însă după ce a trecut, după părerea sa, de expunerea asupra acestei chestiuni, porneşte iarăşi vitejeşte la luptă împotriva Sfintei Scripturi şi spune:

IULIAN

Pretenţia că Dumnezeu a interzis oamenilor cunoaşterea binelui şi răului, oamenilor care au fost creaţi de către el, oare nu conţine cea mai mare nebunie şi prostie cu putinţă? Căci ce poate fi un lucru mai prostesc şi mai nerod, decât a nu putea cunoaşte binele şi răul? Este evident că acel om nu va evita pe unele, adică pe cele rele, iar pe altele nu le va împlini, adică faptele bune. Aşadar, pe cel mai de căpetenie lucru al judecăţii şi al dreptei cugetări, Dumnezeu l-a interzis omului, deşi nimic nu poate fi mai de preţ pentru om, decât raţiunea. Iar că deosebirea binelui şi a răului este lucrul propriu dreptei judecăţi şi cugetări, acesta este un lucru evident şi pentru cei proşti.

CHIRIL

Proba dovedeşte şi arată că Iulian a ignorat sensul şi puterea celor scrise (în Scriptură). Dar mi se pare, că pentru a stabili în chip limpede natura întregii chestiuni, trebuie să-i adresez câteva cuvinte.

A ignora cu desăvârşire ce este binele şi ce este contrariul său, este un lucru vrednic de animale şi mai curând se află în natura unei pietre sau a unui copac. Şi cred că acest lucru este cu totul străin sufletului cel raţional. Însă sensul cuvântului acestuia, a cunoaşte binele şi răul, nu ar putea însemna

deloc, în Sfintele Scripturi cele insuflate de Dumnezeu, primirea simplă şi goală a cunoaşterii lucrurilor, ci cunoaşterea lor cu sensul şi experimentarea lor, care va fi demonstrată şi arătată în cursul desfăşurării argumentării mele.

Aşadar, socotesc eu, că este un lucru folositor să spun următoarele: anume, că Dumnezeul tuturor, a creat pe om pentru desăvârşirea faptelor bune, aşa precum este scris, şi că omul nu are nevoie de nici un bun, ci el este îndestul şi are îndeajuns, conform raţiunilor ce se află în firea sa, adică cele ce sunt în sufletul şi în trupul său. Căci mintea omului a fost făcută în aşa fel, ca el să fie în stare să contemple pe Dumnezeu şi cele ale Lui, potrivit, vreau să spun, cu măsura hărăzită (atribuită) firii lui, „căci noi privim în oglindă şi în ghicitori", precum este scris.

Însă omul fiind plin de dorinţă către tot lucrul de care se minunează şi ca să spun aşa, având el cunoaşterea simplă şi nealcătuită şi compusă dintr-o singură idee a oricărui Bine, şi privind la aceasta, fără de nici o abatere, ca şi cum ar vedea numai aceasta, el se apleacă prin toate legăturile voinţei sale, şi de bunăvoie merge spre bine, în chip foarte hotărât. Căci trupul lui a fost făcut din pământ, mai tare decât moartea şi decât stricăciunea putreziciunii, chiar dacă ar râde unii dintre necredincioşi, când ar auzi vorba aceasta. Căci Dumnezeu a voit ca firea lucrurilor din om să nu meargă conform poruncilor şi să le urmeze pe ele, ci a făcut Dumnezeu să-i fie accesibil omului să aibă el putinţă, întru totul, să facă ceea ce vrea el, şi aceasta prin nişte lucruri şi energii negrăite. Căci ceea ce este voit de opinia fiecărui om, aceasta devine natură şi lucru natural, pentru cele ce se săvârşesc de către fiecare.

Desigur, lui Platon n-ar trebui să-i fie îngăduit să vorbească ca din partea lui Dumnezeu, despre cele făcute de

El, şi anume cerul, soarele şi stelele, pe care Platon însuşi le numeşte zei perceptibili (percepuţi cu simţurile omeneşti). Totuşi el zice: „De aceea, întrucât aţi fost făcuţi, voi nu sunteţi nemuritori, şi nici nu sunteţi absolut deloc cu putinţă de a fi destrămaţi. Însă nu vă veţi destrăma (risipi, topi) şi nici nu veţi afla soarta morţii voastre, întrucât aţi dobândit o legătură mai mare şi mai dominantă decât acelea două, adică voinţa mea, deşi aţi fost legaţi de aceea atunci când aţi fost făcuţi".

Noi nu am da crezare scrierilor lui Moise, dacă el ar fi spus că ne-a aşezat mai presus de putrezire şi de stricăciune, deoarece Dumnezeu a vrut ca noi, în chip firesc, să putrezim. Altcum ar fi însemnat că trupul este mai tare decât moartea. Şi Ziditorul tuturor a sădit viaţa în trup. Astfel, deşi trupul era sortit să fie mai presus de putrezire, totuşi el avea sădite în el dorinţele care i se sortise să le aibă, dorinţe pentru mâncăruri şi pentru facerea de copii.

Dar acela ce are mintea sa, lipsită de tirania tendinţelor către acestea două, este vrednic de admirare. Căci acesta face în chip liber ceea ce vrea şi ceea ce hotărăşte, fără ca trupul să fie supus patimilor şi pasiunilor provenite din putreziciunea stricăciunii. După ce omul a ocărât şi insultat pe Dumnezeu care l-a făcut pe el, călcând şi neţinând seama de porunca ce i-a fost dată, să nu mănânce cele interzise, s-a făcut început şi cap nestăpânirii sale şi astfel a fost învins de către plăcerile cele ce duceau la rău, iar legea păcatului a intrat în firea trupului omenesc, iar patimile poftelor celor nesocotite, au înmugurit şi au încolţit ca din rădăcina nelegiuită a putreziciunii stricăcioase şi ca unele din fiarele cele îmblânzite, s-a sălbăticit în noi dragostea de plăceri, cea care se ridica şi stătea împotriva dorinţelor către toate faptele bune şi frumoase. De altfel şi Pavel cel dumnezeiesc,

întristându-se aproape, de bolile firii omeneşti, spune de asemenea: „Noi ştim că legea este duhovnicească; dar eu sunt trupesc, făcut de către păcat. Căci ceea ce fac nu cunosc". (Romani 7, 14-14). Şi spune iarăşi: „Căci eu ştiu că nu locuieşte în mine, adică în trupul meu, Binele. Căci a vrea este înaintea mea, dar eu nu fac binele pe care eu îl vreau, ci răul pe care nu-l vreau, pe acela îl săvârşesc. Însă dacă ceea ce nu vreau, aceea fac, atunci nu eu lucrez acestea, ci păcatul care locuieşte în mine" (Romani 7, 18-20). Prin urmare, dacă vrea cineva să cerceteze cu iscusinţă înclinarea care este sădită în trup, cea către cele mai nesocotite dintre patimi, va constata că nu sălăşluieşte în noi binele. Întrucât (această tendinţă către rău) sileşte mintea omenească să săvârşească în mod nesocotit cele ce nu se cuvin şi, de asemenea, cuteză să supună pe omul liber, jugului robiei, la fel ca pe nişte prizonieri de război. Şi Pavel cel preaînţelept, arată că este cu neputinţă împotrivirea, căci spune: „Pentru că eu mă bucur de legea lui Dumnezeu, după omul cel dinlăuntru. Văd însă altă lege care poartă război cu legea minţii mele şi care mă face pe mine rob şi prins legii păcatului, care se află în mădularele mele" (Romani 7, 22-23).

Cine este deci acela care a coborât firea omenească la o aşa treaptă de slăbiciune şi de nenorocire? Desigur balaurul cel prea rău, care a pătruns în cugetul cel simplu încă şi lipsit de răutate al femeii şi care a învinuit slava cea negrăită. Căci, cu toate că Eva spusese că Dumnezeul tuturor i-a interzis să mănânce din pomul cel aşezat în mijlocul raiului desfătării şi că a ameninţat cu moartea pe acela care va călca legea, totuşi (balaurul) a înşelat-o pe ea zicându-i: „Nu veţi muri de moarte. Căci ştie Dumnezeu că în acea zi în care veţi mânca din el, veţi fi ca şi Dumnezeu, ca să

cunoaşteţi ştiinţa binelui şi răului". Priveşte aşadar, cum (balaurul) s-a făcut născocitorul ştiinţelor de pierzanie. Căci el a spus că Dumnezeul tuturor nu le-a grăit lor adevărul, ci a minţit şi le-a interzis să mănânce din pizmă, întrucât el ştia prea bine că vor fi dumnezei dacă vor mânca. Aşadar, balaurul a grăit de rău, calomniind însăşi Firea cea preaînălţată şi negrăită şi a vârât învăţătura funestă a credinţei în mulţi dumnezei (politeismul) în sufletul celor dintâi oameni. Şi de aceea a fost numit diavol (calomniatorul, clevetitorul) şi pe bună dreptate. Însă stricăciunea putrezirii a intrat precum spuneam eu, din pricina călcării poruncii şi firea celui dintâi om, şi a adus împreună cu ea nenumăratele suferinţe (sau patimi) ce se nasc din ea, iar strămoşul nostru Adam, sau oamenii ce au fost la început, nu au primit în mintea lor această cunoaştere a binelui şi a răului, simplă sau obştească cum s-ar spune, ci au primit ştiinţa răului. Iar prin ştiinţa răului, au avut şi ei experimentarea răului prin faptele însăşi. Căci este scris: „Adam însă a cunoscut pe Eva, femeia sa". Şi desigur, n-ar putea să spună cineva că a fost scrisă şi aşezată aici „cunoaşterea" ca şi cum ar fi fost vorba de o cunoaştere ce s-ar fi făcut numai prin idei, ci Scriptura cea Sfântă numeşte „cunoaştere" fapta împreunării trupeşti dintre bărbat şi femeie. Aşadar, Scriptura cea insuflată de Dumnezeu are uneori obiceiul să numească cu cuvântul şi numele de „cunoaştere", o aflare şi o cunoştinţă prin experimentarea însăşi, adică o cunoştinţă cu privire la una din faptele săvârşite (o cunoaştere prin trăire).

Într-adevăr, Cuvântul cel singur al lui Dumnezeu, dând formă şi făurind din nou firea omenească, în starea în care se afla ea la început şi mai înainte, făcându-se El om, a oprit păcatul în trup.

Mutându-ne pe noi, precum spuneam, la viaţa cea nouă, Dumnezeu a poruncit ca vechea demnitate a firii omeneşti să se facă din nou la loc şi îndeobşte, el a îndemnat pe om să se întoarcă la acea frumuseţe (bunătate) vrednică de iubire. Căci El a zis: „S-a spus celor din vechime: – Să nu săvârşească adulter. Eu însă vă spun vouă – Să nu pofteşti" (Matei 5, 27-28). Oricum, lucrul acesta este greu de realizat pentru orice om şi greu de dobândit precum socotesc eu şi nu este oarecum mai presus de natura (umană). Dar dumnezeiescul Pavel nu îngăduie să cugetăm astfel, întrucât el scrie: „Căci ceea ce este cu putinţă legii în care a fost slab (omul) din pricina trupului, Dumnezeu trimiţând pe Fiul Său întru asemănarea trupului păcatului şi pentru păcat, a condamnat păcatul în trup, pentru ca dreptatea legii să se împlinească în noi, cei ce nu mergem potrivit cu trupul, ci potrivit cu Duhul" (Romani 8, 3-4).

Aşadar, după ce Unul Născut s-a făcut om pentru noi, legea păcatului a încetat în trup şi oarecum au fost readuse înapoi acelea ce aveau sporire şi creştere în noi, adică am fost readuşi spre ceea ce eram noi la început, biruind noi astfel şi moartea şi putreziciunea stricăciunii. Acestea trebuiesc grăite, socotesc eu. Dar întrucât expunerea noastră a fost oarecum o digresiune, trebuie să ne întoarcem la drumul nostru cel de la început. Cei dintâi oameni nu se găseau în stare de ignorare a binelui şi a răului în grădina raiului. Căci fiind ei raţionali, au primit cunoaşterea care era cuvenită oamenilor, care era pregătită şi capabilă pentru toate faptele cele de trebuinţă lor şi care fusese în chip fiinţal sădită în natura lor de mai înainte prin voinţa Ziditorului. Şi neavând ei cugetul netiranizat şi oprimat de către plăcerile trupului şi de către poftele cele nesocotite, petreceau într-o viaţă sfântă şi nespus de fericită. Dar după ce a pătruns pu-

trezirea stricăciunii şi mişcându-se în trupul lor plăcerile care duceau la rău, nu se aflau într-o cunoaştere simplă şi nealcătuită a răului, dar deja boala aceasta (a răului) a venit în ei prin încercarea şi experimentarea răului. Iar dacă cineva, vrea să cerceteze fiinţele cele raţionale, cele ce sunt mai presus şi dincolo de trup şi de percepţiile senzoriale, va spune cu tărie şi cu fermitate că există neapărat la ele facultatea de a cunoaşte binele şi de asemenea şi contrariul lui. Însă noi nu spunem că acest lucru se face cu patimă, ci prin dovedirea şi experimentarea acestora însăşi şi oarecum în chip propriu şi cu fapta, aşa precum s-a întâmplat pentru noi oamenii înşişi. Căci sfinţii îngeri, care îşi păstrează încă începutul lor, slăvirea şi marea lor fericire şi care petrec o viaţă vrednică de toată minunarea, şi având ei mintea întru totul întoarsă către Bine şi privind către El, resping ca fals şi potrivnic ceea ce nu este bine. Toate acestea se întâmplă pentru că ei nu se află în stare de necunoaştere a răului (ci îl cunosc), dar nu în chip tiranic ci îl cunosc în mod liber.

Aceia însă care şi-au părăsit locuinţa lor proprie şi cei ce au dispreţuit pe cele ce erau mai bune, au ales şi preferat pe cele rele şi mârşave, cu toate că aveau cunoaşterea răului şi mai înainte de alunecările lor (înspre păcat), au căpătat această cunoaştere în chip foarte clar, prin experimentarea şi săvârşirea răului.

Dar dacă vreţi, ne vom fixa cugetul nostru spre adevărul cel arătat în înţelesurile şi vederile duhovniceşti, cele ce sunt acum de cercetat, şi de aceea, haide să ne înălţăm către cele ce sunt mai presus şi dincolo de orice minte. Oare vom putea noi admite, că Firea dumnezeiască şi supra-pământească, care este atât de pură şi preasfântă, nu are cunoaşterea binelui şi a răului? Atunci cum statorniceşte Ea legi şi cum interzice cele rele şi cum arată chipul păcatelor,

cum duce către cele bune pe cele prin care se poate vieţui în chip strălucit şi se poate dobândi slava aleasă cu adevăr pentru acest mod de viaţă? Prin urmare, firea lui Dumnezeu cea negrăită (inexprimabilă) nu este bună şi doar făcătoare de bine, ci chiar Binele însuşi. Şi ea nu a fost neştiutoare a Răului, dar n-a cunoscut Răul cu fapta, lucru pe care suferindu-l noi oamenii, ne-am aflat în toată răutatea. Aşadar, după ce am orânduit noi înţelesul acestei chestiuni, să vedem cele ce sunt mai departe. Căci filosoful Iulian a tras concluzia argumentelor sale spunând în felul următor:

IULIAN

Prin urmare şarpele este un batjocoritor al fiinţei omeneşti şi nu un pierzător şi un nimicitor al ei. Şi nu numai aceasta, dar el mai adaugă la cele deja zise următoarele: „Pentru această pricină, Dumnezeu se zice că este pizmaş (invidios). Căci după ce a văzut pe om că a dobândit raţiunea şi cugetarea, pentru ca nu cumva, zice Scriptura, să guste el din pomul vieţii, l-a izgonit pe om din grădina raiului, zicând pe faţă şi deschis: Iată Adam s-a făcut unul din noi, ca să cunoască binele şi răul. Dar nu cumva să întindă mâna sa şi să ia din pomul vieţii şi să mănânce şi să vieţuiască de-a pururi, l-a izgonit pe el Domnul Dumnezeu din paradisul desfătării".

Fiecare din aceste cuvinte, dacă nu sunt un mit şi un basm, ci au un sens şi un înţeles ascuns şi negrăit, lucru pe care eu l-am admis, atunci aceste cuvinte sunt pline de multă hulă faţă de Dumnezeu, pentru că este fapta unui pizmaş mare şi a unui invidios, faptul de a ignora că ajutorul făcut (omului) va fi cauza călcării poruncii, faptul de a interzice cunoaşterea binelui şi a răului, lucru care pare să ţină de viaţa omului, în fine, pe deasupra faptul de a pizmui, ca nu

cumva făcându-se omul părtaş de viaţă, să devină nemuritor din muritor.

CHIRIL

Cele grăite mai înainte sunt suficiente pentru a dovedi prostia şi nesocotinţa ce se află înlăuntrul cuvintelor lui Iulian. Şi nu va dăuna deloc, ci va fi spre binele cititorilor ca să spunem şi acuma câteva lucruri despre vorbele lui. Căci Dumnezeul tuturor a îndepărtat din grădina raiului pe om, nu pentru că era părtaş la cugetarea cea dreaptă (căci era raţional şi fusese aşa de la început). Dar nu a fost nici rodul pierzaniei sau al invidiei interzicerea de a mânca din pomul vieţii, precum a cutezat să spună Iulian, ca să nu trăiască veşnic. Însă chipul şi felul prevederii (lui Dumnezeu) asupra acestei fapte este vrednic de a fi iubit de către cei care au mintea bine socotită. Pentru că nu trebuie ca cei ce nu ţin seama de legile cele dumnezeieşti şi au fost biruiţi de plăcerile cele din pântece, cei care au fost aduşi şi au ajuns la o aşa treaptă de nenorocire ca să boleasca de legea păcatului în însăşi natura trupului lor, şi din această cauză aveau să coboare spre toate faptele cele osândite, (nu trebuia deci ca aceştia) să păstreze răul la nesfârşit şi în chip permanent în lume în aşa fel şi asemenea cu duhurile cele necurate să trăiască o viaţă îndelungată şi urâtă de către preasfântul Dumnezeu. Şi oricine ar spune că era mai bun lucru, pentru cei care au păcătuit faţă de Bine, ca să nu fie şi să nu arate că sunt răi fără întrerupere şi pentru totdeauna, ci să înceteze ei să treacă de capetele şi hotarele Răului, şi au adunat şi şi-au îngrămădit lor nădejde de a fi miluiţi şi de a primi milostivire, prin faptul că ar suferi moartea o singură dată în chipul unei pedepse. Aşadar, pentru ca omul să nu aibă pe pământ o viaţă lungă şi urâtă de Dumnezeu, după ce a căpătat prin experimentare şi faptă cunoaşterea răului,

Domnul a redus-o şi micşorat-o în chip foarte iscusit prin moartea trupului, cunoscând prea bine Dumnezeu timpul necesar şi potrivit pentru milostivirea sa şi iubirea Sa de oameni (ca să se îndrepte în această viaţă omenească).

Acest lucru îl învaţă dumnezeiescul Pavel care a scris: „Căci taina a fost cunoscută mai dinainte lui Dumnezeu, mai înainte de facerea lumii, însă ea a fost dezvăluită în vremurile din urmă ale veacului, atunci când era nevoie să facă îndreptarea celor întâmplate firii omeneşti" (Efeseni 1, 9-10; 3,3). Aşadar, acestea nu sunt câtuşi de puţin basme şi cuvinte din poveşti, ci sunt cuvinte înţelepte şi neapărat de trebuinţă, care în nici un chip nu se îndepărtează de la adevăr. Însă cred eu că este îndestul spre arătarea adevărului, însăşi cercarea şi experimentarea faptelor, spre a dovedi că în chip foarte bine chibzuit, Ziditorul tuturor a supus morţii firea omenească, pe care a văzut-o împilată de către păcate, în primii oameni, adică în Adam şi Eva.

Dar în afară de acestea, va fi vrednic de crezare şi acela care este părtaş al ideilor lui Iulian, adică Porphyriu. Căci el a scris astfel în „Expunerea sa către Nemertios": „Dumnezeu cunoscând viitorul, previne şi o ia înainte deseori, scoţând din viaţă pe aceia ce sunt încă tineri din pricina evlaviei lor şi pe alţii din pricina vătămărilor ce vor avea să vină din partea lor, împotriva celor mai apropiaţi, astfel încât pe unii El îi miluieşte ridicându-i din viaţă mai dinainte, din pricina unor nenorociri iremediabile ce vor avea să survină".

Şi în altă parte Porphyriu scrie aşa: „Hrisip însă, cela ce a urmat (care a fost elevul, ucenicul), socotea că nu este bine să se zică pentru cele ce s-au întâmplat: Cine ştie? Ci trebuie spus neapărat: Aceasta a fost mai bine". Căci dacă nu se poate admite o cârmuire mai bună decât cea a lui Dumnezeu, trebuie să socotim neapărat că cele petrecute

dintre fapte, aşa trebuiau să fie mai bine, precum au fost. Căci dacă tu ai dobândi de la Împăratul lumii o parte oarecare a stăpânirii peste oameni, şi dacă ai asculta de legi pentru folosul administraţiei ţării (cetăţii), nu ar fi cu putinţă ca tu să păzeşti cârmuirea ta ca să fie legală, decât transportând în altă parte pe unii dintre cei guvernaţi de tine, confiscând bunurile altora, pe alţii chiar ucigându-i, şi nu ai păstra şi nu ai păzi viaţa tuturor (supuşilor), deşi nu tuturor viaţa le este de folos. Şi oare noi nu vom admite fără nici o critică şi greşeală cele ce sunt supuse Lui, deşi toate cele din lume sunt ordonate spre a fi bune de către el, cel care lucrează cu ajutorul morţii şi prin prefaceri şi schimbări şi prin lipsa de diferenţiere a vârstelor oamenilor?

Dar (Iulian) a învinuit şi pe învăţătorii care nu au acuzat absolut de nici o faptă nesocotită, planurile cele divine şi inexprimabile, asupra cărora are deplină stăpânire Dumnezeul tuturor, ci socotindu-le pe acestea cu neputinţă de cercetat mult şi adânc, au cinstit şi au venerat hotărârea cea nespus de frumoasă.

Pentru că ei au atribuit cunoaşterii celei mai înalte cu putinţă, că guvernează lucrurile noastre omeneşti în chip bun şi frumos, pe care ea îl ştie în mod priceput şi aşa precum doreşte ea singură. Căci în nici un chip, Dumnezeu nu greşeşte şi nu se îndepărtează de la ceea ce este bine într-un grad suprem şi fără de prihană, sau nu greşeşte prin raţiune sau cu lucrul, El care este pentru toţi ceilalţi început şi dăruitor şi dătător al Înţelepciunii şi al inteligenţei. Aşadar, Dumnezeu nu a fost pizmaş şi nu a pizmuit. Dar nici nu a fost biruit de ghimpele invidiei faţă de noi, ci El a alcătuit cu bună iscusinţă cele ce s-au petrecut în noi.

Însă Moise ne-a învăţat, că cel dintâi om a fost răpit către nădejde deşartă de către înşelăciunea şarpelui şi că probabil

a socotit că va fi Dumnezeu, dacă va mânca din pom. Căci Moise ne-a adus înainte pe Dumnezeul tuturor grăind: „Iată Adam s-a făcut ca unul dintre noi".

Desigur Adam nu a fost Dumnezeu prin călcarea poruncii, ci a fost adus să cadă în cea mai mare dintre nenorociri. Însă prin aceste (cuvinte ale lui Dumnezeu) plinătatea Sfintei Scripturi a fost făcută nouă limpede şi desluşită. Căci nu ar fi putut grăi către unul din sfinţii îngeri, Cel ce era deasupra oricărei făpturi zidite, cuvântul acela: „Iată Adam s-a făcut ca unul dintre noi". Ci mai degrabă Firea cea una şi inexprimabilă, Ea însăşi către ea, cea care se află în Sfânta şi de o Fiinţa Treime, a grăit acele cuvinte.

Apoi Iulian mutându-se iarăşi la altă viclenie împotriva noastră, încearcă să compare cu învăţăturile sale cele prea nenorocite, acelea ale creştinilor, grăind în felul următor:

IULIAN

Asupra acelora, la care filosofii elini au cugetat ca fiind adevărate cu privire la Dumnezeu, părinţii noştri de la început ne-au transmis ca pe o tradiţie; însă învăţătura noastră este aşa: „Ziditorul lumii acesteia este apropiat de noi. Dar Moise nu a vorbit absolut nimic despre aceia care se află mai sus de Creator şi el n-a cutezat (să zică) nimic despre firea îngerilor, însă că ei slujesc lui Dumnezeu, el a spus acestea adeseori şi în multe locuri. Nicăieri nu se statorniceşte sigur, dacă îngerii sunt făcuţi sau nefăcuţi (necreaţi), fiind făcuţi fie de un altul, fiind ei apoi orânduiţi să slujească într-un chip sau altul. Şi Moise descrie şi examinează amănunţit cele cu privire la pământ şi cer şi la cele ce se află înlăuntru lor, şi în ce fel au fost orânduite (înfrumuseţate). Şi Moise spune că Dumnezeu a poruncit ca unele din acestea să fie, precum ziua, lumina, şi acoperământul omului, iar pe altele le-a făcut El însuşi, precum sunt cerul şi pământul,

soarele şi luna. Altele iarăşi fiind şi existând, se aflau ascunse, până când el le-a despărţit, precum sunt apa şi uscatul. Şi peste acestea Moise n-a cutezat să spună nimic, nici despre facerea şi săvârşirea Duhului, ci a zis doar: „Şi Duhul Domnului se purta deasupra apei".

Moise nu clarifică deloc dacă Duhul este necreat sau creat.

CHIRIL

Nu este câtuşi de puţin greu să vedem, cât de lipsit de ordine grăieşte Iulian născocirile sale şi părăsind calea cea mai potrivită pentru expunerea sa, cade în mijlocul prostiei nebuneşti. Dar noi vom răspunde la vorbele sale, acestea:

Moise cel dumnezeiesc, a arătat în chip foarte lămurit că Dumnezeul cel Unul şi preaînălţat şi care este mai presus de tot, este ziditor al tuturor pentru noi, dar El este ziditor prin Fiul în Duhul Sfânt. Căci astfel firea cea negrăită, în raport cu făpturile zidite, poate să fie cugetată că este apropiată. Pentru ce atunci, Iulian în chip foarte nesocotit, minte zicând că nu a fost spus nimic de către Moise cu privire la Acela, care precum zice şi se exprimă el însuşi, este Dumnezeul cel mai înalt cu putinţă? Ce poate fi dincolo şi mai presus de Acela care este mai presus şi dincolo de toate? Ce început poate fi cugetat al începuturilor tuturor? Căci părintele şi învăţătorul lui Iulian, Platon, a statornicit că este unul singur Ziditorul (Demiurgul) care este cauză a tuturor, care – spune el – poartă grijă de lume. Însă Platon spune că mai înainte de el a existat un alt Dumnezeu, sau ideea de Bine. Şi Platon mai concepe pe deasupra şi o a treia cauză, care este însă mai mică şi inferioară prin firea sa şi prin rangul său celor dintâi, pe care o numeşte sufletul celor ce există.

Noi însă (creştinii) care ne-am îmbogăţit cu o vedere a lui Dumnezeu mai înţeleaptă şi mai exactă, am fost învăţăţi

să ne închinăm Dumnezeirii celeia uneia şi adevărată, care este dincolo de tot ce a creat şi Dumnezeirii ce se află în Sfânta Treime, urmând noi întru acestea glasurile cuvântătorilor de învăţături dumnezeieşti.

Aşadar, noi (creştinii) spunem că Dumnezeu şi Tatăl prin Fiul întru Duhul este Ziditorul tuturor, a cărui frumuseţe (bunătate) gândită şi supra-lumească i-ar mărturisi-o oricine, şi ar deduce-o pe cât este cu putinţă, din faptul că cele create sunt bune şi din faptul că apar fără nici o greutate ca aducere la existenţă în ordinea cea cuvenită. Căci se spune: „Cele nevăzute ale Lui de la facerea lumii au fost privite ca înţelese de către făpturile zidite, puterea sa cea veşnică şi Dumnezeirea Sa" (Romani 1,20). Ci noi spunem că este de acord cu acestea şi doctrina lui Platon însuşi deoarece el spune: „Va trebui ca noi să ne urcăm de la frumuseţea lucrurilor simţite cu simţurile, la frumuseţea cea gândită a lui Dumnezeu. Trebuie să privim virtutea sa, din virtutea ce se află în lege şi în datini".

Deci, aducând noi laude şi pentru calea contemplării lui Dumnezeu prin această modalitate (căci făptura zidită a strigat şi a proclamat pe Ziditorul ei), nu ne vom minuna şi nu vom admira pe Tatăl numai din acelea pe care adineori le-am pomenit, ci Îl vom admira pe El şi mai mult încă, oarecum din chipul exact al Său ce se află în Fiul Său. Pentru că Fiul ne reprezintă (zugrăveşte) nouă pe Născătorul Său în firea Sa proprie. Însă se poate afla din cuvintele lui Platon însuşi, că deşi aşează pe Dumnezeu cel dintâi, precum el însuşi spune, în stare de nemişcare şi imobilitate totală, totuşi nu a rămas neştiutor că în alt chip el este mişcat spre a crea, de către cel de al doilea (Dumnezeu) după părerea sa. Căci Platon se exprimă astfel: „Acestea sunt deci vieţile: de un fel este a celui dintâi Dumnezeu şi de

alt fel a celui de al doilea Dumnezeu. Este evident că primul Dumnezeu va fi stând, cel de al doilea Dumnezeu de asemenea este mişcat. Aşadar, primul Dumnezeu este al celor gândite, cel de al doilea Dumnezeu este nu numai al celor gândite ci şi a celor simţite (cu simţurile). Iarăşi să nu te minunezi că am spus eu toate acestea. Vei auzi ceva mult mai vrednic de minunare. Căci în raport cu mişcarea ce aparţine celui de al doilea (Dumnezeu), afirm că este o mişcare proprie, starea ce aparţine primului (Dumnezeu). De la rânduiala lumii şi singura şi eterna (lume) şi salvarea ei se revarsă asupra tuturor".

Aşadar, întrucât starea primului Dumnezeu, după Platon este concepută ca aparţinând în mod înnăscut şi pe bună dreptate mişcării celei ce este legată de al doilea Dumnezeu, urmează că în felul acesta el alcătuieşte cele create şi hărăzeşte fiecăruia ordinea şi permanenţa; de aceea acuzatorul Scripturii lui Moise, adică Iulian, a batjocorit-o în zadar zicând că nu dezvăluie nimic cu privire la primul şi cel mai înălţat Dumnezeu, iar acesta în ciuda faptului că Moise a scris în chip clar, că toate au fost aduse la existenţă şi la fiinţă de către Tatăl prin Fiul întru Duhul Sfânt. Drept aceea, Iulian nu trebuia să grăiască ceea ce nu era în stare să înţeleagă.

Căci dacă este adevărat, că cele ce sunt înaintea noastră, noi le aflăm cu chinuială şi greutate, după cum s-a scris şi însăşi căutarea celor ce sunt percepute şi simţite este foarte grea pentru inteligenţele noastre omeneşti, cum ar putea oare să spună cineva, că cele ce sunt mai presus de simţiri au şi se împărtăşesc de o părere bine construită a raţiunii noastre? Căci cum s-ar putea îndoi oare cineva, că aceşti dumnezei sunt creaţi şi născuţi, de vreme ce însuşi Moise îi numeşte pe ei slujitori şi de vreme ce sunt înrobiţi de porun-

cile altuia, oarecum în chip obligatoriu? Pentru că toţi cei ce sunt sub jug sunt robi. Prin fire (în chip natural) nimeni nu este absolut liber, de vreme ce se poate spune că slujeşte. De altfel cântă în Psalmi într-un loc şi David: „Cel ce a făcut pe îngerii săi duhuri şi ceea ce Îi slujesc, pară de foc" (Psalmi 103, 4). Ceva de acest fel se află în acuzaţiile aduse împotriva lui Moise, căci Iulian spune că n-a grăit nimic cu privire la Duhul Sfânt cel Dumnezeiesc, dacă el este născut sau nenăscut, ci a zis doar: „Duhul Domnului era purtat deasupra apelor". Deci să asculte Iulian următoarele din partea noastră:

Nu se cuvenea oare mai curând, în chip raţional şi cu luare aminte, să ia seama la sensul celor grăite (de Moise)? Dacă este numit Duhul lui Dumnezeu, cum poate oare să fie cugetat ca fiind creat, sau în ce fel ceea ce este creat (zidit, făcut) aparţine şi este al unei firi (naturi) necreate? Aşadar, în faptul de a spune numai că este Duh al lui Dumnezeu, Moise a adus mărturie că este nezidit (necreat), întrucât Duhul nu este de altă natură şi străin faţă de Dumnezeu, ci în chip fiinţal, duhul este ceea ce pleacă din Dumnezeu prin fire, potrivit cu raţiunea adevărată şi cuvenită din concepţiile (creştine). Apoi, în afară de acestea Iulian îl învinuieşte pe preabunul şi preavirtuosul Moise că, înfăţişându-ne pe Dumnezeul tuturor, spune că uneori aduce la existenţă pe unele fiinţe cu cuvântul Său, iar alteori le şi face direct. Şi faţă de această acuzaţie noi afirmăm că în chipul cel mai bun cu putinţă şi cu foarte multă înţelepciune este întocmită şi orânduită expunerea lui Moise în legătură cu toate cele relatate. Căci trebuie să-L proclame pe Dumnezeu drept Făcător şi Ziditor al tuturor. Dar este foarte folositor că Moise a adăugat că Dumnezeu împlineşte ceea ce vrea cu cuvântul şi cu porunca Sa. Pentru că avem şi noi putinţa de

a crea şi de a produce unele lucruri, numai că nu în acelaşi fel. Departe de aşa ceva! Ci alcătuind noi anumite lucruri, cu osteneală şi cu munca mâinilor noastre, ne numim născocitorii unei meşteşugiri oarecare (iscusinţe) şi creatorii ei.

Aşadar, faptele lui Dumnezeu ne vor întrece şi ne vor depăşi prin deosebiri incomparabile. Căci Dumnezeu aduce la fiinţă cele ce nu au fost niciodată, însă El se arată împlinitor şi făcător al lucrărilor şi faptelor Sale doar, numai prin aceea că voieşte cu voinţa Sa şi astfel Cuvântul Său alcătuieşte şi fixează ceea ce vrea şi socoteşte că este bine. Dar poate Iulian nu va lua în seamă nimic din aceste argumente (ale mele). Căci fiind el lipsit cu totul de ruşine şi oarecum dând el frâu liber de tot ocărilor împotriva lui Dumnezeu, întotdeauna mai cugetă încă ceva şi mai nelegiuit decât cele dintâi spuse ale lui. Şi el încearcă să arate că Dumnezeu propovăduit prin scrierile lui Moise, trebuie să fie numit, unul din numeroşii dumnezei, concepuţi ca parţiali, şi acest dumnezeu a dobândit şi are o foarte mică parte din lume sub soare, adică doar Iudeea; apoi (spune Iulian) că un singur popor, doar neamul cel născut din Izrael este supus acestui Dumnezeu şi că poate cu greutate să poarte de grijă celora ce sunt supuşi sub mâna sa. După aceea alcătuind şi încropind nişte explicaţii şi idei copilăreşti şi bizare, socoteşte că a făcut o dovadă şi are argumente suficient de convingătoare.

Eu voi înfăţişa în parte, pe fiecare dintre flecărelile prosteşti spuse de Iulian, însă voi trece peste cele mai multe, iar câte sunt alcătuite după aceeaşi concepţie, le voi aduna împreună în puţine propoziţiuni.

Aşadar, Iulian spune:

IULIAN

Întrucât Moise pare să nu fi spus şi arătat toate cu privire la Demiurgul care este ataşat de lumea aceasta, noi vom aşeza faţă în faţă una înaintea alteia, părerea şi învăţătura evreilor şi aceea a părinţilor noştri cu privire la aceste chestiuni. Moise spune că Demiurgul (Ziditorul) lumii şi-a ales pentru sine pe poporul evreiesc şi că El poartă de grijă numai de acesta, că se ocupă şi se gândeşte doar la el, că îi acordă doar lui solicitudinea sa. Însă Moise nu face nici o afirmaţie şi nu îşi dă nici o părere, cu privire la celelalte neamuri, în ce fel sau de către ce dumnezeu sunt ele guvernate, doar dacă s-ar admite ca soarele şi luna să fie atribuite acestor dumnezei. Dar despre aceste lucruri, puţin mai târziu.

Însă eu voi arăta că el este Dumnezeul lui Izrael şi al Iudeii, şi că el spune că aceştia sunt aleşii Lui, că Moise este tot astfel şi că proorocii cei ce au venit după el, şi însuşi Iisus din Nazareth.

Dar de asemenea, voi aminti şi pe Pavel cel care a întrecut pe toţi vrăjitorii şi înşelătorii din orice timp şi de pretutindeni. Să ascultăm cuvintele lui, dar mai întâi cele ale lui Moise: „Tu însă vei spune lui Faraon: Fiul Meu cel dintâi născut este Izrael. Căci am spus: Trimite pe poporul Meu ca să Mi se închine Mie. Tu însă nu ai vrut să-l trimiţi pe el".

Şi puţin mai înainte (Moise scrie): „Şi au spus lui: Dumnezeul evreilor ne-a chemat pe noi. Vom merge deci în pustie, cale de trei zile, ca să jertfim Domnului Dumnezeul nostru". Şi de asemenea (scrie Moise) mai apoi în chip asemănător: „Domnul Dumnezeul evreilor, m-a trimis pe mine la tine ca să-ţi spun: Trimite pe poporul Meu, ca să Mi se închine Mie în pustie".

CHIRIL

La acestea Iulian adaugă şi alte proorociri din Sfintele Scripturi, apucându-se să statornicească că se numeşte Dumnezeu numai al lui Izrael şi că moştenirea Sa proprie a fost hărăzită doar poporului ce se trage din Abraham*. Apoi el trage o concluzie din cuvintele sale şi anume că se cuvine ca Dumnezeul evreilor să fie cugetat că nu este Ziditorul întregii lumi şi că nu ar avea putere deplină asupra tuturor. Astfel El este restrâns şi limitat – precum spuneam – şi are stăpânirea Sa mărginită, ca să fie conceput alături şi amestecat cu ceilalţi dumnezei.

Aşadar, acesta este scopul şi ţinta nesocotinţei sale prosteşti (ale lui Iulian). Dar şi noi vom aşeza înaintea fiecăruia dintre cuvintele sale pe cele ale noastre, punând împotriva şiretlicurilor lui, adevărul, astfel ca să vadă cei care îl admiră pe Iulian şi scrierile lui, că el s-a folosit de glăsuirile Scripturii celei insuflate de Dumnezeu într-un mod grosolan, pentru ca să pară că el este înţelept şi cunoscător al învăţăturilor creştinilor. Însă noi cunoaştem din fapte, că nu înţelege absolut nimic, dar se mândreşte, se făleşte şi minte în chip neînfrânat. El se înşeală afirmând că Dumnezeu neglijează şi nu se ocupă câtuşi de puţin de celelalte neamuri, ci lui i s-a hărăzit doar Iudeea şi că împărăţia Sa se exercită doar asupra celor ce se trag din sângele lui Izrael. De aici – socot eu – ar putea oricine să recunoască şi să dovedească slăbiciunea argumentelor aduse de Iulian. El nu a ştiut şi nu a recunoscut că Dumnezeul tuturor are sub picioarele Sale întreaga făptură zidită şi Firea cea preaînălţată, poartă grijă de toate. Dar mai cu seamă noi spunem că el aruncă pe seama firii omeneşti, cunoaşterea lui Dumnezeu, şi că cunoaşterea naturală a tot ce este folositor şi de tre-

* Avraam

buinţă pentru mântuire, Demiurgul a vârât-o în firea omenească.

Nu era deloc un lucru nepotrivit şi ilogic, ca un om precum Moise, care avea o astfel de pregătire mintală şi un om care merge drept la adevăr, pornind oarecum de la facerea lumii, de la buna ei rânduială şi de la frumuseţea ei, precum şi de la persistenţa ei în aceste însuşiri, deci un astfel de om, să vadă cât de mare este şi înţelepciunea şi puterea cea de dincolo de orice raţiune a Ziditorului şi aducătorului la existenţă (a lumii). Aşadar, preavirtuosul Moise a învăţat şi a educat foarte bine în acest sens aprinzând din nou legea care se află aşezată în firea (omenească). Căci alcătuind el cuvintele cele cu privire la Dumnezeu, destinate nouă, spune că Dumnezeu este Ziditor al lumii întregi, nimic nefiind exceptat. Moise zice: „La început a făcut Dumnezeu cerul şi pământul", arătând, socot eu, împreună şi pe scurt cele ce sunt cuprinse în aceste două (adică cerul şi pământul). Şi scrie iarăşi: „Aceasta este cartea facerii omului şi pământului. În ziua în care Dumnezeu a făcut cerul şi pământul şi toată iarba câmpului".

Deci, dacă Iulian se luptă cu noi, scoţând argumente din cuvintele lui Moise, să-i dea crezare lui Moise, care arată că Cel ce a alcătuit cu porunca sa acest univers şi cu cuvântul Său, l-a adus la existenţă. Cel ce are o putere atât de suprafirească şi de nepriceput pentru orice minte, Cel ce a făcut pe om pe pământ, cum ar fi putut să dovedească şi ar vrea să stăpânească el peste puţine, cu toate că avea putinţă să stăpânească peste toate şi să nu fie cugetat împreună, amestecat cu ceilalţi dumnezei şi să nu aibă stăpânirea Sa măsurată şi determinată?

Aşadar, haide să cercetăm îndeaproape, cauzele şi pricinile pentru care a voit Dumnezeu să fie stăpân peste

toate, sau mai bine să-l lăsăm pe El însuşi să ne înveţe toate acestea.

Aşadar, Dumnezeu s-a dovedit oare Dumnezeu lipsit de putere, încât să nu mai poarte de grijă de toate? Atunci însă cum se arată El că este îndeajuns de puternic pentru facerea şi crearea tuturor?

Eu cred că este un lucru ce nu poate fi crezut şi că este lipsit de valoare întru totul, ca să se spună că Dumnezeu are o putere şi o activitate îndestulătoare pentru a putea zidi şi crea, dar că nu are putere încă spre a le stăpâni pe ele. Însă nu este oare un lucru uşor de văzut că El stăpâneşte şi conduce totul în chip dumnezeiesc? Căci făptura zidită precum a fost la început, tot astfel îi place să se mişte mai apoi şi nu îndrăzneşte deloc ceea ce o tulbură spre neorânduială. Pentru că soarele se poartă şi se mişcă în lume şi el se întoarce în cerc de la răsărit la apus. În chip asemănător şi luna stăpâneşte noaptea şi la fel este cârmuită şi ceata strălucitoarelor stele. Căci ele se fac pe rând şi urmează una după alta, succesoare ale ceasurilor şi măsoară în distanţe asemănătoare întoarcerile zilei şi ale nopţii, creşterile cele noi ale fructelor, răsădirile roadelor anotimpurilor, naşterile animalelor terestre, ale păsărilor şi ale vieţuitoarelor ce trăiesc în mări. Şi voi adăuga la acestea, pe cele ce ne privesc pe noi înşine, oamenii. Aşadar, Acela care a aşezat jugul de neînlăturat al voinţei Sale peste făpturile zidite, mie mi se pare că stăpâneşte cu foarte multă putere pe toate şi că nu le aruncă în stăpânirea altora spre a impune făpturilor zidite de El nişte stăpâni amarnic de răi, adică pe dumnezeii cei cu nume mincinos sau pe demonii cei necuraţi.

Aşadar, preaînţeleptul Moise ne-a înfăţişat pe Dumnezeu drept creator şi ziditor al tuturor. De aici rezultă că, Iulian ar trebui să recunoască, că faptele însăşi nu se potrivesc şi nu

sunt de acord cu cuvintele sale. Căci Moise spune că, Dumnezeu a atribuit soarelui stăpânirea asupra Zilei şi că în acelaşi chip a fost orânduită luna spre a avea putere asupra nopţii. Şi de asemenea pentru (statornicirea) timpurilor şi a semnelor, şi tot astfel pentru ca să lumineze oamenilor de pe pământ (a fost orânduită) ceata stelelor.

Iar acela ce a scris aceste cuvinte, nu vrea ca să lege cinstirea şi închinarea sa altor oameni şi nici făpturilor zidite, ci el a poruncit să se închine oamenii numai lui Dumnezeu, Ziditorul tuturor, căci Moise spune: „Şi nu cumva privind la cer şi văzând soarele şi luna şi stelele şi întreaga frumuseţe a cerului, rătăcindu-te, să te închini lor, acelora pe care le-a hărăzit Domnul Dumnezeul Tău neamurilor păgâne, celor de sub cer". Şi atunci, cum spune Iulian că Dumnezeul tuturor a neglijat şi nu a purtat de grijă de cealaltă mulţime a neamurilor păgâne şi că el stăpâneşte doar peste cei ce se trag din Izrael şi numai lor le hărăzeşte pronia Sa (purtarea Sa de grijă), cu toate că scriitorul cărţilor noastre cele sfinte spune că Dumnezeu a hărăzit şi a atribuit cele de folos din opera de zidire a Sa tuturor neamurilor care se află sub cer? Oare spunând Moise toate acestea nu cumva a micşorat şi a scăzut însemnătatea unui bun atât de mare şi vrednic de luat? Afară doar dacă, s-ar admite şi s-ar accepta, că el a atribuit neamurilor păgâne (ca zei), soarele şi luna. Noi însă vom arăta, din însăşi Scriptura cea insuflată de Dumnezeu, că cel căruia noi I ne închinăm, L-am primit din scrierile lui Moise, care se adresează nu numai celor ce se trag din sângele lui Izrael, că Dumnezeu este al tuturor şi că el dăruieşte oamenilor din toate părţile pământului purtarea Sa de grijă îndestulătoare, şi aceasta în chip neîntrerupt (permanent). Dar întorcându-ne acuma cu cuvintele înapoi, vom merge spre cel dintâi om, adică spre Adam. El a fost creat de către

Dumnezeu şi din el se trage întreg neamul omenesc. Prin urmare omul de pe pământ, sau îndeobşte tot neamul omenesc este cugetat ca aparţinând lui Dumnezeu Cel ce este peste toate. Căci stăpânul şi domnul rădăcinii, posedă ca aparţinându-i lui şi mugurele şi răsadul ce a ieşit din rădăcină. Căci din cel dintâi om s-au făcut doi feciori: Cain şi Abel. Aceştia au fost cei care au adus jertfă cei dintâi: unul a adus jertfă bine şi drept, cel de al doilea însă nu în felul acesta. Dar Dumnezeu a lăudat pe acela ce a cugetat drept şi pe cel drept, pe Abel, şi nu a primit jertfa ceiluilalt (frate). Şi foarte bine a făcut El. Pentru că trebuia neapărat, ca prin cel ce a început să aducă cinstirea şi închinarea înaintea lui Dumnezeu, să înveţe pe oamenii care aveau să se nască din ei, din cei dintâi, în ce fel trebuie să aducă lui Dumnezeu bine şi fără de prihană cinstirile cele cuvenite Lui şi datorate Lui. Aceasta era fapta şi lucrarea, după câte socotesc eu, Aceluia care cugeta şi purta de grijă, în ce fel să fie curaţi şi plini de evlavie. Pentu că mi se pare a fi un lucru mare şi vrednic de a-l dobândi, evlavia faţă de Dumnezeu. Iar după perechea aceea de fraţi, au fost alţii care s-au străduit să fie drepţi, fiind admiraţi pentru virtutea lor şi obţinând aprecierea cea mai bună dintre toţi oamenii prin alergările lor către toate faptele cele bune.

Şi dintre aceştia, unul, afirm eu că a fost, de trei ori fericitul Enoch, despre care spune Scriptura cea sfântă că nu a mai fost găsit, căci Dumnezeu l-a luat. Aşadar, pe Enoch l-a luat (şi l-a mutat la El). Căci este iubit de Dumnezeu şi este casnic apropiat al Său, tot ce este nespus de bun şi vrednic de admiraţie şi împodobit cu strălucirile aduse de virtuţi. Dar, întrucât întreg pământul s-a depărtat de la calea Sa, şi s-a stricat – după cum este scris – şi s-a aplecat inima omului către rău din tinereţe, Dumnezeu a adus un potop asupra

tuturor oamenilor de pe întreg pământul. Şi păstrând pentru Sine, ca pe o grădină plină de arbori şi stufoasă dar rămasă nelucrată, a lăsat Dumnezeu în această grădină o plantă de neam bun, pe preabunul Noe. Pentru ca din el, neamul omenesc să fie preschimbat şi prefăcut oarecum, ca într-un nou început şi să fie păstrat pe pământ.

Dar ce spune la aceasta, cel ce nu a lăsat la o parte câtuşi de puţin acuzările împotriva noastră, omul acesta (Iulian), care este cumplit în cuvinte şi minciuni? Dacă Dumnezeul iudeilor ar fi fost restrâns şi limitat numai la Iudeea, dacă sceptrul puterii l-ar fi avut El măsurat şi limitat, cum s-a întâmplat, spune-mi tu mie, de a dat El oamenilor de pe (tot) pământul căderile de apă din cer şi cum de a îmbrăcat şi a înconjurat El pământul întreg şi întru totul, cu apele şi ar fi osândit la o singură pedeapsă pe toţi? Dar dacă El nu stăpâneşte pe toţi – aşa cum spune Iulian – pentru care pricină au tăcut ceilalţi dumnezei? Căci ar fi trebuit neapărat, să apere pe închinătorii lor şi ar fi trebuit ca fiecare zeu să lupte cu înverşunare, pentru împărăţia sa? Dar nu ştiu eu de ce, ei, sau au trădat pe ai lor, sau au devenit plini de lenevire cu privire la necesitatea de a trebui să conserve moştenirea atribuită lor. Dar oare acest lucru nu este vrednic de râs şi nu este oare o flecăreală băbească, sau mai curând nu este oare o dovadă limpede, că nu trebuie afirmat că Dumnezeu este al unei părţi din lume numai şi că nu trebuie crezut că este unul dintre dumnezeii cei cu nume mincinos, acel Dumnezeu care a fost propovăduit şi vestit lumii prin Moise? Căci Moise l-a înfăţişat pe Dumnezeul drept făcător al lumii şi ca Domn al tuturor, dar spune că El a luat ca neam ales al Său pe neamul cel ce se trăgea din Abraham, şi ca pe un fel de dintâi născut al celorlalte neamuri, şi spune că au fost primiţi de El toţi, spre a fi învăţaţi şi

pregătiţi pentru cunoaşterea lui Dumnezeu, ca fiind ei rădăcină şi început al celor chemaţi dintâi şi mai înainte.

Iar Iulian, nobilul acesta bărbat, lăsând la o parte şi trecând peste primele scrieri ale lui Moise, se apucă să limiteze împărăţia lui Dumnezeu doar din momentul în care a fost ales Izrael. Dar, o preaputernice (împărate), ar putea să i se spună lui Iulian, Cel ce a adunat ca şi cu un năvod, pe Abraham şi care a cinstit cu o hotărâre prea frumoasă pe poporul născut din el, l-a înfăţişat pe acesta drept moştenire a sa proprie (prin faptul că nu a numit astfel pe celelalte dintre popoare). El însuşi şi nu altul „a întărit cerul şi a pus temeliile pământului întru siguranţa lui" (Psalm 103, 5), după cum este scris, şi îndeobşte, a făcut întreaga făptură zidită cea văzută şi nevăzută.

Dacă Iulian, în îndrăznelile de vorbire ale necredinţei sale, face să nu fie primit şi acceptat în mintea sa, cuvântul preaînţeleptului Moise cu privire la Dumnezeu, această faptă a sa nu va vătăma câtuşi de puţin puterea adevărului. Căci aşa precum scrie mult înţeleptul Pavel: „Nu infidelitatea noastră va opri fidelitatea lui Dumnezeu" (Romani 4, 3). Dar, întrucât Iulian a cutezat să supună împărăţia şi stăpânirea lui Dumnezeu Cel unul singur şi Cel cu adevărat Dumnezeu, unor limitări şi unor mărginiri, înfăţişând rostirile sfinţilor şi aducând şi glăsuirile însuşi, a preaînţeleptului Moise, prin care se arată că Dumnezeu numeşte pe Izrael partea Sa de moştenire, haide şi noi de aceea, să aşezăm împotriva acestora, glasurile sfinţilor care Îl arată pe El ca Dumnezeu al tuturor.

A spus deci fericitul prooroc Isaia: „Aşa spune Domnul: Cel ce a făcut cerul, acesta este Dumnezeu. Cel ce a arătat pământul şi l-a făcut pe el şi l-a statornicit, nu l-a făcut pe el ca să fie gol, ci să fie locuit. Eu sunt şi nu este altul în afară

de Mine" (Isaia 45, 16). De asemenea şi în altă parte: „Eu, Dumnezeul tău, care am întărit cerul şi am întemeiat pământul, ale cărui mâini au făurit toată oştirea cerului şi ţi-am arătat eu pe acestea, ca după ele să mergi tu" (Isaia 45, 12). Şi el a glăsuit pe deasupra lui Cyrus, care a cucerit cu puterea sa Babilonul: „Eu te-am chemat pe tine cu numele Meu, ca să te primesc. Tu nu M-ai cunoscut, căci eu sunt Domnul Dumnezeul tău şi nu mai este alt Dumnezeu afară de Mine. Eu ţi-am dat ţie tărie şi tu M-ai cunoscut pe Mine, pentru ca să te cunoască cei de la răsăritul soarelui şi de la apus, că nu este (altul) afară de Mine. Eu am orânduit lumina şi Eu sunt cel ce a făcut întunericul" (Isaia 45, 4 şi 7). Sunt suficiente acestea şi ele singure, doar precum îmi dau eu seama. Dacă însă Iulian are nevoie şi de alte (mărturii) i le voi aduce. Căci este scris astfel: „Priviţi la cer cu ochii voştri şi vedeţi cine a arătat toate acestea: Eu Cel ce am adus potrivit numărului, lumea aceasta şi Cel care am numit pe toate cu numele lor, din multă slăvire, şi întru puterea tăriei Mele. Eu, Dumnezeu, sunt cel dintâi şi întru cele viitoare Eu sunt. Să cunoască neamurile păgâne şi să se înfricoşeze înălţimile pământului" (Isaia 46, 9).

Şi atunci, cine oare ar putea cuteza, fără să fie pedepsit, să pretindă că Dumnezeu i-a atribuit o stăpânire scurtă şi nemărginită, tocmai El care a dus la existenţă întreaga făptură zidită ca unul care este ziditor al tuturor şi Domn. Iar dacă cineva ar vrea să amintească şi de plăgile trimise asupra egiptenilor, s-ar mira şi s-ar minuna că lui Dumnezeu îi aparţin întru totul, atotputernicia şi nemărginirea covârşirii sale proprii. Căci întreaga făptură zidită ascultă de poruncile Celui puternic şi Celui ce o stăpâneşte, şi ea se înarmează să lupte împotriva celor ce-l ocărăsc pe EL. Întrucât Izrael a fost numit cel dintâi născut, care ar fi obstacolul ca să înţe-

leagă un om atât de vestit şi învăţat (ca Iulian) că nu ar putea un om să fie întâiul născut, dacă n-ar mai exista şi alţi născuţi, faţă de care el s-a născut mai întâi? Aşadar, întrucât Izrael este cel dintâi născut al lui Dumnezeu, are neapărat şi alţi fraţi, care sunt sub stăpânirea lui Dumnezeu Tatăl. Şi chiar dacă alţi (fraţi) au venit mai târziu faţă de Izrael, care a fost chemat mai dinainte, totuşi ei nu se află în conceptul de a face parte din fiii lui Dumnezeu, întrucât El este cugetat ca Tată al tuturor, întrucât El se înfăţişează ca fiind cauză a tuturor, sau mai curând, fiind începutul tuturor şi facerea lor.

Dar noi vom cunoaşte şi din următoarele fapte, că printre fiii lui Dumnezeu, trebuiesc socotiţi toţi oamenii de pe pământ împreună şi îndeobşte, ca fiind creaturi zidite de El. Conducătorul adunării iudeilor (acesta este Caiafa) a spus celor ce se trăgeau din Izrael, că le este lor de folos ca să fie suprimat din mijlocul lor Hristos. Însă notează şi spune evanghelistul: „Acestea el nu le grăia de la el, ci fiind el arhiereu al anului aceluia, a proorocit că trebuie să moară Iisus pentru neamul cel păgân, străin" (Ioan 2, 51) şi nu numai pentru neamul său, ci şi pentru ca copiii lui Dumnezeu cei risipiţi, să se adune într-unul singur. Căci tot poporul de pe pământ este împărţit între iudei şi păgâni.

Aşadar, Hristos trebuia să îndure moartea trupului, nu numai pentru cei ce se trăgeau din Izreal, ci şi ca ceilalţi copii ai lui Dumnezeu, cei care au fost risipiţi prin înşelăciunea diavolului cea mârşavă către rătăcirile închinării la mai mulţi dumnezei, să fie adunaţi laolaltă, adică pentru ca el strângând către o singură şi lipsită de rătăcire cunoaşterea lui Dumnezeu, să clădească din cele două popoare un singur om nou, făcând pace, după cuvântul Scripturilor şi schimbând şi prefăcând pe aceste amândouă, aceste popoare, într-un singur trup înaintea lui Dumnezeu.

Numai că acela care se desfată în chip nesăturat cu flecărelile împotriva lui Dumnezeu, iarăşi spune aşa:

IULIAN

Parcă au spus însă, nu numai Moise şi Iisus, dar şi Pavel, că Dumnezeu, de la început, a purtat grijă numai de iudei şi că Izrael s-a făcut moştenire şi partea sa cea bună, cu toate că acesta este un lucru de mirare din partea lui Pavel. Pentru că în toate împrejurările, ca ierburile de pe stânci, el schimbă învăţăturile cu privire la Dumnezeu, afirmând odată că moştenirea lui Dumnezeu este doar a iudeilor, altă dată încredinţând că şi elinii au fost legaţi şi atribuiţi lui. Căci Pavel spune: „Nu cumva Dumnezeu este al iudeilor singuri şi al neamurilor străine? (Romani 2, 29). Drept lucru era deci, ca să întrebe pe Pavel oricine, dacă Dumnezeu nu era numai al iudeilor ci şi al neamurilor străine, din care pricină Dumnezeu a trimis doar iudeilor duh proorocesc şi pe Moise şi ungerea cu mir sfânt şi pe prooroci şi minunile şi cele grozave de necrezut basme? Ascultă-i pe ei cum strigă: „Omul a mâncat pâinea îngerilor" (Psalm 72, 25). La sfârşit El a trimis iudeilor şi pe Iisus, nu ca prooroc, nu ca miruitor, nu ca învăţător, nu în calitate de crainic al iubirii de oameni a lui Dumnezeu care trebuia să fie târziu îndreptată şi către noi. Dar Dumnezeu a trecut cu vederea vreme de nesfârşiţi ani, sau dacă vreţi, vreme de mii de ani, pe cei care se închinau şi slujeau idolilor, în aşa de mare neştiinţă fiind, precum spuneţi voi (creştinii), adică pe aceia care se închinau de la răsăritul soarelui până la apusul lui şi pe aceia de la miazănoapte până la miazăzi, dar în afară de un neam mic de oameni (pe care nu l-a trecut cu vederea), care se sălăşluise şi locuia în Palestina, într-o parte a ei, nu înainte de două mii de ani întregi.

Dacă el este Dumnezeul nostru, al tuturor, şi dacă este ziditor şi creator al nostru în chip asemănător, pentru ce ne-a trecut cu vederea pe noi elinii?

Iar după altele, mai spune Iulian: „Şi încă dacă rămânem la afirmaţiile voastre (ale creştinilor), că el este Dumnezeul tuturor, voi oare, sau cineva din rădăcina şi neamul vostru a cugetat până la capăt că ideea aceasta este simplă şi lipsită de probe? Oare toate acestea nu sunt idei parţiale şi ale unei părţi doar (din adevăr)? Căci (ziceţi că) Dumnezeu nu este invidios şi răuvoitor, însă de ce este El invidios şi de ce este El, Dumnezeu care transferă păcatele părinţilor asupra copiilor?

CHIRIL

Cum să nu fie tuturor oamenilor lucru limpede că Dumnezeu a purtat de grijă celor ce se trăgeau din sângele lui Izrael, precum spune El Însuşi? Pentru că trebuia neapărat, ca aceia care erau înjugaţi la legea lui Dumnezeu şi care se întorseseră înapoi de la rătăcirea credinţei în mai mulţi dumnezei, să se facă părtaşi de grija şi de cruţarea Sa. Şi se cuvenea să primească învăţătura de la început, a acelor învăţături prin care era probabil că se vor duce mai uşor şi mai bine către lucrurile cele bune şi de asemenea, să poată pe scurt, să înveţe taina lui Hristos.

Numind Iulian pe dumnezeiescul Pavel înşelător, pentru că învinuieşte pe strămoşii săi şi nu îi exclude de la vinovăţie, eu nu voi adăuga nimic la acestea, căci oricine îşi dă seama de ce fac aceasta. Aşadar, Iulian zice că Pavel schimbă şi preface învăţăturile cele tainice ale lui Dumnezeu după prilejuri şi ocazii, pentru că Pavel a spus, şi bine a spus, că „Dumnezeu nu este doar al iudeilor ci şi al neamurilor păgâne, întrucât unul singur este Dumnezeu"; de aceea zic eu, l-aş întreba cu multă plăcere pe Iulian, pentru care

pricină critică şi blamează el aceste cuvinte ale lui Pavel, ca şi cum nu ar fi bune? Pentru că Pavel nu va despărţi pe Dumnezeul tuturor, de demnităţile ce se află în firea Sa în chip natural, pentru ca să sară şi să scape unii din jugul stăpânirii Sale şi pentru ca să nu cunoască covârşirea slavei ce o are în el. Oare, dacă unii oameni dispreţuiesc legile comune şi obşteşti şi prezente, vom exclude noi de la calitatea de legiuitori, pe aceia care au reputaţia că trebuie să fie legiuitori? Şi dacă cineva, ar vrea să excludă de la ceea ce trebuie şi este bine şi drept, pe aceia ce se află sub sceptrul unui împărat, şi dacă cineva va vrea să nimicească tronurile împărăţiei, un asemenea om este el oare întărit şi statornicit şi este el oare încununat cu strălucirile cele mai înalte? Şi dacă unii oameni, fiind bolnavi, cu ochii lor nu ar vedea deloc strălucirea razelor soarelui, oare stihia aceasta (soarele) s-ar putea spune că este lipsită de lumină din pricina lor, sau mai degrabă s-ar milostivi oamenii de boala lor?

Dacă Iulian vrea să săvârşească el fapte de acest fel, de ce cuteză el să numească pe un om atât de sfânt şi vrednic de dragostea noastră, că este ipocrit. Întrucât a luptat în chip nespus de înţelept împotriva îngâmfării iudeilor şi a prostiilor nesocotite ale unor oameni? Întrucât unii bărbaţi, din pricina lipsei lor de pricepere şi de înţelegere, cugetă idei asemănătoare cu acest Iulian, care scrie împotriva noastră şi crede că Dumnezeul tuturor, stăpâneşte numai ţara iudeilor, de aceea şi pe bună dreptate, Pavel, învăţătorul tainelor dumnezeieşti, a ras din rădăcină această părere şi s-a ridicat împotriva celor ce cugetă asemenea idei, fiind îmbrăcat şi bine potrivit cu armele adevărului. El zicea: „Oare este Dumnezeu numai al iudeilor, nu şi al neamurilor păgâne? Da, şi al neamurilor păgâne, pentru că unul singur este Dumnezeu".

Dacă unul singur este stăpân peste toţi, altul în afară de Dânsul nu există şi El este stăpânitor peste toţi, întrucât El este Ziditor (Demiurg) al tuturor. Dar că Dumnezeu este şi al neamurilor păgâne, acest lucru El l-a făcut cunoscut şi prin legile cele înnăscute pe care le-a întipărit în inimile tuturor. Căci El spune: „Atunci când neamuri păgâne, cele care nu au lege, sunt lege pentru ei înşişi, aceştia vădesc şi arată lucrarea legii scrisă în inimile lor" (Romani 2, 14-15). Dar dacă ar fi fost Dumnezeu numai al iudeilor, de asemenea nu şi al oamenilor păgâni şi n-ar fi fost şi Dumnezeu şi Ziditor, cum se face că cei care nu au lege, sunt lege pentru ei înşişi, mergând la aceasta prin învăţăturile cele înnăscute în ei? Căci firea (omenească) se îmbogăţeşte prin ea însăşi şi ajunge să cunoască binele deplin, dar ea obţine aceasta tot prin poruncile Celui ce a făcut-o pe ea. Aşadar, Dumnezeu învredniceşte cu purtarea sa de grijă (pronia Sa) nu numai pe cei din sângele lui Izrael, ci – aşa precum spuneam – pe cei de pe întregul pământ, căci unul singur este Stăpânitorul tuturor.

Dar Iulian, în chip foarte neiscusit şi în mod lipsit cu totul de raţiune, încearcă să arate că El, este Dumnezeu şi stăpânitor numai al celor ce se trag din Abraham, întrucât neamurile păgâne nu au fost învrednicite de nimic, din cele din care ei – cei ce se trăgeau din Abraham – le-au dobândit, căci era un lucru neapărat obligatoriu – zice Iulian – dacă neamurile păgâne ar fi avut vreo însemnătate la Dumnezeu, ca să le trimită El lor duh proorocesc şi să le proclame prooroci, învăţători ai tainelor lui Dumnezeu, şi mai înainte de celelalte daruri, să primească legile cele sfinte, adică acelea ce au fost date prin preaînţeleptul Moise şi, de asemenea, să arate ei şi minuni.

Pentru această pricină noi spunem următoarele, tăind cu totul nestăpânirea limbii lui Iulian:

Eu socot, preaputernice (împărate), că e lucru limpede şi îndeobşte recunoscut şi admis, faptul că este nespus de primejdios şi dezagrabil a lupta împotriva hotărârilor lui Dumnezeu. La vremea potrivită, se va pomeni de glasurile lui Isaia care zice: „Cine oare va măsura cu mâna sa apa şi cerul cu palma sa şi întreg pământul cu pumnul? Cine a aşezat munţii în cântar şi apele în balanţă? Cine a cunoscut gândul Domnului şi cine s-a făcut sfătuitor al Său?" (Isaia 60, 12-12). Căci Dumnezeirea este atotputernică şi nu are nevoie de absolut nimic. Ci Ea acordă celor vrednici de miluire atât înţelepciune, cât şi pricepere. Oare acestea toate, nu trebuie să le cunoaştem? Cei care îmblânzesc caii şi îi învaţă pe ei la călărie şi cei iscusiţi în acest meşteşug, dacă au mai mulţi cai care trebuie aduşi la domolire, oare îi supun jugului în grup şi în toată mulţimea lor la un loc, sau câte unul şi pe fiecare în parte? Dar, cred eu, este evident pentru toţi, că vor face aceasta, câtuşi de puţin, pentru un grup (de cai) şi în masă, ci pe fiecare îl vor aduce la obiceiul de a merge bine pe drum. Dacă cei din urmă, atunci când ceilalţi au trecut înaintea lor, vor reclama că nu au primit ei învăţătura mai întâi, cu toate că s-a cunoscut prea bine vremea potrivită pentru fiecare (cal), cel ce le-a îngăduit învăţătura, cine nu l-ar scăpa pe el de învinuire, şi de calomnie şi de falsă denunţare? Pentru că cel ce dădea învăţătura, nu a fost câtuşi de puţin leneş. Căci firea lucrului acestuia, a făcut ca neapărat cei dintâi să fie supuşi să înveţe această iscusinţă. Însă, dacă îmblânzitorul de cai, nu a avut grijă de aceia care erau după cei dintâi, atunci pe bună dreptate să fie el acuzat, căci n-a avut deloc grijă.

Dacă el a păzit la vremea cuvenită rândul fiecăruia şi ceea ce se datora acelora care au fost chemaţi mai întâi, atunci să fie eliberat de acuzare. Şi noi mutând planul cel tainic şi negrăit al preaînţeleptului Dumnezeu, de la tabloul şi imaginea aceasta atât de redusă, către cele ce sunt mai mari şi cu mult mai considerabile, haide să privim şi să cercetăm cu luare aminte.

Căci au fost dăruite lui Izrael, cel ce a fost chemat mai înainte, acele daruri prin care era probabil, că scăpându-se şi eliberându-se de bolile lui cele vechi, se va aşeza în faptele cele bune şi va străluci prin teama de Dumnezeu. În sfârşit, umplut fiind el de cuviosia cea conformă legii vechi, se va arăta râvnitor şi vrednic de a fi iubit.

Dar a fost învrednicit de purtarea de grijă şi de cruţarea cea în vremea cuvenită şi mulţimea cealaltă a neamurilor păgâne. Căci acestea, au fost chemate după fiii lui Izrael şi au o moştenire şi o parte ridicată, iar ele sunt chiar mai bune decât cele dintâi. Pentru că iudeii se aflau sub stăpânirea legii celei vechi şi a pedepsei, iar neamurile străine, erau sub stăpânirea harului şi a iertării.

Fiii lui Izrael au primit mijlocirea unui rob, pe când neamurile străine au primit mijlocirea însăşi a Fiului. Pe deasupra, în fiii lui Izrael se află duhul robiei, pe când în noi se află duhul cel liber şi al adopţiunii ca fii, adică Duhul cel Sfânt. Căci prin El noi strigăm: „Avva Părinte!"

Dacă însă Iulian zice, pentru care pricină Izrael a intrat şi a mers înaintea celorlalţi, eu cred că nu va fi nimeni care să nu spună supărându-se: Lasă acestea, nobile domn, cunoaşte-te pe tine însuţi, dacă aşezarea şi rânduirea în faima de înţelept este un lucru care este învrednicit de tine, de grijă şi de însemnătate. Căci ştie prea bine, Mintea cea preacurată, vremea potrivită fiecăruia dintre lucruri. Şi apoi,

noi vom da ascultare priceperii înţelepţilor, adică ceea ce socot ei că este bine, iar la vremurile pe care le aleg ei, ei aduc bolnavilor ceea ce le este de folos şi de ajutor. În acest timp ce vom face noi? Vom certa şi vom blama Mintea cea prea bună şi preaînălţată şi vom spune în chip plin de primejdii pentru noi, că nu s-a făcut bine cutare, acest lucru de către ea, sau cutare altul?

Cu toate acestea, nu este un lucru cu mult mai bun să spunem, că noi suntem atât de mult inferiori şi slabi faţă de Ea, în ceea ce priveşte înţelepciunea noastră şi suntem atât de mici, pe cât de mare este intervalul de mărime ce ne separă şi ne desparte pe noi de Dânsul, în conformitate cu raţiunile (temeiurile) ce se află în firea noastră şi în firea Lui?

În plus, trebuiesc spuse următoarele cu privire la mijlocirea făcută de către preaînţeleptul Moise: noi vom arăta fără osteneală că Dumnezeu Mântuitorul tuturor, a purtat de grijă şi neamurilor păgâne şi nu numai lui Izrael. Căci fiind ei introduşi şi aduşi în pământul făgăduinţei, prin Moise, potrivit cu chemarea lor din Egipt, Dumnezeu a arătat în chip limpede că purtarea sa de grijă a acordat-o neamurilor păgâne şi mai înainte şi mai din vechime. Pentru că aceia ce au socotit şi au numărat cu exactitate şi cu iscusinţă vremurile, de la începuturile veacului acestuia şi cei care au procedat cu cea mai mare minuţiozitate, au dedus de la Adam şi până la Noe, 2242 de ani.

În Sfintele Scripturi, noi nu vom afla pe absolut nimeni, din cei ce au trăit în această vreme, care să nu fi fost apucaţi şi cuceriţi de rătăcirea închinării la mulţi dumnezei. Căci ei erau împărţiţi la alţi dumnezei şi nu au fost nimiciţi pe degeaba şi fără pricină, atunci când a venit peste ei potopul. Căci spune Scriptura: „Tot trupul şi-a stricat calea Sa" (Facerea 6, 12). Precum spuneam, noi nu vom afla pe abso-

lut nimeni care să nu aibă pata închinării la mai mulţi dumnezei. Iar după potop, din fiii lui Noe şi aceştia au fost trei, neamul omenesc s-a întins spre o mulţime nenumărată, el pornind de la un alt început. Şi trecând 942 ani, s-au răspândit pretutindeni cei care se trăgeau din Noe şi s-au sălăşluit în ţările dinspre Răsărit şi Apus. Apoi adunându-se în cetăţi, cel dintâi om ce a domnit ca rege peste pământul asirienilor a fost un bărbat mândru şi îngâmfat, Belos, care se spune că a fost şi primul om care a primit numele de Dumnezeu de la cei care erau supuşi mâinilor sale.

Aşadar, au vieţuit asirienii şi popoarele ce erau supuse lor, jertfind şi închinându-se lui Belos. Apoi a fost Nimen (Ninos) fiul lui Belos. A lui Ninos a fost cetatea Ninnos, care se mai numeşte şi Ninive, pe care şi Semiramida, soţia lui, se zice că a înconjurat-o cu ziduri ce nu puteau fi dărâmate. Dar, pe când Ninos era rege al ţării asirienilor, a trăit Avraam cel dumnezeiesc. El se lepăda şi respingea urâciunea închinării asirienilor şi era întristat de ocara slavei lui Dumnezeu. Din această pricină, el a fost răpit din mijlocul celor înşelaţi, şi a fost chemat către lumina adevăratei cunoaşteri a lui Dumnezeu.

Atunci de ce nu a ştiut Iulian, omul acesta cumplit în vorbe, că Dumnezeu a purtat grijă de mântuirea neamurilor păgâne? Căci iată că rădăcina celora ce au fost învăţaţi în evlavia lui Dumnezeu, prin lege şi proroci, a fost Avraam. Care Avraam, noi spunem că a fost chemat de la rătăcirea închinării la mulţi dumnezei, la cunoaşterea exactă a Celui care este cu adevărat Dumnezeu.

Noi afirmăm deci, că grija pentru neamurile păgâne şi pronia (purtarea de grijă) a lui Dumnezeu Cel ce este peste toţi, se arată că e mai veche şi decât chemarea din Egipt a celor ce se trăgeau din Izrael. Astfel că şi primirea evreilor,

este tot o chemare făcută neamurilor păgâne şi împlinită în Avraam, ca început al poporului Său. Şi răpind şi luând Domnul pe Avraam dintr-un fel de pom sălbatic, l-a făcut pe el închinătorul adevărat al Lui.

De fapt Dumnezeu a spus ceva de acest fel, printr-unul dintre sfinţii prooroci: „Ca pe un strugure în pustie am găsit Eu pe Izrael şi am privit pe părinţii lor ca pe un smochin copt în pârgă" (Osea 9, 10). Că este un lucru greu de aflat şi greu de procurat, un strugure în pustie. Dar, după ce a fost găsit o dată, strugurele în pustie devine dorit, spre a fi răpit de orice om care îl zăreşte. De asemenea, este foarte plăcut printre smochini, acela care se coace înainte de ceilalţi şi acela care deja este gata şi pregătit pentru hrană.

„Aşa spune Domnul, am privit la Izrael şi astfel am găsit pe strămoşii lor" (Osea 9, 10). Căci erau închinători la idoli şi superstiţioşi în toată ţara asirienilor. Dar aşa precum am spus mai înainte, ca un strugure în pustie şi ca o pârgă într-un smochin copt, aşa a fost luat şi răpit dumnezeiescul Avraam. Şi bine face că asemuie pe Avraam, acelora dintre smochinii care sunt copţi. Căci pomul care este copt înainte de ceilalţi pomi, a primit această denumire, întrucât ceilalţi pomi trebuie să-i urmeze. Şi deoarece, celelalte neamuri păgâne aveau să-l urmeze nu peste mult timp şi să meargă pe urmele paşilor lui, căci ele încă erau coapte, Avraam cel credincios a fost pârgă şi rod încă de la început, precum şi premergător al chemării neamurilor păgâne. Dar cine l-a adus pe Avraam la aceasta? Desigur Hristos, căci Cuvântul era Dumnezeu şi veşnic împreună cu Tatăl Său, chiar dacă El s-a făcut asemenea nouă în vremurile cele din urmă.

Dar El a fost acuzat (de Iulian) care spune: De ce, şi din care pricină, Tatăl nu L-a trimis pe El ca mântuitor şi răscumpărător al neamurilor păgâne, şi L-a hărăzit pe El, mai

curând celor care se trăgeau din sângele lui Izrael? De aceea să audă (Iulian) pe sfinţii prooroci strigând cele cu privire la Dânsul, pentru ca să înveţe el în chip limpede, că Hristos este nădejdea neamurilor păgâne.

Aşadar, preaînţeleptul Isaia a grăit cu privire la El: „Va fi în ziua aceea, va fi un singur Domn şi un singur nume, înconjurând întreg pământul" (Zaharia 14, 9). Şi însuşi El spune prin unul dintre prooroci: „Bucură-te şi te veseleşte fiică a Sionului, căci iată Eu vin şi mă voi sălăşlui în mijlocul tău, zice Domnul. Şi vor fugi neamuri păgâne multe la Domnul în ziua aceea. Şi vor fi popor Lui şi se vor sălăşlui în mijlocul tău, zice Domnul. Şi vei cunoaşte că Domnul Atotputernic m-a trimis pe mine către tine" (Zaharia 2, 10-11).

Şi spune iarăşi: „Pentru că aşa spune Domnul cel Atotputernic: Încă odată eu voi cutremura cerul şi pământul şi marea şi uscatul şi voi cutremura împreună toate neamurile păgâne. Şi vor veni cele alese, din toate neamurile păgâne şi voi umple casa aceea de slăvire, spune Domnul Atotputernicul" (Agheu 1, 7-8).

Şi nu este deloc greu să mai adaugi şi să mai îngrămădeşti şi altele peste cele deja spuse. Întrucât nu este de contestat, că a fost îndestulătoare pentru lămurirea şi pentru cunoaşterea deplină, desfăşurarea faptelor prezentate de noi (căci a fost chemată mulţimea neamurilor păgâne, şi prin Hristos au fost sfinţite, dacă vor rămâne cu El), de aceea zic, este zadarnic lucrul să încercăm să statornicim acestea, cu ajutorul încă altor argumente. Dacă Scriptura cea Sfântă numeşte pe Dumnezeu („invidios") şi zice că El răsfrânge păcatele părinţilor asupra copiilor în a treia şi a patra generaţie, când e vorba de aceia care Îl urăsc pe El, să nu se scandalizeze nimeni. Pentru că firea cea dumnezeiască şi negrăită nu este ca noi şi în felul nostru. Căci Ea este atât de sus

înălţată şi este în chip gândit, aşezată la aşa mare înălţime, încât temeiurile şi dimensiunile deosebirii dintre ea şi noi sunt de necomparat. Pentru că reprezentările noastre, pentru fiecare dintre lucruri sunt pătimaşe, căci firea (omenească) boleşte de lipsă de putere şi este foarte aplecată spre păcat.

Dar la Dumnezeul tuturor, se aplică înţelesurile de acest fel, graţie cuvintelor şi expresiilor care sunt pe măsura noastră. Însă nu se concep şi nu se înţeleg aceste sensuri, în acel fel câtuşi de puţin. Căci Dumnezeirea este lipsită de patimi. Iar Dumnezeu este numit „invidios", pentru că El vrea, ca nici unul care a cunoscut odată slava Sa, să fie clătinat de aplecările spre faptele cele rele. Pentru că nu este îngăduit, ba chiar este cu totul un lucru nelegiuit, să dispreţuieşti închinarea înaintea Lui, spre a acorda cinstire şi slăvire demonilor celor necuraţi şi spurcaţi.

Aşadar, dacă se spune că El este invidios asupra acestora, El săvârşeşte aceasta după felul arătat adineaori de noi. Întrucât El este după fire bun şi vrea să mântuiască pe orice om şi să meargă orice om la cunoaşterea adevărului. Într-adevăr, este fapta cuiva care este bun, să nu ia în seamă dacă unii alunecă de la adevăr şi dacă alungă lumina cea dumnezeiască din mintea lor, dacă alunecă în chip nesocotit spre cugetarea celor rele şi păcătoase şi îşi umplu minţile lor de beznă şi de prostie. Însă, pentru acei oameni ce sunt tari şi statornici, întru a se arăta pe deplin înţelepţi şi constanţi, având un singur chip de evlavie, Dumnezeu le hărăzeşte neapărat răsplătiri. Iar celor care s-au aplecat spre cele ce nu sunt îngăduite, El le dă pedepse şi osândă şi vătămările ce decurg din acestea.

Aşadar, Dumnezeu este invidios, dacă trebuie să grăim în mod omenesc, dar nu este lipsit de compătimire, dacă priveşte la unii din oamenii supuşi Lui nimiciţi în chip mizerabil.

Şi trebuie să înveţe şi aceasta, cei care au primit odată învăţătura Sa, că lenevirea şi nepăsarea, nu sunt lipsite de osândă.

Dar oare nu se cuvine ca şi părinţii cei adevăraţi şi buni, să aibă asemenea purtare şi părere despre copiii lor cei buni? Cum să fie pus lucrul acesta la îndoială? „Se întind păcatele părinţilor asupra copiilor, într-a treia şi a patra generaţie".

Dar lucrurile nu sunt tocmai aşa simple, căci Scriptura adaugă în chip neapărat necesar cuvântul acesta: „Pentru cei ce Îl urăsc pe El" (Deuteronomul 5, 9). De aceea, oricine trebuie să admire blândeţea cea de necomparat a Stăpânului tuturor. Căci dacă se fac unii dintre oameni leneşi şi iubitori ai păcatelor, prin aceasta ei aţâţă asupra lor ura faţă de rău a legiuitorului pământesc. Însă El rabdă aceste fapte celor dintâi oameni (din prima generaţie) şi nu aduce osânda păcatelor lor imediat şi pe loc, ci El acordă această răbdare a Sa şi a celor din a doua generaţie. Iar uneori, răbdarea Sa ajunge şi la treia generaţie. Totuşi, cei care se nasc din aceştia din urmă, dacă nu vor să se îndepărteze deloc de greşelile părinţilor lor şi poate devin mai răi şi mai cruzi, şi fiind în chip nemăsurat de mult mai leneşi şi lăsători, atunci şi numai atunci, pe bună dreptate, Dumnezeu îi pedepseşte, cu greu şi şovăind. Căci El este bun după firea Sa şi El este început al întregii bunătăţi şi naştere a ei. Să ne amintim noi, acel cuvânt grăit prin glasul lui Iezechiel, care ne învaţă în chip foarte limpede: „Sufletul care a păcătuit acela va muri. Iar fiul nu va lua nedreptatea făcută de tatăl său, şi nici tată

nu va primi nedreptatea făcută de fiul său. Fiecare în păcatul său în care a păcătuit, în el va muri" (Iezechiel 18,20).

Aceasta este o hotărâre sfântă a lui Dumnezeu, care judecă în chip drept şi nu poate să fie în contradicţie cu legile Sale. Se cuvine să înţelegem cu cucernicie, că El răsplăteşte păcatele părinţilor asupra copiilor, în a treia sau a patra generaţie, pentru cei care Îl urăsc pe Dânsul. Aceasta atunci, când nici cei din prima generaţie, nici cei din a doua generaţie, nici cei din atreia şi nici cei care vor veni după aceştia, nu îşi schimbă convingerea şi judecata cea iubitoare de păcat spre cea lipsită de pată. Căci aceşti oameni, sunt aceia care Îl urăsc pe Dumnezeu, prin faptul că ei cuteză să se ridice împotriva poruncilor Sale celor dumnezeieşti şi urmarea cea dreaptă şi justificată, este că sunt pedepsiţi cei ce sunt osândiţi în felul acesta.

Cartea a patra

Aşadar, Iulian a învinovăţit slava lui Dumnezeu şi a osândit în chip foarte urât învăţăturile lui Moise. Ca şi cum ar fi putut el (Iulian), să facă să fie preferate superstiţiile elinilor păgâni în alt fel, dacă nu ar fi ocărât învăţăturile creştinilor, aceasta în ceea ce priveşte înşelăciunile şi blamările exprimate de el.

Cu toate că era mai bine – pe cât mi se pare mie – să vină în ajutorul convingerilor şi părerilor elineşti, chiar prin fapte, dacă ei se împărtăşesc de oarecare adevăr. Şi nu trebuia să le împodobească cu născocirile spuse de către unii bărbaţi. Aşa precum, fără îndoială şi femeile pierdute (prostituatele) par să înlăture ruşinea faptei lor, cu glăsuiri şi vorbe plăcute şi drăguţe şi prin podoabe exterioare.

Însă cu privire la Iulian, şi la tot omul care vrea să cugete aceleaşi lucruri ca şi el, spunem şi noi după glasurile Mântuitorului. „Când spune el minciună, de la ai săi o grăieşte. Căci el este mincinos precum tatăl său şi el nu stă întru adevăr" (Ioan 8,44). Căci este un lucru foarte greu, ba chiar este cu neputinţă, ca din gurile cele păgâneşti ale elinilor şi dintr-o minte umplută cu lucrarea diavolului, să poată izvorî adevărul. Se făleşte aşadar nobilul acesta (împărat) şi se îngâmfă prinzând putere de la strămoşii săi. Însă el nu admite şi nu primeşte cuvintele poeţilor numindu-i făcători de mituri. Dar se făleşte mult şi se laudă şi se opreşte, refugiindu-se ca într-un liman, doar la cuvintele lui Platon, cu toate

că acesta a fost mult mai târziu decât ceilalţi (cel din urmă dintre ceilalţi) şi cu toate că el a primit o împotrivire puternică chiar de la cei ce sunt de aceleaşi credinţe cu el.

Căci este unul (din aceştia) foarte mândru şi foarte serios, care are multă exactitate în privinţa doctrinelor şi cugetării sale, acesta este ucenicul său Aristotel. Mai sunt şi alţii după el, care au dobândit o faimă nu mică în înţelegerea şi interpretarea sa. Toţi aceştia nu sunt de acord între ei şi nici în ce priveşte părerile şi doctrinele amândurora. Dar am vorbit în chip îndestulător despre aceştia. Acum însă vorbesc despre următorul lucru:

Iulian urmând, precum spuneam, părerile lui Platon, mai adaugă pe deasupra şi pe ale sale proprii, cu privire la Demiurgul (Ziditorul) cel particular al lumii – după cum se exprimă el însuşi, arătându-l ca fiind Stăpânul tuturor şi supunând sub sceptrul Său toate fiinţele şi lucrurile. Şi Iulian, nu se ruşinează să atribuie împărăţia lui Dumnezeu şi stăpânirea sa, unor dumnezei nenumăraţi şi diferiţi de el, pentru ca să-L scoată şi să-L înlăture pe Dânsul, în alt mod şi fel de stăpânirea ce are asupra noastră. Căci Iulian scrie iarăşi aşa:

IULIAN

Dar priviţi vă rog iarăşi la aceste învăţături ale noastre. Căci gânditorii noştri spun că Demiurgul este tatăl obştesc al tuturor şi împărat şi ei pun pe acelaşi plan restul neamurilor străine, conducătorii de popoare şi dumnezeii lor protectori, dintre care fiecare păzeşte şi administrează partea care este proprie lui. Întrucât în Tatăl, toate sunt desăvârşite şi toate sunt una, în cele parţiale şi divizate, o putere deosebită este stăpânită de altul şi de fiecare (dintre zei). Căci Ares (Marte, zeul războiului) când e vorba de toate neamurile, este acela care administrează cele ale războiului. Athena stăpâneşte

cele ale războiului nu fără a ignora cugetarea. Iar Hermes (Mercur) stăpâneşte cele ce sunt mai pline de inteligenţă, iar neamurile administrate de ei (aceşti dumnezei) se potrivesc cu fiinţa şi starea fiecăruia dintre dumnezeii lor proprii.

Deci, dacă experienţa şi faptele nu mărturisesc drept adevărate cuvintele noastre, atunci să ne fie considerate drept plăsmuire şi improprii de a fi crezute, iar învăţăturile voastre (ale creştinilor) să fie lăudate. Dacă este însă cu totul dimpotrivă, adică dacă experienţa şi faptele de veacuri aduc mărturie că sunt adevărate cuvintele ce le grăim noi şi dacă deloc şi întru nimic, nu par ele să fie de acord şi să corespundă cu cuvintele voastre ale creştinilor, atunci cum vă veţi împotrivi voi şi cum veţi rezista la această rivalitate? Căci, să mi se spună mie, care este pricina că celţii şi germanii sunt sălbatici, că romanii şi grecii sunt mai civilizaţi şi iubitori de oameni şi au de asemenea constanţă şi războinicie, că egiptenii sunt mai inteligenţi şi mai meşteri iscusiţi, că sirienii nu sunt războinici şi moleşiţi, având însă inteligenţă şi căldură şi sunt maleabili şi ascultători?

Acum, dacă nu se găseşte nici o cauză reală a acestei deosebiri între neamuri şi dacă se afirmă că această deosebire este întâmplătoare, atunci cum se poate crede că lumea este guvernată totuşi de purtarea de grijă (a lui Dumnezeu)? Dacă se stabileşte şi se consideră că sunt şi există cauze ale acestor lucruri, atunci voi vorbi eu despre Ziditor (Demiurg) şi voi învăţa despre el.

CHIRIL

La vremea potrivită, se nimereşte să grăim noi cuvântul acela, spus prin glasul proorocului Iezechiel: „Vai de aceia care proorocesc din inimile lor şi nu văd nimic" (Iezechel 13, 3), căci cine nu cunoaşte cugetul Domnului - după cum este scris – şi cine a fost sfătuitorul Său? (Isaia 40, 13; Ro-

mani 11, 34). Pentru că se dovedeşte mincinos, nobilul acesta boier (Iulian) şi aproape că se arată pe sine, că este părtaş al gândurilor lui Dumnezeu, atunci când spune că neamurile (păgâne) au fost lăsate pe seama stăpânitorilor de popoare şi demonilor protectori, sau după părerea sa, dumnezeilor.

Deci să arate Iulian celor ce vor să afle, cum Dumnezeu, fiind inferior şi mai neputincios de a stăpâni şi guverna şi neavând El îndestulă putere, a admis şi a lăsat ca alţii să le poarte de grijă, sau cum este El atotputernic, posedând fără osteneală, puterea de a guverna şi stăpâni.

Dacă Iulian zice, că Dumnezeu este slab şi că El s-a dat înapoi refuzând stăpânirea, atunci Iulian învinuieşte pe Demiurgul lumii şi statorniceşte lipsa de putere a Fiinţei care este mai presus de toate. Dacă însă Iulian ştie că Dumnezeu posedă puterea de a stăpâni şi cârmui, însă Dumnezeu nu vrea să facă aceasta, să ne arate pricinile acestui lucru.

Dacă Iulian va zice că Demiurgul a atribuit şi hărăzit neamurilor (străine) dumnezeii lor protectori, ca unii ce ar şti să conducă mai bine decât El însuşi, atunci Iulian trebuie neapărat să recunoască, chiar fără voia sa, că Demiurgul fiind făcător al tuturor, el care este protector al lumii, a făcut şi a lucrat, atunci nu este explicabil cum şi de ce, pe unele fiinţe le-a făcut mai bune şi mai iscusite decât El însuşi. Dacă aceşti dumnezei sunt mai slabi şi nu sunt lucrători aşa cum lucrează de obicei Dumnezeu, atunci nu este o faptă bună aceea de a îngădui să se facă părtaşi de ceea ce este mai bun şi de Cel ce este mai tare, cei care au fost creaţi de Dânsul.

Dar zice Iulian, Dumnezeu a socotit că este un lucru nevrednic să facă aceasta. Asemenea afirmaţie însă, reprezintă o acuză nedreaptă adusă lui Dumnezeu, că adică, ar fi

mândru şi îngâmfat. În acest caz însă, din care pricină a voit El să zidească începutul şi a lăsat să treacă, neluând în seamă guvernarea Lui şi de ce a considerat că este un lucru nevrednic şi mic pentru slava Sa, ca să cârmuiască pe aceste fiinţe create?

Dar eu afirm că este şi în alt mod un lucru dorit şi vrednic de îndrăgit cu adevărat, acela de a încerca în chip vitejesc, în măsura putinţei, de a face un om, asemenea cu preasfântul Dumnezeu prin faptele strălucite bune şi pline de bărbăţie şi prin virtutea cea potrivită cu evlavia.

Aşadar, (zice Iulian), Dumnezeu a îngăduit şi a acordat altora să conducă neamurile (păgâne), cu toate că El este iubitor al virtuţii. Dar oare pentru ce aceşti zei să-i înveţe pe oameni, ori – după cum se exprimă Iulian – pentru ce să-i convingă pe ei să cugete şi să facă după cum li se pare acestor zei că e bine? Şi încă mai mult, oare ei silesc pe cei supuşi la jugul lor, să urmeze hotărârile celor ce îi stăpânesc pe ei? Dacă Iulian spune că le-au fost dăruite acestor zei neamurile cele străine, pentru ca să asculte de ceea ce a hotărât Dumnezeu, cum de nu trebuia ca toţi oamenii de pe pământ să se arate blânzi, buni şi cunoscători ai întregii virtuţi şi să apară ca unii ce depind şi sunt legaţi de o singură şi aceeaşi hotărâre? Pentru că voinţa lui Dumnezeu, nu se mută şi nici nu se schimbă, ci ea este fixată pe singurul cuget al binelui şi pe acele fapte ce sunt vrednice de admiraţie.

Iar dacă Iulian, în spusele sale acordă această însuşire (zeilor) protectori ai acestor neamuri străine, pentru ca fiecare să guverneze partea sa, haide atunci să examinăm dacă nu cumva, Iulian cuteză să osândească purtarea de grijă a lui Dumnezeu, când cugetă şi spune acestea. Căci celţii şi germanii sunt sălbatici şi ucigaşi, grecii şi romanii sunt sociabili şi iubitori de oameni, iar sirienii, moleşiţi. La aceştia aş

putea adăuga şi neamurile străine ce se află către răsărit. Căci sciţii sunt cruzi şi ucigători de oameni. Se zice că chaldeenii se căsătoresc cu mamele lor şi se împreunează cu surorile lor şi că fac cele mai ruşinoase şi rele fapte fără să-i certe şi să-i pedepsească nimeni, ba chiar legile lor îi cheamă să facă asemenea lucruri. Şi pentru ca să spun ceva şi din faptele istorice ale lui Moise, locuitorii Sodomei, aţâţându-se fără ruşine de frumuseţile bărbaţilor şi săvârşind cu sălbăticie plăcerile împotriva firii, au fost nimiciţi prin foc, ca nişte oameni spurcaţi şi murdari. Iar romanii pedepsesc lucrul acesta atât de urât şi se îngrijesc de păzirea dreptăţii şi îndrăgesc ştiinţele, sunt duşmanii nelegiuirii şi foarte vrăjmaşi tuturor lucrurilor nelalocul lor.

Întrucât însă, fiecare dintre dumnezeii protectori, după ceea ce socot ei că este bine, aduc şi trimit cutare sau cutare convingere sau cugetare, celor supuşi de jugul lor, de pildă perşilor şi mezilor hotărârea de a fi aşa cum sunt, germanilor şi celţilor cruzimea şi lipsa de milă, sciţilor uciderile şi bucuria de a omorî, romanilor voinţa de a cinsti cele mai bune dintre lucruri, dacă este aşa, atunci s-ar putea să întrebăm noi: care este pricina acestui lucru şi cărei purtări de grijă mai este lucrul şi fapta aceasta? Sau cum ar putea fi lăudaţi cei ce poartă grijă de îndeletnicirile cele mai bune şi virtuoase, şi socotiţi printre cei buni, dacă nu se îngăduie să facă chip liber ceea ce consideră ei ca bine, nici acestora de mai sus, nici altora? Cum lucrează ei însă binele şi virtutea, dacă ar fi strâns legaţi în chip obligatoriu şi necesar de regulile şi legile dumnezeilor lor protectori? Oricum, se cuvine lauda, ca o consecinţă necesară şi pe bună dreptate, celor care săvârşesc binele vrând să-l facă în conformitate cu voinţa lor proprie. Şi se cuvine să fie îndreptaţi şi să fie

pedepsiţi de către legi, aceia care îndrăgesc nelegiuirea şi aceia care merg în această direcţie atraşi de bună voia lor.

Acum dacă – aşa cum spui tu Iuliane – nu este cu putinţă acestor neamuri, să facă şi să cugete, nici faptele bune şi nici cele rele, sau să fie ori buni ori răi în ce priveşte moravurile lor, oamenii (neamurile străine) despre care este vorba, atunci în chip neapărat obligatoriu, noi vom îndepărta laudele de la cei ce sunt buni, iar de la cei răi vom îndepărta defăimările, pentru relele pe care le săvârşesc. De asemenea, avertismentele şi sfaturile părinţilor către copiii lor, ar fi atunci un lucru zadarnic, şi fără rost şi întru totul absurd. Tot astfel, învăţăturile celor care ştiu să conducă în cel mai bun chip, sunt cu totul de prisos şi constituie o băsmuire deşartă şi goală. Noi pe deasupra, vom suprima şi înlătura legile ce s-au făcut, ca unele care se fac arbitru faptelor ce trebuiesc sau nu făcute. Dacă nu este permis fiecărui om să-şi petreacă calea vieţii sale în felul în care vrea, atunci el este condus mai degrabă de poruncile altora, şi este greu pentru el, sau cu totul imposibil să scape de lanţul acesta, unde urmează că trebuie să fie înlăturate şi suprimate legile şi celelalte din regulile folositoare, aşa precum spuneam eu. Mai departe mi-ar plăcea mult să-l întreb pe potrivnicul meu: sunt multe de tot mulţumirile neamurilor păgâne şi mai multe decât putinţa de numărare, sunt ele în lumea de sub soare. Unele din ele au moravuri sălbatice, ca de fiare şi sunt neîmblânzite şi consideră plină de laudă o viaţă umplută de întreaga defăimare şi răutate. Alte neamuri, au felul lor de viaţă plin de multă cinstire şi vrednicie, dau mare însemnătate şi valoare faptului de a vieţui în chipul cel mai bun şi potrivit cu putinţă.

Însă înţeleptul acesta de Iulian, afirma cu tărie, că toate popoarele au fost lăsate pe seama unor dumnezei protectori

şi cârmuitori şi unor demoni, şi de asemenea şi îngerilor şi unui tip aparte de suflete. Aşadar, sau Iulian laudă faptele elinilor păgâni şi admiră legile romanilor, acordând aprobarea sa şi cele mai bune sentimente moravurilor şi obiceiurilor lor, sau admiră sălbăticia, îndrăzneala şi inflexibilitatea barbarilor, considerându-i superiori şi mai tari decât ceilalţi, care cinstesc şi aprobă blândeţea? Eu cred însă că Iulian condamnă faptele şi obiceiurile acestora din urmă şi admiră mai curând pe acelea ale celor dintâi.

În continuare cum se face totuşi că Ziditorul şi Tatăl tuturor a dat unora dintre oameni, zei protectori răi şi neîmblânziţi şi cârmuitori lipsiţi de bunătate, care nu ştiu câtuşi de puţin să conducă la nici una dintre faptele bune (pe supuşii lor), iar altora dintre oameni, le-a dat zei blânzi şi înţelepţi? Oare nu se va spune indirect că acela care reprezintă mintea mai presus de toate, nu a luat o hotărâre bună şi acest lucru va fi evidenţiat oarecum chiar prin faptele existente? Căci este cu putinţă să vadă cei ce vor, că neamul barbarilor este aţâţat cu uşurinţă către impulsiuni ce nu pot fi frânate şi se îndreaptă aşa de mult spre uciderile de oameni, încât consideră că nimic nu este mai bun decât această faptă. Pe toţi aceştia – după părerea lui Iulian – îi cârmuieşte răul cel statornic, ucigaşul de Marte (Ares), omorâtorul şi pierzătorul de vieţi omeneşti. Căci aşa este el denumit de poeţii ce îl cunosc. Cum este însă posibil ca Dumnezeu, Cel ce iubeşte faptele bune, să fi lăsat mulţimi aşa de mari de neamuri păgâne, sub stăpânirea unui rău statornicit şi ucigător de vieţi omeneşti? Dacă ţinta lui Dumnezeu era să înfrumuseţeze firea omului, prin toată fapta omului, prin toată fapta bună, de ce atunci nu a dat El dascăli potriviţi, în stare să înveţe pe oameni faptele cele bune? Dacă Dumnezeu nu se sinchisea şi nu avea nici o gri-

jă de oameni şi i-a lăsat pur şi simplu pe mâna unor conducători răi, sau mai curând, pe mâna unor dumnezei şi demoni, şi dacă i-a lăsat pe seama unor îngeri care se osteneau să-i coboare pe oameni spre toate faptele cele nesocotite, atunci de ce Dumnezeu învinuieşte şi acuză pe aceia ce sunt nelegiuiţi şi de ce nu le găseşte El vină acelora care vieţuiesc în chip drept? Căci mi se pare că s-ar putea spune aceasta în chip logic dacă s-ar accepta acest punct de vedere (a lui Iulian).

Iar părinţii care au mintea bine întemeiată, către care dintre învăţători îşi duc copiii lor? Nu acelora care s-au ostenit întru săvârşirea faptelor celor mai bune? Cărora dintre slujitorii noştri casnici obişnuim noi oare, să încredinţăm cârmuirea celorlalţi dintre slujitori? Oare nu celor credincioşi şi virtuoşi şi celor care obişnuiesc să conducă (pe ceilalţi servitori) către ceea e li se pare bun stăpânilor?

Ia spune-mi mie Iuliane, care dintre cârmaci se cuvine să aibă conducerea corăbiilor de negoţ? Nu oare aceia care bine şi înţelept ştiu să fie foarte iscusiţi şi să meargă pe mare? Şi cărora dintre lucrătorii de pământ li se potriveşte mai bine şi li se cuvine grija de grădina cu arbori roditori? Oare acelora care sunt lipsiţi de luare aminte şi care nu ştiu deloc ceea ce este nevoie şi trebuie să facă neapărat? Sau celora care sunt maeştri iscusiţi în această ocupaţie? Dar vom aşeza noi oare hotărârile lui Dumnezeu înapoia celor ale oamenilor şi vom considera noi faptele lui Dumnezeu, ca fiind mai rele şi inferioare celor ale noastre? Dar oare nu sunt asemenea cugetări pline de nebunie şi nu este acest lucru trăznească? Dacă ar fi aşa precum spune Iulian, atunci prin aceste lucruri Dumnezeu se descoperă în chip limpede că nu ajută şi nu foloseşte cu nimic şi de fel lucrurilor omeneşti, ci El vatămă şi le dăunează şi că nu îngăduie câtuşi de puţin să în-

drăgească oamenii viaţa cea plină de frumuseţe, dacă fiecare dintre dumnezeii protectori, dintre demoni, silesc pe oameni chiar fără voia lor, să urmeze voinţa lor.

Căci (Iulian) zice că Marte (Ares) cârmuieşte treburile de război ale neamurilor păgâne. Athena (Minerva) cârmuieşte problemele de război care se săvârşesc cu inteligenţa, Hermes (Mercur) cârmuieşte mai mult cele ce sunt iscusite şi meşteşugite, decât cele ce se fac cu îndrăzneală. Şi în conformitate cu fiinţa dumnezeilor particulari, vin la rând şi cele ce sunt cârmuite de ei. Îţi spuneam însă ţie Iuliane, că era mai bine pentru aceia ce aveau să fie buni, potrivit voinţei şi hotărârii lui Dumnezeu, să nu urmeze firea şi hotărârea cârmuitorului lor, ci să se supună mai curând Ziditorului tuturor.

Şi în felul acesta, o voi spune eu (îndată), căci însuşi Iulian spune aceasta. Întrucât în Tatăl toate sunt desăvârşite şi sunt una, iar în zeităţile particulare o altă putere stăpâneşte alături de alta: Ares (Marte) cârmuieşte chestiunile militare, Athena şi Hermes altele. Aşadar în Tatăl toate sunt desăvârşite şi sunt una.

În zeii parţiali există cunoaşterea şi ştiinţa unui singur lucru. Oare nu ar fi fost mai bine şi mai folositor pentru neamurile păgâne, să fie supuse şi să lucreze sub stăpânirea lui Dumnezeu şi de El doar să fie învăţate dintru început, căci în El toate bunătăţile sunt desăvârşite, decât să fie ele sub stăpânirea altor (zei) şi care nu sunt buni deloc şi sub autoritatea unor divinităţi, care cunosc şi ştiu doar un singur lucru, aşa precum sunt şi meşteşugarii celor muncitoreşti, adică olăritul şi fierăria? Se poare arăta că aceia nu sunt dumnezei, deoarece acela care este Dumnezeu prin firea Sa cu adevărat, este conceput ca fiind ceva prea bun şi având voinţa Sa proprie şi care nu are nevoie de nici unul dintre supuşii Lui, izvor al oricărui bine şi a toată facerea. Iar cel ce

nu este aşa, cel ce este purtător al unei singure ocupaţii a cugetului său plin de răutate, cum ar putea fi conceput de Dumnezeu?

Este însă cu putinţă, ca aceia care vor să vadă urâciunea învăţăturii elinilor păgâni, s-o poată face analizând faptele petrecute la noi, oamenii. Pentru că pe aceia ce sunt împodobiţi cu demnitatea de regi pământeni şi pe aceia ce au puterea faţă de toţi oamenii, pe aceia dintre supuşii sceptrului lor pe care ei îi văd înţelepţi şi cunoscători ai faptelor celor bune şi de preţ, ei îi numesc conducători ai ţărilor lor şi îi încununează cu cinstirile stăpânirii. Cei care s-au învrednicit de răsplăţile atât de strălucite, cârmuiesc pe supuşii care ascultă, dar nu guvernează cu faptele şi voinţa lor liberă şi proprie, ci prin poruncile acelora care le comandă lor şi ei le trimit cele mai înălţate laude şi slăviri cu putinţă şi acordă ceea ce se cuvine cinstei regeşti, adică dările, prinoasele, birurile. Ei înalţă statui acestor regi în casele lor şi în locurile publice, astfel încât şi prin vederea lor să aducă de-a pururi pe cei supuşi lor la amintirea măririi celei covârşitoare a stăpânitorului.

Haide acum să vedem dacă aceşti zei protectori, demonii şi îngerii care au luat stăpânire de la Dumnezeu, precum spune Iulian, merită cinstirile din partea lor, închinarea, cinstirea, aducerile de daruri, slăvirea, şi dacă mai curând, ei nu le oferă pe acestea, capetelor şi persoanelor lor proprii.

Cum să nu fie limpede ceea ce am grăit eu acum? Pentru că aceşti zei, au îndepărtat cu totul pe oamenii de pe pământ, de la cunoaşterea Aceluia care este, prin firea SA şi cu adevărat, Ziditorul (Demiurgul) şi Stăpânul tuturor. Ei răpesc cinstirile din partea tuturor oamenilor, pentru ei înşişi, jertfele, sărbătorile, imnurile, aducerile de mulţumire,

şi au convins pe oamenii de pe pământ să fie legaţi de slujirile şi de închinările către ei.

Şi am putea să ne mai întrebăm, de ce sunt oare statuile în temple, ele care ocărăsc în chip nelegiuit slava lui Dumnezeu, fiind de multe feluri şi în multe chipuri? Căci aceia care au lucrat cu iscusinţă aceste statui, au vrut să facă asemănătoare Firea ce nu poate fi văzută, cu înfăţişarea şi chipul nu numai a trupurilor omeneşti, ci şi a animalelor fără de raţiune, a păsărilor şi înotătoarelor. Iar dacă au făcut aceşti zei protectori şi demoni într-un fel, care este în dezacord cu Tatăl tuturor, este clar şi evident, că cinstita cunoaştere a lui Dumnezeu a devenit un lucru nevrednic. Aşadar noi vom socoti că sunt evlavioşi şi cucernici, aceia care se închină lui Dumnezeu şi că îi slujesc Lui prin viaţa care este lăudată de Dânsul. De asemenea, noi vom considera că adevărata contemplare a Lui este cât se poate de folositoare şi că sunt fericiţi cei care Îl privesc şi numai ca în oglindă şi în enigmă.

Dacă Dumnezeu nu vrea să se rătăcească oamenii de pe pământ, în schimb acei zei, chiar fără de voinţa oamenilor, îi trag la rătăcire şi atunci care motiv (raţiune) îi va scăpa pe oameni de această stăpânire silnică împotriva lui Dumnezeu? Sau câte lacrimi vor fi îndeajuns de multe, pentru aceia care au căzut în această stare? Căci ei erau socotiţi altădată în rândul sfinţilor îngeri şi cuprinşi în cetele duhurilor celor de Sus, trăind viaţa cea fericită cu adevărat şi neprihănită. Dar, aşa precum spune Scriptura cea Sfântă, ei nu au păzit starea de început a lor şi aproape că şi-au luat bun rămas de la şederea împreună cu Dumnezeu, alunecând către faptele cele foarte rele şi au pierdut, nenorociţi, moştenirea sortită lor. Astfel au respins supunerea lor obligatorie faţă de

Dumnezeu şi apoi, plini de mândrie, s-au separat îndepărtându-se de mulţimea sfinţilor.

Zeii de care am pomenit şi-au împărţit între ei oamenii de pe pământ, îndepărtându-i de la toată virtutea şi nelăsându-i deloc să ştie cine este Dumnezeul tuturor, cel prin fire şi adevărat şi Domnul, şi cel ce este legat de toată stăpânirea şi puterea în mod fiinţal. Ei au convins pe oameni să se închine făpturii zidite în locul Lui, născocind pentru fiecare dintre neamurile păgâne închinarea pe care o voiau şi o credeau bună în chip simplu şi necugetat. Astfel ei i-au pregătit ca să zidească temple şi să înalţe altare şi să-i cinstească pe ei cu jertfe şi libaţiuni. Şi întrucât era probabil că oamenii de pe pământ, învăţăţi cu mişcările înnăscute (instincte) întru a cunoaşte adevărul şi prin fineţea cugetării lor, ar fi zărit cine este Dumnezeul tuturor şi Tatăl, ca astfel să se îndepărteze de la răutatea acestor zeităţi, să se schimbe de la cele rele şi să aleagă ceea ce le este de folos, s-au făcut învăţători şi dascăli ai întregii lor răutăţi şi nu s-au dat înapoi să-i aducă (pe oameni) la toate faptele cele urâte de Dumnezeu. Şi li s-a părut lor neapărat necesară vrăjmăşia, întrucât ea mijloceşte de-a pururi păcatul, astfel ca oamenii de pe pământ să fie întotdeauna neuniţi cu Dumnezeu.

După ce Domnul tuturor şi Ziditorul, Cuvântul lui Dumnezeu văzând pe om îndepărtat de la toată facerea de bine şi căzând cu toţii grămadă în străfundurile iadului: „Căci şi-a mărit iadul răsuflarea sa şi şi-a deschis gura sa, ca să nu fie depărtat", după cum este scris (Isaia 5, 14), după aceea deci, El S-a arătat nouă şi am fost izbăviţi de apăsarea cea nedreaptă asupra noastră. Şi de asemenea, El a poruncit să apere şi să ajute pe aceia care au fost nedreptăţiţi, pe acele puteri sfinte şi gândite care au fost create de Dânsul, care îşi aveau supusă cugetarea lor sceptrului pute-

rii Sale fără nici un fel de prihană şi acele puteri care erau obişnuite să slujească voinţei şi hotărârilor Sale de stăpân.

Însă Dumnezeu nu pătimea de slăbiciunea de a nu putea să mântuiască (izbăvească) pe oameni. Căci cum să fie aceasta şi în ce fel? Ci ca un împărat, El lăsă pe seama apărătorilor Săi cei adevăraţi şi fideli sarcina de a se împotrivi năvălirilor barbare şi aceea de a înlătura silniciile şi apăsările făcute asupra celor supuşi sceptrului Lui. Căci Scriptura spune: "Îngerul Domnului îşi va aşeza tabăra în jurul celor ce se tem de Dânsul şi îi va izbăvi pe ei (Psalm 33, 8). E ceea ce s-a spus prin glasul sfinţilor către orice om cucernic şi către cel ce a vrut să facă binele. Căci îngerilor Săi El le-a dat poruncă cu privire la tine" ca să te păzească în toate căile tale" (Psalm 90, 11). De asemenea şi preaînţeleptul Pavel scrie cu privire la ei: „Oare nu toţi sunt duhuri slujitoare trimise pentru ca să slujească pentru aceia care vor moşteni împărăţia" (Evrei 1, 14). Şi Însuşi Domnul şi Mântuitorul tuturor spune odată: „Veţi vedea cerul deschizându-se şi pe îngerii lui Dumnezeu coborându-se şi aşezându-se peste Fiul Omului" (Ioan 1, 51). Aceşti (îngeri) au îndepărtat de la noi fiarele criminale şi au scos din cruzimea lor pe aceia care fuseseră prinşi, şi au învăţăt pe oameni să aibă calea către toate faptele vrednice de laudă, liberă şi fără de împiedicare. Aceşti îngeri slăvesc şi aduc cântări de laudă împreună cu noi lui Dumnezeu, Celuia ce este peste toţi. Căci este scris: „Binecuvântaţi pe Domnul toţi îngerii Lui, binecuvântaţi pe Domnul, toate puterile Lui, slujitorii Lui, cei care fac voia Sa" (Psalm 102, 20-21).

Va urma, după cele ce le-am spus eu şi încredinţarea din Sfintele Scripturi din care aflăm că, odată s-a arătat lui Ghedeon îngerul Domnului şi a grăit către el: „Domnul va fi cu tine şi vei lovi de madianiţi ca pe un singur om"

(Judecători 6, 16-20). Şi i-a spus lui Ghedeon: „Dacă am aflat milă înaintea ochilor tăi, şi vei face astăzi pentru mine ceea ce ai grăit cu mine, nu te îndepărta de aici până când voi veni eu la tine şi voi aduce jertfa eu înaintea ta". Şi el a spus: „Eu sunt, voi sta până când te vei întoarce tu". Iar Ghedeon a ieşit şi a gătit un ied de capră şi o pâine cu o efă de făină şi pâinea nedospită şi carnea, a aşezat-o într-un coş şi a adus-o la înger sub stejar. Şi s-a apropiat şi a grăit către el îngerul Domnului: „Ia carnea şi pâinea nedospită şi aşează-le pe piatra aceea şi zeama vars-o peste ele. Şi a făcut aşa."

Dar şi lui Manoe i-a grăit odată Dumnezeu printr-un înger şi i-a arătat în chip folositor ceva din cele ce aveau să se întâmple. Şi este scris iarăşi aşa în cartea Judecătorilor: „Şi a grăit Manoe către îngerul Domnului: te avem pe tine aici şi vom găti înaintea ta un ied de capră. Şi a grăit îngerul Domnului către Manoe: Dacă mă vei opri, eu nu voi mânca din pâinile tale. Şi dacă vei face ardere de tot Domnului, atunci adu-o. Şi mai zice Scriptura că Manoe a luat iedul caprei şi jertfa a oferit-o Domnului pe stâncă şi a împărţit-o drept jertfă" (Judecători 13, 15-20).

Auzi cum îngerii nu împiedică câtuşi de puţin pe aceia care vor să fie cucernici să cinstească pe Stăpânul tuturor, chiar cu cele ce le stau la îndemână. Şi (îngerii) învaţă că se cuvine ca oamenii să aducă cinstiri, nu acelor (demoni) care sunt sub jugul (robiei) şi orânduiţi printre slujitori, ci Domnului. Pentru că vorba Scripturii „Aşează sub stânca aceea", nu înseamnă nimic altceva decât – pe câte cred – cele spuse în chip limpede de înger: „Adu-o lui Hristos". „Căci stânca era Hristos", precum spune preaînţeleptul Pavel" (I Corintieni 10, 4). dar mai zice: „Însă de vei face Jertfă de (ied), pentru Domnul s-o faci". Iar Manoe cu toate

că primise această învăţătură, iarăşi a adus jertfe pe stâncă, ştiind că stânca este numită Hristos, pentru că El stă trainic şi temeinic cu firea Sa dumnezeiască, în demnităţile ce i se cuvin. Dacă este adevărat că Dumnezeu a supus neamurile păgâne zeilor protectori, atunci de ce nu au poruncit ei (zeii) mai degrabă ca oamenii să aducă darurile lor lui Dumnezeu?

Aceşti zei, ducând pe oameni cât mai departe de slujirea sub porunca lui Dumnezeu, nu au îngăduit deloc să fie cunoscută această slujire de către noi şi şi-au atribuit şi oferit loru-şi slujirile şi închinările, rugăciunile făcute din parte tuturor oamenilor, mărturisirile, laudele şi darurile. Astfel ei i-au convins pe oameni să ajungă la o treaptă atât de ridicată de mârşăvie şi de apucături nelegiuite, încât să le ducă şi jertfe de sânge. Astfel, aceşti zei nu au fost câtuşi de puţin buni, ci au fost mai degrabă pizmaşi, lipsiţi şi îndepărtaţi de toată fapta bună. Căci scrie aşa cu privire la ei Porphyrios în cartea a doua a tratatului său „Despre oprirea de a mânca ceea ce este însufleţit". „Prin cei potrivnici dintre zei se împlineşte toată vrăjitoria. Căci acei oameni care săvârşesc fapte rele prin vrăji, cinstesc pe aceşti zei potrivnici mai cu seamă şi pe căpetenia lor, şi aceşti oameni întrebuinţează în aceasta, multă imaginaţie. Şi aceşti oameni sunt în stare să ducă la rătăcire prin minunea ce o fac. Demonii cei răi pregătesc prin aceşti oameni filtre şi băuturi de dragoste, căci întreaga desfrânare şi nădejdea bogăţiilor şi a slavei se realizează prin aceştia şi în special înşelarea. Pentru că minciuna este un lucru familiar acestor demoni, deoarece ei vor să fie dumnezei şi să fie puterea care este deasupra lor şi îi stăpâneşte pe ei, astfel ca să apară că sunt Dumnezeul lor cel prea mare. Aceşti demoni se bucură de libaţiune (vărsare de vin) şi de grăsime, prin care lucruri, partea lor spiri-

tuală şi cea trupească se îngraşă şi astfel trăiesc prin vaporii umezi şi prin exhalaţii, încât în chip variat, trăiesc prin lucrurile variate. Şi demonii aceştia capătă putere şi se întăresc prin grăsimile provenite din sânge şi carne. Din această pricină, omul inteligent şi înţelept la minte, se va feri să facă asemenea jertfe, prin care el va atrage către sine pe asemenea demoni, ci se va osteni şi se va îndeletnici temeinic să-şi curăţească pe deplin sufletul. Căci (demonii aceştia) nu atacă un suflet curat pentru că el nu se aseamănă cu ei". Şi în altă parte Porphyrios se preface că unul dintre proorocii mincinoşi din Egipt, sau dintre preoţi, a vrut să afle pricinile (cauzele) şi a cutezat să afle sălbăticia nebuniei celei nesocotite a demonilor, spunând astfel: „Cum de ei înfăţişează theosofii, expuşi patimilor, cum se bucură de cuvintele obscene şi ruşinoase şi la fel de alte răutăţi asemănătoare?" Iar el (Porphyrios?) expune în detalii diversitatea ce se află în răutatea lăuntrică a acestor demoni: „Unii dintre ei aşează şi orânduiesc neamul şi specia supusă lor, să fie în afară şi pe dinafară de înşelarea firii (naturii), să aibă toate formele şi în multe feluri, prefăcându-se astfel şi simulând că sunt şi zei şi demoni şi suflete ale morţilor, de unde rezultă că pot să existe atât dintre cei ce sunt buni cât şi dintre cei răi. Dar de ce pot ei să atace şi să poarte război împotriva celor ce sunt cu adevărat buni, dacă sufletul lor ar fi bun? Într-adevăr, ei nu pot aceasta, dar îşi întrebuinţează greşit trupul lor şi batjocoresc şi împiedică deseori pe aceia care au ajuns la virtute, pentru că ei sunt plini de fumul mândriei şi se bucură de exhalaţii şi de jertfe".

Să privească deci (Iulian) în chip limpede pe Porphyrios, pe acela care cugetă la fel cu el şi avea aceleaşi superstiţii ca şi el, când exprimă şi arată părerile şi opiniile sale adevărate, cu privire la demoni. Căci Porphyrios spune că ei îşi pierd

timpul degeaba şi că se ridică împotriva acelora care vor să împlinească virtutea, că se bucură de exhalaţii (fumegări) şi de asemenea, se veselesc mult de jertfele cele sângeroase.

Dar noi vom găsi, că şi zeii pe care îi pomeneşte Homer, se bucură de o astfel de cinstire, dacă se poate numi acest lucru cinstire. Căci Zeus (Jupiter) spune: „Niciodată altarul meu nu a fost lipsit de ofrande şi de libaţiuni şi jertfele fumegă mereu. Aceste cinstiri ne revin doar nouă" (Iliada 4, vers 48). Dar şi argienii (locuitorii din Argos) aduceau jertfe " de tauri negri lui Neptun cel cu plete negre" (Odiseea 3, vers 6).

Însă este lucru împovărător să grăiesc toate acestea pe rând şi în amănunte, căci fiecare ştie că dumnezeii ce îi au păgânii, se bucură de fumul şi de arderile jertfelor (şi aceştia nu sunt dumnezei) ci mai curând demoni spurcaţi şi necuraţi. Drept aceea, David cel dumnezeiesc nu spune minciuni atunci când zice: „Toţi dumnezeii neamurilor păgâne sunt demoni".

Da, zice Iulian, dacă tu certi şi mustri jertfele elinilor păgâni şi dacă consideri aceste lucruri vinovăţii considerabile, atunci este neapărat de trebuinţă ca şi noi să acuzăm legea lui Moise, căci ea a poruncit să se înjunghie oi şi să fie aduse ca prinoase lui Dumnezeu. Haide deci să cercetăm cu amănunţime în măsura puterii noastre, care era felul învăţăturii de început, cea din legea veche şi încotro a privit şi ce scop a avut Dumnezeu când a îngăduit celor din vechime să aducă jertfe de sânge.

Planul cel dumnezeiesc nu este o aflare a unui lucru obligatoriu (care trebuie să fie în chip necesar aşa). Însă era fapta cuiva plin de dragoste, aceea de a lăsa să se aducă jertfe de sânge, de bucurie, şi aceea de a permite să facă în chip neîntrerupt, cei ce vor să împlinească astfel de jertfe şi

să le aducă pe ele spre a cinsti acest lucru, cu aprobarea şi acordul Său cel mai bun şi spre a cere ca pe ceva obligatoriu cinstirea datorată Lui din parte tuturor. Însă nu era un lucru lipsit de vătămare, înaintea lui Dumnezeu, şovăiala pentru facerea acestor jertfe a omului care a căzut în lenevire. Dumnezeu a arătat că lucrul acesta (aducerea de jertfe) nu este neapărat de trebuinţă pentru folosul omului, ba chiar e fără de voinţa şi îndemnul Său, şi că nu lasă să fie fără de prihană şi de pată pe aceia care i se închină în acest fel (cu jertfiri). Ba chiar El i-a mustrat şi la vremea potrivită i-a respins pe aceia care Îi aduceau jertfe şi pe aceia care oarecum se osteneau în zadar pentru nici una din faptele cele de folos, crezând că fac bine şi sunt plăcuţi Lui, pe aceştia i-a schimbat şi i-a întors către fapte mai bune. Căci Dumnezeu spune: „De ce îmi aduceţi Mie tămâie din Sabba şi cinamoniu de departe; arderile de tot ale voastre nu sunt primite (de Mine) şi jertfele voastre nu îmi sunt plăcute Mie" (Ieremia 6,20). Şi de asemenea adaugă: „Cine a cerut acestea de la mâinile voastre? Nu îndrăzniţi să mai călcaţi în curtea Mea. Dacă aduceţi făină de frunte, e în zadar; tămâierea este urâciune pentru Mine (Isaia 1, 12-13). Şi prin alt prooroc El a spus: „Arderile de tot ale voastre, împreună cu jertfele voastre,, adunaţi-le şi mâncaţi carnea. Căci nu am grăit Eu către părinţii voştri cu privire la arderi de tot şi de jertfe, în ziua în care i-am scos din ţara Egiptului" (Ieremia 7, 21-22). Căci Dumnezeu nu avea nevoie de sânge. Şi El nu a cerut această închinare aşa de grosolană şi de materială, ci o închinare subtilă şi inteligentă, desigur închinarea în Duh, aceea care este împlinită prin facerea tuturor faptelor bune, adică felul de viaţă frumos (fericit) şi neprihănit şi împodobit cu strălucirile izvorâte din faptele bune, căci acela este cu adevărat şi în chip real Binele, care

se manifestă prin puritatea contemplării îndreptate către El, prin curăţenia învăţăturilor pure, prin buna mireasmă cea gândită, care duce la calea cea dreaptă şi adevărată, la cunoaşterea nemincinoasă şi de blamat.

Era oarecum cu neputinţă să înlăture (Dumnezeu) pe Izrael de la starea de supuşenie din Egipt şi de asemenea de la deprinderile şi obiceiurile ruşinoase şu nelegiuite, pe Izrael care fusese vârât în nebunia nesocotită şi prostească din acea ţară, căci el avea încă o minte neputincioasă şi slabă, neputând umbla şi merge cu bărbăţie pe calea aceasta, aşa de deosebită, a vieţii celei nespus de frumoase şi de asemenea neputând ajunge la culmea faptelor celor bune. De aceea este evident şi lucru limpede, că Dumnezeu le-a orânduit legea lui Moise în chip duhovnicesc ca un pedagog şi învăţător de copii mici, spre a-i îndepărta de la rătăcirea închinării la mulţi dumnezei. Însă El a lăsat atunci şi le-a îngăduit celor supuşi mâinii Sale, precum era deprinderea lor pentru cinstirea cea veche (a Dumnezeirii), să aducă ei jertfe de mulţumire şi jertfe orânduite în chip limpede şi cu iscusinţă, pentru ca ele să facă să strălucească mai dinainte adevărul, ca în tipuri şi în umbre. Căci legea veche este o figură exterioară a adevărului şi prin ea se zugrăveşte taina lui Hristos.

Începuturile cunoştinţelor, întotdeauna sunt lipsite de ştiinţa deplină şi completă, dar ele se ridică încetul cu încetul, puţin peste ce era înainte şi astfel adaugă şi orânduiesc, conducând ca prin nişte trepte ce merg spre mai bine, mişcarea cugetului nostru către o cunoaştere mai temeinică şi mai largă.

La fel – precum spuneam eu la vremea potrivită – a strălucit nouă Hristos Mântuitorul tuturor. Atunci însă au încetat acele ce erau în tipuri şi s-a oprit slăbiciunea umbrei

ce se arăta în litere (în înţelesul literal). Căci El este Acela care a fost reprezentat acelora din vechime prin umbră. Aşadar, El a tăiat şi a întrerupt jertfele de sânge, îngăduite celor din vechime, ca fapte şi lucrări ce arătau exerciţiul şi practica lor, şi care jertfe împlineau chipul unei învăţături de început, potrivită copiilor cu bună chibzuinţă. Pentru că a spus Hristos: „Dumnezeu este Duh, şi cei ce se închină Lui în Duh şi în adevăr trebuie să i se închine" (Ioan 4, 24). Dar Domnul a arătat clar, grăind prin însuşi atotînţeleptul Moise, care era mijlocitorul legii vechi, că şi în vechime, puterea închinării şi slujirii, potrivit cu legea nu era lipsită faţă de El de prihănire şi de vinovăţie. „Dacă va nimici Domnul Dumnezeu neamurile păgâne, către care tu te-ai dus, acolo vei moşteni pământul lor şi îi vei moşteni pe ei şi vei locui în pământul lor. După ce vor fi nimiciţi dinaintea feţei tale, tu să nu cercetezi pe dumnezeii lor zicând: Cum fac neamurile păgâne acestea pentru dumnezeii lor, aşa voi face şi eu. Tu nu vei face aşa Domnului Dumnezeului tău. Căci urâciuni pe care Domnul le-a urât au făcut dumnezeii lor, căci şi pe fiii lor şi pe fiicele lor le-au ars pentru dumnezeii lor (Deuteronomul 12, 29-32).

Aşadar, El a oprit şi a interzis jertfele de sânge. Căci au făcut aceste jertfe către dumnezeii lor, cei care nu L-au cunoscut pe Dânsul. Şi neamurile păgâne au continuat să facă lucrul cu adevărat nespus de grozav, şi vinovăţie nelegiuită, care este împotriva însăşi a legilor firii, să ucidă măcelărind pe fiii şi fiicele lor. O, ce mare lipsă de omenie a zeilor protectori, o, ce cruzime cumplită şi minte de fiară, constând în aceea că oamenii deseori s-au sculat împotrivă şi au atacat pe aceia ce i-au supărat şi s-au luptat cu vrăjmaşii lor cu o mânie egală. Dar atunci când vătămarea se exercită asupra copiilor, atunci oamenii îşi taie şi îşi opresc

furiile lor şi se milostivesc de odraslele lor, ale fiecăruia dintre ei. Iar acei zei protectori – potrivit cu cele spuse de Iulian – cârmuind treburile omeneşti pentru ei înşişi şi în chip propriu, aşa precum este firea fiecăruia şi hotărârea lui, pe aceia care nu le-au făcut lor nimic rău, ba chiar şi pe aceia care au vrut să-i cinstească, îi fac să fie ucigători de copii. Şi ei se bucură de sângele de om, şi văzând pe cel ce li se închină lor mort şi ucis, pe altarele lor nelegiuite, socot acest lucru ca pe o desfătare.

Poate va zice cineva, că noi flecărim şi că îndreptăm o învinuire zadarnică împotriva elinilor păgâni, deoarece aceasta nu s-a întâmplat niciodată. Să vedem aşadar, din scrierile istoricilor elinilor (grecilor) dacă altarele şi templele zeilor ce le au ei, nu au fost prihănite de sânge de om şi de sânge amestecat cu praf.

Aristomenes din Mesina (Sicilia), a hărăzit ca jertfă lui Jupiter cel numit Ithometes, trei sute de morţi deodată. Şi el a adăugat la aceştia şi pe regele lacedemonienilor care era Theopomp. Este aşadar vrednic de admiraţie, potrivit lui Iulian, căpetenia şi cel mai înălţat dintre zei! Căci el (Jupiter) s-a bucurat şi a râs după obiceiul său, de bărbaţii aceia care au pierit în mod mizerabil şi a văzut plin altarul zeilor de părţile egale (ale jertfelor). Pentru că zeii au obicei să se desfete bucurându-se de nenorocirile oamenilor.

Iar sciţii, cei care locuiesc în jurul Chersonezului Tauric (Crimeia) măcelăreau pe străinii pe care îi prindeau, aducându-i jertfă zeiţei lor Artemida (Diana) şi atârnau capetele lor de porţile templului ei, ceea ce era o pradă plăcută zeiţei, aducându-i ei uciderea de oameni, ca pe un dar plăcut şi agreabil, pentru ca s-o arate mai crudă decât marea şi decât valurile ei însăşi, căci ea apuca şi răpea pe cei care scăpaseră şi făcea ca nădejdea de scăpare, a celor care

ajunseseră la ţărm să fie o ocazie de amuri. Iar Dorotheos, în volumul al patrulea din cartea sa despre lucrurile şi faptele din Italia, spune că Erechteu din Athena, a înjunghiat şi a adus jertfă demonilor sub-pământeni, cu cruzime, pe fiica sa proprie.

De asemenea, povesteşte Monumex în „Colecţia minunilor", că au fost ucişi şi aduşi jertfă unii oameni în cetatea Pellene a Thraciei lui Pelleu şi a lui Heiron. Şi tot astfel se zice că locuitorii din insula Lesbos au udat altarul zeului Dionisios cu sânge de oameni.

Iar superstiţia (credinţă deşartă) a elinilor păgâni, fiind la culmea ei, s-au făcut într-o vreme de către romani concursuri de lupte între războinici (lupte de gladiatori) şi se ascundea sub pământ un chip (statuie) oarecare a lui Chronos (Saturn), iar el prin pietre găurite primea (sângele) astfel ca să fie murdărit de sângele gladiatorului care cădea ucis.

Şi Porphyriu scrie în carte a doua a lucrării sale „Despre abţinerea de la alimente însufleţite" în felul următor: „Istoria, nu numai aceea pe care a pomenit-o nouă Theophrast, dar şi a altor multora, a adus amintirea (acestui fapt). Anume, că în vechime erau oameni ce sacrificau bărbaţi – şi noi spunem că aceasta nu era întâmplător – căci istoria este plină de astfel de jertfe şi ea ne înfăţişează îndestulătoare astfel fapte. Căci a fost jertfit un om zeului Chronos (Saturn) la Rodos în luna Metageition în a şasea zi. În cetatea de acuma Salamina, mai înainte numită Koronida, în luna Afrodision, după numele dat lunilor de ciprioţi, a fost jertfit un om zeiţei Agraulos, lui Kekrops şi nimfei Agraulida. Şi a rămas acest obicei până în vremurile lui Diomede, apoi s-a schimbat astfel ca bărbatul acela să fie adus jertfă lui Diomede. Căci era cuprins într-o singură împrejmuire templul Athenei (Minerva), acela a lui Agraulos (semi-zeiţei) şi a

lui Diomede. Şi acel om ce avea să fie măcelărit, era adus de către tineri (efebi) şi înconjura de trei ori altarul. Apoi preotul îl lovea cu suliţa în pântece şi astfel el era adus jertfă de ardere de tot, pe focul aprins al altarului".

Şi după altele, scrie Porphyriu: „Jertfeau şi în insula Chios lui Dionysios un om pe care îl tăiau în bucăţi, şi în insula Tenedos, precum spune Eulepis cel din cetatea Carystia. Apoi şi lacedemonienii (făceau aceasta) jertfind un om lui Ares (Marte), spune Apollodoros. Şi fenicienii în nenorocirile mari ale lor, fie a războaielor, fie a bolilor molipsitoare, fie ale secetelor, jertfeau un om dintre cei mai îndrăgiţi de ei, lui Saturn (Chronos) făcând vrăji şi descântece."

Acelaşi Porphyriu scrie: „Isteos, în colecţia jertfirilor din insula Creta, spune că cureţii în vechime jertfeau copii lui Chronos. Iar altarele zeilor lor erau prihănite cu sânge de oameni nenorociţi".

Dar poate vor zice unii, care au grijă (să ia apărarea) datinilor elinilor: da, într-adevăr, au existat ucideri de oameni în vechime. Dar cei ce obişnuiau să facă aceasta nu aduceau aceste jertfe zeilor înşăşi, ci mai mult demonilor răi şi nefaşti. Unde vom aşeza noi deci pe Chronos (Saturn) şi pe Jupiter, pe Marte (Ares) şi pe sora lui Apollon, pe lascivul şi aruncătorul de săgeţi, pe fiul lui Semele (Bachus), pe Dyonisios cel lovit de nebunie şi pe aceia care primesc închinăciuni, zeii care vin la rând mai apoi, sau poate pe aceia care sunt căpetenii printre zei, cărora li s-au adus jertfe de sânge, după cum spun scriitorii elinilor păgâni?

Sau păgânii vor mărturisi şi vor admite, că ei sunt răi, fiind demoni nefaşti şi nelegiuiţi, sau vor afirma că sunt dumnezei (şi într-un caz şi în celălalt) ei îi vor învinovăţi împreună cu noi, că au ajuns la culmea cruzimii întru totul şi că

nu sunt cu nimic mai prejos decât nebunia prostească a demonilor. Şi mai curând (vor admite) că din faptele săvârşite de ei înşişi se arată, că ei sunt, şi nu sunt alţii în afară de ei, demonii cei spurcaţi şi urâţi.

Deci să ne arate nouă păgânii, celor ce le punem această întrebare, care era scopul celor ce aduceau jertfe? Oare ca să nu li se întâmple lor ceva rău şi nedorit, de aceea s-au făcut ei ucigaşi de oameni? Oricum, noi spunem că toţi oamenii vor osândi cu multă străşnicie un astfel de scop spurcat şi prihănit.

Dacă cineva devine un ucigaş nelegiuit al propriilor săi copii, cum oare faptele însăşi şi lucrurile sale nu ar cădea pentru el în cea mai mare mizerie şi nenorocire cu putinţă, şi în străfundurile relelor? Căci ce ar putea oare să pătimească şi să sufere mai rău, după ce şi-a ucis propriul copil prin mâna sa dreaptă?

Femeia aceea scită şi sălbatică, vorbesc de descântătoarea şi vrăjitoarea soţie a lui Aetos (adică Medeea), şi-a iubit bărbatul la început, însă după ce nu a izbutit după speranţa ei să facă desfrânare, a devenit ucigaşă a copiilor săi, subiect al unei tragedii, precum şi basm pentru lumea veacului. Acestea toate, demonii spurcaţi şi prihăniţi şi născocitori ai întregii răutăţi, le-au hărăzit dăruindu-le închinătorilor lor. Şi păgânii spun că aceşti demoni ar fi în fruntea lucrurilor omeneşti, împreună cu zeii şi îngerii, datorită îngăduinţei lui Dumnezeu, Ziditorul tuturor.

Dacă însă, aderenţii lui Iulian ar putea spune că oamenii din vechime nu au adus jertfe zeilor, ci demonilor răi şi funeşti, jertfe nu numai de oameni ci şi de animale fără de raţiune, atunci pentru cine oare aţi clădit voi şi aţi înălţat templele din orice ţară şi din fiecare cetate şi aţi construit altarele ce se află în ele? Nu-i oare lucru limpede pentru tot

omul că, în fiecare templu până în vremea noastră, elinii săvârşesc faptele lor şi nu se află printre păgâni un om mic sau mare, nu se află o persoană particulară sau un om înţelept, sau din cei care sunt în cele mai mari demnităţi, nu se află nici dintre cei supuşi şi mici şi care nu are în el nimic vrednic de faimă, care să nu împlinească jertfe atât de urâte şi iubitoare de sânge?

Aşadar, ei au cinstit şi s-au închinat demonilor celor răi, care dacă trebuiau să fie îndepărtaţi prin jertfe expiratorii – precum spun elinii – oare nu era nevoie să încerce să realizeze acest lucru, prin alipirea şi ataşarea Tatălui şi Ziditorului tuturor? Acest lucru s-ar fi făcut foarte bine, dacă un om ar fi avut intenţia să vieţuiască cu cucernicie şi fără de prihană, şi dacă ar fi căutat să se facă asemenea cu preacuratul Dumnezeu, prin dorinţa tuturor şi voinţa de a făptui doar binele. Dacă noi vom fi mai tari decât nebunia prostească a păgânilor, nu vom mai fi prinşi de atacurile acestor demoni.

Scriptura este plină de mărturii pentru aceasta. Căci este scris: „Va poposi îngerul Domnului în jurul celor ce se tem de Dânsul şi îi va scăpa pe ei" (Psalm 33, 8).

Voi înfăţişa acum şi mărturiile elinilor păgâni înşişi, dintre care pe Porphyriu am pomenit deja şi care a scris astfel: „Din această pricină bărbatul înţelept şi cu minte îndestulată, va avea evlavie ca să aducă astfel de jertfe, prin care el va atrage pe aceşti zei către el şi astfel se va strădui să-şi cureţe de tot şi pe deplin sufletul. Căci demonii nu atacă un suflet curat, pentru faptul că nu este neasemănător cu ei".

Şi a cugetat şi a gândit în felul acesta şi Hermes numit de către păgâni de trei ori foarte mare (Trismegistul), întrucât şi el scrie astfel în cartea sa către Asclepios, cu privire la demonii cei nelegiuiţi, de care trebuie să ne ferim şi să fugim

repede: O singură păzire este, şi aceasta este neapărat de trebuinţă, evlavia. Căci pe un bărbat evlavios şi curat şi cucernic, nici un demon rău şi nici destinul nu poate vreodată să-l stăpânească şi să-l conducă. Pentru că Dumnezeu scapă pe un astfel de om care este în realitate străin de orice rău".

Aşadar, de ce să părăsim noi ceea ce este îndeobşte recunoscut, vrednic de toată lauda şi să spunem că trebuie să slujim riturilor acelora ce sunt aplecaţi spre rele, demonilor spurcaţi şi funeşti, aducându-le jertfe? Întrucât – aşa precum spuneam – elinii păgâni au adus jertfe lui Chronos (Saturn) şi lui Jupiter (Zeus), lui Dyonisios (Bachus) şi Athenei (Minerva) şi de asemenea lui Ares (Marte) şi celorlalţi demoni, ei sunt şi nu alţii, demonii cei răi şi plini de pizmă şi funeşti ai păgânilor care au furat numele Dumnezeirii.

Însă Iulian se ridică împotriva noastră şi în alt fel şi adaugă la cele pe care nu le judecă şi nu le înţelege drept, şi alte argumente, zicând:

IULIAN

Este vădit că firea oamenilor a aşezat legi în chip propriu ei, legi obşteşti şi pline de iubire de oameni, în care mai cu seamă, se află iubirea de oameni, dar în acelaşi timp, a aşezat şi legi sălbatice şi inumane, pentru care a stat la bază o fire potrivnică moravurilor. Căci legiuitorii au adăugat puţine la firile şi la deprinderile (omeneşti) prin cârmuirea şi dirijarea lor. De aceea sciţii l-au primit pe Anacharsis ca pe un om ieşit din minţi. Şi de asemenea, nu se pot afla la neamurile care sunt la Apus, la care nu se găsesc decât foarte puţini oameni ce pot să filosofeze şi să se ocupe de matematici, sau oameni aplecaţi spre îndeletniciri de acest fel, cu toate că stăpânirea romanilor a domnit mult timp asupra

acestor neamuri. Asemenea popoare (din Apus), au învăţat doar dialectica şi retorica, fiind oameni destul de uşuratici, şi nici nu au primit învăţătură. Acest fapt pare în chip sigur să fie datorat naturii. Aşadar, care este deosebirea de moravuri dintre neamuri şi dintre legiuiri?

CHIRIL

Deci tu vei acuza deosebirea dintre firea oamenilor şi că nu trebuie să fie învinuit în toţi oamenii o singură raţiune şi un singur temei al firii lor. Căci – pe cât se pare – noi nu am fost făcuţi în acelaşi fel (cu toţii), ci mai degrabă noi ne deosebim în chip firesc unul de altul. Aşa că unuia i-a fost sortit să aibă o fire cu dispoziţii fericite şi iubitoare de virtute, iar altuia o fire rea şi mârşavă.

Dar cum se poate vedea şi recunoaşte atunci libertatea fiecărui cuget şi minţi? Căci atunci nu ar sta în noi înfăptuirea, fie a unei fapte bune, fie a unui lucru rău. Şi atunci noi trebuie să mergem, chiar fără voia noastră şi în mod iraţional (necugetat), acolo unde legea deprinderii naturale ne conduce pe noi. Deci este un lucru greu pentru natura umană să lupte, ba chiar cu neputinţă. Aşadar, dacă este cineva crud şi neîndurător, el este silit la aceasta de legi naturale, şi trebuie să fie absolvit (iertat) scitul de clevetirea (calomnia) aceasta, şi tot astfel orice minte care e aplecată spre lipsa de blândeţe şi cruzime.

Şi dacă înţelepţii în aceste lucruri aşează legi potrivite şi în raport cu deprinderile firilor (omeneşti), iar la greci şi la romani nu este nici o lege barbară în ceea ce priveşte năravurile şi faptele săvârşite, vreau să spun, totuşi se află la greci şi la romani o mare lipsă de bărbaţi blânzi şi înţelepţi sau care să se îngrijească mult de înţelepciune. Căci este cu neputinţă să forţezi şi să faci silnicie asupra firii (omeneşti) pentru ca să nu fie de pildă în ceea ce se găseşte.

Dacă – aşa precum crede Iulian – unii oameni bolesc de o rătate naturală, aceasta constituie pe cât socot eu, o acuză şi o vină evidentă a Aceluia care i-a adus pe ei la existenţă. Căci El a creat cele rele, cu toate că prin firea Sa El este bun. Şi atunci, cum Acela care ştie şi poate să răsplătească faptele drepte, a creat şi a săvârşit cu raţiune şi cu temei deplin lucrurile noastre omeneşti, cum a purtat El grijă de făpturile sale zidite? Sau mai curând, oare nu a făcut El o nedreptate evidentă, dacă a aruncat unor oameni în chip natural şi conform firii lor păcatul şi lipsa de blândeţe, repulsia faţă de învăţătură şi de înţelepciune?

Deci Alexandru, elevul lui Aristotel, grăieşte astfel cu privire la Dumnezeu în „Cuvânt despre purtarea de grijă a lui Dumnezeu": „Raţiunea spune că El neîncetat şi fără de oprire lucrează şi produce energiile cele foarte bune şi fericite, conform cărora şi existenţa Sa se află şi se produce purtarea de grijă a Sa pentru cele ce sunt supuse Lui aici, întrucât este bun şi făcător de bine. Căci este propriu pentru orice bine să fie de folos". Şi cum a fost de folos Făcătorul de bine acelora care au căpătat în firea lor de la Dânsul ceea ce nu îi este plăcut Lui, căci este datoria oricui care este bun, să vrea faptele bune."

Dar poate Iulian va fi silit să spună că nu se află cuprins înlăuntrul naturii umane răul şi că legile s-au făcut asemănătoare şi în raport cu natura deprinderilor (moravurilor). Însă ce i-ar fi de folos aceasta, lui Iulian, pentru a dovedi că neamurile (păgâne) au fost atribuite unor zei protectori şi purtători de grijă pentru popoare, ori demonilor sau îngerilor? Dar Iulian, spune, socot eu, că aplecarea cugetului supuşilor corespunde şi este în acord cu moravurile şi deprinderile celor ce îi stăpânesc pe ei. Pentru că Iulian, spune că potrivit cu fiecare fiinţă (esenţă) a zeilor urmează şi se află şi nea-

murile păgâne cele cârmuite de ei. Aşadar, dacă sciţii şi alte neamuri sunt cruzi şi fără de milă şi asemenea fiarelor în ceea ce priveşte obiceiurile şi dacă sunt cinstite alte moravuri dintre cele mai mârşave şi de dispreţuit de către multe neamuri păgâne, atunci trebuie neapărat ca să fie la fel şi asemenea aceia care le poartă lor de grijă şi le cârmuiesc pe ele.

Aşadar, în ce fel Dumnezeu, care iubeşte binele, e legat strâns şi a înjugat de asemenea conducători, pe omul cel care a fost creat pentru virtute? Dar, zice Iulian, sciţii nu l-au primit pe Anacharsis care era ieşit din minţi (pentru ei). Din care pricină, Măria Ta, împărate Iulian? Oare fiindcă aparţineau sciţii unei naturi care căpătase în ea însăşi lipsa de omenie? Atunci cum se face că scitul a putut să-şi iasă din minţi? Căci Anacharsis însuşi era scit de neam. Şi a fost într-atât de admirat de elini (greci) ca fiind înţelept, încât unii au socotit că trebuie să fie numărat în rândul celor şapte înţelepţi. Însă întrucât Iulian, în ajutorul ideilor lui pe care le cugetă el în chip inexact, acuză şi condamnă neştiinţa şi prostia popoarelor din părţile apusului, şi spune că la aceste popoare nu se află nici un ştiitor al ştiinţelor a căror ansamblu constituie o educaţie deplină, în afară de foarte puţini bărbaţi, de aceea, haide să spunem la aceste cuvinte ale sale, că puţini oameni sunt cu dorinţa de a învăţa, cu toate că ştiinţa, oamenii nu o au în fire. Dcă cele ce sunt în afară de natura omului nu pot nicidecum să fie dobândite şi căpătate, cum se face că acei oameni au ajuns să le aibă pe ele? De aceea noi, câtuşi de puţin nu vom învinui pe Ziditorul tuturor, ca şi cum ar fi vârât răutatea naturală în unii. „Căci Dumnezeu a privit – zice Scriptura – toate câte le-a făcut şi a văzut că sunt bune foarte" (Facerea 1, 31). Ci noi, vom atribui mai curând deosebirea dintre moravurile neamurilor

păgâne, deprinderilor şi educaţiei lor şi căpeteniilor generaţiilor, iar legile fiecărui neam, care se aseamănă între ele, poate le vom atribui convingerilor şi ideilor acelora care le-au orânduit pe ele. Şi nu este greu deloc pentru cei ce vor să vadă, că unii din romani şi dintre greci sunt răi şi foarte lipsiţi de minte, cu toate că legile îi duc pe ei către toatele faptele cele vrednice de admiraţie. (Şli poate vedea cel ce vrea) că nu toţi barbarii sunt sălbatici şi că unii din ei ajung la un aşa de mare grad de bunătate şi de cucernicie, încât capătă un nume vrednic de invidiat.

Astfel povesteşte Alexandru,numit Polistor, în cartea sa despre „Simbolurile lui Pythagora", că Pythagora a învăţat la un bărbat Zara, de neam asirian. Şi aşa-zişii prooroci la egipteni, au cugetat înţelepciunea (au făcut filosofia). Şi de asemenea şi chaldeenii asirienilor şi druzii salaţilor şi samanii dintre bactrienii persani, şi nu puţini dintre celţi şi magii la perşi, şi la indieni gimnosopliştii şi însuşi Anacharsis la sciţi şi Zamolxis în Thracia. Apoi spun unii (istorici) că dintre neamurile hipas-coreene (de la miazănoapte) cele care locuiesc dincolo de munţii Ripei (peste Munţii Urali) se află oameni care se ocupă cu înţelepciunea şi ei se fereau de mâncăruri scumpe şi ei nu admiteau un fel de viaţă ca al locuitorilor din cetatea Siberia şi ei iubeau doar ca să folosească roadele pomilor.

Iar Aristobul, peripateticul (elev al lui Aristotel) scrie aşa într-un loc: „Dar toate cele care au fost grăite despre natură de către cei din vechime, au fost spuse şi de învăţaţii care erau în afară de Grecia, unele de către brahmanii cei de la indieni, altele de către aşa-numiţi iudei cei ce se află în Siria".

De asemenea, se povesteşte că Hippe, fata centaurului Cheiron, care s-a căsătorit cu Aiolos l-a învăţat pe el

filosofia cea naturală, căpătând ea această ştiinţă ca pe o moştenire de la părintele ei. Iar Euripide spune despre ea: „Iar ea, cea dintâi a proorocit cele dumnezeieşti prin povestiri clare din răsăriturile stelelelor". Şi sunt foarte multe pilde de acest fel. Dar să nu pară cuvîntarea mea împovărătoare pentru ascultătorii mei, prin adăugirile mai multor exemple. Este deci clar şi limpede fără îndoială că născocirile minţii acestora sunt pline de nesocotinţă. Şi noi nu suntem strînşi, legaţi şi obligaţi de a fi răi sau buni ca printr-o necesitate absolută şi o silnicie a legilor naturii. Ci noi obişnuim să mergem ici şi colo prin cugetările noastre libere şi dezlegate.

Însă iubitorul de învinuiri şi batjocoritorul şi cel ce se împotriveşte cumplit nouă (adică Iulian), se aruncă de colo până colo întotdeauna şi schimbă argumentele şi cuvintele sale dintr-o parte în alta, după întâmplare întotdeauna, dar îşi bate joc şi îşi râde de Scriptura cea insuflată de Dumnezeu. Dar neînţelegând absolut nimic din cele ce se află, iarăşi adaugă următoarele:

IULIAN

Moise a dat o cauză mitică neasemănării dintre limbile umane. Căci el spune că fiii oamenilor, strângându-se au voit să clădească un oraş şi în el un turn mare. Şi că Dumnezeu a spus că trebuie să coboare la ei şi să amestece limbile vorbite de ei. Iar pentru ca nu cumva să creadă cineva că este o clevetire aceasta, noi vom citi următoarele din cărţile (sau cuvintele scrise) ale lui Moise: „Şi ei au zis: haide să ne clădim nouă un oraş şi un turn, al cărui capăt să fie până la cer şi să ne facem nouă un nume, înainte ca să ne risipim noi pe faţa întregului pamânt. Şi a coborât Domnul ca să vadă cetatea şi turnul pe care l-au clădit fiii oamenilor. Şi a spun Domnul: Iată un singur popor şi o singură limbă au toţi şi ei au început să facă aceasta şi acuma nu va lipsi lor

(nu se vor opri) ceea ce s-au apucat ei să facă. Coborând noi acolo, hai să le amestecăm limba lor, pentru ca fiecare să nu audă glasul aproapelui său. Şi i-a risipit pe ei Domnul Dumnezeu pe faţa întregului pământ şi au încetat să construiască oraşul şi turnul" (Facerea 11, 3-8).

Dacă socotiţi voi că este bine să credeţi acestea, de ce nu credeţi voi cele grăite de către Homer cu privire la Aleazo, că au născocit să aşeze trei munţi unul peste altul, „ca să fie cerul accesibil" (Odiseea vers 316). Şi eu afirm că acest lucru este apropiat mult de acel basm. Voi însă acceptând primul basm, pentru care pricină oare respingeţi şi aruncaţi la o parte întreaga poveste spusă de Homer, care este de la zei? Însă eu socot că lucrul acesta trebuie trecut sub tăcere faţă de oamenii nevinovaţi, anume că deşi oamenii din întreaga lume ar fi folosit o singură limbă şi o singură glăsuire, nu ar fi putut să construiască o cetate să ajungă până la cer, chiar dacă ar fi prefăcut în cărămizi pământul întreg. Căci ar fi fost trebuinţă de infinit de multe cărămizi, care să poată să fie în număr şi cantitate tot atât de mare cu pământul întreg, pentru ca să ajungă până la cercurile lunii.

Se admitem însă că s-au adunat toţi oamenii, folosind o singură limbă şi că au făcut cărămizi din întreg pământul şi au săpat în ea cariere de piatră. Cum ar fi ajuns ei până la soare, chiar dacă un fir subţire ar fi fost aşezat şi întins de ei?

Deci pe acest basm, care în mod evident este un basm (creştinii) îl socot că este adevărat şi cu privire la Dumnezeu ei au părere că se temea de înţelegerea dintre oameni şi din această pricină El a amestecat limbile vorbite de ei. Şi cu toate acestea, voi creştinii, cutezaţi să vă mândriţi cu cunoaşterea lui Dumnezeu.

CHIRIL

Ce idei sunt mai urâte şi mai de jos decât acestea? Căci Iulian a crezut, că Dumnezeu care este peste toţi, s-a temut de atacul venit din partea oamenilor şi a coborât ca să amestece limbile lor, pentru ca nu cumva să construiască un turn ceresc în chip minunat şi să-l răstoarne de pe tronurile împărăţiei Sale. Cum, însă acela care s-a avântat de frică, până la atâta temere, precum a socotit Iulian, acest om teribil în cuvinte, a coborât El oare ca să amestece limbile lor, ca să observe bine oraşul şi cetatea în care fusese aşezată? Sau poate rămânând El sus şi fiind înlăuntru tronurilor Sale, nu este deloc imposibil şi lucru de necrezut că ar fi suferit vătămări din partea acelora ce îi voiau răul. Dacă ar fi luptat El pe pământ împotriva lor, ar fi biruit uşor oare? Cu toate acestea ar fi fost fapta şi acţiunea unuia care se temea şi avea frică. Ca să nu fugă la aceea care doreau cu ardoare să se împotrivească lui, oricum ar fi trebuit să plece şi să se ducă cât mai departe. Şi eu ştiu bine că grăiesc nepotrivit aceste cuvinte, cu privire la cel de mai sus. Căci Dumnezeu este atotputernic şi nimic nu este nerealizabil pentru El, dacă este aprobat şi admis de El. Însă era neapărat de trebuinţă să vădim pe adversarul nostru, care obişnuieşte, din pricina marii sale repulsii faţă de învăţătură şi înclinării sale spre critică şi blam, că este şi acum nesocotit şi lipsit de minte, că fierbe şi revarsă cuvinte ale unei minţi ce şi-a ieşit din temelii şi din fire. Pentru că el imaginează ceea ce socoate că trebuie să fie vrednic de crezare, zicând că nu ar reuşi oamenii de pe pământ chiar dacă ar preface în cărămizi tot pământul,să ajungă până la cercurile lunii. Însă şi noi afirmăm că această întreprindere nu era cu putinţă de realizat pentru oamenii din acea vreme. Însă trebuie neapărat să arătăm pricina acestui lucru. Căci noi nu spunem că Dumnezeul tuturor a fost înfricoşat şi s-a temut,

aşa precum crede el (Iulian), şi că El a împărţit şi a divizat în multe limbi pe aceia care clădeau cetatea, sau pe aceia care înălţau în ea turnul, şi spuneau că mai curând El le-a făcut o binefacere şi i-a oprit, ferindu-i de suferinţe şi osteneli zadarnice.

Întrucât oamenii care au trăit cu puţin timp înainte, din pricina marii lor nelegiuiri, Dumnezeu i-a nimicit complet, aducând peste ei potopul, de aceea zic, temându-se ei ca nu cumva să pătimească suferind aceeaşi nimicire mai târziu, au fost biruiţi de osteneli şi de ocupaţii ruşinoase şi necugetate. Căci ei aproape că au ridicat împotriva planurilor şi proiectelor lui Dumnezeu, cugetarea şi hotărârea lor şi astfel s-au străduit să-şi înalţe un turn mai înalt ca norii, fiind cu totul lipsiţi de minte, nenorociţii de ei. Deoarece au crezut poate că vor fi mai puternici şi mai tari ca să nu sufere potopul, şi astfel dacă potopul ar mai fi venit încă o dată – precum spuneam – ei să scape fugind în sus. Priveşte dar (cititorule) păcatul oamenilor din vremea aceea, hotărârile lor cele lipsite de minte, întreprinderea lor cea deşartă (zadarnică), dispreţul faţă de slava lui Dumnezeu.

Pentru că era cu neputinţă ca Dumnezeu să grăiască minciună vreodată, (Dumnezeu) a făgăduit că nu va mai aduce al doilea potop peste oamenii de pe pământ. Căci El a spus aşa către Noe cel minunat: „Nu voi mai adăuga încă să arunc blestem peste pământ din pricina faptelor oamenilor, pentru că cugetul oamenilor se pleacă fără de grijă în fapte rele din tinereţea lor" (Facerea 8, 21). Prin urmare, era cu neputinţă ca atotputernicul Dumnezeu să-l scape din mână pe unii oameni, dacă ar fi vrut să-i pedepsească. Şi ca să nu ajungă să construiască lucruri zadarnice şi fără rost, în dauna celor neapărat de trebuinţă pentru folosul lor, Dumnezeu i-a risipit şi i-a făcut să grăiască în multe limbi, ca

astfel să nu-i pedepsească şi osândească. Dacă Scriptura cea sfântă, spune că oamenii din acea vreme s-au sfătuit şi au cugetat să înalţe turnul până la cer, noi afirmăm că ei nu au plănuit şi nu au gândit să ridice clădirea până la cer însuşi. Căci acest lucru nu ar fi fost cu putinţă. Ci mai curând are obiceiul Scriptura cea insuflată de Dumnezeu, aşa după cum este vorbirea obişnuită şi la noi chiar, să accepte în locul ideii de „sus" şi „înalt", cuvântul "cer". Pentru că aşa de pildă, cântă dumnezeiescul David, şi foloseşte o vorbire hiperbolică (exagerată) cu privire la acei care navighează şi sunt corăbieri de mare: „Ceia care coboară pe mare în corăbii, săvârşind munca pe ape multe, aceştia văd lucrurile Domnului şi minunatele Sale fapte în adâncul străfundului. Se înalţă până la cer şi coboară până în adâncurile străfundurilor" (Psalm 106, 23-26).

Întrucât (Iulian) aminteşte de aloazi şi spune că este un făuritor de poveşti şi de basme neadevărate acela pe care el îl admiră (adică Homer) şi care a dat naştere însăşi dumnezeilor, al căror închinător şi adorator a devenit Iulian, de aceea zic, haide să spunem şi noi ceva pe scurt cu privire la aceasta.

Ce lucru extraordinar reprezintă faptul, că pe vremuri, nişte tineri străluciţi prin puterea trupului lor, plin de căldură şi mândri şi umpluţi de îmgâmfare, şi-au ridicat în sus sprânceana (în semn de sfidare, de mândrie) dinaintea cerului? Iar Homer vrând să arate şi să indice care erau năravurile şi deprinderile lor, în chip de exemplu – pe câte socot eu – el le ataşează un lucru mare şi nespus de greu, spunând în chip hiperbolic (exagerat) că, cică ar fi fost scopul lor oarecum, să facă pentru ei cerul accesibil (să meargă ei în cer), dacă ar fi fost cu putinţă, ca cei mai înalţi dintre munţi să poată să primească aşezarea unora peste alţii. Însă

fie că acestea au fost spuse ca o minciună şi o înşelăciune de către Homer, şi atunci trebuie dată la o parte ca ceva vrednic de basme şi de povestiri, fie că lucrurile stau şi au fost astfel, iar atunci aceasta nu înseamnă nimic pentru noi.

Întrucât însă Iulian ne spune: „Fixându-vă cugetarea la povestirile lui Moise, mai cutezaţi încă să vă mândriţi cu cunoaşterea lui Dumnezeu", în acest caz, spune-mi cititorule, de ce zice Iulian că acesta este un lucru dintre cele cu neputinţă? Căci să fie un lucru recunoscut şi mărturisit de toţi, că aceia care au plănuit să înalţe un turn mai înalt decât norii, din pricina marii lor nesocotinţe, au greşit şi au păcătuit faţă de ceea ce se cuvenea, şi au avut nişte idei şi gânduri condamnabile, aşa precum au fost fără îndoială şi cei doi fii ai lui Aaloes. Dar ce are aceasta de-a face cu Dumnezeu? Căci dacă Dumnezeu s-ar fi temut de fapta întreprinsă de ei şi acest lucru ar fi fost scris de către Moise, atunci Iulian să facă dovada acestui lucru şi eu voi tăcea. Dacă însă Dumnezeu a oprit ostenelile zadarnice ale unor oameni care nu aveau minte, de ce atunci Iulian ocărăşte şi insultă zadarnic şi de ce nu are frâu la gura sa, fiind fără măsură, căci el mai adaugă:

IULIAN

Iarăşi mă întorc la acelaşi fapt. Moise a spus în ce fel Dumnezeu a amestecat limbile. Iată cauza (n-a spus-o el), anume că S-a înfricoşat Dumnezeu ca să nu facă oamenii ceva împotriva Sa, având ei cerul accesibil şi făcându-l să fie astfel, şi întrucât vorbeau aceeaşi limbă şi cugetau la fel între ei. Dar lucrul acesta (al amestecării limbilor) cum l-a făcut Dumnezeu? (Moise zice) că Dumnezeu a coborât din cer, întrucât nu putea să facă aceasta de sus – pe cât se pare – dacă nu ar fi coborât pe pământ. Cu privire la deosebirea de obiceuri şi de legiuiri, însă, nici Moise, nici altul nu a lămurit

şi n-a dat nici o explicaţie, cu toate că deosebirile de legiuiri şi de orânduiri politice sunt mai mari decât deosebirea cu privire la limbi. Căci cine dintre elini (greci) spune că trebuie să se împreune cu sora, cu fiica sa cu mama sa? Numai că acest lucru este judecat ca fiind bun, de către perşi. Şi de ce trebuie ca eu să înşir pe rând fiecare obicei, pe iubirea de libertate, pe nesupunerea care însoţeşte pe germani, maleabilitatea şi blândeţea sirienilor, a perşilor şi a parţilor, şi îndeobşte a tuturor barbarilor care se află la răsărit şi la miazăzi, şi să înşir toate câte îndrăgesc stăpânirile regeşti.

Dacă acestea se întâmplă fără purtarea de grijă cea mare şi dumnezeiască, atunci de ce oare să cercetăm şi să căutăm noi cele mai mari şi de preţ, şi de ce să slujim în zadar pe Acela care nu are nici o purtare de grijă, pe cel care nu se ocupă şi nici nu-i pasă nici de vieţile, nici de moravurile, nici de justiţie, nici de aşezarea politică, oare se cuvine însă să aibă parte de cinstirea noastră? Câtuşi de puţin. Vedeţi la câtă prostie şi absurditate merge concepţia aceasta. Căci cu privire la viaţa omului, toate acele dintre faptele bune care sunt văzute şi considerate în el, acele fapte ale sufletului, stau în frunte, iar lor le urmează cele ale trupului.

Dacă acuma (Dumnezeu) dispreţuieşte bunătăţile (calităţile bune) ale sufletului Nostru, atunci El nu se îngijeşte şi nu poartă de grijă nici de starea şi situaţia noastră firească (trupească) şi nici nu ne-a trimis El învăţături şi legiuitori, aşa precum a trimis evreilor conform celor spuse de Moise şi de proorociii cei de după el.

Şi pentru ce motiv vom avea noi să-i mulţumim lui Dumnezeu?

CHIRIL

Mai înainte chiar, noi am spus că Iulian debitează minciuni şi este îngâmfat, şi nu ia seama deloc, la lucrurile ade-

vărate, cu privire la Dumnezeu. Căci el îşi închipuie că a fost biruită de frică şi de teamă mintea Cea pură, şi că Ea n-a fost în stare să împartă în vorbitori de multe limbi pe oamenii de pe pământ, dacă n-ar fi coborât jos în lume, lăsând cele de sus şi coborând de pe tronul Său cel preaînălţat.

Însă eu cred că cineva ar putea să-i spună următoarele: Cuvântarea ta se referă la Dumnezeu, fârtate, adică la Cel care a construit cu lucrările (energiile) Sale negrăite Universul, către Care şi dumnezeiescul David cântă în Psalmi: „Unde mă voi duce eu de la duhul Tău şi de faţa Ta unde voi fugi eu oare? Dacă voi fugi la cer, Tu acolo eşti. Dacă voi coborî în iad, Tu eşti de faţă acolo" (Psalm 138, 7-8). Că toate sunt pline de Dumnezeu, acestea ne întăreşte însuşi Mântuitorul care spune: „Oare nu umplu Eu cerul şi pământul, zice Domnul (Ieremia 23, 24). Atunci cum de nu se ruşinează Iulian când spune, că de n-ar fi coborât Dumnezeu pe pământ, nu ar fi reuşit să împartă în vorbitori de limbi deosebite şi multe pe cei de pe pământ? Sau poate, cu adevărat, socoteşte el (Iulian) că a fost coborârea aceasta cu trupul şi supune el firea cea netrupească (a lui Dumnezeu) legilor trupurilor şi se apucă să creadă că Dumnezeu S-a folosit de mişcări (deplasări), de mutare şi de schimbare din locul Său, adică a făcut aceasta, Cel care nu este în nici un loc precis, Cel care este fără de mărime şi de fiinţă, Cel care nu este părtaş deloc la delimitare (în spaţiu).

Dacă Iulian îşi bate joc şi îşi râde de glăsuirea lui Moise care a a scris că Dumnezeul tuturor a coborât de sus pe pământ, nu a ştiut şi nu a aflat (Iulian) că Moise s-a folosit de expresii omeneşti, cunoscând el prea bine măsura (dimensiunile, proporţiile) în cuvinte folosite de firea omenească. Căci firea omenească nu are expresii care să poată să râvnească la slava lui Dumnezeu.

Deoarece însă, Iulian cercetează şi examinează îndeaproape, cum şi de ce la neamurile păgâne se arată o deosebire a moravurilor şi a legilor, despre care Moise, sau cei care au fost prooroci după el, nu au spus absolut nimic, despre aceste chestiuni, şi întrucât după aceea Iulian comparând chipurile şi felurile deosebirii (spune) că pentru greci şi romani este un lucru urât şi scârbos foarte a se căsători cu mama şi a se împreuna cu surorile, şi că aceasta este acceptat de alte popoare, apoi întrucât (Iulian) cuprinde în raţionamentul său nesupunerea germanilor şi moravurile rele ale altor neamuri, aşadar, întrucât Iulian osândeşte şi învinuieşte pe Dumnezeul tuturor pentru nepurtarea Sa de grijă şi lenea Sa faţă de noi, afară doar de cazul când El nu ar fi legiuitorul şi Cel care a hotărât fapte atât de urâte şi detestabile, pentru aceasta haide prin urmare să-i spunem lui următoarele:

Greşeşti omule, căci pentru acei oameni, care pe vremuri în chip foarte nebunesc au clădit turnul acela, ce trebuia să ajungă până la cer, faptul că se înţelegeau între ei în vorbire, era spre vătămarea şi păgubirea lor. Din această pricină Ziditorul (Demiurgul) raţiunii şi al cuvântului, a amestecat limbile lor. Căci cum ar fi putut să convingă pe Dumnezeu Cel iubitor de bine, ca neamurile străine să se deosebească şi să difere în obiceiuri şi năravuri şi în deprinderi, astfel ca ele să nu fie deloc asemenea între ele? Iar pricina, ori ca să spun aşa, originea acestui lucru întâmplat, este urmarea faptului, că nu toţi oamenii au vrut să cinstească viaţa cea slăvită şi neprihănită. Pentru că noi spunem, că natura omului a fost făcută de către Ziditorul tuturor, să nu fie lipsită de nici un bine (bun) şi să aibă de la sine şi prin sine dobândirea cunoaşterii a ceea ce îi este ei de folos. Şi Scriptura, cea insuflată de Dumnezeu, vine în

ajutorul cuvintelor noastre. Căci multe pofte şi năvălirile diferitelor patimi, strică inima şi îndepărtează mintea fiecărui om de la raţiune şi este neapărat obligatoriu să fie supus cineva celor rele, care îl prind şi îl apucă. Întrucât cugetul oricărui om este de sine stătător şi liber, pentru ceea ce îi pare nimerit, chiar dacă unii oameni au fost învăţăţi şi educaţi de către legiuiri rele, către ceea ce este drept şi bun, cu uşurinţă ar putea să se mute schimbându-se către bine şi ar putea să voiască cele de folos aducătoatre, fără ca să facă să înceteze legile naturii, pentru a se apleca spre rele şi fără să fie siliţi să meargă spre ceea ce este împotriva lor ci, aşa precum spuneam, având ei putinţa în chip deplin slobod să se mute şi să se schimbe spre bine. Din care pricină deci, spune Iulian, trebuie să socotim noi că prin intervenţia şi ajutorul lui Dumnezeu, neamurile păgâne au fost divizate şi împărţite în acele deosebiri ale moravurilor şi ale legilor? Cu toate că este un lucru limpede şi vădit pentru orice om, că dacă ar fi vrut ca toţi oamenii să vieţuiască după voia şi plăcerea lui Dumnezeu, toţi ar fi avut un singur fel şi chip de trai şi s-ar fi înclinat pe deplin cu toţii spre facerea de bine şi de asemenea ar fi fost o singură lege şi un singur fel de viaţă.

Întrucât – aşa precum ziceam – noi am dispreţuit felul de viaţă potrivit oamenilor şi am părăsit petrecerea cea bună şi cea întru totul conformă legii şi plăcută lui Dumnezeu şi am luat în schimb cea vrednică de dobitoace, cea urâtă şi trupească, am luat bronzul în locul aurului, după cuvântul mitului lui Homer, fiind biruiţi de multe plăceri. De aceea zic, noi am rămas înapoia lucrurilor celor mai de folos, punând înainte ceea ce nu era de folos, desfătarea şi plăcerea momentană. Şi din această pricină, noi ne-am deosebit în ceea ce priveşte moravurile şi obiceiurile. Fiindcă unii din noi, nu

am fost întru totul vrednici de osândire, iar alţii am fost vrednici de pedeapsa cea mai grea.

Aşadar, pentru această pricină, să nu fie învinuit Dumnezeu, ca şi cum El nu ar fi avut purtarea Sa de grijă faţă de noi, neglijând-o şi ca şi cum ar fi dispreţuit şi socotit fără valoare aşezarea noastră naturală (condiţia noastră naturală). Căci dacă El ar fi cunoscut şi ar fi ştiut pe unii dintre cei care erau în ceruri, care aveau fiecare o naştere deosebită şi felurită, şi care aveau o fire ce nu era conformă cu a noastră, atunci pe cât socot eu, nu ar fi grăit El cu privire la oameni. Dacă ar fi fost în afară de raţiunea şi de hotarele stării de om, adică de ar fi fost întru totul nesemănătoare nouă, unele vieţuitoare, cu altă natură, nu ar fi fost deloc asemenea oamenilor. Însă să vină aici Iulian înaintea noastră şi să ne arate el pe un asemenea animal, pentru ca să nu socotim noi că învinuirea lui Iulian împotriva lui Dumnezeu este vană şi zadarnică, când zice el că Demiurgul a fost leneş şi fără de grijă faţă de condiţiunea noastră naturală.

Dar nu a fost nici un astfel de animal şi aceasta nu este cu putinţă. Ci mai degrabă Iulian se înşeală şi greşeşte – precum spuneam – şi poate el confundă şi identifică lucrurile (firile) omeneşti cu moravurile şi legile ce le au acestea.

Aşadar, expunerea noastră în cele arătate mai înainte, a lămurit şi clarificat în chip îndestulător, că Dumnezeu a dăruit mulţimilor de neamuri păgâne şi pe Moise şi legea (veche) şi pe prooroci. Întrucât expunerea noastră a arătat că şi cei din sângele lui Avraam şi însuşi dumnezeiescul Avraam, fiind de neam străin şi din ţara chaldeilor, au fost chemaţi la cunoaşterea adevărului de către Dumnezeu. Şi de asemenea, Dumnezeu a mântuit pe aceia care erau în Egipt supuşi închinărilor la idoli, prin mijlocirea lui Moise şi le-a dat învăţătură de început, prin legea cea veche către

faptele drepte şi neprihănite. Aşa că după raţiunea exactă a acestui lucru, începutul chemării popoarelor străine, poate să fie conceput pe bună dreptate că a fost Avraam şi după el aceia care s-au născut din el. A fost trimis şi proorocul Iona ca să propovăduiască locuitorilor din Ninive şi nu de bună voia sa a fost, ci cu porunca lui Dumnezeu a fost trimis în călătoria sa.

Căci Dumnezeu este atotputernic peste toţi, fiindcă El este domn şi făcător al tuturor. Iar Iulian socoteşte că puterea Lui se opreşte şi ajunge de-abia până la hotarele ţării iudeilor şi că El are drept parte şi moştenire a Sa oarecum, puterea de a stăpâni doar pe aceia din sângele lui Izrael. Şi de asemenea, Iulian crede că Dumnezeu se deosebeşte puţin de ceilalţi care sunt cârmuitori ai neamurilor păgâne, pe care îi tot numeşte în sus şi în jos dumnezei şi demoni. Căci el spune iarăşi în felul următor:

IULIAN

Dar luaţi seama şi vedeţi, ca nu cumva şi nouă să ne fi dat Dumnezeu pe aceia pe care voi nu-i recunoaşteţi ca dumnezei şi cârmuitori buni, şi care nu sunt deloc mai mici decât Acela al Iudeii, ce este cinstit şi slăvit de iudei de la început, Dumnezeul care are ca parte a Sa să poarte de grijă doar de iudei, aşa cum a spus Moise şi cei ce au fost după el până la voi.

Dacă cel care a fost cinstit şi slăvit de către evrei este Demiurgul, care este protector şi apărător al lumii, pentru ca noi să cugetăm un lucru mai bun cu privire la El, El ne-a arătat bunătăţi mai mari decât ale lor, cele ale sufletului şi cele ce sunt în afară de suflet, despre care noi vorbeam puţin mai înainte. Iar el ne-a trimis şi nouă legiuitori, care nu au fost deloc mai răi decât Moise, ci chiar mult mai buni decât el.

CHIRIL

Întrucât, din cele pe care le-a scris Moise şi aceia care după el au fost sfinţi prooroci, Iulian încearcă să arate că Dumnezeu stăpâneşte doar peste Iudeea, haide în chip foarte folositor şi neapărat de trebuinţă, ca şi cum am înfrâna înapoia sa cuvintele sale, să arătăm că el spune minciuni. Căci Moise a propovăduit pe un singur Dumnezeu adevărat şi firesc, Acela preaînălţat şi Acela care este peste toţi şi care este dincolo de orice făptură născută (făcută). Şi el spune că Dumnezeu a făcut universul acesta prin Fiul Său în Duhul Sfânt, şi acest lucru Moise ni-l lămureşte limpede prin multe cuvinte.

Iulian însă, acest om de treabă, aşează rânduit în numărul demonilor celor spurcaţi, pe Dumnezeul Cel preaînălţat, Cel care este peste toţi şi e mai presus de toată făptura zidită, care are în chip fiinţal slava stăpânirii faţă de toate. Căci Iulian zice: Vedeţi şi luaţi seama, că nu cumva şi nouă ne-a dat Dumnezeu pe Dumnezeu şi cârmuitorii buni pe care voi nu i-aţi recunoscut, care nu sunt cu nimic mai mici decât acela ce este cinstit şi slăvit de către evrei. Tu spui că ţi s-a dat ţie şi celor de o religie (credinţă) cu tine cârmuitori (protectori) buni şi dumnezei? Care sunt aceşti cârmuitori ai neamurilor păgâne ce au fost daţi şi cui oare au fost daţi ei? Oare locuitorii peninsulei Taurice, oare sciţilor şi oamenilor lipsiţi de omenie dintre barbari, la care deloc nu se află blândeţea şi domolirea? Căci se cinsteşte (acolo) furia şi nestăpânirea întru nelegiuirea moravurilor, iar la ei este de laudă şi de slavă uciderea de oameni. Oare au fost daţi cârmuitorii perşilor, care au grijă şi se ostenesc să se căsătorească cu mamele lor. Ba nu, zice Iulian, grecii şi romanii sunt cârmuiţi de către legiuiri bune şi umane şi ei au zei buni şi demoni buni, care sunt peste toţi.

Atunci, Măria Ta, cum de nu era un lucru mai bun şi mai înţelept, ca pentru toate neamurile să existe învăţători buni, de treabă, blânzi şi făcători de fapte bune? Căci ar fi fost acest lucru spre slava lui Dumnezeu. Şi întrucât El este bun, oare nu admiţi că era neapărat de trebuinţă şi obligator, să se arate ca dăruitor al oricărui bun, la ceia ce erau supuşi sceptrului Său?

Dar zice Iulian, dacă Acela care este cinstit şi slăvit de către evrei, are stăpânirea Sa limitată, ca unul din ceilalţi Dumnezei, noi avem şi am primit dumnezei mai buni. Dacă El este însă Ziditorul imediat al lumii, noi atunci cugetăm ceva mai bun despre El. Căci El face să se coboare Ziditorul imediat al lumii, care este în rândul al doilea şi prin firea celui dintâi Ziditor. Pentru că (elinii păgâni) aşezând Binele înaintea lui Dumnezeu spun că El este imobil, şi dând la o parte cu totul purtarea de grijă faţă de noi, inventează un nou Dumnezeu, pe care îl consideră foarte apropiat de făpturile zidite. Dar zice Iulian, dacă El este aşa, atunci noi cugetăm mai bine cu privire la El.

De acum voi înceta să discut în chip subtil şi în mod strâns cuvintele lui Iulian despre acestea. Totuşi îi cer lui Iulian să ne arate cum şi în ce fel cugetă păgânii mai bine despre Dumnezeu, atunci când hărăzesc altor dumnezei împărăţia peste neamurile păgâne, fiind ei (dumnezeii) mai mulţi decât putinţa de numărare. Pentru că nu era oare un lucru mai bun pentru Dumnezeu, ca să stăpânească peste toţi şi să fie slăvit El cu laudele venite din partea tuturor? Cum ar fi putut să fie lucru plăcut lui, îndrăgit de Dânsul, ca neamurile păgâne să primească învăţăturile de început de la unii şi nu aşa cum i-ar fi plăcut Lui? Sau (cum a fi fost plăcut Lui) ca neamurile păgâne să vieţuiască astfel şi în aşa mod, încât dacă binele este temeiul Său, să-L aţâţe la mânie pe

El, întrucât nici unul din ele nu a ţinut seama de hotărârile şi voinţele Sale.

Noi vom arăta şi învăţa la vremea potrivită, că învăţătorii noştri (ai creştinilor) sunt în chip nemărginit mai buni decât legiuitorii sau înţelepţii sau învăţătorii elinilor păgâni. Însă Iulian, aşezându-se temeinic la născocirile sale şi aproape că angajându-se cu plată pe sine însuşi ca apărător (avocat) al minciunii, zice iarăşi:

IULIAN

Ceea ce spunem noi, anume că, dacă nu ar fi fost pentru fiecare neam străin un conducător al poporului, adică Dumnezeul protector al său, un înger supus Lui şi un demon, şi un fel special şi particular de suflete, care să slujească şi să servească celor mai puternici (dintre demoni sau zei) nu s-ar fi stabilit diferenţierea dintre neamuri, în ceea ce priveşte legiuirile lor, acest lucru deci să fie arătat şi demonstrat, cum s-a făcut aceasta în alt fel.

Într-adevăr nu este suficient să se spună: „A grăit Dumnezeu şi S-a făcut", căci trebuie ca firile celor făcute (create) să asculte de poruncile lui Dumnezeu. Ceea ce spun acuma, voi zice şi mai limpede.

A poruncit Dumnezeu să se ducă în sus focul, de pildă, şi jos pământul. Oare nu trebuie ca porunca lui Dumnezeu să se împlinească, nu trebuia ca focul să fie uşor, iar pământul greu? În chip asemănător este şi pentru alte lucruri.

Şi după alte cuvinte zice Iulian: „În acelaşi fel este şi cu privire la dumnezei. Pricina este că neamul oamenilor este stricăcios şi muritor, pe bună dreptate şi lucrările (faptele) lui sunt stricăcioase şi schimbătoare şi întru totul trecătoare şi mutabile. Însă Dumnezeu fiind veşnic, se cuvine ca şi poruncile lui să fie veşnice. Iar poruncile Sale fiind astfel veşnice, sau sunt ale firii (naturii) lucrurilor şi fiinţelor exis-

tente, sau sunt de acord cu firea (natura) lucrurilor şi fiinţelor existente. Căci cum ar fi cu putinţă ca firea (natura) lucrurilor si fiinţelor să se lupte cu porunca lui Dumnezeu? Cum ar putea să nu fie de acord? Aşadar, dacă Dumnezeu a poruncit ca limbile să se amestece între ele şi să nu se înţeleagă între ele, tot astfel a fost şi cu orânduirile politice ale neamurilor străine, apoi numai cu porunca singură a Sa a făcut Dumnezeu acest lucru şi numai astfel a orânduit ca noi oamenii să avem în chip firesc această diferenţă între noi. Pentru că trebuie mai întâi să existe şi să aibă naturi deosebite, cele care printre neamurile străine aveau să fie deosebite şi diferite.

Se arată şi se vede acest lucru şi prin trupuri, dacă cineva ia seama şi observă, căci sunt foarte deosebiţi şi nu se aseamănă între ei germanii şi sciţii pe de-o parte, libienii şi ethiopienii (negri) pe de altă parte. Oare şi aceasta este o poruncă simplă (a lui Dumnezeu) şi aerul sau aşezarea ţării nu contribuie oare deloc la situaţia faţă de corpurile cereşti?

CHIRIL

Eu apreciez, că am înfăţişat în chip foarte îndestulător pricina deosebirii dintre neamuri şi dintre legi, potrivit căreia neamurile se îndepărtează unele de altele. Căci noi am atribuit aplecărilor (înclinărilor) provocate de preferinţe şi învăţăturilor date de strămoşi, faptul că unii au obişnuit să-şi petreacă viaţa într-un fel sau altul. Însă ne va veni în ajutor pentru această demonstraţie, pe deasupra, şi faimosul autor de piese de teatru, acela care a cântat în tragediile sale patimile (suferinţele) multora, adică Sophocle. Iar el a scris aşa: „Căci toată cetatea este a căpeteniilor şi de asemenea întreaga armată, iar muritorii care făptuiesc cele rele, sunt prin alegere de bunăvoie şi de la învăţători şi nu se întâmplă datorită unei obligaţii naturale. Dacă, aşa cum spune Iulian,

acorda neamurilor străine nişte dumnezei cârmuitori şi unor demoni purtători de grijă, a fost pricina deosebirii dintre neamurile acestea şi dintre legiuiri, atunci să ne demonstreze aceasta. Pentru că eu îl voi întreba pe Iulian, dacă demonii protectori au plecat şi au aprobat moravurile oamenilor şi alte legiuiri lor, având ei alte cugetări şi fără să vrea ei aceasta, sau dacă acei care erau supuşi demonilor, fiind biruiţi de cei ce erau mai tari ca ei şi fiind obligaţi şi siliţi să-i asculte (pe demoni), au fost convinşi şi au dat ascultare modului de viaţă plăcut acestor demoni, şi dacă nu cumva, mai degrabă atraşi de înclinaţiile voinţei lor, acei oameni s-au îndreptat spre facerea acestor fapte cinstite şi slăvite de fiecare din ei. Aşadar, dacă dumnezeii aceia s-au întâlnit cu moravurile şi legiuirile oamenilor şi le-au suportat, şi dacă lucrul acesta nu a fost voit de ei şi au primit această învăţătură mai curând decât au biruit ei, şi au înjugat acestor dumnezei supuşii lor, atunci toate acestea se dovedesc prin chiar faptele petrecute.

Însă cum a supus Dumnezeu neamurile păgâne unor demoni, care nu au ştiut sau nu au putut să aducă aceste neamuri, la părerea şi la hotărârea Lui? Care era folosul din această faptă (a lui Dumnezeu) ar trebui să ne arate Iulian. Dacă însă aceia ce erau supuşi, urmau legiuirile cârmuitorilor de neamuri, atunci pe bună dreptate trebuie să le atribuim acestor cârmuitori şi demoni, cauzele deosebirii neamurilor, în ceea ce priveşte calitatea şi a moravurilor şi a legilor, a deosebirii acesteia mari, considerabile şi inegale.

Aşadar printre dumnezeii aceştia protectori, sau conducători ai neamurilor păgâne şi printre aceşti demoni, se află cei ce sunt aspri şi răi şi neîmblânziţi, mânioşi şi ucigaşi, şi aceia ce au vrut să îndrăgească cele mai mârşave dintre toate faptele rele. Căci aşa precum se înfăţişează neamurile

păgâne cele supuse, tot astfel este neapărat obligatoriu să fie cugetaţi (concepuţi) cei care le cârmuiesc pe ele.

Şi cum să nu fie o ocară şi o insultă limpede adusă împotriva lui Dumnezeu, a spune că toţi oamenii de pe pământ au fost abandonaţi şi cedaţi (de către El) unor demoni aşa de spurcaţi, şi care ştiu şi pot să aducă pe oameni către toate faptele cele nesocotite şi prosteşti.

Mai există un lucru greu de suferit peste toate acestea. Căci spune Iulian, trebuia să existe naturi diferite pentru acei oameni care aveau să fie deosebiţi şi neasemenea, pentru ca faptele lor să fie de acord (să corespundă) cu poruncile lui Dumnezeu. Deci, aşa precum era obligatoriu ca focul să fie uşor prin natura sa, pentru ca să aibă putinţa de a se duce în sus, iar pământul să fie greu ca să aibă însuşirea de a sta jos şi să rămână, în acelaşi mod şi chip unii dintre cei ce se aflau printre oameni şi în rândul lor, aveau o fire rea şi aşa au fost făcuţi de către Demiurg (Ziditor) pentru ca să poată să asculte şi să se supună voinţei conducătorilor acelor neamuri (demonii).

Şi ce argument va fi îndeajuns de tare pentru a-l ajuta pe Iulian, atunci când blamează pe unul dintre cei ce cugetă drept? Şi cum va scăpa Iulian de învinuirea că răstoarnă şi îşi bate joc de Ziditorul tuturor, şi pe bună dreptate (este această învinuire), dacă el este creator al unor firi rele? Dacă Iulian spune că Demiurgul (Ziditorul), a fost adus la aceasta în chip involuntar şi fără de voinţa Sa, atunci el a fost învins de cineva care este mai mare şi mai puternic şi care a putut să-L silească pe El, şi există cineva care e mai puternic decât Dânsul. Dacă însă a făcut aceste firi rele în chip voit şi câtuşi de puţin fără să vrea, şi dacă Iulian afirmă că Demiurgul a mers către aceste fapte în chip voit, atunci cum de este El bun şi se trage din Bine?

Căci aşa spune Plotin cu privire la Demiurg, şi el nu exprimă părerea sa, ci mai curând opinia lui Platon. El spune că Binele este tatăl inteligenţei cauzale care există, şi Binele este ceea ce este mai presus de inteligenţă şi mai presus şi dincolo de fiinţă. El numeşte într-adevăr foarte des, ceea ce există şi inteligenţa şi ideea. Iar din inteligenţă se trage sufletul. Iar argumentele acestea nu sunt noi şi nici de acuma, ci demult au fost spuse, dar nu dezvoltate. Iar Iulian aduce mărturie, că argumentele de acuma sunt tâlcuiri şi comentarii ale acelora din vechime.

Prin urmare, dacă spune că Binele este tatăl Demiurgului (Ziditorului) şi El a zidit firi care nu sunt bune, atunci blamul şi neprihănirea se revarsă asupra Binelui însuşi, deoarece a ajuns la el printr-un intermediar – vreau să spun eu – prin Demiurgul imediat al lumii.

Căci acestor (învăţaţi elini) li s-a părut că este drept să afirme aceasta. Şi eu mă mir mult că el ia şi culoarea pielii trupului drept argument pentru a trebui să admitem şi să înţelegem, că o fire deosebită se află la (diferitele) neamuri străine. Însă el nu îşi dă seama că greşeşte, dacă crede că se află ceva adevărat când gândeşte şi spune aceasta. Căci ar fi trebuit – pe cât socot eu – ca toţi cei care au aceeaşi culoare (a pielii) să aibă aceleaşi păreri şi să se acorde în ideile lor. Şi dacă există cineva cu piele albă şi acela este om bun, trebuie ca să nu fie nici un om bun printre aceia care nu sunt astfel (cu pielea neagră). Şi dacă tot aşa, vreun om bun (închis la culoare) sau negru este bun, de asemenea trebuie ca nici un om ce are trupul alb să nu fie bun. Oare această argumentaţie nu e vrednică de luat în râs? Oare Iulian nu spune fleacuri şi lucruri deşarte şi nu varsă cuvinte pline de prostia cea mare? Cum să fie acest lucru îndoielnic? Iulian vorbeşte cu îndrăzneală împotriva învăţăturilor evlaviei şi calomniază

pe sfântul Moise. Iulian crede că Moise a cugetat gânduri de ale sale proprii şi a fost în rătăcire şi spune minciuni şi falsifică adevărul. Căci zice aşa (Iulian):

IULIAN

Moise, care cunoaşte aceasta, a ascuns totuşi fapta aceasta şi el a atribuit numai lui Dumnezeu singur, amestecarea limbilor. Căci Moise spune că Dumnezeu, nu numai că a coborât şi nu spune că unul singur a mai coborât cu El, (ci zice) că au fost mai mulţi, iar cine şi care au fost aceştia nu spune. Este evident că Moise a presupus şi a admis pe aceia care erau apropiaţi de Dumnezeu şi aceştia au coborât împreună cu El.

Aşadar dacă, la amestecarea limbilor, nu numai Domnul singur, dar şi aceia care erau cu Dânsul au amestecat limbile, pe bună dreptate ei ar putea fi presupuşi şi admişi ca pricinuitori ai acestei stări de lucruri.

CHIRIL

Numai că Moise nu a mărturisit în chip clar şi făţiş şi câtuşi de puţin nu a recunoscut şi nici nu a vrut – ca să spunem aşa – ca să coboare alţii împreună cu Dumnezeu pentru amestecarea limbilor, ci Moise doar atât a scris: „Haide şi coborând noi să amestecăm limbile lor acolo" (Facerea 11, 7). Şi atunci cum ghiceşte Iulian aici, ceea ce îi place lui, şi cum de spune că aceia care au pogorât erau dumnezei, asemănători şi deopotrivă de mari în slavă cu Dumnezeu cel după fire? Dar dumnezeiescul Moise în chip foarte limpede şi nu o singură dată, ci de mai multe ori, a osândit pe dumnezeii cu nume mincinoase şi a spus că trebuie să ne închinăm la un singur Dumnezeu: „Domnului dumnezeului tău să i te închini, şi pe el singur să-L slujeşti". Şi spune apoi iarăşi: „Cel ce aduce jertfă altor dumnezei, se va stârpi, ci (să aducă jertfă) numai Domnului" (Ieşirea 28,

13). Şi a mai spus din partea persoanei lui Dumnezeu: „Nu vei avea tu alţi dumnezei în afară de Mine" (Ieşirea 20, 3). Atunci cum de ştie Iulian că sunt alţi dumnezei care au coborât şi au lucrat ceva împreună cu Dumnezeul cel unul singur, cel după fire şi cel adevărat?

Dar cum a atribuit oare (Moise) cuvintele acelea: „haide"şi „să coborâm noi" unuia singur? A ştiut prea bine Moise că Dumnezeu este unul şi că o singură fire a Dumnezeirii primeşte închinarea noastră în sfânta şi de o fiinţă Treime, adică şi Tatăl, şi Fiul şi Sfântul Duh. Şi aceasta chiar dacă noi credem că fiecare (dintre cele trei persoane) acum numite, este ceea ce este prin persoana şi ipostaza deosebită şi aparte. Pentru că Tatăl este Tată, Fiul este Fiu, şi Sfântul Duh este Duh, însă identitatea fiinţei lor îi adună laolaltă.

Însă expunerea noastră a înfăţişat şi a dezvăluit mai înainte, că şi învăţătorii lui Iulian, aceia mai cu seamă care au avut părută înţelepciunea şi care au fost admiraţi de către el, au extins până la trei, ipostaza, firea cea dumnezeiască şi curată. Însă nu este nici o supărare dacă voi explica acestea pe scurt.

Aşadar, Platon spune că Dumnezeu cel mai înalt este Binele. Din el a răsărit strălucind inteligenţa şi aceasta este Ziditorul (Demiurgul) imediat al lumii, căci primul (Dumnezeu) se află în nemişcare. Şi Platon introduce în al treilea rând sufletul, prin care toate sunt mişcate şi sunt însufleţite (zice el). Şi acestea le spune Platon. Noi însă având o învăţătură sănătoasă şi adecvată adevărului, cu privire la dumnezeirea cea înălţată, spunem că Fiul s-a născut din Dumnezeu Tatăl, că are aceeaşi fire şi este asemenea Tatălui în toate privinţele. (Şi spunem) că a purces (din Tatăl), Duhul cel Sfânt, în care vieţuiesc (primesc viaţă).

Precum spuneam, iese, în chip negrăit din Tatăl, Duhul cel Sfânt de viaţă făcător. Şi El este dat făpturii zidite prin Fiul. Aşadar, Moise a cunoscut firea cea neprihănită şi unică a Dumnezeirii din Sfânta Treime. Din această pricină el foloseşte când singularul, când pluralul. Aşa este acet text: „Să facem pe om după chipul nostru şi după asemănarea noastră". Fiindcă Dumnezeu nu a creat nişte alţi colaboratori ai Săi pentru facerea omului. Ci în expresia „să facem" şi „după asemănarea noastră" este arătarea şi indicarea Sfintei Treimi celei de o fiinţă. Aşadar, şi aici în acel citat: „Haide, ca pogorând noi să le amestecăm limbile", nu arată (Domnul Dumnezeu) că şi-a luat alături de sine şi alţi dumnezei. Cum ar putea să fie aceasta şi în ce fel? Nu este deloc aşa. Ci Dumnezeu semnifică şi dezvăluie în chip acopeit taina cea sfântă şi mare şi vrednică de iubire a Sfintei Treimi. Însă acest lucru vrednic de minunare e următorul fapt: cu toate că Iulian crede despre el şi este socotit (şi de alţii) că este deştept, totuşi nu se ruşinează deloc de Dumnezeu, Cel care iubeşte virtutea, să-i ataşeze şi să-i atribuie perversitatea moravurilor omeneşti. Şi Iulian spune că Dumnezeu împreună cu alţii, este pricină şi cauză a unor fapte atât de ruşinoase şi nelegiuite. Iar amestecarea limbilor are o explicaţie foarte limpede a cauzei ei. Ziditorul (Demiurgul) tuturor a vrut să împiedice construirea zadarnică a Turnului de către oamenii din acea vreme, şi de fapt i-a împiedicat împărţindu-i în mulţimea limbilor (vorbite). Şi cu acest lucru nu a vătămat deloc pe aceia care au pătimit această amestecare a limbilor, astfel ca să devină ei răi din buni, şi din moravuri foarte bune să treacă la moravuri rele. Pentru că este cu putinţă oricărui om să placă lui Dumnezeu şi să vieţuiască în chip strălucit, chiar dacă ar avea o limbă străină şi chiar dacă limba sa nu s-ar potrivi cu glasurile elinilor (gre-

cilor). Dar pervertirea moravurilor, cum să nu fie păgubitoare oamenilor de pe pământ, dacă sunt vrednice de ură moravurile barbarilor şi cruzimea lor şi nestăpânirea la mânie şi nepotolirea în pofte şi neînfrânarea pentru ucidere (nepedepsirea pentru ucidere) şi toate acele fapte care sunt condamnate de legile noastre? Şi cum Dumnezeu, cel iubitor al Binelui, ar putea crea perversitatea moravurilor? Însă Iulian rezumând (sau luând de la cap) întreaga sa expunere, iarăşi spune:

IULIAN

Vrând eu să grăiesc pe scurt, am cercetat cu amănunţime multe lucruri. Deoarece, dacă Demiurgul lumii ar fi acela ce a fost propovăduit de către Moise, noi am avea convingeri mai bune despre El, noi care admitem că el este Stăpânul tuturor şi că alţii sunt conducători şi stăpâni ai popoarelor. Aceştia din urmă se află supuşi Lui (Stăpânului tuturor) şi că sunt nişte dregători ai împăratului, fiecare din ei îndreptând şi cârmuind grija sa în chip deosebit, şi în acest caz, noi nu L-am aşeza pe El (pe Dumnezeul lui Moise) şi nu L-am face să fie egal şi asemenea cu dumnezeii ce sunt puşi sub autoritatea sa. Dacă însă Moise, cinstind pe un dumnezeu parţial şi limitat i-a atribuit lui stăpânirea peste toţi zeii, este mai bine şi mai de folos ca cei ce ne ascultă pe noi să cunoască pe Dumnezeul tuturor şi totodată să cunoască şi pe Dumnezeul lui Moise, decât să cinstească numai pe Acela care a primit o stăpânire a unei părţi mai mici (din lume) în loc să cinstească pe Ziditorul tuturor.

CHIRIL

Este desigur Ziditorul tuturor Acela care a fost propovăduit de preaînţeleptul Moise, şi El este Stăpânul tuturor, a celor văzute şi a celor nevăzute. Şi dintre cele ce există nu este nici una care să nu se supună sceptrului Său.

Iar Iulian zice că a cugetat ceva mai bun cu privire la Dumnezeul acesta, atribuind demonilor spurcaţi şi lepădaţi de la El, împărăţia Sa proprie.

Şi Iulian născoceşte iarăşi că, dacă Dumnezeu, căruia noi i ne închinăm este un dumnezeu parţial (a unei părţi din lume), este mai bine ca să cunoaştem pe Dumnezeul cel unul şi al tuturor. Dar dacă noi am cunoscut pe Dumnezeul cel unul peste toţi, expunerea mea aceasta lungă a arătat-o (mai înainte).

Însă să audă şi din partea noastră aceia care se află rătăciţi împreună cu acest (Iulian) (acel cuvânt al Scripturii): „Surzilor auziţi, şi surzilor priviţi" ca să vedeţi închinările acestea spurcate şi vrednice de luat în râs. Depărtaţi-vă de (dumnezei) parţial şi cu nume mincinos, sau mai curând înlăturaţi pe acei care nu sunt deloc dumnezei şi închinaţi-vă împreună cu noi Dumnezeului celuia unul şi după fire adevărat.

Însă va fi uşor pentru aceia care vor să cunoască şi să înţeleagă prin Scriptura cea insuflată de Dumnezeu, că Iulian grăieşte minciuni, zicând că Dumnezeul tuturor a atribuit împărăţia Sa unor alţi dumnezei, unor guvernatori (mari dregători) şi unor cârmuitori ai popoarelor. Eu voi încerca să arăt, că acest lucru nu a fost voit de Dânsul. Oare Izrael neglijând şi sustrăgându-se de la mântuirea Sa, pe vremuri, în pustiu, n-a făcut un viţel? Iar pentru această faptă S-a mâniat mult Dumnezeu şi a grăit către Moise, dezvelitorul de taine sfinte: „Mergi, coboară de aici tu şi poporul tău, pe care tu l-ai adus din ţara Egiptului în ţara pe care am promis-o (să o dau) lui Avraam şi lui Isaac şi lui Iacob spunând Eu: Seminţiei voastre o voi da-o pe ea şi voi trimite pe îngerul Meu înaintea feţei tale. Nu voi merge cu tine, pentru că poporul acesta are grumazul învârtoşat".

Şi spune (Scriptura) că auzind poporul cuvântul acesta aspru, a jelit, a plâns (ca pentru un doliu) şi a grăit El către Moise: „Dacă tu însuţi nu vei merge, nu mă duce pe mine acolo. Şi cum va fi cunoscut cu adevărat de către mine că am aflat har de la Tine, eu şi poporul Tău, dacă Tu nu vei merge împreună cu noi? Şi a grăit Domnul către Moise: „Acest cuvânt al tău pe care l-ai grăit tu, îl voi face Eu".

Priveşte deci şi ia seama că Izrael este condus de către Dumnezeu şi că el socoteşte acest lucru ca pe un rod al fericirii celei mai înalte. Şi întrucât Izrael nu puţin a mâniat pe (Dumnezeu) aplecându-se spre apostazie, a primit ca pe o pedeapsă, faptul de a fi supus şi de a fi conduşi de îngeri. Şi s-ar putea spune că Dumnezeu le-a făgăduit lor pe îngerul cel cârmuitor ca pe un sfânt, dar fără de comparaţie (nu se putea compara cu Dumnezeu) era acesta.

Aşadar, este mai bine să fim sub stăpânirea Dumnezeului tuturor şi să nu fim supuşi sub jugul altora, în afară de Dânsul, lucru pe care l-a şi respins atotînţeleptul Moise, rugându-se fierbinte de El. Dar întrucât era unul din lucrurile neapărat de trebuinţă şi folositoare, ca Izrael să fie sub stăpânirea unui înger, nici Moise n-a putut respinge (refuza) aceasta, şi nici însuşi Dumnezeul tuturor nu a acordat acest bine celuia căruia îi era refuzat. Întrucât a oprit însă mânia Sa, spunând Dumnezeu că El însuşi va fi împreună cu ei prin sine, cu toate că Izrael păcătuise, de aceea este lucru evident că nu este ceva nedorit, nici urât de Dumnezeu să cârmuiască pe oamenii de pe pământ, nu prin mijlocirea cuiva, ci imediat, şi ca să spunem noi aşa, cu fapta şi cu lucrarea Sa însăşi. Şi de asemenea nu este un lucru nepăgubitor (nedăunător, nevătămător) pentru oameni, a se afla sub stăpânirea altora, fie cârmuitori de popoare, fie îngeri,

chiar dacă ei ar fi buni, sfinţi şi supuşi jugului lui Dumnezeu, cel care este peste toţi.

Eu voi adăuga însă şi altceva, care nu este lipsit de folos pentru cititori. Demonii cei răi şi apostaţi (lepădaţi de Dumnezeu) şi-au împărţit şi distribuit oamenii de pe pământ. Însă S-a întrupat în om, Cuvântul cel unul născut al lui Dumnezeu, mâna dreaptă cea atotputernică a Tatălui, mâna ce are stăpânire peste toate, pentru ca după ce i-a scăpat de silnicia asupritoare a acelor (demoni), să-i ducă pe oamenii prinşi de aceia, la Dumnezeu şi Tatăl. Şi noi vom da crezare preaînţeleptului Pavel, slujitorul tainelor Sale care scrie: „Aşa precum în Adam toţi mor, tot astfel în Hristos primi-vor viaţă. Fiecare în rânduirea sa. Început a fost Hristos, apoi cei ai lui Hristos la venirea Sa, după aceea la sfârşit când va da stăpânirea de împărat lui Dumnezeu şi Tatăl, când va face să înceteze toată cârmuirea şi toată domnia şi toată puterea" (I Corinteni 15, 22-24).

Auzi (cititorule) că încetând toată stăpânirea şi toată puterea, nimicindu-se cu totul asuprirea cea silnică a diavolului, Fiul va transmite stăpânirea de împărat lui Dumnezeu Tatăl, şi ducând-o pe ea Născătorului Său, o va lua pe ea care a fost răpită de un tiran. Căci El nu se elimină pe Sine de la Stăpânirea Sa de împărat atunci când El dă împărăţia Sa lui, ci o ia liberă şi slobozită precum spuneam eu – de vrăjmaşii ce fuseseră înlăturaţi, şi nimeni din cei de pe pământ nu vor mai fi stăpâni şi împăraţi, ci numai El Tatăl singur prin Fiul împreună cu Duhul cel Sfânt.

Întrucât, Acela care S-a făcut şi om după chipul nostru, şi a suferit crucea, dispreţuind ruşinea, a scăpat pe oamenii de pe pământ, pentru ca să înlăture stirpea nelegiuiţilor demoni de la tirania faţă de noi.

Cartea a cincea

Fericitul David arată, că neînfrânarea limbii este cea mai mârşavă dintre boli. De altfel, el a făcut rugi pentru aceasta spunând: „Pune, Doamne, strajă gurii mele, şi poartă de împrejmuire în jurul buzelor mele. Nu apleca inima mea spre cuvinte rele" (Psalm 140, 3-4). Căci eu aş spune că este un lucru vrednic de toată răsplata, a vrea să cugeţi în chip înţelept cele ce se cuvin, să le cugete cei care au cu adevărat mintea bine întemeiată şi pe deasupra, a te folosi de cuvinte ce nu pot fi criticate. Pentru că este scris: „Dacă cineva nu greşeşte cu cuvântul, acesta este un bărbat desăvârşit care poate să conducă înfrânând trupul său" (Iacob 3, 2). Deoarece, cum ar putea să nu critice şi să nu blameze cineva pe bună dreptate, folosirea neînfrânată şi slobodă a limbii şi umblarea ei lipsită de orice piedică către toate cuvintele acelea foarte condamnabile? Şi, cred eu, că spune cineva, că acei oameni care se află cuprinşi de boli atât de cumplite, oameni ca acesta au ajuns mai presus de orice răutate.

Haide deci, să arătăm noi, că astfel de om a devenit Iulian, cel iubitor de învinuiri şi pricini şi osândiri, acela care are în obiceiul său obişnuit şi comun insulta şi ocări împotriva noastră. Şi el se foloseşte atât de mult de dragostea sa, de critică şi de blam, ca nici unul dintre scriitorii (elinii) care au trăit înainte de el, şi care au fost acuzatorii religiei creştinilor. Iar el a cutezat să grăiască peste cele spuse de aceia, să

vatăme şi să insulte legea adusă prin preaînţeleptul Moise, să acuze mult şi puternic, strigând împotriva poruncilor lui Dumnezeu. Astfel dacă există o vinovăţie şi o acuzaţie de prostie, ea este îndreptată spre bună dreptate asupra lui. Căci el scrie aşa:

IULIAN

În legea aceea admirată a lui Moise, numită decalogul, scrie astfel: „Nu vei fura, nu vei ucide, nu vei aduce mărturie mincinoasă". Fiecare dintre porunci, ar fi fost scrisă cu acele cuvinte însăşi care zice Moise că le-a scris chiar Dumnezeu: „eu sunt Domnul Dumnezeul Tău, Care te-am scos pe tine din pământul Egiptului" (Ieşirea 20, 2). Şi a doua (poruncă) după aceasta a fost: „Nu vei avea tu alţi dumnezei în afară de Mine. Nu îţi vei face ţie idol". Şi adaugă şi pricina acestui fapt: „Căci Eu sunt Domnul Dumnezeul Tău, Cel care aduc păcatele părinţilor asupra copiilor, Dumnezeu cel râvnitor. Nu vei lua numele Domnului Dumnezeului Tău în deşert. Adu-ţi aminte de ziua Sâmbetei. Cinsteşte pe tată şi pe mama ta. Nu vei face adulter (desfrânare). Nu vei fura. Nu vei aduce mărturie mincinoasă. Nu vei pofti la cele ce sunt ale aproapelui tău (Ieşirea 20, 5-16).

Care neam este oare acela, în numele zeilor, care în afară de poruncile: „Nu te vei închina la laţi dumnezei" şi „Adu-ţi aminte de Sâmbete" să socoată că nu trebuie să păzească celelalte porunci? Pedepse aspre au fost aşezate pentru cei ce ar călca (aceste porunci) uneori foarte severe, deşi uneori se află şi pedepse mai umane.

CHIRIL

Mie mi se pare că Iulian a uitat argumentul, pe care plin de pizmă îl exprimă el de mai multe ori, anume că unele dintre neamurile păgâne sunt cârmuite de legi bune şi foarte

blânde şi că altele au moştenire mai sălbatică astfel că ele să arunce în chip neînfrânat către toate felurile de rele. Şi aceasta, pentru că Iulian spune, că fiecare din cârmuitorii neamurilor păgâne sau din demonii protectori, după bunul lor plac, cârmuiesc stăpânirea ce le-a fost atribuită lor şi că dau legile care li se par lor bune, celor supuşi lor. Şi atunci cum se face că acuma Iulian afirmă că orice neam, sau (mai bine zis) că nu există oameni care să vrea să cinstească vieţuirii drepte şi legiuite? Şi de asemenea, ce s-a întâmplat oare – lucru ce eu n-aş putea să arăt – că Iulian pe legea asta atât de curată şi de vrednică de iubire o cleveteşte şi o vorbeşte de rău atât de cumplit?

Legea lui Moise arată că se preocupă mai cu seamă de două porunci foarte necesare şi aşezându-le pe acestea în fruntea celorlalte, explică în ce fel prin ele este cu putinţă şi foarte bine încă se ajunge, la viaţa cea mai bună dintre toate. Cel mai însemnat lucru din toate – spune el – este evlavia faţă de Dumnezeu şi aceasta se împlineşte de către noi, prin aşezarea noastră temeinică în El şi prin respingerea şi lepădarea felurilor epostaziei. Astfel arată Moise, cum nu trebuie adusă altora cinstirea care se cuvine lui Dumnezeu singur. Domnul spune: „Eu sunt Domnul Dumnezeul Tău, şi nu vei avea alţi dumnezei în afară de Mine".

Întotdeauna a fost un lucru îndrăgit de către oamenii cuvioşi a merge drept spre adevăr, iar minciunea a fost urâtă şi scârbită, ceea ce se aplică şi treburilor noastre omeneşti.

Şi cum să nu fi fost vrednic de îndrăgire şi de dorire, cunoaşterea exactă şi elaborată care să aducă la Acela care există cu adevărat, precum şi de a nu lega cinstirea şi slujirea noastră, de cei care nu sunt dumnezei, astfel să ne îndepărtăm de dumnezeii cu nume mincinos şi să nu ne închinăm într-altă parte, la aceia către care nu se cuvine?

Aşadar, (Moise) după ce a arătat că El este Dumnezeul cel unul şi cel prin fire şi cel adevărat, el a poruncit ca oamenii să fie împlinitori ai respectului faţă de părinţi, adăugând răsplătiri foarte însemnate celor care vor voi să se facă astfel plăcuţi (lui Dumnezeu). Căci Scriptura spune: „Cinsteşte pe tată şi pe mama ta, ca să-ţi fie ţie bine şi să fii fericit în anii tăi pe pământ". În continuare, Scriptura opreşte orice fel de răutate şi condamnă moravurile nelegiuirii. Căci spune: „Nu vei ucide, nu vei face desfrânare" şi celelalte.

Prin urmare, cum ar putea cineva să nu admire pe preaînţeleptul Moise şi legea aşezată de către el, cum să nu o învrednicească de toată admiţaţia? Doar dacă cineva ar socoti drept fără nici o valoare şi un lucru de nimica necesitate de a trăi întocmai şi de a o pune în aplicare, doar atunci n-ar avea nici o valoare pentru acei care au vrut să cugete şi să admită ideile şi datinile elinilor păgâni. Numai că după opinia lui Iulian, toate neamurile păgâne străine, cunosc aceste idei şi datini şi le păzesc. Numai că în acest caz, respectivele neamuri au fost ele învăţate de către altul, şi a fost cineva care le-a dat lor legi de acest fel înainte de preaînţeleptul Moise? Dar nu ai putea (Iuliane) să numeşti tu pe un făcător de lege care să fie mai vechi decât Moise? Dar poţi să pomeneşti tu că aceste neamuri au posedat cunoaşterea a ceea ce este de folos, ca să fi fost adusă în firea lor de către Demiurg şi că ele posedă putinţa să distingă şi să separe cele rele de cele bune?

Bine, să fie aşa! Aşadar, cele mai bune învăţături le au aceste neamuri păgâne şi însăşi legea firii este de acord cu aceste învăţături. Însă Iulian spune că firea omului este lipsită de la sine şi în chip automat, de cunoaşterea binelui (utilului). Era nevoie deci, de o învăţătură de la început

dreaptă, pentru toţi oamenii de pe pământ. Prin urmare, pe bună dreptate este vrednică de îndrăgit legea lui Moise, căci ea introduce şi aduce celor ce sunt neştiutori, cunoaşterea acţiunilor ce trebuiesc făcute, spre a îndepărta pedeapsa, precum ea împlineşte răsplătiri importante.

Însă, să-mi arate mie Iulian şi următoarele: oare el învredniceşte de laude pe aceia care vor să vieţuiască drept şi care au ales să păzească astfel de porunci ca: nu vei ucide, nu vei săvârşi desfrânare, nu vei râvni la cele ale aproapelui tău, nu vei jura strâmb şi celelalte, sau şi pe ei Iulian îi exclude de la necesitatea de-ai lua în batjocură şi în râs? Dacă Iulian îi laudă, oare nu săvârşeşte el în chip nesocotit o condamnare categorică a unor demoni aşa de admiraţi, pentru că păzesc acele rânduieli pe care ştiu că trebuie să le admire? Dacă însă, aceste neamuri nu admit şi nu acceptă deloc (aceste rânduieli), dacă le condamnă mai degrabă, atunci este un lucru evident şi limpede, că doar Iulian singur consideră că e lucru vrednic de admirat cele care sunt oprite şi interzise de legile elinilor păgâni. Iată însă că acele rânduieli, care sunt condamnate prin hotărârea tuturor, pe acelea Iulian vrea să le cinstească. Căci el spune că Solon şi Lycurg au scris legile cele mai bune pentru elini. Numai că Moise este mai vechi decât amândoi, iar aceştia doi au vieţuit mai târziu cu multe veacuri după aceea.

Dar ia spune-mi mie (Iuliane), dacă legea lui Moise interzice în chip limpede şi făţiş de a ucide, de a prihăni căsătorii străine, dacă ea condamnă furtul şi jurământul strâmb şi de asemenea mărturia falsă, statornicind pedeapsă pentru cei care greşesc astfel, oare nu pare făcătorilor de legi ai tăi (Iuliane) că aceste orânduiri sunt drepte şi bune? Şi aceşti legiuitori nu se vădesc că merg cu aceleaşi temeiuri şi raţiuni? Aşadar, dacă Moise a scris acele legi în chip opus şi în

dezacord cu Solon şi Lycurg, să vină aici Iulian înaintea noastră şi să ne explice aceasta. Dar este îndeajuns pentru noi, ca aceia pe care Iulian i-a admirat să fie condamnaţi prin cele grăite de el.

Dacă legiuirile celor doi (Solon şi Lycurg) uneori corespund şi sunt în acord cu cele ale lui Moise, atunci sunt oameni vrednici de multă cinstire, pentru că au fost de acord cu legile evreilor. Însă cum de nu înţelege (Iulian) şi nu pricepe, că el blamează şi critică împreună cu aceşti strămoşi ai noştri chiar pe ai lui însuşi? Însă, Iuliane, prin faptul că legile lui Moise sunt cunoscute şi păzite de oamenii din întreaga lume şi nu sunt respinse de nimeni, de aceea spune el că trebuie condamnate şi socotite rele. Cu toate că, tocmai din această pricină, nu se cuvenea oare ca ele să fie admirate, pentru că sunt onorate şi cinstite prin asentimentul tuturor?

Să ne mai arate Iulian iarăşi, care lucruri urmează pe bună dreptate să fie lăudate: oare cele ce plac tuturor şi cele pe care le aprobă lumea pentru că sunt bune şi drepte, sau cele care plac la puţinii oameni sau chiar la nici un om? Mie mi se pare că cele ce plac tuturor, cum este cazul cu poruncile lui Moise. Dar cum se face că, pentru motivele pentru care se cuvenea să fie admirate (acele legi ale lui Moise) pentru acestea chiar, Iulian în chip nesocotit, le aduce clevetiri şi criticile cele mai mari cu putinţă? Dacă ceea ce a promulgat Moise şi a plăcut tuturor, Iulian crede că este bine să le înlăture de la laudă şi să nu le laude, atunci eu aş putea spune că pentru multe alte lucruri, care au o slavă şi un renume bine cunoscut, Iulian ar putea să le scape şi să uneltească împotriva faimei lor, ceea ce se potriveşte felului său de a gândi.

(Aşa ar fi) cei dintâi născocitori ai meşteşugurilor şi ai ştiinţelor, care au existat în această viaţă. Întrucât unii au năs-

cocit meşteşugul ţesătoriei, alţii au născocit meşteşugul lucrării fierului şi a aramei, alţii meşteşugul pielăriei, şi în afară de aceasta, alţii au inventat meşteşugul doftoricesc (medicina) şi altele dintre cele mai folositoare, toate acestea au fost născocite de către mulţi oameni. Oare dacă acestea plac tuturor oamenilor şi dacă sunt folositoare în chip neapărat de trebuinţă, şi dacă se menţin mai înainte şi în continuare, vom pretinde noi că aceia care le-au născocit trebuie să fie lipsiţi de laude şi de admiraţia noastră? Dar acest lucru nu se poate întâmpla pe bună dreptate. Căci cinstirea de către toţi a născocitorilor iscusinţei lor, aduce şi realizează laude destul de puternice şi constante. Iar necredinciosul acesta (de Iulian) şi omul acesta cutezător, nu numai a condamnat şi a învinuit poruncile lui Dumnezeu, ci el mai adaugă ceva de alt fel încă şi spune:

IULIAN

Dar (porunca) aceea: „Nu te vei închina la alţi dumnezei" constituie o mare defăimare cu privire la Dumnezeu. Şi spune: „Dumnezeu este pizmaş". Şi în alte părţi zice (Scriptura lui Moise): „Dumnezeul nostru este foc mistuitor".

Însă omul pizmaş (invidios) şi pizmăreţ, ţie ţi se pare vrednic de a fi blamat. Tu îl consideri ca fiind Dumnezeu, dacă se afirmă despre El că este plin de pizmă? Cu toate acestea, cum să nu fie raţional ca aceasta să fie o minciună sfruntată, grăită împotriva lui Dumnezeu? Pe de altă parte, dacă El este pizmaş, atunci fără nici o îndoială ceilalţi dumnezei primesc închinări şi toate celelalte neamuri străine se închină la dumnezei. Însă cum nu a oprit acest lucru Pizmaşul acesta, care nu voia ca ceilalţi zei să primească închinări, ci numai El singur? Oare nu se afla El în stare şi nu putea, sau nu a voit El să împiedice stăpânirea lor (a celorlalţi zei) spre a primi închinări şi ceilalţi zei? Dar mai în-

tâi, este un lucru nelegiuit să spui că El nu a putut. În al doilea rând acest lucru este de acord şi mărturiseşte dreptatea faptelor elinilor. Dar lăsaţi această nesocotită părere, şi nu trageţi asupra voastră o hulă atât de mare.

CHIRIL

Iulian simulează o evlavie faţă de Dumnezeu, pentru ca să nu apară că se împotriveşte, lipsit de credinţa cuvintelor Scripturii celei insuflate de Dumnezeu. Căci Iulian spune, că este un lucru foarte lipsit de respect şi cu totul prostesc şi nu lipsit de pedeapsă, a numi pe Dumnezeu pizmaş. Însă Iulian trebuie să ştie că Dumnezeu este neatins de nici o patimă. Dumnezeirea de-a pururi este întemeiată trainic în bunătăţile Sale şi El sălăşluieşte în chip neclătinat în stările în care se află.

Însă atitudinea Sa, faţă de orice lucru, tâlcuitorii scrierilor şi cuvintelor celor dumnezeieşti, le aşează în glăsuiri ale noastre omeneşti, întrucât nu pot să se exprime în alt fel.

Căci pizma şi mânia şi toate celelalte, care sunt de aceeaşi măsură şi fel cu ele, în acţiunea de a ocărî şi de a osândi, creează patimi (pasiuni) în cugetul oamenilor. Pentru că firea cea neputincioasă (a oamenilor) s-a îmbolnăvit şi ceea ce în chip natural vatămă, a biruit oarecum în chip incontestabil sufletul fiecărui om.

Dacă aceste patimi sunt afirmate şi cu privire la Dumnezeu, atunci în chip raţional, în chip cuvenit (adecvat) şi potrivit cu Firea cea negrăită, vom înţelege noi. Şi păstrând noi (Firea lui Dumnezeu) neamestecată cu slăbiciunile şi bolirile noastre, nu vom face câtuşi de puţin o nelegiuire. Aşadar, când Dumnezeu este numit pizmaş, tu (Iuliane sau cititorule) vei înţelege că face parte dintre lucrurile cele mai urâte şi detestate de către Dânsul, mergerea şi alunecarea cu uşurinţă către faptele cele foarte rele a oamenilor ce se află

sub stăpânirea Sa. Eu cred că trebuie să ne placă să fim bine înfipţi şi bine aşezaţi în nobleţea dată de El nouă, pentru că nu este fapta unor oameni de bine a-ţi place să te clatini şi să te arunci către cele ce nu sunt îngăduite, ba aceasta constituie o ocară adusă slavei lui Dumnezeu.

Însă, ar putea să le spună acestora cineva: pentru care pricină oare necinstind voi pe Dumnezeul cel unul, cel prin fire şi al tuturor, vă închinaţi altor zei, adică acelora cu nume mincinos şi acelora ce nu sunt deloc zei? Ceva de acest fel s-a spus de către unul dintre prooroci celor ce se trăgeau din sângele lui Izrael şi anume: „Ce greşeală au aflat părinţii voştri în Mine şi s-au lepădat ei departe de Mine şi au mers înapoia celor ce sunt deşerţi şi s-au făcut şi ei deşerţi?" (Ieremia 2, 5). Eu cred însă că acel om care este neînfrânat şi care fuge de Dumnezeul cel firesc, trebuie să înfăţişeze mai înainte învinuirile ce aduc slujirii şi închinării de către el, pentru ca în felul acesta apostazia (lepădarea sa de Dumnezeu) să fie bine alcătuită. Iar acela care nu poate să învinuiască cu nimic (pe Dumnezeu) vrea să nu fie el pedepsit pe bună dreptate? Căci pătimind (el pedeapsa) va fi mai bun decât este el, sau va trimite şi va da altora folosul acesta. Deoarece se vor feri să fie prinşi în aceleaşi vinovăţii, dacă pedeapsa este un lucru urât de el.

Trebuie deci să fie bun Demiurgul tuturor, pentru ca să nu îngăduie unora să se depărteze de Dânsul, şi să facă să înceteze prin frică lenea lor şi aplecarea lor spre apostazie. De ceea a fost numit de către Moise, Dumnezeu pizmaş şi foc mistuitor. Şi noi vom putea să vedem fără greutate, că este un lucru primejdios a te îndepărta de Dumnezeu, pentru acei dintre oameni care au pătimit aşa faptă, ba chiar este aducător de cumplită nenorocire, dacă vom privi acest lucru în felul acum arătat.

Întrucât nici averile de bani, nici strălucirea lumească, nici mărimea demnităţilor, nici păruta înţelepciune lumească şi sufletească şi demonică nu sunt – socot eu – nimic care să întreacă cunoaşterea cea nerătăcită a lui Dumnezeu şi contemplarea Sa subtilă şi precisă. De altfel a grăit odată Dumnezeu prin glasul lui Ieremia: „Să nu se fălească înţeleptul întru înţelepciunea sa şi să nu se fălească cel puternic întru puterea sa şi să nu se fălească cel bogat întru bogăţia sa, ci cu aceasta să se fălească cel ce se făleşte, cu cunoaşterea şi înţelegerea Domnului" (Ieremia 9, 23-24). A spus odată şi Mântuitorul grăind către Dumnezeu şi Tatăl Cel din cer: „Aceasta este viaţa veşnică, ca să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu cel adevărat, şi pe Acela pe care L-ai trimis, pe Iisus Hristos" (Ioan 17, 3).

Aşadar, cunoaşterea cu privire la Dumnezeu este mândria cea mai bună şi mai frumoasă. Şi că aceasta este drept şi aşa, au fost de acord şi înţelepţii elinilor (păgâni). Căci elevul lui Aristotel, Alexandru, în expunerea sa despre „Purtarea de grijă pentru fiecare dintre lucruri" spune: „Poate trebuie să grăim adevărul că cel mai mare lucru şi cel mai desăvârşit lucru dintre toate e acela de a trăi fericit, prin evlavie faţă de Divinitate. Aceasta se arată în contemplaţie (vedere şi cunoaştere duhovnicească). Iar contemplarea se vădeşte în (prin) cunoaşterea lucrurilor celor mai bune. De altfel, toţi oamenii recunosc că cele mai bune dintre lucruri sunt cele dumnezeieşti".

Aceasta fiind aşa, fericirea noastră constă pentru noi, în cunoaşterea lucrurilor celor dumnezeieşti. Aşadar, precum am spus adineauri, nimic nu se poate să fie mai scump pentru aceia care îndrăgesc adevărata Înţelepciune, decât învăţăturile cu privire la Dumnezeu. Închinarea şi cinstirea

zeilor celor cu nume mincinos însă, îndepărtează de la aceasta.

Prin urmare, de ce să nu cunoaştem noi pe acela ce este cu adevărat existent şi să nu ne facem părtaşi de doctrina cea adevărată şi pură cu privire la Dumnezeu? Şi apoi, cum să nu fie lucru folositor, ca oamenii de pe pământ să cunoască deci că, lucru (al necunoaşterii Sale) mâhneşte pe Dumnezeu, „Cel Care vrea ca toţi oamenii să se mântuiască şi să meargă la cunoaşterea adevărului"?

Aşa precum noi afirmăm, că este nespus de grozav de greu de suferit vătămarea (orbirea) ochilor pentru un om şi că este un lucru mult dorit şi foarte de năzuit sănătatea şi integritatea vederii, tot astfel este un lucru de evitat şi urât – şi aceasta pe bună dreptate – neputinţa de a zări cele cu privire la Dumnezeu şi de a fi lipsit de lumina cea gândită, cea care luminează ochiul inimii. Pentru că lucrul acesta, al vederii (gândite) a lui Dumnezeu, este vrednic de dobândit şi mântuitor şi este rădăcină şi naştere a tot binele nostru.

Dar oare – ia spune-mi tu – faptul de a voi să trăieşti sub stăpânirea lui Dumnezeu şi supus legii Lui, nu este socotit mult mai însemnat şi mai de seamă lucru, şi mai bun, decât vieţuirea şi petrecerea traiului fără Dumnezeu şi lipsit de legea Sa? Oare nu pentru toţi este limpede şi clar ceea ce e mai bun?

Întrucât, pentru aceia care au fost în afară şi fără Dumnezeu, pentru că s-au închinat la cei care nu sunt dumnezei, trebuia neapărat să nu existe nici jug, nici legi, nici vieţuirea curată, de aceea, cum ar putea cineva să nu aducă laudă Aceluia care a dărâmat pricina acestei suferinţe, Mântuitorului oamenilor de pe pământ şi Dumnezeul tuturor?

Dar poate l-a frapat şi l-a tulburat (pe Iulian), Mântuitorul, când a pătimit pedepse şi suferinţe fără limite,

şi întrucât a clădit El pentru cei care au pierit în chip nenorocit, într-un fel, o cale de ieşire prin aceea că a spus că El este râvnitor. Şi noi vom învinui pe bună dreptate, pe aceia care stau aşezaţi pe tronurile împărăţiei celei pământeşti, atunci când se mânie văzând pe unii dintre slujitorii şi apărătorii din gărzile lor, că se leapădă de favoarea şi bunăvoinţa lor, şi aleg în schimb obiceiurile barbarilor. Dar şi dacă unii din strategii (generalii) supuşi lor, ar vedea pe vreun ostaş aruncând scutul său şi neavând nici o grijă de aceasta deloc, astfel ca să se îndurereze el, oare atunci acest strateg nu s-ar mânia deloc? Şi dacă s-ar lua din turmă vreuna din oile ce se află pe câmp şi ar ajunge sub puterea lupilor celor mai cruzi, oare păstorul ar sta nepăsător şi inactiv? Ar putea suferi aceasta şi ostenitorul la truda pământului, atunci când i s-ar usca lui grădina? Oare vor cădea atunci şi părinţii într-o stare de lene şi de nepăsare, când copiii lor prea iubiţi, ar aluneca în dezordine? De asemenea, un stăpân n-ar fi aspru oare, dacă văzând pe slujitorii şi casnicii săi cei mai apropiaţi că nu se îngrijesc şi nu iau în seamă bunăvoinţa şi harul său către ei şi cugetând lucrurile cele mai vrăjmaşe împotriva lui? Dar eu socotesc că aceasta ar fi o dovadă limpede şi evidentă a prostiei din cele mai mari cu putinţă. Şi atunci cum ar fi putut Dumnezeu să nu se îngrijească de cei ce sunt supuşii Lui şi care au alunecat la fapte ce L-au mâhnit pe Dânsul?

Trebuia deci neapărat ca prin ameninţări şi prin nişte frâie să-i întoarcă Dumnezeu pe calea cea dreaptă. Ceva de acest fel grăieşte către Dânsul şi David cel dumnezeiesc: „Cu botniţă şi cu frâu strânge fălcile lor, a celor ce nu se apropie de Tine" (Psalm 31, 9).

Dar de asemenea, să-mi arate Iulian aceasta, mie celui care îl întreb: – Oare, recunoaşte Iulian, că aceia pe care îi

crede şi îi socoteşte că sunt dumnezei, osândesc sau se supără mult pe unii oameni care resping şi se leapădă cu multă dreaptă judecată de faptul de a fi supuşi lor şi se schimbă, mutându-se către faptele cele mai bune şi se fac supuşi Dumnezeului celui adevărat, alegând în locul închinării la ei pe cea a creştinilor? Sau Iulian spune că acei zei sunt indiferenţi şi nu se supără de acest lucru?

Deci, dacă acei zei nu fac mult caz şi nu dau mare însemnătate acestui fapt, de ce oare degeaba şi în zadar ceartă Iulian pe aceia ce au vrut de la rătăcirea păgânilor să vină la adevăr schimbându-se. Pentru ce oare Iulian nu este de acord şi n-are aceeaşi părere cu proprii săi zei?

Dacă acei zei fac bine, atunci când nu vor să se supere, însemnează că Iulian cugetă rău şi prost, sau poate el ceartă de asemenea pe aceia care neglijează ceea ce se cuvine zeilor lor. Dacă Iulian însă cugetă bine şi drept, când se mânie şi se supără, atunci nu este adevărat lucru să se spună că el a ales o hotărâre mai bună, atunci când arată că zeii săi cei foarte înţelepţi sunt mai buni şi mai drepţi.

Însă lucrul acesta îi supără şi îi mâhneşte pe zei, întrucât este dovada pizmei de care ei suferă. Atunci cum să nu fie un lucru cu totul nesocotit să acuzi scrierile lui Moise, spunând că nu trebuie ca Dumnezeu să se mânie, dacă există unii dintre cei supuşi Lui, care să fie uşuratici şi lesne de atras şi de dus, şi care părăsind cunoaşterea sa de viaţă făcătoare, cad în prăpastia cea fără de fund a pierzaniei?

Dar zice Iulian, pentru ce nu îi împiedică (Dumnezeu) cu toate că El poate să facă aceasta? Dar, Măria Ta, s-ar putea spune oare că Dumnezeu nu îndepărtează de la rău şi nu ameninţă cu mânia Sa şi nu ţine atârnată pedepsirea şi nu spune că El este foc şi nu opreşte lenevirea, prin teama de Dânsul?

Dar ar fi fost mai bine – zice Iulian – ca prin necesitate şi prin silnicie să facă Dumnezeu aceasta. Atunci unde ar fi libertatea cugetului omenesc şi slobozenia spre a face ceea ce socoteşte bine? Căci virtutea este un lucru care nu este sub stăpânire trainică, aşa precum spun chiar însuşi scriitorii elinilor păgâni, pentru ca pe bună dreptate, să trebuiască să fie lăudaţi cei buni şi să fie pedepsiţi cei care nu sunt aşa. Căci aceşti din urmă, ar fi putut să fie slăviţi (plăcuţi lui Dumnezeu) prin facerile lor de bine şi de bunăvoia lor, au pierit căzând în faptele cele rele.

Apoi Iulian adaugă următoarele şi spune:

IULIAN

Dacă Dumnezeu vrea ca nimeni să nu primească închinarea noastră, din care pricină vă închinaţi voi, la Fiul şi Acela pe care Dumnezeu L-a socotit ca al Său, nici nu L-a considerat astfel? Şi eu voi arăta aceasta cu uşurinţă. Voi însă (creştinii) nu îmi dau seama cum, Îl adăugaţi pe Fiul, acesta, dar nefiind în realitate al Lui.

CHIRIL

Dumnezeul tuturor interzice ca să se închine oamenii la alţi zei, căci El Singur este prin fire şi cu adevărat Ziditorul tuturor şi Domnul. Însă Iulian, vorbind de un Fiu presupus, nu ştie ce zice, ba chiar luptă împotriva lui Dumnezeu şi aduce un cuvânt nelegiuit şi necugetat cu privire la unele taine atât de înalte.

Şi Iulian spune, că el poate arăta fără greutate cele ce afirmă, având minciuna uşor de grăit. Însă noi vom demonstra fără greutate, că noi nu adăugăm şi legăm de preasfântul Dumnezeu un fiu mincinos şi ilegitim, ci noi mărturisim, că după fire din El a ieşit, Dumnezeu Cuvântul cel propriu al Său, căruia singur i se cuvin cele cuvenite lui Dumnezeu, iar timpul întăreşte cuvintele noastre rostite în acest sens.

Căci Iulian, întotdeauna luându-şi în apărare spusele lui Platon şi aşezând el plăsmuirile poetice ale lui Platon într-o preţuire mai mare decât Sfintele Scripturi, iarăşi ne învinovăţeşte pe noi şi zice: „Pentru care pricină depărtându-vă voi de elocvenţa elinească v-aţi mutat şi schimbat împotriva argumentelor adevărului? Dar noi (creştinii), am cunoscut pe Dumnezeul Cel adevărat şi firesc, deşi spune Iulian că Moise a grăit în scrierile sale, lucruri mai mici decât se cuvenea cu privire la Dumnezeu. Pentru că Moise, Îl numeşte pe Dumnezeu pizmaş şi mânios, cu toate că El este foarte blând şi cu toate că El însuşi este bunătatea (binele). Dar o mare cantitate de argumente şi mult am vorbit noi cu privire la aceste chestiuni şi, pe câte socotesc eu, de mai multe ori. Dar întrucât, Iulian este iubitor de batjocoriri şi cutezător în cuvintele sale, haide să cercetăm ce spune el.

IULIAN

Dumnezeu însă, nu pare deloc că se supără pe oameni, nici nu se mânie, nici nu se înfurie, nici nu se jură, nici nu se apleacă în vreo direcţie sau într-alta (spre a-i pedepsi sau pentru a-i lăuda) repede. Dar ce spune Moise că a făcut Dumnezeu cu privire la Phines? Dacă cineva dintre voi va citi cartea „Numerelor" ştie ceea ce spun eu.

După ce Dumnezeu a luat cu mâna Sa pe cel ce a învăţat tainele păgâne de la Belphegor şi pe femeia care l-a corupt ucigându-l printr-o rană ruşinoasă şi foarte dureroasă, El a spus: „Phines, fiul lui Eleazar, fiul lui Aaron preotul, a încetat mânia Mea împotriva fiilor lui Izrael, prin faptul că am râvnit Eu cu râvnă pentru el, şi nu am nimicit pe fiii lui Izrael cu pizma Mea" (Numerii 25, 11).

Ce este însă mai uşor (nevinovat) decât vina pentru care Dumnezeu S-a mâniat, aşa cum este arătată ea, de către acela care a scris acestea?

Ce este oare mai lipsit de temei (raţiune) dacă zece oameni, sau cincisprezece, fie şi o sută, căci nu spun o mie, dar să spunem noi că au fost o mie, au cutezat să facă ceva care să calce vreo poruncă din legiuirile aşezate de către Dumnezeu? Trebuie oare să fie nimiciţi şase sute de mii pentru o mie singură (de oameni)? După câte cred eu, este mai bine pentru oricine ca să scape şi să salveze pe un singur om, prin o mie de oameni foarte buni, decât să fie nimiciţi o mie de oameni pentru unul singur.

Astfel este evident că nu trebuia ca Ziditorul cerului şi pământului să se înfurie şi să se mânie atât de sălbatic încât să vrea de mai multe ori să nimicească tot neamul iudeilor. Căci dacă pentru ţinuturi şi pentru cetăţi întregi mânia unui (erou) semi-zeu şi nu a unui demon însemnat, este atât de greu de suferit şi de gravă (cumplită), cine oare ar putea să reziste împotriva îngerilor, demonilor sau oamenilor?

CHIRIL

Precum spuneam, Iulian crede că se deosebeşte puţin de noi firea cea mai înălţată şi cea mai pură, precum şi stările sufleteşti pentru fiecare din lucruri, pe care le-ar avea Dumnezeu. S-ar putea zice, dacă doriţi, că aceste aplecări sufleteşti (ale lui Dumnezeu) sunt destul de omeneşti şi că nu sunt altfel alcătuite decât cele ce sunt în noi. Şi întrucât a fost pomenită mânia, Iulian crede şi socoteşte că în Dumnezeu se petrece o învârtoşare a sufletului şi o mişcare de nestăpânit a inimii.

Şi dacă Dumnezeu este numit pizmaş, probabil că Iulian nu va şovăi să spună că El este supus unor pasiuni similare oamenilor şi că El este consumat (ars) de focul geloziei. Dar, cred eu, a cugeta în felul acesta, este fapta unui om ieşit din minţi şi cu inteligenţa scăzută şi a unui om care este întru totul neştiutor a celor ce sunt proprii în chip natural firii lui

Dumnezeu. Aşa precum noi afirmăm că Ea stă deasupra şi mai presus de toate şi aceasta nu prin printr-o înălţare spaţială şi cu aşezare mai sus în spaţiu, ci prin covârşirea naturii Ei şi prin deosebirea sa de nemăsurat (între Ea şi celelalte firi), tot astfel cred eu, în acelaşi fel depăşeşte şi întrece cele ale noastre şi este cugetată că este mai presus de orice patimă.

Dumnezeu cântăreşte faptele omeneşti şi El hărăzeşte deosebitele răsplătiri cereşti, acelora care supun grumazul lor uşor jugului Lui. Iar celora care au inima învârtoşată şi tare ca de fier, El le dă pedepse mai mici decât ar trebui.

Pentru că noi spunem, că nu trebuie să se arate în aceeaşi cinstire cei buni şi cei răi, dar nu trebuie nici să întindă răbdarea lui Dumnezeu cea mare, asupra celor care au vrut să se lepede de El, ci să se îndrepte ei fără de pedeapsă spre cele ce nu sunt îngăduite, aceia care s-au îndepărtat de la Dânsul, şi să îmbrăţişeze aceştia acele fapte în care ar fi fost mai bun lucru să persiste şi să rămână ele, schimbându-se astfel şi îndepărtându-se de faptele cele rele.

Unde ar fi oare bun Ziditorul tuturor, dacă nu prin purtarea de grijă faţă de făpturile zidite ale Sale şi El, prin ajutoarele Sale, face să fie trainici şi statornici pe aceia, care au fost biruiţi de respectul faţă de bine. Pe aceia însă, care au dispreţuit în chip nelegiuit dumnezeieştile Sale porunci, îi face să fie mai înţelepţi şi îi reţine cu frâiele înfricoşărilor Sale, adăugând bătaia care este cea mai bună dintre ajutoarele lor. Căci spune (Scriptura): „Care este fiul pe care tatăl său nu-l pedepseşte?" (Evrei 12, 6).

Aşadar, când Dumnezeu statorniceşte o pedeapsă unor oameni pentru faptele ce au săvârşit cu nesocotinţă nebunească, atunci se spune că Dânsul este mâniat împotriva noastră, cu toate că El nu poate avea patima mâniei. Şi dacă

Dumnezeu nu vrea, de pildă, să îndepărteze pe unii oameni buni de la apropierea şi legarea cu Dânsul, prin aceea că El este pizmaş, numind acest fapt cu o vorbă de-a noastră omenească, şi neputând să dăm un altfel de nume şi să chemăm într-altfel puterea (energia) dragostei ce o are El.

Căci Dumnezeu nu se bucură pentru cei pierduţi, ci El vrea mai curând ca cei supuşi Lui şi toţi oamenii de pe pământ să strălucească prin strălucirile aduse virtuţii. Iar dacă El a lăsat ca unii necredincioşi să fie blamaţi, aceasta este urmarea uni jurământ pe care El l-a făcut pe slava Sa proprie, căci el spune: „Ridic către cer mâna Mea cea dreaptă şi voi jura pe dreapta Mea" (Deuteronom 32, 40). Şi spune iarăşi: „Pe Mine Însumi M-am jurat, spune Domnul" (Ieremia 22, 5), căci nu era cu putinţă să se jure altcineva, ca fiind mai înălţat şi superior Lui. El întăreşte în credinţa lor pe unii sfinţi, că cele făgăduite de Dânsul, El le va aduce la îndeplinire şi uneori, cuvântul grăit către ei îl face să fie legat de un jurământ. Pentru că scopul Lui era să îndrepte şi să orânduiască statornicia temeinică în credinţă, pentru închinătorii lui.

Întrucât El a fost calomniat în modul cel mai grav cu putinţă (de către Iulian), anume că, Dumnezeul tuturor se schimbă şi se mută către bunătate şi blândeţe, uneori din mânia Sa, haide şi pentru aceasta să-i spunem (lui Iulian) următoarele: „Vai de aceia care numesc răul bine şi binele rău" (Isaia 5, 20). Astfel Iulian vatămă în chip nesocotit acele fapte pe care era lucru mai bun şi mai înţelept să le învrednicească de toată însemnătatea (cu putinţă). Întrucât Dumnezeul tuturor nu este grabnic în a se aprinde în mânie, sau în a statornici pedepsele cuvenite celor păcătoşi, ci renunţă uşor la supărarea Sa şi este aplecat spre milostivire repede faţă de cei cuprinşi de păcatele lor.

Izrael a făcut un viţel (de aur) în pustiu şi a dat uitării minunile săvârşite în Egipt de Dumnezeu şi astfel a ajuns să acorde închinare viţelului. Dumnezeu s-a supărat rău faţă de această faptă şi a grăit către Moise, dezvelitorul de taine dumnezeieşti: „Du-te, coboară repede de aici, căci poporul tău a făcut nelegiuirea, poporul care l-ai scos tu din Egipt, întrucât s-a abătut repede de la calea pe care le-am poruncit-o Eu. Şi şi-au făcut un viţel (de aur) şi s-au închinat lui şi au jertfit lui şi au spus: „Aceştia sunt dumnezeii tăi, Izraele, care te-au scos pe tine din ţara Egiptului? Şi acuma lasă-Mă pe Mine şi fiind cuprins de furie împotriva lor, îi voi nimici pe ei şi te voi face pe tine un popor mare". Preaînţeleptul Moise însă s-a rugat stăruitor de Dânsul, ca El să fie iertător şi milostiv faţă de aceia ce au greşit şi a spus: „să fie milostiv Domnul, spre a scăpa poporul Său" (Ieşirea 32, 7-10, 14).

Pe de altă parte, oricine poate să vadă, că uneori unii dintre împăraţii de pe pământ se aţâţă de mânie nestăpânită împotriva celora care i-au vătămat şi ocărât pe ei din nesocotinţă prostească şi atunci ei nu ascultă pe nici unul dintre ceia care îi imploră, nici dintre aceia care au demnităţile cele mai mari, nici din cei care cârmuiesc oştirea şi dintre alţii care sunt încununaţi cu vredniciile cele mai înalte. În acest timp, Dumnezeu Cel ce este aşa de mare şi deasupra tuturor, satisface rugăminţile chiar ale unui singur om drept.

Dar poate va spune adeversarul nostru (Iulian): „Aşadar a cugetat şi a gândit târziu faptele cele mai bune iar El s-a îndreptat spre un sfat şi o hotărâre mai târzie a Sa, deşi ar fi trebuit să nu fie neştiutor asupra viitorului şi să-şi dea seama că va face să înceteze mânia Sa şi că hotărârea dintru început nu va ajunge la acest sfârşit". E însă uşor de văzut că Iulian a vrut să cugete astfel, mie mi se pare, ca să aducă

aminte şi să pomenească pe strămoşii săi. Dar poate că a uitat pe Homer care zice despre zeii lui Iulian că „schimbători sunt însuşi zeii".

Dar dacă vrea cineva să înţeleagă planul cel dumnezeiesc cu privire la faptele săvârşite, atunci este lucru limpede şi foarte uşor (de observat) că cele pe care Iulian ar fi trebuit să le admire, din pricina marii lui nesocotinţe, el le aşează ca pe o acuzare împotriva lui Dumnezeu.

Se cuvenea însă şi trebuie ca cei ce săvârşiseră fapte nelegiuite, să fie arătaţi ca vrednici şi vinovaţi de pedepse. De aceea se spune că Dumnezeu S-a mâniat.

Dar era neapărat de trebuinţă peste acest fapt ca şi noi, cei de după Moise, să aflăm covârşirea cea înaltă a blândeţii lui Dumnezeu ce se află în El şi cât de mult are putere virtutea faţă de Dânsul şi câtă putere are tăria rugăciunii sfinţilor. Oare această faptă, nu umple de nădejde bună viaţa? Fiindcă, dacă Dumnezeu împlineşte rugămintea unui om drept, atunci când mulţimea poporului era osândită pentru păcate atât de cumplite, cum să nu trebuiască să se umple de bucurie toţi oamenii, chiar dacă ei sunt vârâţi în slăbiciunile omeneşti şi chiar dacă au călcat şi au vătămat legile lui Dumnezeu şi chiar dacă ar vedea atârnată deasupra capetelor lor pedeapsa? Căci va fi îndestulător pentru cei care vor vrea să se căiască, ajutorul unui singur om drept.

Dar întrucât Iulian ia ca pretext şi ocazie a clevetirii împotriva lui Dumnezeu pe Phines cel plin de râvnă, haide deci ca noi să ne atingem în treacăt de această povestire şi reamintind cuvintele cele sfinte însăşi, să dovedim iarăşi că Iulian a clevetit şi a flecărit lucruri deşarte şi în această chestiune. Se scrie aşa în „Numeri" care este o carte a lui Moise: „Şi a poposit Izrael în Sitin şi s-a spurcat poporul ca

să curvească (să se desfrâneze) cu fetele lui Moab. Şi ele i-au chemat pe ei ca să aducă jertfe idolilor lor şi a mâncat poporul din jertfele lor şi s-au închinat idolilor lor. Aşa s-a lipit Izrael de tainele lui Baal-Peor şi s-a aprins mânia Domnului împotriva lui Izrael" (Numeri 25, 1-3).

Priveşte (cititorule) păcatul lor pe scurt şi că el era destul de mare pentru a putea supăra şi spre a aţâţa la mânie multă, pe Cel ce este iubitor al virtuţii.

Căci ce covârşire mare a minunilor a fost lăsată deoparte, pentru nesocotinţa egiptenilor (de către Dumnezeu), întrucât Dumnezeu care pe toate le stăpâneşte, a ridicat (împotriva lor) însăşi făptura zidită de El ca să scape pe Izrael de robia care nu putea fi răbdată. Într-adevăr, cerul a coborât grindină, pământul a trimis broaşte după cum este scris, apa a fost prefăcută în sânge, cenuşă de cuptor s-a ridicat prin văzduh, bube au ieşit pe trupurile oamenilor. Şi după aceasta (fiii lui Izrael) au fost răpiţi în chip foarte nesocotit de frumuseţile unor femei spurcate către pofte (plăceri) iar mintea i-a dus pe ei la într-atâta nerozie, încât să vrea să se închine la zeii aceia cinstiţi de fiii lui Moab, dispreţuind în chip nelegiuit tot respectul faţă de Dumnezeu cel unul prin fire.

Întrucât era logic într-un fel, să fie oprit răul şi să nu lase Dumnezeu ca întreg neamul lui Izrael să fie nimicit, începând cu puţini din ei şi apoi fiind, peste scurtă vreme biruiţi toţi de rău, unii dintre aceşti apostaţi (lepădaţi de Dumnezeu) au căzut prin mâinile rudelor lor, pentru ca netezimea şi uşurătatea drumului către rău să fie făcută vârtoasă şi aspră, prin înfricoşările faţă de suferinţă şi aceasta în chip foarte folositor. Şi atunci, şi numai atunci, întrucât un bărbat trecuse dincolo de orice ruşine, i-a luat pe amândoi

şi i-a ucis, căci el a străpuns cu lancea odată cu cel desfrânat şi pe desfrânată.

Aici însă priveşte (cititorule) pe Dumnezeu Cel milosârdnic, care deseori ia asprimea pentru a fi pricină de blândeţe. Căci spune Scriptura: „Phines, fiul lui Eleazar, fiul lui Aaron preotul, a oprit mânia Mea împotriva fiilor lui Izrael, prin aceea că am râvnit Eu cu râvnă pentru ei şi nu am nimicit pe fiii lui Izrael în râvna (pizma) Mea, zicând: Iată Eu îi dau lui şi seminţiei sale după el, legământ veşnic de preoţie, pentru că a fost râvnitor pentru Dumnezeul lui şi a ispăşit păcatul fiilor lui Izrael" (Numeri 25, 11-13).

Domnul spune: „Întrucât dintr-o pornire de dragoste faţă de Dumnezeu şi aproape că luând în el râvna Mea, a pus mâna Sa pe acei care săvârşiseră faptele nelegiuite, a făcut să înceteze mânia Mea. Apoi Dumnezeu l-a învrednicit pe el şi de răsplătiri: „Căci el a ispăşit păcatul fiilor lui Izrael" zice Domnul.

Dar (Iulian) omul acesta, care nu înţelege nimic din lucrurile foarte bune şi adevărate, spune că este mică şi uşoară pricina pentru care a încetat să se mânie Dumnezeu împotriva celor care au săvârşit acele fapte. Însă nu a fost oare adus la o minte şi la o gândire greşită şi josnică (Iulian) din pricina marii lui nesocotinţe, când s-a apucat să calomnieze fapte care ar fi trebuit mai curând să le învrednicească de toată admiraţia sa? Căci după ce Dumnezeu a văzut pe Phines aproape ca fiind acoperit de o platoşă cu râvna dragostei faţă de Domnul şi a credincioşiei sale, şi aşezându-se cu mânia sa împotriva celora care au necinstit slujirea faţă de Dumnezeu, S-a bucurat Domnul pentru aceasta şi a iertat celorlalţi fii ai lui Izrael faptele pentru care probabil ar fi trebuit să sufere pedeapsa cea mai mare cu putinţă.

Firea cea dumnezeiască şi preaînălţată, are scârbă şi îi este de nesuferit omul nelegiuit şi cel care are inima cutremurată şi o gândire femeiască şi uşor de abătut şi aplecată spre lepădarea (apostazierea) bunurilor Sale. Ea se bucură însă de cei ce sunt bine statorniciţi şi întemeiaţi (în credinţă) şi care merg bine de obicei, de aceia care se feresc şi evită să cadă în amândouă părţile, care cu o minte statornică, sunt legaţi în chip tainic de cucernicia faţă de Ea. Şi adesea, pentru un singur astfel de om, dăruieşte din belşug mila Sa unei mulţimi nenumărate, care uneori nu este puţin numai, ci mult vinovată.

Într-adevăr, pe vremuri, întreg Ierusalimul fiind vinovat de pricini nu mici şi întâmplătoare, şi aţâţând el asupra sa însăşi Mintea cea iubitoare de virtute, pentru că îi plăcea lui să se atingă cu uşurinţă de toate faptele cele pedepsite de lege, Judecătorul cel drept a voit să le aducă lor pedepsirile. Întrucât însă proorocul Ieremia, a făcut rugăminţi pentru Ierusalim, a auzit că I-a spus lui: Dacă veţi găsi un bărbat, care să fie făcând judecată şi îndrăgind credinţa, şi milostiv, voi fi Eu lor, zice Domnul" (Ieremia 5, 1).

Priveşte deci (cititorule) cum Dumnezeu socoteşte că un singur om face cât mulţi şi cum El scapă şi mântuieşte mai curând pentru un om drept şi bun, o cetate de mulţi oameni, decât să nimicească împreună cu mulţi nelegiuiţi pe un singur om drept.

Întrucâtunii dintre oamenii de atunci, se aplecaseră spre lipsa de înfrânare şi fiind cu totul pierduţi, nu ar fi trebuit oare ca Dumnezeu să acorde grija Sa cuvenită celor care nu pătimiseră încă aceste rele, şi după ce o pedeapsă mică a fost aplicată, să fie tăinuite astfel avânturile şi pornirile (spre rău) ale celorlalţi şi ei să fie menţinuţi şi stăpâniţi prin înfricoşări, ca să rămână în chip trainic în faptele cele bune?

Oare a comis o nedreptate Dumnezeu, Cel care este întreaga dreptate (înţelepciune)? Sau ce a cugetat El, aparţinea celor fără de raţiune atunci când a făcut aceste lucruri? Dar nu este lucru nelegiuit să critici şi să blamezi în chip primejdios judecăţile lui Dumnezeu?

Dar şi Porphiriu acel autor simpatizat de Iulian în expunerea sa către Nemertios afirmă: „Astfel încât cuvântul care cuteză să fie învăţător al înţelepciunei (dreptăţii) către Dumnezeu, dacă se dezvoltă şi se întinde, va fi aflat că este plin de nedreptatea cea mai mare. Aşadar, hotărârea lui Dumnezeu, se poate cugeta pe bună dreptate de către toţi şi este cu adevărat sfântă şi fără de prihănire. Şi a crede că ea este într-altfel, este boală şi învinuire a unui cuget ieşit din sine".

Întrucât (Iulian) are silă şi respinge cuvintele (argumentele) noastre, să audă iarăşi pe Porphiriu care scrie aşa: „Nu numai pentru binele întregului univers şi pentru persistenţa (durata) armoniei din el, potriveşte (Dumnezeu) o vreme cu alta pentru acele lucruri parţiale (din univers), dar El este şi protector al tuturor şi mântuitor şi doctor. Oare nu a arătat el doctorilor oamenilor, în conformitate cu meşteşugul ce le-a fost dat, să vadă mai dinainte cele ce se vor întâmpla întregului (trup omenesc) astfel ca să taie unele dintre părţi, altele să le ardă, pe altele să le facă să putrezească, pe altele să le nimicească, în scopul salvării întregului trup.

(Şi aceasta) chiar dacă mamele şi doicile ce ar fi de faţă, cu toate că ştiu că doctorul face aceasta în scopul salvării întregului trup, îi împiedică (pe doctori) deseori şi plâng cu amar.

Însă tatăl este de faţă şi fiind înţelept îndeamnă pe doctor şi pe deasupra ia mâncarea bolnavului care plânge

(scânceşte), aceasta pentru binele şi folosul lui. Iar Dumnezeu pentru păzirea (protecţia) totului nu îngăduie oare să piară, cel ce ar trebui să piară, şi să se despartă de ceilalţi, ca un deget de la întreg piciorul pentru binele întregului trup? Căci dacă am fi în stare noi, să mergem pe urmele cugetării lui Dumnezeu, am cunoaşte pe deplin că pentru binele nostru El împiedică de la început apariţia şi creaţia unui om oarecare; iar pentru alţii face cunoscut mai dinainte că vor fi dăunători, apoi iarăşi altora Dumnezeu le-a dăruit moartea ca răsplată a evlaviei lor.

Aceasta cu toate că înainte de Iulian, Porphiriu a luptat împotriva slavei lui Dumnezeu, după cum s-a văzut în multe scrieri ale sale. Dar câte le-a cugetat şi le-a scris el, şi aceasta socot eu (pe care le-am citat) vor fi suficiente spre încredinţarea (cititorilor). Voi adăuga eu însă încă o sentinţă de-a lui Porphiriu care sună aşa: Hrisip care urma (învăţăturile) lui Socrate, fiind elev al lui, nu voia să grăiască despre lucrurile petrecute, nici măcar că nu se ştiu, ci el spunea: „Aceasta era întru totul mai bine astfel. Căci dacă nu se poate subscrie că există o cârmuire (guvernare) mai bună decât aceea a lui Dumnezeu, trebuie să socotim neapărat că cele petrecute sunt astfel mai bune, aşa precum şi sunt."

Dacă aşadar, tu (cititorule) capeţi o parte de stăpânire asupra omenilor de la un rege, ca să le porţi de grijă, ascultând de legi pentru folosul statului (cetăţii) nu ar fi cu putinţă în alt fel să păzeşti statul, în conformitate cu legile, decât dacă tu muţi (faci să se mute) pe unii dintre supuşii tăi, pe alţii îi exilezi, pe alţii chiar îi ucizi, şi nici viaţa nu o păstrezi la toţi, o asemenea comportare nu ar fi de folos tuturor. Iar noi nu vom admite aceluia care guvernează lumea aceasta aşa de mare, ca să cârmuiască ce sunt ale Lui, fără de blamul nostru, deşi precum i se pare lui nimerit şi bine, El

toate le judecă şi le rânduieşte, procedând fie prin morţile (unor supuşi), fie prin schimbări, fie prin nedeterminarea vârstelor (neîmplinirea vârstelor pentru cei ce mor).

Aşadar, din care pricină Iulian nu este oare evlavios şi de ce atacă el fără nici o reţinere hotărârile (judecăţile) lui Dumnezeu şi de ce învinuieşte de nelegiuire Firea care cântăreşte toate cu sfinţenie, şi de ce învinuieşte Iulian mânia (lui Dumnezeu) care aduce la bine pe cei ce dispreţuiesc faptele cele bune şi care face pe cei tulburaţi (zdruncinaţi) să fie bine întemeiaţi şi statorniciţi? Noi vom îngădui, ca unui doctor – aşa precum spune părintele închinării tale celei mincinoase (Pophyriu) – pentru mântuirea întregului trup, să taie o mică părticică. Îngăduie şi lasă, ca un judecător, să ţină în frâu pe supuşii săi prin legile statului, prin înlăturarea celor răi. Căci aşa precum spuneam eu mai înainte, nu pier împreună cei buni cu cei răi, ci pentru un om bun, mai degrabă, adică pentru Phineas, o mulţime de oameni şi greu de numărat a fost izbăvită cu el, şi a fost cinstit Phineas, nu pentru că a străpuns pe femeiuşca aceea printr-o rană rea, ci pentru că în chip înţelept, îmbrăţişând râvna cea pentru Dumnezeu, s-a împotrivit cu armele, plin de ardoare, acelora care se lepădaseră de Dumnezeu (apostaţilor). Însă poate nu e lucru prea plăcut, lui Iulian, ca apostaţii să primească neapărat pedepse. Căci el se ştie pe sine că face parte din numărul acestor apostaţi. Şi Iulian nu poate să scape de pedeapsa cea mai mare aruncând scutul său şi fiind dovedit din faptele sale însăşi, că este un om fără nici o dragoste pentru virtute şi că a fugit de la războiul cu patimile, cu „boierul veacului acestuia şi că s-a rostogolit din pricina dulceţei înşelăciunii în străfundul nelegiuirii".

Dar poate Iulian crede că el este în stare să facă legi potrivnice celor lui Dumnezeu şi să îndepărteze puterea

hotărârilor lui Dumnezeu de la ceea ce îi place lui şi consideră el că e bine. Şi grăind cuvinte mincinoase, totdeauna împotriva Scripturii celei insuflate de Dumnezeu, când zice că Moise dezvăluitorul de taine sfinte, a vrut să conducă poporul mai curând decât a vrut să spună adevărul, când a grăit cuvintele sale cu privire la Dumnezeu, care nu sunt drepte (exacte) şi nici nu sunt asemănătoare cu cuvintele lui Dumnezeu. Alteori Iulian se apucă şi se străduieşte să adauge ceva la (cartea) lui Ezdra după părerea sa proprie. Mârşavă (amară) de tot şi această faptă a lui Iulian. Căci se preface că este cucernic faţă de Dumnezeu, pentru ca să pară bine întocmit şi potrivit faptul de a spune, că nu sunt bine alcătuite şi compuse cuvintele despre Dumnezeu. De asemenea el varsă urâciunea şi asupra Sfintelor Scripturi.

Dar „nu va atinge cu săgeţile sale, cel viclean, fiarele sălbatece" (Proverbe 12, 27) după cum este scris. „Căci noi nu vom fi nerecunoscători ai cugetărilor sale, noi cei care avem mintea lui Hristos" (Corinteni 2, 11), precum scrie preaînţeleptul Pavel.

Însă iarăşi va fi clar, că Iulian a ajuns la culmea nelegiuirii celei mai înalte cu putinţă, atunci când spune următoarele:

IULIAN

Este lucru vrednic să-L comparăm pe El (pe Dumnezeu) cu blândeţea lui Licurg şi cu răbdarea lui Solon sau cu bunătatea şi dreptatea romanilor faţă de cei care au făcut nedreptăţi.

CHIRIL

Dar cum nu s-a temut, cutezătorul de Iulian, să aşeze faţă în faţă pentru comparaţie cu Dumnezeu cel ce este peste toţi, cu oamenii? Şi (cum a cutezat) să spună că nu este nici măcar mai bun decât nişte oameni, Făcătorul cerului şi al pământului, înţelepciunea cea care a iscusit toate, afirmând

Iulian, că Dumnezeu a fost biruit (întrecut) de bunătatea oamenilor şi aproape că el aruncă înapoi şi mai prejos de bunătăţile ce se află în noi, pe Acela care a hărăzit celor existente, cu puterea nelimitată, acele însuşiri prin care ele sunt ceea ce sunt. Căci toată priceperea (inteligenţa) este de la dânsul şi tot chipul virtuţii celei bune, şi de asemenea dorinţa faptelor bune a fost vârâtă în făptura creată de către Ziditorul tuturor.

Aşadar, în chip foarte limpede, duhul cel rău şi plin de ură faţă de Dumnezeu, a grăit prin Iulian şi poate nu este deloc un lucru absurd, dacă s-ar spune şi dacă ar fi asemuit şi identificat el cu balaurul cel începător al răului sau cu şarpele cel din paradis, şi nu a fost numai în aparenţă şi în părere doar; căci cuvintele glăsuite nu au fost de la el spuse, ci au fost ale aceluia care grăia prin el.

Dar şarpele acela a înşelat numai pe o singură femeie, pe când Iulian, acest iniţiator foarte bun al nebuniei nesocotite a şarpelui, a încercat să strice şi să pervertească întreaga lume, ridicând cornul (mândriei sale) şi grăind nedreptate împotriva lui Dumnezeu, precum este scris. Întrucât însă el spune că au fost oameni foarte blânzi Solon şi Lycurg şi fiindcă el aduce mărturie despre răbdarea lor, suntem nevoiţi să spunem următoarele acum: Solon al athenienilor şi Lycurg la lacedemonieni (spartani) au fost legiuitori. Dar aducând ei, ceea ce era de mult folos cetăţenilor sau ţinuturilor şi aşezând ei legiuiri la fiecare dintre pricini, n-au omis totuşi să spună că trebuie să se dea pedepse acelor care au fost prinşi făptuind fapte rele şi urâte, şi care au considerat că este un lucru lipsit de vinovăţie acela de a nu vrea să trăiască în chip curat şi conform legii (lui Dumnezeu)? Sau poate statornicind ei pedepse pentru fiecare dintre greşeli în chip corespunzător, au convins şi au îndemnat pe

cei mari şi pe cei mici să fie înţelepţi, şi i-au făcut pe ei ostenitori pentru viaţa bine rânduită şi pentru cucernicie? Dacă aceşti legiuitori nu au pomenit des şi nu s-au îngrijit prea mult de astfel de fapte, atunci Iulian să recunoască aceasta şi eu voi tăcea. Dacă însă, ei au avut cea mai mare grijă şi s-au străduit foarte mult să împiedice faptele cele rele, să certe şi să mustre diferitele moravuri ale răutăţii, este clar că n-ar fi putut birui lenea şi nepăsarea celor care nu au acordat cinste vieţei celei foarte bune. Dar oare ar putea ei fi consideraţi că au fost blânzi, răbdători, din această pricină?

Cu toate că ei au abolit legile lui Dracon, ei au socotit că este bine şi nimerit să păstreze legile cu privire la ucigaşi, lăsându-le şi acceptându-le, ba chiar păstrându-le, deşi era cu neputinţă să le abolească. Iar dacă ar trebui să spun ceva şi despre legiuitori, apoi ei ar trebui să fie blânzi şi răbdători, dar în acelaşi timp, socot eu, să şi urască răul.

Aşadar, chiar dacă ei ar condamna pe cei răi şi pe cei vinovaţi şi pe aceia care au ales o viaţă dincolo de legi, condamnându-i cu osânde grele, se poate spune că ar fi trebuit să ajungă la această hotărâre nu ca şi cum ar fi fost stăpâniţi, în chip tiranic de mânie, ci ca să fie apărători ai dreptăţii şi ca nişte osânditori ai faptelor celor rele, din cauza puternicei uri faţă de rău ce au avut-o ei, apoi ca nişte oameni care îndreaptă şi întorc pe ceilalţi către faptele cele bune, deci oameni care au despărţit celor care pot să aducă foloase, de ceea ce în mod firesc vatămă şi dăunează, sau oameni care au aşezat înfricoşarea şi teama drept un ajutor foarte de folos, pentru aceia care au vrut să fie leneşi şi nepăsători şi care au întins pe dinaintea lor pedeapsa ca pe un toiag către ei. Eu socot, că dacă cineva, reflectând la dispoziţiile şi gândul din fiecare din legile aşezate, dacă va vedea aceste legi că acordă răsplătiri strălucitoare celor buni şi aduc laudele

cuvenite fiecăruia, atunci el nu ar spune o minciună, dacă ar afirma că acei legiuitori s-au bucurat mult şi au acordat o mare însemnătate vieţuirii fără de prihană. Aşadar, dacă legiuitorii ceartă şi blamează faptele (rele) şi dacă condamnă răul, se poate spune că nu greşesc. Pentru că nu este greu de văzut în calităţile şi în însuşirile legilor, că se află aproape înscrise aplecărilor şi sentimentele din suflet ale legiuitorilor. Aşadar,a atârna deasupra capetelor (vinovaţilor) pedepse ale faptelor rele şi dincolo de cele ce se cuvin de făcut, faptul acesta deci, posedă în sine bănuiala (presupunerea) că există mânie, cu toate că legiuitorii n-ar trebui să aibă patima mâniei.

În felul acesta, întrucâtva, vei înţelege (cititorule) şi cele cu privire la Dumnezeu, dar mai degrabă cu mult deasupra acestora (vei înţelege) – pentru că faptele lui Dumnezeu sunt mai presus cu mult decât ale noastre – şi ele sunt dincolo de tot ceea ce este zidit.

Apoi, Măria Ta, dacă cineva ar vrea să abroge şi să calce legile lui Solon şi ale lui Lycurg, şi să poată adăuga şi pe ale lui Dracon, el s-ar expune morţii şi va fi supus neapărat pedepsei statornicite pentru cei ce calcă (legile). Însă acela care ar fi nepăsător faţă de porunca lui Dumnezeu, dacă ar fi pedepsit, nu ar pătimi pe drept lovirea şi bătaia?

Aşadar, dacă Dumnezeu a spus: „Domnului Dumnezeului Tău să te închini şi doar Lui să-I slujeşti" şi de asemenea: „Nu vei avea alţi dumnezei afară de Mine", cum nu trebuia oare să fie osândiţi aceia care au săvârşit riturile (misterele) lui Belphegor şi prin plăcerile cele spurcate ale unor femeiuşti rele, au fost acuzaţi de apostazie?

Eu cred că trebuie să spun şi următoarele: Solon şi Lycurg, care spune Iulian că au fost nişte legiuitori foarte distinşi, s-au preocupat desigur ca elinii (grecii) să se îngri-

jească îndeaproape de dumnezeii cinstiţi de către ei, aducându-le jertfe şi slujindu-le lor. Şi socot că lucrul acesta este adevărat şi nu este în alt fel. Căci acest lucru a ajuns să fie într-atâta de luat în seamă de către ei, încât ei au hotărât pedepsele cele mai mari cu putinţă pentru cei ce ar fi acuzaţi şi dovediţi că sunt leneşi şi nepăsători (faţă de această închinare). Căci cum ar putea numi cineva în alt fel, legile îndreptate contra celor ce fac sacrilegii, insultând chiar pe zei? Întrucât însă, se acordă o mare însemnătate de către aceşti legiuitori faptului de a se păzi oamenii cu tot dinadinsul de a greşi faţă de dumnezei, sau mai curând faţă de demonii cei necuraţi, nu este oare lucru limpede că Iulian face nedreptate şi dăunează acelora care insultă în mod nelegiuit slujirea faţă de Dumnezeu, căci Iulian spune că fără de dreptate este adusă şi aşezată această pedeapsă?

Ni se mai spune că demonul divinator al Pythiei sau Apollo, grăieşte de sub scăunelul cu trei picioare şi se zice că el a prezis pentru Socrate că ar fi cel mai înţelept dintre toţi oamenii. Şi acest om (adică Socrate) a fost mult admirat de către greci, însă el şi-a sfârşit viaţa omenească închis în temniţă şi ucis prin (otrava) cucutei. Acuzaţia ce i s-a adus lui de către acuzatorii săi a fost că introduce demoni noi în afară şi peste dumnezeii ce sunt la elini (greci). Atunci cum de nu trebuia ca aceia care au necinstit pe Dumnezeul tuturor şi aceia ce s-au împotrivit slujirii Sale, spre a se supune lui Belphegor, închinându-se altor dumnezei în afară de dânsul să pătimească pedeapsa lui Socrate, chiar dacă n-ar fi prin cucută, ci prin alt fel? (Şi această pedeapsă) nu este în dezacord şi contrarie – socot eu – nici legilor grecilor şi nici celor care le-au statornicit, adică cu Solon şi cu Lycurg şi cu Dracon înaintea lor.

Prin urmare, chiar dacă ar fi blânzi şi răbdători, făcătorii de lege (legiuitorii) nu ar putea să-şi piardă calitatea de buni şi blânzi, dacă pedepsesc ei pe cei răi. Dar întrucât Iulian spune că romanii au fost buni şi răbdători faţă de unii făcători de fapte nedrepte, cum de nu ştie el că greşelile săvârşite faţă de Dumnezeu sunt cu mult mai grave. Pentru că nu este acelaşi lucru să păcătuieşti faţă de Firea cea mai presus de toate, şi să greşeşti faţă de unii dintre cei de pe pământ. Căci, cu cât lucrurile lui Dumnezeu întrec pe cele ale noastre, tot cu atâta şi însemnătatea vinovăţiilor (faţă de El) socot eu, depăşeşte pe celelalte (vinovăţii). Şi modalităţile pedepsei, decurg în mod egal şi proporţional pentru fiecare (dintre cele două vinovăţii).

Întrucât este limpede şi clar că Firea (lui Dumnezeu) nu este cuprinsă de patimile noastre, totuşi Iulian arată că Firea cea mai presus şi dincolo de orice gândire, este stăpânită tiranic de furie pentru orice faptă care prin ea poate să întristeze.

La fel acuma amestecă iarăşi în cazanul cugetului nişte cuvinte băbeşti şi care au duhoarea celei mai mari nerozii, şi spune astfel:

IULIAN

Cu cât sunt mai bune condiţiile şi faptele noastre (ale păgânilor) faţă de cele ale lor (ale creştinilor) priviţi (cititorilor) şi din următoarele lucruri. Filosofii ne-au poruncit să imităm pe zei după putinţa noastră şi că această imitare, au spus ei, constă în contemplarea celor ce există şi că această imitaţie a zeilor este lipsită de patimă şi constă în contemplare. Acest lucru este evident, chiar dacă nu aş spune eu astfel. Prin urmare, în măsura în care noi ne aflăm lipsiţi de patimi, orânduiţi fiind ca să contemplăm cele inexistente, în

această măsură noi ne asemănăm şi devenim asemenea lui Dumnezeu.

Care este însă imitarea lui Dumnezeu la evrei? Mânie şi furie şi pizmă sălbatică. Căci spune (Scriptura): „Phineas a oprit Mânia Mea, prin aceea că am râvnit cu râvna Mea pentru fiii lui Izrael."

Aflând Dumnezeu deci pe omul care era puternic înfuriat şi care era îndurerat împreună cu Dânsul, apare şi se arată că îşi părăseşte furia Sa cea puternică. Aceasta şi altele de acest fel grăieşte Scriptura cu privire la Dumnezeu şi nu în puţine locuri.

CHIRIL

Măria Ta, dacă a fi supus demonilor celor răi sau îngerilor lepădaţi de Dumnezeu, este un lucru mai bun decât a te supune lui Dumnezeu şi a fi stăpânit numai de către Dânsul, atunci tu ai dreptate şi să biruiască argumentele tale. Dacă acest lucru este urât celor ce au cugetul sănătos şi bun şi celor ce îndrăgesc priveliştea adevăratei evlavii, dacă a cunoaşte în chip corect ce este, ceea ce în chip real există, este un fapt nespus de dorit cu adevărat şi hărăzitor al întregii fericiri, (dacă tot aşa este) cunoaşterea celui ce stăpâneşte peste toate, din Care tot chipul virtuţii se îndreaptă către noi, Care face să izvorească ca dintr-un izvor bunătăţile şi hărăzirea harurilor celor cereşti, atunci cum nu mai poate încă să ne biruiască pe noi credinţa elinilor păgâni? Sau mai curând, cum s-ar putea ca învăţăturile creştinilor să întreacă prin nemăsurat de mari deosebiri, superstiţia elinilor, căci învăţăturile creştine au mireasma plăcută a mirului slujirii celei sfinte?

Dar cu toate că, cugetul elinilor este cufundat adânc în mlaştinile cele noroioase ale înşelăciunii, având el drept nădejde a sa minciuna, după glasul proorocului, totuşi acest

lucru vrednic de săvârşit, acela de a privi şi de a considera de asemenea şi la adâncimea cugetării lui Iulian, pe care o socoteşte el înălţată la culmea înţelepciunii.

Iulian spune că înţelepţii au dat poruncă (oamenilor) ca să imite pe zei, după putinţa lor. Şi lucru acesta nu poate fi îndeplinit decât prin contemplarea celor existente şi de asemenea prin lipsa de patimi. Eu îmi dau seama că Iulian numeşte lipsă de patimi, lipsa de mânie şi, pe deasupra, şi celelalte virtuţi, care trebuie neapărat ca omul să le dobândească şi să le aibă în piept, şi în felul acesta să făurească el imitarea lui Dumnezeu după putinţa lui şi să se ostenească a imita în toate chipurile această iscusinţă şi îndeletnicire prea frumoasă.

Eu afirm însă, şi cu mine toţi acei care au deprinderea de a gândi drept, că aceia care vor să se îndrepte spre contemplarea lui Dumnezeu cea adevărată, trebuie să folosească şi să aibă o minte şi un cuget senin şi o gândire care să fie depărtată de grija cea lumească. La aceasta ne aduce îndemnându-ne, Ziditorul tuturor şi Domnul, care spune: „Cunoaşteţi şi vedeţi că Eu sunt Domnul" (Psalm 45, 11).

Unul singur este lucrul ce este vrednic de câştigat, acela de a modela noi deprinderile şi felurile noastre, făcându-le asemănătoare celor lui Dumnezeu, a fi mai presus şi dincolo de mânie şi în stare de nepătimire faţă de valurile furiei, în măsura în care este cu putinţă.

Lucrul acesta este recunoscut de către toţi şi este realmente adevărat, dar este neapărat de trebuinţă ca să cugetăm şi să înţelegem noi acest fapt, că Dumnezeu nu este deloc irascibil şi crud, ba El este cu totul lipsit de mânie şi de furie.

Şi atunci – ia spune-mi (cititorule) – cum se face că, deşi preaînţeleptul Moise, nu a numit drept făuritor şi ziditor al

acestui întreg univers, pe unul dintre zeii cei necunoscuţi, sau pe unul dintre dumnezeii cei cu nume mincinos a căror stăpânire este parţială, ci pe Acela care este cu adevărat Dumnezeu şi pe Acela care are slava reală şi fiinţală a întregii stăpâniri. Totuşi acest Iulian, nu s-a temut să spună că imitarea de către Evrei a lui Dumnezeu, este mânie şi furie şi pizmă sălbatică?

Iulian nu înţelege că a aşezat Dumnezeirea să fie socotită în rândul nostru, al oamenilor şi oarecum având patimile omeneşti, adică pe Acela prin care toate sunt şi prin Care toate au fost aduse la fiinţă (existenţă). Însă dumnezeiasca Scriptură, rezumând cuvintele ce se referă la Dumnezeu, vorbeşte de El nu aşa precum este firea Sa în Sinea Sa reală, ci aşa precum suntem noi în stare să o înţelegem şi să vorbim despre Ea. Astfel, ea se foloseşte de cuvinte de-ale noastre omeneşti şi de cuvintele ce se aplică la fiecare dintre lucrurile (noastre omeneşti) şi ne instalează şi ne aşează pe noi în imagini palide şi slabe, şi ne duce minţile noastre către idei şi gânduri ce sunt dincolo şi în afară de cele grăite de către ea. Astfel încât deseori, Sfânta Scriptură îi atribuie lui Dumnezeu şi unele părţi ale trupurilor omeneşti, mai degrabă prin abuz şi oarecum după pilda stărilor noastre omeneşti. Dar Sfânta Scriptură întrucâtva, cu iscusinţă înalţă pe cititor către vederea şi înţelegerea duhovnicească simplă. Întrucât însă, incorporalul (ceea ce este lipsit de trup, netrupesc) este fără mărime şi necantitate, este simplu şi nu este compus din mădulare, totuşi uneori, fiecare parte (dintr-un corp) semnifică şi indică în chip ocolit şi pe departe, ceva din ceea ce se află în mod natural în ceea ce este necantitativ. Astfel ochiul semnifică faptul că Dumnezeu vede pretutindeni, urechile indică că El aude tot, mâna indică activitatea creatoare şi picioarele (lui Dumnezeu) semnifică

oarecum drumul lin şi uşor de străbătut al fiinţelor şi lucrurilor făcute de Dânsul.

Astfel, dacă se vorbeşte de pildă de mânie cu privire la Dumnezeu, aceasta îngăduie să se înţeleagă conform stărilor noastre sufleteşti (ale oamenilor), anume că, dacă ar fi cu putinţă ca Dumnezeu să sufere de această patimă, Dumnezeu ar fi supus acestei patimi fiind adus către ea din pricina cantităţii de fapte (rele) săvârşite (de oameni). Pentru că Dumnezeirea este nepătimitoare prin particularitatea şi specificitatea ei naturală (prin firea ei). Omul însă, supus şi aşezat sub jugul robiei, are datoria de a se îngriji de bine şi numai astfel poate fi nevinovat şi fără de prihană. Căci nu poate fi nepedepsită pentru cei supuşi sceptrului (lui Dumnezeu) înclinarea şi fuga spre apostazie ci ea trebuie să fie pedepsită şi pe bună dreptate.

Astfel este un lucru fără de folos pentru oamenii cei răi, lipsa de cârmuire şi de supraveghere, tot aşa precum fără îndoială, este un lucru rău să nu blamăm şi să nu certăm pe aceia care nu obişnuiesc să educe bine copiii. Deci când, din cauza mărimii şi a intensităţii faptelor rele săvârşite, se folosesc pedepsele aduse de către mânie, din partea lui Dumnezeu, dacă se arată acestea că sunt aplicate, atunci se spune că Dumnezeu S-a mâniat, întrebuinţând sfinţii un cuvânt şi o glăsuire de-a noastră omenească, pentru ca noi să înţelegem că dacă, ar fi fost cu putinţă ca cele cu privire la Dumnezeu să fie exprimate cu cuvintele ce sunt mai presus de om, nu s-ar fi folosit expresia de furie cu privire la El.

Trebuie deci să luăm în considerare măsura gândirii noastre şi neputinţa limbajului.

Însă ar putea să-i spună cineva lui Iulian: „Ce faci tu, omule! Tu învinuieşti pe cei ce învaţă chestiunile dumnezeieşti pe credincioşi, cum că, grăiesc cele cu privire la

Dumnezeu într-un mod mai mic şi mai mărunt decât trebuie. Aşadar, condamnă însăşi firea ta proprie, pentru că ea nu ştie să rivalizeze cu înălţimile cele gândite ale covârşirii lui Dumnezeu, şi umblă înapoia demnităţilor şi vrednicilor Stăpânului, neavând cuvinte care să fie îndestulătoare pentru Dumnezeu, şi pentru explicarea celor ce sunt dincolo şi mai presus de raţiune".

Eu însă l-aş întreba pe Iulian să-mi arate şi următoarele: „Dacă cineva are ca ţintă şi ca scop să vieţuiască blând şi cu milosârdie, pe care dintre dumnezeii lui (şi ai lui Iulian) i-ar imita el, şi nu s-ar îndepărta astfel de ţinta sa? Oare, aş spune eu, s-ar face el imitator al lui Ares (Marte) ucigaşul de bărbaţi – după cuvântul lui Homer – care zeu se numeşte de către Homer şi piezător al muritorilor şi dărâmător al zidurilor şi de asemenea omorâtor şi asasin, precum spuneam eu şi rău înnăscut?

Dar pe acesta să-l lăsăm deoparte, dacă vreţi. Şi să cercetăm, pe Athena (Minerva) cea neruşinată, care având un tată puternic, muşcă ce muşcă câinii şi veşnic aţâţă pe zei la ceartă. De fapt, ea s-a ocupat şi de lucrurile legate de război şi de lupte, şi ea este nebună, la fel ca acel zeu care dărâmă zidurile, căci ea orânduieşte cele ce sunt pentru război şi pentru luptă, chiar dacă în chip înţelept şi cu grijă. Însă eu apreciez că aceste fapte nu o vor ajuta deloc să apară ca blândă. Oare aceia care leagă şi amestecă inteligenţa cu faptele cele cutezătoare făcute de război şi în lupte, sau se împotrivesc luptându-se în războaie, vor ei să fie mai prejos decât puterea mâinii vrăjmaşilor sau consideră de cea mai mare însemnătate trebuinţa de a învinge, chiar dacă se luptă cu inteligenţă împotriva vrăjmaşilor lor? Dimpotrivă, cum să nu fie un lucru obişnuit şi sănătos, în comportarea fiecăruia, frumuseţea blândeţei?

Însă noi vom vedea fără de greutate că Athena (Minerva), cea admirată de către greci, a ajuns la atâta împuţinare de suflet, încât a avut părerei opuse şi contradictorii, care s-au schimbat dintr-o direcţie în alta, astfel că din această pricină este luată în râs şi batjocorită şi pe scenele tragediilor. Căci Euripide în tragedia „Troienele" spune că ea s-a îndreptat către Possseidon (Neptun) şi că a spus lui astfel cu privire la troieni şi la acheeni: „Eu vreau să bucur pe troieni înaintea vrăjmaşilor lor. Şi vreau să dau o întoarcere amară oştirei acheenilor".

Apoi (Euripide spune) că Posseidon a grăit către ea: „De ce sari tu astfel în altă parte, la alte deprinderi? Căci tu urăşti şi iubeşti pe oricine".

Iar Athena a răspuns cu aceste cuvinte: „Nu ştii tu că eu am fost insultată şi în templul meu?"

Iar la acestea Posseidon a aspus: „Ştiu, atunci când Ajax a tras pe Cassandra cu sila".

Şi a grăit atunci către el zeiţa cea mâhnită: „Şi nimic nu a suferit el de la achei. Şi nimic n-a auzit el de la ei".

Aşadar, acela care a siluit pe Cassandra, dacă ar fi suferit ceva din partea grecilor, Athena nu s-ar fi mâniat împotriva întregii armate a lor.

Atunci cum de învinuieşte Iulian pe Phineeas, dacă prin pedeapsa foarte legală contra unui singur om, a oprit pedeapsa mâniei împotriva tuturor? Însă pe scene, toate operele sunt plăsmuite de către poeţi.

Numai că în acest caz, cum se face că şi de alţi scriitori, şi în afară de scena teatrelor, expunerea aceasta istorică e la loc de cinste? În această istorisire sunt totuşi faptele Athenei şi cele ale zeului ucigaş de oameni şi nebun.

De asemenea ce este cu aceea, care a sorbit fericirea lui Aenea şi ce sunt faptele kareţilor şi italienilor, ce este cu

aceea care a spus că ţări şi oraşe să fie supuse multor rele, ce este cu zeiţa aceea care se bucură de loviturile de săgeată, adică sora lui Apollon?

Luând ca o pricină, nu întâmplătoare şi unică, faptul că Aeneus nu i-a adus ei jertfă la sărbătorile consacrate primei recolte, aproape că i-a nimicit întreg căminul. Iar fratele ei, cel ce era la fel de aplecat la mânie ca şi ea, întrucât un preot al său a fost insultat la Troia de către unul dintre atrizi, nu a ridicat o molimă rea la oştirea (grecilor) şi oare nu au pierit mulţi în chip nenorocit?

Care dintre aceste două comportamente este cel adevărat: dacă cineva imită pe zeii elinilor păgâni, va fi el blând şi bun, sau va fi el mânios şi plin de furie? Eu, sunt convins că ipostaza a doua este adevărată.

Şi dacă nu este aşa, să ne înveţe Iulian în ce fel ar putea cineva în chip lipsit de mânie şi furie, să fie şi aşezat şi cu mintea împăcată, şi să vrea să imite el pe zeii elinilor, cei aşa de cumpliţi şi aplecaţi spre luptă? Dacă Athena s-a mâniat pe Arthemis (Diana), a pedepsit pe Aeneus care s-a lenevit de a-i aduce jertfă, dacă deseori au ars focurile (de îngropare) la greci de multe ori, pentru că fecioara prinsă prizonieră de Agamemnon nu a fost scoasă din cortul lui şi dacă au fost necinstite corniţele împreună cu Chirise; atunci cum să nu fie lucru logic şi consecvent ca, pe aceia care au fost iniţiaţi în tainele lui Belphegor şi care au mâhnit în chip nelegiuit pe Dumnezeul tuturor, pe aceia care au fost prinşi în lanţul plăcerilor celor desfrânate şi rele în chip foarte nesocotit, spre a se lepăda de Dumnezeu, să-l lase să facă aceasta fără să-i pedepsească, şi să nu fie ei cuprinşi pe bună dreptate, de relele cele mari.

Dar Iulian mai adaugă şi următoarele:

IULIAN

Priviţi, stimaţi cititori şi vedeţi că Dumnezeu nu a avut grijă numai de evrei, ci a fost purtător de grijă tuturor neamurilor, însă El nu le-a dat evreilor nimic mai mare, sau vrednic de laudă, nouă însă (păgânilor) ne-a dat lucruri cu mult mai bune şi mai mari. Însăşi egiptenii pot să spună că au avut nenumăraţi înţelepţi, mulţi dintre ei din şcoala lui Homer şi a lui Hermes, care a călătorit şi a venit al treilea în Egipt. Chaldeenii şi asirienii la rândul lor, pot număra pe înţelepţii care se trag din Annos şi Bellos. Iar elinii (grecii) pot citi nenumăraţi înţelepţi ce se trag de la Chiron. Căci de la acest Chiron se trag toţi învăţaţii misterelor zeilor şi toţi grăitorii de la Dumnezeu, deşi evreii spun că numai cele ale lor trebuiesc luate în seamă şi lăudate.

Apoi Iulian îşi bate joc de fericitul David şi de Samson, şi spune că ei nu au fost foarte glorioşi în bătălii, cu mult mai slabi decât vitejia egiptenilor şi a elinilor şi că întinderea domniei lor de regi s-a fixat până la hotarele Iudeii.

CHIRIL

Aşadar, eu voi întreba încă o dată pe Iulian, care dumnezeu a avut grijă de neamurile păgâne, întrucât el nu a hărăzit evreilor nimic de seamă şi bun, iar elinilor le-a dat cele mai bune dintre toate şi neasemuit de valoroase? Oare (Iulian vorbeşte) de Dumnezeul cel recunoscut şi mărturisit de preaînţeleptul Moise, că este El Ziditorul tuturor, al cerului şi al pământului, şi îndeobşte al tuturor celor chemate de El la existenţă, că El este stăpânitor singur şi stăpâneşte depăşind pe toate, având făptura zidită sub picioarele Sale şi primind închinări din partea ei. Sau (Iulian vorbeşte de) acela, pe care el şi cei care au fost strămoşii nelegiuirii sale, propunându-l pe acest dumnezeu cu cuvântul şi cu vederile (ideile) lor şi numindu-l pe el cauză a tuturor şi Binele

suprem, apoi numesc un al doilea dumnezeu, şi îl cheamă pe el, ziditor şi apărător (cârmuitor) al lumii? Dacă numesc ei Dumnezeu pe acela care este propovăduit şi vestit de către preaînţelptul Moise, atunci cum de spune Iulian că El nu a dăruit evreilor nimic din cele de folos şi neapărat trebuincioase, cu toate că El este cunoscut de către ei, şi cu toate că El a orânduit covârşirea Sa şi slava Sa să fie bine vădită evreilor şi i-a lăsat să se facă părtaşi ai adevăratei vederi a lui Dumnezeu, apoi El le-a dat lor un legiuitor mai vechi în timp decât înţelepţilor elinilor, care legiuitor era tot atât de diferit în ceea ce priveşte deosebirile incomparabile cu privire la virtute, pe cât se concepe că se deosebeşte lumina de întuneric.

(Apoi) Dumnezeu le-a dat evreilor să aibă legi foarte bune, pentru ca fiecare dintre lucruri (fapte) să fie socotit neprihănit şi pentru ca acei care sunt sub autoritatea acestor legi să poată fără greutate, să cunoască calea vieţii celei mai înălţate decât toate.

Dar ce este oare mai bun lucru, decât acestea? Şi care este binele elinilor, care e la fel de mare ca acesta?

Oare la noi nu se află stăpânirea cea unică faţă de toate, slava şi domnia mai mare ca ea şi dincolo de ea nefiind nimica? Oare chipul întregii răutăţi şi al întregii viclenii nu este osândit prin hotărârile acestor legi?

Oare legea nu îndepărtează prin sfaturile ei, de la rău şi oare nu se găseşte în admiraţia cea mai mare şi mai puternică tot chipul şi felul virtuţii?

Însă noi vom afla de la el (Iulian) cum sunt cele ale elinilor păgâni. Pentru că la el dumnezeii sunt foarte numeroşi şi mai mulţi decât cu putinţa de a-i număra, şi se deosebesc între ei prin părerile şi hotărârile lor, apoi având fiecare dintre ei stăpânirea lor moştenită, ei se îngrijeau şi cârmuiau nea-

murile păgâne şi nu le guvernau pe ele cu legi de acelaşi fel şi asemenea. Astfel, încât unii dintre aceşti dumnezei, erau fără nici o stăpânire în mâinile şi furiile lor, şi nu erau osândiţi deloc când ucideau sau când prădau şi duceau în robie cele ale altora, când dărâmau cetăţi şi nimiceau ţări. Iar alţii dintre aceşti zei erau atât de cuprinşi de poftele cele nepotolite şi nebuneşti, încât se aprindeau de dorinţa pentru mama şi sora lor şi de asemenea se aţâţau de pofte pentru fiicele lor chiar.

Acestea erau pretinsele învăţături înţelepte ale cârmuitorilor neamurilor păgâne. Şi acestor zei, Ziditorul (Demiurgul) elinilor, cel ce poartă de grijă lumii, după cum spun elinii, le-a dat înmânându-le stăpânirea. Dar oare nu se dovedesc elinii că defăimează pe Dumnezeul pe care îl cinstesc ei? Iar dacă au existat unii bărbaţi, fie la egipteni, fie la elini, care au avut o părută înţelepciune lumească, nu lipsită de renume, aceasta nu are nimic comun cu învăţăturile creştinilor. Căci învăţăturile lui Moise sunt mai vechi şi cuprind în ele filosofia cea precisă (exactă) şi foarte adevărată şi de asemenea cunoaşterea temeinică a lucrurilor dumnezeieşti şi totodată a celor omeneşti. Ea nu ocărăşte câtuşi de puţin pe conducătorii sau regii evreilor dacă ei ajung să accepte conducerea altora, sau dacă se supun puterii altora în lupte şi bătălii în care sunt biruiţi. Pentru că războiul şi luptele nu erau lucruri deosebit de însemnate pentru ei şi pentru care aveau multă osârdie, ci cârmuitorii evreilor se împotriveau cu arma în mână acelora care voiau să năvălească împotriva lor, dar numai să-şi mântuiască ţara, dar nu doreau să intervină cu sălbăticie în treburile altora. Căci legea lui Dumnezeu, adusă de Moise a fost orânduită lor, ca un conducător şi dăruitor de înţelepciune.

Dar Iulian socoteşte că tot felul de bunătăţi au fost dăruite de către Dumnezeu mulţimii elinilor păgâni, şi astfel se făleşte cu născocirile filosofilor lor spunând:

IULIAN

Dar (Dumnezeu) ne-a dat nouă începutul ştiinţei sau învăţătura filosofilor. Căci cunoaşterea şi înţelegerea cu privire la cele văzute, a fost îndeplinită de către păgâni, deoarece primele observaţii ştiinţifice au fost făcute de către barbari în Babilon. Iar geometria, având începutul ei de la măsurarea pământului în Egipt, a sporit până la o mare dezvoltare. Şi începutul cunoaşterii, cu privire la numere, pornind de la neguţătorii fenicieni a fost adusă până la a fi o ştiinţă deplină de către greci. La fel următoarele trei domenii de cunoaştere, elinii (grecii) le-au împreunat într-un tot întreg, cu muzica ce s-a numărat în rândul acestor trei, pentru că elinii au legat împreună astronomia cu geometria şi au combinat cu aceste două ştiinţa numerelor şi astfel au rânduit armonia înlăuntru lor. Şi de aici, au stabilit muzica ce o au ei, găsind ei definiţiile şi temeiurile notelor şi temelor (motivelor) muzicale armonioase, apoi aflând ei o aplecare lipsită de eroare, pentru percepţia auditivă, sau cât mai apropiată de ea.

CHIRIL

Iulian preamăreşte aceste lucruri şi se minunează de ele. Numai că eu aş spune că Iulian nu a cunoscut cele pentru care este probabil că trebuie să fie admiraţi acei oameni, ce au studiat doctrina cea perfectă şi acei bărbaţi, care sunt socotiţi că au ajuns să fie înlăuntru adevăratei vieţi fericite. Căci un bărbat este vrednic de a fi râvnit şi de a privi la el, nu pentru uşurinţa de a pronunţa cuvinte şi graţia sau armonia cu care se exprimă, astfel ca să poată să spună fraze frumoase şi să cerceteze cu amănunţime adâncimea unor idei deşarte şi uscate. Un astfel de om poate să ţese cu multă

minuţiozitate firul vorbelor, să încerce să cerceteze cele ce sunt dincolo şi mai presus de mintea omenească, dar toate acestea înşeală şi contrazic cunoaşterea noastră adevărată, reducând totul la percepţia simţurilor noastre. Cu adevărat înţelept este însă acel bărbat care s-a îmbogăţit cu învăţătura (doctrina) cea clară şi necontestabilă cu privire la Dumnezeul tuturor, şi care ştie cu exactitate cele cu privire la Dânsul, pe cât este cu putinţă, adică atâta cât este îngăduit şi posibil oamenilor, împărtăşindu-se pe deasupra şi cu ştiinţa adevărată în ce priveşte cunoaşterea tuturor lucrurilor, neapărat de trebuinţă, astfel încât să facă parte dintre bărbaţii la care, pe bună dreptate se găseşte slava dată de strălucirea virtuţii.

Ce nevoie am eu să cercetez cu amănunţime foloasele geometriei, armoniei, aritmeticii şi celelalte ştiinţe, pe care păgânii le consideră vrednice de cinstire şi cu care se mândresc mult? În ceea ce priveşte viaţa dreaptă şi virtuoasă şi petrecerea neprihănită în deprinderi şi moravuri se poate spune că este importantă, iar nu studierea aceasta şi zelul acesta. Pentru că nu va deveni un bărbat mai tare decât plăcerile condamnabile, nu va dispreţui averile şi banii ori slava cea goală şi zadarnică, nu va fi el liberat de valurile mâniei, nu va fi scutit de invidie şi de critică (blamare), nu se va osteni cu ostenelile înfrânării, dar nici nu va urmări şi căuta celelalte bunuri care, dacă există şi sunt la unii oameni i-ar face să fie mai renumiţi şi mai cinstiţi decât ceilalţi, nu acestea toate au importanţă făcându-l pe om să aibă vreo însemnătate.

Într-adevăr, este cu putinţă să vedem câte un om bine dotat intelectualiceşte şi având un limbaj ales şi căutat, fiind vorbăreţ, pregătit pentru vorbirea frumoasă (adică pentru retorică) potrivit modelului grăirii antice (din Atica, din

Atena), vorbind cu multă meşteşugire, şi totuşi acest om să fie nelegiuit în moravurile lui şi prins în laţurile faptelor celor mai ruşinoase.

Însă cel ce este înţelept şi cu mintea întreagă nu a dobândit aceste însuşiri doar prin vorbe şi cuvinte goale. Nu i-ar fi îndeajuns lui pentru o slavă reală şi efectivă, faptul de a putea născoci (inventa) vorbe ocărâtoare şi spurcate şi dezvoltarea de nedărâmat a ideilor perverse ale sale. Un astfel de om este un meşteşugar în ceea ce priveşte cuvintele, dar câtuşi de puţin nu este un om bun.

Prin urmare geometria şi astronomia şi celelalte ştiinţe de acest fel, nu fac deloc pe acela ce le studiază să fie slăvit şi vrednic de râvnit. Numai cunoaşterea cea exactă şi fină şi fără de prihană cu privire la Dumnezeu, şi faptul de a dobândi binele, osteneala precum şi lepădarea a ceea ce este contrariu binelui, doar acestea afirm eu, sunt strălucirile cele slăvite ale filosofiei celei mai înalte şi curate. Iar cele ale elinilor păgâni sunt sterile şi au multă deşertăciune în ele, ele nu produc altceva decât multă osteneală pentru nimic.

Dar poate (Iulian) nu va da crezare celor grăite de către noi. Atunci să fie chemat într-ajutor, Platon al tău, Măria Ta. Căci Platon a scris aşa în cartea a cincea a „Republicii": „Aceştia toţi deci şi alţi învăţaţi, care studiază disciplinele de acest fel şi filosofia, nu sunt altceva decât talente mediocre". Căci filosofia nu se află în problemele şi propoziţiile geometriei, nu se află nici în muzica de şcoală şi nici în astronomie, precum nici nu este umplută cu chestiuni ale ştiinţelor naturii şi cu probabilităţi şi cu fenomene în devenire. Se spune că este umplută de către însuşi Binele prin cunoaştere şi adevăr. Numai că altele sunt căile şi drumurile Binelui, sau căile către Bine; aşadar, filosofia nu se află în ostenelile şi efoturile acestea vrednice de luat în râs, ci în faptul de a

cunoaşte adevărul, adică ceea ce este adevărat şi acesta este Dumnezeu.

De altfel, pentru Dumnezeu aduc mărturie scrierile evreilor (învăţăturile) şi se aduc mărturie şi de dumnezeii cei ce îi are Iulian. Căci un om oarecare la Phityia (Delphi), la templul lui Apollon, vrând să întrebe şi să afle, care sunt cele mai înţelepte dintre popoare, se zice că a proorocit (a răspuns proorocind) demonul acolo: „Numai chaldeenii au dobândit înţelepciunea, iar elinii venerează pe împăratul care singur s-a născut de sine, care este Dumnezeu".

În acelaşi sens şi Porphyriu îşi aminteşte pe esenienii din Iudea, în legătură cu care spune: „Din pricina acestui fel de viaţă şi din cauza ascezei pentru adevăr şi cucernicie, pe bună dreptate se află printre cei care povestesc (prooro-cesc) cele viitoare, întrucât ei se exercită studiind cărţile sfinte şi diferite feluri de curăţenie şi grăirile spuse de prooroci. Şi rareori greşesc ei în prevestirile lor".

Numai că nu vom afla aceste ştiinţe numite enciclope-dice, cu care se făleşte şi se mândreşte mult de tot Iulian, nu le vom afla nici fără greşeală, nici fără de eroare şi lipsite de învinuiri, chiar înaintea ochilor acelora care se ţin mari şi se mândresc cu înţelepciunea lumească, aceasta se poate cunoaşte din cele ce au scris însuşi aceştia din urmă, şi din cele ce au scris alţii cu privire la ele. Căci Xenofon Athenianul aşa grăieşte într-un loc: „Nimeni, niciodată, nu a ştiut pe Socrate că ar fi săvârşit sau grăit ceva nelegiuit sau ceva necucernic. Pentru că el nu discută despre natura tu-turor lucrurilor, sau despre altele, cercetând cum şi în ce fel este aşa-numita lume de către învăţaţi (sofişti) şi cum se face fiecare lucru din ceruri şi prin care legi obligatorii, ci el îi arată ca fiind nebuni pe cei ce se preocupă de asemenea lu-cruri". Şi după alte cuvinte spune: „El se minuna, că nu era

un lucru evident pentru aceşti bărbaţi, că nu este cu putinţă oamenilor să găsească acestea, şi spunea, întrucât cei care cugetă aceste chestiuni foarte mari, pentru a grăi despre ele, nu au aceleaşi păreri între ei, dar la fel ca oamenii nebuni, se contrazic unii pe alţii. Căci unii din oamenii nebuni nu se tem nici de lucrurile grozave, iar alţii se înfricoşează de lucruri care nu sunt înfricoşătoare. Iar dintre oamenii ce se ocupă cu firea (natura) tuturor lucrurilor, unii cred că (natura lucrurilor) este construită dintr-o mulţime nemărginită. Iar unii apreciază că toate se mişcă veşnic, alţii că deloc nu se mişcă. Şi alţii cred că toate se nasc şi pier, alţii afirmă că nici nu se creează nimic, nici nu piere ceva vreodată. Dar ce pot răspunde la acestea, cei care cercetează cele ce sunt sus şi înălţate, cei care nu cunosc cele ce sunt pe pământ, dar cercetează cu minuţiozitate cele ce sunt în ceruri?"

Oare nu va fi crezut Socrate, care spune şi el, că filosofii se aseamănă unor oameni nebuni, care se reped în chip nesocotit pe nişte învăţături de prisos şi doctrine inutile, care sunt diferite şi deosebite unele faţă de altele şi care se luptă între ele pentru născocirile lor.

Iar Platon, a vădit şi a arătat oamenilor, că osteneala pentru acest studiu este nesocotită şi inutilă, şi pe deasupra, a cercetat şi mustrat zicând în cartea sa „Despre suflet": „Eu însă, o Kebes, fiind tânăr chiar, m-am minunat mult de această învăţătură pe care o numesc „istorie naturală". Căci mie mi se pare că este prea mândră şi făloasă (când spune) că cunoaşte cauzele fiecărui lucru, pentru ce se naşte fiecare lucru şi de ce piere şi dacă există, şi deseori în sus şi în jos m-am răsturnat pe mine însumi, cercetând de ce, când recele sau caldul acceptă putrezirea, aşa cum afirmă unii, atunci numai animalele se hrănesc; şi apoi (cercetând) dacă sângele este acela prin care gândim, sau aerul, sau

focul, sau nici unul dintre ele, şi creierul dacă este acela care procură simţurilor facultatea de a auzi, de a vedea şi de a mirosi. Şi din aceste (percepţii senzoriale) ar deriva memoria şi reprezentarea. Iar reprezentarea, primind din partea memoriei liniştea, în acest fel se naşte cunoaşterea. Şi cercetând eu, putrezirile acestor sofişti de acest fel, şi evenimentele (fenomenele) cele din cer şi de pe pământ, în cele din urmă m-am considerat pe mine că sunt incapabil şi neputincios pentru această cugetare, ca şi cum ar fi un lucru de nimic. Şi îţi voi spune ţie o dovadă îndestulătoare. Eu şi pe acelea pe care înainte le cunoşteam în mod clar şi limpede, întrucât şi mie şi altora ni se făcuse o părere odată, prin acea cugetare atât de mult am fost orbit, încât am uitat şi m-am dezvăţat şi de aceste cunoştinţe, pe care înainte de aceste cugetări socoteam că le am".

Prin urmare, nimic din cele folositoare nu ne-ar putea veni nouă prin inutilitatea cercetării (aflării) şi prin voinţa noastră de a căuta cu amănunţime cele subtile, şi prea înalte şi cele ce sunt greu de atins întru totul, prin mintea noastră omenească, (ci am avea) doar vătămare şi înrobire şi dezmăţarea acelor cunoştinţe care au fost deja adunate în mintea noastră, atunci să descreţească sprânceana cea ridicată (în semn de mândrie) Iulian, acela ce vorbeşte împotriva noastră cu emfază. Căci este o învăţătură dumnezeiască şi folositoare pentru viaţă, cunoaşterea adevărului, care de altminteri şi în trecut a propovăduit-o mai dinainte Moise. Iar cuvântul cu privire la ea, a ajuns la noi, în chip mai subtil şi mai curat, atunci când a strălucit nouă Hristos Mântuitorul tuturor, împreună cu Care, lui Dumnezeu Tatăl slavă să fie, totodată cu Sfântul Duh, în veacuri. Amin.

Cartea a şasea

La vremea potrivită vom cita cele menţionate în Scriptura cea insuflată de Dumnezeu şi anume: „Moartea şi viaţa sunt în puterea limbii şi cei ce iubesc pe ea vor mânca din rodul ei" (Pilde 18, 21). Căci cu toate că era cu putinţă celor ce ar fi vrut să cugete bine să se folosească de cuvintele frumoase ale limbii, dacă ea ar fi fost potrivită şi rânduită pentru buna orânduire şi pentru a grăi, ca acela pentru care s-ar putea minuna cineva de omul care o foloseşte în chipul cel mai bun, au schimbat şi au prefăcut unii bărbaţi cuvintele lor, în ceea ce nu se cuvenea şi nu se cădea. Şi au ajuns până într-atâta faptele răutăţii şi ale vicleniei lor, încât nu dădeau nici o însemnătate facerii a tot ce e rău şi mai presus de rău şi se atingeau de Dumnezeu cu limba lor nelegiuită şi mişcau armele împotriva slavei Sale cele negrăite. Prin aceste fapte s-a întâmplat ca ei să fie neapărat cuprinşi de relele cele mai mari cu putinţă.

Un astfel de om a fost preaputernicul (împărat Iulian). Cu toate că el avea o limbă destul de aleasă şi o retorică (vorbire aleasă) nu de lepădat, el a învinuit Sfânta Scriptură şi s-a ridicat împotriva mulţimii sfinţilor şi aceasta foarte des, aşa şi lui se potrivesc cele spuse de către Sfântul Duh: „Deci te-ai mândrit de relele tale, tu cel puternic în ceea ce priveşte nelegiuirea? Toată ziua limba ta a grăit nedreptate" (Psalm 51, 3). Şi de asemenea, El a spus cu privire la aceştia: „Tu ai îndrăgit toate grăirile scufundării, limba vicleană"

(Psalm 51, 6). Într-adevăr prin multe a învinuit Iulian, Scriptura preaînţeleptului Moise. Dar iată acum el adaugă altele la cele pe care deja le-am pomenit eu mai înainte şi zice aşa:

IULIAN

Oare trebuie să numesc eu moravurile fiecărui om în parte, sau să pomenesc de oameni ca de pildă Platon, pe Socrate, pe Aristide, pe Acimon, pe Thales, pe Lycurg, pe Agesilaos, pe Arhimadon, sau e mai bine să numesc eu speţa filosofilor, aceea a strategilor, aceea a oratorilor şi aceea a legiuitorilor? Căci cei mai răi şi cei mai spurcaţi dintre strategi (conducători de oşti) se va afla, că au tratat mai bine pe aceia ce au făcut cle mai mari nedreptăţi, decât s-a purtat Moise cu aceia care nu i-au greşit lui cu nimica.

CHIRIL

După câte socotesc eu, Iulian învinuieşte iarăşi faptul că Moise a pedepsit pe moabiţi, care au supus pe izraeliţi la prostituţiile femeiuştilor lor, care prin frumuseţile trupurilor i-au prins în laţ spre a face nelegiuiri, pe aceia care erau socotiţi ai lui Dumnezeu şi care au vârât pe cei înşelaţi în vinovăţia lepădării de Dumnezeu, întrucât i-au pregătit să fie iniţiaţi în tainele lui Belphegor.

Apoi Iulian zice că acei (moabiţi) care au cutezat să facă acestea, nu au greşit cu nimica, şi pe cât se pare, el socoteşte drept un lucru fără mare însemnătate nelegiuirea faţă de Dumnezeu. Şi din această pricină Iulian zice că Moise, grăitorul de taine sfinte, a fost crud şi lipsit de inimă. Căci precum spuneam, el socoteşte că sunt greşeli mici şi nu fac parte din greşelile cele mari, ca unii oameni să se lepede de Dumnezeu cel care este peste toate. Şi Iulian aşează printre faptele cele mai bune, încercarea de a îndrepta atenţia oamenilor către cele mincinoase ale idolilor.

Aşadar, să asculte Iulian de la noi, că dintre cei care fac asemenea lucruri „nici maica lor nu îi poartă în pântece când sunt copii, nici nu scapă ei". Eu afirm că este un lucru pios, nimicirea în întregime a acelora care pregătesc laţul morţii celorlalţi, aşa precum spune unul dintre cei renumiţi în teatru întrebând: „Nu (trebuie) să pătimească lucruri cumplite aceia care făptuiesc fapte grozave?"

Căci, nu este un lucru cumplit, cu adevărat, şi greu de suferit, să ocărăşti în mod primejdios slava lui Dumnezeu şi Firea cea negrăită, şi nu poate oare să mâhnească mult fapta aceasta? Cum ar putea să fie lucru acesta îndoielnic?

Şi întrucât Iulian nu admiră puţin, ci mult de tot, pe aceia care au cugetat la fel ca şi el dintre cei vechi, şi întrucât el cuteză să-i compare cu sfinţii, haide ca şi noi acuma să grăim cuvintele cele pregătite, ridicând adevărul împotriva ocărilor sale.

El crede că au fost mai buni decât (înţelepţii) noştri, cei pe care i-a admirat el. Însă se depărtează de adevăr şi îşi greşeşte ţinta. Căci haide să vedem, şi aceasta mai înainte de alţii, cum a fost Socrate, acel om vestit la păgâni. El a afost admirat pentru înţelepciunea sa lumească şi se zice că el a fost unul din cei mai de seamă bărbaţi. Dar în ceea ce priveşte moravurile şi obiceiurile sale, el poate fi aşezat şi considerat că nu a fost mai bun decât aceia care şi-au consumat şi petrecut o viaţă comună (banală) şi de şarlatan. Şi poate nu va da crezare nimeni acestor cuvinte cu privire la el. Însă nimeni desigur, nu va contrazice scrierile lui Porphyriu, care a scris însemnând viaţa fiecărui (filosof) dintre cei vechi. Pentru că acesta a fost scopul lui, şi a depus multă osteneală şi străduinţă pentru acest lucru. Aşadar, Porphyriu spune aşa despre Socrate: „Grăieşte Aristoxenus, descriind viaţa lui Socrate, că a auzit cele cu privire la el, de

la Printharos, care a fost unul dintre cei ce l-au cunoscut şi au avut relaţii apropiate cu Socrate. Şi spune că nu s-a întâlnit el cu mulţi oameni capabili să convingă (mai persuasivi) mai mult decât Socrate, şi că tot aşa era glasul lui şi gura sa şi caracterul său aparent şi pe deasupra celor pomenite şi expresia particulară a chipului său. Şi acestea erau astfel când Socrate nu se mânia. Şi când era el aprins de către patima aceasta, cumplită era urâţenia sa. Căci el nu se abţinea de la nici un cuvânt şi de la nici o faptă.

Dar ce e mai urât decât mânia? Şi cum să nu fie cea mai rea boală a minţii, un suflet neînfrânat şi o înclinare sălbatică şi o răutate cumplită? Căci astfel se sălbăticeşte marea, când vântul suflă cu violenţă şi când năvăleşte ea cu pornirile nespus de mari ale valurilor peste uscat şi peste stânci, ca şi sufletul omului, care pătimeşte de furie şi de neînfrânarea mâniei. De aceea şi Scriptura cea dumnezeiască porunceşte: „Încetează a te mânia şi părăseşte-ţi furia ta" (Psalm 36, 8). Căci mânia a dus la pierzanie şi pe oamenii cu mintea întreagă, întrucât omul furios nu are chip convenabil şi plăcut. Deci un astfel de om (mânios), de la care fapte cutezătoare nu se va abţine el? Şi oare nu va da drumul din tot frâul ei, limbii sale, sau mai curând, nu va împroşca şi acoperi cu ocări şi de cuvinte nesocotite pe acei care poate n-au făcut nici un rău? La fel stau lucrurile cu o piatră care s-ar îndrepta drept în jos şi s-ar duce cu un avânt nemăsurat, lovind tot ce ar întâlni în cale şi ar afla înaintea sa. Eu sunt convins că în acelaşi fel este şi dacă există un om rău şi sălbatic şi stăpânit de o furie de fiară sălbatică, care nu cruţă, de pildă, nici un cuvânt şi nici un lucru şi lipsa de stăpânire a limbii sale ar ataca şi pe Dumnezeu şi pe orice om, la fel ar face şi năvala cuvintelor produsă de mânia sa.

Deci unde vom aşeza noi pe Socrate, cel care a suferit de cea mai rea boală dintre toate? Însă dumnezeiescul Moise era blând foarte faţă de toţi oamenii. Căci aşa este scris cu privire la el. A grăit de altfel odată şi către noi Domnul şi Mântuitorul tuturor: „Învăţaţi de la Mine că sunt blând şi smerit cu inima şi veţi afla odihnă pentru sufletele voastre" (Matei 11, 29). Şi de asemenea a spus: „Fericiţi cei blânzi, căci aceia vor moşteni pământul".

Aşadar, dacă (Mântuitorul) spune, că este vrednic de toată (lauda) obiceiul de a fi calm şi faptul de a fi înfrumuseţat cu buna mireasmă a blândeţei şi însuşirea de a avea în cuvintele sale bunătatea, atunci vom acuza pe Socrate, pe bună dreptate. Căci el a greşit în amândouă privinţele. Acum, dacă cineva laudă mânia şi neînfrânarea limbii, atunci se calomniază şi se cleveteşte de către el blândeţea şi blamează fapta vrednică de laudă, se acordă preferinţă şi laudei faptelor rele, dar un astfel de om care va face aşa, va fi batjocorit şi luat în râs şi pe foarte bună dreptate.

Oare a pătimit Socrate de boala mâniei celor sălbatice şi nu s-a împărtăşit de alte patimi, care l-au vârât pe el în clevetirile cele mai mari cu putinţă? Câtuşi de puţin. Căci el a fost atât de atras de femei şi a fost răpit cu tot sufletul de la închinările către acestea, încât el aprecia că nu e nimic mai bun decât acest lucru. Pentru că Porphyriu a scris aşa cu privire la Socrate: „În cele ce se refereau la trai, celelalte erau uşoare şi simple pentru el, şi cereau puţină pregătire pentru ca să aibă cele necesare în fiecare zi; dar în ceea ce priveşte faptele împreunării trupului, era destul de pătimaş, chiar dacă nu se apropia de nedreptate. Însă avea relaţii şi cu femei căsătorite sau cu femei pierdute. Avea în aceleaşi timp două femei, pe Xantippa, care era cea legală şi obişnuită oarecum, şi pe Myrto, fiica lui Aristide fiul lui Lisimach.

Şi pe Xantippa într-ascuns o îmbrăţişa, şi el a avut ca fiu de la ea pe Lamprocles. Şi a fost căsătorit legal cu Myrto, de la care a avut pe Saphronicos şi pe Menexenos".

După aceasta, ce mai spune faţă de aceste fapte admiratorul lui Socrate? Aşa cum spun păgânii înşuşi, era destul de neînfrânat faţă de legăturile cu femei. Şi el este arătat prin însăşi faptele sale, că era un om foarte desfrânat şi nestăpâit şi care nu cunoştea deloc saturarea în plăcerile acestea atât de spurcate. Pentru că el fiind (având) două femei căsătorite cu el, care nu se înţelegeau poate şi nu se potriveau cu rânduiala, avea relaţii şi cu alte femei, desigur cu femei spurcate şi plătite, şi care ofereau frumuseţea trupului lor drept marfă pentru ibovnicii lor. Or, asemenea fapte sunt străine de modul de viaţă al virtuţii filosofice. Şi apoi, oare mustra el pe tineri, dacă aceştia voiau să trăiască în chip potrivnic celui cuvenit? Şi apoi, ce cuvinte ar putea să fie potrivit spuse de către Socrate către acei tineri, când având el părul alb se arăta nu numai că e cuprins de porniri atât de spurcate, dar se arăta cu uşurinţă că mintea sa este stăpânită în chip tiranic de către ele?

Noi am aflat printr-o scrisoare a lui Platon, că unul dintre cunoscuţii săi care îl vedea mereu, a grăit către el: „De unde vii, o Socrate? Oare de la vânătoarea, după vârsta cea crudă a lui Alcibiade? Dar să fie (îndestulătoare) cele spuse de noi despre Platon însuşi, dacă nu cumva a admirat şi el cele ale lui Socrate, şi dacă a suferit de nestârnirea sa în pofte, aceasta se va vădi în cuvintele lui Platon însuşi. Căci în (dialogul) Philabos zice: „Plăcerea este cel mai mândru lucru dintre toate". Care cuvânt este şi pentru plăcerile cele cu privire la împreunarea trupească, ce par a fi cele mai mari, şi care au pricinuit iertarea din partea zeilor, când s-a

jurat strâmb pentru ele, ca şi cum aceste plăceri ar fi cele ale unor copii ce nu au dobândit nici cea mai mică minte.

Iar în dialogul său Banchetul, Platon spune: „Ceea ce este cel mai cumplit lucru, precum spun cei mai mulţi, căci iertarea din partea zeilor este doar pentru cel ce jură (din dragoste) şi care îşi calcă jurământul. Căci se spune că nu există jurământ în dragoste. Astfel şi zeii şi oamenii au dat toată libertatea celuia ce iubeşte".

El se ruşinează – după cât este vrednic de crezare şi roşeşte de cuvintele sale şi spune că acestea sunt cuvintele altora, însă cum am putea să ne îndoim că Platon laudă acest lucru? Pentru că el nu ceartă câtuşi de puţin pe aceia care au vrut să cugete în felul acesta.

O, învăţături ale filosofilor! Cât de mult sunt ele folositoare ca unele ce taie şi opresc plăcerile tinerilor şi îi conving să vieţuiască un trai înţelept şi virtuos. Însă dacă s-ar întâmpla ca şi zeii să ierte pe aceia ce iubesc, chiar dacă ar fi ibovnici neînfrânaţi şi nedrepţi ai femeilor şi copiilor tineri, atunci totul ar fi slobod pentru ei, să le fie îngăduit să jure strâmb. Cu toate că niciodată cucernicia faţă de Dumnezeu nu consideră nevătămătoare negrija şi lenea. Şi atunci cum este posibil ca acela ce avea o doctrină (filosofică) atât de strălucită şi renumită, să prefere respectului faţă de Dumnezeu, plăceri urâte şi spurcate? Dar acela ce se mândreşte mult cu Cimon cel prea bun, să privească, să se controleze în ceea ce priveşte deprinderile (moravurile) sale. Căci el s-a unit cu Elipinice în căsătorie legiuită, fiind ea soră bună cu el, din aceiaşi părinţi, şi a fost soţ al sorei sale, imitând obiceiurile perşilor, sau mai curând pe cârmuitorul lui, Zeus.

După ce Cleon a fost învinuit de comportare tiranică, a fost găsit vinovat, fiind judecat pentru aceasta la Athena şi a

fost condamnat la pedepsele stabilite de legi. Şi Theopomp scrie cu privire la el, că a fost un om foarte hoţ şi că a fost dovedit nu odată, că s-a lăsat învins de câştigurile ruşinoase. Iar obiceiul primirii de daruri se pare că el, cel dintâi l-a dat strategilor din Athena. Şi cu toate acestea, cum să nu fie un lucru ruşinos de tot şi cea din urmă boală dintre rele, faptul de a fi biruit de câştiguri nedrepte, faptul de a iubi într-atâta banii, faptul de a te uni prin căsătorie cu sora ta, faptul de a te molipsi de nebuniile barbarilor, astfel ca să vatemi chiar legile naturii?

Aristide însă, cu privire la furtul (delapidarea) de bani, fiind dovedit de el în chip făţiş, a primit pedeapsa. El era un om urât din cauza aceasta şi viclean şi de asemenea, era supărat pe buna reputaţie a altora, într-atâta, încât întrebându-l pe el odată athenienii, cum ar putea să fie guvernaţi în cel mai bun chip şi cum ar putea să meargă lucrurile pentru cetatea lor în chip fericit, el a spus că nu ar putea să se întâmple aceasta, dacă athenienii nu-l vor arunca pe Aristide într-o prăpastie adâncă împreună cu Themistocle. Poate Themistocle îl mâhnea şi îl întrista, întrucât biruise pe mare într-o bătălie, în chip remarcabil, şi câştigase faima de foarte bun strateg.

Fiind eu în stare să vorbesc multe lucruri şi adevărate despre ceilalţi bărbaţi amintiţi de Iulian, las la o parte acum acestea. Şi mă voi întoarce către amenințarea şi grăirea faptelor vitejeşti ale sfinţilor. Pe care dintre ai lui, îi va compara Iulian cu preabunul Moise? Cel care a fost primul dintre făcătorii de lege şi care a fost recunoscut de către înşişi istoricii grecilor, drept vrednic de cea mai mare admiraţie. Şi se poate vedea virtutea deosebită a acestui bărbat şi din Scriptura cea insuflată de Dumnezeu. Căci după ce Dumnezeu i-a hărăzit putere deplină, a schimbat în sânge

râurile egiptenilor şi el a strâmtorat pe locuitori, cu grindine de nesuportat şi cu o beznă adâncă şi lungă, apoi a scăpat de apăsarea nedreaptă a Faraonului pe cei din neamul său (făcându-i să meargă prin mijlocul mării. Iar Iisus (fiul lui Navi) care a fost după el, proclamându-l conducător şi a dobândit cârmuirea (iudeilor), a strălucit prin fapte vitejeşti şi renumite de acelaşi fel. Căci el a tăiat din avântul său Iordanul, care se repezea cu năvăliri puternice ale apei sale şi a făcut să treacă pe fiii lui Izrael fără să se ude. După aceea înălţând o rugăciune către Dumnezeu cel ce are deplină stăpânire asupra tuturor, a oprit mersul soarelui şi al lunii.

Aş putea să adaug pe deasupra multe şi mari fapte, peste cele ce le-am spus, totuşi le pun capăt. Însă mă voi sluji de glăsuirile fericitului Pavel care scriind evreilor spune aşa: „Cu privire la Ghedeon, Samphon, Barah, Iephthai, David şi Samuel, de asemenea şi cu privire la prooroci, cei care prin credinţă s-au luptat cu regi, au săvârşit dreptatea, au dobândit făgăduinţele, au zdrobit gurile leilor, au stins puterea focului, au scăpat de tăişurile sabiei, au căpătat puteri din slăbiciunile lor, s-au făcut puternici în război, au biruit taberele celor străini, au luat femeile pe morţii lor înviaţi (Evrei 11, 32-35). Şi a mai adăugat următoarele la acestea: „Au dat înconjur rătăcind în piei de oi şi de capre, dezbrăcaţi, strâmtoraţi, apăsaţi, de care bărbaţi nu era vrednică lumea, rătăcind în pustiuri şi munţi şi peşteri şi în crăpăturile pământului" (Evrei 11, 37-38).

Apoi, ia spune-mi mie ce poate fi mai slăvit decât aceste fapturi, ce poate fi egal şi deopotrivă de mare prin strălucirea virtuţilor? Nu era vrednică lumea de ei. Ea se ferea şi se dădea înapoi de la primul foc, fiind biruită de covârşirea acestor fapte vitejeşti. Şi lumea, aici în acest text, se cuvine

să înţelegem, că sunt cei din lume (oamenii). Dar întrucât Iulian spune că cei mai spurcaţi dintre strategii grecilor au tratat mai bine pe cei ce făcuseră cele mai mari nedreptăţi decât i-a tratat Moise pe aceia care nu făcuseră nici o nedreptate, să audă Iulian următoarele din partea noastră: O, împărate puternic, oare tu nu dai nici o însemnătate vinovăţiei de a-i fi nelegiuit faţă de Dumnezeu? Precum spuneam, ţie ţi se pare un lucru de nimica îndepărtarea şi lepădarea de slujirea către Dânsul, şi necinstirea sceptrului stăpânirii Sale şi a primi în schimb ca pe nişte lucruri din cele mai bune supunerea sub jugul demonilor celor spurcaţi.

Dar dacă însuşi Iulian nu ar fi vârât şi el în astfel de vinovăţii împreună cu apostaţii, i-ar fi părut şi lui că acest fapt al apostaziei este cu adevărat grozav de cumplit şi este vrednic de pedeapsa cea mai mare din toate. Dar întrucât el a fost vârât în laţul acesta diavolesc şi întrucât el a necinstit slava cea de neexprimat a lui Dumnezeu, a crezut poate că este în stare să îndepărteze vinovăţia sa împreună cu a altora spunând că nu au făcut nici o nedreptate, aceia care au ocărât în chip nelegiuit slava lui Dumnezeu.

Cu toate acestea, nelegiuirile elinilor păgâni au decis că nu trebuie să se stabilească alţi dumnezei în afară de aceia care există şi sunt recunoscuţi, şi nici să spună elinii vreun lucru urât sau murdar cu privire la zei. Şi apoi legile elinilor socoteau că sunt evlavioşi, întrucât pedepseau pe aceia care făcuseră asemenea fapte, nu cu amenzi în bani, ci atârnând deasupra capetelor (unor asemenea oameni) însăşi osânda morţii. Şi într-adevăr când Anaxagoras a spus că soarele şi crugul lui este o piatră arzândă şi mult încălzită, judecătorii din Athena l-au osândit la moarte. De asemenea (aceşti judecători) au adus învinuirea de nelegiuire (faţă de zei) a lui Diagoras, care scrise cu privire la zei lucruri care nu li s-au

părut bune ascultătorilor lui. Şi puţin a lipsit să nu fie dat pierzării, dacă luând-o înainte, nu s-ar fi dus la alţi (oameni), părăsind locurile grecilor. De asemenea se spune că cei care supravegheau legile sacre, atât de mult s-au înfuriat împotriva lui Diagoras din Melios care a batjocorit ceremoniile zeilor – care sunt la elini nişte sărbători şi nişte praznice de taină (mistere) – încât au hotărât să dea un talant de argint, în chip de răsplătire, celora care îl vor ucide.

Acum las o parte pe Socrate, care spune că un demon îi prezicea lui şi care jura pe stejar şi pe câine, iar din această pricină, precum am spus eu şi mai înainte, a fost supus acuzărilor osânditorilor săi.

Apoi atât de mare era însemnătatea ce o dădeau elinii păgâni zeilor cu nume mincinos, încât revărsau mânia lor nestăpânită şi ascuţişul legilor lor împotriva tuturor înţelepţilor.

Tu, Iuliane, îl învinuieşti pe Moise şi spui că el este crud şi nemilostiv pentru că, pentru înţelepţirea mulţimii şi a celor ce erau nenumărat de mulţi, a lăsat să pătimească suferinţe puţini oameni, care au părăsit cu totul respectul faţă de Dumnezeu şi s-au iniţiat în misterele lui Belphegor. N-ar fi trebuit oare mai curând să-l încununeze pe Moise cu laudele cele mai înalte, ca pe un om cucernic şi iubitor de Dumnezeu?

Dar Iulian n-a făcut deloc aceasta, ci ocărând pe strategii evreilor sau pe regii lor, spune aşa:

IULIAN

Despre care domnie a unui rege voi vorbi eu vouă? Oare despre a lui Perseu, a lui Eac, a lui Minos din Creta, cel care a curăţat de piraţi marea, care a respins şi a izgonit pe barbari până în Siria şi Sicilia, şi care mergând la fiecare dintre

hotarele stăpânirii sale a domnit nu numai asupra insulelor ci şi a coastelor?

Astfel el şi-a împărţit regatul cu fratele său Rhadamante, însă nu pământul, ci grija de cârmuirea oamenilor, iar el a orânduit legiuiri luându-le de la Jupiter şi a lăsat ca Rhadamante să împlinească slujba de judecător.

CHIRIL

Mai înainte am spus eu, că aceia care au domnit pe vremuri ca regi ai fiilor lui Izrael, fiind înţelepţi foarte mult, poruncile date prin Moise, şi ostenindu-se ei în chip vrednic de admiraţie, cu tot felul de fapte bune, nu au vrut să prade şi să jefuiască (adunând robi şi pradă de vite) cele ce aparţineau altor neamuri, şi nici nu s-au ridicat cu armele împotriva cetăţilor sau ţinuturilor învecinate sau îndepărtate. Ci ei păstrând ţara lor şi domnind peste pământul ce i-a născut, au vrut să rămână acasă la ei, iar treaba şi ocupaţiile lor, erau rânduiala rugăciunii.

Iar Minos al tău, mărite împărate, cu toate că – precum spui – a primit legile lui de la Jupiter (Zeus), nu a vrut să cârmuiască numai ţinuturile cretanilor, a căror stăpânire o avea, ci s-a a plecat atât de mult spre silnicie şi s-a aprins aşa de mult de dorinţă pentru lucruri ce nu erau deloc ale lui şi nu-i aparţineau, încât a cucerit insulele prin legea războiului şi a făcut să fie robi prinşi de război pe aceia care erau oameni liberi, şi el a aruncat asupra unor locuitori foarte îndepărtaţi avântul şi năvala răutăţii ce se afla în el, (dovedită) prin împlinirea însăşi a ei şi prin faptele sale cele nelegiuite.

De aceea Homer îl numeşte pe Minos cumplit şi spune:

„Am văzut pe Fedra, pe Procuea şi pe frumoasa Ariadna
Fiica lui Minos cel cumplit".

Iar Calimach scrie:

"Şi Minos a întins un jug greu pe grumazul insulelor".Dar dacă cârmuirea îi revenea lui pe bună dreptate, poetul acesta foarte bun nu l-ar fi numit pe Minos cumplit, nici nu l-ar fi vorbit de rău, că a aşezat jugul său şi al stăpânirii sale silnice, jug greu şi cu neputinţă de purtat, peste insule. Aşadar, cum să nu fie lucru interesant (vrednic) de văzut, cum a săvârşit Minos cele ce se refereau la casa şi căminul său. El avea o soţie Pasiphae, iar ca fete, pe Fedra şi pe Ariadna. Şi femeiuşca lui, se zice că s-a împreunat cu un taur îndrăgindu-l în chip potrivnic firii, şi se spune că a dat naştere la nişte monştri. Iar fiicele sale au umplut scenele (teatrelor), fiind învinuite de fapte ealegiuite.

Dar să înfăţişăm noi şi faptele lui Perseu, care au în ele basme şi sunt pline de prostie şi conţin peste măsură de multă minciună. Iar după vorbirile cu privire la Minos, Iulian expune multe povestiri lungi şi pomeneşte, amintind de istorisirile grecilor, spunând că Dardanus îşi trage naşterea şi firea din Zeus şi din Electra, fiică a lui Atlas, şi că Dardanus a fost fondatorul (colonizatorul) Dardaniei şi alte povestiri în afară de aceasta, pline de flecăreli şi de prostie.

Însă făcând pomenire între timp şi de Mântuitorul nostru al tuturor Iisus Hristos, iarăşi ridică în sus cornul (mândriei) şi al prostiei şi spune cu privire la Dânsul:

IULIAN

Iisus a convins pe cei mai slabi şi pe puţini dintre voi şi EL a trăit, se spune, cu peste trei sute de ani mai înainte. Dar El nu a săvârşit în vremea cât a trăit nici un lucru vrednic de auzire, dacă nu se socoate că fac parte din faptele cele mai mari, vindecarea orbilor şi izgonirea demonilor (din oameni) în Bethsaida şi Betania.

CHIRIL

Nu e cu putinţă să grăiască Iulian nimic care să fie ridicat şi faimos sau vrednic de pomenit cu privire la Dardanos. Aceasta cu toate că el are putinţă să istorisească basme mincinoase, pe care le aşează în rândul faptelor vitejeşti şi strălucite. Dar spunând că puţini au fost adunaţi în plasa Sa de către Hristos Mântuitorul nostru al tuturor, el micşorează lumea locuită şi socoate că sunt uşor de numărat şi puţini oameni pe tot pământul. Dar unde oare vom găsi noi pe cei mulţi, dacă toţi sunt puţini la număr totuşi? Însă chiar faptele însăşi vor striga dacă vom tăcea noi, că aceia care au venit la cuvântul Evangheliilor, nu au fost rătăciţi şi nu s-au lăsat înşelaţi, ci scuturându-se mai degrabă de înşelăciunea elinilor s-au întors venind către adevăr.

Dar Iulian, cutezând să vorbească de rău minunile cele dumnezeieşti desigur cele săvârşite de Hristos, el nu cunoaşte cele care trebuiesc admirate. Căci, cum era cu putinţă ca Hristos să fie cunoscut că este Dumnezeu, dacă ar fi rămas ceea ce fusese mai înainte, adică om? Oare ar fi putut El rostogoli şi să adune cerul acesta foarte întins şi fără de hotar, dacă ar fi fost simplu om? Oare ar fi putut EL să poruncească pentru noi ca să se ridice un pământ nou şi altul în afară de cel ce există din ape, dacă n-ar fi fost Dumnezeu? Oare ar fi putut El săvârşi ceva nou în jurul soarelui şi al lunii şi a celorlalte stele? Dar nu acesta era scopul întrupării Sale în om. Ci El milostivit de om, care a fost adus la starea de nefericire cea mai mare, prin înşelăciunile viclene ale demonilor, care om nu cunoaştea în acelaşi timp cine este Dumnezeul cel prin fire şi adevărat şi ziditorul tuturor. (Căci omul) a fost atras către o cugetare nesocotită şi lipsită de pricepere, prin faptul că au vrut să se închine

făpturii zidite în locul Creatorului, spre a lega închinarea şi evlavia sa, de pomi şi de pietre.

Pentru a schimba mintea omului, spre a o face în chip trebuincios să cunoască adevărul, S-a arătat Hristos în chipul nostru omenesc, spunând că El este Fiul Aceluia care a creat universul acesta prin El. Şi întrucât întotdeauna minunea atrage şi împinge la credinţă, El a vindecat pe aceia ce se aflau în boli, le-a adus orbilor lumina, a poruncit demonilor celor necuraţi să intre în străfundurile cele adânci ale prăpastiei şi era neapărat obligatoriu ca ei să facă ce li s-a poruncit. Astfel, El a slobozit pe cei ce erau chinuiţi de către demoni, a certat mările şi vânturile, le-a poruncit să fie liniştite. Iar firea (lucrurilor) nu a rămas neştiutoare cu privire la puterea deplină a Celuia ce poruncea asemenea lucruri. Şi El a chemat pe morţi din morminte, care deja miroseau urât şi erau putreziţi şi din nou le dădea viaţă prin poruncile Sale cele dumnezeieşti.

Ce este lucru mai strălucit decât aceasta, ia spune-mi mie? Ce mai este atât de măreţ? Dacă facerea de minuni arăta şi dovedea iscusinţa şi priceperea doctoricească, faptul că Iulian nu o considera pe aceasta că este augustă şi de venerat, faptul că nu o admira, se întoarce împotriva sa. Dar întrucât minunile Sale constituie o (dovadă) evidentă a puterii Sale celei mai divine cu putinţă, cum să nu fie adevărat ceea ce spun eu?

Dar pe cât se pare, pentru Iulian este un lucru neimportant şi de neluat în seamă, putinţa de a vindeca, cărei fapte trebuie desigur să i se acorde mare însemnătate.

De fapt noi găsim, omule, pe căpetenia ta, pe Jupiter, şi împreună cu el, pe ceilalţi pe care tu spui că sunt dumnezei, că nu au putere să răpească din lanţurile morţii pe cei cuprinşi de ele. Şi la această părere ne fixează pe noi, cel

mai bun dintre poeţi (Homer) care spune: „Însă nici zeii însăşi nu pot să tragă pe un bărbat pe care îl iubesc, de la moartea cea obştească tuturor, de câte ori soarta cumplită apucă moartea crudă" (Homer, Odiseea V, 236 sq).

Şi străbătând cu vorbe, aşa precum apreciază Iulian potrivit, basmul cu privire la Dardanus, povestire-deşartă, se mută îndată la fuga lui Eneas şi povesteşte în chip limpede plecarea din Troia, către popoarele din Italia, face pomenire de Romulus şi Remus şi ce fel a fost întemeiată Roma. Şi lungind mult vorbirea asupra acestui subiect, spune că a fost dat (romanilor) de către Jupiter, preaînţeleptul Numa şi spune cu privire la aceasta:

IULIAN

Dar întrucât, după ce a fost întemeiată (Roma), multe războaie au înconjurat-o pe ea şi pe toate le-a câştigat şi biruit, cu toate că fiind ea mărită şi crescând în ciuda primejdiilor, avea totuşi nevoie de o siguranţă mai mare, Zeus i-a pus drept conducător pe Numa, cel ce era foarte înţelept. Acesta era nobil şi virtuos, care îşi petrecea viaţa în pădurile pustii, şi care totdeauna era în legătură cu zeii, conform cugetărilor sale celor curate şi neîntinate.

Şi după ce spune altele, Iulian zice: „Acest nume a statornicit cele mai multe din legile sacre".

CHIRIL

Prin urmare, dacă – aşa precum spune Iulian – Numa era nobil şi virtuos, având el cugetări pure, şi a orânduit el cele mai multe din legile sacre, să cercetăm noi amănunţit acum cu ocazia aceasta potrivită, ce fel era modul şi felul de slujire al zeilor.

Într-adevăr, scrie cu privire la el (Numa)* Dyonisie din Halicarnass, cel care a compus foarte bine istoria romanilor,

* Numa Pompiliu, primul rege legendar al Romei.

că Numa a clădit capişte şi temple, dar că idoli şi statui nu erau deloc în ele. Întrucât el a socotit că este un lucru bun să laude filosofia lui Pythagora şi admitea în întregime învăţăturile lui, el admite că Dumnezeirea este cu neputinţă de văzut (e nevăzută) şi că e lipsită cu totul de formă. El (Numa) afirma tare că Dumnezeu se bucură de jertfele cele gândite (intelectuale) şi nu cele materiale. De aceea ridicând templele, el le-a numit (temple) ale credinţei, prin care credinţă, singură este cu putinţă să se arate Dumnezeirea oamenilor. Şi el a pomenit celor de sub stăpânirea sa să jure credinţă.

Iar Iulian după ce l-a admirat pe Numa şi l-a încununat cu laudele cele mai mari cu putinţă, nesocotind şi necinstind în chip nelegiuit credinţa faţă de Dumnezeu, nu se ruşinează să numească zei pe o mulţime mare, de tot felul de idoli, lemnul şi piatra, şi să le junghie acestora fără încetare mulţime de boi, în felul acesta combătând şi luptându-se cu însăşi legile lui Numa. Şi apoi Iulian mai îngrămădeşte şi alte cuvinte rele şi basme pline de prostie, spunând aşa:

IULIAN

Zeus pare a fi dat cetăţii (Roma) aceste legi conform unei inspiraţii divine şi unei insuflări dumnezeieşti, de la proorocirile Sibilei şi ale altor prooroci care s-au făcut conform glăsuirii strămoşeşti. Oare noi vom socoti în rândul darurilor celor dintâi sau cele de al doilea rând, scutul cel ce a căzut din văzduh şi capul cel care s-a arătat pe deal, de la care socot eu a primit (dealul) şi numele de jilţ al marelui Zeus?

După aceea, o oameni nefericiţi, întrucât a fost păstrată arma lui Diopet, care este la noi, şi pe care a trimis-o marele Zeus, sau tatăl lui Ares (Marte), dând chezăşie şi nu o simplă vorbă, ci o faptă reală, că El va apăra în veci şi fără oprire cetatea noastră (Roma) cum de nu vă închinaţi voi şi

nu aduceţi cinstire zeilor sau lui Jupiter, ci vă închinaţi lemnului crucii, desenând chipul ei în frunte şi înaintea caselor?

Oare pe bună dreptate, cineva va urî oamenii mai inteligenţi decât voi, sau s-ar putea el milostivi de cei ce nu au minte, care se iau şi merg după voi, ajungând la atâta nenorocire şi pierzanie, încât părăsesc ei pe zeii cei veşnici şi se schimbă ducându-se la zeul cel mort al iudeilor?

CHIRIL

Eu nu aş nega deloc că Iulian, care admite că aşa stau lucrurile şi care deschide gura sa spurcată şi nestăpânită, lărgind-o împotriva slavei şi covârşirii celei mari a Mântuitorului nostru, era stăpânit şi posedat de către duhul cel rău şi luptător împotriva lui Dumnezeu. „Căci nimeni nu zice anatema să fie Iisus, decât prin Belzebut" (I Corinteni 12, 3), precum spune preaînţeleptul Pavel.

Cât despre scutul lui Diopet şi de asemenea şi coiful sau casca, nu ştiu cum de se găseşte să le pomenească, întrucât acestea pricinuiesc râsul şi pe bună dreptate. Căci acestea sunt basme şi minunăţie vrednică de copii şi altceva nu sunt nimic.

Însă noi nu vom grăi multe cu privire la acestea. Dar întrucât Iulian numeşte nefericiţi şi spune că sunt nefericiţi cei ce sunt orânduiţi în grijă şi au luare aminte foartă multă, ca să întipărească neapărat şi în mod obligatoriu întotdeauna şi pe frunte şi pe casele lor cinstitul semn al crucii, de aceea zic, că noi vom dovedi fără greutate că Iulian sloboade cuvinte mirosind duhoarea prostiei celei mari din cugetările sale cele rele. Căci Domnul şi Mântuitorul nostru al tuturor, cu toate că avea El putinţă să fie văzut asemenea cu Tatăl Său în toate privinţele şi să se mândrească cu tronul (jilţul) Dumnezeirii, totuşi „nu a socotit" că este un lucru nedrept, faptul de a fi egalul lui Dumnezeu, ci „El S-a smerit pe Sine

golindu-se de slavă şi a luat chip de rob" (Filipeni 2, 6-7). Şi El a suferit şi crucea, dispreţuind ruşinea, pentru ca să oprească stăpânirea şi puterea putreziciunii. Şi Unul a murit pentru toţi, apoi a înviat, ca să scape din lanţurile morţii neamul omenesc, pentru ca să nimicească stăpânirea tiranică a păcatului, care ne stăpânea pe noi, pentru ca să potolească legea care făcea sălbatice mădularele trupului şi ca să ne facă închinători duhovniceşti, ca să facă să piară în noi cugetarea trupului, de aceea a făcut să fie fii ai lui Dumnezeu, pe aceia care au crezut în El şi i-a sfinţit pe ei prin Duhul Sfânt.

Şi pentru ca să înlăture şi să îndepărteze de la apăsarea şi împilarea săvârşită asupra noastră, pe Satana, începătorul răului şi firea crudă şi pe puterile rele ce se află sub porunca lui, pe care le numeşte dumnezei cârmuitori ai neamurilor şi protectori, Iulian cel ce se făleşte cu calomniile grăite împotriva noastră. Iar lemnul aducător de mântuire (al sfintei cruci) ne aduce pe noi la amintirea tuturor acestor fapte şi ne convinge, în afară de aceasta, ca să înţelegem că aşa precum spune dumnezeiescul Pavel, Unul a murit pentru toţi, pentru ca aceia care trăiesc să nu mai vieţuiască pentru ei, ci pentru Acela pentru care El a murit şi a înviat. Căci este un lucru limpede şi clar pentru orice om, că a vieţui pentru Dumnezeu, adică a-şi petrece viaţa cu sfinţenie şi întru curăţenie, acest fel de viaţă face pe cei ce au ales să săvârşească aceasta, să fie nespus de fericiţi. Aşadar, noi (creştinii) vom aşeza lemnul cinstitei cruci întru amintirea Binelui Întreg şi al virtuţii Tale.

Dar întrucât crucea nu i se pare lui Iulian că este lipsită de clevetire şi de blamări; să-mi răspundă iarăşi mie, căci îl voi întreba aşa: Vrei tu oare ca noi să atârnăm tablouri pe pereţii camerelor şi să numim pe pictor că este foarte iscusit,

apoi să-i zicem lui: Scopul nostru este ca tinerii băieţi în floarea vârstei trupurilor lor, să înveţe că este un lucru aducător de nenorocire faptul de a fi desfrânaţi. Şi noi vrem să convingem pe femeile ce sunt în casă, că lipsa de ordine şi de obiceiuri curate nu este lipsită de vătămare pentru ele. Dar poate pentru ele nu este îndeajuns cuvântul învăţătorilor lor, pentru ca să vrea să-şi petreacă viaţa drept şi neprihănit. Şi să fie aşezată şi o zugrăvire şi un tablou pentru ele înaintea vederii lor, care să ajute cuvintele şi argumentele pentru faptele cuvenite. Deci să fie pictat pe tablouri, şi aceasta mai înaintea altora, Zeus cârmuitorul (celorlalţi) zei şi să fie aşezat, dacă vrei, şi flăcăul cel tânăr care l-a avut el din Frigia, adică Ganymede, divertismentul său cel însemnat şi vrednic de cunoscut, precum şi dovada neînfrânării sale nestăpânite. Şi să fie pictată şi Alkmene, cu care Zeus a petrecut cele nouă nopţi, el care nu a avut săturare nici în faptele sale cele mai de ruşine. Să fie acolo (pictată) şi Semele şi marea ceată de mulţime a femeilor. Şi pe deasupra să se înfăţişeze aici şi Posseidon, având el alături de el pe acele femei pe care le-a corupt în mod nelegiuit, Amyona şi Alope, Hippothois şi celelalte. Şi cu Posseidon să fie pictat şi tânărul acela lidian Pelops. Şi să se distingă clar remarcându-se bine între tablouri şi Afrodita cea care iubeşte surâsul, urmând cu mulţi dintre ibovnicii ei.

Puţin a lipsit să trec cu vederea planta aceea bine mirositoare, adică pe Daphnis şi acele lucruri care se şoptesc pentru ea. Să-mi fie pictat mie şi Apollo, care a fost biruit de frumuseţea unei fetiţe plăcută la chip; şi să fie arătată fata cea tânără fugind de spurcare. Să fie arătat Febus urmărind-o, chiar dacă n-a obţinut favoarea celei ce o iubea, dar să fie el încununat cu ramuri, pentru ca vinovăţia sa să nu rămână ascunsă.

Vrei deci, tu nobile (împărate), ca noi dând la o parte şi trecând cu vederea lemnul acela (al crucii) adus pentru ca să ne amintim noi de întreaga virtute, să înfăţişăm tinerilor şi femeilor cele ce sunt ale tale (în aceste tablouri)? Sau poate zeii şi zeiţele cele desfrânate şi stricăciunile femeilor şi ale tinerilor flăcăi, ar putea să fie oare de folos celor ce ar vedea aceste (tablouri)? Oare aceasta nu ar fi un râs şi o batjocură şi o dovadă clară şi limpede a unei nebunii prosteşti dusă la culme? Iulian spune că noi vom ajunge la toată nenorocirea (cu putinţă) pentru că ne-am lepădat de zeii cei veşnici şi am ales în schimb pe acela mort al iudeilor.

Dar, ia spune-mi mie, cum pot oare să fie veşnici – cum spui tu – aceia care au fost făcuţi şi care au fost aduşi la existenţă într-o vreme definită? Oare nu a spus Platon al tău, că zeii cei gândiţi (percepuţi intelectualiceşte) cu existenţă în lumea senzorială şi cei vizibili (perceptibili) au fost creaţi? Cum poate fi etern ceea ce a fost adus (la existenţă) în timp şi care a fost mişcat spre naştere, ceea ce cade sub acţiunea putrezirii cele stricăcioase, conform temeiurilor (raţiunilor) care se află în firea lucrurilor, dacă nu este o vorbă mincinoasă, că tot ceea ce a fost făcut, neapărat este supus necesităţii de a pieri şi de a se nimici?

Iulian numeşte pe Hristos mort, şi nu este nimic vrednic de mirare, căci Iulian este în rătăcire şi nu vede cinstita şi sfânta taină a întrupării în om. Căci nu ar numi el mort, pe Acela ce a gustat moartea după trup pentru dezlegarea şi desfacerea morţii. Căci cum ar fi putut El să fie biruit de putrezirea stricăciunii? Cel ce a dat multora viaţa din nou (putinţa de a trăi din nou) a înviat.

Căci el a îngăduit conform planului divin (cu bună chibzuinţă) să întâlnească moartea, trupul pe care Îl avea El după cum îl dobândise pe el cu bună rânduială. Dar El a în-

viat din nou şi a călcat în picioare putrezirea stricăciunii, pentru ca în El cel dintâi să fie cu putinţă şi să fie realizabil uşor firii omeneşti, să poată birui moartea şi putrezirea stricăciunii. Pentru această pricină El este numit şi cel dintâi născut din morţi şi început al celor adormiţi. Aşa precum dumnezeiescul Pavel: „Tot aşa cum în Adam toţi mor, tot aşa şi în Hristos toţi primesc viaţă" (I Corinteni 15, 22).

Mintea lui Iulian însă, a ajuns la aşa o treaptă de neştiinţă şi a boalei celei mari cu putinţă, încât el se făleşte mult, cu acele fapte care sunt pentru el cele mai mari dintre calomnii şi obiecte de ocară. Pentru că el spune: „Eu las la o parte misterele mamei zeilor şi laud pe Marius. Bine! Căci el nu a fost jucăria lui Dardanos. El a instituit însuşi nebuniile cele furioase ale coribanţilor şi tainele cele nelegiuite şi misterele cele întunecate săvârşite în peşterile muntelui Ida. Dar oare nu va vătăma şi dăuna el mult ascultătorilor săi cu aceste povestiri pline de nelegiuire şi de desfrânare?

Şi Iulian numără şi acest lucru şi îl socoteşte printre bunurile date de zei, anume că Marius a fost dat romanilor. Iar Marius, a domnit ca rege pe vremuri şi a fost un om foarte superstiţios şi crud, şi era atât de aţâţat de o cugetare sălbatică, încât şi pe fiica sa tânără, care era destul de mare şi era nespus de mult iubită de el, cu bucurie şi veselie a înjunghiat-o pe jertfelnicele demonilor. Căci Marius a cugetat să cinstească în felul acesta, şi în acest mod, pe zeii aceştia buni şi făcători de bine şi să-i bucure făcându-se favorabil adoratorilor lor, cei care au vrut să cugete fapte care depăşeau orice rău cu putinţă, încât el nu a socotit că există ceva mai bun, decât că părinţii născători însăşi să devină ucigaşi ai (copiilor) celor mai scumpi ai lor.

Aşadar, dacă Iulian laudă şi admiră pe Marius, atunci să învinuiască şi să acuze el pe aceia care nu vor să săvâr-

şească fapte asemănătoare cu ale lui, şi să convingă pe închinătorii (zeilor) celor ce cârmuiesc neamurile şi sunt protectorii lor, să accepte naşterea de copii, nu pentru ca cei creaţi de ei să-i numească cu voce dulce „tăticule", în căminul lor, şi nu pentru ca neamul lor să se întindă înspre copiii copiilor lor, ci pentru ca să vrăjească pe zeii lor aceştia aşa de blânzi, prin sângele copiilor lor. Căci poate acestea sunt cele mai plăcute dintre jertfe şi astfel să fie disculpat de învinuire acela care ar deveni ucigaş al copiilor săi.

Dar întrucât un astfel de om ar părea că este crud şi sălbatic şi mai neîmblânzit decât fiarele înseşi, şi aceasta pe bună dreptate, şi de asemenea, însăşi legea obştească a firii îl va învinui ca pe unul ce a ajuns la toată cruzimea şi nelegiuirea, de aceea zic, pentru ce oare Iulian îl admiră şi spune că este un dar foarte plăcut al zeilor acel om, pe care dacă cineva ar râvni să-l imite va fi nelegiuit şi spurcat şi vrednic de ură pentru orice bărbat?

Dar darul acesta este asemănător şi potrivit unor atari zei, şi ei hărăzesc acele fapte ce le aparţin lor şi pe care aceşti zei au ştiut să le cinsească. Iulian nu spune numai că Marius doar a fost dat de către aceşti zei, ci el mai afirmă pe deasupra, că ei au născocit şi felurile şi chipurile oracolelor şi proorocirilor celor mincinoase. Căci el scrie aşa:

IULIAN

Duhul care vine de la zei în oameni se află rareori şi în puţini oameni, şi nici nu este uşor ca să se facă părtaş de acest duh orice om şi nici în acea vreme. De acea el a lipsit la evrei, şi nici la egipteni nu a fost potrivit la fel. Şi se pare că şi oracolele cele naturale (care se ivesc de la sine?) se aseamănă şi urmează răsturnările şi căile vremurilor. Iar Zeus, stăpânul şi tatăl nostru cel iubitor de oameni, cugetând să nu fim noi cu totul lipsiţi de părtăşie cu zeii, ne-a

dat nouă cunoaşterea prin meşteşugurile cele sacre, prin care să avem noi, pentru nevoile noastre, ajutorul necesat.

CHIRIL

Iulian numeşte aici duhul oracolelor celor mincinoase, duhul venit de la zei. Căci aceste oracole au obiceiul să se prefacă că au ele pe zei (sunt stăpânite de zei) şi se prefac (aceşti falşi prooroci) că sunt în stăpânirea unui duh profetic, astfel ca minciuna lor să fie acceptată.

Şi mulţi sunt aceşti (prooroci mincinoşi) şi multe sunt chipurile vrăjmaşilor. Căci unii erau cercetătorii păsărilor, alţii cercetau focul, alţii făceau proorociri din făină. Şi în afară de aceştia, erau cei care cercetau ficatul şi cei care examinau cu atenţie fumurile de la jertfele care mergeau în văzduh, alţii făceau proorociri şi vrăjmăşii cu morţii, alţii vorbeau din burtă (spuneau basme, ventriloci), alţii cercetau lucrurile minunate şi monstruoase. Şi el spune că în aceştia lipsea şi nu se afla duhul diavolesc, iar eu laud aceste cuvinte ale sale. Însă el nu a cunoscut pricina pentru care s-a oprit minciuna şi au amuţit – precum el însuşi spune – oracolele cele naturale. Aici s-a ajuns întrucât, a strălucit înaintea lumii Hristos şi a fost răsturnată toată stăpânirea tiranică a demonilor, iar înşelăciunea s-a desfăcut (dizolvat) ca o scenă de teatru plină de distracţii pentru copii. Deci, demonii prea spurcaţi şi nenorociţi, au fost stăpâniţi şi reţinuţi, cu toate că în vechime au dus la rătăcire lumea de sub soare. Iulian însă vrea să ne arate următoarele:

În ce fel, spune el, au tăcut oracolele naturale potrivit şi în raport cu desfăşurările şi întoarcerile vremurilor. Dacă aşadar, era cu adevărat Dumnezeu Acela care s-a apucat să indice celor din vechime faptele şi lucrurile viitoare, atunci cum a fost el biruit de vremuri, iar ştiinţa ce se află în el cum de a coborât la mai puţin decât era înainte?

Şi atunci, cum de spune Iulian că (zeii) sunt veşnici (eterni), cu toate că ei merg înapoia timpului şi sunt inferiori timpului şi aproape că se învechesc rămânând în urmă, astfel că diferă puţin de noi oamenii? Deci, întrucât Iulian spune că au tăcut oracolele şi poate că a îmbătrânit Pithianul (adică Apollo) şi şi-a ieşit din minţi şi s-au mai cunoscut chipurile şi felurile minciunilor pentru a înşela şi rătăci, de aceea ne-a dat nouă Zeus examinarea prin ajutorul meşteşugurilor (ştiinţelor) sacre. Astfel stând lucrurile, ce faci tu, nobile domn? Tu spui că sunt ştiinţe sacre şi sfinte, spurcate povestiri mincinoase, şi de asemenea şi vrăjile, şi zici că a fost spre binele oamenilor de pe pământ faptul de a şti să le săvârşească pe ele? Tu spui că acestea au fost date pentru ajutorul oamenilor şi că a venit acestora darul de care vorbeşti, ca un ajutor foarte de folos de la Jupiter? Bine omule! Trebuia şi se cuvenea ca părintele şi împăratul tău să facă filotimii murdare şi de ruşine, pentru ca să arate el că dă acele lucruri care erau în contradicţie cu legile din trecut, şi care să dovedească vinovaţi de pedepsele cele mai mari cu putinţă, pe aceia care folosesc şi exercită aceste ştiinţe, sau poate şi pe aceia care sunt doar numai indulgenţi faţă de cei ce practică aceste ştiinţe.

Dar Iulian spune că şi la evrei a lipsit duhul proorocesc, şi de aceea noi afirmăm că scopul legii şi al proorocilor a fost Hristos. Căci toţi aceia ce au fost sfinţi pe vremuri şi care au primit cunoaşterea celor viitoare, având-l înlăuntrul lor pe Dumnezeu prin Sfântul Duh, au propovăduit mai înainte şi au vestit taina lui Hristos. Şi după ce a venit înaintea noastră Hristos şi S-a arătat El oamenilor de pe pământ, s-a liniştit şi a devenit pustiu harul proorocirii celei vechi. Dar şi acuma Dumnezeu revarsă peste Sfinţii Săi cele viitoare şi se sălăşluieşte în sufletele cucernice.

Aşadar, să nu se spună că a lipsit, ci cele ale noastre s-au schimbat şi prefăcut spre ivirea harului.

Însă Iulian, ca şi cum cuvântul şi argumentele lui în cele spuse până acuma s-ar fi arătat bune şi valabile, mai adaugă şi altceva şi spune:

IULIAN

Puţin a lipsit să uit eu de darul cel mare făcut de către Soare (Febus, Apollo) şi de către Jupiter. Însă pe bună dreptate eu l-am lăsat pentru la sfârşit. Căci el nu este propriu numai nouă romanilor, ci socot eu că este comun şi grecilor, rudele noastre. Căci Zeus, printre fiinţele percepute doar cu mintea, a dat naştere lui Asclepios. Dar Asclepios s-a arătat pe pământ prin viaţa cea fecundă a Soarelui. Acest (Asclepios), făcând o călătorie din cer pe pământ, s-a arătat în chip simplu, în formă umană la Epidaur. Înmulţind de aici drumurile sale, a întins peste întreg pământul dreapta sa cea mântuitoare. Şi a mers el la Pergam, în Ionia, la Tarent după aceea, şi mai pe urmă a mers la Roma. În fine s-a dus la Kos şi de aici la Aigas, apoi pretutindeni unde este pământ şi mare. El nu a venit la fiecare din noi în parte, şi totuşi îndreaptă şi restabileşte sufletele aplecate spre păcate şi trupurile ce sunt bolnave.

CHIRIL

El (Iulian) devine plin de fală spunând că Asclepios s-a născut din Zeus, printre fiinţele cele inteligibile (cunoscute doar prin gândire) şi că a fost, văzându-se în chip de om. Dar la toţi (mitografii, mitologii) se face vorbire, că el este născut din Cornida şi din Apollo, care Cornida – după câte este probabil – a fost necinstită de către vreunul dintre preoţii ce se aflau în templul lui Apollo. Şi Iulian vorbeşte cu mândrie multă şi cugetă cu importanţă despre Esculap, fiind el totdeauna mincinos în cuvintele sale. Aceasta cu toate că

s-a scris de către grecii povestitori în mitologie multe şi diferite şi urâte despre Esculap.

Apis egipteanul, se spune apoi că a fost unul dintre cei mai cunoscuţi (renumiţi) slujitori ai templelor de aici, şi că el a cunoscut aşa-zisa filosofie naturală. Şi se spune că acesta cel dintâi, a folosit meşteşugul doftoricesc şi că el a născocit ceva mai bun decât cei de înaintea lui. Şi acest Apis, a transmis (acest meşteşug) şi lui Ascleopis, care cu toate că avea o bună iscusinţă doftoricească, nu a putut locui în cetăţile şi oraşele egiptenilor; dar fiind el iubitor de arginţi şi fiind el biruit în chip nesocotit de câştigurile de bani rele şi ruşinoase, a străbătut întreaga ţară, adunând plăţi de la mulţi oameni, dând iscusinţele profesiunii sale pe bani, de vânzare. Şi fiind el mândru şi înălţându-se din pricina iscusinţei sale şi fălindu-se mult pentru ea, s-a numit pe sine şi dumnezeu, şi şi-a închipuit cu mintea în chip nebunesc că poate să scoale din morţi pe unii oameni. Mergând el însă la Epidaur, şi primind o faimă nu mică de la locuitorii acestei cetăţi, cum că el ar fi un oarecare zeu, a fost lovit de trăznet, căci Dumnezeu l-a aplicat lui pedeapsa cea potrivită, dovedind pe deplin prin suferinţa şi pătimirea sa, că Ascleopios nu este nimic altceva decât pământ şi cenuşă.

Dar oare nu trebuie să cunoaştem cele pe care le-a grăit cu privire la Ascleopios poetul liric Pindar? (Pythice, oda 3): „Aurul arătându-se în mâinile sale, l-a stricat pe el prin preţul său nemăsurat. De aceea Saturn cu mâinile sale, l-a săgetat prin cele două părţi ale pieptului său, i-a luat de îndată răsuflarea şi fulgerul arzător intrând în el, l-a ucis".

De altfel şi Euripide tragicul, afirmă că Apollo ar fi zis aşa: „Jupiter este de vină, care l-a ucis pe fiul meu Esculap, vârându-i flacăra în piept".

Şi atunci, cum se face că cel mai mare şi mai însemnat dintre darurile lui Jupiter şi al Soarelui – precum spune Iulian însuşi – Dumnezeu l-a ars cu foc, cu toate că El răsplăteşte prin o hotărâre dreaptă faptele oamenilor, ştiind El să hărăzească proporţional cu moravurile (faptele) fiecărui om, fie răsplata, fie pedepsele?

Însă, zice Iulian, el a fost folositor vieţii prin medicină. Oare pentru aceasta este lucru vrednic de făcut ca să proclamăm zeii pe acei care au o bună iscusinţă (doctoricească)? Cu toate că s-ar putea considera şi admite că şi celelalte dintre ştiinţe şi dintre profesiunile meşteşugăreşti nu sunt studiate în zadar, ci ele sunt foarte folositoare oamenilor din această viaţă. Oare noi vom cinsti cu denumirea de zeu şi demnitatea zeităţii pe aceia care au folosit aceste meşteşuguri la început şi în vechime, sau în fiecare iscusinţă, pe cei care au avut o faimă mai strălucită decât ceilalţi?

Dacă ar fi lucrat ceva vrednic de Dumnezeire, fiul lui Cornida, dacă ar fi dat el lumină orbilor cu ochii bolnavi, dacă ar fi poruncit el să se întoarcă înapoi la viaţă celor morţi, dacă pe cei cu membrele schiloade i-ar fi făcut să meargă sănătoşi, dacă le-ar fi poruncit să meargă acasă bucurându-se, atunci s-ar fi putut îmbogăţi cu admiraţia şi din partea noastră. Dacă el însă s-a făcut renumit pentru unii din cei bolnavi, să fie lăudat şi el ca unul ce a întrebuinţat bine arta medicală. Dar oare nu a dispreţuit el acest cuvânt: „cunoaşte-te pe tine însuţi"? Aşadar, prea bunul acesta (Iulian) l-a făcut dumnezeu pe un doctor iubitor de bogăţii şi îngâmfat. După acesta el admiră pe Esculap şi spune aşa:

IULIAN

De ce oare evreii se fălesc că au fost dăruiţi de către Dumnezeu, pe care voi ascultându-i aţi fugit de bunăvoie de la noi? Dacă aţi luat seama cu atenţie la cuvintele iudeilor şi

dacă aţi fi subscris la toate ale lor, în chip nefericit, aţi fi pătimit lucruri uşoare şi suportabile, deşi mai rele decât mai înainte când eraţi cu noi (cu păgânii). Pentru unul singur în locul a multora, şi acesta nu era om, însă aţi venerat şi pe mulţi oameni nenorociţi.

Folosindu-vă deci, de o lege aspră, care avea în ea multă sălbăticie şi barbarie în locul legilor noastre blânde şi umanitare, în celelalte lucruri aţi fi fost mai răi, dar în ceea ce priveşte ceremoniile religioase, aţi fi fost mai curaţi şi mai neîntinaţi. Acum vouă vi s-a întâmplat ca lipitorilor, adică să trageţi sângele cel mai rău şi să lăsaţi pe cel mai curat.

CHIRIL

Multe şi numeroase sunt cele ce au fost dăruite evreilor şi pe care le-ar putea admira oricine şi pe bună dreptate, dăruite de către Dumnezeu Cel Atotputernic, precum ar putea să se arate şi să se facă dovada. Iar aceia care s-au îndepărtat fugind de la adevăr, nu se pot lăuda şi mândri deloc cu darul pe care l-au primit de la soare şi Jupiter. Numai că acei (zei) dumnezei pe care i-au primit păgânii îi numesc conducători de neamuri şi protectori sau demoni, nici nu puteau să ofere alte daruri decât cele asemănătoare spurcăciunilor lor.

Însă (trebuia) ca Dumnezeu, Cel ce stăpâneşte peste toate – şi este cu adevărat Dumnezeu, să hărăzească celor de pe pământ, celora care cinsteau puterile Sale, care erau oarecum slujitori credincioşi ai Săi, vrednicia de vindecători ai sufletelor şi ai trupurilor, adică pe acel Ilie Thesviteanul, pe Eliseu şi pe ceilalţi, care în acea vreme au avut o slavă strălucită prin virtuţile lor. De asemenea i-a numit vindecători pe aceia care au vieţuit în vremea lui Hristos, adică pe Petru, pe Ioan şi pe ceilalţi ale căror umbre ale trupurilor lor, chiar ajutau pe cei bolnavi pentru izgonirea răului din ei, nu

mai puţin pe alesul (vestitul) Pavel şi pe aceia ce au fost cu el, şi las o parte pomenirea fiecăruia din ei.

Este apoi cu putinţă, ca cei ce vor vrea să vadă pe unii oamenii curaţi şi sfinţiţi întru puterea lui Hristos prin Duhul Sfânt, care ceartă şi mustră pe oamenii cei răi, şi acele (duhuri) pe care păgânii le cred dumnezei şi mântuitori ai lor, zdrobindu-i prin puterea rugăciunii şi înfrângându-i prin atingerea şi punerea mâinii şi având ei putere să elibereze de multe şi felurite boli, pe cei cuprinşi de ele.

Dar întrucât Iulian atacă pe cei care condamnă minciuna şi care aproape că strigă împotriva înşelăciunii elinilor păgâni, şi pe cei care au ales în schimb adevărul cu multă minte, pe cei care au recunoscut pe Dumnezeul cel firesc şi pe Ziditorul tuturor, şi întrucât Iulian spune: „Voi aţi fost înşelaţi luând aminte la cuvintele creştinilor, şi nu mai veneraţi pe un Dumnezeu ci pe un om şi pe alţi nenorociţi, legaţi în jugul unei legi aspre, dure şi barbare", din această pricină, socot eu, că este neapărat de trebuinţă să ridicăm împotriva acestor afirmaţii, argumentele noastre care au putere să le respingă.

Iulian numeşte pe Hristos om. El numeşte „mulţi şi nefericiţi" pe sfinţii mucenici care, zice el, au fost supuşi unei legi aspre, pentru că a spus Domnul nostru Iisus Hristos: „Nu vă temeţi de aceia care ucid trupul, dar care nu pot ucide sufletul. Temeţi-vă mai curând de acela ce poate şi sufletul şi trupul să-l piardă în Gheenă". (Matei 10, 38).

Noi însă, Măria Ta, am spune, nu aşa precum ai socotit tu, că nu a făcut Dumnezeu pe un om, şi nu am cugetat că nu e bine să ne închinăm unuia care nu era prin firea sa Dumnezeu, ci (ne-am închinat) mai curând, Cuvântului care-şi avea firea din Dumnezeu, Celuia prin care toate au fost aduse la existenţă, Cel care a gândit să mântuiască nea-

mul omenesc, Acesta este Cel despre care noi spunem că S-a întrupat din Sfânta Fecioară, pentru ca – întrucât slava Sa cea dumnezeiască şi negrăită nu poate fi înţeleasă şi priceputǎ şi nici văzută – să petreacă şi să stea împreună cu oamenii de pe pământ, o vreme bine ţărmuită ca unul dintre noi, întrucât S-a făcut om în conformitate cu (planul) lui Dumnezeu. A făcut acestea toate pentru ca să convingă (pe oameni) să cugete cine este Dumnezeul tuturor, Cel prin fire şi unicul, făcându-i cunoscători ai întregii virtuţi, să-i lege pe ei de Dânsul prin sfinţire, făcând să înceteze şi să oprească toată stăpânirea şi toată domnia şi puterea rea, şi să-i scape de dumnezeii cei cu nume mincinos.

Aşadar nu – precum cugeţi şi spui şi socotiţi tu Iuliane – este închinarea la noi, acest fapt, câtuşi de puţin. Căci recunoscând noi Cuvântul lui Dumnezeu că S-a arătat El ca om, venim la Dânsul ca la Dumnezeu, întrucât El este Dumnezeu şi este din Dumnezeu Tatăl, şi El este neschimbător şi nu se poate modifica.

Iar preaînţeleptul Moise a glăsuit mai dinainte cu subtilitate dar şi cu exactite taina cu privire la Dânsul. La fel sfinţii prooroci au făcut vestirea şi prevestirea care se potrivea şi era în acord cu cuvintele lui Moise. Însă despre sfinţii mucenici noi nu spunem că sunt dumnezei, şi nici nu obişnuim să ne închinăm lor spre a sluji lor în chip direct, ci în chip de cinstiri şi doar în raport cu Dumnezeu. Noi însă îi cununăm cu cinstirile cele mai mari ca pe unii care s-au luptat în chip vajnic şi peste măsură de mult, pentru adevăr, păstrând astfel puritatea credinţei într-atâta încât n-au ţinut seama nici de viaţa lor şi au dispreţuit însăşi înfricoşările morţii, biruind ei orice primejdie şi au orânduit treburile şi faptele lor în viaţă ca pe nişte icoane ale vitejiei celei mai vrednice de minunare. Însă nu este deloc improbabil, ba

chiar este neapărat obligator, ca acei care au strălucit prin faptele de admirat, atât de strălucite, să fie încunuaţi cu cinstirile cele fără de sfârşit.

Că acest lucru nu poate fi obiect de învinuire, rezultă şi din cele ce aflăm despre cei mai vechi dintre elinii păgâni. Căci exista obiceiul la athenieni ca în fiecare an să încununeze cu elogii lor, săvârşite la mormintele lor, pe aceia care s-au expus morţii la Marathon, pentru întreaga Grecie, şi pe aceia care mai apoi, au luptat cu oştirea lui Xerses cu vitejie, întrucât ei au pătimit o moarte glorioasă. Şi atunci cum acest nobil boier, nu îngăduie ca să fie justificată cinstirea sfinţilor? Căci spune însuşi Platon, cu privire la aceia care au vieţuit foarte bine şi care au murit cu vitejie: „În cealaltă vreme, aşa ne vom închina noi morţilor, ca şi cum s-au făcut zei şi ne vom închina mormintelor lor. Tot astfel vom cugeta noi, când va muri cineva de bătrâneţe sau în alt fel, mai ales dintre aceia care vor fi judecaţi ca fiind foarte buni în viaţă".

Acestea le spune, împărate, Platon al tău. Noi – precum spuneam – nu am socotit că s-au făcut zei sfinţii mucenici, ci avem obiceiul să-i învrednicim de tot respectul şi să le cinstim mormintele, pentru o aşa de strălucită vitejie a lor, şi aşezăm amintirea lor care nu se veştejeşte.

Dar întrucât Iulian ocărăşte degeaba, pe aceia ce au crezut în Hristos, ca pe nişte oameni care au preferat în chip nesocotit să se închine şi să slujească unui singur Dumnezeu, în locul a multor oameni lipsiţi de Dumnezeu, de aceea zic eu că mă voi strădui să arăt limpede vinovăţiile nebuniei elinilor păgâni, care revarsă asupra închinătorilor adevărului nelegiuirea lor. Căci elinii au adus jertfe oamenilor şi au făcut aceasta unor oameni spurcaţi şi nelegiuiţi, şi care boleau de tot felul de răutăţi. Astfel de om a fost acela,

care se zice că a fost născut de Jupiter şi de Alcmene, renumitul Heracles (Hercule) de care păgânii leagă o faptă mare şi nespus de frumoasă, aceea de a fi necinstit într-o singură noapte cincizeci de fecioare.

Au fost onoraţi şi alţii cu slava de zei de către păgâni: Hermes cel de la Theba, Asclepios din Memphis şi pe deasupra şi Dioscurii, şi Apis şi Osiris. Voi trece însă sub tăcere pe Semele. Însă voi adăuga pe Cleomedes, care se spune că în lupta cu pumnii era crud şi fără de milă, şi nu se deosebea mult de fiarele sălbatice.

Din această pricină, îl laudă pe el zeul Apollo Pithianul, care din scaunul cu trei picioare grăia astfel: „Cel din urmă dintre eroi, Cleomedes Astypalaeus, este acela pe care voi îl cinstiţi cu jertfe, ca şi cum nu ar mai fi muritor".

Tu, zeule Apollo Pithianul, eşti acela care hărăzeşte recompense strălucite lipsei de omenie a celor care iau parte la concursuri. O, blândeţe mare a zeilor! O, ce mărinimie! Este înscris la rândul zeilor ucigaşul şi spurcatul.

Era de trebuinţă şi era necesar acest lucru, acelora ce au vieţuit în acele vremuri şi cărora li s-a părut că e bine şi nimerit să numească pe Alexandru, fiul lui Filip, al treisprezecelea zeu. De altfel, însuşi Alexandru a proclamat zeu pe unul din prietenii săi, care îi aducea femei spurcate, e vorba de Hephaiston, şi a poruncit ca să fie cinstit printr-un altar şi prin jertfe.

Dacă cineva ar vrea să nimicească pe fiecare din aceşti pretinşi zei, ar cheltui multă vreme, căci cei care au furat numele de zei sunt mai mulţi decât putinţa de numărare. Se poate însă constata, că era un fapt obişnuit la elinii păgâni să numească zei după deplina lor libertate, pe aceia pe care voiau ei. Astfel Clemens, acela care a mers întru totul pe urmele sfinţilor apostoli, auzind foarte numeroasele poves-

tiri ale elinilor, în cartea sa intitulată „Stromatele", spune că istoria lui Saghoniathon, scrisă în limba feniciană, a tradus-o în limba grecilor iudeul Iosaf, care avea o faimă nu de dispreţuit, pentru cultura sa. Astfel, Saghoniathon cu toate că era plin de superstiţiile păgâneşti ale elinilor spune: „Cei mai vechi dintre greci, dar mai cu seamă fenicienii şi egiptenii, de la care ceilalţi oameni au primit (această credinţă), socoteau că cei mai mari zei erau aceia (dintre oameni) care au născut cele de trebuinţă pentru nevoile vieţii, sau aceia care au făcut bine într-o privinţă oarecare în ceea ce priveşte popoarele străine. Ei socotesc pe aceşti oameni, că sunt binefăcători şi responsabili de multe fapte şi lucruri bune, astfel că li se închinau ca unor dumnezei şi că ei statorniceau temple pregătite şi orânduite pentru această închinare, ei le ofereau stele şi toiage cu numele lor şi le venerau în chip nemăsurat de mare, iar fenicienii le hărăzeau sărbătorile cele mai mari".

În special, în ceea ce priveşte regii lor, ei acordau numele acestora elementelor lumii şi unora ce erau socotiţi zei, adică soarele, luna şi stele rătăcitoare (planetele) şi elementele ce sunt legate de acestea, pe care le recunoşteau drept zei, şi socoteau că unii sunt muritori şi alţii sunt nemuritori. Noi creştinii însă, nu am putea fi consideraţi că ne închinăm la oameni şi că legăm în chip necugetat slava lui Dumnezeu de aceia care am vrea noi, dar aceasta o faceţi voi păgânii. La acestea, Iulian cel înţelept, mai adăugă şi alte cuvinte, învinuind mereu religia creştinilor şi scrie aşa:

IULIAN

Dar voi (creştinilor) nu recunoaşteţi sfinţenia, chiar dacă se pomeneşte despre ea. Căci voi invidiaţi mâniile lor şi viclenia rea, răsturnând templele şi altarele şi voi aţi înjunghiat ucigând nu numai pe aceia dintre noi care am purtat de gri-

jă obiceiurilor şi datinilor strămoşeşti, dar şi pe eretici, care au fost rătăciţi la fel ca voi, cei care plâng şi jelesc nu în acelaşi fel pe cel mort. Dar acestea sunt fapte doar ale voastre, căci nicicând Iisus nu v-a lăsat această poruncă vouă şi nici Pavel, iar cauza este că ei n-au nădăjduit niciodată ca voi să ajungeţi la o atât de mare putere. Ei erau mulţumiţi dacă înşelau, ducând în rătăcire pe nişte slujnice şi pe robi, şi prin intermediul lor pe femei şi pe nişte bărbaţi precum Cornelia şi Sergiu. Iar dacă s-ar arăta, că unul dintre cei lăudaţi şi slăviţi de mine în acea vreme, ca unii ce au trăit pe vremea lui Tiberius şi lui Claudiu, atunci aţi putea crede că eu mint cu privire la toate.

CHIRIL

Iarăşi este plină de cutezare gura acestui om de neam slăvit, atunci când spune că sunt impuri şi spurcaţi, aceia care au părăsit rătăcirea elinilor păgâni şi s-au mutat, plecând spre adevăr. Dar oare aceste cuvinte nu sunt vrednice de râs şi nu sunt ele pornite dintr-o superstiţie bătrânească? Haide să-i citim versurile scrise de însăşi povestitorii săi: „Eşti fără de minte, Menelau, prunc al lui Jupiter, şi nu ţi se cuvine să ai nebunia aceasta; ci stăpâneşte-te pe tine, cu toate că eşti îndurerat" (Iliada 109). Noi însă, aceia care am făcut încercarea şi am cunoscut prea bine felurile şi chipurile adevăratei sfinţenii, suntem ostenitori şi purtători de grijă ai întregii virtuţi, şi suntem obişnuiţi să învrednicim de osteneală minunată şi multă, faptul de a fi noi plăcuţi (lui Dumnezeu) pentru toate faptele cele mai bune.

Voi însă sunteţi îndepărtaţi de faptele şi bunătăţile noastre, tot pe atâta, pe cât admiraţi pe zeii voştri cei nelegiuiţi şi pe cât vă închinaţi la zeiţele voastre, cele desfrânate ca nişte femei pierdute.

Dar Iulian spune, că noi am fost biruiţi de mânie şi că am ucis în chip nedrept. Unde s-a întâmplat însă aşa ceva? Adevărul este tocmai dimpotrivă – socot eu – şi el se arată chiar din fapte. Căci sfinţii mucenici au fost ucişi şi nimiciţi de către păgâni, deşi nu au fost dovediţi că ar fi făcut vreo faptă din cele nesocotite, ci doar pentru că au păzit credincioşia lui Dumnezeu pentru toţi, şi doar pentru că au fost iubitori ai Lui, de aceea au suferit învinuiri şi pedepse.

Pentru ce doar Iulian învinuieşte pe aceia care s-au atins cu mâinile lor de temple şi de jertfelnice şi au dărâmat acele lăcaşuri ale nelegiuirii, cu toate că noi l-am auzit adineauri spunând, că se cuvine să slujim şi să ne închinăm unui singur Dumnezeu? Aşadar, cui aţi înălţat voi şi aţi clădit templele şi cui oare aţi ridicat jertfelnicele ce se află în ele, de vreme ce nici chiar voi, păgânii, nu negaţi că Dumnezeu are chip şi înfăţişare omenească? Aşadar, nu înţeleg din ce pricină ei se împotrivesc părerilor lor proprii cu privire la această chestiune? Prin urmare construind idolii cei cu multe chipuri şi de multe feluri ce se află în capişti, păgânii au poruncit ca să li se închine ai lor acestor idoli, în chip lipsit de orice cercetare, dar nu fără să ştie şi să cunoască bine, că ei onorează pe nişte morţi putreziţi. Şi atunci cum de nu roşeşete (Iulian) când numeşte mort pe Mântuitorul tuturor, pe Hristos, care a pătimit cu trupul şi a gustat moartea pentru noi, pentru ca să recreeze din elementele sale fundamentale, firea omenească, spre a o face nestricăcioasă? Dar El nu a rămas printre morţi, ci a înviat nimicind puterea morţii şi lepădând şi îndepărtând de la noi stricăciunea putrezirii, cea care ne stăpânea în chip tiranic, de la călcarea poruncii de către Adam.

Însă Iulian, nu lasă neprihănită şi neblamată bunătatea Aceluia care ne-a mântuit, pe motiv că (creştinii) au crezut

într-o femeie şi s-au numit ei casnici şi au fost dintre cei mai puţin slăviţi în această lume. Deşi, cum să nu fie lucru mai drept şi mai bun să cugetăm, că un om nu se deosebeşte întru nimic de un alt om, în măsura în care este prin firea sa ceea ce este, ci una singură este raţiunea fiinţei sale. „Una singură este intrarea tuturor în lume şi ieşirile lor sunt la fel, după cum este scris" (Proverbe 7, 6).

Deseori, unii oameni au mai mult decât alţii, prin averile lor cele exterioare, ca de pildă prin bogăţiile lor de bani, prin covârşirea mare a demnităţii lor, prin aceea că unul este slujitor, iar altul este slujit. Dar oricare ar fi situaţia oamenilor, firea (natura) le este una singură, fiind ea aceea ce are putinţa să se îndeletnicească şi să săvârşească, tot ceea ce face parte din faptele de laudă. Căci firea omenească este îmţeleaptă şi ea este în stare să judece şi să deosebească cele rele de cele bune. Aşadar, nu este nici o piedică pentru ca acela care este legat şi prins de viaţă să devină înţelept, ca acela ce este lipsit de bani să se ostenească cu faptele dreptăţii şi ca acela ce se află în starea cea mică de slugă să se arate bun şi împodobit (cu virtute). Prin urmare, Iulian învinuieşte degeaba pe aceia care au fost prinşi ca de un năvod, de către propovăduirea cea dumnezeiască, pentru vederea lui Dumnezeu cea adevărată şi neprihănită şi pentru cunoaşterea a tot adevărul, dacă la ei nu se află desfătarea întru bogăţie, dacă ei nu întrec pe alţii prin covârşirile cele din afară (ale lumii), afară de Biserică. Căci eu afirm, că cel ce este lipsit de bani, dacă vrea să trăiască drept şi potrivit cu poruncile legii, este nemăsurat mai bun decât omul bogat, care are mai mult ca el, şi slujitorul înţelept e mai bun decât stăpânul nebun. Căci este scris: „Slujitorul înţelept va fi stăpân peste demonii cei lipsiţi de minte" (Proverbele lui Solomon 17, 2).

Se poate vedea însă şi între cei ce s-au distins la elini (greci) pe aceia care au fost mai lăudaţi şi renumiţi decât toţi, că au fost la început lucrători cu mâinile lor, că s-au îndeletnicit cu o meserie vulgară de lucrători şi că aveau această profesiune prin moştenire de la părinţi, dar că au devenit vrednici de admiraţie, prin înţelepciunea ce se afla în ei. Şi eu voi lăsa la o parte pe mulţi, pentru ca să mă duc la Socrate, fiul lui Sofroniscos, care s-a născut dintr-o mamă ce era moaşă ca îndeletnicire, iar tatăl său era un săpător în piatră, şi se spune că el a ajuns la o mare desăvârşire a acestei îndeletniciri, şi lucrul acesta nu era socotit de ocară. Căci Porphyriu, în cartea cea de a treia a Istoriei filosofiilor, scrie aşa cu privire la Socrate: „După ce am lămurit limpede aceste chestiuni, voi grăi cu privire la Socrate, socotind noi că cele cu privire la alţii sunt vrednice de puţină pomenire, însă voi lăsa necercetată întrebarea dacă Socrate a lucrat împreună cu tatăl său meseria de pietrar, sau dacă numai tatăl său singur a făcut aceasta. Căci nu are nici o legătură cu înţelepciunea sa, dacă (Socrate) a practicat pentru puţină vreme această profesiune. Dacă el a fost sculptor, putem spune că profesiunea manuală este purificatoare, şi ea nu este de ocară. Iar după alte cuvinte Porphyriu scrie: „(Se zice) că Socrate a fost meseriaş, îndeletnicindu-se cu meseria tatălui său, aceea de pietrar".

Şi Timaios, în cartea sa nouă, zice: „Se zice că Socrate a învăţat să cioplească pietrele". Dacă Porphyriu nu este vrednic de crezare, din pricina ostilităţii sale, iar Timaios nu este vrednic de crezare, din pricina vârstei sale, putem să ne referim la Aristoxenes care este mai tânăr. Să-l citäm însă pe Menedenos din Pireu, care a fost ucenicul lui Platon şi care a fost mai în vârstă decât Arisoxenes, care spune în Philocrates, că Socrate nu se lăuda nici grăind despre tatăl

său care fusese pietrar, nici despre mama sa care fusese moaşă. Iar dacă aşa stau lucrurile, ia spune-mi Iuliane, a dăunat lui Socrate faptul că a lucrat piatra, sau că s-a născut dintr-un tată pietrar, pentru a putea îndeplini cele ce le socotea drept bune, sau faptul de a se fi născut dintr-o mamă care era moaşă şi primea plată, l-a împiedicat pe el să devină filosof?

Dar teribilul şi faimosul acela, Platon, nu a fost educator de copii şi la început nu a stat în palestre, şi oare nu de la ostenelile luptelor şi exerciţiilor atletice a venit el la filosofie? Căci despre Platon scrie însuşi Porphyriu: „Platon a primit învăţătura sa de carte, pe lângă Dionisios şi cele în legătură cu gimnastica a învăţat de la Ariton, luptător din Argos. Unii spun că Platon a concurat la luptele şi la jocurile isthinice şi la cele pythice". Dar ce este mai vulgar şi meşteşugăresc lucru decât acesta? Căci mi se pare că nimeni dintre cei ce cugetă drept, nu ar suferi ca să se poarte cu indecenţă, cu trupul dezgolit şi neacoperit, în faţa unei mulţimi aşa de numeroase şi pentru un salariu aşa de mic.

Însă – zice Iulian – slujitorii nu pot pătrunde şi cunoaşte filosofia. Şi el ar pufni în râs dacă s-ar spune despre ei, că au fost chemaţi la adevăr. Cu toate acestea Zalmoxes thracul, deşi a fost servitorul lui Pythagora*, a fost admirat (de către păgâni) ca unul ce a ajuns la culmea întregii ştiinţe. Pomeneşte despre aceasta şi Porphyriu care se exprimă astfel: „Avea el şi alt flăcăiandru pe care îl dobândise din Thracia, care se numea Zalmoxes. Şi îndrăgindu-l pe el Pythagora, l-a învăţat examinarea cea mai competentă."

Aşadar, nimic nu-i împiedică pe servitori să fie înţelepţi şi virtuoşi, vrând ei să se ostenească în sudorile virtuţii şi să strălucească mult cu strălucirile adevărtei contemplări ale lui Dumnezeu.

Iată însă că Iulian face o pricină de blamare şi de critică, faptul că propovăduirea şi virtutea noastră, cea dumnezeiască, a fost de folos şi femeilor. Cu toate că însuşi Platon, venind din Sicilia, pe soţia lui Dionisios a chemat-o la înţelepciune. Porphyriu spune că Mercella era foarte vrednică de admiraţie în ceea ce priveşte filosofia şi el cu plăcere stătea la ea şi a vrut să vieţuiască cu ea, căsătorindu-se. În continuare, arată atunci când expune viaţa lui Pythagora, că cetatea crotoniaţilor era într-o astfel de dispoziţie de spirit graţie lui, căci după ce a încântat adunarea bătrânilor, grăind multe cuvinte frumoase, iarăşi a făcut îndemnuri tinereşti către cei tineri, după porunca primită de la căpeteniile cetăţii, iar după aceasta a adunat împreună pe copiii din şcoli (şi le-a ţinut cuvântări şi i-a învăţat), în fine a învăţat pe femei, făcând el şi orânduind adunarea femeilor.

După ce s-au săvârşit acestea, faima sa din cauza acestor adunări a crescut mult, şi el a primit mulţi ucenici din această cetate, nu numai bărbaţi, dar şi femei.

Din care pricină deci, învinuieşti tu Iuliane pe ucenicii Mântuitorului, dacă ei au prezentat vestirea cea dumnezeiască tuturor, fără nici o deosebire, femeilor sau bărbaţilor, celor renumiţi şi oamenilor fără faimă, celor bogaţi şi celor în sărăcie şi chiar unora dintre slugi. Aşadar, ei le-au făcut chemare ca să cunoască cine este Dumnezeul tututror, cel după fire Ziditorul şi Domnul.

Însă Iulian ridicând iarăşi în jurul nostru ocările sale, conform părerilor sale, scrie:

IULIAN

Dar lucrul acesta eu l-am strigat ca şi cum mi s-ar fi suflat nu ştiu de unde anume şi de unde a ieşit, că dacă aţi fugit de bunăvoia voastră la iudei, de ce oare prihăniţi pe zeii noştri? Oare pentru că zeii noştri au dăruit Romei puterea să îm-

părăţească, iar iudeilor le-a dat doar puţin timp să fie liberi, după care au devenit robi de-a pururi şi pribegi? Priveşte la Abraham, oare nu era el strein şi pribeag, într-o ţară străină? Uită-te la Iacob, nu a fost el rob şi slugă mai întâi sirienilor, apoi după aceştia palestinienilor, iar la bătrâneţe egiptenilor? Oare nu din casa robiei, adică din Egipt, i-a scos Moise pe iudei, adică prin braţul cel înălţat"? Şi locuind ei în Palestina, oare nu şi-au schimbat soarta într-una mai amarnică, asemenea culorii cameleonului, căci ei erau când supuşi judecătorilor, când erau robi celor de alt neam?

După aceea, ei au fost guvernaţi de regi în legătură cu care lăsăm la o parte în ce fel şi cum. Pentru că nici Dumnezeu de bunăvoia Sa, nu le-a acordat să fie guvernaţi de regi, precum spune Scriptura, ci Dumnezu a fost silit de către iudei, şi El le-a vestit lor mai dinainte că vor fi rău guvernaţi de regi. Astfel ei au locuit în ţara lor cu puţin peste patru sute de ani şi au cultivat ogoarele lor. Însă după aceea i-au înrobit pe ei asirienii, apoi mezii, mai apoi perşii şi după aceea noi, romanii.

CHIRIL

Orice bărbat care are mintea înţeleaptă poate să spună – socot eu – că Iulian fiind stăpânit de duh rău, necurat şi lumesc, a scris asemenea cuvinte. Căci nimeni nu a învinuit totalitatea slavei celei negrăite şi preaînălţate a lui Dumnezeu, dacă se găseşte sănătos cu mintea şi cu gândirea sa şi dacă este slobod şi eliberat de suflarea duhului celui diavolesc. Însă aceluia ce ne-ar întreba din care pricină noi creştinii ne-am aplecat spre datinile cele neprihănite ale iudeilor şi legilor lor, şi aceluia care ar vrea să afle cauzele acestei aplecări ale noastre, pentru care noi ocărâm şi nu suntem recunoscători zeilor lui Iulian, îi vom spune neapărat aşa: pentru că la iudei sau la Scriptura cea insuflată de

Dumnezeu noi am găsit cunoaşterea cu privire la Dumnezeirea cea unică şi adevărată, cunoaşterea subtilă şi exactă şi plină de toată lauda. Şi am aflat învăţătura de început care duce pe cel ce iubeşte virtutea, drept la tot binele, am aflat îndemnurile sfinţilor, care conduc la înfrânare, promisiunea răsplăţilor, nădejdea cea adevărată a vieţii celei veşnice, iertarea păcatelor, dăruirea Duhului dumnezeiesc, harul înfierii noastre de către Dumnezeu. Dar ce n-am aflat noi oare dintre cele ce sunt mai presus de minte şi de putinţa de exprimare? „Ochiul nu a văzut – spune Scriptura – şi urechea nu a auzit şi la inima omului nu s-au suit cele pe care le-a pregătit Dumnezeu celor ce Îl iubesc pe El" (Isaia 64, 4; Corinteni 2, 9).

Noi creştinii, am fost prinşi ca într-un năvod de dorinţa de a avea aceste (bunătăţi) şi aceasta în chip foarte raţional, astfel că ne-am împotrivit divertismentelor şi fleacurilor elinilor şi am îndrăgit cele ce se află în Scriptura cea insuflată de Dumnezeu. Dar noi nu suntem câtuşi de puţin recunoscători şi ocărâm foarte mult pe aceia care nu ştiu cum, au fost socotiţi că sunt dumnezei. Căci, cu toate că ei în vechime, străluceau în cetele sfinţilor îngeri, au devenit răi şi apostaţi (s-au lepădat de Dumnezeu) şi nu au mai păstrat stăpânirea lor proprie şi au alunecat de la şederea lor împreună cu Dumnezeu, şi au dus la rătăcire lumea de sub cer şi au împărţit între ei pe oamenii de pe pământ, coborându-i adânc în prăpăstiile fără fund ale prostiei celei nebuneşti a lor, au orânduit şi pregătit ca oamenii să aleagă, schimbând cele rele în locul celor bune, şi au făcut să îndrăgească întreaga răutate. Şi ei au convins pe oameni să li se închine lor, dar nu numai lor, ci şi stihiilor (elementelor) pământului, chipurilor animalelor celor necuvântătoare (neraţionale), păsărilor şi vieţuitoarelor din mare. Dar atunci, nu pe drep-

tate spunem noi că se cuvine să îi ocărâm? Şi într-adevăr, ei s-au făcut corupători şi flagelele întregii lumi de sub cer. Desigur, nu va spune nimeni că noi suntem supăraţi (pe ei), deoarece am fost lipsiţi cu totul de averi băneşti, ci noi am fost vătămaţi şi nedreptăţiţi şi aduşi în primejdie în ceea ce priveşte sufletul care luptă pentru răsplată.

Aşadar, noi ne-am îndreptat de la păruţii dumnezei, neaflând absolut nimic la ei care să nu fie vrednic de învinuirea cea mai mare cu putinţă, dintre care amestecările cu trupurile bărbăteşti, prostituţiile cu femei, facerea tuturor nelegiuirilor sub acoperirea basmelor mitologice şi a misterelor. Toate acestea sunt vrednice de râs şi de minunare. În plus, la ei minciuna se află în locul virtuţii iar necurăţenia simţită cu simţurile sau gândită o întâlnim la tot pasul. Nu este greu deloc să aprobăm toate acestea uitându-ne la ce se întâmplă zilnic.

Iată cum, deşi Dumnezeu Atotputernicul stăpâneşte treburile politice ale romanilor prin propriile Lui porunci, totuşi Iulian spune că cei care sunt simpli zei, i-au preamărit pe ei. Dar, Măria Ta, aş spune eu, aceia care au dăruit altora puterea de a stăpâni, cum de au fost lipsiţi ei înşişi de cinstea şi de slava lor proprie? Căci această slăvire, care în vechime şi odinioară au făcut-o ei prin înşelăciune şi cuvinte mincinoase, au pierdut-o în întregime, întrucât Hristos a dezgolit şi a dezvăluit minciuna lor. Cum deci, au dat ei altora puterea de a stăpâni, ei care au fost lipsiţi în chip silit de puterea de a fi stăpâni, ei care au fost îngropaţi în străfundurile cele mai adânci sub pământ şi care aşteaptă vremea judecăţii de care nu pot scăpa? Căci spune Scriptura: „Dacă Dumnezeu n-a cruţat pe îngerii care au păcătuit ci, legându-i cu legăturile întunericului în iad, i-a dat să fie păziţi până la judecată" (II Petru 2, 4). Dar, întrucât Iulian spune că cei ai dum-

nezeiescului Avraam au fost străini pribegi şi supuşi unui sceptru (străin), să ne arate în ce fel, lucrul acesta le-ar dăuna şi le-ar strica, sau cum i-ar înlătura pe ei de la faptul de a fi consideraţi şi cugetaţi de noi că sunt întru totul şi pe deplin buni? Căci Iulian nu a arătat dacă ei au fost neruşinaţi cu deprinderile lor, că au fost biruiţi de ispita câştigurilor nedrepte şi rele, că au fost ocărâtori şi iubitori de învinuiri şi asupritori, înşelători şi calomniatori şi aspri în a face fapte rele, apoi funeşti şi îngâmfaţi. Aceştia sunt chemaţi de către judecători, pe aceştia îi ceartă şi îi pedepsesc toate legile, pe aceştia se cuvine să-i urmărească legile şi aceştia trebuie să sufere acuzaţiile celor ce îi cheamă în justiţie. Faptul că unii oameni se află supuşi sub sceptrul stăpânirii, nu îi arată şi nu îi face câtuşi de puţin pe unii să fie răi, tot astfel ca şi faptul de a fi venetici sau străini. Să privim stăpânirea romanilor, care s-a întins peste toată lumea. Ea a stăpânit şi a biruit nu numai Iudeia, ci tot neamul şi tot poporul şi pe toţi oamenii. Dar pentru că au fost biruiţi şi stăpâniţi şi au suferit să fie supuşi jugurilor celor mai drepte (legale), vom spune noi oare că sunt oameni de nimic şi de ocară şi că nu sunt vrednici de nimica? Oare faptul de a fi sub stăpânirea unei împărăţii, a devenit pentru ei pricină a unei nenorociri neaşteptate? Cine ar putea să creadă că acest lucru e adevărat şi exact? Pentru că dacă acuma aceştia sunt în realitate, mai mult decât înainte într-o stare care e mai bună şi depăşeşte nădejdile lor şi se află întru binele întregii fericiri, faptul acesta i-a adus pe ei mai curând la slavă şi la laudă decât la ocară.

Să fie deci lipsiţi şi scutiţi de învinuire şi de acuzare şi de blam toţi cei care s-au tras din Avraam cel dumnezeiesc, chiar dacă au fost venetici şi chiar dacă, părăsind ţara care i-a născut, s-au mutat ducându-se în altă ţară şi au dobândit în-

treaga Iudee prin puterea lui Dumnezeu. Cei ce s-au născut din Izrael au fost robi, supuşi mezilor şi perşilor şi de asemenea unor vecini din neamurile străine.

Dar oare, Iulian, ştii tu din ce pricină, sau vrei să o cunoşti acum? Iată cum stau lucrurile: După ce au părăsit slujirea şi închinarea cea cuvioasă către Dumnezeu şi au adus jertfă dumnezeilor de acolo, ei au fost lipsiţi de orice purtare de grijă şi au devenit obiect al cruzimii barbarilor şi au ajuns supuşi sub jugul cel urât al robiei.

Este lucru vrednic ca să ocărâm noi şi pentru această pricină pe zeii elinilor păgâni, deoarece nu au mântuit pe nici unul dintre cei supuşi lor. Şi voi adăuga spre mult folos şi acest argument, la cele pe care le-am expus. Oare de ce i se pare lui Iulian lucru urât şi ruşinos faptul că Izrael a fost stăpânit de un rege, de către Saul, împotriva dorinţei lui Dumnezeu, Cel ce este peste toate? Trebuie şi se cuvenea, poate va spune Iulian, şi era lucru nemăsurat de bun, ca să fie stăpâniţi numai de Dumnezeu singur. Bine. Foarte drept a înţeles (Iulian) aceasta, iar eu sunt de acord cu cuvintele sale. Aşadar, nu este o faptă voită şi dorită de către Dumnezeu, ca unii oameni să iasă şi să se sustragă jugurilor stăpânirii Sale, şi să se supună altor (stăpâni) împotriva lui Dumnezeu. Atunci cum se face că Iulian, amestecând toate în sus şi în jos, spune că Dumnezeu a acordat unor zei conducători de popoare şi unor demoni protectori, stăpânirea asupra tuturor oamenilor, cu toate că Dumnzeu nu a părăsit stăpânirea asupra oamenilor de pe pământ spre a o da altora, ci El a păstrăt-o pentru El Însuşi, după voia Sa, precum spune Iulian chiar? Căci atunci când Saul a fost cerut (de iudei) Dumnezeu S-a mâniat şi a spus prin unul dintre proorocii Săi: „Şi le-am dat lor regalitatea întru mânia Mea".

Aşadar, Iulian băsmuieşte în zadar lucruri deşarte, după cum se poate admite de toţi şi se mândreşte în chip nesocotit cu născocirile cele putrede ale cugetărilor sale şi învinuieşte după buna sa apreciere lucrurile şi faptele care întru totul nu sunt de blamat.

Şi aşa precum el se poartă nelegiuit faţă de sfinţi şi nu se mai satură calomniind, tot astfel omul acesta cutezător se îndreaptă împotriva lui Iisus însuşi şi spune aşa:

IULIAN

Iisus, cu care vă lăudaţi voi creştinii, era unul dintre supuşii Cezarului. Dacă nu voiţi să credeţi, eu voi dovedi aceasta peste puţină vreme. Dar mai curând să-mi spuneţi mie următoarele: voi afirmaţi că El a fost înscris împreună cu tatăl Său şi mama Sa în recensământul lui Cyrenius. Dar după ce S-a născut, cu ce a venit în sprijinul rudelor Sale? Căci, zice (Evanghelia), ele nu au vrut să asculte de Dânsul. Dar cum se face că poporul acesta cu inima învârtoşată şi cu grumazul de piatră, a ascultat de Moise? Iar Iisus, Acela care poruncea vânturilor şi care mergea pe mare şi care izgonea demonii, aşa cum vreţi voi (creştinii) să fie, cel ce a lucrat şi săvârşit cerul şi pământul – deşi despre toate acestea n-a cutezat nimeni să spună careva dintre ucenicii Lui decât singur Ioan şi nici el în chip clar şi limpede şi categoric, ci noi să admitem că a spus aşa – nu a avut puterea să schimbe planurile şi intenţiile cu privire la mântuirea prietenilor Săi şi a rudelor Sale?

CHIRIL

„Cel nebun vorbe nebuneşti va grăi şi inima sa lucruri deşarte va cugeta" (Isaia 32, 6) după glasul proorocului. Dacă ar fi fost un oarecare, altul dintre aceia ai turmei celei păgâneşti (elineşti) care a cutezat să grăiască cuvinte atât de proaste şi pline de superstiţie bătrânească, eu aş fi spus că nu

cunoaşte învăţăturile sfinte, că păcătuieşte faţă de adevăr şi că este lipsit cu totul de cunoaşterea tainei Aceluia Unuia născut. Întrucât însă, Iulian se mândreşte şi se făleşte mult şi socoate că are o ştiinţă vrednică de admiraţie a Sfintei şi insuflatei de Dumnezeu Scripturi, să asculte următoarele de la noi:

Eşti un fals înţelept, o nobile domn, şi ceea ce noi oamenii grăim şi acceptăm ca raţional, aceasta socoteşti tu că şi Dumnezeu îl consideră ca lucru de seamă şi important. Tu nu cunoşti câtuşi de puţin ce depărtare mare este între cele ce sunt rânduite de Dumnezeu, şi micimea cugetării noastre omeneşti. Dacă ar fi trebuit, ca Iisus, care era Dumnezeu, să aibă grijă şi luare aminte, ca să nu se arate mai prejos şi să nu pară că este inferior slavei omeneşti, dacă ar fi trebuit să dorească şi să aspire la micile slave vremelnice şi la fericirea aceasta limitată, şi la desfătări pline de mândrie, deşarte şi vane, atunci nu ar fi fost oare mai bine ca El să respingă şi să înlăture taina planului celui dumnezeiesc şi nu ar fi fost mai bine oare, ca să nu se facă om la fel ca noi, Acela care are acelaşi tron ca şi Tatăl său, Acela care este împodobit cu slăvirile cle mai înalte şi distins cu vredniciile cele dumnezeieşti? Aşadar, ar putea să-L învinuiască şi să-I spună de ce nu S-a făcut El fiul unui împărat oarecare dintre aceia care se află pe pământ şi de ce nu s-a născut dintr-o împărătească mamă, desigur după trup"? L-ar mai putea acuza – în trecere – că de asemenea, S-a făcut om şi S-a smerit pe Sine golindu-se de slavă, luând chip de rob. Dar dacă lipsa de slavă ar fi fost împovărătoare şi de nesuportat de către Dânsul, atunci când vremea L-ar fi chemat la aceasta, ar fi fost mai bine să nu sufere şi să nu primească El taina planului celui dumnezeiesc.

Numai că lucrurile omeneşti erau pentru Dânsul, în calitate de Dumnezeu, vrednice de nimica şi interesul pentru împărăţia pământească era un lucru nespus de mic pentru El, cu toate că această împărăţie e încununată de noi cu cinstirile cele mai înalte. Într-advăr, atunci când a vorbit cu Pilat, Iisus a lămurit limpede covârşirea cea preaînaltă a slavei Sale grăind: „Împărăţia Mea nu este din lumea aceasta". Atunci pentru care pricină, Iuliane, certi şi mustri pe Acela, care este Dumnezeu după fire, care a ales şi a vrut să pătimească după taină golirea de slavă? În orice caz, nimeni nu trebuie să se îndoiască de faptul că noi suntem inferiori şi întrecuţi de înţelepciunea cea care este în Dumnezeu, în aceeaşi măsură în care suntem mai mici ca Dânsul prin firea noastră. Acest lucru îi grăieşte chiar Iisus prin glasul lui Isaia: „Nu sunt hotărârile (sfaturile) Mele ca hotărârile voastre. Ci pe cât este de departe cerul de pământ, atât de departe sunt căile Mele de căile voastre şi cugetele voastre de cugetările Mele" (Isaia 55, 8-9).

Dar, zice Iulian, după ce S-a născut Iisus, de care bunătăţi S-a făcut El aducător rudelor Sale? De toate bunătăţile, chiar dacă nu au crezut unii. Căci chiar pentru aceasta S-a făcut El om, pentru ca noi să fim şi să ne numim rude şi neam al Său. Dar cum s-ar putea compara puterea slavei, dată oamenilor de pe pământ, cu ceea ce ne-a dat El? Căci noi am fost declaraţi părtaşi la firea lui Dumnezeu şi ne-am umplut de Duhul Sfânt, câştigând prin Dânsul apropierea cea gândită, asemenea unor slujitori casnici faţă de Dumnezeu. El S-a coborât pe Sine până a se face frate cu noi, cu toate că era Dumnezeu prin firea Sa şi Ziditor şi Domn al tuturor, şi noi am venit şi ne-am numit fiii lui Dumnezeu care este peste toate. Atunci, după aceste toate,

ce cauţi şi cercetezi tu Iuliane, căror bunătăţi S-a făcut Iisus pricină pentru noi?

Sau poate este un lucru mărunt şi fără nici o însemnătate pentru tine, faptul acesta nespus de mare? Şi dacă vreun om s-ar număra în rândul fiilor sau fraţilor vreunui împărat din aceia care sunt pe pământ, acest om ţi s-ar părea ţie că a mers la culmea tuturor slavelor? În acest caz, nouă nu ne este oare de nici un folos să ne numim dumnezei şi fii şi fraţi ai lui Dumnezeu? Dar zice Iulian, din ce pricină şi cum, cel care este aşezat în tronurile unei împărăţii pământeşti, nu poate să apară oamenilor de pe pământ, că este înfrumuseţat cu strălucirile cele mai înalte şi înălţate cu putinţă?

Mă grăbesc să expun, pe cât îmi este posibil, scopul şi ţinta planului dumnezeiesc. Căci întregul pământ era în rătăcire, iar ceea ce fiecare hotăra şi considera că e drept, aceea era Dumnezeu şi obiect de închinăciune. Astfel, unii se închinau făpturii zidite şi aduceau slujirea lor elementelor (stihiilor) pământului, alţii s-au făcut creatori şi alcătuitori ai propriilor dumnezei. Dar S-a arătat din ceruri Cuvântul Unul născut al lui Dumnezeu, în chipul nostru omenesc, pentru ca să convingă pe toţi să se schimbe şi să vină la adevăr, şi ca să se avânte şi să vină de la beznă şi întunecimea prostiei nebuneşti ce se află în ei, către lumina vedereii pure a lui Dumnezeu. Întrucât Ziditorul tuturor, vrea ca omul să fie de sine stăpânitor şi liber şi să fie cârmuit de voinţa sa proprie către faptele ce le săvârşeşte, de aceea în chip foarte potrivit a hotărât şi a vrut Hristos Mântuitorul tuturor, să scape şi să schimbe pe cei răi de pe pământ, prin convingere şi persuasiune şi nu prin silnicie şi în chip obligatoriu, astfel ca ei să poată alege faptele cele bune şi cele prin care era posibil să devină mai buni. Dacă însă, încununat de slava unui împărat, şi având o putere împotriva căreia nu s-ar fi

putut lupta Hristos ar fi poruncit să creadă în El (fiinţa zidită) de pe pământ, faptul de a crede nu ar fi fost rodul unei cunoaşteri şi a unei învăţături, ci ar fi fost rodul unor porunci obligatorii şi cu neputinţă de înlăturat. Atunci El ar fi fost poate la fel şi în conformitate, cu unul dintre aceia care sunt cinstiţi şi slăviţi de învăţăturile şi doctrinele omeneşti, în chip similar şi analog dumnezeirii.

Dar întrucât Hristos, ca un om dintre noi, având o cugetare mică şi smerită, şi dispreţuind El slava omenească, a schimbat şi a adus către faptele cele bune, când prin învăţături preaînţelepte, când prin semne şi minuni mai presus de putinţa de exprimare, pe aceia care au vrut de bunăvoie şi le-au aflat, de aceea nu poate fi învinuit deloc planul cel dumnezeiesc al Lui din lume. Ci Iulian se arată şi se dovedeşte că flecăreşte cuvinte deşarte împotriva lui Hristos cel atotputernic.

Aşadar, să nu facă el (Iulian) din acest recensământ o pricină pentru a ne ocărî pe noi, ci să reflecteze după cele acum spuse la următoarele:

Acela a răbdat împreună cu noi oamenii, recensământul (înscrierea) făcută de către Cezarul roman, S-a făcut făptuitor al unor fapte mai presus de puterea Cezarului, sau mai degrabă, mai presus oricărui om. Căci El a sculat din morminte pe morţi, a cercetat şi a mustrat duhurile cele înfuriate, a zdrobit cu cuvântul pe Satana şi a săvârşit acţiunile cele minunate ale Sale. Dar Cezarul a fost recunoscut şi admis prin semnele împărăţiei celei de pe pământ şi prin bunătăţile cele exterioare, care nu sunt în chip fiinţal aşezate în firea sa. Iar Hristos, Stăpânul tuturor, având slava Sa de la Sine şi nu adusă din afară, a fost recunoscut prin covârşirea cea mare a faptelor săvârşite de El şi este conceput ca fiind Dumnezeu şi al Cezarului însuşi. Dar nu va înlătura şi nu va

suprima câtuşi de puţin stăpânirea şi domnia peste toate a Domnului şi Împăratului tuturor, faptul că au fugit unii oameni de la jugul său şi şi-au întins grumazul lor mândru. Ci pentru aceştia, lipsa de supunere şi de înfrânare este o vinovăţie, căci Domnul Se slăveşte cu superioritătile Sale cele nemăsurate şi are o slavă a sa de nezdruncinat prin care le covârşeşte pe toate.

În plus, este un lucru foarte copilăresc a spune: „Nu a putut să schimbe hotărârile prietenilor Săi şi a rudelor Sale." Mie mi se pare că Iulian a uitat, cu toate că a auzit acestea de mai multe ori, că omul este slobod şi cu liber arbitru şi că merge de bunăvoia sa către ceea ce i se pare lui bun. Şi aşa a fost buna hotărâre a Ziditorului tuturor ca să trebuiască să fie lăudaţi aceia, care vor să făptuiască fapte virtuoase, iar cei ce merg pe altă cale, pe bună dreptate să se împărtăşească de dispreţ şi batjocură.

Dar este destul să citäm şi cuvintele preaînţeleptului Ioan (spre a arăta că Hristos este ziditor al cerului şi al pământului şi îndeobşte a tuturor ce se află în ele, căci spune: „Toate prin El s-au făcut, şi fără de El nu s-a făcut nimic" (Ioan 1, 3). Şi va putea fi adăugat aici, nu mai puţin şi acordul deplin în această chestiune a celorlalţi apostoli. Căci mărturisindu-L şi recunoscându-L ca Dumnezeu, au cunoscut prea bine demnitatea şi vrednicia puterii şi superiorităţii ce se află în Dânsul. Iar preasfinţitul Pavel numeşte Dumnezeu peste toţi, pe Hristos cel născut din Iudei după trup, şi spune că El este binecuvântat în veac. Iar alţii dintre ucenici, văzându-L că merge deasupra mării, s-au uitat cu uimire la această minune, şi au făcut o mărturie legată prin pământ, grăind ei către Dânsul: „Cu adevărat Fiul lui Dumnezeu eşti Tu".

Dacă astfel stau lucrurile, cum să nu fie El Ziditorul tuturor? Şi Scriptura cea insuflată de Dumnezeu afirmă cu

tărie aceasta, neîndepărtându-se deloc de la aceasta, nici chiar scriitorii elinilor, aşa precum, prin cele ce am grăit noi mai înainte, a arătat şi dovedit expunerea noastră.

Cuvântarea a şaptea

Aşadar, puternicul împărat Iulian a învinuit Scripturile cele sfinte şi el a fost atât de cutezător cu gura şi a ajuns la o treaptă aşa de mare a dragostei de critică şi de prihană, încât, după părerea sa, noi creştinii în faptele noastre, suntem părtaşi la toate calomniile şi vinovăţiile. A crezut el, poate, că această faptă a lui va fi spre slăvirea sa. Însă despre acei care cugetă gânduri asemănătoare cu ale lui, unii au spus: „A căror slavă se găseşte în ruşinea lor" (Filipeni 3, 19) şi de asemenea este şi cuvântul acela grăit prin glasul lui David: „Limba ta toată ziua, a cugetat nelegiuire şi nedreptate. Ai îndrăgit toate vorbele pierzării, limba vicleană" (Psalm 51, 3-6).

Dar Iulian negândind, în cugetul său la nici una dintre aceste ziceri, se repede asupra sfinţilor. Mai mult, Iulian se ridică chiar şi împotriva Mântuitorului nostru al tuturor şi spune:

IULIAN

Ar fi multe de spus, când noi vom începe să cercetăm aparte şi în chip deosebit cu privire la facerea lumii, a Evangheliilor şi la alte poveşti. Acuma însă să-mi răspundeţi mie cu privire la aceasta:

Oare este mai bine să fii liber, vreme de două mii de ani şi să stăpâneşti cea mai mare parte a pământului şi a mării, decât să fii rob şi să vieţuieşti pentru porunca altuia? Nimeni nu va fi aşa de neruşinat, încât să aleagă situaţia aceea, a

doua. Dar va socoti cineva că este mai rău a birui în război decât a fi biruit? Este oare cineva aşa lipsit de pricepere? Dacă acestea sunt adevărate, arătaţi-mi la evrei un conducător de oşti precum a fost Alexandru şi unul la fel ca Cezar? Nu se află la voi. Spunând acestea, jur pe zei, ştiu prea bine că nedreptăţesc pe cei despre care e vorba mai sus. Am pomenit de ei ca fiind vestiţi. Că cei care sunt mai mici (decât aceşti doi generali) nu sunt cunoscuţi de către mulţi, dar din aceştia necunoscuţi de mulţi, fiecare din ei este mai vrednic de admirare decât (conducătorii de oştiri) pe care i-au avut evreii.

CHIRIL

Iulian nu îşi dă seama, şi nu înţelege că argumentele sale şi expunerea sa, ies şi se revarsă dincolo de cele ce se cuvin spuse şi se duc în chip nesocotit spre cugetări nepotrivite. Căci Iulian şi-a propus mai întâi să arate, că religia creştinilor nu este curată şi neprihănită şi că aceia care au tâlcuit şi au fost exegeţi ai sfintelor noastre învăţături, nu au ajuns la contemplarea cea mai înaltă a Divinităţii, apoi că învăţaţii elinilor păgâni au fost contemplatori şi observatori exacţi ai lucrurilor neapărat de trebuinţă (în ceea ce priveşte Divinitatea) şi prin cercetările lor subtile au supus (intelectului lor) cele omeneşti şi cele dumnezeieşti. După aceasta nu ştiu din care pricină, părăsind calea cea dreaptă şi aproape că luându-şi ziua bună de la scopul şi ţinta sa proprie, se apucă să înoate printre născociri putrede ale cugetării şi care sunt afară de subiect.

Dar, Măria Ta, aş putea eu, dacă faptele celorlalte popoare nu pot să se ia la întrecere şi să fie egale cu gloria şi cu împărăţia romanilor, dacă au avut ei conducători de oştiri şi oameni viteji, exersaţi şi bine cunoscători ai chestiunilor militare, capabili să poarte războaie şi bătălii şi să biruiască mâ-

na duşmanilor ce le-au stat împotrivă, este acest lucru îndeajuns, ia spune-mi mie, ca pe bună dreptate să poţi vătăma şi necinsti faptele evreilor sau învăţăturile cele cuvioase şi vrednice de faimă ale creştinilor? Oare nu este un lucru evident pentru toţi oamenii, că expunerea şi vorbirea ta despre aceste două neamuri, se referă întru totul la chestiuni deosebite şi diferite? Dacă Iulian şi-ar fi propus să caute şi să cerceteze, care dintre împărăţii merită s-o admire careva, în nici un caz n-ar fi trebuit să compare împărăţia romanilor cu cea a evreilor. Trebuie ca aceia care grăiesc adevărul şi vor să-l spună în mod direct şi clar, că Dumnezeu, care are putere asupra tuturor, cunoscând prea bine cele viitoare, a acordat stăpânirii romanilor să poată să domine şi să cucerească pe toate, pentru ca orice ţară şi orice cetate împreună cu ceilalţi, care sunt împodobiţi cu tronurile cele sfinte ale regalităţii, să i se închine lui Hristos. Şi este cu putinţă din faptele înseşi să se vadă că acestea s-au împlinit până la capăt.

Întrucât, după cum spuneam, expunerea lui Iulian era cu privire la învăţăturile noastre dumnezeieşti, şi Iulian se străduieşte să cerceteze atent la cine oare se găseşte doctrina cea mincinoasă şi lipsită de învinuire (calomnie), adică învăţăturile lor, ale păgânilor, sau ale noastre, de ce se apucă să amestece şi să confunde cele ce nu se pot amesteca, şi se învredniceşte să aducă la acelaşi numitor şi să reducă la aceeaşi valoare, cele care nu se potrivesc şi nu se acordă deloc între ele. Ce însemnătate are că evreii au fost sub stăpânirea romanilor şi că treburile lor publice au ascultat de legile acestora? Oare din cauza aceasta au ajuns ei să fie răi şi să rătăcească şi să nu aibă o doctrină dreaptă cu privire la Dumnezeu? Dar a vieţui întru porunca legilor şi a asculta şi a se conforma poruncilor covârşitor de tari ale stăpânito-

rilor, chiar dacă devine ocară unor oameni, (înseamnă că) aceia care vor să stăpânească, vatămă şi nedreptăţesc pe aceia care sunt stăpâniţi? Cu toate că Iulian s-a numărat printre cei care au avut stăpânirea şi au cârmuit, cum nu a încetat şi nu a oprit asuprirea, dacă este spre vătămare şi aduce rău celor supuşi, faptul de a fi dominaţi şi supuşi (unui stăpânitor)? După părerea lui Iulian nu trebuiesc învinuite câtuşi de puţin legile. Nu este deloc un lucru nesocotit şi prostesc, ba este neapărat obligatoriu aş afirma eu, că aceia care se află sub stăpânirea legilor şi vor să le înlăture, să sufere învinuirea de nelegiuire. Aşadar, dacă este un lucru de mult folos ca să se îndrepte omul după legi, pentru vieţuirea vrednică de toată lauda, pentru ce Iulian calomniază viaţa cea trăită după poruncă? Căci nu ar putea fi posibil ca toţi cei ce trăiesc pe pământ, să se mândrească că au sceptrul domniei şi al împărăţiei?

Însă Iulian, face din aceasta prilej, spre a aduce ocară lui Hristos. Într-adevăr, cum de nu a ştiut el, că pentru taina cu trupul, şi Hristos Însuşi a ascultat şi a fost supus legilor lui Moise, cu toate că El Însuşi a fost legiuitor şi a grăit prin îngerii Săi, porunca cea adusă de Moise? Căci El a spus printr-unul din sfinţii prooroci: „Eu însumi care grăiesc, sunt aici de faţă" (Isaia 52, 6).

Dar acela care a ascultat de legile lui Moise la vremea cuvenită şi când era nevoie, Acela care, precum spui tu Iuliane, a suferit recensământul care era foarte vrednic de un rob, făcut pe vremea lui Cezar de către Cyrenius, a împărţit asupra acelora de sub cer, a fost slujit de însuşi sceptrul Cezarului şi El încununează cu coroană, pe aceia care au capătăt şi au aceste sceptre.

Macedoneanul (Alexandru cel Mare) a fost un general foarte vestit şi a fost admirat de către toţi, de asemenea

Cezar şi, de asemenea alţi câţiva. Nu îi pizmuiesc. Însă ei nu au fost cucernici şi de asemenea, nu s-au ostenit cu învăţăturile adevăratei coontemplări (vederi) ale lui Dumnezeu. Căci şi ei au ajuns în rătăcire şi au cinstit mulţimea cea nenumărată a duhurilor celor spurcate, şi s-au închinat dumnezeilor din temple, făcuţi din pietre şi din lemne.

Dar zice Iulian, cum de le-a îngăduit Dumnezeul tuturor, cu toate că au fost duşmani, să ajungă la atâta slavă şi să biruiască pe mulţi? Tu învinuieşti blândeţea lui Dumnezeu şi urmăreşti cu răutate răbdarea Sa şi acuzi iubirea Sa de oameni. Dar oare îl vei acuza pe Dumnezeu şi pentru altele? Căci El nu a oprit şi împiedicat soarele să răsară, a adus ploi peste cei care nu îl cunosc pe Dânsul, şi a dat drumul venirii apelor din izvoare şi a aşezat pământul ca maică a roadelor. Căci El a cunoscut şi a ştiut întoarcerea la Dânsul a tuturor, în vremurile cele din urmă.

Aşadar, când în chip foarte nesocotit grăieşte acela care învinuieşte religia creştinilor: „Arată-mi mie la evrei pe unul în felul lui Alexandru sau al lui Cezar", atunci va auzi el ce răspuns din partea noastră, pe bună dreptate: „Deoarece omule, vorbirea noastră este acuma şi grăim, nu despre generali de oşti şi despre cei ce au ajuns prin vitejia trupească la faimă mare, ci vorbim acuma despre învăţăturile cele dumnezeieşti, cele adevărate.

Deşi Iulian se îngâmfă cu zeii săi şi spune că a fost lucrarea lor, faptul de a duce pe cei numiţi mai înainte, la această treaptă a puterii şi de asemenea a gloriei, totuşi expunerea sa este slăbănoagă şi suferă de mare netemeinicie. Căci el nu ar putea să dovedească aceasta, prin fapte, iar faptul că dumnezeii aceştia nu au putere să se apere pe ei înşişi, îl arată pe Iulian foarte uşor, că povesteşte basme şi scornituri. Căci templele lor au fost risipite, altarele lor au

fost săpate şi aruncate, orice fel de jertfe au încetat, iar statuile lor au fost arse şi întreaga lume de sub ceruri i-a făcut pe aceşti zei să nu mai aibă nici un fel de putinţă, pentru acela ce vrea să afle din Sfintele Scripturi şi să cunoască, că prin Dumnezeu Cel preaputernic peste toate, falangele cumplite şi nebiruite ale vrăjmaşilor au fost biruite deseori. Căci dumnezeiescul bărbat Samuil, când cei din alt neam au pornit oştire împotriva pământului iudeii, având ei o năvălire tare şi cu neputinţă de întîmpinat, a înălţat o rugăciune către Dumnezeu şi a făcut să coboare din cer o grindină mare, atât de grea şi de nesuferit, încât a căzut împreună cu călărimea şi pedestrimea, astfel ca să dea victoria izraeliţilor fără de intervenţia lor, şi parcă cerul a mişcat şi a pus în mişcare armele, pentru aceia care se închinau cu evlavie lui Dumnezeu. Şi asirienii într-o vreme, aceia care locuiau o ţară aşezată spre răsărit şi spre miazăzi, împreună cu perşii şi mezii, au asediat Ierulasimul, şi pe vremuri au înconjurat cetatea cea sfântă cu o mulţime fără de putinţă de a fi numărată, şi ei se străduiau să o ardă cu totul pe ea. Dar întrucât cârmuitorul oştilor Rapsakes, a slobozit cuvinte de defăimare împotriva slavei celei negrăite a lui Dumnezeu, s-a întristat mult regele Ezachia care era cucernic, şi a rugat fierbinte pe Dumnezeu, să apere pe cei împresuraţi de asediu. Şi într-adevăr, au căzut morţi într-o singură noapte, din armata sirienilor o sută optzeci de mii şi cinci. Ce faptă asemănătoare acestora a fost oare săvârşită de către zeii lui Iulian, dacă ei sunt, precum spuneam eu, incapabili să se apere şi să se ajute pe ei înşişi. Şi acest lucru este dovedit prin fapte.

Întrucât Iulian ia apărarea elinilor păgâni, el se străduieşte să arate şi să dovedească, că există cu adevărat şi pe deplin şi că sunt buni şi tari, şi de aceea aduce în mijlocul

(dezbaterii) faptele de vitejie ale oamenilor. Şi nu este nici o piedică pentru ei, că unii din aceşti zei, au fost ştiutori ai unui meşteşug de lucru al mâinilor şi de asemenea superstiţioşi, chiar după spusa lui Iulian, iar toate aceste argumente, Iulian le acceptă pentru a face să învingă părerile lui, cu toate că aceştia bolesc foarte mult de urâţenie, îndepărtându-se de adevărata contemplare a lui Dumnezeu. Şi iarăşi îndepărtându-se cu expunerea sa, de la calea cea dreaptă şi directă, pomeneşte îndată de lucruri şi fapte străine, prin care poate crede că va putea să arate, şi aceasta foarte uşor, că învăţăturile creştinilor sunt biruite şi inferioare superstiţiei elinilor păgâni. El se exprimă astfel:

IULIAN

Legislaţia oraşului, şi chipul şi aşezarea judecătorilor, organizarea cu privire la oraşe, şi frumuseţea ei, dezvoltarea ştiinţelor, utilizarea artelor liberale, nu au fost ca cele ale evreilor, vrednice de milă şi barbarice. Cu toate că răufăcătorul acela Eusebie (Eusebie, „Prefaratio Evangheli" 2, 5) vrea ca şi la evrei să existe unele versuri alcătuite ca hexametri şi se străduieşte să arate că există o activitate şi o cunoaştere a logicii la evrei, al căror nume însă l-au auzit de la greci (sau al cărui nume Eusebiu l-a auzit de la elinii păgâni.)

Ce chip de medicină (meşteşug doftoricesc) s-a arătat la evrei, la fel ca la elini medicina lui Hippocrate şi a altor şcoli care au fost după el?

CHIRIL

Cu toate că noi am arătat prin numeroase cuvinte şi argumente, neadevărul spuselor lui Iulian, vom repeta, totuşi, că scrierile lui Moise sunt mai vechi decât toate cărţile cele existente la elini şi decât toată scrierea legilor lor. Căci, dintre toţi Moise s-a arătat cel dintâi făcător de legi. Aceia care

au venit după el şi au statornicit legile cele foarte de folos pentru cârmuirea cetăţilor, întrucât au aşezat unele legi care se potriveau şi erau de acord cu cele ale lui Moise, au avut multă faimă şi slavă. Căci pe care anume, dintre lucrurile şi treburile omeneşti şi dumnezeieşti le-a trecut Moise cu vederea? Oare nu a arătat el chipurile evlaviei faţă de Dumnezeu, calea către buna slăvire şi purtarea îngrijită sau cunoaşterea cea neprihănită a faptelor? Oare n-a primit el, socotind de bun, tot chipul faptelor bune, şi oare n-a hotărât el, determinând pedepsele cuvenite fiecăruia, pentru faptele cele rele? Nu a osândit el furtul, nu s-a întors el cu dezgust de la adulter şi de la desfrânare, plăceri spurcate şi prihănite? Oare nu le-a enumerat el felurile şi modurile de a fi ale celor chemaţi la cârmuire şi stăpânire? El le-a poruncit să fie înţelepţi şi să fie veghetori, să biruiască pofta de câştiguri ruşinoase şi toată duşmănia, să se obişnuiască să-şi stăpânească mânia şi furia, neavând el deloc cugetul tulburat, ci într-un fel egal să cântărească ei, cele drepte (dreptatea) pentru cei supuşi mâniei lor şi să meargă pe urmele căilor celor drepte ale legilor. Din care pricină, atunci Iulian, lăsând la o parte cele ce sunt atât de sfinte şi vechi, îşi îndreaptă alegerea şi preferinţa sa asupra celor ce au venit mai târziu?

Deci nu sunt oare adevărate cele ce grăiesc eu? Căci este probabil, ca cei ce au venit mai pe urmă şi mai târziu să fi imitat şi să fi grăit cele ale oamenilor mai din vechime sau ale strămoşilor lor şi nu cele ale oamenilor veniţi mai târziu. Dar întrucât golosirea şi osteneala în artele liberale, şi de asemenea, dezvoltarea cunoştinţelor (ştiinţelor) care s-ar afla la învăţăturile elinilor, Iulian le admiră mult de tot şi întrucât numeşte sălbatică şi barbară ştiinţa evreilor, cu toate că legea acordată de Dumnezeu este arbitru şi călăuză către

orice lucru, tocmai de aceea afirm pe bună dreptate, că în ceea ce priveşte sunetul şi calitatea vocii privind doar pronunţarea şi emisiunea ei, uşurinţa vorbirii este faimoasă şi renumită, dar în acelaşi mod şi întru totul vorbirea proprie a evreilor. Sau dacă Iulian ceartă şi blamează aceasta la evrei, să critice şi să vorbească de rău şi diferenţa de vorbire a limbii romanilor şi deosebirea ei la sunet. Căci limba romanilor nu se potriveşte în nici un chip şi fel cu aceea a elinilor.

Dar, oricum ar fi, să părăsim această discuţie plină de stupiditate şi să examinăm altceva. Se pare deci că unii oameni posedă calitatea de a vorbi frumos şi uşor şi de a se exprima cu eleganţă în ceea ce priveşte cuvintele spuse, iar despre aceştia se spune că sunt drepţi în părerea şi doctrina lor despre Dumnezeu, buni şi virtuoşi în moravurile lor, cuvioşi, înţelepţi, sfinţi şi drepţi şi se ostenesc cu trăirea vieţii celei virtuoase. În acelaşi timp există însă mulţi care au uşurinţă de vorbire dar care nu au deloc aşezarea într-o doctrină excelentă cu privire la Dumnezeu şi nu au strălucirea şi distincţia, în ceea ce priveşte virtutea. Sunt sigur că lucrul acesta va fi adeverit de realitatea însăşi. Atunci de ce admiră Iulian aşa de mult şi de ce acordă el, laudele cele mai mari acelora care au limbajul cel mai pur, dar care au inima întunecată şi depărtată de la contemplarea lui Dumnezeu cea curată? Lui Iulian îi palce să blameze şi să ocărască pe aceia care nu au cunoscut limba elinească, dar care s-au făcut înţelepţi prin legile cele dumnezeieşti şi care au împlinit vieţuirea cu adevărat vrednică de a fi iubită.

Dar oare Dumnezeirea cere de la noi şi caută de la noi doar strălucirea simplă a cuvintelor şi se bucură de glăsuirile subtile şi bine întocmite? Sau Dumnezeirea priveşte şi îndrăgeşte doar pe cei care şi-au făcut obiceiul de a-şi împodobi viaţa cu virtuţi şi care trăiesc în chipul cel mai bun?

Apoi Iulian îmi arată şi face pomenire despre Hippocrate şi ia ca ajutorare spre a birui în argumentaţia sa, faima altor medici, căci el socoteşte că argumentele sale răstoarnă lipsa de frumuseţe a religiei creştinilor. Să admitem că au existat unii dintre doctorii (medici) care au fost foarte buni în meşteşugul lor, înţelepţi, învăţaţi şi pricepuţi în modul de a vindeca bolile trupului. Dar ce poate să contribuie aceasta, preamărite împărate, la chestiunea religiei? Oare nu au existat doctori şi la evrei, fiindcă Hippocrate a fost la elini? Înlătură din mintea ta prostia aceasta.

Şi întrucât Iulian se mândreşte mult şi se ridică împotriva noastră pentru chestiuni care nu sunt deloc necesare (în argumentare şi în discuţie), de aceea eu voi încerca să dau la cele ce spune el, răspunsul cuvenit.

Ziditorul, purtând grijă de mai înainte de bolile trupurilor noastre, a făcut din pământ leacurile şi Sfânta Scriptură însăşi pomeneşte de acestea. Dar doctorii noştri, nu au câtuşi de puţin nevoie de leacurile cele din pământ, ci folosind puterea şi lucrarea lui Dumnezeu, cea negrăită, orânduiesc şi pregătesc ca aceia care au fost cuprinşi de lanţurile morţii, să vină din nou la viaţă. Ei scapă pe leproşi de boala aceasta, fiind vrednici de toată admiraţia noastră. Însă ce vindecare asemănătoare s-a arătat mai pe urmă, dintre asclepiazi? În ce mă priveşte, las acuma la o parte cele săvârşite de mâna sfinţilor apostoli în chip minunat, vindecarea şchiopului de la poarta frumoasă, pe Aineia cel de la Lystris şi alte vindecări care sunt mai presus de orice minunare şi grăire. Dar eu merg iarăşi înapoi, la faptul următor: femeile acelea urâte, rele şi care se vând pe ele, chiar dacă sunt lipsite de frumuseţe, totuşi ele înlătură urâţenia lor prin înfrumuseţările cele artificiale (plăsmuite) şi prin meşteşugurile femeilor care le împodobesc (servitoarele lor). Iulian acesta,

care stă împotriva religiei noastre cele sfinte, rosteşte poate, ruşinându-se, înşelăciunile elinilor păgâni. Totuşi el caută şi cerceteză pretutindeni cele ce pot să ajute pe respectivele femei şi merge pe toate căile şi drumurile şi când se laudă cu doctorii, când se întoarce spre alţii care, socoate el că sunt înţelepţi şi că au căpătat o faimă vrednică de cinste, pentru înţelepciune.

Într-adevăr el spune:

IULIAN

Preaînţeleptul Solomon, poate fi el comparat cu Phokylode la elini, sau cu Theognis sau cu Isocrate? Cum s-ar putea aşa ceva? Dacă ai compara îndemnurile şi sfaturile lui Isocrate, cu proverbele lui Solomon, ai putea afla – eu ştiu bine aceasta – că fiul lui Theodoros a fost mai bun decât preaînţeleptul împărat. Creştinii spun însă că acest împărat s-a ostenit cu privire la slujirea lui Dumnezeu. Cum aşa? Oare acest Solomon, nu a slujit şi nu s-a închinat el dumnezeilor noştri, fiind înşelat – după cum se spune – de către o femeie? Nu a biruit oare plăcerea şi oare nu cuvintele unei femei l-au abătut pe el de la dreptate? Dacă el a fost înşelat de o femeie, pe acest om să nu-l numiţi înţelept. Pentru că aţi crezut că el este înţelept, nu admiteţi că a fost înşelat de o femeie. Dar ascultând el de judecata şi mintea sa şi de învăţătura cea dată lui de către ceea ce i se părea lui că este Dumnezeu, totuşi el a slujit şi altor oameni. Însă pizma şi invidia nu ajung până la mintea oamenilor foarte buni. În realitate, toţi aceştia n-au nimic de-a face cu îngerii şi cu dumnezeii.

Voi creştinii însă, vă întoarceţi spre demoni pe care numindu-i cineva demoni, nu va greşi. Căci în demoni se află dragostea de cinste şi slava deşartă, pe când în zei (zeităţi) ceva de acest fel nu se află.

CHIRIL

În chip foarte viclean, Iulian părăsind deci pe toţi ceilalţi, cei care au fost curaţi, sfinţiţi şi preavestiţi, se duce la viaţa lui Solomon. Căci aşa precum cei ce vor să distrugă o cetate foarte bine întărită, aduc tunurile pe roate, tot astfel şi Iulian, părăsind ceata cea slăvită a sfinţilor, se îndreaptă numai către Solomon. „Dar cel viclean nu va nimeri vânătorile" (Pildele lui Solomon 12, 27). Căci el nu va calomnia în nici un chip învăţăturile creştinilor, chiar dacă vreunul a alunecat şi dacă s-a recunoscut în el, vreuna din patimile cele neobişnuite.

Dar, întrucât Iulian spune că Solomon a fost un înţelept mai mic şi mai lipsit de iscusinţă, decât învăţătorii săi (ai lui Iulian) în ceea ce priveşte înţelepciunea, să afle iarăşi că Solomon a fost contemporan cu Homer. Căci după ce au trecut o sută şase zeci de ani după căderea Troiei, Homer a compus opera sa poetică şi a cântat nenorocirile Troiei. Iar Solomon a fost admirat, întrucât a compus „Cartea Pildelor" şi fiindcă a înălţat templul din Ierusalim. Apoi trecând după aceea mai mult timp, la a cincizeci şi opta Olimpiadă, au fost Phoelydes şi Theognis. Şi ei de asemenea, au scris învăţături bune, subtile şi elegante, care sunt spuse de doici pentru fete şi de învăţători, când educă pe tineri. Şi noi spunem că şi Isocrate a fost un învăţat iscusit. Dacă el a adus vreun lucru de folos pentru cei tineri, să fie lăudat pentru această faptă a sa. Să acorde totuşi preferinţă şi precădere aceluia care a scris înaintea lui, lui Solomon ale cărui învăţături sunt îndestulătoare atât tinerilor cât şi bătrânilor, pentru a putea cunoaşte chipurile şi felurile vieţii cele virtuoase, sau cum poate cineva să trăiască în chip strălucit şi conştient, fără să se îndepărteze de la legile dumnezeieşti şi omeneşti.

Şi dacă alunecă cineva, din pricina plăcerii, către cele ce nu se cuvin, acuzatorul nostru, Iulian, să nu râdă de noi, ci să cugete mai curând că noi nu obişnuim să-l socotim pe Solomon ca făcând parte dintre proorocii cei sfinţi, nici dintre apostoli, nici dintre evanghelişti. Căci Solomon era iscusit cu mintea şi înţelept, şi era foarte renumit şi vestit la toţi oamenii din Iudeia. Şi în afară de aceasta, fiind hrănit şi el cu bogăţii şi averi, care sunt ale oamenilor ce se desfată în mari demnităţi şi ospeţe, ca ale locuitorilor din cetatea Sibaris, Solomon mai era strălucit şi prin slăvirile cele mai înalte, fiind plin şi de alte cinstiri. La aceia care se află atât de mulţumiţi şi fericiţi, ghimpele şi ţeapa iubirii de plăceri sunt mai mari şi mintea lor se îndreaptă aproape cu toate puterile către poftă, care este stârnită şi pe care nimic nu o apleacă. „Căci totdeauna este tovarăşa de drum a desfătărilor de plăceri", aşa precum însuşi spune învăţătorul Socrate. Iar bogatul este mai curând slujitor al răutăţii, decât al facerii de bine. Aşadar, era probabil să fie bogat şi să vieţuiască în desfătări, un om atât de strălucit şi atât de înălţat deasupra celorlalţi ca Solomon, acela asupra căruia Iulian cleveteşte. Deci, dacă Solomon a fost zdruncinat şi dacă a cedat plăcerilor, desfătărilor şi bogăţiei, şi dacă a fost plin de îngâmfarea ce se află în acestea, ce lucru de mirare este, omule?

Socrate, fiul lui Sophronicos, cel ce a fost hrănit cu filosofie, cu toate că era un om cu puţină avere, şi cu toate că la început avea o profesiune manuală şi obişnuia să mănânce puţin la masă, şi fiind constrâns de nevoi poate şi de trebuinţe care culminau, şi mergând el pe jos, potrivit povestirii lui Homer, totuşi trăia amestecându-se cu două femei, adică cu Myrtha şi cu Xanthipa. Şi el se mai împreuna şi cu femei ce se vindeau pe bani şi era nepotolit în poftele

şi dorinţele sale rele şi spurcate. Tot aşa am putea spune şi cu privire la Socrate. Deşi avea mare virtute şi bogată înţelepciune, totuşi nu a învins plăcerea.

Şi să-mi arate Iulian mie, celui care îi pun întrebarea şi următoarele:

Aceia pe care i-a socotit el că sunt dumnezei, să ne spună, oare au fost înţelepţi, sau au fost lipsiţi de minte şi cu puţină deşteptăciune? Dacă Iulian afirmă că ei au fost neînţelepţi, atunci el va acuza prostia nebunească a propriilor zei. Iar dacă spune că au fost înţelepţi, atunci pentru ce au fost desfrânaţi, şi nu numai cu femei, ci s-au legat nebuneşte şi de frumuseţea bărbaţilor?

Aşadar, cred eu, ar putea să spună cineva cu privire la ei, pe bună dreptate, acelaşi lucru. Au dovedit zeii lui Iulian bogata înţelepciune, ei care nu au biruit plăcerea şi dragostea de trup? Aşadar, dacă Iulian desfătându-se în desfătare, a greşit îndepărtându-se de virtute, cu toate că era foarte înţelept, să nu râdă şi să nu-şi bată joc de învăţăturile creştinilor. Căci aşa precum am spus, cel învinuit, Solomon, nu a fost prooroc pentru noi, nici apostol, nici evanghelist, ci a fost un om, crescut în mândrie şi în lux, şi având mintea sa uşor de atras la desfătare, către cedare, lipsit de grijă faţă de abaterile firii omului.

Iulian însă se bucură pentru greşelile lui Solomon şi spune că el a slujit şi s-a închinat dumnezeilor elinilor, adus la aceasta de şoaptele femeilor străine. Apoi Iulian a conchis un lucru rău şi murdar, după cum îi este obiceiul, spunând că: dacă a fost înşelat, să nu mai fie numit înţelept. Dacă însă voi creştinii spuneţi că este înţelept, atunci este cât se poate de limpede şi de evident că faptul de a fi vrut să se închine şi altor dumnezei este o faptă înţeleaptă a sa, pentru care a fost admirat. Însă, conform faptelor adevărate,

Solomon a fost numit de către noi, şi a fost conceput ca înţelept, datorită celor pe care le-a scris. Însă nimeni n-ar putea tăgădui, că el a păcătuit în chip evident închinându-se la zeii cu nume mincinos şi slujindu-le lor. Tot noi spunem însă că el a fost adus şi atras la aceasta de către femeile de alt neam. Căci şoapta este o treabă de femeie şi ea este în stare să vrăjească pe aceia care au fost atraşi o dată în mrejele ei, având drept armă ajutătoare pofta care biruie raţiunea. Însă Solomon a fost răpit spre aceste fapte, fiind el în pragul bătrâneţii şi având îmbătrânită mintea, nemaifiind ea în culmea înfloririi celei de la început, ci fiind parcă îmbătrânită odată cu trupul lui. Căci aşa precum mintea celui tânăr nu îndrăgeşte suferinţa şi osteneala, tot aşa se întâmplă şi cu mintea celui în vârstă. Şi ea este întocmai ca tinerii şi copilandrii, care fără de grijă se îndreaptă spre toate acţiunile şi faptele şi se apleacă, ducându-se fără să cerceteze cu amănunţime, spre toate lucrurile. „Căci tinerii de-a pururi fac lucruri necugetate", după cum spune Homer. Tot astfel este şi mintea unui flăcău. Fiind încă tânăr şi în frăgezimea cugetului său, Solomon a lucrat templul acela preavestit din Ierusalim şi s-a învrednicit să împlinească acelea pentru slava lui Dumnezeu. Dar după ce a ajuns la capătul vieţii sale şi s-a aflat lipsit şi de putere şi de minte, Satana a orânduit pentru el o mreajă prin femei şi l-a îndepărtat de la bine. Însă faptul că mult s-a supărat pe el Dumnezeul tuturor şi a atârnat încă o pedeapsă deasupra capului celuia ce a păcătuit, dovedeşte lesne că lucrurile nu stau aşa precum spune Iulian, chipurile că adică Dumnezeu i-ar fi îngăduit să se îndrepte spre apostazie şi spre oricare rău. Căci aşa scrie în cartea a treia a regilor: „La timpul bătrâneţii lui Solomon, femeile lui i-au întors inima spre alţi dumnezei şi inima lui nu i-a mai fost deloc întreagă la Domnul Dumnezeul Său, ca ini-

ma lui David, tatăl său. Şi a plecat inima sa către dumnezeii femeilor din alt neam. Şi a grăit Domnul către Solomon: "Pentru că s-au întâmplat acestea cu tine şi nu ai păzit porunca Mea şi ordinele Mele pe care ţi le-am poruncit Eu ţie, Eu voi lua domnia ta de rege din mâinile tale şi o voi da robului Tău" (III Regi 11, 4 şi următoarele). Ce era oare ceea ce se poruncise lui Solomon şi tuturor acelora ce trăiau supuşi legii? Era interzis unui bărbat să se căsătorească cu o străină. Căci Dumnezeu a spus: „Pe fiica ta nu o vei da fiului lui, şi pe fiica lui să nu iei pentru fiul tău. Căci se va lepăda fiul tău de Mine, şi mergând se va închina altor dumnezei" (Deuteronom 7, 3-4). Deci Solomon dând uitării asemenea poruncă, s-a împreunat cu fiicele de neam străin. "Întrucât – spune Domnul – nu ai dat tu nici o însemnătate poruncii Mele şi n-ai luat-o în seamă – şi întrucât ai alunecat la lepădarea de Mine, închinându-te şi slujind altor dumnezei străini, apoi ştiind tu că făptura zidită este roaba Mea, tu i-ai hărzit ei cinstea şi slava care era cuvenită în chipul cel mai mare cu putinţă doar Mie, de aceea şi Eu voi smulge domnia ta de rege de la tine şi o voi da robului tău, pentru ca tu să afli fapta pe care ai săvârşit-o din însăşi cele ce se vor petrece."

Cum atunci, Cel ce a fost atât de supărat i-a îngăduit lui Solomon să se închine şi altor dumnezei? De aceea Iulian, care întotdeauna urmăreşte şi vânează pentru el, ceea ce pare să fie verosimil şi vrednic de crezare, să nu pretindă că „invidia şi pizma nu lipsesc nici la oamenii cei mai virtuoşi, şi cu atât mai mult nu lipsesc de la dumnezei şi de la îngeri". Nu este aceasta invidie, Măria Ta. Noi spunem că nu era nici o faptă a geloziei, aceea ca mintea cea dumnezeiască şi pură să nu lase pe oamenii cei rătăciţi să fie în rătăcire, şi

nici să nu sufere să se închine unor zei străini, ci Ea vrea ca să păzească acea zicere:

„Nu este lucru bun să fie mulţi domnitori.

Un singur domnitor să fie, un singur rege".

Aşadar, precum spune însuşi Iulian, întrucât invidia şi pizma nu ajung până la oamenii cei buni, ar fi un lucru fără însemnătate pentru stăpânitorii cei de pe pământ, dacă cineva ar ieşi de sub stăpânirea lor, sau mai mult chiar dacă ar vrea să le răpească cinstirile onorurile lor. Dar Iulian nu avea acest fel de a gândi şi de a cugeta, atunci când se afla pe tron deţinând sceptrul, ci ar fi pedepsit foarte amarnic, pe acela care ar fi fost prins cu o învinuire de acest fel.

Aşadar, cele ce sunt cu putinţă să le avem fără prihănire, poate să le obţină unul şi altul şi să le aibă fără nici o invidie din parte nimănui. Şi (invidia), pizma aceasta va fi vorbită de rău şi acuzată pe bună dreptate.

Însă, se cuvine să fie pedepsiţi, pe bună dreptate şi fără nici o şovăire, aceia care sunt supuşi sceptrului lui Dumnezeu şi care atacă şi năvălesc cu război împotriva slavei lui Dumnezeu şi care vor să se ridice împotriva ei. Şi nu ar putea să fie socotit cineva, care are mintea bine statornicită, dacă ar spune că Dumnezeul tuturor va îndrepta pizma şi gelozia (invidia) Sa către asemenea fapte. Totuşi Dumnezeu va pizmui în chip foarte folositor şi în chip neapărat trebuincios, pentru ca adevărul să fie cunoscut.

Dar Însuşi Mântuitorul a învăţat grăind astfel către Tatăl cel din ceruri, că este un lucru de viaţă făcător ca cineva să cunoască în chip necriticabil şi fără de rătăcire cine este Ziditorul şi Stăpânitorul tuturor: „Aceasta este viaţa cea veşnică, ca să Te cunoască pe Tine, Dumnezeul cel singur adevărat şi pe Acela pe care L-ai trimis Tu, Iisus Hristos" (Ioan 17, 3).

Aşadar, fiind un fapt recunoscut şi mărturisit, că este un lucru de viaţă făcător, acela de a cunoaşte în chip limpede pe Dumnezeul cel ce este prin fire şi adevărat, nu se va îndoi nimeni că e un lucru plin de toată răutatea a păcatului faţă de adevăr şi a se îndepărta de el şi a aluneca de la închinarea şi slujirea cea de viaţă făcătoare.

Eu mă minunez mult, pentru că Iulian, fiind el însuşi închinător al demonilor celor spurcaţi, sau al puterilor cele spurcate, spune că noi, nu ştiu din ce pricină, ne-am întors şi ne-am îndreptat către aceste duhuri rele. Se poate zice, şi în chip foarte just, despre toată această chestiune, ceea ce s-a spus de către un scriitor al elinilor: „Greu lucru este, o Pamfile, lupta unei femei cinstite cu o stricată". Căci femeile necinstite neavând câtuşi de puţin, putinţa de a învinui şi de a acuza viaţa cea bună şi liberă, şi care este mai presus şi dincolo de orice clevetire (prihană), îşi şterg şi scutură noroiul şi lutul vinovăţiilor lor, pe femeile cele cinstite şi ele îndreaptă limba lor clevetitoare şi spurcată împotriva lor.

Acest lucru îl râvneşte şi aceasta vrea să facă preaputernicul (împărat) Iulian. Căci el se îngâmfă cu ale sale păgâneşti şi ocărăşte iarăşi Scriptura cea insuflată de către Dumnezeu şi cuteză să spună aşa:

IULIAN

Din care pricină voi, creştinii preluaţi de la elinii păgâni, dacă Scriptura voastră este de sine stătătoare? De ce nu e mai bine ca oamenii să se ferească, oprindu-se (de la aceste învăţături) mai mult chiar decât mâncarea din cărnurile de jertfe? Căci de ce aceste cărnuri – precum însuşi Pavel spune – nu vatămă deloc pe cel ce le ia. Însă conştiinţa fratelui care vede aceasta, ar putea să se smintească (scandalizeze) după voi creştinii. O, preaînţelepţi bărbaţi, prin

aceste învăţături, se leapădă de credinţa în Dumnezeu tot (omul) pe care firea lucrurilor l-a adus să fie nobil şi distins.

Acela însă care are chiar o foarte mică părticică de minte sănătoasă, aceluia repede i se întâmplă să se lepede de ateismul vostru. Deci e mai bine să opreşti pe oameni de la învăţăturile acestea ale creştinilor, decât de la carnea jertfelor (păgâneşti).

Dar cunoaşteţi şi voi, pe cât mi se pare, deosebirea în priceperea şi înţelegerea doctrinelor voastre (faţă de ale noastre) şi că nu poate să devină un bărbat virtuos nici bun, dacă urmează învăţăturile voastre.

Din învăţăturile noastre, el poate deveni mai bun decât el însuşi, chiar dacă ar fi rău şi incapabil, căci având o fire bună şi luând el învăţătură din aceste (doctrine ale elinilor), iar darul zeilor către oameni fiind simplu şi nemeşteşugit, fie aprinzând lumina ştiinţei – fie aşezând un mod de vieţuire obştească, fie respingând duşmani mulţi, fie parcurgând multe ţări şi multe mări, şi prin aceasta se vădeşte şi se arată în chip viteaz (acel om care va citi scrierile elinilor). Şi dovada acestor lucruri este limpede. Alegând dintre voi toţi, tineri copii, îi pregătiţi ca să studieze Scripturile. Aşa se face că aceşti copii ajungând la vârsta de bărbaţi, sunt mai zeloşi decât nişte sclavi în a vă fi pe plac.

Căci aşa sunteţi voi de nenorociţi şi lipsiţi de minte, încât să socotiţi voi, că vorbele acelea sunt dumnezeieşti, şi de la Dumnezeu sunt acele cuvinte prin care nimeni nu devine mai inteligent, nici mai viteaz, nici mai bun decât era înainte.

Iar acele cuvinte (scrieri, discursuri), prin care este cu putinţă să capete cineva vitejie, minte, înţelepciune, pe acestea voi le atribuiţi lui Satana şi celor ce i se închină lui Satana.

CHIRIL

„Ascultă, cerule şi vârâ-ţi în urechi, pământule!" (Isaia 1, 2). Iată din nou gura lui Rabsakes, care se deschide larg împotriva slavei lui Dumnezeu şi care grăieşte nedreptate contra Cerului din înălţimi", după cum este scris. Iar Iulian nu crede că este ceva mai bun – pe cât se pare – decât să îndrepte contra noastră, această mâncărime de limbă.

Însă este îndestulătoare Scriptura cea insuflată de Dumnezeu, pentru a face înţelepţi şi foarte pricepuţi, pe aceia îndestul de inteligenţi, care s-au hrănit cu ea. Şi noi nu avem nevoie deloc, în afară de Scriptură, de vreuna din învăţăturile celor din afara (Bisericii).

Dar întrucât este un lucru dulce ca să le cunoşti pe toate, de aceea şi în mod foarte logic noi cercetăm îndeaproape şi doctrinele elinilor, pe care le-au adunat pentru fiecare dintre lucruri şi mai înainte de toate pentru Dumnezeu. După aceea noi le facem să fie prilej de râs şi de batjocură, căci aceşti învăţători elini vor să existe nenumăraţi şi infiniţi dumnezei cărora să se închine şi să slujească mulţimii demonilor celor necuraţi, care mulţime nu este cunoscută, nici chiar de către acei ce li se închină. Iar ei au în templele lor idoli în multe chipuri şi cu multe feţe, care nu reprezintă numai forme de bărbaţi şi de femei, ci forme de fiare sălbatice, de vite şi de târâtoare, de păsări şi de vieţuitoare în ape. Şi trec cu tăcere peste făptura zidită, adică cerul şi soarele şi luna şi celelalte stele, cărora (învăţătorii elinilor) le-au atribuit slava cea mai înălţată a lui Dumnezeu, amestecând complet toate cele de sus şi de jos. Aşadar, noi găsim pe teologii lor că au scris cu privire la dumnezeii ce îi au ei, lucruri pe care un om doar dacă le aude, de îndată i se umple mintea de neruşinare şi de murdărie.

Prin urmare, consumând – precum spune Iulian însuşi – învăţăturile elinilor şi găsind în ele multă vătămare şi păgubire, atunci, şi mai ales atunci, noi, creştinii admirăm şi mai mult, cuvintele cele sfinte şi dumnezeieşti ale Scripturii. Care lucruri dintre cele de folos, nu se găsesc în ea? Pentru că mai înainte de toate, şi lucrul acesta este mai scump decât toate celelalte, omul poate să vadă în Scriptură cuvintele cele pline de strălucire, ale adevăratei contemplări ale lui Dumnezeu.

Cuvintele acestea sunt subtile şi precise şi temeinic zidite, şi ele înalţă mintea acelora care le-au fost dezvăluite tainele, mai presus şi deasupra a tot ceea ce este creat (zidit) şi ele parcă oferă şi aduc locul şi prezenţa Firii celei preaînalte, pentu ca omul să cugete şi să conceapă dincolo de tot ceea ce este perceput cu simţurile, şi dincolo de tot ceea ce este cunoscut sau imaginat cu mintea, adică dincolo şi mai presus de toată creatura zidită, văzută şi nevăzută. Aşadar, numai Dumnezeirea singură trebuie să poruncească tuturor celorlalte şi Ea poate să zideasscă, să creeze şi să aducă la existenţă, cele ce nu au fost niciodată, iar Ea a păstrat o cinste strălucită şi nespus de mare, sau mai bine zis, o vrednicie (demnitate) naturală şi proprie ei, care nu se află în chip firesc în niciuna din celelalte fiinţe. Pe deasupra, Ea ne-a explicat modurile de viaţă curată şi bună, ne-a îndreptat către Înţelepciune, prin legile cele dumnezeieşti şi sfinte şi ne-a pus înainte în chip limpede calea întregii vieţi cinstite.

Voi aminti de asemenea şi de sfinţii prooroci, care nu au fost părtaşi câtuşi de puţin la învăţăturile elineşti, dar au fost sfinţi şi plăcuţi lui Dumnezeu foarte mult, şi făcători de semne şi de minuni, mai presus de putinţa de exprimare. Să mergem acum şi la Moise grăitorul de cuvinte dumnezeieşti.

Să ne arate Iulian cine a fost mai înţelept decât Moise, sau care a ajuns să fie aproape de el, în ceea ce priveşte vrednicia. El a fost de limbă evreu, însă este vrednic de multă admiraţie, în ceea ce priveşte contemplarea (lui Dumnezeu) şi în ceea ce priveşte iscusinţa în cuvinte. Căci istoricul Eupolemos, compunând lucrarea cu privire la Moise, numită „Despre regii care au fost în Iudeea", spune în chip limpede şi clar că Moise a fost primul înţelept şi că el a dat iudeilor gramatica cea care se foloseşte de atunci. Înşişi fenicienii au luat de la iudei această ştiinţă, întrucât erau vecinii iudeilor. Aceiaşi fenicieni, au dat această ştiinţă (a literelor) feciorilor grecilor, desigur atunci când a trăit Kadmos şi când i-a învăţat primele elemente (ale gramaticii), adică literele.

Iar Clement (din Alexandria), bărbat renumit şi iubitor de învăţătură, pomeneşte de această poveste în „Stromatele" sale. El a cercetat cu amănunţime, adâncimea şi abisul scrierilor grecilor (elinilor), ca puţini dintre cei care au fost înainte de el.

Aşadar, atunci când cunoaşterea primelor elemente (ale gramaticii, adică literele) a ajuns de la evrei la elini (greci), prin intermediul lui Kadmos, este normal ca Iulian să renunţe la mândrie, el care a cutezat să grăiască următoarele: „Din care pricină voi primiţi învăţăturile de la elini, dacă este suficientă citirea scrierilor voastre? Dar poate va zice careva, că dumnezeiasca Scriptură conţine o vorbire şi un limbaj comun şi vulgar şi la îndemâna tuturor, pe când scrierile elinilor păgâni, demonstrează o vorbire frumoasă şi îmbogăţită în graţie şi pe deasupra cu multă elocvenţă.

Noi afirmăm însă, că scrierile sfinte au fost alcătuite în limba evreilor şi de asemenea şi scrierile lui Moise, pentru ca să fie cunoscute celor mici şi celor mari, şi au fost traduse

cu folos, astfel încât să fie accesibile oricui şi să fie pricepute uşor.

Scrierile elinilor păgâni însă, posedă într-adevăr multă frumuseţe şi sunt alese în sonoritatea lor, dar ele se arată lipsite de ceea ce se cuvine şi de ceea ce trebuie, greşind faţă de adevăr. Căci ele băsmuiesc poveşti despre nenumărat de mulţi zei, şi ignoră cu totul pe unicul Dumnezeu. Un om care are minte îndestulată, nu ar putea să aducă laude aceluia care ştie să vorbească frumos, care este meşter în cuvinte elegante, care se mândreşte doar cu această strălucire goală, ci va lăuda mai curând pe acela, care deşi arată că are pronunţarea cuvintelor mai puţin adecvată şi precisă, în schimb are o doctrină (învăţătură) dreaptă cu privire la Dumnezeu care stăpâneşte toate, vreau să zic, cel care foloseşte şi exercită tot chipul virtuţii şi care demonstrează că făptuieşte binele, ceea ce până la urmă, este uşor de împlinit şi de realizat.

Aşadar, făptuind cele cuprinse în Scriptura cea insuflată de Dumnezeu, oricine se face mai bun decât era înainte şi devine folositor celorlalţi oameni. Cel ce urmează învăţăturilor eline păgâne devine însă elocvent şi poate să vorbească frumos, dar în afară de aceasta nu câştigă nimic spre a deveni neprihănit şi virtuos, înfrânat şi iubitor al reţinerii.

Aşa precum am spus mai înainte de câteva ori, eu găsesc că dumnezeii elinilor nu se reţin şi nu se opresc de la nici o faptă din cele nesocotite, şi părăsesc tot ce este bine şi bun dedându-se faptelor celor urâte, neruşinate şi desfrânate. Iar acela care învaţă pe închinătorii săi să se facă vinovaţi de faptele cele mai rele, ce fel este el, nici nu mai vreau să spun.

Dacă Iulian hărăzeşte şi atribuie cuvintelor elinilor păgâni biruinţa, dacă la elini este multă eleganţă şi fineţe de spirit,

spre deosebire de ce este la noi creştinii, atunci să-mi răspundă el mie, celui care îl întreb: Oare dacă cineva varsă dintr-un potir mătrăgună şi dacă bagă într-o altă cupă, nu de aur, ci ieftină şi fără de preţ miere, apoi porunceşte să se bea după voinţă, din cupa care ar vrea, oare va alege şi va prefera pe cea care este mai rea? Sau judecând acel om bine şi drept, nu va prefera substanţei, care în chip natural vatămă, pe cea ce este folositoare, chiar dacă este aşezată într-un vas mai puţin scump?

Dar, întrucât Iulian spune că ar fi mai bine să oprim pe credincioşi de la învăţăturile elinilor păgâni, ca de la carnea jertfelor, să afle el că noi oprim pe credincioşi şi îi îndepărtăm de la mâncarea cărnii de jertfă, şi aceasta pe bună dreptate. Însă noi, câtuşi de puţin nu le interzicem să se ocupe şi să aibă de-a face cu scrierile elinilor. Şi dacă ar vrea să cunoască pricina, vom spune că există un singur Dumnezeu, noi considerăm că este un lucru spurcat şi abominabil chiar, de a şti numele altor dumnezei. Acest lucru ne învaţă scriindu-l, preaînţeleptul Pavel: Căci noi ştim că nu este Dumnezeu, decât unul singur, şi că nu este nici un idol în lume" (I Corinteni 8; 4). Şi aceasta, nu fiindcă unii oameni se distrează şi se joacă, sau mai curând dacă înnebunesc cu mintea şi după cum vor ei, şi li se pare nimerit, îi numesc dumnezei, ci pentru că se rătăcesc atât de mult, încât îi aşează în capişte, de aceea zic, trebuie neapărat ca şi noi să nu ne pierdem mintea înnebunind cu ei şi să admitem şi să cugetăm, că există cu adevărat alţi dumnezei în afară de acela care este Unul şi prin fire, Ziditorul tuturor.

Aşadar, distrugând noi cu desăvârşire ideea despre existenţa idolilor, spunem că nu există nici carne de jertfă sfinţită. De aceea noi mâncăm cu conştiinţa curată, atribuind lui Dumnezeu slavă, întrucât El ne-a hărăzit folosirea

liberă şi fără vătămare a tuturor cărnurilor ce se mănâncă. Dacă însă se îmbolnăveşte cineva şi nu are mintea sănătoasă şi temeinic aşezată şi socoteşte că există şi este cu adevărat carne de jertfă sfinţită, noi îl considerăm că nu a ajuns la o credinţă trainică şi adevărată. La fel ca unii învăţători ai copiilor care exersează şi învaţă pe tineri, tot astfel noi îi înălţăm şi îi aducem pe acei oameni cu încetul, către desăvârşita cunoaştere a lucrurilor. În chip foarte chibzuit, Pavel spune: „Dacă eu sunt părtaş harului, de ce să fiu hulit pentru ceea ce eu aduc mulţumire?" (I Corinteni 10, 30).

Aşadar nu va vătăma câtuşi de puţin pe cei bine întemeiaţi în credinţă, care din întâmplare se ating de carnea jertfelor, căci neexistând nici un idol, nu va exista nici un fel de carne de jertfă.

Dar cercetând cu amănunţime scrierile elinilor, noi vom lăuda aşezarea şi împreunarea la un loc a cuvintelor şi frumoasa îmbinare a vorbelor, însă ne vom lepăda şi ne vom feri de învăţăturile ce se află în ele, căci ne aplecăm mai mult asupra Sfintelor Scripturi, deoarece la ele străluceşte frumuseţea adevărului şi se adună cunoaşterea învăţăturii celei exacte, şi tot felul şi chipul de principii bune, prin care cineva se face de îndată, plin de toată virtutea şi devine strălucit prin slăvirile aduse de faptele cele bune.

Însă, cineva care ar putea să-i spună lui Iulian, cel care se împotriveşte şi care batjocoreşte Sfânta şi de Dumnezeu insuflata Scriptură, pentru că e compusă în limba evreilor, ar putea să-i spună următoarele: „De ce oare, Măria Ta, vei dispreţui împreună cu limba evreilor şi alte limbi, care sunt îndepărtate de limba elinilor şi alta decât ea, şi prin acestea vei socoti tu oare şi pe a ta, pe care tu o preţuieşti mult, adică limba romanilor? Cu toate acestea, nu este lucru adevărat să spunem că nu am putea câtuşi de puţin să cugetăm

– dacă vrem să gândim lucruri drepte şi juste – că limba grecilor este născocită pentru exprimarea religiei, ci (vom zice) că ea este una dintre acele limbi ale oamenilor care au înălţat turnul Babel către cer, şi care au fost despărţiţi şi împărţiţi, pe vremuri, prin puterea cea negrăită a lui Dumnezeu, în glas deosebit şi diferit la sunet. Pentru că ei, învăţaţii elinilor au crezut pe cât este probabil, că ei au fost născocitorii vorbirii frumoase şi au atribuit capetelor proprii, lucrările şi faptele puterii celei inexprimabile. Însă pe ei îi ocărăşte fericitul David grăind aşa: „Va nimici Domnul toate buzele cele viclene şi limba cea care grăieşte cu fală: cu limba noastră ne vom slăvi şi buzele noastre la noi sunt" (Psalmi 11, 4-5). Adică: „noi suntem cei ce am născocit elocvenţa (retorica)". Dar limbile noastre sunt date de Dumnezeu ca daruri şi poate frumuseţea fiecăreia este nespus de mare în raport cu ea însăşi. Noi afirmăm, că printre ele, limba greacă din Athena este vrednică de admiraţie pentru muzicalitatea ei. Dar acest lucru nu ar putea să fie deloc de folos şi nu poate fi deloc un mijloc pentru cei ce folosesc această limbă spre a fi ei neprihăniţi şi spre a cunoaşte calea vieţii celei fericite şi curate. Oare nu vedeţi pe aceia care cântă din fluier sau din chitară pe scenele teatrelor, pe acei care de obicei fascinează (vrăjesc) prin glasurile lor frumoase, pe cei care îndrăgesc să asculte pe cântăreţi, şi care se află printre oamenii dispreţuiţi şi care vieţuiesc un trai osândit de acuzaţiile legilor?

Aşadar, cine i-ar putea lăuda pe ei, că au ajuns la măsura cea mai înaltă a retoricii (elocvenţei)? Din păcate, oricine ar putea să-i blameze şi să-i critice pe bună dreptate, că s-au oprit de la studiile (ostenelile) cele mai bune. Pentru că, copiii hrăniţi cu Sfintele Scripturi, devin repede dintre cei

mai iubitori de Dumnezeu, chiar dacă se află la ei oarecare vulgaritate în vorbire (lipsă de eleganţă).

Iulian spune că aceştia nu se deosebesc în nici un fel de sclavi, pentru că ei nu au vorbirea frumoasă, şi astfel dispreţuieşte cealaltă virtute, prin care cineva poate să se facă cunoscut lui Dumnezeu şi să ajungă la slava cea mai mare cu putinţă. Aşadar, să ne arate dacă el admiră pe omul ce vorbeşte foarte frumos şi elegant, pe omul bine crescut, chiar dacă acesta ar avea moravuri spurcate, sau admiră pe omul virtuos şi bun chiar dacă nu ar fi el strălucit în vorbirea cuvintelor sale? Noi am învăţat să cunoaştem tot felul de virtuţi din sfintele scrieri ale Scripturii celei insuflate de Dumnezeu. Cât priveşte scrierile greceşti ale elinilor păgâni, le folosim şi noi, socotind acest lucru ca pe un fel de exerciţiu prealabil, pentru învăţătura şi aflarea adevărului. Chiar dacă nu ne-am folosit de limba evreilor, aducem limba greacă antică, împotriva învăţăturilor celor nelegiuite. Căci aşa precum spuneam, limba este dată şi dăruită de către Dumnezeu, împreună cu celelalte, aşa încât nimeni nu ar putea să spună că ea este o invenţie a superstiţiei elinilor. Căci toată înţelepciunea este de la Dumnezeu precum este scris, şi de la Dânsul este orice cuvânt, întrucât El este dăruitor şi al cuvintelor şi al raţiunii.

IULIAN

Asclepios vindecă trupurile noastre, iar Muzele împreună cu Asclepios, cu Apollo şi cu Hermes cel vorbăreţ, învaţă şi educă sufletele noastre. Ares (zeul Marte) şi Enyo (zeiţa războiului la greci), ajută împreună pe cei care luptă în războaie. Hefaistos (Vulcan) dăruieşte şi distribuie cele trebuincioase pentru meşteşuguri. Pe acestea toate Athena, fecioara lipsită de mamă, împreună cu Jupiter, le distribuie şi le supraveghează. Priviţi şi luaţi aminte, noi (elinii) suntem

superiori în privinţa tuturor acestor (daruri), adică în ceea ce priveşte meşteşugurile, înţelepciunea şi priceperea. Prin urmare, dacă iei seama şi vezi cele de folos dintre meşteşuguri, ori pe cele care imită natura pentru a realiza frumosul, precum sunt facerea de sculpturi, pictura, economia, arta medicală, cea care este venită de la Asclepios, ale cărui oracole se află în toată lmea, şi pe care ni le-a dat Dumnezeul, toate acestea ne-au fost date ca să le folosim neîncetat. Iar martor al acestora este Zeus. Deci, dacă noi care ne-am dăruit pe noi înşine duhului apostaziei, cum ziceţi voi creştinii, avem cele ale sufletului mai bun şi cele ale trupului şi cele din afară de el, pentru care pricină oare, părăsind voi aceste bunătăţi, v-aţi îndepărtat spre acelea ale voastre?

CHIRIL

Este lucru vădit pe deplin, că dintre zeii lui Iulian, pe care îi admiră el atât, unii sunt doctori cu meseria lor, alţii se pricep bine la cuvinte, ca şi cei mai buni dintre sofişti; alţii, dintre aceşti zei, învaţă (pe oameni) cum trebuie să ucidă, şi sunt savanţi în uciderea de oameni, şi studiază bine cruzimea; alţii sunt meseriaşi şi inventatori ai profesiunilor manuale de rând. În general, fiecare dintre zeii amintiţi, este priceput în fiecare din cele în care se spune că se află în mod natural, şi are părtăşie şi a căpătat stăpânire, asupra unei singure fapte şi meserii, fără a pricepe şi a lucra în alt domeniu. Însă cum ar putea să fie zeii asemenea fiinţe? Cine va fi oare cel care ar cuteza să spună, că Dumnezeirea este lipsită de vreuna dintre însuşirile cele foarte bune? Căci Dumnezeirea este suficientă întru totul sieşi (nu are nevoie de nimic), este preaputernică şi cu voinţa pe deplin liberă, şi Ea are în mod îndestulător toate acelea care se cuvin să le aibă, în chip natural, Fiinţa cea mai înaltă cu putinţă.

Pentru care pricină, nobile boier, socotesc eu că ar putea să spună cineva, dacă fiul Coronidei (adică Asclepios) este cu adevărat Dumnezeu, de ce nu vindecă el pe bolnavi şi adăugând el şi alte fapte, nu arată că firea sa este atotputernică? Fiecare dintre aceşti zei lucrează în chip parţial şi într-o singură direcţie şi îşi arată priceperea lor într-un singur domeniu. Căci precum spuneam, unii dintre ei sunt doctori cu meşteşugul, alţii sunt meseriaşi manuali de rând, iar alţii au o cultură frumoasă şi cuvinte elocvente şi sunt ştiutori ai artelor militare. Dar în ce fel atunci, firea omenească este întrecută şi depăşită de ei, sau cum s-ar putea oare ca cele ale noastre să meargă şi să fie inferioare şi în urma lor? Pentru că şi la noi se află profesori ai meseriilor şi ai ştiinţelor, în număr foarte mare şi sunt foarte pricepuţi. Ba chiar, dacă ar trebui să grăim adevărul, nu puţini dintre dascălii noştri ar fi mai buni chiar decât zeii elinilor păgâni, întrucât este un lucru dintre cele îndeobşte admise: că cutare este priceput în meşteşugul doctoricesc, renumit în ceea ce priveşte meşteşugul războiului şi pe deasupra, este renumit şi vrednic de admiraţie în ceea ce priveşte celelalte dintre ştiinţe. Dacă astfel stau lucrurile şi dacă zeii elinilor sunt pricepuţi numai într-un singur meşteşug doar, iar într-un om – este cu putinţă precum spuneam – să se observe la un loc adunate toate iscusinţele, însemnează că respectivii zei sunt inferiori talentelor noastre, ale creştinilor.

Însă Iulian mai născoceşte şi altceva, ridicând un zid de apărare parcă de nebiruit, pentru oamenii mai simpli cu mintea, şi zice că ridicola distracţie a elinilor, este mai bună şi mai de preţ decât neprihănita religie a creştinilor. În acest sens, Iulian spune şi înfăţişează ca dovadă, faptul că există la păgâni oameni care ştiu să picteze foarte frumos (pictori foarte buni), apoi sculptori în piatră şi doctori.

Ia spune-mi, Iuliane, scriind tu acestea, oare nu ţi-e ruşine? Oare pictori foarte pricepuţi şi sculptori nespus de buni meşteşugari, ar putea să arate şi să dovedească că sunt zei, pe aceia ce nu sunt zei, sau mai curând pe demonii cei spurcaţi sau pe nişte oameni supuşi putreziciunii? Mie mi se pare că Iulian a uitat că Asclepios a fost ars de foc şi ucis de trăznet la Epidaur, precum am spus noi mai înainte.

Poate Iulian socoteşte, că nu a fost vreun creştin care să se numere dintre doctorii foarte iscusiţi sau dintre cei pricepuţi la retorică şi foarte buni oratori, sau dintre aceia care au fost renumiţi în meşteşugul războiului. Dacă, puternice împărate, trebuie ca pentru toate profesiunuile cele din viaţă, pentru toate meşteşugurile şi ştiinţele, să fie consideraţi şi statorniciţi ca zei, sau aceia care le învaţă şi sunt dascăli buni ai lor, atunci oricât de mare ar fi mulţumirea lor, tot nu sunt îndeajuns, căci sunt nenumărat de multe lucruri în viaţă şi felurile ocupaţiilor, coborând acestea până la îndeletnicirile cele mai de preţ. Dar acela care are în el o minte înţeleaptă, ar putea să vadă lipsa de logică a învăţăturilor elinilor.

Iulian admiră pe Asclepios, ca pe unul ce indică omului bolnav leacurile, aşa precum spune el însuşi şi zice că acest lucru l-a cunoscut Jupiter. Însă pentru care pricină Jupiter este prezentat ca martor al doctorilor şi de ce mai curând, nu vindecă el pe cei bolnavi? Sau poate că Jupiter necunoscând acest meşteşug, a admirat împreună cu tine, Iuliane, pe cunoscătorii acestei iscusinţe, în vreme ce Asclepios a ordonat leacul, şezând acasă pe scaun (în opoziţie cu medicii rătăcitori, ambulanţi, peregrini, cum a fost Hippocrate). Dar nu ar fi trebuit mai curând, dacă Asclepios ar fi fost zeu, cum socoteşti tu, Iuliane, să vindece bolile în chip dumnezeiesc, nu indicând şi ordonând leacul cui îi era de folos, ci poruncind cu putere deplină să se

tămăduiască bolnavul culcat în pat? Deci ar putea să fie, pe bună dreptate, luat în râs un om care ar spune că sunt dumnezei aceia care se îndeletnicesc cu meşteşugurile omeneşti sau cu profesiunile lor, şi care au o iscusinţă limitată şi măsurată.

Dar noi creştinii, omule, slujim şi ne închinăm unui singur Dumnezeu, celui după adevăr, şi afirmăm că de la Dânsul este dată firii omului înţelepciunea, inteligenţa şi folosirea oricărei raţiuni (a oricărui cuvânt).

Spunem că sunt inventii şi născociri, pretenţiile că cineva poate să fie iscusit şi priceput în toate lucrurile cele de laudă, şi tehnicile (meşteşugurile) şi ştiinţele. Prin urmare, pe bună dreptate se poate recunoaşte şi mărturisi, că Ziditorul ne este nouă cauza şi dăruitorul tuturor bunătăţilor. Însă Iulian se îndepărtează de la Adevăr, atribuind fiecare din iscusinţe (arte, meşteşuguri) în partea lui Ares (Marte) şi lui Hefaistos (Vulcan), Muzelor şi lui Hermes (Mercur) celui vorbăreţ şi lui Asclepios, spunând că aceştia şi-au împărţit priceperea şi iscusinţa ca pe o moştenire. Ca şi cum, ar fi dovedit îndeajuns, că cele ale elinilor sunt superioare învăţăturilor noastre (ale creştinilor), pentru că ei ştiu să picteze şi pentru că sunt pricepuţi mult în a sculpta piatra! El spune: „Dacă aceia care s-au dăruit duhului apostazei, adică noi elinii, avem în chip mult şi mai bun cele cu privire la suflet şi la trup, şi cele ce sunt în afară de acestea, pentru care pricină oare nu părăsiţi voi pe acelea ale voastre şi nu veniţi la ale noastre?"

Nu te mai îngâmfa mărite împărate! Deşartă este îngâmfarea ta asupra acestei chestiuni, vei face vrednică de luat în râs rezistenţa şi opoziţia ta. Pentru ca să ne potrivim cuvintele argumentelor tale, noi vom admite că sunt mai buni pictorii, sculptorii şi doctorii elinilor păgâni decât ai noştri. Dar

oare aceasta îţi va fi ţie îndeajuns ca dovadă a îndepărtării creştinilor de la adevăr? Dar să aibă (Iulian) pictori mulţi şi buni, sculptori şi doctori; noi să posedăm biruinţa, fiind înarmaţi cu cununa adevărului, întru cunoaşterea clară şi limpede a Creatorului tuturor şi a Stăpânului. Dar Iulian socotind că nu e bine să admită cu cugetul nimic din aceste argumente, ne spune întrebându-ne, următoarele:

IULIAN

Pentru care pricină voi (creştinii) nu rămâneţi la cuvintele de învăţătură ale evreilor, nici nu iubiţi legea pe care a dat-o Dumnezeu acelora. Părăsind voi cu totul datinile strămoşeşti şi dându-vă pe voi la acceptarea învăţăturilor pe care le-au propovăduit proorocii, voi v-aţi lepădat mai mult de evrei, decât de învăţăturile noastre.

Într-adevăr, dacă ar vrea cineva să privească cu luare aminte la voi, ar putea să afle nelegiuirea voastră, că este compusă (alcătuită) din îndrăzneala iudaică şi din indiferenţa (nepăsare) şi vulgaritatea ce se află la neamurile păgâne. Căci voi trăgând, de la aceste amândouă aceste părţi, nu ce este bun, ci, ce este mai rău, voi aţi realizat un veşmânt scump, alcătuit din rele. Căci evreii, au cu privire la religie principii stabilite cu multă exactitate şi amănunţime, iar lucrurile de păzit sunt nenumărat de multe, care au nevoie şi impun o viaţă şi principii din cele mai sfinte. Astfel legiuitorul lor le-a interzis să slujească tuturor dumnezeilor, ci doar unuia singur, a cărui parte este Iacob şi unitate de măsură este Izrael şi nu numai atât, dar socot eu, el a adăugat: „Nu vei blestema pe dumnezei" (Dar) prostia şi îndrăzneala celor ce au venit după aceea, vrând să distrugă toată evlavia din mulţimea poporului, a cugetat că o consecinţă logică a faptului de a nu sluji (altor zei), duce la blestemarea lor.

Lucrul acesta singur voi creştinii l-aţi tras de aici (de la evrei), ca şi cum nimic nu ar fi asemănător şi apropiat, din alte învăţături, între noi şi iudei.

Aşadar, aţi luat de la evrei obiceiul de a blestema pe cinstitii dumnezei, iar din religia noastră voi aţi părăsit cu totul evlavia către toată firea cea mai bună şi în acelaşi timp către tot ceea ce a fost îndrăgit de către strămoşii noştri. Şi nu aţi luat (de la noi) decât să mâncaţi de toate, ca pe buruienile ierbii. Iar dacă trebuie să spunem adevărul, aţi îndrăgit să întindeţi şi să creşteţi grosolănia şi vulgaritatea ce există la noi, la păgâni.

Acest lucru cred eu, pe bună dreptate se întâmplă la toate neamurile (păgâne) şi în viaţa celorlalţi oameni, a cârciumarilor, a vameşilor, dănţuitorilor, şi a altora de acest fel şi voi socotiţi că moravurile şi datinile voastre trebuie să fie conforme şi în acord cu aceştia.

CHIRIL

Iată-l iarăşi pe Iulian că flecăreşte vorbe deşarte şi că îngrămădeşte împotriva noastră fără de noimă, ca şi cum ar fi necriticabil tot ceea ce ar vrea să spună. Căci el spune că noi ne-am îndepărtat de cuvintele învăţăturilor evreilor şi că am dispreţuit legea cu toate că ea a fost dată de către Dumnezeu şi că am acceptat (numai) propovăduirile sfinţilor prooroci. Deci să vină Iulian, acuma şi să se arate că învăţăturile proorocilor diferă şi se deosebesc de scrierile lui Moise. Apoi după aceea, în acest fel să acuze Iulian apostazia noastră şi să ne facă învinuire din aceea că ne-am îndepărtat de la legile cele sfinte. Dacă însă nu există nici un fel de dezacord şi nepotrivire între prooroci şi legea lui Moise ci vorbesc la fel şi în acelaşi mod şi unii şi alţii, şi dacă se poate vedea că ei întotdeauna concordă şi au aceleaşi învăţături, atunci Iulian să nu învinuiască degeaba, ci batjo-

coritorul acesta să dea la o parte blamarea şi învinuirea sa împotriva celor acuzaţi absolut nici o pricină. Pentru că este cu putinţă să vedem pe sfinţii prooroci că prin multe cuvinte acuză cu tărie în sus şi în jos, strigând puternic împotriva fiilor lui Izrael că au ajuns la măsura celei mai mari îngâmfări cu putinţă, întrucât nu dau nici o însemnătate şi dispreţuiesc legea orânduită lor de către Moise şi că s-au întors către învăţături ce sunt porunci ale oamenilor. Dar este cu neputinţă de crezut că proorocii au acuzat pe unii iudei pe motiv că au dispreţuit legile lui Moise şi de asemenea proorocii să fie aflaţi că fac şi ei acest lucru.

Aşadar, precum am spus adineauri, sunt de acord şi se potrivesc împreună proorocii şi legea veche. Întrucât, după cum spune Scriptura cea insuflată de Dumnezeu, scopul (ţinta) legii şi al proorocilor este Hristos. Cele scrise asupra Lui în lege şi în sfintele proorociri, ne-au condus pe unii creştini la credinţa într-Însul. Şi într-adevăr, noi petrecem în viaţă cinstind propovăduirea şi proclamarea aceasta mai departe, făcută de lege şi prooroci, mergând şi alegând către frumuseţea adevărului însăşi şi astfel ne îndreptăm direct la ţintă, cunoscând pe Mântuitorul şi Izbăvitorul tuturor. Iar Iulian neadăugând pe cât se pare absolut nimic la critica şi neputinţa sa de a blama, spune: „Vom afla că nelegiuirea voastră, a creştinilor, este alcătuită din îndrăzneala iudeilor şi din vulgaritatea păgânilor". Eu afirm însă că, dacă Iulian crede că faptele de admirat constituie ceva vrednic de blamat, şi că trebuie să învinuiască degeaba pe aceia care ar fi trebuit mai curând să-i învrednicească de toată lauda sa, atunci deci zic că el a reuşit să împlinească bine această faptă.

Dar eu nu pot să înţeleg în mintea mea, de unde i-a venit lui Iulian să numească religia creştinilor nelegiuirea din vre-

mea ce admite neapărat ca să fie urmate de dovezi cuvintele pe care cineva le-ar pronunţa şi le-ar spune că sunt exacte. Sau (nu pot să înţeleg) în ce fel, noi, creştinii am râvnit la îndrăzneala iudeilor şi am îndrăgit vulgaritatea păgânilor elini. Da, zice Iulian, căci la evrei învăţăturile cu privire la legi şi păzirea lor sunt precise şi minuţioase şi trebuie să fie însoţite de o viaţă foarte plină de sfinţenie. Şi întrucât legea interzice evreilor să se închine altor dumnezei decât unuia singur, noi creştinii am dat la o parte şi am înlăturat cu dispreţ faptul de a trebui să trăim altfel decât conform legii. Voi însă, zice Iulian, voi ocărâţi pe zei, cu toate că legea veche spune în chip limpede: „Nu vei vorbi de rău pe zei". Numai că noi vom arăta în chip clar şi limpede, când expunerea noastră va înainta puţin şi după ce vom discuta cu Iulian despre aceasta, că viaţa noastră este după lege şi dreaptă şi că ea merge pe calea dreaptă, de asemenea că ea este plină de toată virtutea, chiar dacă ea nu se împlineşte în chip iudaic prin închinarea şi slujirea la tipuri.

Însă Iulian nu ştie că legea veche sau mai curând Domnul legii, poruncind fiilor lui Izrael să răstoarne jertfelnicele şi să ardă idolii odată cu capiştele lor, spune astfel în Deuteronom: „Iată hotărârile şi legile pe care trebuie să vă siliţi a le împlini în pământul ce Domnul Dumnezeul părinţilor voştri vi-l dă în stăpânire, în toate zilele cât veţi trăi în pământul acela. Să pustiiţi toate locurile în care popoarele ce le veţi supune au slujit dumnezeilor lor, cele din munţii înalţi, cele de pe dealuri şi cele de sub orice copac umbros. Să dărâmaţi jertfelnicele lor, să stricaţi stâlpii lor, să ardeţi cu foc copacii lor, să sfărâmaţi idolii dumnezeilor lor şi să ştergeţi numele din locurile acelea" (Deuteronom 12, 1-3). Acela care aţâţă pe Izrael împotriva jertfelnicelor şi a capiştelor spunând că trebuie să ardă pe

zeii ce se află în ele, ar putea spune oare, lămureşte-mă Iuliane, ce avem a înţelege prin cuvintele Scripturii: „Pe judecători să nu-i grăieşti de rău şi pe căpetenia poporului să nu o huleşti" (Ieşirea 22, 28). Şi oare nu este vrednic lucru să cugetăm, că nu ar putea mintea cea dumnezeiască şi pură să nu fie în acord cu cele ce se cuvin ei şi cu cele care în cel mai mare grad sunt potrivite cu ea şi nici nu s-ar putea ca ea să fie deosebită (în judecăţi, în păreri) de ea însăşi, precum nici n-ar putea să fie surprinsă vreodată că face legiuiri contrarii? Dar aşa ceva ar fi lucru ruşinos şi vrednic de râs (dacă s-ar găsi) şi la noi, oamenii.

Şi care ar putea fi sensul şi puterea poruncii din lege? Sau cum se cuvine să înţelegem cuvântul acela: „Nu vei vorbi de rău (blestema) pe judecători"? Legea (veche) încununând cu cinste, cu respect şi cu onorurile cele mai ridicate pe judecători şi pe slujitorii jertfelnicelor celor dumnezeieşti şi înălţându-i pe ei prin covârşirile cele înalte faţă de alţi oameni, îi numeşte dumnezei ca pe unii ce se află vieţuind într-o viaţă prea frumoasă, curată şi sfântă.

Că ceea ce am spus eu nu este o minciună, ci este lucru adevărat şi cu neputinţă de criticat, noi vom afla şi cunoaşte din cuvintele însăşi ale legii (celei vechi), unde, precum arătam se spune: „Nu vei grăi de rău pe căpeteniile poporului tău."Aceasta înseamnă, afirm eu, „Nu vei vorbi de rău pe dumnezei". Căci cum ar putea să cruţe cu limba încetând să împlinească poruncile cele sfinte, aceia care primiseră poruncă să dea pradă focului templele şi cele ce se găseau în ele?

Întrucât Iulian face o învinuire şi acuză pe creştini cu privire la faptul că nu fac deosebire în mâncărurile ce le mănâncă ei, este neapărat de trebuinţă să grăim şi pentru această chestiune următoarele: legile învrednicesc de toată

lauda pe cele care sunt foarte bune dintre lucruri şi aduc cinste diferitelor moduri de faceri de bine şi dau multă însemnătate celor ce au ales să vieţuiască în chip foarte frumos. În acelaşi timp, ele vorbesc de rău orice fel de mârşăvie, iar pe aceia care vieţuiesc în chip nesocotit, îi ameninţă cu pedepsele ce îi aşteaptă şi care se cuvin lor, şi se silesc să-i facă mai plini de minte şi de cugetare.

Aşadar, ia spune-mi mie Iuliane, pe cine îndreaptă legile, pe cei desfrânaţi (ce comit adulter) sau pe aceia care mănâncă? Pe cine îi judecă şi îi condamnă? Pe aceia care împilează şi fac rău altora, pe aceia care înşeală şi sunt şarlatani şi pe aceia care obişnuiesc să săvârşească fapte mai rele decât toate, sau pe aceia care se apucă să se atingă în mod liber de peşte şi de carne, dacă este timpul potrivit pentru acest lucru? Dar, vei zice tu (Iuliane) că aceştia sunt nelegiuiţi faţă de zei şi că se spurcă atunci când mănâncă. Cum, ia spune-mi mie?

Oare va fi îndeajuns pentru curăţirea (de murdării) a sufletului omului şi pentru a fi întru totul sănătos, faptele de a refuza din unele ce se mănâncă, chiar dacă s-ar arăta vreun om că nu este liber şi slobozit de patimile cele ce duc la rău şi la prihănire, chiar dacă ar avea viaţa sa condamnată de hotărârile legii (vechi)? Şi cine este oare acela care să cuteze să spună aceste cuvinte şi care să nu primească râsul de batjocură a celor care cugetă drept? Apoi pe deasupra să arate Iulian şi aceasta: cine este Ziditorul tuturor vieţuitoarelor de pe pământ, din văzduh şi din ape, Acela care le-a adus la existenţă? Noi afirmăm că Cuvântul cel viu şi lucrător şi dotat cu existenţă proprie al lui Dumnezeu, acela este Făcătorul tuturor, astfel încât nu ar putea să se arate ceva din cele create de El care să poată fie să spurce şi să întineze, fie să fie blamată şi critică în natura sa, astfel

cum este alcătuită şi există ea. Căci spune Scriptura; „A văzut Dumnezeu toate câte le-a făcut şi iată toate erau bune foarte" (Facerea 1, 31).

Învăţaţii păgâni ar putea spune că Ziditorul a dat poruncă zeilor creaţi de către El să făurească cele trei specii de vieţuitoare. Căci aşa li se pare că stau lucrurile învăţaţilor păgâni. Dar atunci cum pe acestea atât de respingătoare şi aceste animale prin care este probabil să se întineze şi să se spurce aceia care vor fi lângă şi aproape de ele, cum le-au făcut aceşti zei, să taie şi să împiedice naşterea şi crearea acelor animale care aveau să nu fie de nici un folos oamenilor de pe pământ, ci aveau să fie aducătoare de rău, de spurcare şi de prihănire.

Şi lucrul care e mai raţional decât aceste argumente e următorul: Aceia care cercetează cu amănunţime poziţiile şi aşezările astrelor – aşa precum cred şi cuteză se spună unii – descriu şi reprezintă în cer un capricorn şi nişte peşti şi alte animale, care sunt spurcate la păgâni şi care au prihănire foarte mare prin spurcările cele mai mari cu putinţă. Noi (creştinii) însă făcând faptele cele mai bune şi mai pline de minte, dăm cea mai mare însemnătate faptului de a vieţui fără de blamare şi noi condamnăm felul şi modurile răului. Astfel noi socotim că sunt lucruri odioase şi vrednice de ură: adulterul (desfrânarea), curvia, grăirea mincinoasă, calomnia, asuprirea şi pe deasupra acestora celelalte răutăţi. Pe acestea le cunoaştem noi că pot să spurce pe cei care sunt cuprinşi de ele.

Iar noi nu respingem şi înlăturăm ca spurcat nici un fel de hrană şi de mâncare, potolind şi calmând plăcerile trupeşti prin fapte bune şi obişnuim să mâncăm puţin, pentru ca să slăbim şi să liniştim ghimpele iubirii de trup (dragostei faţă

de trupul nostru) şi spunem că îndeobşte nu face parte din faptele cele mai bune a trăi în desfătări.

Însă acest Iulian socoteşte că e lucru bun să ne comparăm pe noi creştinii cu cârciumarii, cu dănţuitorii şi cu vameşii, necunoscând el slobozenia şi libertatea religiei creştinilor şi regula (canonul) pentru fiecare din faptele noastre. Pentru că noi nu acceptăm şi nu ne folosim în chip iraţional de tradiţiile oamenilor, care obişnuiesc să povestească basme deşarte, ci noi nimicim şi suprimăm un fel de viaţă vrednică de râs, învăţaţi fiind de legile dumnezeieşti şi sfinte (ale noastre) să cinstim cu respect chipurile şi modurile vieţii celei cu adevărat virtuoase şi bune.

Noi ne amintim că Pavel a scris: „Mâncarea nu ne va aşeza pe noi înaintea lui Dumnezeu, nici dacă muncim nu vom avea mai mult, nici dacă nu mâcăm nu vom fi lipsiţi" (I Corinteni 7, 8). Şi de asemenea a scris în altă parte: „Toată mâncarea este bună şi nimic nu e de lepădat. Căci ea se sfinţeşte prin cuvântul lui Dumnzeu şi prin rugăciune" (I Timotei 4, 8).

Dar ascultaţi pe însuşi stăpânul tuturor şi pe Hristos făcătorul de legi şi înţelegeţi că „nu ceea ce intră în gură spurcă pe om, ci ceea ce iese din gură, aceasta spurcă pe om. Căci din inimă ies grăirile rele, uciderile, furturile şi desfrânările. Acestea sunt cele ce spurcă pe om" (Matei 15,11,19).

Poate însă Iulian va lepăda asemenea grăiri şi spuse că în sprijinul lor vin multe şi obligatorii dovezi şi argumente.

Dar să ne facă nouă Iulian cunoscute cauzele pentru care sunt blamate şi condamnate acelea pe care eu nu ştiu de ce blamează şi osândeşte respectivele alimente cu toate că se mărturiseşte prin atitudinea tuturor oamenilor şi se re-

cunoaşte prin firea lor proprie că sunt bune de mâncat unele din cele ce fac parte dintre acestea.

De pildă, spun eu: multe sunt deosebirile între animalele de pe pământ, între peşti, între păsări, şi natura însăşi hotărăşte folosirea (drept hrană) a fiecărei dintre ele. Căci unele nu sunt bune de mâncat, altele sunt bune pentru acest scop. Aşadar, când (păgânii) condamnă şi leapădă pe vreun animal care nu are nici o pată din partea naturii, să vină atunci înaintea noastră şi să ne spună pricinile adevărate ale acestei respingeri, sau (în caz că nu face aşa) să ştie bine că înşirând înaintea noastră datini şi obiceiuri fără nici un temei, se arată şi se dovedesc că sunt cu totul lipsiţi de minte.

Mă minunez apoi mult că există numeroşi oameni printre păgâni care au păreri şi opinii diferite despre voinţa şi hotărârea lui Dumnezeu, nu aş spune eu a zeilor, în ceea ce priveşte admiterea sau respingerea unor feluri de hrană. Şi ei pot fi văzuţi că parcă se ridică unii împotriva altora şi se combat între ei, şi, ceea ce este urât şi spurcat pentru unii (păgâni), este pentru alţii lucru raţional şi aceeptat (ca hrană). Cu toate acestea, normal ar fi că ceea ce spurcă şi prihăneşte cu adevărat, nu poate fi unora doar spurcat, iar pentru alţii să fie curat, chiar dacă adevărul exact scapă minţii omeneşti. Dacă aceştia erau dumnezei, aşa cum spun păgânii în chip nebunesc, atunci trebuia să nu greşească şi să nu se depărteze de la adevăr, ori să nu cunoască ei adevărul, din care pricină la ei nu se găseşte o singură şi unică opinie cu privire la toate lucrurile (ce slujesc drept hrană), ci se găseşte o cugetare diferită şi deosebită care vine să acuze prostia lor nesocotită.

Dar poate că ei ar putea să spună că noi creştinii ne abţinem de la carnea oricărei vieţuitoare (animal) şi că în

felul acesta am poba de nesocotitul de Pythagora, care a scris lucruri foarte lipsite de minte. Numai că noi ne aducem aminte şi de Empedocle (care a scris aşa): „Eu odată am fost fecior de fecioară şi pomişor am fost şi pasăre şi peşte mişcător în mare". Aşadar, dacă ei au asemenea învăţături şi păreri cu privire la ei înşişi, dacă spun că au fost vreodată feciori şi fecioare, peşti şi păsări, nu e deloc cu neputinţă să cugete şi să spună în felul acesta. Însă, după câte cred eu, este cu neputinţă şi probabil ca ei să nu fi fost fecioare cinstite, sau să fi fost dintre aceia care dănţuiesc pe scenele (teatrelor), sau printre aceia care au fost osândiţi pentru tâlhării, sau din aceia care obişnuiesc să facă acele fapte pe care oamenii virtuoşi nu au voie nici măcar să le grăiască, şi nu este pentru ei un lucru lipsit de vătămare să le gândească chiar.

Se zice că a fost la Troia un oarecare Eupherbiu, care era un tâlcuitor foarte bun al învăţăturilor (păgâneşti). Elinii păgâni spun că ei au fost (în altă existenţă) unii dintre oamenii mai vechi. Dar elinii păgâni să băsmuiască în stihurile lor, în chip deşart, dacă vor să creadă că au fost pasăre sau zburătoare, şi să-şi umple viaţa lor de povestiri nenorocite şi născocite, pe care doicile poate le spun când adorm cu greu pruncii, străduindu-se să-i încânte cât mai bine. Dar, aşa cum am spus, foarte numeroşi au fost printre noi creştinii, bărbaţii care au ajuns la culmea a tot binele şi au ajuns la o atât de mare măsură a înfrânării, astfel că înălţându-se în virtutea lor, au ales să se lepede şi să se ferească în chip vitejesc, uneori chiar de însăşi lucrurile cele mai de folos pentru viaţă, adică, ei au potolit nevoia şi trebuinţa cea de neînlăturat a stomacului lor cu untdelemn, cu verdeţuri, cu bob (linte) şi foloseau chiar apa goală. Astfel ei se bucurau atât de mult de osteneala ascezei (înfrânării), încât ei socoteau

că nu există nimic mai bun decât aceste osteneli. Dar nu vorbeau de rău şi nu cleveteau nimic din cele ce se mănâncă, ci răbdau, precum spuneam, tăindu-şi gândurile cele care se îndreptau spre rău, mustrau şi certau săltările şi izbucnirile trupului, apoi îşi ascuţeau privirile ochilor minţii lor spre a putea vedea ceea ce era neprihănit şi ceea ce nu se putea blama, precum şi ceea ce nu se abătea de la legile cele sfinte.

Aceia care sunt spurcaţi şi cuprinşi de nebuniile prosteşti ale elinilor păgâni, îşi spun în chip foarte lipsit de mintea lor înşişi şi altora: „Nu te vei atinge, nu vei gusta, nu vei mânca". Aceştia atacă pe ceilalţi oameni, fapt care ar fi trebuit mai curând să-i ţină departe de cugetările lor şi cu mintea lor, dacă ar fi avut ei vreo idee temeinic aşezată despre adevărata viaţă fericită. Căci numind ei apropierea de femei plăceri spurcate ale Afroditei, se fereau mult să sufere şi să mâhnească pe Dumnezeu şi ei atacau în chip ireproşabil şi pe celelalte dintre faptele rele, adică vrăjitoria şi împreunarea cu bărbaţi, lucruri care se făceau înlăuntrul capiştelor (templelor), martori fiind zeii. Iar dovada însăşi a faptelor arătate constă în aceea că ele se practică chiar şi în vremurile noastre. Bunăoară chiar în templele lui Chronos preoţii capiştelor acestora au dovedit că sunt jefuitori şi încălcători ai căsătoriilor (legate) în chip liber, întrucât acela căruia i se aduceau închinări, vâna şi căuta printre ei femeile cărora li se aduceau necinste şi vătămare.

O, cât de multe şi de mari sunt lacrimile celor ce au fost vătămate astfel! O femeie crescută bine şi cuviincios în copilărie, atunci când era chemată în camera de nuntă ca fecioară, Zeul (Chronos), precum spuneau acei preoţi, avea nevoie de ea şi o obliga la o împreunare în afară de lege. Iar lucrul cel mai greu în aceste fapte şi cel mai ruşinos dintre

toate faptele rele, fapta aceasta grozav de vinovată, cumplită şi nespus de ruşinoasă, era cinstită pe faţă şi onorată printr-o datină veche, căci preoţii lui Chronos socoteau că nu se cuvine să ascundă realitatea şi petrecerea exactă a faptului acestuia, celor care au fost prădaţi de căsătoria lor. Astfel se întâmpla ca un om să trimită cu bucurie şi cu veselie pe soţia sa pentru desfrânare şi adulter prostituându-şi astfel însăşi soţia sa proprie, dar în acelaşi timp învinuia firea ei pentru că nu săvârşea cele trupeşti în templu cu zeul. Căci demonii sunt întotdeauna spurcaţi şi murdari de tot.

Astfel stând lucrurile, cine i-ar putea blama pe aceia care se ating de carnea de porc sau care au mâncat peşte şi în schimb nu le-ar blama pe acele femei care au fost aduse şi prinse spre a comite adulter, şi care au săvârşit lucruri neîncuviinţate şi nelegiuite în templul însăşi?

Dar Iulian se străduieşte să calomnieze şi să întineze şi în alt fel religia creştinilor spunând aşa:

IULIAN

Este un lucru foarte limpede din cele pe care Pavel însuşi le mărturiseşte şi le recunoaşte, că nu numai cei de acum, dar şi creştinii de la început au fost desfrânaţi. Căci Pavel nu putea să fie atât de lipsit de judecată ca ştiindu-i pe ei că sunt aşa, totuşi să nu-i osândească pentru fapte atât de grozave în scrisorile sale. Ori, din scrisorile sale rezultă, că pentru laudele ce le-a adus creştinilor, aceştia ar fi trebuit ca să se fi ruşinat de el. Dacă însă aceste laude erau mincinoase şi plăsmuite, atunci ar fi fost mai bine să evite a părea că ascunde linguşirea şi cuvintele ocolite.

Cele pe care le scrie însă Pavel cu privire la cele auzite de el către creştinii însuşi sunt următoarele: „Nu vă rătăciţi, nici închinătorii la idoli, nici desfrânaţii, nici leneşii, nici beţivii, nici ocărâtorii, nici răpitorii, că şi voi aţi fost aşa, dar

v-aţi spălat, v-aţi sfinţit numele în Iisus Hristos" (I Corinteni 6, 9-11). Vezi dară, că şi el (Sf. Pavel) spune că aceştia au fost în aşa fel (de răi), dar că s-au sfinţit şi că s-au curăţat, apa fiind aceea care a spălat şi a şters pe cei care aveau multă murdărie ajungând chiar până la suflet. Numai că botezul nu scapă şi sloboade de bolile mici sau mari ale trupului, chiar dacă va nimici desfrânările şi răpirile, şi îndeobşte toate nelegiuirile sufletului.

CHIRIL

Este lucru neobişnuit pentru Sf. Pavel, nobile boier, să se folosească de linguşiri şi de cuvinte dulci şi prefăcute. Căci el a fost slujitorul adevărului. Aceia care însă au primit cuvântul credinţei, avându-l pe el drept dezvăluitor de taine cereşti şi iniţiator al acestor taine, erau mai înainte închinători la idoli şi slujitori ai unor demoni răi, erau nelegiuiţi şi spurcaţi cu moravurile şi erau stăpâniţi de toate plăcerile. Erau desfrânaţi faţă de toate femeile stricate, se împreunau cu bărbaţii moleşiţi, beţivi mari şi îndeobşte se îndeletniceau cu toate răutăţile. De fapt, nici nu era cu putinţă să pară că sunt curaţi şi neprihăniţi, cei care mergeau pe urmele zeilor lor proprii şi s-au aflat cuprinşi înlăuntru a toate vinovăţiile şi să se arate că sunt mai buni şi mai virtuoşi decât aceia cărora li se închinau, străduindu-se să vieţuiască cu înţelepciune şi cu virtute şi năzuind să meargă dincolo şi mai presus de orice critică de blam. Aşadar, mărite împărate, ei au fost până atunci slujitori şi închinători ai zeilor tăi şi nenorociţii de ei îşi petreceau viaţa rostogolindu-se la fel ca porcii în smârcurile şi noroaiele păcatelor. Dar după ce s-au îndepărtat şi au plecat de la rătăcirea adusă de demoni şi au lepădat din cugetul lor ţinta şi scopul înşelăciunii şi rătăcirii, după ce s-au îmbogăţit cu lumina adevăratei vederi a lui Dumnezeu şi au cunoscut pe Domnul şi Împăratul cel atotputernic,

adică pe Hristos, atunci şi numai atunci s-au curăţat de toată întinăciunea şi au ales în locul faptelor celor pline de ruşine, pe acelea ce sunt pline de laudă, au fost chemaţi către viaţa cea sfântă cea întru Hristos, adică cea evanghelică.

Întrucât preaînţeleptul Pavel prinzând în năvodul său pe mulţi oameni şi scăpându-i din mrejele diavolului, le dădea lor o învăţătură neapărat trebuincioasă pentru folosul lor, adică să aibă ca însoţitor al credinţei lor virtutea şi să lepede odată rătăcirea şi pe cele ale ei, adică desfrâul, adulterul, împreunarea cu bărbaţi şi celelalte rele. Sfântul Pavel le explica cu tărie că în felul acesta împărăţia cerului va fi în locul lor în chip trainic.

Însă să ne arate Iulian nouă, care îl întrebăm, dacă socoteşte că trebuie să învinuiască degeaba şi în zadar pe Domnul nostru Iisus Hristos pe motivul că lasă să vină la Dânsul şi oameni răi şi închinători la idoli. Oare trebuia ca ei să aprobe în chip neclătinat temeiul şi întărirea lor în faptele rele, şi trebuia oare ca în nici un chip să nu se arate ei mai buni, lepădând şi îndepărtându-se de la nişte obiceiuri atât de blamabile sau nu trebuia ca să aleagă şi să cugete gânduri mai bune şi din toată puterea să încerce să ajungă la viaţa prea bună?

Dar eu cred că oricine ar spune că ar fi fost un lucru mai bun pentru acei oameni ca să se schimbe de la rele şi, dispreţuind faptele cele rele, să se aplece şi să se mute către faptele cele mai bune şi să se ostenească în viaţa cea întru Hristos cea vrednică de cinstire.

Pentru care pricină învinuieşte Iulian pe Hristos, dacă a mântuit pe cei pierduţi şi întinzând El mâna Sa cea mântuitoare, a ridicat pe aceia care zăceau la pământ şi a vindecat pe cei bolnavi şi a dăruit iertarea patimilor celor din inimă? Căci Hristos a spus: „Nu am venit să chem la pocăinţă pe

cei drepţi, ci pe cei păcătoşi" (Matei 9, 13). Şi iarăşi: „Nu au nevoie cei sănătoşi de doctor, ci cei bolnavi" (Luca 5, 32).

Căci pe cine se cuvine să tămăduiască cei ce se ostenesc cu meşteşugul doctoricesc, pe aceia care sunt sănătoşi, ori pe aceia care sunt bolnavi? Pe care dintre cetăţenii oraşelor sau ai satelor au obiceiul să-i elibereze, pe cei mai valoroşi dintre conducătorii de oşti? Pe aceia care fiind înconjuraţi de ziduri de apărare nu au ajuns să fie pradă cruzimii barbarilor, sau pe cei care au fost prinşi şi se află în rândul celor aşezaţi în stare de robie? Oare cui i se potriveşte şi i se cuvine ca să se cureţe şi să trebuiască să se spele? Oare celor ce se află în murdării sau celor ce nu se află în ele, şi celor ce s-ar zice că sunt în curăţenii? Nu s-ar râde pe bună dreptate, dacă cineva ar spune că nu este mai potrivit ajutorul pentru oamenii ce se află în suferinţe, ci acelora care sunt lipsiţi de suferinţe?

Pentru care pricină, precum spuneam, îndrăzneşte Iulian să învinuiască bunătatea şi blândeţea Mântuitorului nostru, şi acuză iubirea Sa de oameni? El a izbăvit de boli pe oamenii de pe pământ, a ridicat de la ei stăpânirea silnică (tirania) diavolului şi a arătat şi a făcut pe cei întinaţi în chip nesocotit, curaţi şi şterşi.

Cinsteşte-L pe El (Iuliane) prin cântece de mulţumire şi spune şi tu ca proorocul Avaacum: „Doamne, am auzit faima Ta şi m-am temut. Doamne, am înţeles lucrările Tale, şi mi-am ieşit din fire (am fost în uimire)" (Avacuum 3, 2). Dar înţeleptul acesta (de Iulian) face pricină şi ocazie de râs, de cele pentru care ar fi trebuit să se bucure mai curând în chip foarte înţelept.

Necunoscând însă Iulian puterea Sfântului Botez, el îşi bate joc luând peste picior lucrurile cele nespus de sfinte şi spune că au fost murdari şi nespălaţi cei ce au crezut în

Hristos şi că apa nu a fost îndeajuns ca să cureţe pe cei pe care i-au udat. ŞI adaugă Iulian la aceste vorbe ale sale şi alte băsmuiri băbeşti şi prosteşti. Căci spune că este un lucru cu totul inutil şi fără de folos apa botezului pentru cei bolnavi, şi că noi delirăm grăind vorbe nebuneşti dacă gândim şi spunem că ea scapă de murdăriile din suflete. Dar mărite împărate, botezul cel mântuitor nu este primit de noi pentru tămăduirea bolilor trupului, şi nici aşa cum te învredniceşti să cugeţi şi să spui, taina lui Hristos nu are atingere şi pătrundere cu lucrurile văzute şi simţite cu simţurile. Căci expunerea despre această taină este foarte subtilă şi adâncă şi nu poate fi cuprinsă şi apucată de mintea şi cugetul celora ce se află în rătăcire. Într-adevăr, proorocul Isaia spune: Dacă nu veţi crede nici nu veţi înţelege" (Isaia 7, 9).Căci credinţa este început al înţelegerii, iar taina noastră sfântă şi dumnezeiască porneşte de aici. Iar eu, ca să nu aduc în auzul celor ce nu au fost iniţiaţi în tainele dumnezeieşti acele lucruri ce sunt ascunse şi ca să nu mă împotrivesc lui Hristos care spune: „Nu daţi cele sfinte câinilor şi nu aruncaţi mărgăritarele voastre porcilor" (Matei 7, 6), de aceea deci, lăsând la spate lucrurile mai adânci, acuma mă voi întoarce şi mai cu seamă spre acele lucruri prin care probabil că este cu putinţă să se vadă că potrivnicul nostru umblă degeaba în deşert, şi că lui (Iulian) îi place mai curând să critice şi să blameze decât să fie ştiutor al adâncului. Pentru că botezul cel mântuitor nu făgăduieşte izgonirea şi vindecarea bolilor trupului.

Aşadar, dacă el nu împlineşte aceasta, tu să nu te minunezi de el, şi să nu-l admiri pe el. Însă noi vom vedea şi zări cu uşurinţă, cugetând bine la puterea cea negrăită şi mai presus de fire a lui Hristos că, dacă El a acordat şi a făgăduit aceasta, pentru acest scop ne va fi nouă îndeajuns şi apa,

nefiind nici o piedică împotrivă. Căci ce faptă dintre cele vrednice de cea mai mare minunare nu s-a săvârşit de către Dânsul? Ce fel de minune nu a fost arătată de către El? Căci printr-un semn al Său preaputernic a făcut pe leproşi curaţi, pe cei cu dropică i-a slobozit de suferinţa lor, pe acela ce avea piciorul schilod doar cu voinţa Sa l-a făcut bine şi în stare să meargă pe drum şi să sară ca un cerb. El a poruncit orbului să spele în apele fântânii din Silom ochii săi, iar întunericul cel adânc al ochilor săi a fost înlăturat. Aşadar, acela care îndeplinea cu uşurinţă fapte aşa de mari şi acela care vâra în ape chiar energia puterii Sale, oare nu a făcut ca harul dat prin sfântul botez să fie mai puternic şi mai tare decât orice boală a trupului? Doar noi spunem că acest har a fost dat nouă pentru alte lucruri. Căci lepădând din mintea noastră întunericul puterii nebuneşti a elinilor şi spunând noi „rămâneţi sănătoşi", cetele demonilor şi scuipând noi în semn de dispreţ pe toată îngâmfarea şi slujirea lor în chip raţional, şi după aceea deschizând noi ochiul cel gândit al inimii lumii adevărului şi recunoscând noi pe Creatorul cel firesc şi adevărat şi pe Împăratul a toate şi pe Dumnezeul tuturor, mărturisim credinţă în Tată, şi în Sfântul Duh. Şi întrucât noi am ajuns la alte principii ale vieţii şi întrucât am intrat ca să călcăm pe cărările adevăratei cucernicii, prin încuviinţarea şi porunca lui Hristos, am fost făcuţi drepţi. Căci prin Dânsul, Tatăl este milostiv cu noi şi îndurător. Deoarece Legiuitorul suprem ne-a făcut drepţi şi ne-a izbăvit de toată vinovăţia, şi pentru că a înlăturat pedeapsa pentru abaterile noastre şi pe deasupra sfinţindu-se prin Duhul cel Sfânt şi zidindu-se din nou în chipul pe care El însuşi îl ştie, spre înnoirea vieţii cele înţelepte şi virtuoase, dacă toate acestea s-au împlinit, cine mai este încă acela care învinuieşte şi acuză sau care murdărie şi întinare se mai

află încă în noi, eu nu aş putea să arăt. În plus, eu aş putea spune şi alte lucruri despre aceste chestiuni, multe lucruri adevărate, informând şi făcând cunoscut că prin Moise şi prin prooroci a foast simbolizată de mai înainte taina (lui Hristos). Şi ea nu este nouă şi recentă şi nu este născocită de noi dacă, aşa precum am spus mai înainte, eu nu m-aş teme de urechile şi de auzul celor neiniţiaţi în tainele dumnezeieşti. Căci întotdeauna lucrurile greu de înţeles şi de cuprins cu mintea se obişnuieşte să fie luate în râs de către mulţimea (poporului), întrucât oamenii nu zăresc şi nu văd slăbiciunea minţii lor. Cele care sunt vrednice de toată admiraţia, acestea sunt socotite fără valoare de către ei, aşa cum face şi preanobilul domn acesta (Iulian). Căci el măsoară şi judecă taina (Botezului) doar prin aspectul şi vederea apei, cu toate că Ioan a spus în chip limpede către aceia ce veneau la botezul pocăinţei: „Eu vă botez pe voi cu apă, dar vine după mine Acela care este mai puternic ca mine, căruia nu sunt vrednic să-i port încălţămintea. Acela vă va boteza pe voi cu Duhul Sfânt şi cu foc" (Matei 3, 11). Eu cred că el a comparat cu focul puterea Duhului Sfânt şi lucrarea (energia) de curăţire şi spălare împlinită în noi de către Dânsul. Aşa precum focul pus în contact cu vasele cele făcute din argint topeşte murdăria ce se află în chip firesc pe ele, în acelaşi mod şi chip socotesc eu puterea Duhului Dumnezeiesc intrând în sufletul nostru la fel şi asemenea focului, desigur în chip gândit şi dumnezeiesc ne slobozeşte de orice pată necurată.

Dar Iulian aşezând într-o situaţie cu totul potrivnică firea învăţăturilor şi lucrurilor noastre, ale creştinilor, spune că aceia care au fost adunaţi în năvodul credinţei faţă de Hristos, pentru cunoaşterea şi slujirea lui Dumnezeu celui adevărat, se aseamănă cu sclavii care au părăsit căminul

stăpânului lor, fiind supăraţi şi mâhniţi (foarte bine pentru ei). Dar ei au greşit şi de aceea au fost siliţi să fie slugi la unii străini, ce greu şi cu osteneală pot să primească sfaturi pentru stările şi lucrurile mai bune. Iar ei doresc cu tărie înapoierea stărilor celor de la început şi se întorc înapoi la stăpânul cel dintâi care este bun.

Sau oare nu este lucru adevărat să spunem că este Ziditorul tuturor şi Domn Dumnezeul cel singur şi adevărat prin fire? Aşadar, aceia care slujesc şi se închină demonilor, dacă vor să se pocăiască, pot să cugete pe bună dreptate să plece şi să se îndepărteze de la stăpânii lor şi să fie supuşi ascultării Stăpânului tuturor, lui Dumnezeu, fiind conduşi la această lepădare de nădejdile cele mai puternice cu putinţă. Pentru că făgăduiala înfierii lor ca fii este harul ce li se oferă, şi ei aşteaptă să obţină şi învierea din morţi în Hristos.

Acesta este lucrul de care îşi bate joc cel mai mult în afară de toate celelalte, duşmanul adevărului (Iulian), ca şi cum Dumnezeu, care are tăria peste toate, nu ar putea să facă să fie mai puternic decât moartea (să biruie moartea) pe acea fiinţă care este supusă raţiunii şi temeiului a spus unora din zeii zeilor „ei nu sunt nemuritori, şi nici nu sunt indestructibili deloc, dar nu vor fi ei nimiciţi (descompuşi) dacă va vrea el". Şi Platon a mai scris deasupra: „Un oarecare dintre armeni fiind putrezit şi mort şi biruit de moarte a înviat iarăşi la viaţă". Şi poate i s-a părut şi lui Platon ca fiind adevărat, că teoria cu privire la învierea morţii este reală şi bine întemeiată. Pentru că Acela care a adus pe om la viaţă la început, cu toate că nu a fost niciodată, ar putea da viaţă cu uşurinţă aceluia care a pătimit topirea şi destrămarea pricinuită de moarte. Întrucât – socot eu – este o dovadă clară şi o înfăptuire (împlinire) a energiei (lucrării) Sale, faptul de a aduce la existenţă din nefiinţă (din inexistenţă) şi să

recreeze iarăşi elementele sale către starea sa de început pe acela care a căzut în stăpânirea putreziciunii şi a stricăciunii. Sau poate după raţionamentul bine alcătuit şi just, cea de a doua alcătuire este mai uşoară decât cea dintâi, precum şi faptul de a aduce înapoi starea de la început ceea ce a avut o stare.

Întrucât Acela care este dincolo şi mai presus de mintea orişicui, după firea Sa este viaţă şi de viaţă făcător, întru totul El vâră viaţă în unii – dacă vrea – fără să existe nici o împiedicare. Pentru că El are energia Sa de neînvins. Dacă însă, minunea aceasta este iraţională şi trece dincolo şi depăşeşte ceea ce este obişnuit, nefiind cuprins şi îmbrăţişat de raţiunea noastră, pentru aceasta deci unii oameni nu o cred, dar să ştie ei bine că vor întâmpina aceasta (li se va întâmpla acest lucru de a nu crede) şi pentru multe alte lucruri. Căci nu este cu putinţă să spunem în ce fel au fost create fiecare dintre făpturile zidite, cele perceptibile senzorial şi cele neperceptibile (gândite). Ci se cuvine mai curând să cinstească prin credinţă, cei care au cu adevărat mintea aşezată, toate acele fapte care ies afară şi depăşesc raţiunea (cugetarea) ce se află în noi.

Cartea a opta

Înţeleptul acesta de Iulian a pornit războiul împotriva slavei celei negrăite şi aruncă săgeţile înţelegerii şi priceperii sale împotriva acelora care sunt mai presus de cugetare, însă el nimereşte cu toate săgeţile în afară şi alături de ţintă. Căci el spune minciuni şi este plin de îngâmfare şi, deşi pomeneşte de Sfânta Scriptură, se preface doar că cunoaşte cele ce se află în ea. Întrucât se dovedeşte că nu înţelege nimic, şi aceasta ne-o arată nouă însăşi proba faptelor. Pentru că pe aceia care au fost adunaţi prin credinţa lui Hristos într-un popor sfânt, pe aceia care s-au făcut şi făcători de fapte bune şi ştiutori a unor datini şi îndeletniciri strălucite şi vrednice de îndrăgit, pe aceştia deci Iulian îi socoteşte spurcaţi şi întinaţi, mizerabili şi lepădaţi şi vrednici de nimica, şi ce încă din aceste numai nu le dă el?

Ca şi cum nu ar fi îndeajuns condamnarea noastră de către el şi ocărârea noastră, el se străduieşte să arate şi să dovedească şi în alte chipuri şi feluri că noi nu cunoaştem bine ce este în mintea noastră şi nici nu ştim să mergem pe drumul şi calea dreaptă a adevărului, că noi parcă sărim şi ne îndepărtăm de drumul bine bătut şi că ne-am îndepărtat pe deplin şi întru totul de porunca dată prin Moise, şi că noi ne deosebim, după părerea sa, şi de sfinţii prooroci ce au venit după el. Căci Iulian scrie aşa:

IULIAN

Întrucât (creştinii) spun că se deosebesc şi sunt altfel decât iudeii de acuma şi că ei sunt izraeliţii cei adevăraţi, după proorocii lor, şi că ei ascultă cel mai mult de Moise şi de proorocii ce au fost cunoscuţi în Iudeea de către ei, de aceea să vedem cum şi în ce fel creştinii recunosc şi sunt de acord cu aceia. Noi vom începe prin cuvintele lui Moise, care – spun creştinii – a vestit şi el mai dinainte pe Iisus, care avea să fie născut mai apoi. Dar Moise nu o dată nici de două ori, ci de mai multe ori a socotit că toată lumea trebuie să se închine unui singur Dumnezeu, pe acela pe care Îl numeşte Cel de peste toate şi spune că nu este un alt Dumnezeu, însă zice că există îngeri şi demoni şi de asemenea zeităţi mai multe. Şi mai zice că cel dintâi Dumnezeu este nespus de mare şi că nu admite că există un al doilea, nici că este un altul asemenea cu el, dar nici deosebit şi neasemănător cu El, aşa precum cugetaţi voi (creştinii). Dacă voi creştinii aveţi o mărturie (şi o spusă) a lui Moise cu privire la aceste chestiuni, fiţi buni şi aduceţi-o înainte aici. Căci acel cuvânt: „Domnul Dumnezeul vostru vă va scula vouă un prooroc dintre fraţii voştri, ca şi mine, pe el să-l ascultaţi" (Deuteronom 18, 18), nu a fost spus şi grăit deloc cu privire la Acela ce S-a născut din Maria. Dacă cineva ar admite din pricina voastră că Moise a spus că proorocul va fi la fel cu dânsul dintre oameni, iar nu de la Dumnezeu. Şi cuvântul acesta „Nu va lipsi căpetenie din Iudeea, şi nici cârmuitor din coapsele lui" (Facerea 49, 10) absolut deloc nu a fost spus cu privire la Hristos, ci cu privire la domnia regelui David sau în general la regalitate. Căci Scriptura are un sens (înţeles) dublu, altfel decât vorbele: „Până nu vor veni cele ce sunt aşezate pentru el", voi le-aţi schimbat şi ziceţi: „Până va veni acela care a fost trimis". Însă este evident că acestea

nu au nici o legătură cu Iisus. Căci El nu este din Iuda. Şi cum s-ar fi putut ca acela ce este născut nu din Iosif ci din Duhul Sfânt, după voi creştinii, (să fie din Iuda?) Dar voi făcând genealogia neamului lui Iosif, îl aşezaţi şi îl puneţi în legătură cu Iuda, şi nici acest lucru voi nu puteţi să-l plăsmuiţi bine. Pentru că se dovedeşte că Matei şi Luca au păreri deosebite cu privire la spiţa neamului lui Iosif.

CHIRIL

Pavel, cel care a învăţat legea veche, arată că noi creştinii suntem izraeliţii cei adevăraţi, aceia care prin credinţa în Hristos am fost făcuţi drepţi. Căci el scrie: „Pentru că nu toţi cei ce se trag din Izrael sunt izraeliţi. Şi nici aceia toţi pentru că sunt sămânţa lui Avraam sunt copii ai lui, ci copiii făgăduinţei aceia se socotesc ca urmaşi" (Romani 9, 6-7). Şi noi suntem, conform făgăduinţei, copii ai strămoşului Avraam, ca unii care mergem strâns pe urmele picioarelor credinţei lui. Întrucât numai aceşti copii sunt socotiţi ca fiind sămânţa lui Avraam, lucru ce este statornicit în sensul că noi trebuie să fim şi să ne numim în chip incontestabil izraeliţi cu adevărat. Şi nu este lucru deloc greu pentru aceia ce vor să vadă că învăţăturile creştinilor se potrivesc şi sunt de acord cu doctrinele lui Moise cu privire la Dumnezeu şi cu acelea ale sfinţilor prooroci, deoarece noi scoatem de acolo, ca apa din nişte fântâni (izvoare), cunoaşterea şi ştiinţa ce ne duce către toate lucrurile bune.

Însă acest lucru ni-l făgăduieşte nouă, însuşi Dumnezeul tuturor grăind prin glasul lui Isaia: „Scoateţi apă cu bucurie din fântânile mântuirii (Isaia 12, 3). Domnul asemuieşte şi identifică cu apa cea de viaţă făcătoare, cuvântul cel dumnezeiesc şi sfânt pe care îl revarsă izvoarele mântuirii, adică Moise şi proorocii, apostolii şi evangheliştii. Prin urmare, nimeni nu ar putea să ne vadă pe noi că ne împotrivim nici în-

văţăturilor lui Moise, şi nici sfinţilor prooroci. Iar noi i-am făcut pe ei conducători şi învăţători ai ştiinţelor ce duc la evlavie, ai ştiinţelor teoretice şi a moralei practice.

Moise a mărturisit şi a recunoscut că unul singur este Dumnezeu cel prin fire şi adevărat, Domnul şi Ziditorul văzutelor şi nevăzutelor. El (Moise) ne-a dezvăluit acest lucru şi nimeni nu poate să tăgăduiască aceasta. Pentru că Moise ne-a învăţat pe noi zicând în chip limpede: „Nu veţi avea alţi dumnezei în afară de Mine". Şi iarăşi spune: „Nu îţi vei face ţie idol şi nici chip asemănător cu orice, care se află în cer sus şi câte se află pe pământ jos, şi câte sunt în ape ori sub pământ. Şi de asemenea, Dumnezeu spune prin glasul proorocilor: „Dumnezeii care n-au făcut cerul şi pământul să piară de pe pământ şi de sub ceruri" (Ieremia 10, 11). Şi în afara acestor cuvinte a mai zis: „Dumnezeu în afară de Mine nu vei cunoaşte". De asemenea: „Nu este mântuitor în afară de Mine". Apoi cântă în psalmi şi dumnezeiescul David: „Toţi dumnezeii păgânilor sunt demoni (duhuri rele), iar Domnul a făcut cerurile".

Aşadar, urmând noi cele poruncite foarte bine prin Moise şi propovăduirile proorocilor, mărturisim şi recunoaştem că există un singur Dumnezeu prin fire şi cu adevărat. Şi pe deasupra noi ştim şi am crezut acest lucru fără umbră de îndoială, că toţi dumnezeii păgânilor sunt duhuri rele (demoni). Aşadar, cu ce suntem noi deosebiţi (în păreri) de sfinţi? Şi cum ne ridicăm noi împotriva doctrinelor acestora, astfel ca să cugetăm şi să grăim alte învăţături? Să vină aici (Iulian) şi să dovedească, pentru ca să nu reverse asupra noastră cuvinte goale potrivnicul acesta cumplit şi acuzatorul adevărului.

Însă eu mă minunez mult de tot că, deşi a afirmat cu tărie, nu o dată, ci de mai multe ori, preabunul Moise, şi a

mărturisit că există un singur Dumnezeu şi altul în afară de Dânsul nu există câtuşi de puţin, Iulian nu ştiu cum de cuteză să afirme (că Moise) numeşte pe îngeri demoni şi de asemenea că sunt mai mulţi dumnezei dintre care unul este mai mare şi mai ridicat faţă de ceilalţi aşa încât cel dintâi Dumnezeu, superior celorlalţi, să poată suprima şi nimici pe ceilalţi. Însă dacă El este singur şi dacă este numit Dumnezeu prin fire, atunci nimeni nu va fi împreună cu El Dumnezeu adevărat. Deci cum alterează şi falsifică Iulian învăţăturile lui Moise, cu toate că acesta a spus în chip limpede: „Ascultă Izraele! Domn este Dumnezeul tău şi este un singur Domn"? Căci Moise n-a cugetat şi n-a spus că este superior şi deasupra celorlalţi dumnezei, Dumnezeul cel Unul şi peste toate, ci fiind înălţat sus prin covârşiri incomparabile, în chip gândit, Dumnezeul este cunoscut de noi că este dincolo şi mai presus de tot ceea ce este imaginabil (reprezentabil) şi că îşi are existenţa în Sine (există în Sine) şi că El singur este nenăscut. Atunci cum şi în ce fel poate fi lucru îndoielnic că fiind un singur Domn şi Dumnezeu, deşi afirmă că există dumnezei şi domni, ei cinstesc cu o numire goală şi vană pe aceştia, care au o fire mult inferioară şi neexistând într-o vreme, au fost aduşi de Dumnezeu la existenţă? De altfel, dându-ne nouă aceeaşi numire, Dumnezeul tuturor a spus: „Puternici sunteţi şi toţi fii ai Celui preaînalt" (Psalmii 81, 6). Dar oare noi care am fost cinstiţi şi numiţi puternici prin bunătatea Sa, noi deci vom rămâne nerecunoscători firii noastre omeneşti? Câtuşi de puţin. Căci cunoscând şi ştiind noi cum suntem, vom avea mare grijă şi osteneală de starea noastră.

Însă noi vom dovedi şi vom arăta după ce va mai înainta expunerea noastră asupra acestor chestiuni, că deşi Moise spune că este un singur Dumnezeu, adică Tatăl, totuşi re-

cunoaşte şi mărturiseşte, împreună cu Dânsul în El, şi prin El, şi ca fiind prin al Său, pe Dumnezeu Cuvântul, Care există împreună cu Tatăl în chip netemporal, adică Fiul căruia noi ne închinăm împreună şi Tatălui, şi că de asemenea este şi Duhul Sfânt. Iar toate acestea le-am arătat pentru că s-au întins de către Iulian şi s-au lungit multe vorbe cu privire la acestea.

Prin urmare, nu este aşa cum spune Iulian, că adică noi am născocit lucruri noi şi am inventat multe. Noi am adăugat la cuvintele venite prin Moise o învăţătură fără temei şi dovedire, ci noi am făcut din cuvintele lui regulă şi canon şi oprire. Întrucât însă Iulian cercetează cu amănunţime cele care privesc naşterea lui Hristos, şi socoteşte cu multă luare aminte legea preaînţeleptului Moise – şi nu îmi dau seama cum de Iulian afirmă că Moise nu a spus nimica cu privire la aceste fapte – de aceea zic, să afle Iulian din partea noastră că osteneala şi lucrul făcut de Moise are drept scop şi ţintă taina lui Hristos şi este zugrăvit şi reprezentat Hristos de către el de multe ori. Şi ştiind acestea Pavel cel dumnezeiesc a zis: „Căci ţinta (sfârşitul) legii şi a proorocilor este Hristos" (Romani 10, 4). Şi glăsuind Hristos către mulţimile iudeilor, s-a născut convingerea cu privire la aceste fapte, căci zicea: „De aţi fi crezut lui Moise, aţi fi crezut în mine, căci cu privire la Mine a scris acela" (Ioan 5, 46).

De aceea, cu toate că este uşor să aducem alte mărturii multe, numeroase şi adevărate, haide să lăsăm la o parte celelalte şi cu argumente ce pot fi dovedite şi probate, să arătăm, că şi aici Iulian grăieşte minciuni. Aşadar, Moise dezvăluitorul tainelor celor dumnezeieşti grăieşte în felul următor celor ce se trăgeau din sângele lui Izrael: „Domnul Dumnezeul Tău va scula un prooroc ca mine dintre fraţii tăi. Pe el să-l ascultaţi. Că tu la Horeb, în ziua adunării, ai

cerut de la Domnul Dumnezeul Tău şi ai zis: Să nu mai aud glasul Dumnezeului meu în focul acesta mare să nu îl mai văd ca să nu mor. Şi a grăit Domnul către mine: Bine este tot ce au grăit ei. Voi scula Eu prooroc dintre fraţii lor, la fel ca tine şi voi pune cuvintele mele în gura lui şi omul care nu va asculta câte le va grăi proorocul în numele Meu, aceluia îi va cere socoteală" (Deuteronom 18, 15-20). Priveşte (cititorule) cât de bine este explicată şi închipuită la vremea potrivită taina lui Hristos. Căci a coborât Dumnezeul tuturor în chip de foc pe muntele Sinai şi a venit un glas (sunet) mare de trâmbiţă – după cum este scris. Însă priveliştea şi vederea era cu neputinţă de suferit pentru cei ce se uitau la ea, şi era foarte greu de răbdat sunetul trâmbiţei lor. Din această pricină au şi spus biruiţi şi împinşi de o nevoie de nesuportat: „Focul acesta mare să nu-l mai vedem noi şi să nu mai auzim glasul Domnului Dumnezeului nostru" (Deuteronom 18,16). Căci ei credeau, fiind stăpâniţi de prostia cea nebunească a învăţăturilor elineşti (păgâneşti), că Dumnezeul tuturor este foc văzut şi perceptibil de către noi, şi că au auzit glas ce venea de la Dânsul. Dar ei au învăţat cu greu şi târziu şi nu au cunoscut adevărul, fiind grei la minte şi cu cugetul încet la pricepere, decât când Hristos le-a spus lor cu privire la Dumnezeu şi Tatăl: „Nici glasul Lui niciodată nu aţi auzit, nici chipul Lui nu aţi văzut" (Ioan 5, 37).

Aşadar, deoarece vederea celor făcute şi create pentru slava lui Dumnezeu era cu neputinţă de nesuportat pentru aceia dintre oamenii care au primit pe atunci învăţătura de început, de aceea zic, a fost neapărat de trebuinţă modul şi felul întrupării în om a Celui unul născut. Pentru că nu era cu putinţă să cugete oamenii de pe pământ într-altfel, că El este Dumnezeu după firea Sa, dacă nu S-ar fi arătat făcân-

du-se om la fel ca noi de-a pururi temeinicia şi neschimbă-cioasa (imuabila) Fire dumnezeiască şi preaînălţată şi mai presus şi dincolo de toate.

Dar (Cuvântul) a numit Proorocul, cu toate că El este stăpân al proorocilor. Căci se cuvenea neapărat ca atunci când a coborât (Cuvântul) smerindu-se şi renunţând la glo-ria Sa şi când a îmbrăcat măsura cea mică a stării omeneşti, să nu arunce cu dispreţ însuşirile omeneşti. Dar proorocirea şi faptul de a fi prooroc este potrivită şi adecvată măsurilor (proporţiilor) celor reduse a fiinţei omeneşti. Oricum, faptul de a prooroci se socoteşte că este în rândul răsplăţilor şi cin-stirilor celor mai înalte.

Însă, spune Iulian, Moise nu grăieşte în mod clar şi limpede cu privire la Cel născut din Maria. Şi mai adaugă Iulian: Dacă cineva admite că de hatârul vostru al creştinilor, El va fi asemenea cu Sine şi nu cu Dumnezeu, atunci înseamnă că va fi prooroc aşa cum este Moise şi nu va fi din Dumnezeu. Noi însă vom arăta că Fiul este Dumnezeu şi după firea Sa se trage din Dumnezeu. Dar întrucât spune că nu despre Acela care s-a născut din Maria au fost scrise acestea, să ne arate Iulian pe altul care a fost ca Moise şi nu după felurile şi chipurile pe care le-ar vrea şi le-ar alege (Iulian). Pentru că Iulian a fost anunţat şi vestit de mai înainte se va ridica şi va fi la fel şi asemenea lui Moise, om şi prooroc, dar numai atât. Însă Iulian s-a îndepărtat aici de la adevăr, căci imediat cineva ar putea să-i pună următoarea întrebare: deşi au fost alţi prooroci după Moise şi asemenea lui, totuşi ar trebui să ne întrebăm la cine se referă el şi ce avem a înţelege prin expresia „ca mine". Iar noi punând faţă în faţă şi comparând – pe măsura puterilor noastre – slujba făcută de Moise cu iconomia (planul cel dumnezeiesc) al

Mântuitorului, ne vom strădui să explicăm sensul şi puterea proorocirii acesteia pentru Dânsul.

Aşadar, Moise a scăpat şi a scos pe aceia ce se trăgeau din sângele lui Izrael de o robie cu neputinţă de neîndurat în care erau cuprinşi şi i-a făcut să treacă prin mijlocul mării, înecându-se în marea aceasta doar aceia care mai înainte îi stăpâniră pe ei. El i-a hrănit în pustiu cu mana care s-a coborât de sus. Moise i-a înfăţişat înaintea lui Dumnezeu, s-a făcut apoi mijlocitor între Dumnezeu şi oameni şi a fost slujitor al legii şi le-a dat socoteli drepte în chip foarte exact pentru fiecare dintre acţiunile lor (ale izraeliţilor). Trebuie însă ştiut, că frumuseţea adevărului reiese de aici (din această istorisire), oarecum din tipurile (alegoriile, simbolurile) şi din umbrele ce sunt în ea. Într-adevăr, Satana ne-a stânjenit cu tirania sa asupritoare şi a legat strâns neamul omenesc în jugul păcatului. Şi nu se află câtuşi de puţin vreun om care să nu fi fost încercat şi slobod de nebunia răutăcioasă a Satanei. Din această pricină Satana era nespus de îngâmfat şi era mândru şi ocăra slăbiciunea tuturor oamenilor cu violenţă, zicând aşa: „Mâna mea a apucat ca pe un cuib de bogăţiile popoarelor şi, precum iei nişte ouă părăsite, tot aşa am cuprins eu pământul" (Isaia 10, 14). Însă a fost zadarnică îngâmfarea sa pentru aceasta, căci credea că nimeni nu va grăi împotrivă şi nu se va opune aceluia care pradă pământul nimicindu-l şi că uşor şi fără nici o greutate lumea de sub cer se va supune picioarelor lui. Dar nenorocitul (de Satana) s-a înşelat în nădejdea sa, pentru că s-a ridicat împotriva sa şi a grăit contra lui Hristos. El a nimicit mreaja şi năvodul Satanei, ne-a scos pe noi din robia cea gândită şi a tras afară pe aceia care se aflau în mlaştinile păcatului şi i-a făcut să treacă Iordanul, Acela care s-a făcut pricină de pieire şi de nimicire pentru vrăjmaşi şi pentru

aceia ce voiau să prigonească pe bărbaţii ce doreau să trăiască înţelept. El a dat viaţă şi mântuieşte pe cei supuşi lui Dumnezeu şi pe aceia care se străduiesc să cugete cele ce plac lui Dumnezeu şi sunt hotărâte de Dânsul. El ne-a dat nouă nu mana cea percepută cu simţurile, ci S-a dat pe El însuşi spre a fi chip real hrană sfântă de viaţă făcătoare şi preasfinţită. Iar prin El noi am fost aduşi înaintea lui Dumnezeu Tatăl şi S-a făcut El mijlocitor între Tată şi om. Pe deasupra El a făcut legiuiri, dar nu legiuirile cele trecătoare, ci acelea prin care era cu putinţă ca să ajungem la viaţa cea mai bună dintre toate. Deci se află înlăuntru legii însăşi (acelei vechi) chipul şi forma adevărului şi adevărul a strălucit în ea. Dar priveşte (cititorule) cum Moise a ştiut prea bine că făcându-se om, Cuvântul cel unul născut al lui Dumnezeu e aşezat ca lege pentru oamenii de pe pământ, cele ce sunt în chip nemăsurat mai bune decât porunca cea veche. Pentru că a scris cu privire la legile aşezate şi rânduite prin dânsul: „Nu este îngăduit deloc să se adauge la ele şi nici să se lepede la o parte ceva dintr-însele". Dar după aceea înţelegând covârşirile şi demnităţile cele înalte ale Stăpânului şi nespusa mărinimie a slavei Sale şi mărimea puterii Sale cele dumnezeieşti, Moise a adăugat şi a spus următoarele: „De el să ascultaţi după toate câte va grăi el către voi" (Deuteronom 18, 15). Moise vrea să spună: chiar dacă s-ar întâmpla ca proorocul să vrea să legifereze acele porunci pe care porunca adusă deşi slujită de mine le arată ca neîngăduite şi de nesfârşit, să nu fie nici o pricină şi nici un temei de vină pentru aceasta.

Căci proorocul poate să aşeze legi cu deplină putere pentru că El este Dumnezeu şi Stăpân şi Lui singur i se cuvine pe bună dreptate să aşeze legi.

Însă ca să nu pară că doar Moise singur a proorocit cele cu privire la Hristos, însuşi Tatăl vesteşte acest lucru şi spune că Moise a grăit în chip nespus de potrivit: „Drepte sunt toate câte le-a glăsuit. Eu voi ridica un prooroc din mijlocul fraţilor lui, ca tine, şi voi da cuvântul Meu în gura Lui şi le va grăi toate câte i le va porunci Lui (Deuteronom 18, 15).

Dar ce înseamnă aceste cuvinte? Căci nu ar putea spune nimeni dintre oamenii cu mintea luminată că Domnul a dat grăirea Sa şi cuvântul Său tuturor sfinţilor prooroci, aceia care au adus şi transmis cuvintele cele de sus şi de la El şi care spuneau: „Aşa spune Domnul". Pentru că atunci ce ar fi vrut să însemne şi să arate Domnul grăind cu privire la aceasta: „Voi pune cuvântul Meu în gura lui".

Înţelege aici, nobile domn, superioritatea cea covârşitoare faţă de toţi a Mântuitorului nostru. Căci proorocii vrednici de minunare au săvârşit slujirea lor în chip de robi şi de slugi şi spuneau: „Aşa grăieşte Domnul". Iar Hristos n-a spus niciodată aşa, pentru că El era Însuşi Domnul. Ci El s-a folosit în fiecare dintre fapte de cuvintele Tatălui, grăind astfel leprosului: „Vreau să fii curăţat!" şi poruncind celor morţi să învieze, a zis: „Tinere, ţie îţi grăiesc, scoală-te!". Şi de asemenea: „Lazăre, ieşi afară!" şi cercetând făptura zidită şi tăind şi oprind năvălirile vânturilor mânioase, potolind marea cea înnebunită cu cuvânt şi glas dumnezeiesc, a zis: „Taci şi amuţeşte". Aceasta este, după cum gândesc eu semnificaţia acelei grăiri: „Voi da (pune) cuvântul Meu în gura Lui". Aşa scrie şi preaînţeleptul Pavel: „El ţine toate cu cuvântul puterii Sale" (Evrei 1, 3), adică a Tatălui. Rezultă de aici mai cu seamă că puterea şi sensul proorocirii nu se va raporta şi nu se va duce la unul dintre prooroci, ci arată că ea se referă în chip evident la Acela ce este născut din Tatăl după fire, fiind El născut în chip negrăit ca un Dumnezeu,

dar fără ca El să dispreţuiască şi naşterea cea din trup, aceea din Sfânta Fecioară.

Însă Iulian întorcând iarăşi după părerea sa şi fără nici o dovedire citatul acela, spune: nu va lipsi căpetenia din Iuda şi cârmuitor din coapsele sale, până ce va veni acela căruia i s-a pus deoparte şi care va fi nădejdea neamurilor. Iulian deci, spune că nu au fost scrise acestea cu privire la Mântuitorul nostru al tuturor Hristos, ci despre domnia lui David ca rege, care – spune Iulian – a încetat cu regele Sedekia. Dar acest cuvânt proorocesc ne vesteşte şi ne aduce aminte, că aceia din seminţia lui Izrael au domnit ca regi peste Izrael, şi lucrul acesta îl afirm şi eu. Însă şi de aici poate să afle cineva că Iulian minte, când spune că nu a încetat domnia ca rege a lui David odată cu Sedekia, pentru că aşa cum am zis eu, Zorobabel, după vremea înrobirii, a fost întărit în tronul regalităţii. Pentru că mai întâi a domnit ca rege Saul, apoi după ce a trecut mult timp a ajuns domnia la Sedekia. După ce a fost cucerit Ierusalimul şi după ce a fost pustiită ţara iudeilor, ((întrucât au pornit cu oştire şi războiul împotriva lor babilonienii), Izrael a fost dus ca rob prin război împreună cu cei din casa regească, adică cu Sedekia. Iar după ce au trecut şaptezeci de ani, Dumnezeu i-a slobozit pe ei din robie prin Cyrus. Şi după ce s-au întors în ţara care i-a născut şi după ce s-au străduit iarăşi să primească învăţătura (de început) prin legea lui Moise, atunci şi numai atunci, sceptrul domniei l-a primit Zorobabel, fiul lui Salatiel din seminţia lui Iuda.

Cum de spune atunci Iulian că domnia lui David a încetat cu Sedekia, cu toate că Zorobabel, precum spuneam, după vremea robiei a fost instalat în tronul regalităţii, şi dacă el era din seminţia (tribul) lui Iuda şi a lui David, transmiţându-se astfel prin aceia care au venit la şir unii după alţii,

sceptrul (de rege) până la domnia lui Irod, care a fost născut dintr-o mamă iudee dar dintr-un tată de alt neam?

Dar lipsind astfel aceia care din seminţia lui Iuda au dobândit cârmuirea, S-a născut Hristos, Care a fost nădejdea şi aşteptarea neamurilor străine. Căci au fost chemate şi ele prin credinţă. Şi aceasta înseamnă cele grăite cu privire la neamurile străine prin glasul mântuitorului nostru al tuturor, Iisus Hristos: „Şi Eu am alte oi, care nu sunt din staulul acesta, şi pe acestea trebuie să le aduc şi va fi o turmă şi un păstor" (Ioan 10, 16).

Aşadar, precum spunea, S-a născut Domnul nostru Iisus Hristos, când au lipsit cu totul regii din seminţia lui Iuda, şi El S-a făcut nădejdea neamurilor străine, ceea ce a fost rostul Lui. Căci neamurile străine nu au fost chemate printr-unul dintre proorocii, nici prin înţeleptul Moise, şi nici câtuşi de puţin prin altul. Ci misiunea aceasta a fost pusă deoparte (rezervată) pentru El, precum spuneam, anume ca să trebuiască să fie stăpân şi să supună nu numai Iudeea, ci toate neamurile străine.

Dar a grăit odată şi proorocul Zaharia cu privire la Dânsul; „Şi va fi Un Singur Domn şi numele Său va fi unul care va face înconjurul întregului pământ (Zaharia 14, 9). Şi de asemenea cântă într-un loc din psalmi şi David: „Domnul a împărăţit, să se bucure pământul" (Psalm 92, 1).

Dar Iulian, omul acela cumplit în cuvinte zise: Este evident că nimic din acestea nu se referă la Iisus ca unul care după voi creştinii, nu se trage din Iuda, şi nici măcar din Iosif, ci S-a născut din Duhul Sfânt.

Însă oricare dintre oamenii cu mintea luminată va spune că preasfântul trup al lui Hristos nu este din Iosif, ci a fost format şi alcătuit din seminţia lui Iuda şi din sângele lui David, având naşterea Sa după trup din Sfânta Fecioară,

având însă pe Iosif drept tată atribuit lui. Şi amândoi, şi Iosif şi Sfânta Fecioară, se trăgeau din seminţia lui Iuda, din Iessei şi din David.

Dar, poate va spune Iulian, nu ai putea tu să arăţi şi să dovedeşti că aceea care L-a născut pe El, Sfânta Fecioară, este din sângele lui David sau din seminţia lui Iuda? Întreabă însă şi cercetează în Scripturi cele orânduite de preoţi. Pentru că era datina la fiii lui Izrael ca fiecare să nu se căsătorească cu o femeie din orice seminţie (trib) ar vrea, ci era neapărat obligatoriu, chiar dacă nu voiau ei să se însoare cu femei din seminţia lor proprie. Iar lucrul acesta era întărit prin legea lui Dumnezeu. Căci este scris aşa în cartea numită a Numerilor: (şi aceasta este una din cărţile preaînţeleptului Moise); „Şi a poruncit Moise fiilor lui Izrael, prin porunca Domnului, spunând: Să fie femei ale celora care vor plăcea ochiului lor, dar numai din seminţia tatălui lor, pentru ca partea fiilor lui Izrael să nu treacă de la o seminţie la alta, căci fiecare dintre fiii lui Izrael trebuie să fie legat de moştenirea seminţia părinţilor săi. Şi fiecare fiică ce primeşte moştenirea de la seminţiile fiilor lui Izrael, să fie femeia unuia din seminţia părintească a ei, pentru ca fiii lui Izrael să moştenească fiecare partea părinţilor lor (Numerii 36, 5 şi următ.).

Oare ţie ţi se pare (ar putea zice Iulian) că sunt de acord cu această poruncă a legii şi ascult de ea, ca şi cum ar fi din aceeaşi seminţie, amândoi şi Iosif şi Maria, adică din seminţia lui Iuda şi a lui David? Şi spune el că Iosif nu era din seminţia lui Iuda, dar Iulian trece peste dovada (acestui fapt) şi nu o arată. De aceea la vremea potrivită eu voi discuta cu el şi despre aceste chestiuni. Însă expunerea şi cuvântarea a ajuns la o treaptă atât de mare a îndrăznelii, încât el cuteză să clatine şi să zguduie cu totul ceea ce se referă la Unul

născut şi la întruparea Sa în om şi la fel cum a fost ea, precum şi la însăşi existenţa Cuvântului.

Iulian spune că Moise dezvăluitorul de taine dumnezeieşti nu cunoaşte şi nu admite decât un singur Dumnezeu, pe Tatăl, şi tot asemenea au cunoscut şi aceia care au fost după Moise, sfinţii prooroci, şi că nu au socotit absolut pe nimeni că există în afară de Tatăl. Iulian scrie aşa:

IULIAN

Trebuie să cercetăm cu amănunţime adevărul despre această chestiune în scrisoarea noastră cea de a doua, vom lăsa deoparte alte probleme. Să admitem şi să concepem şi chestiunea unui „cârmuitor din Iudeea", dar atunci acesta nu a fost „Dumnezeu din Dumnezeu" după cele grăite de voi creştinii şi nici (nu este adevărat), căci scrie undeva: „Toate prin El S-a făcut, şi fără de Dânsul nimic nu s-a făcut" (Ioan 1, 3). Însă se spune şi în cartea Numerilor: „Va răsări o stea din Iacob şi un om din Izrael (Numeri 24, 17). Dar este clar şi limpede că aceasta se referă la David şi la aceia care s-au născut din el. Căci David a fost copilul lui Iessei.

Dacă voi creştinii, prin urmare, admiteţi că se potrivesc acestea (lui Hristos), arătaţi, dovediţi, trăgând şi scoţând de aici o singură afirmaţie şi aserţiune, pe când eu de aici trag şi deduc multe concluzii. Moise spune că Deuteronomul şi aceasta dovedeşte că el a socotit şi a cugetat că Dumnezeul lui Izrael este unul singur: „Astfel ca să ştii tu că Domnul Dumnezeul tău (acesta) este unul şi nu este altul afară de El (Deuteronomul 4, 35). Şi mai spune Scriptura despre acestea: „Cunoaşte dar astăzi şi ţine minte că Domnul Dumnezeul tău acesta este Dumnezeu în cer sus şi pe pământ jos, şi nu este altul în afară de El" (Deuteronomul 6,

4). Şi de asemenea spune: „Vedeţi că Eu sunt şi nu este Dumnezeu în afară de Mine") Ioan 1, 1.

Moise expunând pe larg acestea afirmă că este un singur Dumnezeu. Dar poate creştinii vor zice: Nici nu spunem că sunt doi şi nici trei. Eu însă voi arăta şi voi dovedi că ei spun acestea luând ca martor pe Ioan care spune: „La început era Cuvântul şi cuvântul era Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvântul". Vezi deci (cititorule) că se spune aici că unul era Dumnezeu care S-a născut din Maria şi că mai era şi un alt Dumnezeu. Însă ca să răspund totodată lui Fotin vreau să vă arăt vouă, creştinilor, discuţia şi lupta pentru această chestiune, anume, dacă (evanghelistul) spune că este vorba de Cel născut din Maria sau că este altul. Este însă de ajuns că se mărturiseşte şi se recunoaşte (de evanghelist) că era (Cuvântul) „la Dumnezeu" şi un altul „la început". Să ni se spună nouă cum se potrivesc acestea cu cele grăite de Moise? Dar mai zice (evanghelistul) că acestea se potriveau cu cele grăite de către Isaia care spune: „Iată fecioara în pântece va lua (va rămână grea) şi va naşte un fiu" (Isaia 7, 14). Fie şi acesta grăit cu privire la Dumnezeu, cu toate că deloc nu s-a spus aşa. Pentru că cea care a fost căsătorită nu mai este fecioară şi înainte ca să se nască ea s-a împreunat cu soţul ei. Însă să admitem că Isaia s-a referit la Hristos. Dar oare Isaia spune că Dumnezeu S-a născut din Fecioară? Voi creştinii nu încetaţi să numiţi pe Maria, născătoare de Dumnezeu. Însă oare Isaia spune undeva că cel născut din Fecioară, este Fiul lui Dumnezeu cel Unul născut şi primul născut din toată făptura zidită? În plus, cuvântul acela grăit de Ioan: „Toate prin El S-au făcut, şi fără de El nu S-au făcut nimic", ar putea oare să-l arate cineva că se găseşte în glăsuirile proorocilor?

Dar cele pe care eu (Iulian şi cei ca mine) le arătăm, ascultaţi-le din cuvintele proorocilor pe rând: „Doamne, Dumnezeul nostru, stăpâneşte-ne pe noi, afară de Tine pe altul noi nu ştim" (Isaia 26, 13). Iar Ezechia, regele când se ruga folosea următoarele cuvinte: „Doamne Dumnezeul lui Izrael, Cel ce stai pe heruvimi, numai Tu singur eşti Dumnezeul tuturor" (Isaia 37, 16). Oare le lasă loc pentru un al doilea Dumnezeu?

CHIRIL

Sunt îndestulătoare, după părerea mea, cele spuse de mine mai înainte cu privire la faptul că următoarele cuvinte se potrivesc şi se referă la Hristos: „Nu va lipsi cârmuitor din Iuda şi conducător din coapsele lui, până când va veni acela căruia i s-a pus deoparte" (Facerea 49, 10).

Dar întrucât Iulian abordează altă proorocire, adică proorocirea făcută prin Varlaam, care spunea: „Va răsări o stea din Iacob şi un om din Izrael, şi va zdrobi căpeteniile lui Moab şi va prăda pe fiii lui Seth şi va fi moştenirea lui Edom" (Numerii 14, 17). Iar Iulian spune că aceste cuvinte trebuie să se potrivească şi să se aplice lui David sau acelora care în decursul veacurilor au fost regi peste Izrael.

Să ştii însă cititorule că Iulian încearcă şi se apucă să dărâme cele ce sunt acceptate şi temeinic admise de toţi aceia care cunosc bine Scriptura cea insuflată de Dumnezeu. Pentru că aceia care au domnit ca regi peste Izrael nu au stăpânit şi au biruit neamurile străine mai susamintite, ci ei şi-au petrecut viaţa mai curând fiind bătuţi (loviţi) şi lovind ei pe alţii, în plus şi-au urât fraţii şi nu se înţelegeau între ei vrăjmăşindu-se în tot timpul. Şi apoi în alt sens: Dacă aşa precum spune (Iuliane) puterea şi înţelesul proorocirii aduce pomenirea de David şi de ceilalţi regi, nu trebuie oare ca Scriptura să grăiască mai curând : „Vor răsări

stele din Iacob, şi conducătorii din Izrael"? Însă proorocirea priveşte şi se referă la unul singur, care este numit şi a strălucit printre stele, adică Hristos, Care a răsărit din Iacob sau din Izrael după trup. Dar nu este greu câtuşi de puţin să adăugăm multe argumente la acestea. Totuşi eu le las la o parte acuma, păstrând pentru vremea potrivită tâlcuirea şi explicaţia mai completă.

Întrucât Iulian, precum am spus eu mai înainte, cuteză să răstoarne cu totul naşterea Fiului din Dumnezeu Tatăl şi de asemenea zice că El nu este Dumnezeu şi că El nu este Fiu şi întrucât pe deasupra batjocoreşte şi chipul şi felul întrupării în om, de aceea afirm eu, că este neapărat de trebuinţă să apăr învăţăturile evlavoiase şi să lupt cu tărie pentru aceste două adevăruri. Haide să dovedim deci aceste fapte.

Dar trebuie să spun mai înainte, în chip limpede şi clar, apreciez eu, că Cuvântul este Dumnezeu şi născut din Dumnezeu. Apoi voi spune că a fost om, fără ca să piardă El starea (faptul de a fi) în care era mai înainte. Căci El este neschimbăcios şi nemodificabil prin firea Sa. Însă (voi arăta) că El luând sângele şi trupul nostru, a intrat întru asemănare cu noi şi aceasta o voi dovedi cu sfânta şi de Dumnezeu insuflata Scriptură. Numai că Iulian adunând multe citate din scrierea lui Moise şi din propovăduirile proorocilor, alese anume, le-a amestecat grămadă cu cuvintele sale, şi aceste citate fac pomenire de un singur Dumnezeu. El poate socoteşte că noi ne ridicăm împotriva învăţăturilor sfinţilor şi mărturisim şi recunoaştem că sunt trei Dumnezei dacă amintim că există împreună cu Dumnezeu şi Tatăl de-a pururi – şi aceasta este o cugetare dreaptă şi bună – Dumnezeu Cuvântul cel propriu al Său, Cel unul născut şi de asemenea Duhul cel sfânt, Cel de o fiinţă cu Dânsul. Astfel, firea

cea una a Dumnezeirii este concepută şi gândită de noi ca fiind în trei ipostaze, Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh. Iar Dumnezeirea nu este împărţită şi trăită de noi, câtuşi de puţin, în firi deosebite şi diferite. Şi persoanele (Sfintei Treimi) cele numite de noi nu merg în chip fiinţal spre a fi străine una faţă de alta. Ci întreaga Sfântă Treime are un singur temei (fiinţal) adunând-o pe ea într-o singură fire (natură) chiar dacă se înţelege de către noi că fiecare (din cele trei persoane) există aparte şi deosebit. Astfel că, dacă afirmă cineva că este un singur Dumnezeu, totuşi acest om nu va cugeta şi concepe pe Tatăl vreodată fără de odrasla Sa născută a Lui şi nici fără Duhul Sfânt, care a purces din El după fire (în chip firesc), Duh care este al Lui.

Aşa precum Cel care pronunţă şi spune cuvântul „om" întru totul şi neapărat va aminti (prin aceasta) şi de acelea ce sunt cuprinse în chip fiinţial în el, cele care împlinesc pe om, dacă există ele, iar dacă nu există acestea nu se realizează un om, aşadar, în acelaşi chip şi mod arătarea şi indicarea celorlalte nume aduce cunoaşterea şi vederea neapărat de trebuinţă pentru lucruri. Prin urmare, acela care spune că Dumnezeul este Tată, indică şi dă să se înţeleagă împreună cu Dânsul şi pe Fiul Său şi pe Cel născut din El şi care se află într-însul după fire. Căci dacă nu este un lucru mincinos că Dumnezeu nu a devenit Tată în timp şi într-o vreme anumită (pentru că nu i se adaugă Lui nici un accident şi nu i se întâmplă nimic, fiind El perfect şi desăvârşit în Sine), atunci este neapărat necesar să spunem că există împreună cu dânsul Acela prin care El este Tată. Şi întrucât El este de-a pururi ziditor (demiurg), iar însuşirea aceasta nu a dobândit-o la un moment oarecare din timp, atunci există neapărat împreună cu El Acela prin care El zideşte toate, strălucirea slavei Sale şi întipăritura (aspectul exterior)

ipostazei Sale. Căci aşa este numit prin glasul grăitorilor de lucruri dumnezeieşti" (Evrei 1, 3).

Oare vreodată a fost cugetată lumina lipsită de strălucirea ei? Oare vreodată nu a existat întipăritura (aspectul exterior) ipostazei Tatălui? Prin urmare şi noi recunoaştem şi mărturisim că unul este Ziditorul tuturor şi Domnul. Noi ştim că el co-există împreună cu Cuvântul său, Dumnezeu, Cel născut în chip negrăit din El în mod firesc, şi Care ca o lumină decurgând din lumină, sau care este ca un cuvânt din lumină, sau care este ca un cuvânt ce iese din minte şi este în minte. Căci naşterea lui este foarte subtilă şi e vrednică de Dumnezeu şi ea este dincolo şi mai presus de orice reprezentare (închipuire) corporală. Aşadar, cel ce tăgăduieşte pe Fiul, suprimă din lumină strălucirea ei şi stator-niceşte o minte care nu are raţiune. Însă compararea cu aceste exemple are o valoare mică; totuşi comparaţia aceasta este îndeajuns de bună spre a înălţa mintea la cele ce sunt mai presus şi dincolo de raţiunea noastră umană. Căci dacă ceva există, se află dedesubtul slavei Fiinţei celei mai înalte dintre toate şi nu există absolut nimic care se aseamănă Ei sau să fie egal cu Ea. De aceea, şi pe bună dreptate, noi cercetăm cu amănunţime folosul pe care ni-l aduc exemplele, şi din multe (comparaţii) adun cu greutate una singură (ajungem) la o prezentare obscură şi nu pe măsura celor cercetate de noi. De altfel, preaînţeleptul Pavel a spus: „Noi privim încă în oglindă şi în ghicitură" (I Corinteni 13, 12). Însă Fiul Însuşi ne-a întărit pe noi în convingerea că este absolut cu neputinţă să cugetăm noi pe Tatăl fără de Fiul, căci a spus: „Cel ce tăgăduieşte pe Fiul nici pe Tatăl nu-L are" (Ioan 2, 23). Şi de semenea El a spus iudeilor: „Nici pe Mine nu Mă cunoaşteţi, nici pe Tatăl Meu" (Ioan 8, 55). Căci, câtuşi de puţin nu poate fi tăgăduit un tată cu ade-

vărat, dacă nu are pe fiul său ca rod al firii sale. Dar – conform sensului cuvintelor spuse în această chestiune – după cum nu se poate să existe niciodată un fiu dacă neapărat nu se cugetă şi un tată în acelaşi mod nu se poate concepe şi gândi un tată fără ca să existe un fiu. Iar naşterea cea negrăită şi dumnezeiască a Cuvântului, se găseşte dincolo de dimensiunile făpturii zidite. Pentru că nu a existat nici o vreme şi un moment în timp, în care să concepem noi că Fiul nu a fost, ba chiar El, Fiul este Tatăl veşniciilor timpului şi El are existenţa Sa scoasă afară şi izolată de orice moment temporal. Şi într-adevăr El grăieşte către Moise: „Eu sunt cel ce sunt, acesta este numele Meu" (Ieşirea 3, 14). Aşadar, pe bună dreptate, Cel ce este Cuvântul, este cugetat şi gândit de noi ca co-existent împreună cu Tatăl Său, întrucât El este din Dânsul şi în Dânsul şi de o fiinţă Celui ce este. Însă toate făpturile zidite câte au putere să dea naştere şi să zămislească, nu din naştere în mod obişnuit la odrasle care să aibă altă fiinţă decât a lor, ci nasc odrasle care sunt asemănătoare în chip fiinţal cu ele în toate însuşirile ce se află în ele. Şi atunci, cum să nu fie un lucru din cele mai nesocotite cu putinţă să se spună că Ziditorul este întrecut de propriile făpturi zidite de El şi să le fie inferior?

Aşadar, Tatăl a născut din El pe Fiul, Care este şi Cuvântul Tatălui şi înţelepciunea şi puterea, iar Tatăl zideşte prin El toate şi le aduce la existenţă şi înţeleptşeşte în chip asemănător pe aceia care sunt în stare să primească înţelepciunea şi dă putere la cei ce au nevoie de putere. Căci caracterul propriu al Tatălui se vădeşte foarte bine şi în chip limpede în Fiul. Şi Fiul parcă zugrăveşte şi reprezintă în firea sa proprie pe Acela care L-a născut pe El şi El există în Tatăl şi este una cu El. Şi se deosebeşte doar prin faptul că este Fiu în identitatea firii Lor.

Deci Cel ce este, se trage şi este şi numele acesta ataşat în chip natural de El. De altfel dumnezeiescul David, arată că El este astfel, căci spune: „Cerurile vor pieri, dar Tu rămâi. Şi toate ca o haină se vor învechi şi ca pe un veşmânt le vei strânge sul şi vor fi schimbate. Tu însă eşti acelaşi şi anii Tăi nu se vor împuţina"(Psalm 101, 27-28).

Şi să nu te miri că au strigat tare cu privire la El, purtătorii de Duh Sfânt. Căci şi învăţaţii elinilor păgâni au socotit că e bine să cugete în felul acesta. Astfel, Plutarch spune că trebuie vorbit despre Dumnezeire într-un chip aparte şi deosebit, spunând noi pentru Ea: „Tu eşti unul". Şi el adaugă următoarele: „Aşadar eu socot că vorba aceasta „Tu eşti" nu înseamnă nici un număr, nici o orânduire, nici altceva dintre părţile care sunt incomplete, ci vorba aceasta e o denumire perfectă în sinea lui Dmnezeu şi o apelaţiune care stabileşte prin cuvânt răsunetul în mintea omenească a puterii lui Dumnezeu". Şi după alte consideraţiuni Plutarch continuă: „Dar Dumnezeu care „este", dacă trebuie să spunem aşa, nu e supus în nici un moment timpului, ci El este veşnic şi atemporal, şi nu are lipsă de nimic, şi nimic nu este înaintea lui şi nici după El, nici nu are să fie, nimic nu este mai vechi decât El, nici mai bătrân ca El, nici mai nou ca El, ci unul şi acelaşi, El a umplut veşnicia şi este singur Cel care există în chip real în conformitate cu acestea toate, şi El nici nu devine, nici nu va fi, nici nu începe, nici nu va înceta să fie. Deci se cuvine să i ne adresăm în felul acesta „Tu eşti", aşa precum au spus unii bărbaţi dintre cei mai vechi „Tu eşti unul", căci Dumnezeu nu este constituit din multe părţi, precum fiecare dintre noi oamenii, ci trebuie să fie „unul" ca şi cum ar fi unul singur".

Prin urmare, firea Dumnezeirii este una singură şi Ei i se cuvine neapărat denumirea de „Cel ce este". De altfel şi

Platon spune în Timeu: „Oare este drept ce am grăit noi mai înainte că este un cer sau ar fi mai just să spunem că sunt multe ceruri sau infinit de multe? Este un singur cer, dacă el va fi fost zidit ca model Căci ceea ce cuprinde toate vieţuitoarele care pot fi concepute cu mintea, nu ar putea să existe după un altul. Căci El singur este cuvântul care cunoaşte pe un singur Dumnezeu. Deci, precum spuneam, unul este Dumnezeu, dar nu este unul şi la fel cu toate (făpturile), ci El este deosebit faţă de toate, şi El este cugetat de noi ca fiind dintr-o fire preaînălţată, căci dacă El cuprinde pe toate, atunci cum să nu fie El exterior şi deosebit de toate?"

Poate potrivnicul nostru (Iulian) va bate palma pentru acest citat şi va spune: Ai ajuns omule la vorba noastră, căci am spus că Moise, învăţătorul doctrinelor tale, pe care tu l-ai admirat, aminteşte de un Dumnezeu unul şi singur. Pentru că Dumnezeu a spus: „Înaintea Mea nu a fost un alt Dumnezeu şi după Mine nu va fi" (Deuteronom 32, 39). Şi iarăşi a zis: "Ascultă Izraele, Domnul Dumnezeul Tău este unul singur" (Deuteronom 6, 4) şi altele asemenea acestora a zis. Însă noi spunem, pe cine oare, nobile bărbat, socoţi tu şi afirmi că numeşte şi indică prin aceste cuvinte de mai sus, oare pe cei care au crezut în Sfânta şi de o fiinţă Treime? Dar Iulian va răspunde: desigur pe Tatăl, căci el suprimă întru totul existenţa Fiului şi ţinta expunerii lui se îndreaptă tocmai spre aceasta.

Aşadar, ce a grăit Moise despre Dumnezeu inspirat de Duhul Sfânt şi de asemenea sfinţii proroci care au fost după el şi a căror glasuri nu au fost mincinoase şi neadevărate. Aşadar Mose a scris aşa: „Ascultă, Izraele, Domnul Dumnezeul Tău eate unul singur" după care a adăugat cuvinte apropiate de acestea şi altele. Apoi a spus cineva din-

tre sfinţii prooroci cu privire la Domnul nostru Iisus Hristos, Mântuitorul tuturor: „Acesta este Dumnezeul nostru şi nimeni altul nu este asemenea Lui. El a aflat toată calea ştiinţei şi a dat-o lui Iacob, sluga Sa şi a lui Izrael cel iubit de El. Iar după aceasta S-a arătat pe pământ şi a locuit împreună cu oamenii" (Baruch 3, 36-38). Dar oare nu cumva Fiul este acela care a trăit împreună cu oamenii de pe pământ, după ce S-a făcut om, cu toate că El a învăţat toată calea cunoaşterii celor din vechime? Căci El este acela care a aşezat ca lege, legea (veche) adusă prin Moise, ceea ce este în afara oricărei îndoieli. Aşadar, cum spune proorocul, acesta este Dumnezeul nostru şi nu va fi socotit altul afară de El, şi atunci ce vom face noi oare, nobile domn, vom tăgădui oare pe Tatăl, ca şi cum Fiul ar fi singurul Dumnezeu? Nu vom primi oare pe Fiul şi nu-L vom accepta (ca Dumnezeu), ca şi cum ar fi Tatăl, adică unul şi singurul Dumnezeu? Oare încotro se va îndrepta credinţa celor chemaţi? Aşadar, o singură fire (natură) a Dumnezeirii primeşte închinarea (noastră), întru Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh.

Întrucât Moise a spus că noi trebuie cu privire la aceste trei persoane (ale Treimii) să folosim o singură apelaţiune – el credea poate că nici o apelaţiune nu era potrivită şi îndestulător de mare – noi să acceptăm mai multe apelaţiuni şi pe acelea pe care Moise le-a admirat, astfel că noi vom arăta că acele denumiri care se potrivesc (se luptă) existenţei Fiului, se potrivesc şi sunt de acord foarte bine cu cele pe care le arătam adineauri. Căci priveşte şi vezi (cititorule) pe Moise glăsuitorul de taine dumnezeieşti, că el ne indică şi ne face cunoscută de multe ori Sfânta Treime completă care spune: „Să facem pe om după chipul şi după asemănarea noastră". În cuvântul acesta: „să facem" el introduce arătarea şi indicarea Fiului care există împreună (cu Tatăl)

şi cu Duhul Sfânt. Prin faptul că spune: „după chipul nostru", se poate vedea foarte bine neschimbarea (nemişcarea) identităţii firii Lor. Cum s-ar putea lua oare un chip al unor persoane cu firi diferite când subiectul (din care se ia) este unul singur? Dar Dumnezeu nu a grăit nici îngerilor, nici puterilor raţionale când a spus: „Să facem pe om după chipul nostru", dacă nu există nimic şi nici una dintre făpturile zidite, care să fie în chip fiinţal şi în mod lipsit de schimbare la fel cu El. Pentru că nimic nu ne împiedică atunci să spunem fără de cugetare şi reflecţiune, că Dumnezeu şi făptura zidită nu sunt deloc şi în nici un chip separate şi despărţite printr-o diferenţă şi deosebire naturală între ei.

Iar (Moise) zice că Dumnezeul tuturor a grăit cu privire la construirea turnului, atunci când cei de pe vremuri cugetau nelegiuiri: „Haide, să coborâm noi şi să le amestecăm noi limbile acolo" (Facerea 11, 7). Şi pomenind de păcatul sodomitenilor a grăit iarăşi: „Şi Domnul a făcut să plouă peste ei foc şi pucioasă" (Facerea 19, 24). Şi Moise mai spune că s-au arătat pe vremuri lui Avraam care stătea sub stejarul lui Mambri, trei oameni, reprezentând ei simbolul Treimii celei Sfinte şi de o fiinţă. Apoi spune că Avraam a grăit către ei, nu „domnilor", ci „Doamne" la singular, dacă am aflat har înaintea ochilor Tăi nu ocoli pe robul (Facerea 18, 3).

Iar acestea sunt înfăţişate de noi în altă carte a noastră (cartea I-a). Trebuie neapărat ca noi să pomenim aceste cuvinte pe scurt în tăcere acuma, căci, cred că se cuvine să prezentem în chip limpede şi clar întunericul din mintea lui Iulian aşa cum rezultă din vorbele grăite de el ajunse la noi. Căci de abia scosese Dumnezeu pe izraeliţii care rătăceau în Egipt, către cunoaşterea adevărului – întrucât ei slujeau şi se închinau acolo dumnezeilor cu nume mincinos, pe care îi

numeau cârmuitori de neamuri şi zei protectori – că Dumnezeu li S-a înfăţişat în chip descoperit, spunând: „Ascultă Izraele, Domnul Dumnezeul Tău, este un singur Domn". Şi a zis iarăşi: „Să ştii că Eu sunt Dumnezeu, şi nu este altul afară de Mine". Şi de asemenea, a mai grăit: „Nu vei avea tu alţi dumnezei în afară de Mine". Noi afirmăm că aceste cuvinte au fost grăite clar şi limpede, pentru nimicirea rătăcirii păgâneşti (elineşti). Căci totdeauna numindu-se pe Sine unicul Dumnezeu, îi lasă pe izraeliţi să creadă că există mai mulţi dumnezei. Dar chiar dacă Dumnezeu spune că este Unul Singur, nu exclude pe Fiul de la faptul de a fi şi a se numi Dumnezeu. Căci Fiul este în El, precum am spus, şi se trage din El după fire, ca un cuvânt al său, fiind înţelepciunea şi puterea Sa, prin care şi în care este stăpân deplin peste toate.

Prin urmare, ai auzit (cititorule) zicând întotdeauna: „Domnul Dumnezeul Tău, este un singur Domn", şi apoi iarăşi spune: „Ca să ştii că Domnul Dumnezeul tău este Dumnezeu în cer şi pe pământ" (Deuteronom 3, 24).

Dar şi Pavel învăţătorul în alte legi vechi, ne-a scris nouă într-un loc, el care era slujitorul sfânt al tainelor celor dumnezeieşti „Pentru că unul este Dumnezeu tatăl, din Care sunt toate şi noi prin El" (I Corinteni 8, 6). Înţelegi deci, că Pavel, numeşte pe Tatăl Dumnezeul cel unul (singur) şi spune că Fiul este un (singur) Domn". Dar deşi Fiul este un singur Domn, Domn este conceput că este şi însuşi Tatăl ca Dumnezeu. Şi de asemenea Tatăl fiind numit un singur Dumnezeu, Fiul este Dumnezeu, întrucât este Domn după firea Sa. Iar calitatea de a fi domn este în relaţie strânsă cu faptul de a fi Dumnezeu după fire. Însă slava dumnezeirii este în relaţie strânsă cu faptul de a fi Domn cu adevărat.

Prin urmare, nimeni nu s-ar putea îndoi că la început a fost Cuvântul şi că cuvântul era Dumnezeu. Iar expresia aceasta „era la început" (Ioan 1, 1) indică şi semnifică atemporalitatea Lui. Căci precum spuneam, fiind de-a pururi Tată, Tatăl – nu a fost şi a devenit (Tată) în timp (la un moment dat din timp), ci trebuiee neapărat să fi existat vreodată cu Dânsul, Cel ce era în El şi se trăgea din El după fire.

Iar expresia „la Dumnezeu" nu trebuie înţeleasă în sens spaţial, căci Dumnezeirea este mai presus şi dincolo de orice reprezentare corporală (trupească) a Sa. Ci (trebuie) înţeleasă că era Cuvântul împreună cu Dumnezeu, Acela care s-a născut în chip negrăit după fire din Dumnezeu.

Însă pe acela care nu crede în glasurile şi cuvintele sfinţilor, (l-aş putea contrazice) şi însuşi Platon, care a scris aşa cu privire la zeii lui: „Este un lucru mai mare decât puterile noastre să grăim cu privire la ceilalţi demoni (zeităţi) sau să cunoaştem crearea lor. Trebuie însă crezuţi zeii care au grăit mai înainte, care au fost odrasle ale zeilor şi care au cunoscut – precum spune el – în chip limpede pe strămoşii lor. Deci este cu neputinţă să nu dăm crezare copiilor zeilor, cu toate că ei au grăit fără dovezi potrivite şi trebuincioase. Dar întrucât ei afirmă că vestesc lucruri de ale lor, trebuie crezuţi urmând noi legea".

Aşadar, Platon nu îngăduie, ca noi care suntem oameni să probăm şi să dovedim cele ce sunt mai presus şi dincolo de mintea noastră. El spune că trebuie să acordăm crezare acestor oameni fără de dovezi potrivite şi neapărat de trebuinţă. Dacă Platon deci nu îngăduie să nu se dea crezare acelora care vestesc rătăcirea închinării la mai mulţi dumnezei, şi celor care vorbesc din inima lor şi nu din gura Domnului, după cum este scris, şi mai degrabă pe aceia care sunt împinşi la aceste spuse faţă de aceştia nu rămâne ne-

pedepsită, atunci oare va fi culmea nebuniei celei mai mari cu putinţă, să te împotriveşti glasurilor sfinţilor, să spui că ele nu au fost bune şi exacte, şi să afirmi că este mincinos Duhul cel Sfânt? Însă (sfinţii) purtători de Duh Sfânt aduc mărturie şi prin viaţa fericită şi binecuvântată a lor, şi prin minunile ce le-au săvârşit, că sunt sfinţi şi vrednici de crezare şi fii ai adevărului.

Aşadar, Cuvântul era Dumnezeu, şi de asemenea El era Dumnezeu – precum spuneam mai înainte – şi exista împreună cu El, fiind viu şi lucrând, şi nu era altul la Tatăl, adică altul ca să fie Dumnezeu, dacă Cuvântul era Fiul. Cuvântul este viu şi de viaţă făcător, şi prin El toate sunt mişcate spre existenţă. Noi spuneam că El este nevăzut, intangibil (nepipăibil), nestricăcios, neschimbător, de sine stătător, întru totul perfect, şi că este dincolo şi mai presus de orice putinţă de exprimare şi de orice minte. Pe de altă parte noi ştim că aceia care sunt plini de mândrie şi care cugetă şi gândesc asupra înţelepciunii celei lumeşti, cercetează asemenea chestiuni cu subtilitate dar totuşi fără a cădea şi ei în greşeli. Pentru că lumina adevărului nu a strălucit pentru ei.

Dar Hristos a grăit odată: „Nimeni nu cunoaşte cine este Fiul, decât Tatăl şi nici pe Tatăl nu Îl cunoaşte decât Fiul, şi acela căruia Fiul S-a descoperit" (Luca 10, 22). Şi atunci cum ar putea aceia să înţeleagă asemenea vederi şi înţelesuri duhovniceşti atât de subtile şi inexprimabile, dacă nu le descoperă lor Fiul?

Însă totuşi şi ei (învăţaţii păgâni) admit şi presupun trei ipostaze de la început, şi ei afirmă că se cuvine să aibă fiinţa lui Dumnezeu până la trei ipostaze, iar uneori aplică şi denumirea de Treime, astfel fiind de acord cu învăţăturile creştinilor. Şi nu le-ar lipsi lor nimic pentru acest acord deplin, dacă ar vrea să aplice apelaţiunea de „de o fiinţă" celor trei

ipostaze, astfel ca să cugete că este una singură firea Dumnezeirii, iar faptul că este împărţită în trei (persoane) neimplicând o diversitate şi o deosebire de natură (a firii lor) şi nici faptul de a părea că ipostazele sunt mai mici şi inferioare una faţă de alta). Căci (aceşti învăţaţi elini) aşează primă cauză undeva într-un loc foarte înălţat, şi spun că ea stă statornică, nemişcată şi că nu lucrează deloc. Această primă cauză spun ei că este Binele. Din el – spun ei – a fost creată Mintea, care a fost îndeplinită pentru contemplarea Binelui, şi ei numesc Mintea al Doilea Dumnezeu, Demiurgul (Ziditorul) purtător de grijă al lumii. Şi pe acesta îl doboară şi îl socotesc că este secundar faţă de cel dintâi. Şi mai afirmă că al treilea este Sufletul lumii, care nu are din sine nici o perfecţiune, dar este creat şi realizat să fie mai dumnezeiesc prin legătura şi relaţiile cu Mintea, care este mai desăvârşită (perfectă), şi de asemenea pentru ca să poată să dea viaţă în chip mai trainic.

Dar eu voi pomeni şi cuvintele grăite de aceşti învăţaţi elini şi voi înfăţişa aici cele scrise de ei, ca să cunoască cei ce vor citi învăţătura creştinilor cu privire la Dumnezeu, calea cea dreaptă, şi să ştie că oamenii preavirtuoşi şi preaînvăţaţi de la păgâni, cei ce au dobândit un renume strălucit şi vestit în această chestiune, că ei dovedesc a merge spre noi şi a ne imita în ceea ce priveşte exactitatea învăţăturilor lor iar ei nu greşesc întru totul urmând învăţăturile noastre.

Aşadar, scrie Porphyrius în cartea a patra a „Istoriei filosofiei": „Platon a spus că fiinţa lui Dumnezeu purcede în trei ipostaze: una este Binele, Dumnezeul cel mai înălţat; după El şi al doilea este Ziditorul (Demiurgul), iar a treia ipostază este Sufletul lumii, şi (spune că) Dumnezeirea se întinde până la suflet. Şi mai spune că ceea ce este lipsit de

dumnezeire, tot ceea ce rămâne deci, începe să existe de la deosebirea între corpuri".

Însă învăţaţii de care am vorbit au în aceste chestiuni păreri diferite spunând că nu trebuie să numere Binele împreună cu cei ce se trag din El, căci este lipsit de orice părtăşie (comuniune) întrucât el este cu totul simplu şi nu poate să se unească sau să se lege. Aceiaşi învăţaţi ai elinilor mai spun că Treimea se face plecând de la Minte, care este începutul. Noi însă, câtuşi de puţin nu admitem şi nu recunoaştem că sunt trei dumnezei, şi tăgăduim cu totul multiplicitatea dumnezeilor. Noi creştinii am crezut într-una şi de o fiinţă Treime, Cea întru Tatăl şi în Fiul şi în Sfântul Duh. Şi de asemenea noi, unind pe Aceştia mai sus – smintiţi într-o fiinţă a Dumnezeirii, mergem pe calea cea dreaptă şi nerătăcită. Apoi noi nu admitem că Fiul este mai mic decât Tatăl într-o privinţă sau în vreun lucru, şi nici că Duhul cel sfânt este mai mic într-o privinţă decât Fiul, ci ei sunt egali şi asemenea în toate privinţele. Căci, dacă este o singură fiinţă a lor, cum s-ar putea să se accepte că este deosebită faţă de ea însăşi? Pentru noi este însă îndeajuns dacă nu spunem minciună când vom grăi că însăşi învăţaţilor elinilor păgâni cugetă şi afirmă că Dumnezeirea creşte până la trei ipostaze sau că firea cea negrăită şi dumnezeiască merge până la trei ipostaze şi că acei învăţători pomenesc de Treime.

Dar noi putem observa foarte bine la ei, că ei au crezut că există şi Cuvântul lui Dumnezeu, şi că ei numesc Tată pe Dumnezeu. Căci Platon spune aşa în (dialogul) lui Epinomis: „Şi noi acordăm cinstiri, nu omului, nu lumii, şi noi atribuim o oarecare soartă (destin) unor fapte, nici un timp în care se împlineşte parcursul cercului său, timp care realizează o lume, pe care a orânduit-o să fie vizibilă Cuvântul cel mai dumnezeiesc din toţi. Pe Acesta

(Cuvântul) omul fericit mai întâi Îl admiră, apoi are dorinţa să-L afle şi să-L cunoască, pe cât este cu putinţă firii celei muritoare (să cunoască).

Acelaşi Platon a scris şi în scrisoarea sa către Hermeia şi către Erastos şi către Koniskos: „Pe această scrisoare se cuvine să o citiţi voi trei, şi mai ales să o citiţi împreună. Iar dacă nu aşa, câte doi împreună la un loc, şi dacă este cu putinţă de mai multe ori, făcând un legământ şi o regulă principală pentru a ceea ce este drept. Însă jurând noi pentru o osteneală care nu este lipsită de învăţătură şi pentru o doctrină soră cu studiul lui Dumnezeu, cârmuitorul tuturor, a celor ce sunt şi celor ce vor veni, dacă deci filosofăm just şi drept, Îl vom cunoaşte pe Domnul care este Tatăl şi Cârmuitorul tuturor. „Iată cum Platon spune limpede că lumea a fost creată de Cuvântul cel dumnezeiesc care zideşte toate şi orânduieşte lor ordine şi armonie, fiind El puterea şi înţelepciunea Tatălui. Căci El cârmuieşte împreună cu Dânsul cele făcute prin El". Platon numeşte fericit şi bine-fericit pe acel om care Îl admiră pe El şi care doreşte să afle cine este şi cât de mare este El.

Însă Platon dă să se înţeleagă că mintea omenească este inferioară şi mai mică, fiind biruită de contemplarea (vederea duhovnicească) amănunţită a Lui (Cuvântului) pentru că spune: „Însă doreşte să-L cunoască, pe cât este cu putinţă firii celei muritoare (omeneşti să cunoască)".

Noi însă privim în oglindă şi în ghicitură (prin enigme) lucrurile cu privire la Dumnezeu, după glăsuirea fericitului Pavel. Şi Platon se exprimă în chip clar şi zice: „Pe Domnul –Tatăl Cuvântului – Îl vom cunoaşte dacă filosofăm drept şi bine". Aşadar, dacă cineva nu îl cunoaşte pe El (pe Cuvântul) nu filosofează drept şi bine, şi degeaba se mân-

dreşte fiind el neştiutor, nenimerind ţinta sa şi neînţelegând că a ajuns la culmea nebuniei prosteşti.

Acest lucru afirmăm noi că l-a pătimit preaputernicul (împărat) Iulian, nimicind pe cât îi stătea în puterea sa existenţa Cuvântului lui Dumnezeu. Însă nu va fi nici o vătămare, dacă vom îngrămădi peste cele care le-am grăit adineauri şi alte afirmaţii (învăţături) ale filosofilor, care nu se împotrivesc deloc învăţăturilor lui Platon.

Aşadar, Numerius se exprimă astfel într-un loc: „Afirm că acela care va năzui să înţeleagă cu privire la cel dintâi şi la cel de al doilea Dumnezeu, trebuie mai întâi să deosebească fiecare (lucru) în ordine şi în bună chibzuială şi, după aceea dacă i se pare că este în bunăstare, să se apuce să cugete în ordine. Într-alt chip nu. După ce am invocat pe Dumnezeu să fie în expunerea noastră acela care se interpretează pe Sine însuşi, spre a ne arăta comoara cugetărilor (Sale), vom începe în felul următor: Dumnezeu Cel ce este primul în sine însuşi, este simplu (nealcătuit) prin faptul că niciodată El nu este despărţit, fiind stăpânit de sine însuşi. Iar Dumnezeul cel al doilea şi cel de al treilea este unul singur". Şi după alte lucruri grăite Numerius zice: Noi trebuie să admitem că primul Dumnezeu este Tatăl Dumnezeului care lucrează".

Iată şi Numerius spune că Dumnezeu este unul şi că este simplu, şi pe deasupra că este indivizibil (nu poate fi împărţit). Şi el spunând că cel de al doilea şi al treilea Dumnezeu este unul, poate că numeşte pe Dumnezeii numiţi de el într-o unitate a firii lor în felul nostru (al creştinilor), chiar dacă în chip nedrept şi fără pricină dreaptă îi numeşte pe Ei al doilea şi al treilea Dumnezeu. Dar cred că el se împotriveşte şi se contrazice cu ideile sale proprii, pentru că spunând că Ei sunt unul, după aceea iar îi împarte şi

Îi desparte în trei şi în chip special şi aparte pe fiecare deosebit. Însă totuşi (Numerius) spune că trebuie să fie numit Dumnezeul Tată al Ziditorului (Demiurgului).

Şi de asemenea şi Platon care era foarte studios şi care a străbătut – după cum vine vorba – prin toată ascuţimea de minte, se exprimă astfel cu privire la Bine: „Ce trebuie să spunem cu privire la Cel mai desăvârşit? Oare nimic nu este din El, sau cele mai mari sunt după El, cel mai mare după El este Mintea şi El este al doilea. Iar Mintea priveşte la EL şi are nevoie de El, iar de minte nu are nevoie deloc. Şi ceea ce se naşte din Cel ce este mai tare (bună) decât toate, că celelalte se află după Ea. Ca de pildă, sufletul este cuvântul Minţii şi o lucrare (a ei) precum Mintea este a Aceluia preadesăvârşit. Dar cuvântul sufletului este obscur, este ca un chip şi ca o icoană a Minţii, de aceea se cuvine pentru el (suflet) să privească la Minte. Iar Mintea de asemenea (se cuvine să privească) că nu este despărţit, ci vezi că după El şi între El nu este nimic, precum nu e nimic între Suflet şi Minte".

Platon deci zice că este Minte, Dumnezeu Cuvântul după noi (creştinii) pentru că şi noi înşine Îl numim înţelepciune dar (nu Îl punem) să fie mai mic sau al doilea, în orişice privinţă, faţă de slava şi covârşirea cea înaltă a Tatălui. Iar noi nu spunem că El petrece (se află) privind la Tatăl Său ca şi cum nu ar avea autodeterminarea („independenţa") aşa cum li se pare că e drept acestor (învăţăţi elini) care afirmă că este lipsită şi are nevoie Mintea de Cauza Primă, şi că o priveşte pe aceasta (din urmă) spre a fi desăvârşită şi a se îmbogăţi în însuşirile Sale. (Şi ei mai spun) în chip analog şi asemănător, că şi sufletul este al treilea după cel dintâi, are nevoie de contemplarea şi desăvârşirea de la Minte, pe care ei o numesc şi a doua Cauză, ca să fie

şi ea de folos. Însă acei (învăţăţi elini) aşa învaţă şi socot ei şi îngrămădesc în categoria neasemănării firilor acele (divinităţi) pe care ei le admiră, şi se fălesc cu idei copilăreşti şi ridicole. Noi (creştinii) însă spunem că Tătal este autodesăvârşit născându-se Cel desăvârşit, şi de asemenea (spunem că este desăvârşit) şi Duhul Sfânt.

Întrucât Firea cea dumnezeiască şi negrăită nu are nevoie de nimic din cele admise (de la învăţaţii păgâni), şi ea este bogată în desăvârşire (perfecţiune) şi aceasta de la Sine şi prin firea Sa însăşi, spre a avea toate demnităţile cuvenite doar Ei singure.

Noi însă vom afla că se găseşte la învăţaţii elinilor păgâni cunoaşterea implicită a Sfintei Treimi. Căci ei spun că aceste (divinităţi) sunt foarte apropiate între ele şi nimic nu se interpune între dânsele, fiind unite unele cu altele, şi raportul pe care Mintea îl are faţă de cel dintâi (Dumnezeu), acelaşi raport zic ei că îl are în chip asemănător şi al treilea (Dumnezeu), Sufletul, faţă de al doilea (Dumnezeu) Mintea ce se trage din Cel dintâi.

Însă noi vom cunoaşte că ei acceptă şi reprezentarea şi iamginea odraslei născute şi a Celuia ce dă naştere, Căci Platon scrie de asemenea aşa: „Toţi doresc pe Cel ce naşte şi Îl iubesc pe El, şi mai cu seamă când nu există deosebire, cel ce dă naştere se află în chip necesar în Cel născut. Întrucât el este separat doar prin faptul că este altul".

Ascultă deci (cititorule) cum spune Platon că Cel ce este născut trebuie neapărat să fie legat şi să existe împreună cu Acela Care i-a dat naştere, din pricină, că ei nu sunt depărtaţi, sau din pricina apropierii naturale (fireşti) şi prin faptul că între ei la mijloc nu există nimic, ci sunt deosebiţi prin fire, ci spune că o singură deosebire are Cel ce naşte faţă de

Acela ce este născut, anume faptul că Unul dă naştere, iar celălalt este născut.

Să-i amintim de asemenea şi pe Hermes, care la păgâni este de trei ori mai mare, cum se exprimă el cu privire la Dumnezeu şi Ziditorul tututor, cel foarte bun: „Ca un înţelept şi desăvârşit, El a stabilit ordinea şi dezordinea pentru cele gândite (cunoscute) numai cu mintea şi nu cu simţurile să fie superioare ca mai vechi şi mai bune, şi să aibă locul cel dintâi. Iar cele simţite (cunoscute prin organele de simţ) să fie cel de al doilea, inferioare primelor. Deci ceea ce este mai jos decât ce este gândit (cunoscut prin minte) şi decât ceea ce este mai cu greutate, are în sine Cuvântul ziditor. Iar cuvântul acesta are o fire a sa creatoare (ziditoare) fiind El născător (roditor) şi de viaţă făcător. Însă noi (creştinii) afirmăm cu tărie că Cuvântul lui Dumnezeu se află în toate cele ce se mişcă ca de viaţă făcător. Astfel am dat crezare preaînţeleptului Pavel, care a scris astfel: „Unul este Dumnezeu Cel ce e peste toate şi în toate" (Efeseni 4, 6). Căci în alt chip nu ar putea, acela care a fost adus să existe, şi cel care a fost pus în mişcare, din nefiinţă, să rămână în chip statornic în starea sa de bine, dacă nu s-ar face părtaş de Dumnezeu cel nestricăcios şi Cel care există cu adevărat.

Aşadar, (Hermes Trismagistul) ştie că Fiul are o fire (natură) creatoare (demiurgică), născătoare şi de viaţă făcătoare, şi că are altă fire Fiul şi deosebită faţă de toate acelea ce pot primi viaţă, întru Duhul Sfânt. Aşa precum spune odată însuşi Fiul: „Duhul (Sfânt) este acela ce e de viaţă făcător" (Ioan 20, 22), şi toată întărirea şi statornicirea temeinică celor zidite se săvârşeşte de la Tatăl, prin Fiul, în Duhul Sfânt. De aceea cântă în psalmi David prin Duhul cel

Sfânt: „Cerurile s-au întărit prin Cuvântul Domnului, şi toată puterea lor este prin Duhul gurii Sale" (Psalm 32, 6).

Iară noi creştinii obişnuim să privim cercetând cu subtilitate prin ochiul cel stăruitor al raţiunii noastre astfel de învăţături. Învăţaţii elinilor păgâni, în loc de Duhul Sfânt aduc pe al treilea (dumnezeu) Sufletul – precum spuneam, de către care se însufleţeşte tot ceea ce trăieşte, viaţa fiindu-le vârâtă lor, şi ei acordă Sufletului puterile şi lucrările Sfântului Duh. Şi scrie Platon aşa cu privire la suflet: „Aşa cugetă Sufletul care este primul dintre toate, ca el să facă toate vieţuitoarele (animalele), iar după ce le-a dat suflet, pe unele le hrăneşte pământul, pe altele marea, altele sunt în văzduh, altele sunt în cer stele dumnezeieşti. (Sufletul acesta) a dat frumuseţe soarelui, el a orânduit cerul acesta mare, el a aşezat toate în ordine, având el altă fire (natură) decât acelea pe care le mişcă şi le face să trăiască. Firea (Sufletului) aceasta este mai valoroasă decât a celorlalte, întrucât creaţiile sale sunt stricăcioase (coruptibile) şi lipsite de suflet ca să poată să dăruiască viaţă (altora). Sufletul însuşi este de-a pururi existent".

Dar precum spuneam eu Tatăl şi Dumnezeul lucrează cele cu privire la creaţie prin Fiul în Duhul (Sfânt) şi pune în mişcare prin existenţă cele ce nu au fost niciodată, şi El menţine bine pe cele ce există şi le-a statornicit şi orânduit lor ordinea aceasta cea prea bună, de asemenea şi armonia şi tot astfel de legi, conform, cărora există fiecare dintre ele. Astfel a aşezat soarele la începutul zilei şi luna la începutul nopţii. Este deci sigur şi lucru neîndoios că altă fire se află în toate cele ce sunt mişcate de către El, de către Dumnezeul acela ce nu a fost creat, este (propriu) al Său şi purcede din el, personal şi viu, care există de-a pururi, fiindcă El este al Aceluia ce este: şi El umple toate, El îmbrăţişează toate, că-

ci El este de o fiinţă cu Acela ce toate le umple şi nu poate fi împărţit (este indivizibil). Căci toate sunt pline de Dânsul. Pentru că este scris: „Duhul Domnului a umplut lumea". Apoi iarăşi Platon spune aşa cu privire la Sufletul lumii pe care îl numeşte astfel în loc de Duh Sfânt: „Firea şi puterea lui este (mai aparentă şi) mai evidentă, dacă cineva cugetă în ce fel înconjoară şi cuprinde cerul cu hotărârile Sale. Căci El s-a dat pe sine însuşi întregii acestei mărimi spaţiale, pe cât de mare este ea. Şi tot intervalul (de spaţiu) fie mare, fie mic îl însufleţeşte El, un corp fiind mişcat într-o parte şi altă parte, unul fiind în felul acesta, iar altele fiind în chip contrariu, altele în fine, altele dependente (legătură) de altele. Dar nu astfel este Sufletul. Nici nu face să vieţuiască amestecându-se printr-o parte a sa cu fiecare parte, ci pe toate le face să vieţuiască întru întreaga viaţă (a lor) şi El este prezent în toate părţile, fiind asemenea Tatălui care i-a dat naştere, potrivit faptului că este unul şi potrivit faptului că este întreg pretutindeni".

Dar oare în aceste cuvinte ale sale (Platon) nu ne arată nouă, şi încă în chip foarte limpede, lucrarea ziditoare şi de viaţă făcătoare a Sfântului Duh? Căci precum spuneam, El mişcă cele ce se mişcă şi menţine universul, dă suflet şi dă viaţă şi nu are fire decât a Tatălui sau a Fiului, ci este precum e Fiul în noi, conform identităţii firii (sau conform deofiinţimei). Oricine poate să afle şi să cunoască bine ceea ce spun eu şi din cele pe care Platon le-a crezut că se cuvine să le cugete şi să le grăiască. Căci el scrie aşa: „Admite, deci, vecinătatea aceasta a sufletului cu cele de sus ca un lucru mai dumnezeiesc decât acest fapt dumnezeiesc, din care şi după care se trage sufletul. Cu toate că expunerea noastră a arătat că Sufletul este ca un singur (şi unic) lucru, el este un chip (o imagine) a minţii, precum este cuvântul în pro-

nunţarea cuvântului ce este în suflet (imaginea verbală a unui cuvânt). Astfel este cuvânt al minţii şi întreaga lucrare care produce viaţă în ipostaza altuia. De pildă una este căldura focului şi alta este căldura pe care o transmite (altora)."

Iată că şi în aceste cuvinte Platon spune că Sufletul este chip şi imagine a Minţii, şi socoteşte că este bine să îl asemuiască şi să îl compare cu cuvântul care prin pronunţare iese din mintea (noastră) precum iese căldura care este emisă din foc. Însă şi ei (învăţaţii păgâni) se folosesc de foarte subtile comparaţii, căci nu este cu putinţă să grăiască în altfel cele cu privire la Dumnezeu, căci El este deasupra cuvântului exprimat de noi şi depăşeşte trecând dincolo de orice minte (raţiune).

Însă trebuie să ne întoarcem înapoi cu expunerea noastră către cele grăite la început, întrucât am făcut o digresiune destul de bună. (Expunerea noastră) nu a înlăturat faptul că Fiul este Dumnezeu după fire şi că a fost numit un singur Dumnezeu de către Scripturile cele insuflate de Dumnezeu. Ci (expunerea noastră) s-a luptat mai mult împotriva acelora ce propovăduiesc rătăcirea închinării la mulţi dumnezei. Căci Scriptura nu ne îngăduie să ne îndepărtăm de la Dumnezeu cel după fire şi care există cu adevărat, şi să ne închinăm făpturii zidite şi să plecăm departe de calea care este dreaptă şi care duce la adevăr" (Iov 9, 8), trebuie ca să se ştie şi să cunoască omul iubitor de învăţătură pe Acela care a întins cerul şi a întărit pământul. Căci aşa precum am spus eu mai înainte: „Cuvântul Domnului" (Psalm 32, 6) şi El însuşi a spus: „A pus temelii pământului pe trăinicia Sa" după glasul Psalmistului (Psalm 103, 5).

IULIAN

Dar zice Iulian că după voi creştinii, Cuvântul este Dumnezeu din Dumnezeu şi se trage din fiinţa Tatălui în

chip firesc; de ce atunci ziceţi voi că Fecioara este născătoare de Dumnezeu? Cum ar fi putut ea să nască pe Dumnezeu, dacă era om ca noi, mai ales că Dumnezeu însuşi a spus: „Eu sunt şi nu este afară de Mine alt Mântuitor" (Deuteronom 32, 39).

CHIRIL

Trebuie acuma ca noi pe scurt – pe cât ne stă în putere – să cercetăm mobilul şi felul cu privire la întruparea în om Cel unui născut.

După ce noi am vârât în urechile şi în auzul elinilor păgâni taina, sau mai bine zis strălucirea tainei lui Hristos, ne vom îndepărta de dovedirea lucrurilor care sunt destul de inexprimabile şi vom discuta cu ei puţine chestiuni adunând argumentele potrivite, Sfânta Scriptură ajutându-ne la această (îndatorire). Eu socot că trebuie, şi acest lucru e foarte înţelept, să explicăm mai înainte pricinile pentru care spunem noi că a fost neapărat de trebuinţă să se săvârşească taina întrupării în om.

Aşadar, după ce au fost aduse la existenţă pământul şi cerul împreună cu toate ce se află în ele, a fost plăsmuit din pământ trupul omenesc, primind suflet prin puterea cea negrăită şi foarte asemănătoare lui Dumnezeu. Căci el a fost făcut după chipul Ziditorului său. Dar nimeni nu s-ar îndoi că întrucât omul este o lucrare a lui Dumnezeu celui bun, a fost adus la existenţă nu pentru săvârşirea celor mai ruşinoase fapte, ci pentru facerea tuturor faptelor vrednice de laudă. Şi omul a fost făcut de sine stătător şi liber, cu deplină putere încotro ar voi el să fie spre bine, fie spre rău. După aceea a primit de la Dumnezeu o poruncă, care era un exerciţiu pentru ascultarea şi îndeplinirea stăruitoare a virtuţii, să nu mănânce din pomul aşezat în mijlocul raiului, însă omul a fost leneş şi uşor de atras şi de momit. Căci s-a

dovedit că nu a păzit porunca ce o primise, şi fiind biruit de o plăcere atât de scurtă, s-a arătat că pătimeşte de lipsa de putere pentru înfrânare. Şi pe deasupra năzuia să fie şi Dumnezeu – căci îl înşelase spunându-i aceasta Satana – astfel că a fost neblestemat întrucât a călcat în chip nedrept legea lui Dumnezeu, şi a cugetat cele ce sunt mai presus de firea sa. Apoi a fost osândit la moarte şi nu a fost arătat şi dovedit cine era după firea sa, cu toate că nu a fost zidit ca să se supună legăturilor morţii şi să fie prins de ea, ci ca să se biruiască în chip supranatural acest rău (al morţii). Căci nimic nu era cu neputinţă, nimic absolut, şi nu ar fi fost greu pentru om să arate că este mai puternic decât stricăciunile putreziciunii şi decât fiinţa trimisă de puterea stricăciunii în ceea ce priveşte temeiurile (raţiunile) naturii ei, şi astfel să se păstreze în viaţa cea veşnică. Pentru că Dumnezeu este acela care în felul cutare, de pildă, sau cutare, ori nu sunt aşa, după cum i-a plăcut şi a socotit doar El singur. Nimic nu este cu putinţă şi irealizabil pentru El. Aşadar, fiind dovedit cel dintâi (om) adică Adam, de învinuirea de neascultare şi fiind el în chip neaşteptat prins de laţurile şi mrejele morţii, a căzut, de asemenea, sub puterea păcatului din pricina uneltirii nelegiuite a balaurului celui spurcat şi începător al răului, adică a lui Satana, căci întru totul Satana era acela care i-a aşezat lui Adam cursa. Iar răul a fost hărăzit întregului neam omenesc prin Adam, întrucât moartea a împărţit până la Moise, adică până la Moise, adică până în vremurile cele vechi.

Însă Ziditorul ne-a acordat nouă care am fost nedreptăţiţi şi vătămaţi de Satana ajutorul Său, şi s-a milostivit de noi cei, ce am pătimit rău. Pentru că trebuia şi se cuvenea ca fiind El Dumnezeu să apere pe cei ce piereau, şi să facă neputincioasă pizma şi invidia diavolului, dar trebuia, de asemenea,

să clădească din nou spre a-l face nestricăcios pe omul de pe pământ, să-l facă să fie dincolo şi mai tare decât patimile, luând iertare pentru păcatele făcute mai înainte şi astfel să-l arate pe el păstrător al tuturor faptelor bune şi a toată virtutea. „Căci nu era cine să facă fapte bune, nu era nici unul", după glăsuirea cântăreţului din psalmi.

Dar mulţimea elinilor păgâni neascultând deloc pe Ziditorul şi nimerind să afle pe Dumnezeul Cel prin fire, fiind întorşi şi îndepărtaţi în chip nesocotit de la adevăr, au mers spre a se închina către aceia care nu erau câtuşi de puţin dumnezei, şi au vieţuit un trai vrednic de dobitoace şi iubitori de plăcere. Iar iudeii fiind încărcaţi şi îngâmfaţi cu legea (veche) care osândea, şi după aceea dispreţuind ei nu puţin porunca (dată lor) prin Moise, s-au aflat vinovaţi de pedepsele pentru călcarea legii şi nu au fost câtuşi de puţin mai tari decât păcătuirea. Aşadar, toţi oamenii de pe pământ erau cuprinşi de cele mai mari nenorociri, iar Moise a recunoscut şi mărturisit în chip deschis că el nu este îndestul pentru mântuirea lor, încât spune: „Mă rog Doamne, alege pe un alt om puternic ca să-l trimiţi pe el" (Ieşirea 4,1 3). Pe de altă parte chiar sfinţii prooroci au tăgăduit că pot face aceasta, căci şi dumnezeiescul David a strigat: „Cel ce stai pe Heruvimi, arată-Te, scoală puterea ta, şi vino spre cine va crede auzul nostru?" (Psalm 79, 3). Iar Isaia a spus iarăşi: „Doamne cine va crede auzul nostru?" (Isaia 53, 1). Ieremia, de asemenea, mirându-se că scopul şi ţinta propovăduirilor sale nu a fost conform nădejdii sale şi nu a ieşit fără obstacol, întrucât nimeni nu s-a pocăit, a strigat: „Vai mie, maica mea, de ce m-ai născut pe mine bărbat ca să judec şi să fiu judecat în tot pământul (ţării)? Nici nu am fost de folos şi nici vreunul nu mi-a fost de folos" (Ieremia 15, 10).

Ce trebuie deci să facă Ziditorul tuturor? Să îngăduie demonilor acelora necuraţi să stăpânească pe oamenii de pe pământ? Să lase ca pizma diavolului să biruiască voinţa sa? Să nu salveze pe aceia ce erau în primejdie? Să nu întindă mâna Sa mântuitoare acelora ce zăceau jos? Să nu întoarcă către faptele bune pe aceia ce erau cuprinşi şi afundaţi în relele cele mai mari? Nu trebuia oare să lumineze minţile ce se aflau în întuneric? Nu trebuia să întoarcă înapoi pe cei rătăciţi? Atunci cum mai era bun El, dacă putând să facă aceasta uşor şi fără de greutate, nu ne-a învrednicit şi pe noi de nici un cuvânt? Pentru care pricină oare a adus El la existenţă şi la viaţă la început, dacă nu s-ar fi milostivit de aceia care pătimeau cele ce nu erau nădăjduite de ei şi care sufereau rău? Aşadar, nici un sfânt (pe pământ) nu se afla pentru a veni în ajutorul oamenilor de pe pământ, care se rugau pentru aceasta. Căci aparţinea lui Dumnezeu singur puterea de a zdruncina stăpânirea greu de combătut a morţii şi de a slobozi pedeapsa şi de a scăpa de păcate, de a face strălucitoare inimile, de a îmblânzi fiara cea neîmblânzită, de a slăbi neamul cel spurcat al demonilor şi de a aşeza pe omul care alunecase, pe căile vieţii celei fericite şi virtuoase. De aceea Tatăl a trimis în chip folositor pe Fiul Său din cer, pe Care L-a îmbrăcat şi în chip de om pentru ca petrecând El cu noi în viaţă de om, să ne facă pe noi nespus de fericiţi şi deveniţi oameni departe şi dincolo de orice răutate. Întrucât El este neschimbător şi imuabil după fire ca un Dumnezeu, Cuvântul cel viu şi personificat al Tatălui, şi şi-a făurit şi plăsmuit din firea Sa trupul cel unit cu El, trup pe care l-a primit de la noi, dar nu l-a făcut de la un vis sau de la un om al plăcerii, ci L-a făcut din Sfânta Fecioară în mod cu totul nou şi neobişnuit şi dincolo şi mai presus de legile naturii lucrurilor. Trebuia şi se cuvenea ca (odrăsluirea şi) naşterea

Sa să fie de aşa fel, vreau să spun naşterea Sa după trup şi din femeie, încât venirea şi arătarea Sa în lume să aibă însuşirile cuvenite lui Dumnezeu. Precum spuneam, nimic nu este greu de săvârşit Aceluia care pe toate le stăpâneşte. Iar a nu crede aceasta, nu este un lucru lipsit de pedeapsă şi de vătămare pentru aceia cărora le spune El că va înfăptui, chiar dacă s-ar părea cuiva că fapta aceasta nu merge direct la ceea ce este potrivit şi la ceea ce trebuie. Căci aceasta este minunea. Aşadar, chiar dacă puţinătatea minţii din noi uneori ar fi biruită de mărimea cea nespusă a faptelor săvârşite de Dânsul, nu trebuie să se ducă necinstire Firii celei negrăite şi mai presus de natura omului, atribuindu-i noi lipsa de putere. Ci mai curând se cuvine şi să împlinească cel pe care se spune (că le face) şi i se cuvine să fie cinstită şi onorată de noi prin aprobările noastre nediscutate.

Sau poate că nu este deloc lucru absurd să nu credem noi că (Dumnezeu) este Ziditorul tuturor? Dar cine este oare dintre noi care poate să arate şi să înţeleagă în ce fel cerul acesta negrăit de mare s-a ridicat şi s-a arătat? Şi cerul în ce fel? Şi luna şi celelalte (astre)?

Aşadar, luând El de la Prea Sfânta Fecioară, trupul acesta preacurat, care a fost însufleţit de un suflet raţional, a venit şi a sosit ca om, dar fără ca să piară starea de Dumnezeu şi fără ca să lepede El vrednicia (demnitatea) superiorităţii Sale. Căci El este, precum spuneam eu Acela ce nu cunoaşte schimbarea. Aşa precum spune şi Platon: „Că a căutat să capete El fiind îndestulat? Unde a vrut să se mute El având toate la El? Dar El nu caută nici creştere, fiind perfecţiune. De aceea, cele ce sunt la El toate sunt perfecte, ca să fie întru totul perfect, neavând nimica care să nu fie în felul acesta (perfect). El nu are nimic în sine care să nu fie raţional. Dar El înţelege fără să caute (să înţeleagă) ca unul

care are înţelegerea. Iar fericirea Sa nu este dobândită posterior, ci este în toată eternitatea existentă".

Aşadar, S-a întrupat în om Cuvântul cel unul născut al lui Dumnezeu, dar nu a încetat să fie Dumnezeu. Felul şi chipul iconomiei (planul lui Dumnezeu) celei cu trupul este minunat şi mai presus de minte. Şi taina aceasta mare cu adevărat şi sfinţită nu este de curând apărută, nu este nouă şi nu a fost născocită dintr-o părere iscoditoare, ci taina aceasta este foarte veche şi înainte de întemeierea lumii şi se află în Dumnezeu după preştiinţa Sa ceea ce putem noi să vedem prin Scriptura cea insuflată de Dumnezeu. Căci nu putem noi spune că mintea lui Dumnezeu cea pură nu a cunoscut-o: „În care se găsesc ascunse toate comorile înţelepciunii şi cunoştinţei" (Coloseni 2, 3), după cum este scris, adică nu putem spune că nu a cunoscut că neamul omenesc va fi sub osândă şi sub blestem după ce a alunecat în păcat, şi că avea să fie supus morţii şi stricăciunii, însă că nu va purta această vătămare asupra sa în chip neschimbat şi de-a pururi, fără de sfârşit. Ci neamul omenesc avea să se dezbrace de păcat şi totodată de moarte, în Hristos prin credinţă, şi se va întoarce înapoi la starea sa de la început şi se va înapoia la o viaţă curată şi lipsită de întinare. Şi noi spunem că a fost odată, înaintea altora, cunoaşterea acestei taine de către Avraam. Căci însuşi Fiul a glăsuit grăind către mulţimile iudeilor: „Avraam tatăl vostru, s-ar fi bucurat, ca să vadă ziua aceasta a Mea, şi a văzut-o şi s-a veselit" (Ioan 8, 56). Iară aceia care s-au născut din el, adică Isaac şi Iacob, şi cei de după ei până la preaînţeleptul Moise, au aflat sensul tainei în chip de ghicitură de mai multe ori şi în mai multe feluri.

Această taină a fost figurată în chip alegoric mai înainte de Moise, atunci când a poruncit El în Egipt celor ce se

trăgeau din sângele lui Izrael să jertfească mielul ca un simbol al lui Hristos şi să ungă cu sângele lui, convingându-i pe ei doar prin umbra (tainei) să tulbure pe îngerul nimicitor (al morţii), lucru care s-a îndeplinit. Căci ei au fost izbăviţi iar Moise i-a făcut să biruiască nimicirea şi putreziciunea obligatorie. Dar, de asemenea, este un simbol subtil al adevărului şi fiul lui Navi, Iisus, care are acelaşi nume cu Iisus cel adevărat. Căci el a făcut să treacă peste râul Iordanului pe fiii lui Izrael, şi i-a tăiat împrejur cu cuţite de piatră şi i-a dus înlăuntru pământului făgăduinţei. Vei vedea, cititorule, după acest (Iisus fiul lui Navi) şi pe Samuil cel preapriceput şi preabun în profeţiile sale că jertfeşte un miel şi îl sfinţeşte întru miros de bună mireasma lui Dumnezeu şi că a vărsat apă peste jertfele sale. Apoi, atunci când războaiele ameninţă să vină şi când o oştire nenumărată de vrăjmaşi de alt neam au pustiit Iudeea, el i-a biruit fără luptă şi bătălii şi i-a izbăvit pe aceia care erau în primejdii. Întrucât taina lui Hristos este izbăvitoare pentru acei care cred în El. Şi toată ceata cealaltă a sfinţilor prooroci a strigat mai dinainte despre ea, de asemenea şi dumnezeiescul David atunci când Dumnezeu i-a făgăduit şi i-a spus: „Din rodul pântecului tău voi aşeza pe tronul tău" (Psalm 131, 11). Întrucât David, fiind încredinţat foarte tare că se va îndeplini făgăduiala făcută lui, a vestit în jurul său felul şi modul întrupării în om, spunând anume: „Dumnezeul arătat vădit va veni şi nu se va tăinui venirea Lui (Psalm 44, 7) şi de asemenea: „Tronul Tău, Dumnezeule, este în veşnicia veşniciilor, toiagul dreptăţii este toiagul împărtăşirii Tale. Ai îndrăgit dreptatea şi ai urât nedreptatea. De aceea Te-a uns pe Tine Dumnezeul Tău cu untdelemnul bucuriei înaintea celora ce au fost părtaşi ai Tăi" (Psalm 44, 8).

Vezi că Dumnezeu este uns cu untdelemn de către Dumnezeu, dar cum spuneam noi că s-a săvârşit aceasta? Când S-a făcut El om, rămânând însă ceea ce era mai înainte, atunci a fost uns (miruit) pentru trimiterea Sa (în lume) în felul nostru, omeneşte, de către Dumnezeu." Căci El S-a făcut arhiereu şi apostol al mântuirii (credinţei) noastre" (Evrei 3, 1), după cum este scris. Însă El este de-a pururi şi în cer şi în această lume, şi nu este nici un loc care să fie gol şi lipsit de El. Căci El umple toate cu firea Dumnezeirii Sale. Şi a ajuns la noi în chip nevăzut, Cel nevăzut, atunci când S-a îmbrăcat cu chipul (forma) noastră. Însă iarăşi David ne va încunoştiinţa că El va avea să stăpânească lumea de sub cer şi că întreg neamul omenesc va fi supus sceptrului Său, întrucât David grăieşte către El: „Toate neamurile (străine) pe care le-ai făcut Tu, vor veni şi se vor închina înaintea Ta, Doamne" (Psalm 84, 8). Şi spune (David) iarăşi : „Să ţi se închine ţie toţi împăraţii pământului, toate neamurile îţi vor sluji ţie" (Psalm 71, 11). Şi zice de asemenea (acelaşi David): „Toate neamurile bateţi din palme, slăviţi pe Dumnezeu cu glas de bucurie, căci Domnul cel preaînalt este înfricoşător, este împărat mare peste tot pământul" (Psalm 46, 2-3).

Vezi (cititorule) cum Îl numeşte David pe Dumnezeu: Domn preaînalt şi împărat care S-a arătat în trup. Iar acela care s-a născut din David, fiul lui, Solomon a cunoscut prea bine făgăduiala dată de către Dumnezeu, şi spune aşa înălţând rugi fierbinţi către Dumnezeu: „Şi acuma, Doamne, Dumnezeul lui Izrael, să fii credincios cuvântului Tău către David tatăl meu, căci cu adevărat va locui Dumnezeu cu oamenii pe pământ"(II Paralipomena 6, 17-18). Acest lucru îl arată în chip acoperit şi Baruch, spunând: „Acesta este Dumnezeul nostru şi nimeni altul nu este asemenea Lui. El

a născocit toată calea ştiinţei şi a dat-o lui Iacob, sluga Sa şi lui Izrael cel iubit de dânsul. Şi după aceasta, pe pământ S-a arătat şi a petrecut împreună cu oamenii" (Baruch 3, 36-37). Iată că şi acesta spune în chip foarte limpede că Dumnezeu S-a arătat pe pământ şi a petrecut împreună cu oamenii, cu aceia ce se aflau pe pământ. Iar Isaia a binevestit mai dinainte naşterea Sa cea minunată după trup, spunând: „Iată, fecioară în pântece va lua şi va naşte fiu, şi vor numi numele lui Emanuel, adică cu noi este Dumnezeu" (Isaia 7, 14). Şi Isaia a spus iarăşi: „întăriţi-vă voi mâini slabe şi slăbănoage prindeţi putere. Voi cei slabi la inimă şi cuget. Cu judecată răsplăteşte şi va răsplăti, El va veni şi ne va mântui" (Isaia 35, 3-4). Iar Isaia a mai spus de asemenea: „Atunci se vor deschide ochii orbilor şi urechile celor surzi vor auzi. Atunci cel şchiop va sări ca cerbul şi uşoară va fi limba celor care sunt bâlbâiţi" (Isaia 35, 5-6). Şi Isaia a mai zis: „Un glas a strigat în pustiu. Pregătiţi căile Domnului, faceţi drepte căile Dumnezeului Nostru" (Isaia 40, 3), misiune pe care a împlinit-o dumnezeiescul Ioan Botezătorul. Căci întrebându-l pe el iudeii cine era, şi pentru cine a fost trimis el, a arătat limpede şi vădit spunând aşa: „Eu sunt glasul care strig în pustiu: pregătiţi căile Domnului" (Matei 3, 3). Apoi el a adus la cunoştinţă că atunci când Cel unul născut avea să se întrupeze în om şi chemarea neamurilor (păgâne avea) să se săvârşească a spus: „Neamuri străine care nu (Te) cunosc Te vor chema pe Tine şi popoare care nu Te ştiu vor alerga la Tine" (Isaia 55, 5). Iar altul dintre sfinţii prooroci a spus: „Bucură-te şi veseleşte-te fiică a Sionului, căci iată Eu vin şi Mă voi sălăşlui în mijlocul tău, zice Domnul. Şi vor fugi multe neamuri străine la Domnul în ziua aceea, şi Îi vor fi drept popor al Său" (Zaharia 2, 14-15). Şi însuşi Dumnezeul tuturor

spune odată către sfinţii prooroci: „Bucură-te fiică a Sionului căci, iată împăratul tău vine drept şi mântuitor, smerit şi călare pe asin, pe mânzul asinei" (Zaharia 9, 9), căci în felul acesta s-a urcat intrând în Ierusalim Hristos, stând călare deasupra mânzului. Iar Daniel acela preaînţeleptul a spus: „Şi am văzut eu în vedenia de noapte şi iată pe norii cerului venea cineva ca Fiul Domnului şi a ajuns până la cel bătrân de zile şi S-a dus înaintea Lui şi Lui i s-a dat stăpânirea, cinstea şi împărăţia. Şi toate limbile şi toate seminţiile îi slujeau Lui" (Daniel 7, 13, 14).

Precum am spus, aş fi putut aduna şi alte numeroase grăiri ale oamenilor celor sfinţi, căci este plină de asemenea spuse Scriptura cea insuflată de Dumnezeu, dacă nu aş pricepe că cele ce sunt peste măsură se fac împovărătoare. Socot că şi cele acum spuse vor fi îndeajuns pentru aceia care îndrăgesc contemplarea adevărului.

Însă noi vom cunoaşte şi afla în cele ce urmează că unii dintre filosofii elinilor păgâni, care au fost vestiţi şi însemnaţi, având o învăţătură (părere) vrednică de râvnă, au admirat şi ei taina (lui Hristos). Într-adevăr, Amelios platonicianul, care era în floarea vârstei şi a creaţiei sale, odată cu Platon şi Gentilianus din Roma, căci aşa spunea Porphyrius cu privire la ei, se spune că a scris aşa: „Şi acesta desigur era Cuvântul prin care de-a pururi cele ce sunt s-au făcut, precum socoteşte şi Heraclit, de asemenea şi Barbaras că anume Dumnezeu este în orânduirea şi demnitatea de la început, prin care toate îndeobşte s-au făcut, în care se află ceea ce s-a făcut viu şi ceea ce este viaţă şi ceea ce există în firea lucrurilor. Apoi El ajunge în trupuri şi îmbrăcându-se cu carne, se arată în chip de om, după ce a demonstrat atunci mărimea firii Sale. Şi fără de greutate El iarăşi din nou S-a făcut Dumnezeu, desfăcându-Se (de trup) şi a fost

Dumnezeu, precum era El înainte de (coborârea) sa în trup şi de coborârea Sa în om".

Eu cred că Amelios numeşte Barbaras (barbar) pe dumnezeiescul Ioan, poate din pricina diversităţii şi a deosebirii limbii. Căci Ioan era evreu născut din evrei şi nu era din ţara elinilor (păgâni) şi din timpul lor.

Totuşi (Amelios) a cunoscut că, Cuvântul s-a întrupat în om, şi el recunoaşte aceasta şi nu leapădă şi nu aruncă cuvântul propovăduirii celei dumnezeieşti.

Însă taina lui Hristos a fost proorocită mai dinainte şi mulţime mare de sfinţi au făcut pomenire de ea deşi n-au trăit în aceeaşi vreme. Şi întrucât aceste lucruri anunţate de glasurile tuturor s-au potrivit şi au fost de acord între ele, iar apoi faptele au dovedit cele vestite, era de neînchipuit – pe cât socot eu – ca unii bărbaţi să nu vrea să creadă şi să se împotrivească faptelor adevărate, întrucât chiar pentru învăţaţii elinilor păgâni lucrul acesta părea cu neputinţă să nu fie crezut. Căci într-adevăr Platon spune cu privire la Dumnezeii săi: „Este un lucru care depăşeşte puterile noastre omeneşti, să grăim despre ceilalţi demoni (zeităţi) sau să cunoaştem facerea lor. Trebuie însă să credem pe aceia care au grăit mai înainte şi care erau odrasle zeilor – precum spuneau ei – căci ei au cunoscut pe strămoşii lor. Este cu neputinţă deci să nu dăm crezare copiilor zeilor, cu toate că ei grăiesc fără dovezi potrivite şi neapărat de trebuinţă. Dar trebuie să le dăm crezare urmând legii ca unii care vestesc lucruri proprii persoanei lor.

Aşadar, preanobili bărbaţi, cum admiraţi voi pe Ariston, cu toate că fără dovezi potrivite şi neapărat de trebuinţă, spune că se cuvine să încununăm cu credinţa noastră pe odraslele zeilor care vestesc cele cu privire la zei? În acelaşi timp, voi acuzaţi şi învinuiţi glasurile sfinţilor prooroci şi

spuneţi că sunt mincinoase cuvintele venite prin Duhul cel Sfânt. Cu toate acestea, în nici un chip nu urmează să se acorde încredere şi crezământ odraslelor (descendenţilor) dumnezeilor cu nume mincinos, căci aceştia nu au făcut nici o minune. Dar frumuseţea vieţii celei virtuoase a sfinţilor prooroci şi de asemenea şi strălucirea apropierii lor de Dumnezeu a adus mărturie, apoi, faptul că ei au avut dăruirea nemăsurat de mare a puterii lui Dumnezeu, fiind ei săvârşitorii şi împlinitorii a unor fapte mai presus şi dincolo de puterile noastre.

Dar poate vor întreba potrivnicii noştri (învăţăţii elini): Pentru care pricină (Cuvântul) s-a întrupat în om şi a acceptat trupul şi murdăria din noi, cu toate că avea putinţa şi foarte uşor – dacă era Dumnezeu adevărat, precum afirmaţi voi creştinii – să se facă doar un semn şi printr-o putere negrăită să schimbe inimile oamenilor de pe pământ, ca să vrea şi să cugete cele ce erau plăcute Lui şi să vieţuiască: cu dragoste faţă de Dumnezeu?

Eu, la această întrebare, răspund următoarele: Afirmăm noi că mintea cea dumnezeiască şi pură nu şi-a atins ţinta Sa şi a mers în afară şi alături de bine şi nu a mers drept la cele cuvenite? Oare suntem noi mai tari în înţelegere şi pricepere decât înţelepciunea întreagă? Oare se va lua la întrecere lumânarea cu soarele? Oare o singură picătură de apă va fi la fel de mare şi se va compara cu întreaga întindere vastă a mării?

Şi oare nu va admira orice om pe dumnezeiescul prooroc Isaia, care a grăit în chip limpede şi cu dreaptă cugetare: „Cine a măsurat cu mâna sa apele sau cerul cu palma, ori întreg pământul cu pumnul său? Cine a aşezat munţii în cântar şi cine a cântărit în balanţă văile? Cine a cunoscut cugetul Domnului? (Isaia 40, 12-13). Căci aşa

cum este un lucru dintre cele mai cu neputinţă să măsori cu palma cerul şi tot pământul cu pumnul şi să aşezi munţii şi văile pe cântar, tot astfel este cu neputinţă pentru orice om şi chiar pentru toate fiinţele raţionale să cunoască şi să măsoare Mintea cea preaînălţată şi mai presus de fire a lui Dumnezeu. Iar dacă este cineva care să cuteze să spună că poate să vadă şi să observe mai bine decât întreaga înţelepciune care este Dumnezeu, pe acela să-l pedepsească Dumnezeu; însă să se ştie că acel om este nebun, ori ieşit din minţi. Căci acest lucru este nebunie şi astfel de cuvinte sunt ale unui bărbat ieşit din minţi şi care este smintit. Oricum toţi trebuie să fim de acord că pe atâta este mai mică şi inferioară mintea omenească decât întreaga Înţelepciune, pe cât mintea omului este inferioară Înţelepciunii (lui Dumnezeu) şi prin firea sa însăşi (dacă este astfel), atunci cum să nu fie un lucru înţelept ca să acordăm lui Dumnezeu singur ceea ce i se cuvine doar Lui? Căci (Dumnezeirea) nu ar putea face vreun lucru care n-ar fi trebuit să fie aşa şi numai aşa, precum a fost făcut.

Şi apoi conform altui argument trebuie – socot eu – să ştim şi următoarele şi să le arătăm: toată făptura zidită, cuvântătoare (raţională) şi inteligentă ce se află în ceruri, are voinţa liberă şi de sine stătătoare către orice faptă liberă pe care să nu i-o impună nimeni din afară. Căci numai astfel şi în acest fel ar fi cu putinţă să fie răsplătiţi oamenii buni cu laude şi cu cinstiri – pe bună dreptate – şi numai în acest fel cei răi ar putea fi blamaţi şi criticaţi.

Aşadar, pentru ca şi noi înşine să înaintăm către toate faptele cele bune cu voia noastră, Dumnezeu a lăsat ca omul să-şi petreacă viaţa pe pământ nesilită de nimeni. Şi aşa a fost de la început, căci omul ţinea strânse frâiele cugetării sale şi se îndrepta spre tendinţe libere şi spontane

în amândouă părţile, adică spre bine şi spre ceea ce nu era bine.

Acum, dacă omul folosindu-se de o putere şi lucrare negrăită şi vrednică doar de Dumnezeu şi dacă Dumnezeu ar schimba mintea fiecărui om îndreptând-o către facerile de fapte bune şi dacă nu i-ar aşeza lui binele fără de voia lui şi cu neputinţă de evitat, atunci fapta lui nu ar fi o faptă vrednică de laude, ci ar fi o faptă mai curând a silei, a necesităţii şi a unei silnicii nevoite de el. Dar atunci cum vom scăpa noi pe Ziditor de blamare şi de învinuire, El care a lăsat şi a îngăduit la început omului să fie condus de aplecările voinţei sale proprii şi l-a înjugat şi l-a legat pe om după aceasta de întoarcerile acestea neapărat obligatorii (spre bine sau spre rău), El care l-a ţintuit pe om ca de nişte asupriri silnice de nescăpat din ele, de aceea ce trebuie să calce şi să treacă peste ceea ce era plăcut Lui, Ziditorului? Dacă era mai bine ca omul să fie aşa, de ce n-a făcut în felul acesta de la început? Şi de ce cugetând mai târziu (Ziditorul) l-a adus pe om şi l-a mutat în chip lipsit de libertate, oarecum în chip silit, spre a-l face pe om să fie credincios? Dar oare este potrivit lucru ca noi să învinuim hotărârea aceasta a lui Dumnezeu cea negrăită, ca una care nu a orânduit bine cele ce ne privesc pe noi şi că ea a fost adusă (să cugete) oarecum cele ce erau bune şi lipsite de critică? Înlătură (cititorule) din mintea ta această sminteală! Căci este un lucru cucernic să nu şovăim a respinge aceste aprecieri. Se cuvine deci, ca nesiliţi, ci mai curând de bunăvoie şi prin persuasiune, cei ce au dispreţuit studiile sfinte şi aceia care oarecum au stat împotriva lui Dumnezeu, să devină ascultători.

Prin urmare, Cuvântul unul născut al lui Dumnezeu a venit ca om în chip minunat şi mai presus de mintea omenească şi a strălucit înaintea oamenilor cei de pe pământ şi

i-a convins prin semne şi minuni mai presus de firea omenească şi de puterea ei, să priceapă şi să cugete că El este Dumnezeu, venind în chip foarte folositor nouă, având înfăţişarea noastră omenească, precum spuneam.

Iar pe de altă parte, arătând tâlcuirile cele mai presus de lege ale adevăratei vieţi virtuoase şi aşezând reguli dincolo şi peste subtilităţile şi argumentele iudaice, a făcut să strălucească în inimile celor ce au crezut cunoaşterea cu privire la adevărata ştiinţă despre Dumnezeu, întrucât El Însuşi este adevărul, El odrasla adevărată şi legitimă a lui Dumnezeu e Tatăl.

Acum dacă noi am spune că El S-a făcut Dumnezeu fiind un om obişnuit şi comun, şi dacă am adăuga Sfintei şi de o fiinţă Treime pe un alt Dumnezeu, aceasta n-ar fi făcut altceva decât închinarea la oameni (anthropolatrie). Numai că Sfintele şi de Dumnezeu insuflatele Scripturi propovăduiesc şi vestesc, că el este cu adevărat Fiul lui Dumnezeu prin firea Sa, că este Cuvântul care a strălucit din fiinţa lui Dumnezeu şi Tatăl, că este Ziditorul şi Făcătorul tuturor, a celor văzute şi a celor nevăzute, a celor percepute cu simţurile şi a celor cunoscute cu mintea, şi că a luat asemănarea cu noi în chip negrăit şi mai presus de minte. Dacă deci Scripturile cele Sfinte spun că El a rămas şi după aceasta Dumnezeu (întrucât conform firii Sale EL este neschimbător), atunci ce se arată în învăţăturile noastre (ale creştinilor) că ar fi cu neputinţă de crezut, blamabil (criticabil) ori imposibil?

Dar, spun (învăţaţii elini) că trupul omenesc este mic şi plin de întinare. Este adevărat aceasta şi eu nu voi tăgădui. Numai că tu (cititorule) ar trebui să iei în considerare următoarele: El a fost cu adevărat întru asemănarea omului – după cum este scris – şi întru înfăţişarea şi în chipul stărilor

noastre omeneşti. Noi însă afirmăm că nu a încetat să existe nespaţialitatea Sa (infinitatea Sa) şi spunem că El a fost cuprins de măsura cea mică a corpului (omenesc). Fiindcă este un lucru cu totul fără de minte şi nesocotit, să spui ceva de acest fel cu privire la Dumnezeul Cel prin fire şi adevărat. Căci El este un singur şi unic Fiu şi întru totul dincolo şi mai presus de orice închipuire trupească şi El este tot şi întreg prin participarea (părtăşirea) în toate şi pretutindeni şi în fiecare, nefiind împărţit (divizat) nici tăiat, ci este prin firea Sa în afară de toate şi este în toate Dumnezeu. În acel trup preasfânt şi preacurat a locuit plinătatea trupului Său propriu, dar în această fire fiind, El totuşi umplea universul. Aşa precum raza soarelui loveşte mlaştinile sau alte necurăţenii nu are totuşi nici o vătămare, tot astfel şi Firea cea pură şi neamestecată chiar dacă urmează şi se află în timpurile de pe pământ, ea le aduce folos lor şi nu plămădeşte în ea nimic din cele care pot să vateme.

Însă socot că mai trebuie să adaug şi următoarele: trupurile noastre sunt bântuite de patimi şi cad cu uşurinţă în iubirea de plăcere şi în dumnezeiescul trup al lui Hristos nu s-a petrecut o astfel de mişcare, dar au pierit şi s-au îndepărtat toate patimile şi cele mai tari şi, întrucât era trupul Cuvântului care locuia în el şi era unit cu el, s-a îmbogăţit cu sfinţenie căci era un templu sfânt al Celui care sfinţea de asemenea şi pe întreaga făptură zidită.

Eu mă mir însă mult că feciorii elinilor păgâni admiră mult învăţăturile şi cuvintele lui Porphyrius şi ale lui Iulian, însă îşi râd de învăţăturile creştinilor, cu toate că în aceste învăţături ale creştinilor se naşte adevărul asupra tuturor lucrurilor. Noi creştinii, precum am spus şi mai înainte, credem că Cuvântul Cel Unul Născut al lui Dumnezeu s-a întrupat în om, pentru a mântui făptura zidită sub cer.

Porphirius însă, afirmă, că există un neam oarecare al zeilor şi spune că zeii se prefac uneori în anumite timpuri în oameni, ca şi cum s-ar distra şi s-ar amuza de viaţa noastră omenească. Căci Iulian scrie cu privire la Asclepios, deşi nu ştiu ce cugetă el: „Puţin încă şi era să uit darul cel mare al lui Helios (Soarele sau Apollo) şi al lui Jupiter. Însă pe bună dreptate l-am păstrat eu la urmă, căci el nu este numai al nostru, ci cred că este comun nouă şi zeilor, rudele noastre. Căci Zeus (Jupiter) a născut din sine pe Asclepios printre făpturile raţionale, însă acesta a părut pe pământ prin viaţa plină de rodnicie a Soarelui. Acest Asclepios venind de pe pământ din cer, s-a arătat la Epidaur luând formă omenească. Şi înmulţind el de aici călătoriile sale, a întins peste întreg pământul mâna sa cea drept izbăvitoare".

Cu toate acestea, cine nu ştie că acela care conduce ştiinţa doctoricească este admirat de aceia care îl cunosc, deşi nu a făcut nimic din faptele vrednice de faimă? Căci ce faptă din cele ale lui Asclepios s-a făcut vrednică de faimă? Ba chiar, cine oare (decât Asclepios) a pierit în chip atât de nenorocit? Căci El nu a fost ars de trăznet şi apoi a murit şi aceia care i se închină nu ştiu în ce loc al pământului se află el (îngropat). Însă Iulian grăieşte minciuni când spune că Asclepios a venit din cer şi că a întins peste întreg pământul mâna sa cea izbăvitoare, chiar dacă nimeni dintre noi creştinii nu ar spune aceasta, este evident că faptele întâmplate dau mărturie despre aceasta. Căci unde sunt faptele sale, şi de ce amintire mare s-a făcut el vrednic? Oricum, şi dacă ucenicii doctorilor îi fac spiţa neamului (genealogia) ca şi cum ar fi fost strălucit în acest meşteşug, adevărul nu poate fi răstălmăcit şi anume că s-a născut din Coronide, o femeie nenorocită şi fără de nici o faimă. Dar oare îi este îngăduit în acest chip lipsit de pedeapsă şi de sancţiune şi să ne descrie

nouă basme care dovedesc multă prostie şi care sunt construite în chip foarte neverosimil, cu totul lipsite de dovezi recunoscute din faptele adevărate şi reale? (Şi oare îi este îngăduit să facă şi să pricinuiască ocări pornite din neînfrânarea gurii sale împotriva unei taine atât de mari şi cu adevărat curată, care a fost grăită mai dinainte de legea (veche) şi de către sfinţii prooroci, care a venit la împlinirea ei, atunci când S-a întrupat în Om Cel unul născut?

Dacă a mărturisit sfârşitul faptelor şi al lucrurilor cele ce au fost vestite mai dinainte, atunci fapta aceasta a necredinţei ar fi fost justificată (pentru păgâni). Dacă însă, este cu putinţă să se vadă din faptele reale chiar, că au ajuns la împlinire toate acele care au fost anunţate în vechime mai înainte, şi că Izrael a căzut alunecând de la apropierea strânsă de Dumnezeu, ca unul ce era ucigaş al Domnului său şi că a fost primită prin credinţă mulţimea cea mare a neamurilor străine (dacă zic, este aşa), atunci nu înţeleg ce îi îndeamnă pe păgâni să nu creadă în toate acestea. Ci mai (e adevărat) precum scrie dumnezeiescul Pavel: „Dumnezeul veacurilor acestuia, adică acela care este socotit că este Dumnezeu, a orbit cugetele celor necredincioşi, ca să nu le lumineze lumina Evangheliei slavei lui Hristos, care a străfulgerat în inimile noastre spre a lumina cunoaşterea Lui (II Corinteni 4, 4), prin Care şi cu Care lui Dumnezeu şi Tatălui slavă cu Duhul Sfânt.

Cartea a noua

Pe cât mi se pare mie, în chip foarte îndestulător, am apărat învăţăturile adevărului şi ne-am luptat împotriva flecărerilor celor care au ştiut să le îngrămădească. După ce potrivnicul nostru s-a îndreptat, ca să spunem aşa, cu toate pânzele (corabiei sale) împotriva slavei celei negrăite (a lui Dumnezeu), şi după ce a cutezat să se împotrivească prin atacurile de nesuferit ale ideilor sale nelegiuite şi întrucât a învrednicit de osteneală cea mai tare faptul de a demonstra că firea lui Dumnezeu Tatăl este neapărat neroditoare şi nenăscătoare şi că Fiul care se trage din Tatăl după fire nu are realitate hipostatică (căci Iulian nimiceşte existenţa Fiului, să se apuce de fapte atât de primejdioase), aşadar, pentru aceasta, haidem iarăşi să îmbrăcăm platoşa dreptăţii şi întinzând scutul credinţei şi atingându-ne cu sabia Duhului de el – care este Cuvântul lui Dumnezeu – îl vom arăta pe el că minte şi că din pricina marii sale mândrii mai că se loveşte de ţeapă şi sare în străfundul prăpastiei pierzaniei. Precum spuneam noi, am ţesut deja împotriva lui o expunere destul de temeinică şi am arătat că Acela care se trage din Tatăl după fire şi Care este într-Însul, Cuvântul ce se află în Tatăl conform unei uniri şi identităţi fiinţale, Acela prin care toate au fost aduse la existenţă, există şi este de-a pururi împreună cu Tatăl. Dar întrucât Iulian a ticluit şi o altă expunere plină de venin amar şi neconvingătoare, dar pe câte socoate el grozavă pentru aşezarea neapărat de tre-

buinţă şi obligatoriu pentru noi să ne împotrivim cu bărbăţie argumentelor care ar vrea el să le aducă şi să oprim brusc năvala nebună a limbuţiei sale împotriva lui Hristos.

Căci el scrie iarăşi aşa:

IULIAN

Ascultaţi (cititorilor) următoarele cuvinte ale lui Moise care numea pe îngeri dumnezei: „Văzând fiii lui Dumnezeu că fiicele oamenilor sunt frumoase, le-au luat pe ele de soţii, dintre toate câte le-au ales" (Facerea 6, 4). Dar este pe deplin vădit că aici vorbeşte şi numeşte pe îngeri. Şi nu este lucru acesta greşit, dar este evident faptul că spune că nu au fost oameni, ci că au fost uriaşi cei născuţi din acele femei. Este aşadar evident că dacă ar fi crezut că părinţii lor au fost oameni şi nu fiinţe cu o fire mai puternică şi mai tare, nu ar fi spus că s-au născut din ei uriaşii. Căci mie mi se pare că neamul uriaşilor este alcătuit dintr-un amestec de ceea ce este muritor cu ceea ce este nemuritor.

Cel ce grăieşte şi pomeneşte de mulţi fii ai lui Dumnezeu spune că aceştia nu sunt oameni, ci îngeri, dacă l-ar fi cunoscut pe Cuvântul Cel unul născut sau pe Fiul lui Dumnezeu sau cum Îl numiţi voi creştinii pe El, nu l-ar fi arătat oare că se află printre oameni? Întrucât socotea lucruri mari cu privire la Izrael, zice: „Fiul, cel dintâi născut al Meu, Izrael". Dar de ce spune Moise acelaşi lucru cu privire la Iisus?

Moise învaţă că este un singur Dumnezeu, dar sunt mulţi fii ai Săi aceia care au primit şi li s-a atribuit neamurile. Însă Moise nici nu a cunoscut la început, nici nu a învăţat în chip deschis şi limpede despre Fiul cel întâi născut sau despre Dumnezeu Cuvântul sau despre ceva din cele pe care voi creştinii le-aţi alcătuit mai târziu în chip mincinos.

Ascultaţi pe însuşi Moise şi pe ceilalţi prooroci. Moise spune multe de felul următor şi îndeobşte acestea: „Să te temi de Domnul Dumnezeul Tău şi Lui să i te închini". Cum atunci Iisus este înfăţişat (prin tradiţie) în Evanghelii, că porunceşte aşa: „Mergând, să învăţaţi toate neamurile, botezându-le pe ele în numele Tatălui, Fiului şi Duhului Sfânt", dacă neamurile trebuiau să i se închine de asemenea şi Lui însuşi? Astfel, cugetând şi recurgând la idei potrivite şi în acord cu aceste cuvinte, aţi făcut Dumnezeu pe Fiul împreună cu Tatăl.

CHIRIL

Iulian vânează şi se osteneşte mult să pară că are multă şi felurită învăţătură şi că posedă cunoaşterea adevărată şi bine cercetată a învăţăturilor noastre. Însă noi vom arăta cu uşurinţă că Iulian şi acuma este mult lipsit de învăţătură şi nu cunoaşte sensul din Sfintele Scripturi. Precum spuneam eu, scopul lui Iulian este să arate că sunt mulţi dumnezei. Şi el îşi închipuie că va fi un lucru aducător de mult ajutor pentru el, faptul că va putea să probeze şi să dovedească (şi aceasta în chip foarte clar şi desluşit) că Moise numeşte un singur Dumnezeu, cel preaînţelept, şi că Moise nu face pomenire câtuşi de puţin despre Fiul. Şi toată ţinta şi scopul prostiei lui celei nebuneşti tinde către aceasta. Însă noi am expus şi am arătat într-o îndelungată dovedire, că Fiul există împreună cu Dumnezeu Tatăl şi că Dumnezeu nu poate fi cugetat vreodată fără de Cuvântul Său propriu. Şi se va arăta de către noi şi acuma acest lucru, prin chiar cuvintele pe care le-a spus însuşi Moise.

Însă Iulian afirmă cu tărie că Moise dă uitării cu totul pe Fiul şi nu cunoaşte pe Fiul care există împreună cu Dumnezeu Tatăl, apoi spune că Moise pomeneşte de mulţi

alţi dumnezei, mai degrabă sau de îngeri protectori, care – aşa precum spune el – au fost hărăziţi pentru neamuri.

Însă, Măria Ta, când vei auzi Sfintele Scripturi că numesc dumnezei pe aceia care se află printre cei născuţi şi creaţi, să nu uiţi că Dumnezeu cel adevărat şi prin fire a cinstit cu această denumire toată firea Zidită cuvântătoare (raţională). De asemenea dumnezeiescul Pavel spune că el ştie că „sunt mulţi dumnezei şi domni în cer şi pe pământ", „însă nu sunt, ci se numesc", dar unul singur este tatăl şi Dumnezeu Cel ce este peste toate şi Cel ce este prin firea sa (Dumnezeu), şi cu Dânsul este Cuvântul Său propriu, cel neîmpărţit, cel ce există şi se află în tatăl, cel pe care noi spunem că se numeşte întâiul născut din toate făpturile, care a luat spre a fi frate cu El făptura raţională, cea care era cugetată că se bucură de harul Său, cea care era făcută după chipul şi asemănarea Sa. Şi întrucât erau ei chipuri ai Fiului şi ai lui Dumnezeu, calici după adevăr, s-au făcut fii şi dumnezei nu numai îngerii ci şi pe noi înşine. Eu am grăit: sunteţi puternici şi toţi sunteţi fii ai Celui preaînalt" (Psalm 81, 6).

Aşadar, chiar dacă numele de fii este acordat unora dintre cele ce au fost create, totuşi unul singur este Acela prin fire şi adevărat, după Care noi am fost alcătuiţi, noi cei care am câştigat o denumire atât de slăvită şi vestită ca un dar.

Însă eu voi încerca să arăt că Moise nu a cunoscut pe Dumnezeu şi Tatăl care este în cer ca fiind lipsit de Fiu şi că El pomeneşte mereu de Cuvântul cel ce-şi are firea din Dânsul şi Îl numeşte cu diferite nume, şi (tot astfel fac) şi sfinţii prooroci care au fost după el. Moise ştia că Fiul este chip al lui Dumnezeu Tatăl, şi aşa precum spune preasfântul Pavel: „Întipăritură a persoanei (ipostazei) Sale". Moise scrie în chip limpede şi lămurit în cartea Facerii: „Şi a făcut

Dumnezeu pe om, după chipul lui Dumnezeu l-a făcut pe el". Auzi (cititorule) că în aceste cuvinte Moise spune foarte limpede că Dumnezeu l-a făcut pe om după chipul lui Dumnezeu?

Noi am fost alcătuiţi – precum spuneam eu – după (chipul) Fiului, pentru că Duhul Sfânt a însemnat în noi prin sfinţenie frumuseţea cea dumnezeiască şi nespus de mare, desigur aceasta în chip gândit (perceptibil prin gândire) şi duhovnicesc. Dar se poate vedea şi prin cuvintele pe care Fiul le-a spus odată că Fiul este chip şi asemănare a lui Dumnezeu şi Tatăl: „Şi tot acela care va vărsa sângele omului, în locul sângelui aceluia va fi vărsat, pentru că după chipul lui Dumnezeu am făcut Eu pe om" (Facerea 9, 6).

Întrucât cel ce cuteză să ucidă păcătuieşte împotriva chipului lui Dumnezeu, plăteşte pedeapsa egală şi de aceeaşi mărime cu păcatul său. Însă vei cunoaşte (cititorule) şi de aici (de mai jos) prin glasul Tatălui, că Moise a ştiut că Fiul este numit şi Cuvânt. Căci Izrael era poposit în pustiu şi se hrănea prin darul manei, dar după ce a dorit el cărnurile pe care le-a avut în Egipt, au strigat tare împotriva preaînţeleptului (bunului) Moise. Acesta s-a îndreptat către Dumnezeu spunând: „De unde să dau eu poporului acestuia să mănânce carne?" (Numeri 11, 13). Iar Dumnezeu făgăduindu-i şi acest lucru şi spunând că va fi (carne) îndeajuns, totuşi Moise era întristat. Atunci a grăit către el Dumnezeul tuturor: „Oare mâna Domnului nu va fi îndestulătoare? Acuma vei cunoaşte dacă te va atinge cuvântul Meu sau nu".Căci prin Cuvântul -- precum am spus – este toată lucrarea Tatălui. De aceea Cuvântul este numit şi puterea Tatălui şi mâna sa dreaptă şi braţ al Său. Dar Moise aminteşte că Dumnezeu a spus: „Voi ridica către cer mâna Mea şi voi jura pe dreapta Mea" (Deuteronomul 32, 40). Şi

în aceste cuvinte Dumnezeu spune că Fiul este Mâna Lui şi de asemenea dreapta Lui, Acela prin care toate sunt şi Acela în care toate sunt.

Iar noi vom crede Lui când spune iarăşi în alt loc, că Fiul cel ce este din El şi într-însul nu este deosebit de Dânsul: „Pe Mine însumi am jurat, spune Domnul"(Facerea 22, 16). Căci dacă El jură pe mâna Sa dreaptă care este Fiul, atunci El jură neapărat pe Sine însuşi. Pentru că absolut nimic nu se mai află între Tatăl şi Fiul, în ceea ce priveşte unirea şi identitatea firilor cea concepută pentru amândoi, dar că unul este Tatăl ca născător, iar celălalt a ieşit din El fiind născut, însă nu a fost adus la aceasta în timp. Însă dumnezeiescul David ştie că Fiul este mâna dreaptă a Tatălui, căci zice: „Dreapta Domnului a făcut putere, dreapta Domnului m-a înălţat" (Psalm 117, 16).

Dar chiar şi Moise a spus: „Mâna Ta dreaptă, Doamne, şi-a arătat puterea, mâna Ta dreaptă, Doamne, a zdrobit de vrăjmaşi" (Ieşirea 15, 6). Şi iarăşi a spus: „Să cadă peste ei teamă şi înfricoşare şi de mărimea braţului Tău să fie ei împietriţi până va trece poporul Tău" (Ieşirea 15, 16). Şi de asemenea, s-a grăit odată către mulţimea iudeilor: „Precum a făcut Domnul Dumnezeul nostru ca Marea Roşie pe care a secat-o Domnul Dumnezeul nostru până am trecut noi pentru ca să ştie toate neamurile pământului că puterea Domnului este mare" (Iosua 4, 23-24). Şi de asemenea altul dintre sfinţii prooroci a grăit către Tatăl din ceruri: „Porunceşte Dumnezeul puterii Tale, întăreşte, Doamne ceea ce ai săvârşit în noi" (Psalm 67, 29). Dar noi ne întărim în Fiul. Însă Fiul însuşi a poruncit sfinţilor apostoli, să nu se îndepărteze de Ierusalim, până când nu vor îmbrăca puterea de Sus. Iar Pavel lămureşte limpede ce înseamnă iarăşi puterea cea de Sus, căci spune: „Îmbrăcaţi-vă în Domnul

nostru Iisus Hristos" (Romani 13, 14). Şi eu aud iarăşi că a scris aşa Moise: „Nu vă veţi teme de alţi dumnezei, şi nu vă veţi închina lor, şi nu vă veţi mai închina lor încă, ci Domnului, Aceluia care ne-a scos pe noi din pământul Egiptului întru puterea Sa cea mare şi întru braţul (Său) cel înălţat" (Deuteronomul 6, 13-14). Iar dumnezeiescul David cugetând şi grăind acelaşi lucru cu cele spuse de Moise, cântă în psaltire: „Trimite Cuvântul Tău şi să-i tămăduieşti pe ei" (Psalm 106, 20).

Aşadar, Izrael cel vechi a fost izbăvit prin dumnezeiescul Cuvânt şi a fost scăpat de bolile cele sufleteşti. Însă se poate vedea din cele scrise în cartea Ieşirii, că Moise numeşte Domn şi pe Fiul, ştiind că este Domn şi însuşi Tatăl. Căci (scrie) astfel: „Şi sculându-se Moise s-a urcat pe muntele Sinai, precum i-a poruncit lui. Şi a luat Moise tablele cele de piatră. Şi a coborât Domnul în nor şi a stat de faţă acolo şi a grăit numele Domnului şi a trecut Domnul pe dinaintea lui" (Ieşirea 34, 4-6). Oare este limpede că vom crede noi neapărat că Tatăl S-a arătat în Fiul şi grăit (prin El)? Oare sunt doi Domni, şi sunt Ei deosebiţi şi depărtaţi, aşa cum se cugetă că ar fi doi oameni? Câtuşi de puţin. Căci este o singură dumnezeire şi calitate de Domn, aceea a Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh. Însă Scriptura cea Sfântă arată mereu şi pretutindeni că fiecare dintre cei numiţi este cugetat în ipostaza Sa proprie, şi Scriptura cea Sfântă ne învaţă că în fiecare din Ei există în chip desăvârşit acele însuşiri proprii şi nespus de mari ale unei singure firi (naturi). Dar şi Fiul spune în chip deschis şi pe faţă către Tatăl, că are întreaga particularitate a firii Tatălui şi că El se află în Tatăl cu acele (însuşiri) cu care se cuvine să fie El cugetat. (Căci spune) „Toate ale mele sunt şi cele ale Tale sunt ale Mele"

(Ioan 17, 10). Şi zice iarăşi: „Toate câte le are Tatăl, ale Mele sunt".

Aşadar, întrucât de multe ori şi nu numai într-un singur fel preaînţeleptul Moise indică pe Fiul, Iulian şi aceştia nefiind oameni, ci îngeri, şi pe de altă parte, numind pe Cel singur născut al lui Dumnezeu sau pe Fiul Lui Dumnezeu, sau precum se numeşte El, dacă L-ar fi cunoscut pe El, oare nu L-ar fi arătat ca făcând parte dintre oameni?

Moise a arătat aceasta foarte des şi în chip limpede, o înţelepte (Iulian)! Însă tu înţelegi foarte puţin aceasta, cu toate că Moise a scris în chip foarte limpede: „Domnului Dumnezeului Tău i te vei închina şi pe El singur Îl vei sluji" şi toate câte sunt în acord cu aceste cuvinte. Tu nu te-ai înfricoşat să spui şi ai crezut că pentru dărâmarea Fiului şi nu pentru răsturnarea dumnezeilor tăi au fost spuse acestea (de către Moise). Însă Moise a grăit multe cuvinte de acest fel şi de multe ori a zis: „De Domnul Dumnezeul Tău te vei teme şi Lui Îi vei sluji". Şi cum oare Iisus este arătat (prin tradiţie) că spune în Evanghelii: „Mergând învăţaţi toate neamurile, botezându-le pe ele în numele Tatălui, şi al Fiului şi al Sfântului Duh"? Ascultă (despre aceasta) şi de la noi.

Cum se face însă, ia spune (Iuliane), că deşi Moise şi sfinţii proroci au recunoscut şi au mărturisit Sfânta şi de o fiinţă Treime, iar învăţaţii tăi (elini) şi ei au cunoscut-o pe Ea, nu ţi-ai dat seama că tu suferi şi pătimeşti de o îngâmfare lipsită de minte şi învârtoşată? Căci şi învăţaţii elini au admis trei ipostaze fundamentale, însă le-au despărţit şi separat între ele una de alta, şi astfel au coborât în greşeală. Pentru că ei nu au cunoscut teoria cea pură şi curată cu privire la Dumnezeu, însă ei nu au fost totuşi lipsiţi întru totul de împărtăşirea adevărului. Însă eu îmi dau seama bine că unii dintre bărbaţii care cugetă gânduri asemănătoare cu Iulian,

ar putea zice poate şi la aceste cuvinte ale mele următoarele: Da, e adevărat că Moise a numit pe Fiul cuvânt şi de asemenea şi putere, braţ şi mână dreaptă a Tatălui. Însă el nu a cunoscut felul şi modul întrupării Sale în om. Dar ia seama şi priveşte cum preaînţeleptul Moise, cu adevărat preaînţelept, a scris cu privire la această chestiune aşa: Iacob s-a îndepărtat plecând din casa lui Laban pentru că îi era dor de ţara ce l-a născut. Iar „după ce a ajuns la Iacob (acesta era un râu), slujitorii săi au trecut peste el, şi a fost lăsat Iacob singur. Şi a luptat un om cu el până în zori" (Facerea 32, 22-24). Şi după alte cuvinte zice: „A întrebat Iacob şi a spus: vesteşte-mi mie numele tău. Şi el a zis: Pentru ce tu mă întrebi de numele meu? Şi l-a binecuvântat pe el acolo. Şi a numit Iacob numele locului aceluia chip al lui Dumnezeu, pentru că am văzut pe Dumnezeu faţă în faţă, şi a fost izbăvit sufletul meu". Iar la acestea adaugă dumnezeiescul Moise: „A răsărit soarele lui, când a trecut chipul lui Dumnezeu." O mare minune şi cugetare curată şi minte ascuţită, care înţelegea cu subtilitate sensul tainei lui Hristos! Căci luptându-se cu Iacob un om faţă în faţă, el spune că a văzut pe Dumnezeu şi l-a numit pe El chip al lui Dumnezeu. Căci Cuvântul era şi este cu adevărat Dumnezeu, chiar dacă S-a făcut trup, după Scripturi. El a rămas şi întipărire a ipostazei Tatălui Său, cu toate că a îmbrăcat cu bună rânduială alcătuirea de rob, deşi este neschimbător şi imuabil după fire. Se poate însă vedea şi foarte uşor, din cele ce le-a scris Moise, că omul care s-a luptat cu Iacob este Fiul unul născut al lui Dumnezeu, Care va fi să se arate într-o vreme în chipul nostru omenesc sfinţilor părinţi. Căci Moise spune: „A grăit Domnul către Iacob: „Ridică-te, du-te în locul (numit) Bethel, şi locuieşte în casa ta de acolo, şi fă acolo jertfelnic lui Dumnezeu care ţi S-a arătat ţie când

fugeai tu dinaintea feţei fratelui tău Isaac". Oare se va mai spune de către cineva că şi aici, după acest fel de arătare, Moise nu a cunoscut întruparea în om a Celui unul născut?

Întrucât preaputernicul împărat Iulian nu a făcut pomenirea şi de îngeri şi întrucât el spune că îngerii au ajuns la atâta lipsă de înfrânare, încât s-au repezit şi la femei frumoase – nu ştiu în ce fel – întrucât el zice că ei au fost prinşi în mreje în chip grozav de poftele trupului lor, spre a avea plăceri care erau în afară de firea lor, de aceea, haide, şi acuma să arătăm că el nu îşi nimereşte ţinta şi trece alături de ea.

Eu nu ştiu că acuma voi folosi cuvinte şi expuneri străine de subiect. Dar expunerea şi arătarea noastră va fi întreruptă odată la mijlocul ei, de apărarea noastră pentru firea îngerilor care şi ea este clevetită. Căci ar fi un lucru dăunător foarte mult pentru cei ce ascultă ca Iulian să spună că înşişi sfinţii îngeri au fost năruiţi şi topiţi de frumuseţile trupurilor sau că ei s-au bucurat mult de plăceri aşa de spurcate şi nesocotite. Căci într-adevăr este probabil că din această afirmaţie (a lui Iulian) se vor abate mulţi oameni (spre rău) şi dispreţuind ei binele, vor îmbrăţişa iubirea de plăceri, cugetând şi înţelegând că este un lucru greu şi împovărător pentru ei, ca să dorească şi să vrea să se împotrivească instinctelor trupului, dacă noi vom crede că înşişi sfinţii îngeri au fost biruiţi de această patimă. Şi noi vom arăta uşor că Iulian nu a cunoscut înţelesul celor scrise aici.

Aşadar, a scris dumnezeiescul Moise: „Şi s-a întâmplat, atunci când au început să fie oameni mulţi pe pământ, şi când li s-au născut fete, văzând fiii lui Dumnezeu pe fetele oamenilor că sunt frumoase, le-au luat pe ele de neveste. Şi ele au dat naştere – zice Moise – uriaşilor" (Facerea 6, 1-2). Însă Iulian afirmă că este scrisă adăugirea şi schimbarea de

text „îngerii lui Dumnezeu" cu toate că Scriptura exactă şi adevărată are scris: „fiii lui Dumnezeu".

Trebuie ştiut că după traducerea Septuagintei (a celor 70 de înţelepţi) şi alţii au tradus (Scriptura), aici, şi ei zic, în loc de „fiii lui Dumnezeu", „fiii celor stăpânitori".

Eu voi încerca să expun care este scopul şi ţinta celor scrise aici. S-au născut doi fii lui Adam, Abel şi Cain. Dar Abel a devenit obiect al prostiei celei nebuneşti a lui Cain, şi fiind fără de copii, a părăsit treburile şi viaţa noastră de aici, căci a fost ucis, după încredinţarea Sfintelor Scripturi. Iar din Cain s-a tras un neam de oameni ce a ajuns la Lamech, care era ucigaş de oameni. Pentru că el mărturiseşte şi spune: „Am ucis un om pentru rana mea, şi pe un flăcău pentru lovitura mea" (Facerea 4, 23). După aceea a născut Eva pe Seth, din care s-a născut Enos despre care s-a scris: „Acesta a nădăjduit să fie numit cu numele Domnului Dumnezeu". Întrucât Seth a ajuns la culmea faptelor bune, el a fost admirat pe bună dreptate şi a fost cinstit cu denumirea de „dumnezeu" de către oamenii din acea vreme, fiind el ostenitor pentru virtute şi dreptate. Şi neamul său s-a întins până la Noe, care era un om drept şi „bine-plăcut lui Dumnezeu" precum este scris. Aşadar, neamul cel ce se trăgea din Cain, mergând pe urmele obiceiurilor strămoşului lor, a petrecut o viaţă spurcată şi nelegiuită. Iar urmaşii lui Enos cel poreclit „dumnezeu", mergând pe urmele cuviosiei şi bunătăţii strămoşilor până la Noe, au fost buni şi drepţi, şi care din însuşirile de acest fel nu le arătau ei oare?

Dar cele două neamuri nu s-au amestecat între ele, şi aceia care erau curaţi s-au îndepărtat de cei spurcaţi, adică (cei curaţi) erau numiţi şi fiii lui Dumnezeu în vremurile lui Noe: „Fiii lui Dumnezeu (aceasta înseamnă cei din sângele lui Enos) văzând pe ficele oamenilor că erau frumoase, le-au

luat pe ele de neveste dintre toate pe care le-au ales". Aşadar, după ce s-au unit şi amestecat împreună cele două neamuri, şi după ce binele a fost nimicit prin încrucişarea cu răul, nemaifiind dreptate şi viaţă virtuoasă la oamenii cei ce locuiau pe pământ, Domnul tuturor a slobozit potopul, hotărând tuturor o moarte în chip egal. Căci El cântăreşte cu sfinţenie treburile şi faptele noastre omeneşti şi nelegiuirea este de nesuferit pentru Dânsul. Scriptura spune: „Şi au născut femeile uriaşi" (Facerea 6, 4), adică mânia lui Dumnezeu s-a întipărit şi a stricat trupurile cele frumoase ale oamenilor, pentru că a fost călcată în picioare dreptatea din cauza patimilor celor neruşinate şi a plăcerii celei spurcate. Iar aceşti uriaşi erau înalţi, foarte puternici şi nespus de urâţi. Dar are obiceiul Scriptura cea insuflată de Dumnezeu să numească uriaşi pe cei sălbatici şi foarte tari. Căci spune Dumnezeul tuturor cu privire la mezii şi la perşii cei ce aveau să cucerească ţara iudeilor: „Vin uriaşii ca să împlinească mânia Mea, bucurându-se, şi în acelaşi timp săvârşind fapte rele" (Isaia 13, 5). Căci noi nu vom spune, după cum au zis poeţii elinilor, că aceştia erau foarte mari (uriaşi) şi că erau aşa de înalţi cu trupurile lor, încât luând insule din mijlocul mării le aruncau în cer. Ci (vom spune că uriaşii erau) urâţi la vedere, monstruoşi şi urâţi, dar nu erau mult mai mari decât măsura (obişnuită) a oamenilor pe cât grăiesc spunând minciuni învăţaţii grecilor.

Aşadar (Iulian) să renunţe şi să se oprească de la învinuirea, blamarea şi acuzarea sfinţilor îngeri de fapte neruşinate.

În plus, expunerea noastră arată limpede şi îndestulător, că noi creştinii nu ne aflăm deosebiţi şi diferiţi de învăţăturile preaînţeleptului Moise, iar concepţia noastră (a creştinilor) este de acord şi se potriveşte întru totul cu a sa. Însă Iulian

crede că noi nu ne potrivim de fel în cugetare cu Moise şi că nu putem să dovedim că gândim la fel şi aceleaşi lucruri ca şi Moise. Însă Iulian flecăreşte zadarnic când revarsă multe şi nenumărate cuvinte. Căci el spune că faptele şi învăţăturile creştinilor nu recunosc şi nu admit legile lui Moise, şi că ei sunt de părere că nu este bine să vieţuiască potrivit datinilor iudeilor, cu toate că ei (creştinii) admit şi se potrivesc cu datinile elinilor păgâni. Pentru că Iulian spune că creştinii nu folosesc alte legi şi datini decât elinii păgâni, ci şi unii şi alţii întrebuinţează aceleaşi legi şi datini, afară de două sau hai să zicem trei, adică de a nu admite alţi dumnezei şi de a nu admite jertfa numită de către elini hepatoscopică (a cercetării ficatului). Iar Iulian afirmă că celelalte sunt comune (obşteşti) şi neschimbate atât pentru creştini cât şi pentru păgâni. Căci la iudei cel mai bun lucru este tăierea împrejur, ori, tăierea împrejur o acceptă cei mai sfinţi dintre preoţii egipteni ai templelor şi în plus chaldeenii şi saracinii, adică arabii. Iulian mai adaugă că chaldeenii cinstesc în acelaşi fel aducerea jertfelor, cum ar fi jertfele de început, arderile de tot, jertfele de mărturie (a păcatelor), jertfele de mulţumire şi, după cum i se pare lui Iulian, şi jertfele de cinstire, de curăţire şi cele pentru păcatul făcut din neştiinţă. Dar Iulian strângându-le la un loc numele jertfelor din scrierile lui Moise, le introduce în expunerea şi scrierea sa pentru ca să pară că nu a rămas nimic din cele ale noastre, ale creştinilor, necercetate îndelung de el. Căci Iulian doreşte foarte tare slava şi faima unui înţelept aparent şi urmăreşte ca pe un vânat în chip grozav de tare reputaţia de învăţat în toate domeniile. Însă pe cât se pare, Iulian nu a ştiut că nu este deloc greu şi împovărător să ai contact şi să iei cunoştinţă de scrierile legii vechi, dar ce este un lucru peste măsură de greu şi e cu neputinţă de aflat pentru el şi

pentru cei ce sunt asemenea lui, sensurile şi înţelesurile ce se află în Scripturi. Căci a spus odată Dumnezeu prin unul dintre sfinţii prooroci: „Cine este înţelept ca să înţeleagă aceasta şi ager ca să poată pătrunde cuvântul cel adânc. Căile Domnului sunt căi drepte, iar cei nelegiuiţi se poticnesc şi cad" (Osea 14, 10). Aşadar, chiar dacă Iulian ne-ar înfăţişa nouă multe proorociri din Scriptura cea insuflată de Dumnezeu, însă ar trebui să ştie bine că nu înţelege nimic (din ele).

Într-adevăr Iulian socoteşte că Moise care ne-a dezvăluit tainele cel sfinte a săvârşit jertfe demonilor celor spurcaţi şi de care se cuvine să avem groază, şi lucrul care este şi mai greu de suferit decât acesta, însuşi Legiuitorul i-a îngăduit ca să facă aceasta, pentru ca El să se afle că este făcător de legi contrarii faţă de noi şi opuse Lui însuşi. Căci Moise a spus: „Cel ce aduce jertfă altor dumnezei afară de Domnul va fi stârpit" (Ieşirea 22, 20). Dar dacă – aşa precum spune însuşi Iulian – Dumnezeu (sau Moise) se arată că a poruncit să jertfim demonilor de care trebuie să ne depărtăm cu groază, în ce fel atunci el ne îndepărtează de la rău? Atunci nu el, în chip limpede şi pe faţă, ne mână şi ne vâră pe căile ce duc la rău?

Însă este neapărat de trebuinţă să vedem noi în ce fel şi cum se săvârşeşte de către Iulian iarăşi cuvântul acesta de clevetire şi de defăimare împotriva lui Dumnezeu. Căci Iulian spune că a considerat şi enumerat felurile jertfelor.

IULIAN

Cu privire la demonii de care trebuie să ne ferim cu groază ascultă (cititorule) cele ce le spun (Moise): "Şi se vor lua doi ţapi din capre, pentru jertfă de păcat, şi un berbec pentru ardere de tot. Şi va duce Aaron viţelul cel pentru păcat, cel pentru sine însuşi şi va fi curat pentru sine însuşi şi

pentru casa (familia) sa. Şi va lua din ţapi şi îi va aşeza pe ei înaintea Domnului la poarta cortului mărturiei. Şi va arunca Aaron pentru cei doi ţapi sorţii, un zar pentru Domnul şi un zar (sorţ) pentru cel trimis, ca să-l trimită pe el – zice Scriptura – şi să-i dea lui în pustiu. Iar cel ce trimite (ţapul) trimis aşa îl trimite: „Pe celălalt ţap – zice Scriptura – îl va înjunghia pentru păcatul poporului înaintea Domnului. Şi va aduce sângele lui înlăuntrul templului şi va stropi cu sânge la temelia jertfelnicului şi va fi curăţat pentru jertfele sfinte de necurăţeniile fiilor lui Izrael şi de nedreptăţile lor cu privire la toate păcatele lor" (Levitic 17, 1-5).

CHIRIL

Iulian numeşte (demon) de care să fugim cu groază pe (ţapul) cel izgonit şi trimis, născocind un nume care nu este cunoscut Sfintelor Scripturi, lucru în care Iulian este foarte priceput. Şi eu mă minunez mult de aceasta. Pentru că el socoteşte că legea (veche), cea care este în umbre şi enigme (ghicitură) nu are nimic ascuns şi acoperit, de aceea el statorniceşte lucruri pe care le crede foarte limpezi şi clare. Aceasta cu toate că oricărui om îi este un lucru limpede şi evident că parabola şi enigma arată şi indică alte fapte şi lucruri decât acelea care par să fie ele. De pildă – căci trebuie să ne îndreptăm către lucruri care au o faimă de mirare pentru Iulian, se spune că au existat meşteri iscusiţi ai ghicitorilor (enigmelor) care slujeau idolilor, şi aceşti meşteri erau grozav de pricepuţi şi isteţi în această treabă, pe care (păgânii) aveau obiceiul să-i numească şi săpători de semne sfinte. Aceştia săpau semne scrise pe temple şi pe obeliscuri şi nu credeau că este bine să folosească literele noastre, ci prin alte forme şi alcătuiri închipuiau naturile (firile) lucrurilor şi îngrămădeau şi adunau o cunoaştere secretă pentru cei ce înţelegeau mai mult. Căci vrând ei să arate şi să indice

Dumnezeirea sau firea cea mai înaltă şi peste toate, scriau un ochi aşezând dedesubtul lui un toiag drept, pentru ca să fie conceput (înţeles) în acelaşi timp şi aceasta se referea la demnitatea de împărat. Căci întotdeauna sceptrul era simbolul împărăţiei şi ei voiau să indice prin starea cea dreaptă a toiagului că firea cea dumnezeiască în nici un chip nu poate să se aplece şi să se prăbuşească şi ea stă dreaptă de-a pururi şi oarecum ea suportă şi sprijină toate. Şi merge vorba ei de asemenea şi zugrăveau o aspidă (un fel de şarpe) pentru chipul omului, că el se mişcă în cerc şi în jur, în plus reprezentau un altfel de şarpe timpul, pentru că era lung şi fiindcă se încolăcea de multe ori şi se târăşte fără de zgomot. Apoi ei închipuiau în mod enigmatic mânia săpând (gravând) un focar (de jertfelnic) şi o inimă suspendată (atârnată).

Şi Pythagora agreea indicarea (arătarea) prin enigme şi dădea însemnătate acestui lucru. Căci scrie aşa cu privire la el Porphyriu în cartea cea dintâi a „Istoriei filosofului" (De vita Pithagorae): „Era un alt chip de acest fel al simbolurilor cu privire la enigmele lui Pythagora: „să nu treci peste jug, adică să nu asupreşti, să nu agiţi focul cu sabia, adică să nu mişti (aţâţi) cu cuvintele de aţâţare sufletul mâniat şi furios, să nu smulgi (frunzele) unei coroane, adică să nu le calci, căci legile sunt coroanele cetăţilor. Dar pe deasupra acestora sunt şi altele: să nu mănânci inimă, adică să nu te superi pe tine cu supărări, să nu te aşezi pe măsuri de greu, adică să nu trăieşti în trândăvie, să nu primeşti rândunici în casele tale, adică să nu stai sub acelaşi acoperiş cu oameni vorbăreţi şi neînfrânaţi cu limba, să ridici greutatea împreună cu aceia care o poartă dar să nu o descarci jos. Prin asta el îndeamnă să nu colaborezi cu nimeni pentru lene şi trândăvie şi pentru virtute şi osteneală. Să nu porţi în degete chipurile

zeilor, aceasta înseamnă să nu ai la îndemână doctrina şi învăţătura cu privire la zei, şi să nu o aduci la mulţi oameni".

Dar adcă cineva ar privi literele hieroglife sau enigmele lui Pythagora, şi dacă ar spune că nu există în ele nimic în plus şi peste cele ce se văd şi sunt aparente, oare nu se va supăra Iulian pentru care legea lui Moise nu are decât sensuri literale: „Ce faci, tu ăla? Nu îţi apleca mintea ta doar la lucruri aparente şi nici să nu vatămi folosirea şi întrebuinţarea enigmelor, care este foarte trebuincioasă pentru treburile vieţii, ci mai curând cercetează cu amănunţime cele ascunse, precum şi cele indicate în chip foarte iscusit. Deci să ştie Iulian că vatămă şi strică legea (veche), dacă nu se osteneşte să cugete idei asemănătoare şi la fel (cu cele de mai sus).

Noi însă, subţiind şi micşorând grosimea şi mărimea expunerii istorice, şi cercetând cu amănunţime înţelesul cel tainic al sensurilor, spunem că este întipărit (în sensurile literale) în chip de ghicitură (enigmatic) taina lui Hristos. Lucrul acesta îl înfăţişează foarte limpede şi pe Pavel spunând: „Aceasta să cugetaţi fiecare în voi înşivă, ceea ce este şi în Hristos Iisus, cel care fiind chip al lui Dumnezeu, nu a socotit că este un lucru răpit faptul de a fi la fel cu Dumnezeu. Dar El s-a smerit şi a golit de slavă pe Sine însuşi luând chip de rob, făcându-se asemenea omului. El s-a smerit pe Sine făcându-se ascultător până la moarte, iar moartea i-a fost pe cruce" (Filipeni 2, 5-8). Cu toate că El s-ar fi putut desfăta în vredniciile (demnităţile) firii Sale şi să se fălească în chip dumnezeiesc cu covârşirile Sale cele nemăsurate cu care întrece pe toţi – pentru că aceasta spunem noi că este bucuria Sa cea imediată – totuşi El s-a smerit pe Sine şi s-a golit de slavă coborându-se la starea noastră omenească, pentru ca să pătimească moartea după

trup pentru folosul tuturor, apoi după ce a călcat-o în picioare prin învierea din morţi, să ne facă şi nouă uşoară şi accesibilă putinţa de a ne întoarce la viaţă. Aşa precum spune într-un loc iarăşi slujitorul cel sfânt al tainelor sale: „Căci aşa precum printr-un om a fost moartea, tot astfel printr-un om este şi învierea morţilor. Şi precum noi am purtat chipul (omului) cel de pe pământ, aşa vom purta şi chipul omului celui din cer" (I Corinteni 15, 21 şi 49). Însă sculându-se din morţi, S-a dăruit pe Sine însuşi mulţimilor neamurilor străine, pentru că Izrael L- supărat pe El şi s-a repezit să cadă în adâncul prăpastiei nebuniei celei prosteşti. „Căci cel iubit este respins cu dispreţ", precum a scris Moise, adică el a sărit şi a fugit într-un fel şi s-a lepădat fugind de dragostea faţă de el, rămânând fără de părtăşie la bunătăţile cele dumnezeieşti.

Priveşte (Iuliane), uită-te bine la taina aceasta, şi vezi ce bine este ea zugrăvită în cei doi ţapi. Căci după hotărârea legii celei vechi, un ţap sau un ied era înjunghiat pentru păcatele preotului şi ale poporului. Întrucât Hristos S-a jertfit pentru păcatele noastre, el este comparat şi asemuit cu un ţap. Aşa precum spune proorocul Isaia: „Toţi ca nişte oi ne-am rătăcit pe drumul său, şi Domnul l-a dat pe el pentru păcatele noastre" (Isaia 53, 6).

Dar se iau doi ţapi, nu ca şi cum ar fi doi Hristoşi, sau doi – aşa cum spun unii – fii, ci pentru că trebuia ca să se arate şi ca junghiat pentru noi, mort după trup, dar şi viu şi trăind după duh. Însă se aruncă sorţii pentru numele ţapilor, unuia dându-i-se numele de „Domnul", celuilalt de „trimis".

Nu este aşa deci, precum spune preaputernicul (împărat) Iulian, şi nu a poruncit (Scriptura) ca cel care nu a fost jertfit şi junghiat să fie trimis către un demon da care să fugă cu groază şi izgonit; ci acest ţap este (numit) „trimisul",

ca unul ce a fost „trimis" la junghiere şi jertfelnic, tot astfel precum ţapul care a fost junghiat este „Domnul". (Însă noi oamenii după trup, dar pe de altă parte S-a arătat mai puternic decât moartea, conform firii Sale celei dumnezeieşti). Şi a fost trimis în pustiu (acest ţap), reprezentându-se în chip figurat prin pustiu lipsa de roadă a neamurilor păgâne care sunt precum pustiul şi pământul nearat. Căci noi vom găsi că tot astfel este numită (lipsa de roadă a neamurilor păgâne) şi de către sfinţii prooroci. Pentru că este scris: „Bucură-te, pustiule cel însetat, să se veselească deşertul şi să înflorească ca crinul" (Isaia 35, 1). Bucură-te cea stearpă care nu ai născut; aruncă şi strigă tu care nu ai zămislit, căci mai mulţi (vor fi) copiii celei fără bărbat asemenea pustiei, decât a acelei care era bărbat" (Isaia 54, 1). Şi iarăşi s-a scris despre aceştia: "Şi voi face în pustiu apă şi în (ţara) lipsită de apă, râuri. Voi preface pustiul în mlaştini şi ţara cea însetată în canale de irigaţie. Voi aşeza în pământul cel fără de apă, cedru şi arbust şi mirt şi chiparos şi plop" (Isaia 61, 18-19). Într-adevăr sinagoga (adunarea) iudeilor era legată de legea veche ca şi cum ar fi fost căsătorită cu un bărbat şi ea a adus roadele legii şi avea mulţi copii, dar numai că – aşa precum spune Scriptura cea sfântă: „mai mulţi (vor fi) copiii celei lipsită de bărbat, decât a celei ce are bărbat". Căci au fost mult mai numeroşi aceia care au crezut dintre neamurile păgâne, decât cei din sinagoga iudeilor. Fiind pustie şi lipsită de apă (ţara neamurilor păgâne) a adus ca roade capetele cele înălţate ale sfinţilor, care capete au fost asemuite şi comparate foarte bine cu un cedru, cu un arbust şi cu ceilalţi dintre pomi. Şi s-au arătat în acest pustiu şi râuri şi canale (şanţuri) de udat, adică apostoli şi evanghelişti şi tâlcuitorii învăţăturilor celor sfinte, şi dascălii care au adus cuvântul cel dumnezeiesc din cer în sufletul celor pe care i-au învăţat

tainele sfinte şi care parcă au stropit cu apă gândită inimile celor ce au crezut.

Dar şi în alt fel se cuvine să înţelegem noi enigma (ghicitura) cea cu privire la ţapi. În chip recunoscut, capra se ia ca simbol pentru păcat, căci se aduce ca jertfă lui Dumnezeu după legea (veche). Însă ea ar putea uneori să arate şi să reprezinte pe acei oameni care sunt în păcat.

Dar oaia, ca fiind plină de roade şi aducătoare de lână, închipuieşte în ea persoana sfinţilor. Şi întrucât caprele nu au nici una din aceste (însuşiri bune), de multe ori ele reprezintă şi închipuiesc şi indică pe aceia dintre oameni care se află în păcate. Şi Fiul nu ne lasă pe noi să ne îndoim de această (reprezentare) spunând că va sosi din cer judecător: "Şi stând aşezat pe tronul slavei Sale, va aşeza oile de-a dreapta sa, şi caprele la stânga" (Matei 25, 31-33). Însă că El compară şi asemuieşte pe cei drepţi cu oile, iar pe ceilalţi cu caprele, aceasta o arată El spunând acelora ce stăteau la dreapta: „Veniţi, voi cei binecuvântaţi ai Tatălui Meu, şi moşteniţi împărăţia pregătită vouă de la facerea lumii" (Matei 25, 41). Fiind doar în felul acesta cuvântul şi temeiul despre aceste chestiuni, haide să tâlcuim în fugă şi repede chipul şi modul iconomiei (planul lui Dumnezeu) după trup.

„Aşadar cel ce face binele, nu are nici unul", după glasul cântăreţului de psalmi (Psalm 13, 3). Cu toţii eram în păcate, şi nici legea (veche) nu avea putere să facă drepţi pe aceia care se trăgeau din sângele lui Izrael, şi nici mulţimea elinilor păgâni nu cunoştea calea vieţii celei fără de prihană. Aşadar, fiind noi cu toţii păcătoşi, Cuvântul cel unul născut al lui Dumnezeu, cel neschimbăcios şi nemodificabil, S-a făcut trup, adică om, cu toate că nu a făcut păcat ci S-a arătat nouă „întru asemănarea trupului păcatului". "Şi a fost so-

cotit împreună cu cei nelegiuiţi", în măsura în care S-a făcut trup şi S-a găsit ca om. De altminteri şi preaînţeleptul Pavel a scris odată cu privire la Fiul lui Dumnezeu Tatăl: „A făcut să fie păcat pentru (folosul) nostru pe Acela care nu a cunoscut păcatul" (Corinteni 5, 21). Pentru că EL a fost jertfă pentru păcat. Se numeau „păcate" acelea ce erau înjunghiate pentru păcate şi dintre acestea jertfiţi mai cu seamă erau ţapii şi iezii. Şi de asemenea cu privire la slujitorii sfinţiţi ai lui Dumnezeu, cărora li se hărăzea (răsplătiri) din jertfele (aduse), Dumnezeu a spus odată prin glasul unuia dintre prooroci: „Ei mănâncă păcatele poporului Meu" (Osea 4, 8), adică aceasta înseamnă cele aduse ca jertfe pentru păcate. Aşadar, S-a arătat nouă Cel unul născut în chipul nostru omenesc – precum spuneam – şi împreună cu cei nelegiuiţi a fost socotit, şi conform înţelesului enigmelor din legea veche, El S-a făcut ied printre iezi şi ţapi. Deci legea (veche) a poruncit să se ia doi iezi sau doi ţapi, pentru ca prin ei şi din ei să fie cugetat Hristos ca fiind unul dintre noi (oamenii), după asemănarea chipului şi identitatea firească a omului faţă de om, aşa precum este desigur o capră faţă de altă capră. Însă făcându-se El om la fel ca noi, a suferit moartea cea care este atârnată deasupra capetelor noastre, adică moartea după trup, pentru ca pe noi să ne scoată din moarte şi din putrezirea stricăciunii. Însă se poate vedea acelaşi lucru împlinit şi în perechea aceasta de ţapi, dintre care unul a fost înjunghiat şi a fost adus întru miros de bună mireasmă lui Dumnezeu, iar celălalt a scăpat de înjunghiere. Căci El a murit pentru toţi, El care era mai vrednic decât toţi, iar moartea lui Hristos a fost nimicirea morţii. Acest lucru ni-l arată înţelesul ghiciturilor din legea veche.

Iar aceia care îşi leagă mintea lor de literă (sensul literal) simplă şi goală, şi aceia care nu înţeleg nimica din cele ce

sunt ascunse înlăuntru, noi vom arăta cu uşurinţă că s-au îndepărtat mult de adevăr şi că fac o obiecţiune vrednică de luat în râs, luând noi acuma pricinile şi motivele argumentării noastre din ideile şi cugetările ce sunt la îndemâna noastră. Pentru că însuşi Iulian spune: „Cel trimis este trimis celui izgonit".

Pe celălalt ţap (spune Moise) îl înjunghie pentru păcatele poporului înaintea Domnului. Şi introduce din sângele lui înlăuntru templului şi stropeşte cu sânge temelia jertfelnicului şi este miluit pentru jertfele sfinte, fiind iertat pentru necurăţirea fiilor lui Izrael şi de toate nedreptăţile lor pentru păcatele lor".

Aşadar, dacă Iulian socoate că există o lucrare atât de mare şi de puternică înlăuntru sângelui ţapilor celor jertfiţi, astfel încât să poată să slobozească şi să cureţe toată necurăţenia şi toată nedreptatea la aceia pentru care a fost făcută înjunghierea, atunci pentru ce să prescriu şi să aduc pedepse şi osânde de către legea (veche) acelor oameni care au păcătuit? Pentru că legea (veche) a poruncit pedepsire cu sânge fără de milă, celor desfrânaţi (adulteri), celor ucigaşi, şi pe deasupra acestora celor ce se împreună cu bărbaţii (tineri), vrăjitorilor şi descântătorilor, şi de asemenea şi apostaţilor (celor ce s-au lepădat de Dumnezeu). Cum trebuie atunci să se afle în primejdie cei care au păcătuit, dacă pentru spălarea oricărui păcat şi a oricărei necurăţenii era suficientă înjunghierea ţapului sau a sângelui lui? Căci nu s-ar putea spune desigur că s-ar fi aflat lipsiţi de ţapi cei care erau în primejdie. Dar aşa precum spune preaînţeleptul Pavel care avea pe Hristos în el, Cel ce este adevărul: „Este cu neputinţă ca sângele ţapilor şi taurilor să nimicească păcatele" (Evrei 10, 4). Aşadar, vom învinui noi de minciună legea veche? Dacă sângele ţapilor şi al taurilor nu este în-

deajuns şi nu ajunge pentru spălarea păcatelor, atunci de ce spune Aşezătorul Legii vechi că El se va milostivi de jertfele sfinte şi va ierta necurăţeniile fiilor lui Izrael şi nedreptăţile lor? Oare (Dumnezeu) a devenit mincinos? Să nu fie astfel! Care este deci înţelesul acestor idei? Este evident şi este lucru foarte limpede pentru toţi că adevărul se înfăţişează şi apare nu în enigme, ci în cele pe care enigmele le semnifică şi le figurează. Căci Hristos este jertfa cea fără de prihană, jertfa sfinţită cea fără de pată, Cel care murind pentru noi după trup, ne-a făcut pe noi „trimişi", adică am scăpat şi ne-am izbăvit de moarte şi de stricăciunea putreziciunii. Pentru că noi am fost mântuiţi prin sângele Lui şi am scăpat de toată murdăria, fiind făcuţi drepţi şi dobândind dreptatea în dar (gratuit) prin harul Său, după cum este scris, şi dobândind noi harul iertării păcatelor prin milostivirea lui Dumnezeu.

Iulian care nu înţelege nimic din această taină atât de curată, credea că creştinii au dispreţuit şi nu au respectat deloc cele poruncite prin preaînţeleptul Moise, şi că ei vor să se îndepărteze de el ca şi cum ele murdăresc şi întinează şi ca şi cum ele ar suferi de această vinovăţie, cu toate că Pavel a scris limpede şi pe faţă: „Astfel că legea (veche) este sfântă şi porunca e sfântă, şi dreaptă şi bună" (Romani 7, 12) Şi însuşi Mântuitorul nostru al tuturor a spus: „Să nu socotiţi că am venit să dărâm legea şi proorocii, nu am venit să o dărâm, ci să o împlinesc" (Matei 5, 17).

Însă Iulian – precum spuneam – nu a înţeles nimic.

IULIAN

Este evident şi limpede din cele spuse, că Moise cunoştea bine felurile şi chipurile jertfirilor. Însă ascultaţi iarăşi (voi creştinilor) din cuvintele sale (ale lui Moise), că el nu socotea ca voi că aceste jertfe sunt necurate: „Omul care va

mânca din cărnurile jertfei de mântuire, care este a Domnului, şi necurăţenia lui peste ea va fi, să fie dat pierzării acel om din poporul său: (Levetic 7, 20).

Şi el însuşi, Moise, era evlavios şi socotea lucru cucernic mâncarea (cărnurilor) de jertfă.

CHIRIL

Să audă Iulian şi de la noi următoarele cuvinte, el care aduce învinuiri atât de amarnice celor ce cred în Hristos. Căci noi nu ne abţinem ca fiind necurate de la cele ale legii vechi, ci noi (creştinii) mergem ca de la nişte tipuri (alegorii, figuri) către adevăr. căci este lucru limpede oricărui că acel lucru care este luat şi considerat ca tip (simbol) al altuia, nu există şi nu se face prin el, ci ca să aducă pentru aceia care îl privesc ca ceva care să fie arătare şi indicare a viitorului. Însă atunci când este văzut şi zărit adevărul, (simbolul) este de prisos, şi este lipsit de raţiune ca el (simbolul) să nu mai anunţe dinainte, să vestească.

Întrucât legea adusă prin Moise naşte alcătuirea şi formarea adevărului, este şi ea sfântă. Căci este sfânt adevărul, adică Hristos, sau taina Lui.

Dar iarăşi Iulian acuză şi ne învinuieşte pe noi, creştinii, că nu preferăm şi nu socotim mai bună decât închinarea în Duh şi adevăr, închinarea în umbre şi în tipuri (simboluri, alegorii). Căci spune aşa:

IULIAN

Se cuvine aşadar, să aducem aminte de cele grăite înainte, pentru care au fost spuse şi acestea de acum. Dar din care cauză, lepădându-se de noi (păgânii) nici nu îndrăgiţi legea iudeilor, nici nu rămâneţi în cele spuse de către ei? Va spune desigur cineva dintre voi, care priveşte cu pătrundere şi ascuţime: Dar nici iudeii nu aduc jertfă, dar eu voi dovedi (pe un asemenea om) că are vederea grozav de

scurtă. Mai întâi, pentru că nimic din acelea altele care sunt legiuite pentru iudei nu le păziţi voi, apoi în al doilea rând, pentru că iudeii aduceau jertfe în patria lor şi chiar acum mănâncă toate cele jertfite şi ei se roagă înainte de a se aduce jertfă, şi ei dau jertfe de început preoţilor, umărul drept (al vieţuitoarelor jertfite) şi piciorul drept. Însă după ce au fost lipsiţi de templu, de jertfelnic, de sfinţire, sau aşa precum au ei obiceiul să spună, ei sunt implicaţi să aducă lui Dumnezeu jertfe de început din vieţuitoarele jertfite.

Voi creştinii însă, care aţi găsit jertfa cea nouă, neavând nevoie deloc de Ierusalim, pentru care pricină nu aduceţi jertfă? Cu toate că acest lucru vi l-am spus din belşug şi des, întrucât de la început eu am vrut să arăt că iudeii sunt de acord şi se potrivesc cu păgânii, în afară de faptul (că aceştia din urmă) nu cred numai într-un singur Dumnezeu, pentru că fapta aceasta este proprie iudeilor, iar pentru noi elinii este un lucru străin. Dar celelalte sunt obşteşti şi comune nouă şi lor, templele, capiştele, jertfelnicele, curăţirile (purificările), unele interdicţii, iar prin aceasta, ori nu este nici o deosebire între noi, ori ne deosebim în puţine lucruri unii faţă de alţii.

CHIRIL

Dacă Iulian vrea să fie părtaş minţii uşuratice a iudeilor, şi dacă consideră ca fiind de toată însemnătatea a nu şti nimic din acelea ce sunt neapărat de trebuinţă pentru folos, să-şi ţină el prada şi să nu pizmuiască pe nimeni. Noi însă vom merge pe calea cea bătută (de căruţe) şi ne vom îndrepta spre adevăr, spunând bun rămas la amândouă aceste prostii nesocotite (ale lui Iulian). Întrucât Iulian întreabă: „Dar din care cauză lepădându-vă de voi (păgânii) nici nu îndrăgiţi legea iudeilor şi nici nu rămâneţi la cele spuse de legea (veche) şi astfel nu aduceţi jertă? "

Noi spunem că nefiind luminat (Iulian) de lumina adevărului, crede el că strică şi calcă legea aceia care păzesc cu exactitate, şi aceia care folosesc şi aduc jertfe plăcute lui Dumnezeu, aceia care nu săvârşesc închinarea şi slujirea cea pe care o doreşte El, cea prin carne şi sânge. Sau poate crede Iulian că se bucură Dumnezeu, cel prin fire şi adevărat, de junghierea vieţuitoarelor (animalelor)? Aceasta cu toate că unii bărbaţi cuprinşi de aceeaşi credinţă deşartă (superstiţie) ca şi Iulian, din cei care au trăit înainte de el, au spus de către zeii lor, ruga şi apropierea de ei prin sânge. Porphyriu spune aşa în cartea a doua a lucrării sale „Despre oprirea de la fiinţe însufleţite": „Dar şi acest lucru a fost admis şi crezut de către cuvântătorii de Dumnezeu, că oamenii care au perceput în univers puterile (mai presus de fire, supranaturale) nu au adus zeilor, ci demonilor, acele jertfe care sunt prin sânge". Şi el mai adaugă şi grăirea inspirată a unui poet care zice aşa: „Cine dintre oameni este aşa de prost să creadă fără să judece, încât să spere că toţi zeii se bucură de oase lipsite de carne şi de o băşică de fiere arsă, care nu este hrană nici pentru câinii cei înfometaţi, şi că zeii dobândesc astfel cinstire? Şi scrie după aceasta iarăşi astfel spunând (Porphyriu) şi în altă parte, că jertfele de sânge sunt urâte zeilor: „Cu toate acestea în vremea de vechime nu firea cea sfântă a hotărât să cinstească pe zei în felul acesta, ci (oamenii) cu cele aduse din roadele lor. Căci acestor zei, fie firea omenească, fie toată înţelegerea sufletului oamenilor, le făcea bucurie împreună cú astfel de jertfe făptuite". Şi Porphyriu adaugă la aceste cuvinte şi următorul stih mic al unui poet: „Altarul nu era udat cu uciderile fără de oprire ale taurilor. Dar nelegiuirea aceasta era socotită printre oameni foarte mare şi anume luarea vieţii animalelor şi mâncarea mădularelor lor". Ceea ce se poate vedea la jertfel-

nicul care a rămas încă la Delos, pe care nu este adus nici un animal de către (cel ce se închină) şi nici nu se jertfeşte vreun animal. De aceea el a fost numit „altarul" celor cucernici. Astfel că nu numai că se fereau şi se opreau să aducă jertfe din vieţuitoare, dar s-a acordat părtăşia la însuşirea cucerniciei celora ce au clădit acest „jertfelnic" şi celor ce se foloseau de el.

Dar dacă jertfelnicul (altarul) de la Delos se numeşte jertfelnic celor cucernici, căci nu se jertfeşte nimic din cele ce trăiesc şi au viaţă pe el, atunci pentru ce Iulian critică şi ceartă degeaba faptele evlavioase care spun că Dumnezeu nu se bucură de jertfele sângeroase şi că El doreşte mai curând închinarea şi slujirea cea de duh şi de adevăr?

Dar poate va adăuga (Iulian): „Cum se vede că (Dumnezeu) a poruncit astfel? Sau poate Moise a înşelat pe oamenii cei din vechime, atunci când a aşezat pe fiecare dintre legiuiri cuvântul acela „Aşa spune Domnul?" Iar noi vom răspunde la acestea următoarele: Nu a fost mincinos în cuvintele sale Moise, ci a fost slujitor vrednic de credinţă al cuvintelor cele de la Dumnezeu. Însă legea cea în literă (în sensuri literare) era învăţătoare (de început) a unora ce erau fără de pricepere şi învăţătoare a unor porunci. Căci a grăit astfel Pavel, acela care era învăţat în ale legii vechi şi anume că (legea veche) s-a folosit de unele porunci fundamentale şi de unele principii de bază ale învăţăturilor care erau mai aparente, după care legea veche a dorit ca ei să se exerseze şi să se înveţe cu adevărul prin simboluri (tipuri, alegorii) şi să se obişnuiască o vreme prin exerciţii bune pentru copii mici. Pentru că era oarecum cu neputinţă ca aceia care se trăgeau din Izrael, având mintea lor de puţină vreme alcătuită pentru săvârşirea evlaviei şi cucerniciei, să poată să împlinească ei închinarea şi slujirea în duh şi în adevăr, şi să

sufere ei osteneala unei vieţi atât de curate şi de sfinţite, adică a vieţii evanghelice (după poruncile Evangheliilor), întrucât virtutea este greu de tot de împlinit (realizat) şi se face cu nespus de mari osteneli.

Şi mie mi se pare că a spus foarte bine următoarele unul din poeţii elinilor (grecilor): „Cum ar putea să dobândească cineva lucrurile mari cu osteneli mici? Este un lucru nesocotit chiar a cugeta asemenea lucruri."

Dar însuşi Făcătorul de legi grăind odată prin glasul lui Isaia a arătat că marea grijă şi osteneală pentru putinţa de a vieţui cu sfinţenie şi pentru păstrarea cu exactitate a învăţăturilor, a fost pentru minţile şi cugetele iudeilor o greutate foarte ostenitoare şi aproape cu neputinţă de purtat. „Nici nu ai ştiut, nici n-ai cunoscut, dar nici de la început n-am deschis Eu urechile tale. Pentru că eu am ştiut că tu nu vei crede, fiind necredincios" (Isaia 48, 4). Căci vechiul acela Izrael (din vechime) a bolit atât de mult de lipsă de minte, de neascultare şi de uşurinţa de a fi abătut din calea sa, încât după ce a primit Moise legea de la Dumnezeu şi după ce a stat în minte, Izrael s-a întors către lepădarea de Domnul şi a cutezat să aducă viţelului închinarea sa şi să-l laude spunând ei: „Aceştia sunt Dumnezeii tăi, Izraele, care te-au scos pe tine din pământul Egiptului". Deci având ei cugetul lor atât de slab şi uşor de întors către rău, cum ar fi putut să accepte învăţăturile Evangheliilor, astfel încât să hărăzească cu sfinţenie lui Dumnezeu slujirea cea gândită care este în orânduirea şi în aşezarea jertfei celei duhovniceşti (şi să aducă) în locul înjunghierii vieţuitoarelor, bună mireasmă cea adusă de faptele bune?

Aşadar, iudeii aduceau jertfe de boi, ţapi, turturele şi porumbei. Însă este cu putinţă să vedem şi să învrednicim de toată minunarea noastră în aceste aduceri de jertfe, iscusinţa

şi măiestria iconomiei dumnezeieşti. Căci îngăduind Dumnezeu (iudeilor) să aducă jertfe pentru că ei obişnuiau să facă aceasta în Egipt, aproape că şi îi ridică şi îi suie pe ei în chip mai repede către neprihănire, căci simbolizează felurile şi modurile aducerilor de jertfe, nu după obiceiul lor, al iudeilor, ci fiind acestea orânduite şi pregătite cu iscusinţă şi cu înţelepciune, astfel încât să dea naştere formării slujirilor şi închinărilor celor gândite la fiii lui Izrael. De pildă, a fost adusă această jertfă nu în chip simplu şi fără de înţeles, ci precum spuneam, în mod înţelept. Căci mielul care era luat din ziua a zecea a lunii celei dintâi, era înjunghiat doar în a patrusprezecea zi către seară la lumina lămpilor (torţelor). Şi însăşi rânduiala musafirilor se făcea după hotărârea legii vechi. Căci spune: „Astfel îl veţi mânca pe el. Să fie şalele voastre încinse şi încălţămintea în picioarele voastre şi toiage (să fie) în mâinile voastre, şi să-l mâncaţi pe el în grabă. Este Paştele (trecerea) Domnului" (Ieşirea 12, 11).

Şi pentru fiecare din jertfe era un chip şi un mod care era orânduit cu meşteşugurile şi care avea închipuit şi reprezentat în sine ceva negrăit şi tainic şi ar putea să fie lungă expunerea cu privire la jertfe dacă am vrea noi să arătăm fiecare din ele aşa cum erau. Însă acuma trebuie să ne îndreptăm spre următoarea (chestiune):

Trebuie, socotesc eu, să aduc la cunoştinţă, că era un lucru neplăcut şi fără de voia lui Dumnezeu, slujirea după legea (veche) în ceea priveşte sensul literal şi tipurile (simbolurile). Căci putem auzi pe Dumnezeu care a spus următoarele: „Cine a cerut aceasta de la mâinile voastre? Nu mai continuaţi să călcaţi în curtea Mea. Dacă aduceţi floare de făină, ardere de smirnă zadarnică, spurcăciune este pentru Mine. Zilele de lună nouă (începutul lunii) şi sâmbetele voastre, le urăşte sufletul Meu şi nu vă pot suferi

sărbătorile. Sufletul Meu urăşte postul vostru şi oprirea de la lucru: (Isaia 1, 13-14). Şi spune iarăşi: „Arderile de tot ale voastre nu sunt primite şi jertfele voastre nu Mi-au plăcut Mie"(Ieremia 6, 20), şi a grăit prin dumnezeiescul David: „Nu voi primi din casa ta viţelul, şi nici din turmele tale iezi. Oare voi mânca carnea taurilor şi voi bea sângele ţapilor? Adu lui Dumnezeu jertfă de laudă (Psalm 49, 9-14). Şi iarăşi: „Căci milă vreau şi nu jertfă şi cunoaşterea lui Dumnezeu mai mult decât arderile de tot" (Osee 6, 6).

Acestea şi Fiul ni le aduce grăind către Tatăl Său şi Dumnezeu din ceruri: „Eu nu am voit jertfă şi aducere înainte, căci mi-ai orânduit mie un trup. Atunci am spus: iată sosesc, Dumnezeule, spre a face voia Ta" (Evrei 10, 5-7).

Însă poate va zice potrivnicul nostru (Iulian): Cu toate acestea ar fi trebuit ca Dumnezeu să se arate mai tare şi să biruie orice răzgândire sau schimbare de hotărâre, fiind El Dumnezeu prin fire şi ar fi trebuit să dorească şi să vrea binele la început, iar dacă acum leapădă şi respinge jertfe, (atunci ar fi trebuit) să nu le vâre acelea în mintea celor supuşi legii vechi. Dar, o puternice (împărate), vom zice noi, Dumnezeu a legiuit – precum spuneam – cele ce sunt în umbră şi în simboluri prin Moise, cunoscând şi ştiind El că pentru minţile celor ce au primit învăţătura de la început este corespunzătoare şi potrivită învăţătura şi doctrina cea în simboluri. Dar aceasta nu pentru ca ei să persiste şi să stea de-a pururi în învăţături atât de grosolane şi groase şi să alunce şi să piardă cu totul slujirea cea gândită şi în Duh. (Aceasta a făcut) pentru ca primind (oamenii de atunci) vestirea de mai înainte a faptelor şi lucrurilor mai adevărate în umbre, să cunoască bine chipul şi felul mergerii lor înainte şi astfel să continue să umble pe calea vieţii celei adevărate, bune şi fericite în chip cunoscut lor şi ştiut şi cu iscusinţă

multă. Precum şi aceia care sunt foarte pricepuţi în meşteşugul turnătoriei în bronz şi care au o faimă mare, arată şi înfăţişează mult dinainte cu folos topind şi turnând în ceară formele şi chipurile lucrurilor ce vor fi făcute de ei, nu ca s-o ia ei înainte prin aceasta meşteşugului lor, ci pentru că în aceste (chipuri de ceară) – precum spuneam – să strălucească mai dinainte frumuseţea acelor lucruri care încă nu au fost făcute de ei. Dar după ce aceşti meşteşugari au ajuns să sfârşească operele lor, pe bună dreptate noi nu vom aduce vină meşterului dacă nu a ţinut seama de tipuri. După aceleaşi motive, socotesc eu, după ce a strălucit Hristos, care este adevărul, şi după ce a fost adusă la noi slujirea şi închinarea prin El, pe bună dreptate vom privi de sus slăbiciunea tipurilor (a simbolurilor). Căci tipurile au fost icoane (chipuri) a lucrurilor gândite (celor percepute doar prin minte, nu prin organe ale simţurilor).

Haide să vedem şi să cercetăm următoarea chestiune: pentru ce lucruri se bucură Dumnezeu şi ce ar putea să-i fie plăcut Lui? Oare se bucură de viţelul culcat şi aşezat pentru junghiere de care este unit şi alăturat fumului de tămâie care iese în rotocoale din focul aprins al jertfelnicului, ori se bucură El de sufletul strălucind prin virtuţi de multe feluri?

Să luăm ca exemplu pe unul dintre aceia care fac parte dintre iudei, care este tăiat împrejur şi iubitor de aduceri de jertfe, dar care nu este un om bun în moravurile sale, care nu este prieten al binelui, ci neînfrânat, săvârşitor de fapte ruşinoase, nestăpânit în cuvinte, în fine, care nu s-a oprit de la facerea nici unei fapte vinovate şi, în acelaşi timp, pe un altul care nu se trage din sângele lui Izrael, care nu este tăiat împrejur după trup, care nu aduce jertfe de sânge, dar este vrednic de admiraţie prin faptele sale, înţelept bun, biruind iubirea de câştig, care nu este învins de nici o faptă osândită

de lege şi pe scurt, care este plin de toată fapta cea bună (virtutea). Care dintre cei doi va fi deosebit, şi va fi încununat prin hotărârile cele de Sus cu cununa biruinţei? Cel de al doilea, pe cât socot eu, şi pe bună dreptate.

Dacă (Iulian) crede şi spune că nu este aşa, să ştie bine că se face potrivnic chiar strămoşilor săi şi că se apucă să strice şi să aprecieze ca rău ceea ce ei apreciază că este vrednic de toată admiraţia. Căci Porphyrius urmând părerile celor din vechime spune aşa: „Se cuvine prin urmare ca după ce ei s-au controlat cu faptele lor, să meargă să aducă jertfă Dumnezeirii, aducând jertfe pline de iubire faţă de Dumnezeu şi nu scumpe ca preţ. Însă acuma se crede că nu sunt îndeajuns oamenii îmbrăcaţi în veşminte albe pentru curăţenia jertfelor. Se crede că nu este nici o deosebire între oamenii care strălucesc prin îmbrăcămintea lor, şi cei ce au sufletul lor curăţat de rele, când se îndreaptă spre aducerile de jertfă. Aceasta ca şi cum Dumnezeirea nu s-ar bucura mai mult de acele lucruri care înlăuntrul nostru sunt curate şi dumnezeieşti şi care de altfel sunt înrudite şi apropiate prin firea lor de Dânsul".

Iar în templul (lui Asclepios) din Epidaur se găseşte o inscripţie cu acest text: „Trebuie să fie pur şi curat cel ce intră să jertfească înlăuntrul templului. Este lucru curat să cugeţi lucruri sfinte". Decurge de aici că neprihănirea şi curăţenia fasptelor este foarte îndrăgită de Dumnezeu cel preacurat. Vom da crezare acestor vorbe şi din alte ziceri ale lui Porphyriu: „Într-adevăr, în templele consacrate zeilor de către oameni, trebuie să fie picioare curate şi sandale fără de pete. Căci în templul Tatălui care este lumea aceasta, nu se cuvine să păstrăm îmbrăcămintea cea mai din afară a noastră, cea de piele care nu e curată, şi (se cuvine) să stăm curaţi în templul Tatălui. Căci dacă primejdia ar sta numai în

faptul de a-l întina şi murdări doar pe el, s-ar putea şi ar fi îngăduit să nu luăm seama şi să nesocotim aceasta lenevindu-ne. Însă cum trupul cel simţit cu simţurile poartă cu sine întreaga revărsare a demonilor celor făcuţi pentru materie, împreună cu toată murdăria cea din cărnuri şi din sânge, o asemenea putere sau duh care îndrăgeşte şi apără murdăria este prezentă atunci din cauza asemănării şi cu necurăţenia şi a faptului că îi este propriu ei". Şi Porphyriu continuă: „Acelea pe care unii dintre (filosofii) platonicieni le-au făcut cunoscute obşteşte, va fi un lucru normal să le înfăţişăm înaintea celor care pot să le priceapă pe deplin. Ei spun aşa: „Dumnezeul cel dintâi, fiind lipsit de trup şi nemişcat şi cu neputinţă de împărţit în părţi constituente şi nefiind El înlăuntru a ceva şi nici închis în Sine Însuşi, nu are nevoie de nimic din cele de afară precum s-a spus. Însă pentru ceilalţi zei, pentru (zeul) lumii, pentru cei ce rătăcesc sau pentru cei ce nu călătoresc, care sunt zei nevăzuţi (compuşi) din trup şi suflet, trebuie să le aducem mulţumiri în chipul arătat, prin jertfirile celor neînsufleţite".

Aşadar, dacă Dumnezului fără de trup nu-i trebuie nimic din cele de afară şi dacă aducerea de jertfe sângeroase este criticată şi de aceia care sunt profesorii lui Iulian, atunci de ce oare învinuieşte şi condamnă pe cei ce aduc jertfe lui Dumnezeu şi el le primeşte? Căci este scris aşa: „Cinsteşte pe Domnul din ostenelile tale cele drepte şi din pârga tuturor roadelor tale" (Pildele lui Solomon 3, 9). Şi mai spune dumnezeiescul David: „Jertfiţi jertfa dreptăţii şi nădăjduiţi în Domnul" (Psalm 4, 5). Tot el zice: „Am înconjurat şi am adus jertfă în cortul Lui, jertfă de laudă şi de bucurie" (Psalm 26, 11).

Dar atunci, când nu se află în unii oameni strălucirea faptelor bune, este cu totul fără de folos aducerea jertfei de

sânge. Însuşi Făcătorul de lege a spus către proorocul Ieremia, după ce L-a mâhnit Izrael: „Şi tu nu te ruga pentru binele poporului acestuia, căci de vor posti Eu nu voi da ascultare rugăminţii lor şi de-Mi vor aduce arderi de tot şi jertfe, nu le voi primi" (Ieremia 14, 11-12).

Şi încă mai spune prin proorocul Isaia: „Către cine oare voi privi Eu decât către cel blând şi liniştit şi care tremură pentru cuvintele Mele. Iar omul cel nelegiuit, care îmi aduce Mie jertfă cu viţel (va fi) ca şi cum ar ucide un câine; cel ce va aduce floare de făină (va fi) ca cel ce aduce sânge de porc". Şi de asemenea foarte răbdătorul Iov a spus: „Dumnezeu nu va respinge pe cel lipsit de răutate, şi nu va primi nici un dar de la cel nelegiuit, este prinos nesocotit" şi „Nu va binevoi Cel preaînţelept pentru prinoasele celor nelegiuiţi" (Înţelepciunea lui Iisus Sirah 34, 20).

Căci curăţenia vieţii şi osteneala pentru toate faptele bune şi aplecarea pentru cele mai neprihănite lucruri, străduinţa de a respinge faptele rele, se face pentru Preasfântul Dumnezeu o jertfă cu bună mireasmă, aşa precum spune fericitul David: „Va place lui Dumnezeu mai mult decât un viţel tânăr, căruia îi răsar coarnele şi copitele". Şi peste aceasta pe noi ne îndeamnă preaînţeleptul Pavel spunând: „Vă îndemn pe voi, să înfăţişaţi trupurile voastre ca pe o jertfă vie, sfântă, bine plăcută lui Dumnezeu, ca o slujire a voastră cuvântătoare (Romani 12, 1).

Aşadar, după ce Izrael a încetat să aducă jertfă şi noi ne-am oprit de a aduce jertfe. Dar dacă fiii lui Izrael ar fi adus jertfe, chiar dacă ar fi vrut să împlinească cele poruncite în umbră oamenilor din vechime, noi am fi mers pe calea cea bună şi largă (spre a ne îndrepta în chip direct şi drept) spre a împlini pe de-a-ntregul slujirea în duh şi adevăr.

Întrucât însă Iulian spune că Izrael s-a oprit de la aducerea jertfelor după lege, deşi nu trebuia s-o facă, chiar dacă au fost despărţiţi şi separaţi de cetatea Ierusalimului, să afle de la noi planul cel dumnezeiesc (iconomia) făcut pentru acest lucru. Dar Iulian ar putea să spună: pentru care pricină, i s-a poruncit lui Izrael să săvârşească aducerile de jertfe, nu în toată lumea sau acolo unde s-ar afla cei legaţi de legea veche, ci (li s-a poruncit) ca pe un lucru mare şi neapărat de trebuinţă ca să aducă jertfă numai în Ierusalim? Oare ce şi cum Dumnezeu cel ce este peste toţi s-ar afla numai în cetatea Ierusalimului sau ca şi cum n-ar vrea să fie El cinstit pretutindeni? Nimeni însă nu se va îndoi că prima supoziţie este plină de prostie. Căci Dumnezeirea nu are limite şi nu este circumscrisă de margini, ci Cel ce nu are trup nu poate fi undeva, ci El se întinde pretutindeni şi toate sunt pline de El. Şi după cealaltă ipostază, că adică El nu vrea să fie cinstit în tot locul, şi acest lucru aduce o ştirbire destul de însemnată faptelor reale. Căci lui Dumnezeu noi I ne închinăm pretutindeni şi aşa precum spune Proorocul: „Mare este numele Său printre neamuri, şi în tot locul jertfă de tămâie se aduce numelui Său şi jertfă curată" (Maleahi 1, 11). Şi s-a scris şi cu privire la noi: „Se va închina Domnului fiecare de la locul lui" (Sofronie 2, 11).

Deci, întrucât Dumnezeu este slăvit şi lăudat în tot locul şi dacă lucrul acesta nu este oprit şi interzis, ba lenevirea şi oprirea de la acestea este un lucru pedepsit, de ce oare şi acelora ce se trag din sângele lui Izrael nu li se pare că este liber şi că e îngăduit dacă vor ei, să aducă lui Dumnezeu jertfele poruncite de lege pretutindeni? Însă Făcătorul legii vechi în chip foarte prevăzător, întrucât a văzut mai dinainte cele ce aveau să fie, a poruncit ca ei să aducă jertfă numai la Ierusalim, pentru ca oarecum în chip obligator să

părăsească datinile şi obiceiurile cele vechi şi să se schimbe ei către faptele bune.

Însă după ce s-au făcut ei ucigaşi ai Domnului, aveau să fie izgoniţi din patria care i-a născut şi să locuiască în ţările neamurilor păgâne. Dar era cu neputinţă ca în orice loc să aducă ei jertfă Domnului, mai cu seamă că cei ce erau între neamuri se întorceau spre rău şi fapte rele.

Dacă cei chemaţi prin credinţă, aveau să se oprească de la datinile cele vechi, ei (fiii lui Izrael) aveau să facă aduceri (de jertfe) de sânge ca şi cum ar fi fost foarte plăcute lui Dumnezeu. Iar iudeii ar fi făcut rău şi nedreptate (vătămând) nu puţin pe aceia care de abia fuseseră prinşi în năvod spre a fi aduşi la adevăr şi pe aceia ce au fost învăţaţi prin învăţăturile Evangheliilor să vină către slujirea cea gândită şi cea nematerialnică.

După ce lucrurile s-au schimbat înspre adevăr, şi cele ce erau în tipuri (simboluri) şi în enigme, s-au prefăcut în acelea ce erau mai bune, noi spunem că legea veche nu a încetat să fie şi nu a fost nimicită, ci a fost împlinită în vremea în care a strălucit adevărul pentru noi, adică Hristos.

Dacă noi, creştinii, ne-am oprit de la tipuri (simboluri) şi dacă am privit la lumina adevărului cu ochii cei fini şi subtili ai minţii noastre, dacă am vrut să îndreptăm felul de viaţă cel nepotrivit ai iudeilor, cinstind slujirea ce în Duh, iată că Iulian găseşte prilej să ne învinuiască. Însă să certe şi să mustre Iulian şi altele dintre ştiinţe şi pe aceia care se străduiesc să le practice, întrucât au schimbat cele de la început şi acele părţi ale cunoştinţelor, pe care le-au înlocuit cu acelea cu care s-au ostenit ei.

Se poate vedea şi în meşteşugurile meseriaşilor cât de mult a sporit progresul lor care duce la mai bine, şi (totuşi) nimeni nu învinuieşte acest fapt. Cei dintâi (pictori)

reprezentau în chip diferit chipurile din vechime care au venit după cei dintâi, au plăsmuit (mai bine) formele statuilor, astfel încât la aceşti meşteri care lucrează asemenea lucruri nu se afla perfecţiunea şi măiestria deplină, care însă s-a adăugat şi s-a găsit la (artiştii) ce au venit pe urmă. Ce voi spune cu privire la meşteşugul ţesătoriei, al sculpturii, al arhitecturii, al tâmplăriei şi altor meşteşuguri. Oare nu va vedea cineva că aceste meşteşuguri sunt cu mult mai bune decât cele dintâi? dacă Iulian întăreşte şi afirmă că legea preaînţeleptului Moise a fost dusă de către noi şi transformată spre rău, atunci să ne învinuiască că am încălcat legea, că am vrut să dispreţuim poruncile cele dumnezeieşti şi că nu am dat nici o însemnătate primelor porunci nespus de bune. Dacă însă noi am subţiat grosimea umbrei ce se află în legea veche, şi dacă noi am prefăcut această grosime a ei în frumuseţe a adevărului, şi dacă obscurul vestit al oamenilor din vechime manifestat prin enigme (ghicituri) acum poate fi văzut şi contemplat în chip mai limpede, atunci să audă următoarele din partea noastră, potrivnicul nostru: Nu îndrăgi învinuirea şi acuzarea, căci este un lucru împovărător, şi nu îndrăgi mustrările şi certările, căci acestea aţâţă şi produc mânie.

Însă cuvântul lui Iulian grăit împotriva noastră, se îndreaptă şi spre următorul argument, că anume sunt de acord datinile elinilor păgâni şi se potrivesc cu cele ale iudeilor, aceasta în afară de o singură datină. Căci – zice el – iudeii slujesc unui singur Dumnezeu, iar elinii spun că sunt mai mulţi dumnezei. Iulian pretinde că datinile noastre nu se potrivesc nici cu a unora, nici cu a celorlalţi, pentru că noi nu ne închinăm la mai mulţi dumnezei şi nici nu recunoaştem şi mărturisim un singur Dumnezeu după legea (veche), ci trei Dumnezei în loc de unul. Se vede poate (de

către Iulian) că Sfânta şi de o fiinţă Treime, sau Firea unei singure şi unice Dumnezeiri, este împărţită şi divizată de către noi în trei Dumnezei. Dar după câte îmi dau seama expunerea mea destul de lămurită, a arătat că noi am adus în inima şi mintea noastră o învăţătură dreaptă şi de necriticat asupra acestor chestiuni, că noi am părăsit şi am scăpat de prostia şi de nesocotinţa ce se află în învăţăturile şi ale iudeilor şi ale elinilor şi de asemenea că ne-am străduit să mergem drept spre scopul Sfintelor Scripturi. Dar, pe bună dreptate, eu voi face pomenire de unele fapte pe care Iulian le învinuieşte în afară de cele arătate mai înainte. Căci el spune iarăşi despre aceste chestiuni:

IULIAN

Pentru care pricină voi nu sunteţi curaţi în chip asemănător iudeilor în ceea ce priveşte hrana voastră, şi spuneţi că trebuie să mâncaţi toate ca pe ierburile din grădină, dând crezare lui Petru care a spus: „Cele pe care Dumnezeu le-a curăţit, tu nu le socoţi spurcate" (Faptele Apostolilor 10, 15). Ce mărturiseşte acest lucru, că anume cele pe care Dumnezeu le socotea întinate, acuma le-a făcut El curate? Iar Moise arătând despre animalele cu patru picioare a spus că orice (vieţuitoare din acestea) având copita despicată şi rumegând, este curată. Şi cea care nu este aşa, este necurată. Acuma dacă porcul, prin închipuirea lui Petru, primeşte însuşirea de a rumega, noi să-i dăm lui crezare? Dar ar fi un lucru nemaipomenit şi o minune ar fi, dacă după ce Petru şi-a închipuit aşa, porcul ar fi primit (însuşirea de a fi curat). Însă dacă Petru a grăit minciună spunând că a avut acea descoperire, ca să vorbească în felul vostru (al creştinilor), atunci de ce ar trebui să credem noi aşa de repede cu privire la nişte lucruri atât de însemnate? Ce lucru grozav v-ar fi poruncit el oare, dacă v-ar fi oprit pe voi să

mâncaţi în afară de porci şi păsările şi vieţuitoarele din mare, afirmând că şi acestea în afară de cele dintâi sunt lepădate de către Dumnezeu şi că sunt spurcate?

CHIRIL

Tu admiri Iuliane datinile iudeilor şi spui că ei în ceea ce priveşte hrana au obiceiuri pline de curăţenie, pe când creştinii sunt neîntrecuţi şi biruiţi de felul lor de a mânca. Aşadar, să privim noi – dacă vrei – ce fel de mâncăruri i-a oprit pe ei să mănânce legea adusă de preaînţeleptul Moise şi ce a poruncit ca să poată mânc,. căci este scris aşa în Levitic: „Şi a grăit Domnul către Moise şi către Aaron spunând: Grăiţi fiilor lui Izrael şi spuneţi-le: iată animalele pe care le puteţi mânca dintre toate dobitoacele ce sunt pe pământ. Orice animal cu copita despicată, care are copita despărţită în două şi-şi rumegă mâncarea, pe acesta îl puteţi mânca. Dar nici din acestea nu veţi mânca, din cele care rumegă, sau din cele ce au copita despicată sau unghia despărţită în două şi anume: cămila pentru că rumegă însă copita nu o are despicată; aceasta să fie necurată pentru voi. Şi iepurele cu labele păroase şi iepurele obişnuit şi porcul deşi are copita despicată şi unghia despărţită în două, dar pentru că nu rumegă, să fie necurat pentru voi" (Levitic 11, 1-8).

Şi acestea le-a spus cu privire la aceste animale. Şi schimbând vorba, cu privire la cele din ape şi la păsări de asemenea şi la alte neamuri şi speţe (Scriptura) spune iarăşi aşa: „Din toate vieţuitoarele care sunt în apă le veţi mânca pe acestea; toate câte sunt în ape şi în mări, în râuri şi în bălţi şi au aripi şi solzi, pe acestea să le mâncaţi. Şi toate câte nu au aripi şi solzi, sunt spurcăciune pentru Mine şi vor fi şi pentru voi" (Levitic 11, 9-10). Şi după alte porunci spune: „Şi pe acestea le veţi socoti urâciune dintre păsări şi nu le veţi mânca: vulturul, gribţorul, vulturul de mare, corbul, şoimul şi

cele asemenea lor. Şi struţul, cucuveaua, rândunica şi uliul cu soiurile lui; huhurezul, pescarul şi ibisul, lebăda, pelicanul şi cocorul; cocostârcul, bâtlanul şi soiurile lui; pupăza şi liliacul. Toate insectele înaripate care umblă în patru picioare, sunt spurcate pentru voi" (Levitic 11, 13-20). Ce mare este curăţenia iudeilor şi ce bun este felul lor de hrană! Căci ei nu socot ca un lucru bun de mâncare cameleonul, ariciul, vulturul, acvila, albatrosul, pupăza, bufniţa. Şi în afară de acestea se feresc şi se păzesc de ibis, de huhurez, de harog, de şoarecele cel fricos, de nevăstuică, de şobolan, de şopârlă pătată cu pete, de sobolan. Şi care oare dintre aceste vieţuitoare nu este socotită de ocară şi de ruşine chiar în afară de legea veche?

Grozavă curăţenie? Pe cât se pare nu înseamnă nimic pentru iudei să biruiască pântecele lor şi să-şi schimbe hrana cea rea a unor feluri de mâncare atât de bune, ca să nu ocărască şi să dispreţuiască (poruncile) Făcătorului de legi. Pe cât se pare, pe bună dreptate sunt mustrate datinile creştinilor. Căci părăsind şi spunând adio legii vechi, nu vor să se înfrâneze de la nici unele precum sunt ierburile (zarzavaturile) din grădină, adică sunt bune de mâncat cele preţuite la mese, ciorile şi ibişii şi celelalte toate.

Să aducem deci laude legii, pentru că ea a legiuit foarte bine pentru fiii lui Izrael cele pentru hrană aleasă şi bună a lor, şi le-a poruncit să se îndepărteze de acelea care nu au nici un preţ şi nici o valoare pentru nimeni, sau mai degrabă de acele (mâncăruri) ce sunt atât de lepădate şi respinse de către orice om curat, încât este una din faptele cele mai spurcate chiar numai aşezarea lor (înainte pe masă). Şi toate aceste (animale) sunt foarte rele şi sunt de lepădat pentru orice om şi pe bună dreptate.

Însă cei supuşi legii vor fi lăudaţi şi se va admira înfrânarea lor, căci ei se opresc şi de la carne de porc, şi de alte multe păsări şi peşti şi de acei peşti care nu au solzi şi aripi. Căci legea opreşte ca acestea să fie mâncate. Dar dacă folosirea lor de către oamenii mulţi şi cinstiţi se consideră a nu fi un lucru potrivit, dacă aceste mâncăruri nu sunt mai onorate decât toate celelalte de către oamenii ce ştiu să se hrănească şi să mănânce bine, atunci folosirea acestor mâncăruri să fie blamată împreună cu celelalte. Însă dacă aceste mâncăruri sunt bune când sunt întrebuinţate, deşi legea veche le consideră prihănite şi spurcate, atunci să cercetăm cu amănunţime învinuirile aduse de legea veche a unor feluri de hrană ce totuşi nu sunt rele.

Aşadar, legea veche interzice porcul, pentru că are unghie, are unghie despicată dar nu rumegă. Legea veche osândeşte în acelaşi timp şi pe unele vieţuitoare ce sunt în apă, pentru că nu au solzi şi nu au aripi. Sunt însă îndeajuns pentru vieţuitoarele mai sus-numite acele însuşiri ce le au din fire spre a fi considerate rele şi fără de folos? Ce importanţă are dacă unele din vieţuitoarele ce se află în apă nu au aripi şi solzi? Oare greşeşte legea veche şi învinuieşte de spurcăciune cele ce sunt astfel? Noi nu afirmăm acestea. Totuşi este de mult folos, ca aceia care au mintea ascuţită să poată vedea adâncimea înţelesurilor ascunse în legea veche. Întrucât scopul Făcătorului de legi vechi era să călăuzească pe cei ce îi învaţă, către aceia şi acelea ce se află pe pământ cu care trebuie să se însoţească şi să stea împreună şi pe care trebuie să le evite şi să se îndepărteze de ele, fiecare dintre animalele numite fiind luate (în chip alegoric) ca exemplu a celor ce se aseamănă şi sunt asemănătoare cu aceste animale, în ceea ce priveşte – vreau să spun eu – calitatea moravurilor şi obiceiurilor lor.

Voi încerca să explic înţelesul celor acum spuse. Legea (veche) interzice pentru hrană cămilele şi porcul, cămilele pentru că deşi rumegă, nu au la picior copita despicată, porcul apoi, fiindcă deşi are unghia de la picior despicată, totuşi nu rumegă. Numai că se poate spune că în fiecare din aceştia doi se află ceva ce lipseşte celuilalt. Oare rezultă de aici că legea veche măsoară spurcăciunea din fiecare, astfel încât să fie doar pe jumătate spurcaţi şi necuraţi? Dar cum ar putea să fie acest lucru adevărat? Ia să cercetăm noi amănunţit, dacă vrei, Iulian, care este realitatea şi care este sensul mai adânc?

Scriptura cea insuflată de Dumnezeu are obiceiul să ia temelia şi partea de jos a a piciorului şi uneori întreg piciorul pentru arătarea în ghicitură a căii şi a drumului (de urmat) pentru fiecare dintre fapte. Aşa, de pildă, este scris în Cartea Zicătorilor: „Fii cu luare aminte la calea picioarelor tale şi toate cărările tale să fie bine chibzuite" (Pildele lui Solomon 4, 26). Şi de asemenea (Domnul) a spus prin glasul lui David: „Am întors picioarele mele spre mărturiile Tale (Psalm 118, 59). Iată deci că „piciorul" este luat drept simbol al drumului către fiecare dintre fapte şi lucruri. Căci drumul este oarecum pentru noi de două feluri: noi, fie că obişnuim să săvârşim faptele cele bune totdeauna făcând lucruri din cele mai virtuoase şi astfel ne îndreptăm pe drumul cel curat şi pur închinzând comori în inima noastră, fie că mergem pe altă cale prin multe alte feluri de fapte. Aşadar, faptul de a putea merge pe aceste două căi, ar putea semnifica şi indica despicarea în două a bazei piciorului. Iar faptul de a rumega, poate fi simbolul şi figură a raţionamentului, căci după părerea mea, oamenii care sunt înţelepţi şi sfinţiţi şi care cercetează şi studiază învăţăturile adevărului, se cuvine să întoarcă nu o dată, ci de mai multe ori, în sus,

sensurile şi înţelesurile pentru fiecare dintre chestiunile grele şi delicate, şi se cuvine ca ei să mestece des şi oarecum să se străduiască să subţieze prin studii neîncetate părţile greu de înţeles ale chestiunilor şi sensurilor duhovniceşti. Căci, a accepta în chip direct, simplu şi fără nici o cercetare, şi a admite ceea ce nu este de frământat de către examinare, este o faptă vrednică de pedeapsă şi vătămătoare. Aşadar, legea (veche) condamnă şi osândeşte pe acela care poate fi de folos cu fapte, şi sieşi şi altora, dar care nu are suficientă minte pentru aceasta. Dimpotrivă însă, legea veche arată că este necurat şi murdar acel om care, deşi este prieten al raţiunii şi al culturii, totuşi cu fapta nu are obiceiul să se facă lăudat. „Acela care va face şi va învăţa, spune Mântuitorul, acela mare se va chema în împărăţia cerurilor" (Matei 5, 19). Acela deci, care va deţine amândouă aceste (însuşiri), adică străduinţa şi judecata, acela este îndreptăţit la mărire şi laudă.

Iar vieţuitoarele care trăiesc în ape şi nu au nici solzi, nici aripi, întotdeauna le place să se rostogolească în mocirelele şi mlaştinile cele mai de jos şi neplăcându-le să le înoate, sunt încete şi se mişcă greu. Şi acestea sunt chipuri şi simboluri ale oamenilor care se rostogolesc în mocirla desfrânărilor, care sunt vârâţi în mlaştinile dragostei de plăceri şi care au obiceiul să facă toate faptele lor goale aproape şi dezbrăcate. Aşadar, faptele care sunt osândite de lege, ne sunt înfăţişate sub chipul vieţuitoarelor lipsite de solzi şi de învelişurile fireşti. Dar, faptul de a fi lipsite şi de aripi, ne arată iarăşi neputinţa de a înota şi de a ieşi repede din relele în care se află. Aceştia sunt oamenii stricaţi şi lipsiţi de nădejde, care sunt robii plăcerii pântecelui, tovarăşi ai desfrânării şi ai lipsei de înfrânare, moleşiţi, necuraţi, afemeiaţi, aceia

care au în ei prihănirea cea greu de spălat a tuturor faptelor ruşinoase.

Dumnezeu vrea ca acei oameni ce Îl cinstesc să nu fie părtaşi câtuşi de puţin cu acei oameni care obişnuiesc să trăiască în felul acesta şi, de asemenea, şi cu alţi oameni a căror întreagă viaţă se află în răpiri, în silnicii şi în dragoste de câştig nedrept. Pe aceştia Domnul îi reprezintă şi îi închipuie bine prin vulturi, ulii, şi de asemenea prin şoimi, cocostârci şi acvile. În chip asemănător, corbul şi păsările care seamănă cu ele închipuiesc pe aceia care fac ospeţe şi chefuri. Şi tot astfel închipuiesc pe oamenii ce se află în neştiinţă, care parcă ar fi în beznă şi noapte, care parcă ar urî lumina înţelegerii, pupăza şi bufniţa, huhurezul, şi toate păsările ce în afară de acestea îşi fac prăzile lor noaptea. Nevăstuica şi şoarecele închipuiesc şi zugrăvesc oarecum prin ei înşişi neamul fricos, lipsit de bărbăţie şi temător al hoţilor. Şi îndeobşte nu este greu deloc pentru fiecare din vieţuitoarele numite în legea veche să le găsim analogii potrivit raţiunii şi realităţii. Pentru că legea veche este duhovnicească (spirituală) şi nu dă explicaţii clare.

De altfel, şi dumnezeiescul Pavel vrând să rămână la datinile şi obiceiurile iudeilor, şi oarecum şovăind să se îndrepte spre datinile cele ce erau mai bune, pentru că era biruit în mod jalnic de respectul faţă de simboluri, deci lui i-a coborât Dumnezeu din cer pânza ce avea pictată (reprezentată) pe ea vieţuitoarele spurcate care erau osândite prin hotărârile legii celei vechi, numai că acestea în chip de ghicitoare precum arătam eu, şi astfel Domnul i-a dat poruncă să înjunghie şi de ar vrea să facă din animalele sacrificate ofranda sa. Dar pentru că fiind tulburat s-a exprimat ca un iudeu: „Nicidecum, Doamne, pentru că niciodată nu am mâncat ceea ce este spurcat şi necurat". La care glasul

Domnului a răsunat, şi aproape că l-a certat spunându-i, în chip clar şi limpede: „Cele pe care Dumnezeu le-a făcut curate, tu nu le socoti spurcate" (Faptele Apostolilor 10, 14-15). Atunci a înţeles (Petru) numaidecât că a sosit vremea, ca umbrele să fie schimbate şi prefăcute în adevăr. Însă prefacerea tipurilor (simbolurilor) în adevăr, depăşeşte şi le întrece pe acestea, şi le arată pe ele, că au fost aşezate degeaba şi în zadar, însă nu precum socotesc unii oameni. Aşadar, Făcătorul legii nu a spus niciodată că porcul sau celelalte vieţuitoare sunt curate sau necurate, ci El a ştiut că au fost făcute (de El) ca bune. Căci este scris: „Şi a văzut Dumnezeu pe toate câte le-a făcut, şi iată toate erau bune foarte, şi El le-a binecuvântat pe ele" (Facerea 1, 31). Toate cele ce au fost făcute, cum au fost făcute şi cum sunt, au în ele neapărat însuşirea de a fi bune în chip firesc. Aşadar, chiar dacă porcul nu rumegă, de pildă, el nu este spurcat şi deci poate fi mâncat. El nu murdăreşte şi nu întinează pe nimeni dintre oameni prin firea (natura) sa proprie. Căci legea veche este în tipuri (simboluri) şi umbre „aşezate până la vremea îndreptării" (Facerea 1, 31). Căci aşa a scris unora dumnezeiescul Pavel. Dar poate Iulian crede că noi suntem nebuni şi delirăm atunci când cugetăm şi spunem acestea. El se mândreşte însă cu ideile sale, şi în chip lipsit de minte ceartă Sfintele Scripturi spunând:

IULIAN

Pentru ce oare grăiesc atâtea cuvinte cu privire la spusele creştinilor de vreme ce ar trebui să văd dacă ele au un oarecare tâlc şi înţeles? Căci ei (creştinii) spun că Dumnezeu a aşezat pe deasupra celei dintâi legi pe a doua. Aceasta dintâi, a venit la timp stabilit, în vremuri hotărâte şi statornicite, dar apoi a arătat a doua lege ce era după aceea a lui Moise. Că ceea ce spun creştinii este o minciună, voi demonstra în

chip limpede, aducând din cărţile lui Moise nu doar zece mărturii, ci nenumărate, acolo unde Moise spune că Legea este veşnică. Ascultaţi deci din cartea Ieşirii: „Şi va fi ziua aceea spre pomenire şi veţi sărbători voi sărbătoarea Domnului în şirurile neamurilor voastre, şi veţi sărbători legea ca pe o lege veşnică. Şapte zile veţi mânca pâine fără aluat; din ziua cea dintâi veţi îndepărta aluatul din casele voastre" (Ieşirea 12, 14-15). În acelaşi sens, Iulian mai adaugă: Eu aş putea să aduc înainte mulţime mare de citate prin care Domnul numeşte legea lui Moise veşnică, dar las la o parte multe din acestea. Voi creştinii însă să arătaţi, unde s-a spus de către Scriptură, cele grăite cu îndrăzneală de către Pavel, anume că „Sfârşitul legii este Hristos" (Romani 10, 4). Unde a vestit Dumnezeu evreilor altă lege afară de cea aşezată de El? Nu este nicăieri (aşa ceva) şi nici nu e stabilită o îndepărtare şi o corectare a legii. Căci ascultă iarăşi pe Moise: „Nu veţi adăuga nimic la cuvântul pe care vi-l poruncesc vouă, şi să nu scoateţi nimic din el. Păziţi poruncile Domnului Dumnezeului vostru, toate câte eu vi le-am poruncit astăzi, şi blestemat este tot omul care în toate aceste porunci" (Deuteronom 4, 2). Voi însă aţi socotit că este un lucru mic şi neînsemnat să scoateţi şi să adăugaţi la cele scrise în lege. Iar a o călca în întregime, socotiţi că este un lucru vitejesc şi plin de bărbăţie pentru orice om, privind voi nu spre adevăr, ci spre ceea ce este vrednic de crezare pentru mulţime şi pentru cei din popor.

CHIRIL

Iulian crede – precum spuneam – că noi flecărim vorbe goale şi deşarte, cu toate că noi vestim cele adevărate. Sau poate (el crede) că noi ne folosim de cuvinte viclene şi înşelătoare, întrucât n-ar fi duhovnicească legea (veche) şi că încercăm să schimbăm înţelesul celor ce se află scrise în

ea, pentru ca să fim scutiţi şi eliberaţi de învinuirea de a o fi încălcat. Însă lucrul nu stă absolut deloc aşa. Pentru că noi nu dăm la o parte şi nu înlăturăm legea cea dumnezeiască, ca şi cum nu ar avea nici un folos. Noi nu spunem aceasta în chip nesocotit, ci zicem că legea veche a fost adusă mai mult ca să fie un învăţător de început a oamenilor din vechime pentru taina lui Hristos şi legea veche le arată lor în ghicituri (enigme) adevărul.

Astfel, noi spunem şi întărim că Hristos este împlinirea legii şi a proorocilor, ceea ce este foarte adevărat. Oare adevărul nu ar putea fi conceput pe bună dreptate că este împlinirea a oricărei enigme neclare? Cum s-ar putea îndoi cineva de acest lucru? Aşadar, schimbarea spre adevăr a celor ce erau exprimate în umbre, nu constituie o nimicire a legilor aduse prin Moise, ci statorniceşte înţelesul mai clar şi limpede al lor. În felul acesta spunem noi, că legea (veche) este veşnică şi ea nu încetează câtuşi de puţin, împlinind faţă de noi felurile slujirii şi închinării celei gândite. Căci Hristos a venit nu ca să desfacă şi să abroge legea şi proorocii, ci ca să le împlinească , aşa precum a spus El însuşi. Şi pentru ca eu să tâlcuiesc spusele legii, altfel de cum a făcut-o Iulian, voi face o dovedire mai limpede a celor ce le-am afirmat, spunând următoarele: Aşadar, este scris aşa cu privire la pâinile fără de aluat (azimele): „Şi să fie ziua aceea amintire pentru voi; şi să sărbătoriţi voi această sărbătoare Domnului vostru în şirurile neamurilor voastre. Să o sărbătoriţi ca pe un lucru de-a pururi în legea veche a lui Dumnezeu prin Moise. Iar prin glasul lui Isaia a grăit cu cei ce se trăgeau din sângele lui Izrael şi a spus: „Zilele de lună nouă ale voastre, şi Sâmbetele voastre, şi sărbătorile voastre, le urăşte sufletul Meu. V-aţi făcut scârbă pentru Mine" (Isaia 1, 13-14).

Atunci, ia spune-mi (Iuliane), cum vom grăi noi că sărbătorile care sunt urâte lui Dumnezeu au fost aşezate să fie veşnice şi de-a pururi? Oare vom zice noi că Dumnezeu şi-a schimbat părerea, şi cele care la început erau considerate ca fiind defăimate şi batjocorite prin prooroci, ori că şi-au pierdut folosul lor şi au suferit vreo pătimire din acelea care sunt ale noastre omeneşti? Căci dacă cineva vrea să respingă ceea ce a lăudat Iulian, i se atribuie acuza şi blamul de a fi uşuratic. Ce vom spune noi ca să îndepărtăm şi să scăpăm pe Dumnezeu de fapte atât de vrednice de ură? El a rânduit o lege dreaptă şi bună prin preaînţeleptul Moise, ca să trebuiască să se săvârşească sărbătorile reprezentate prin simboluri, dar Dumnezeu urăşte sărbătorile ce aveau să fie şi să devină bestiale şi animalice pentru că (fiii lui Izrael) nu au mai vrut să fie legaţi de alegorii, şi acest lucru era spre binele celor din vechime. Iar Dumnezeu a vrut ca ei să meargă de la simbol şi de la umbră spre frumuseţea adevărului şi să ajungă până la slujirea lui Dumnezeu, cea plină de bucurie, desigur, la cea gândită şi în Duh.

Dar Domnul a poruncit, ca atunci când ţin sărbătoarea, să facă ei pâini, însă fără de aluat. Procedând astfel, iudeii au socotit, că împlinesc legea. Însă care este folosul lor din aceasta? Dumnezeu s-ar putea bucura într-un fel pentru acesta. Dar vei spune (Iuliane) că ei trebuie să prăznuiască sărbătoarea fiind curăţaţi. Însă cum se face, dacă aluatul putea să spurce şi să întineze pe cei ce mâncau din el, că (fiii lui Izrael) nu trebuiau să-l înlăture cu totul, ci numai pentru şapte zile, dacă ei erau în chip real ostenitori şi râvnitori ai felului de viaţă plăcut lui Dumnezeu, ca nişte oameni apropiaţi de Dumnezeu?

Însă aşa cum am spus deja mai înainte, în legea aceasta (în porunca aceasta de aici a legii) ca şi în celelalte porunci,

a fost orânduit în chip de ghicitură un lucru perceptibil doar cu gândirea, pentru acei oameni care au o minte ascuţită şi curăţată pot să vadă asemenea vederi şi înţelesuri duhovniceşti.

Însă porunca legii cu privire la pâinile fără aluat (azime) a fost împlinită de noi (creştinii), aceia care am fost făcuţi drepţi întru credinţă şi care am fost sfinţiţi în Duh, precum şi cei ce săvârşim slujirea cea gândită. În felul şi chipul acesta, Scriptura cea insuflată de Dumnezeu, obişnuieşte să conceapă aluatul drept simbol şi tip al răului. Aşadar, a fost poruncit ca (fiii lui Izrael) să prăznuiască sărbătoarea spălaţi şi curăţaţi de orice răutate, neavând ei aluat de murdărie trupească, şi de zbatere zadarnică pentru lucrurile nesocotite. Acesta este închinătorul adevărat. Căci scrie dumnezeiescul Pavel: „De aceea să prăznuim nu cu aluatul cel vechi, şi nici în aluatul răutăţii şi al vicleşugului, ci cu azimele curăţiei şi ale adevărului" (I Corinteni 5, 8).

Prin urmare, legea veche este veşnică, adică aceeaşi lege dată în vechime şi înţeleasă de iudei în chip de ghicitură (enigmatic), acuma este înţeleasă de noi în chip gândit duhovnicesc şi după adevăr. Iar vremea potrivită şi pe măsura ghiciturii era timpul dinaintea venirii Mântuitorului. Vremea cea de după Dânsul însă, e vremea în care a strălucit adevărul. Căci, trebuia şi se cuvenea, ca Izrael să primească începutul învăţăturii de la preaînţeleptul Moise, căci Izrael avea mintea sa destul de neînvăţată şi destul de copilărească. Însă prin stăpânul nostru al tuturor, Hristos, „în care sunt toate visteriile cunoaşterii şi aşezămintele înţelepciunii" (Coloseni 2, 3) a fost adusă nouă cunoaşterea cea adevărată şi cea întru totul desăvârşită, fără ca ea să dărâme ori să răstoarne pe cele ale lui Moise, ci ea le-a

schimbat pe acestea către înţelegerea mai limpede şi mai clară a lucrurilor.

Într-adevăr, Moise grăind şi discutând cu iudeii, îşi pune un văl peste faţa sa, şi aproape că strigă prin însuşi acţiunea şi fapta aceasta a sa, că faţa şi obrazul cel adevărat al legii nu poate fi văzută de ei.

Însă dacă cineva dintre potrivnicii noştri ar spune: dacă poruncile date pe urmă erau mai de referat decât cele dintâi şi cu mult mai bune (decât cele dintâi), atunci de ce Făcătorul legii nu a statornicit mai curând pe acestea (din al doilea rând) decât pe cele de la început şi pe cele dintâi, atunci cele pe care le-am spus eu de mai multe ori, le voi repeta încă o dată. Căci cei ce se trăgeau din Izrael nu aveau încă mintea sigură pentru cunoaşterea lui Dumnezeu şi foarte uşor se întorceau şi plecau de la acelea care li se cuveneau lor cel mai mult (să audă şi să facă), şi erau foarte aplecaţi spre lepădarea de Dumnezeu. În plus, ei nu se dădeau înapoi de a mânia şi a aţâţa (pe Domnul), căci jertfeau viţei şi au cutezat să spună: „Aceştia sunt Dumnezeii tăi, Izrarle, care te-au scos pe tine din ţara Egiptului".

Aşadar, întrucât ei aveau inima uşor de schimbat şi de mutat, şi de asemenea, destul de nesocotită, li s-a dat lor o lege, mai puţin clară, care putea să se ridice către sensurile şi înţelesurile cele adevărate, doar prin simboluri, lege care nu aducea calea vieţuirii celei sfinte în chip limpede şi deschis. Însă se poate afla că lui Izrael cel lipsit de minte şi care Îl mâniase (pe Dumnezeu) i-a dat o lege ca pentru cineva care era nevârstnic şi copil. De aceea Dumnezeu a spus prin glasul lui Isaia: „Mi-am retras mâna Mea asupra lor în pustie ca să-i risipesc pe ei în ţările străine, pentru că nu au împlinit rânduielile Mele, au respins poruncile Mele, şi au pângărit sâmbetele Mele, iar ochii lor erau îndreptaţi spre idolii

părinţilor lor. Şi Eu le-am dat lor legi care nu erau bune şi rânduieli prin care ei nu puteau trăi" (Iezichiel 20, 22-25).

Se cuvenea deci şi trebuia ca aceia care s-au îndepărtat de la bunăvoinţa lui Dumnezeu şi aceia care au fost prinşi ca fiind vinovaţi de a face viţei (de aur) pentru că eu socot că aceasta înseamnă cuvântul acela „şi ochii lor erau îndreptaţi spre idolii părinţilor lor" trebuia, spun ca aceştia să alunece de la apropierea şi apărarea lui Dumnezeu şi astfel să fie în ţările neamurilor păgâne, lipsiţi de orice cruţare şi milă.

Dar întrucât Dumnezeu este bun, şi întrucât El a cinstit ruga lui Moise, El le-a dat învăţături de început în legea veche, însă nu bune, după cum spune El Însuşi, şi nici având putere să dea viaţa (veşnică) celor ce li se împlineau pe ele, ci să-i ajute să meargă spre mai bine.

Nu erau bune cele legiuite, dar în ce fel? Vreau să spun din punct de vedere al frumuseţii adevărului. Căci adevărul este mult mai bun decât enigmele. Dacă nu este un cuvânt mincinos, că anume nu au avut absolut nici un folos cei din sângele lui Izrael din faptul de a mânca azime, atunci vom zice că pentru aceia care s-au îndepărtat de la aluatul răutăţii şi care au avut o inimă curăţată, pentru aceia care nu iubesc nimic rău şi spurcat, acestora Dumnezeu le-a hărăzit o răsplată nespus de mare, aceea de a se face părtaşi vieţii veşnice. Dar pe de altă parte, că prin umbra cea din legea veche nu era cu putinţă să se ajungă la viaţa curată şi bună cu adevărat, şi nu era cu putinţă să se ajungă uşor pe o cale directă la Dumnezeu, se poate vedea de oricine, întrucât Isaia grăieşte din partea fiilor lui Izrael către Dumnezeu: „Tu ne-ai rătăcit pe noi, Doamne, de la calea Ta" (Isaia 63, 17); iar fericitul David a zis: „Ai dat la o parte cărările noastre de la drumurile Tale" (Psalm 43, 19). Iar cărarea dreaptă şi uşoară care duce la Dumnezeu – după cum

spuneam – nu este simbolul însuşi, ci mai curând adevărul ce este reprezentat de acest simbol.

Dar întrucât acuzatorul Sfintelor Scripturi (adică Iulian) spune că Dumnezeul tututror nu a făgăduit vreodată altă lege fiilor lui Izrael şi că El nu a adăugat niciodată vreo îndreptare la poruncile date lui Moise, eu voi încerca să arăt că Iulian minte în amândouă aceste afirmaţii, şi voi aduce înainte glasul unui prooroc care spune aşa: „Iată vin zile, spune Domnul, când voi încheia cu casa lui Izrael şi cu casa lui Iuda, un legământ nou, nu ca legea pe care am dat-o părinţilor lor, în ziua când i-am luat de mână ca să-i scot pe ei din ţara Egiptului, pentru că această lege pe care Eu o voi rândui lor în zilele acelea, Eu o voi înscrie în mintea lor şi în inimile lor" (Ieremia 31, 31-33) Acest lucru – socot eu – l-a înţeles bine şi preaînţeleptul Pavel când le-a scris unor oameni şi le-a spus: „Scrisoarea noastră voi sunteţi, cunoscută de toţi oamenii. Arătându-vă că sunteţi scrisoarea lui Hristos, slujită de noi şi scrisă nu cu cerneală, ci cu Duhul Sfânt al lui Dumnezeu Cel Viu" (II Corinteni 3, 2-3).

Căci după ce Dumnezeu ne-a adus cunoaşterea voinţei Sale, înscriind El prin cunoaştere inimile celor ce au crezut în ele, prin care ar fi putut să fie cât mai curaţi şi neprihăniţi, ce rost ar mai fi avut existenţa unor neclarităţi. Însă legea nu putea să sufere nici adăugare, nici abolire, ci aceeaşi lege va fi împlinită, nu conform a ceea ce este aparent şi vizibil, ci în chip făgăduit şi duhovnicesc. Şi socot că oricine ar putea spune că aceste (argumente) sunt valabile, bune şi frumoase.

Însă Iulian nu ştiu ce a păţit că acceptă învăţăturile iudeilor, dar apoi îi critică şi îi blamează, ca unii ce se deosebesc de toate celelalte neamuri şi care se tem în chip foarte nesocotit să aducă jertfe, cu toate că – spune Iulian – Ilie a adus jertfă pe (muntele) Carmelului şi nu în cetatea sfântă,

adică în Ierusalim. Eu aş adăuga şi pe dumnezeiescul David, care a adus jertfă lui Aaron, cu toate că legea spune în chip limpede: Acela care ar aduce jertfă viţel, oaie sau capră în tabără sau la porţile cortului, sufletul omului acela va fi nimicit din poporul său" (Levitic 17, 2-4).

Dar l-am putea întreba pe Iulian dacă pe vremea când jertfea Ilie, exista oare templu? Şi nici pe vremea lui David nu era templu. Căci ce ar fi împiedicat altfel ca David, ascultând şi conformându-se legii, să aducă jertfă în templu? Decât faptul acela care l-am spus (că nu există templu).

Iată deci, că se arată în chip limpede şi de către sfinţii înşişi, că e un lucru lipsit de vinovăţie a nu privi prea mult şi atent la litera legii, şi a nu împlini cu exactitate ei.

Dar Iulian pomeneşte şi de scrisoarea sfinţilor apostoli, pe care au scris-o conform planului dumnezeiesc către neamurile străine, şi unde au o cugetare proaspătă şi tinerească: „S-a părut lucrul cel mai bun Duhului Sfânt şi nouă, să nu vă fie aşezată altă îngreunare decât cele jertfite idolilor şi de la desfrânări şi de la animalele sugrumate şi de la sânge" (Faptele Apostolilor 15, 28-29). Iulian spune, că se arată aici şi că nu a apărut lucru bun Duhului Sfânt în aceste porunci, călcarea legii lui Moise. Dar, ia spune-mi mie (Iuliane) a părut lucru bun Duhului Sfânt ca să păstreze şi să păzească (legea lui Moise) şi oare a poruncit El aceasta? Cu toate acestea, nu este oare adevărat că (Duhul Sfânt) a poruncit acelora ce au fost chemaţi prin credinţă la adevăr, să nu ţină seamă de umbrele din lege? Căci cele care era probabil că vor putea fi împlinite de oamenii care erau încă copii şi prunci (cu mintea), Duhul Sfânt le-a aşezat ca lege prin glasul sfinţilor apostoli: „Să nu vă fie aşezată vouă nici o altă îngreunare", au arătat prin aceasta, că legea este împo-

vărătoare şi grea de purtat pentru înşişi fiii lui Izrael, care lege nu este obligatorie pentru cei din neamuri străine.

Aşadar, a părut lucru bun Duhului Sfânt şi a hotărât El, ca neamurile străine să nu păzească legea, ci să se apuce (încerce) să împlinească cele uşor de purtat, de dus şi de suferit. Acestea se referă şi la cei mai mari cu mintea lor, dar care se apleacă uşor şi care nu au tărie pentru viaţa şi petrecerea lui Hristos.

Însă peste acestea, cutezătorul acela (de Iulian) dispreţuieşte şi îşi bate joc de Petru cel ales, şi spune că este ipocrit şi că a fost mustrat de către Pavel, întrucât s-a străduit să vieţuiască când după felul păgânilor, când după cel al iudeilor, fără să cunoască deloc planul dumnezeiesc (iconomia) cel preaiscusit ce se afla în aceste (feluri de viaţă).

Însă Petru nu avea păreri deosebite, ci, folosindu-se la vremea potrivită de iconomiile cuvenite, s-a străduit să aducă folos în tot felul acelora ce veneau la el. Dar întrucât fericitul Pavel se purta într-un singur fel, şi avea un singur fel în obiceiuri, venind (la Petru) i-a amintit (aceasta) (Galateeni 2, 1-14). Căci Pavel se temea ca nu cumva cugetul şi intervenţia (lui Petru) să fie întrelăsate, nu mai puţin şi felul şi chipul planului cel dumnezeiesc (iconomia).

Cartea a zecea

Eu cred că am făcut o expunere amănunţită asupra tainelor din legea (veche), căci vrăjmaşul acesta al adevărului (Iulian) s-a apucat să ne urmărească şi să ne prigonească, nu ştiu din ce pricină, şi el ne aduce acuza de a fi călcat legea acelora care au ştiut foarte bine să împlinească pe deplin legile cele dumnezeieşti, deşi aceştia ţin şi urmează simbolurile şi alegoriile goale.

Şi întrucât nu există nimic din cele ale noastre (ale creştinilor) care să nu fi fost criticate şi blamate de Iulian, iată că el începe să ne aducă şi alte învinuiri spunând că noi ne-am împotrivit însuşi sfinţilor dezvăluitori de taine dumnezeieşti, că am nesocotit şi dispreţuit cu totul tradiţia apostolică (predania) şi că ne-am întors acolo unde am vrut noi să ne ducă. Căci Iulian scrie iarăşi în felul următor:

IULIAN

Astfel, aşa de nefericiţi sunteţi voi creştinii încât nu aţi rămas nici la predaniile date vouă de apostoli, iar acele predanii au fost duse spre rău şi la mai mare nelegiuire de cei care au venit mai pe urmă. Nici Pavel n-a cutezat să numească Dumnezeu pe Iisus, nici Matei, nici Luca, nici Marcu. Însă Ioan L-a numit aşa aflând şi cunoscând că o mulţime de oameni a fost prinsă de această boală în numeroase cetăţi din Grecia şi Italia. Şi aceasta socot eu s-a întâmplat ascultând el (Ioan) amintirile lui Petru şi Pavel, to-

tuşi, auzind el aceste amintiri care erau păstrate în ascuns, el cel dintâi a cutezat să vorbească despre el.

Căci spunând el puţine lucruri cu privire la Ioan Botezătorul, iarăşi se întoarce (în Evanghelia sa) la Cuvântul care a fost propovăduit de el spunând: „Şi Cuvântul trup S-a făcut, şi S-a sălăşluit întru noi", dar i-a fost ruşine să spună cum S-a sălăşluit.

Ioan nu-L numeşte nici Iisus, nici Hristos, şi câtuşi de puţin Dumnezeu şi Cuvânt, ci el parcă răpeşte şi jertfeşte auzul nostru pe ascuns şi pe furiş, căci spune că Ioan Botezătorul a aşezat această mărturie cu privire la Hristos Iisus, că cică (el a zis) că acesta este Cel care trebuie să credem că este Dumnezeu Cuvântul.

CHIRIL

Dar ia spune-mi, Iuliane, care este porunca apostolilor, fie mică, fie mare, pe care noi am păzit-o? Care este răul adus de acei oameni care au venit după aposoli şi cărora li s-a înmânat de către Dumnezeu folosirea şi întrebuinţarea cuvântului Său, care au luptat nu fără vitejie pentru sfintele învăţături?

Dar dacă este îngăduit acelora care ocărăsc şi batjocoresc degeaba oamenii care s-au dovedit că n-au făcut deloc fapte nesocotite, şi dacă fapta aceasta este fără nici o pedeapsă pentru ei, atunci să se fălească şi să se mândrească (Iulian) cu învinuirile ce le aduce împotriva noastră, întrucât nu e nimic mai uşor decât a minţi şi de a acuza degeaba, pentru cele ce socoate şi cugetă că nu înseamnă absolut nimic, faptul de a apare ca batjocorit şi ocărâtor.

Dar însă (Iulian) crede că trebuie să urmeze dovezile şi probele cuvintelor spuse de cineva, atunci să nu acuze el degeaba, ci să aduc probe şi să dovedească. Căci în felul acesta doar cuvintele spuse de el vor putea fi crezute. Însă

eu mă minunez că, deşi Iulian întoarce deseori în sus şi în jos cele din Sfânta Scriptură şi urmăreşte cu statornicie să aibă o faimă mare de învăţătură şi cultură, totuşi greşeşte şi se îndepărtează pe deplin şi total de la adevăr. (Căci Iulian spune) că nici Pavel, nici Marcu, nici Matei, nici Luca n-au zis că Hristos este Dumnezeu. Este însă cu putinţă acelora care vor să verifice cuvintele spuse despre Hristos, să vadă limpede de tot, că ele îl încununează (pe Hristos) cu demnităţile Dumnezeirii şi cele ce se cuvin şi se potrivesc doar Firii care este dincolo de toate şi preaînălţată, acestea îi sunt hărăzite şi atribuite Lui întotdeauna şi de aceea Îl numesc pe El mereu Dumnezeu.

Într-adevăr, preaînţeleptul Pavel zice: „Aş dori eu însumi să fiu anatema de la Hristos pentru fraţii mei, rudele mele după trup, cei care sunt izraeliţi, cărora le aparţine înfierea şi aşezarea legii, slava şi testamentele şi legea şi făgăduielile, ai cărora sunt părinţii şi strămoşii peste toţi, binecuvântat în veci. Amin."(Romani 9, 3-5).

Atunci de ce să mai cauţi altă glăsuire peste aceasta? Iată că Pavel spune că Cel ce este după trup (născut) din iudei, adică Hristos, este şi Dumnezeu peste toţi şi că este binecuvântat în veacuri. Şi tot el mai spune în alt loc: „Cei ce sunt în trup nu pot să placă lui Dumnezeu. Voi însă nu sunteţi în trup, ci în Duh, dacă Duhul lui Dumnezeu locuieşte în voi. Dacă cineva nu are Duhul lui Hristos, acela nu este al Lui" (Romani 8, 8-9). Şi iarăşi el spune: „Vă readuc aminte vouă de harul dat mie de către Dumnezeu, ca să fiu eu slujitor al lui Hristos Iisus la neamurile străine, slujind Evanghelia lui Dumnezeu" (Romani 15, 15-16).

Întrucât aceia care s-au îmbogăţit cu Duhul lui Hristos, au Duhul lui Dumnezeu, şi deoarece Pavel se numeşte pe sine că a fost aşezat slujitor peste neamurile străine ca (sluji-

tor) al lui Dumnezeu Hristos, (de aceea zic) Pavel numeşte propovăduirea despre Hristos, Evanghelia lui Dumnezeu, şi Îl numeşte pe (Hristos) Domn al slavei. El spune: „De ar fi ştiut ei nu ar fi răstignit pe Domnul slavei"' (I Corinteni 2, 8). (Atunci) cum (să nu spunem noi că) în chip clar şi pe faţă, vrăjmaşul nostru Iulian a minţit şi a clevetit, şi de asemenea, cum să nu fie el cuprins pe bună dreptate de multă vinovăţie pentru minciunile sale?

Pentru că scopul străduinţelor cuvântărilor de Dumnezeu era, ştiind ei bine că (Hristos) este Dumnezeu şi odraslă veritabilă şi dreaptă a fiinţei Celui ce i-a dat naştere, ca Unul ce este de-a pururi împreună existenţă şi împreună fiind cu Acela ce L-a născut. De aceea şi înţeleptul Ioan spune că la început a fost Cuvântul era la Dumnezeu. Apoi după aceasta S-a făcut şi trup, adică om.

Aşadar unul singur era scopul cuvântătorilor de Dumnezeu şi acest scop nu era lipsit de înţelepciune, acela de a spune că Hristos este Fiu după fire al lui Dumnezeu, întrucât prin aceasta era neapărat de trebuinţă să fie Dumnezeu cu adevărat.

Deci noi am învăţat acum glăsuirile dumnezeiescului Pavel, care Îl numeşte pe Hristos în chip limpede şi indiscutabil Dumnezeu.

Mi se pare însă de trebuinţă să înfăţişez şi cuvintele sfinte ale celorlalţi prin care Hristos este pomenit ca Dumnezeu. Astfel Matei grăieşte cu privire la Iosif: „Acestea cugetându-le el, iată îngerul Domnului în vis i s-a arătat lui, zicând: Iosife, fiul lui David, nu te teme să iei pe Maria ca a ta, căci Cel ce se naşte din ea este de la Duhul Sfânt. Ea va naşte un Fiu şi vei pune numele de Iisus, căci El va mântui poporul Său de păcatele sale (Matei 3, 11-12). Şi (Matei) a spus, de asemenea, că Ioan cel vrednic de minunare a zis

„Eu vă botez pe voi în apă spre pocăinţă. Cel ce va veni după mine este mai puternic, căruia nu sunt vrednic să-i port încălţămintea. El vă va boteza pe voi în Duh şi în foc. El are lopata în mână şi va curăţa aria Sa" (Matei 3, 11-12). Şi tot Matei întăreşte că însuşi Domnul a grăit odată către noi: „Veniţi la Mine voi toţi cei împovăraţi şi îngreunaţi şi Eu vă voi odihni pe voi. Ridicaţi jugul Meu asupra voastră". Tot el vestind mai dinainte cele cu privire la împlinirea veacului acestuia a grăit astfel: „Aşa precum este adunată neghina şi se arde în foc, aşa va fi şi la sfârşitul veacului. Va trimite Fiul Omului pe îngerii Săi" (Matei 13, 40-41). Oare puternice împărate, faptul de a putea elibera pe unii oameni de păcate, se potriveşte altcuiva decât doar Aceluia ce este cu adevărat Dumnezeu? Căci stăpâni ai legilor sunt aceia care le aşează şi le statornicesc pe ele şi nu sunt alţii în afară de ei.

Însă în ce fel se spune (în Scriptură) că scapă şi izbăveşte pe poporul Său, când numai singur Dumnezeu are putere deplină asupra oamenilor de pe pământ? Eu afirm însă, că este deasupra şi mai presus de puterea omului, ca cei ce cred în Hristos să poată fi botezaţi în Duhul Sfânt. Şi de asemenea a avea propria sa arie, adică oamenii de pe pământ, care să fie cugetaţi ca nişte spice, este un lucru care nu este pe măsura nici unui om şi nu se potriveşte cu el, ci se potriveşte doar lui Hristos. Căci El a fost Dumnezeul ce S-a făcut trup, adică om. Cui s-ar putea spune că oamenii poartă jugul decât doar lui Dumnezeu? Şi cum putea porunci Hristos ca noi să ridicăm asupra noastră jugul Său, dacă El n-ar fi fost Dumnezeu şi n-ar fi fost născut din Dumnezeu după fire? Cum ar putea să fie ai lui îngerii care sunt în cer? Căci zice (Evanghelia): „El va trimite îngerii Săi". Acestea ni le grăieşte nouă Matei, însă multe alte lucruri sunt trecute sub tăcere (de mine) întrucât mi se pare că nu se cuvine să

îngrămădesc cuvintele mele într-o mulţime mare de vorbe nelalocul lor.

Marcu la rândul său, prin cugetările şi ideile sale este de acord şi se potriveşte totdeauna cu cuvintele lui Matei. El scrie deci: Începutul Evangheliei lui Iisus Hristos Fiul lui Dumnezeu".

Dar cum să nu fie lucru limpede şi clar pentru toţi oamenii că Acela ce este Fiul lui Dumnezeu după fire şi adevărat, este neapărat şi Dumnezeu? Şi Marcu spune iarăşi, că Domnul a grăit către apostolii Săi următoarele: „Va fi dat în mâinile oamenilor păcătoşi şi îşi vor bate joc de El şi Îl vor pune pe cruce". Apoi (mai spune Marcu) că dumnezeiescul Petru i-a spus Lui Hristos: „Milostiveşte-Te de Tine, Doamne, să nu se întâmple aceasta ţie". Şi la acestea a spus Hristos: „Mergi înapoia Mea, Satano, căci tu îmi eşti sminteală, fiindcă tu nu cugeţi cele ale lui Hristos, ci glăsuia lucruri potrivnice şi contrarii. Aşadar, şi el (Marcu) a numit Dumnezeu pe Hristos, şi spune că Petru nu a cugetat cele ale lui, ca ale lui Dumnezeu, ci a cugetat cele ale oamenilor. Şi (Marcu) spune iarăşi că a zis: „Cine se va ruşina de Mine şi de cuvintele Mele, de acesta se va ruşina şi Fiul Omului, când va veni întru slava Tatălui Său împreună cu sfinţii îngeri". Dar dacă nu L-ar fi ştiut ca pe Dumnezeu, cum de spune (Marcu) că ajunge în slava Tatălui, având ca păzitori pe sfinţii îngeri? Cum va fi Fiul Omului în slava Dumnezeirii? Cum se face că Iisus Hristos cel din femeie după trup se află în covârşirile cele mai înalte cu putinţă faţă de orice fiinţă zidită? Oricum este lucru limpede pentru aceia care vor să considere foarte bine adevărul, că ştiind evangheliştii că Hristos este Dumnezeu cu adevărat, spun că el a fost slăvit întru demnităţile Dumnezeirii, după ce a trecut vremea iconomiei (planului celui dumnezeiesc) în care era lo-

gic ca Dânsul să fie asemenea nouă, spre a nu lipsi de cinste şi a dispreţui măsura şi dimensiunea omenirii.

Dacă şi dumnezeiescul Luca a cugetat aşa cu privire la El, este un lucru ce se arată clar şi lămurit şi uşor (de aflat) din cele scrise de el. Căci Luca spune că îngerul a grăit către Zaharia, care era tatăl lui Ioan: „Şi vei avea tu bucurie şi veselie, şi mulţi se vor bucura pentru naşterea Lui". Şi după alte cuvinte zice: „Şi el a întors pe mulţi dintre fiii lui Izrael către Domnul Dumnezeul lor" (Luca 1, 15).

Pe cine apoi a vestit mai dinainte în întreaga Iudee dumnezeiescul Botezător, oare nu pe Iisus pe care L-a arătat spunând: „Iată Mielul lui Dumnezeu Cel ce ridică păcatul lumii"? Pe cine oare a întors el către Domnul Dumnezeu? Oare nu pentru Dânsul a grăit (Botezătorul): „Eu am privit şi am adus mărturie că acesta este Fiul lui Dumnezeu"? Şi de asemenea (evanghelistul spune) că însuşi Zaharia a poruncit cu privire la copilul său: „Şi tu, copile, prooroc al Celui preaînalt te va chema. Căci vei merge înaintea feţei Domnului, ca să pregăteşti căile Sale, spre a da cunoaşterea mântuirii poporului Său prin iertarea păcatelor lor" (Luca 1, 76-77).

(Evanghelistul Luca) spune iarăşi că a grăit îngerul cel sfânt către Sfânta Fecioară cu privire la Hristos: „Acesta va fi mare şi Fiul Celui prea Înalt se va numi". Tatăl (Zaharia) proorocind, zice că Iisus este Cel preaînălţat şi dumnezeiescul înger Îl numeşte pe El Fiul Celui preaînălţat. Căci, pe bună dreptate, poate fi cugetat Fiul care este din (Tată) că are o slavă la fel de mare ca şi Cel ce L-a născut şi în toate privinţele este de o măsură cu El. El n-a devenit mai mic decât Tatăl pentru că S-a făcut om, după planul cel dumnezeiesc, ci potrivit chipului şi modului planului celui dumnezeiesc, El a lăsat în raţiunile şi temeiurile Sale. Întrucât

este neschimbător şi invariabil conform firii Sale, Cuvântul cel născut din Dumnezeu Tatăl nu este vătămat câtuşi de puţin în firea Sa prin aceea că S-a făcut asemenea nouă pentru folosul nostru, ci şi aşa precum spune Pavel: „Iisus Hristos este acelaşi ieri şi astăzi şi în veac" (Evrei 13, 8) .

Eu socot că trebuie să arătăm şi prin glasurile lui Ioan că el (Iulian) nu luptă în chip cucernic (cu noi). Pentru că nu este adevărat, aşa cum spune Iulian, că doar cei ce au privit şi au văzut pe cei ce slujeau şi se îngrijeau de amintirile şi de scrierile sfinţilor, adică de cele ale lui Petru şi ale lui Pavel, doar aceia sunt mânaţi să spună că Iisus Hristos este Dumnezeu. Nu este un lucru vrednic de crezare să credem că ei au fost împinşi din această pricină spre a-L recunoaşte drept Dumnezeu, dacă (nu) S-ar fi dezvăluit lor Duhul Sfânt. Căci a spus odată Hristos către sfinţii cuvântători de Dumnezeu: „Nu voi sunteţi cei ce grăiţi, ci Duhul tatălui Meu este Cel ce grăieşte în voi" (Matei 10, 20). Dar el (Pavel) nici nu a fost cel dintâi care a spus că Iisus este Dumnezeu. Căci aceia care au scris mai înainte de el, Luca şi Matei, şi de asemenea şi Marcu, L-au numit pe El Domn şi Dumnezeu, hărăzindu-i totdeauna slava cea mai înaltă cu putinţă. Iar (Iulian) acesta care aşează pe acelaşi plan minciuna cu faptele virtuoase şi vitejeşti cele mai de seamă, afirmă că a grăit dumnezeiescul evanghelist: „Şi Cuvântul trup S-a făcut", desigur socot eu, fără ca să se ruşineze (de ceea ce spune), întrucât pretinde Iulian că evanghelistul Ioan nicăieri nu Îl numeşte pe El nici Iisus, nici Hristos, ci doar Cuvântul lui Dumnezeu. Totuşi prin zisele sale despre aceste chestiuni, nu este oare Ioan foarte subtil şi foarte delicat şi fin pentru (dezvăluirea) adevărului? Într-adevăr, pentru ca nu cumva să se bănuiască că Cuvântul care s-a întrupat este de o vârstă şi din acelaşi timp cu facerea trupului, ori că este

de curând născut şi de abia recent venit la viaţă, evanghelistul Ioan spune că este Dumnezeu şi arată că „Cuvântul fiind Dumnezeu era la început" şi spune că El este de o vârstă cu Tatăl Său şi că „El era la Dumnezeu". Pentru că El este unul şi acelaşi faţă de Născătorul Său prin identitatea firii, cu toate că există şi este conceput conform ipostazei Sale proprii. „Şi toate prin El s-au făcut". Acest cuvânt „toate"spune evanghelistul mai dinainte, în chip simplu şi meşteşugit, a adus cuvântul Său spre vestirea tainei iconomiei celei cu trupul. Căci el spune că: „S-a făcut trup Cuvântul", adică S-a făcut om, însă fără să sufere El o schimbare în ceea ce nu era El. Pentru că Dumnezeirea era lipsită şi slobodă de schimbare, şi lipsa de mutare este proprie Ei, existând în chip fiinţal în ea. Dar (evanghelistul Ioan) aduce la cunoştinţa noastră că luând (Cuvântul) trupul cel preacurat de la Sfânta Fecioară, a devenit om, însă în acelaşi timp a rămas ceea ce era (mai dinainte). Căci el spune: „Şi S-a sălăşit în noi" lucru care nu dă să se înţeleagă că El şi-a schimbat şi prefăcut firea Sa din cauza mutării şi modificării în trup, ci arată că S-a sălăşluit şi a locuit sau că a fost ca într-un templu sfânt trupul Său.

Iar Iulian care nu a înţeles nimic din cele spuse (de evanghelist), osândeşte şi învinuieşte repede şi cu îndrăzneală pe cuvântătorul de Dumnezeu (evanghelist) şi pe deasupra mai spune, cutezând să ocărască fără de cercetare glăsuirile lui Ioan, că acesta a vorbit despre Cel unul născut, dar că nu L-a numit defel Hristos sau Iisus. Însă este uşor de văzut din înseşi Sfintele Scripturi, că Iulian flecăreşte degeaba lucruri deşarte şi că el învinuieşte întru totul lipsit de socoteală şi dreaptă cugetare. Pentru că el acceptă ca adevărate glăsuirile Sfântului Botezător care au fost (spuse) de el cu privire la Hristos Mântuitorul nostru al tuturor anume

că „S-a făcut trup Cuvântul", Evanghelistul Ioan spune însă în acelaşi loc şi în parte la vremea potrivită că acesta era Hristos şi Iisus, şi spune că el este în demnităţile Dumnezeirii, cu toate că S-a făcut la fel cu noi pe bună chibzuinţă (conform planului divin). Căci Ioan evanghelistul scrie aşa: „Când era sărbătoarea Paştilor la Ierusalim, mulţi au crezut în numele lui, văzând minunile ce le făcea asupra celor bolnavi. Însă Iisus însuşi nu se încredea în ei, căci El ştia toate. Şi apoi scrie: „Fiind deci târziu în ziua aceea, cea dintâi după Sâmbătă şi fiind uşile închise, acolo unde erau ucenicii aduṇaţi pentru că le era frică de iudei, a venit Iisus şi a stat la mijloc şi le-a spus lor: „Pace vouă!" Şi (evanghelistul Ioan) mai spune într-un loc că însuşi Domnul a grăit către Dumnezeul Tatăl cel din ceruri: „Aceasta este viaţa de veci, ca să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat, şi că Tu L-ai trimis, pe Iisus Hristos". Şi prin cuvintele sale noi am fost învăţaţi că şi atunci când Cuvântul S-a făcut la fel cu noi oamenii a păstrat demnităţile Sale dumnezeieşti . Însă de multe ori (Ioan Evanghelistul) îl numeşte pe Hristos şi lumină şi viaţă, şi de asemenea, deopotrivă lucrător şi având aceeaşi slavă ca Tatăl Său şi că El este încununat de vredniciile şi demnităţile cele neasemuite faţă de toţi. Însă Iulian, acesta care îndrăgeşte cearta şi învinuirea, şi care umblă prin toate închipuirile şi gândurile cele lipsite de bunătate, întotdeauna vânând ca pe o pradă vreo învinuire şi întotdeauna încercând să găsească ceva prin care ar putea să vateme şi să facă rău, precum crede el, învăţăturilor creştine, acuma merge pe un alt drum şi spune:

IULIAN

Nici eu nu contrazic că Ioan spune aceste lucruri cu privire la Iisus Hristos. Însă a părut unora că altul este Iisus Hristos şi altul este Cuvântul propovăduit de către Ioan. Dar

nu este aşa. Căci acela care spune că el este Dumnezeu Cuvântul, acesta zice (Ioan evanghelistul) că a fost recunoscut de către Ioan Botezătorul că este Iisus Hristos. Priviţi deci, cu câtă luare aminte, cu câtă prudenţă şi pe furiş (evanghelistul Ioan) dă o palmă nelegiuirii săvârşite şi el este atât de şiret şi plin de înşelăciune, încât îndată retrage şi se dă înapoi adăugând: „Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată; Fiul cel Unul Născut, Care este în sânul Tatălui, Acela L-a făcut cunoscut" (Ioan 1, 18). Oare El este Dumnezeu Cuvântul, Cel ce S-a făcut trup, Fiul Cel Unul Născut, cel ce este în sânul Tatălui? Şi dacă El este, Cel pe care Îl cred, atunci L-aţi privit şi voi pe Dumnezeu. Căci El S-a sălăşluit între noi şi aţi privit slava Lui. De ce spui tu atunci, evanghelistule, că pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată? Căci L-aţi văzut şi voi, chiar dacă nu L-aţi văzut pe Dumnezeu Tatăl, ci pe Dumnezeu Cuvântul. Dacă însă altul este Dumnezeu cel Unul Născut şi altul este Cuvântul lui Dumnezeu, aşa precum eu am auzit pe unii care fac parte din secta voastră a creştinilor, atunci se pare că şi Ioan a cutezat să afirme aceasta (că sunt diferiţi).

CHIRIL

E posibil să se creadă că Iulian, prin cugetarea sa cea învăţată, este de acord cu tezele şi ideile cele drepte şi adevărate, când el spune că Cuvântul lui Dumnezeu cel întrupat este Iisus Hristos. Însă se poate vedea prin cele ce le-am spus eu şi acuma treaba de care s-a apucat el este plină de viclenie. Căci Iulian socoteşte că va putea să arate că virtuosul evanghelist se împotriveşte şi se contrazice cu propriile sale cuvinte, şi că se luptă cu cele pe care le-a grăit el însuşi.

„Dar nu va dobândi cel viclean prada sa" precum este scris (Pildele lui Solomon 12, 27). Căci evanghelistul a spus şi cu multă dreptate: „Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut

vreodată", întrucât este un lucru îndeobşte recunoscut şi admis că Dumnezeu nu poate fi văzut. Noi însă am văzut pe Fiul cu ochii cugetului şi ai minţii, împodobit cu slava şi lauda lui Dumnezeu Tatăl, şi strălucind de frumuseţea aceluia care L-a născut pe El. Şi acest lucru se arată prin înseşi efectele şi lucrările Sale. Căci El este întipărire şi strălucire a slavei Sale, şi nu este lipsit de asemănare cu Tatăl, conform chipului omenesc. Pentru că, aşa cum am spus, Dumnezeirea este netrupească (incorporală), cu neputinţă de văzut şi lipsită de greutate şi de mărime spaţială şi, pe scurt şi în general, Ea este mai presus de minte şi de raţiune. Însă întrucât Fiul este conceput ca Dumnezeu, El are toate acelea pe care le are Tatăl, afară doar de a fi Tatăl. De altfel unul dintre apostolii cei sfinţi a spus: „Doamne, arată-ne nouă pe Tatăl şi ne va fi îndeajuns" (Ioan 14, 8). Şi i-a răspuns lui Hristos spunând: „De atâta vreme sunt cu voi, şi nu M-ai cunoscut pe Mine, Filipe? Cel ce M-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl" (Ioan 14, 9). Dar oare nu s-ar recunoaşte deschis de către oricine, că dacă ar fi fost scopul lui Hristos să spună că El se aseamănă cu Născutul Său prin chipul trupului Său, de ce atunci a spus oare: „Dacă însă le fac şi voi nu credeţi în Mine, să credeţi în faptele Mele" (Ioan 10, 37-38). Căci aceia care acţionează şi lucrează în chip cu totul şi pe deplin la fel, aceia desigur sunt la fel şi asemenea în ceea ce priveşte însuşi temeiul şi raţiunea firii lor. Aşadar – aş putea spune Măria Ta împărate – noi nu vom afla glăsuirile sale proprii, chiar dacă el a spus că „pe Dumnezeu (nimeni) nu L-a văzut vreodată", şi pentru că noi am văzut pe Iisus – după chipurile şi felurile pe care noi le-am expus mai înainte – nu ar putea să fie mincinos în cuvintele sale. Lucrul acesta este însă adevărat în amândouă privinţele. Căci Fiul care era nevăzut prin şi din pricina firii

Dumnezeirii, când S-a făcut om a devenit invizibil prin slava Sa cea dumnezeiască. „Căci noi L-am văzut şi slava Sa ca cea a Unuia Născut din Tatăl, plin de har şi de adevăr" (Ioan 1, 14). De altfel şi dumnezeiescul David a propovăduit mai dinainte taina întrupării în om spunând: Dumnezeu va sosi în chip văzut şi arătat, Dumnezeul nostru nu va tăcea" (Psalm 49, 3). Şi de asemenea, şi proorocul Isaia aproape că întinde mâna (şi arată) indicând că S-a întrupat în om, spunând: „Iată pe Dumnezeul nostru, iată Domnul cu putere vine şi braţul Lui supune tot" (Isaia 40,10).

Eu voi adăuga şi pe fericitul Baruh, care este de acord şi se potriveşte cu cuvintele lui Isaia, căci a spus şi el: „Acesta este Dumnezeu, şi nimeni altul nu este asemenea Lui. Aflat-o toată calea cunoaşterii şi a dat-o lui Iacob, sluga sa şi a lui Izrael cel iubit de dânsul, şi după aceasta pe pământ S-a arătat şi împreună cu oamenii a petrecut" (Baruh 3, 36-38). Aşadar, noi am văzut pe Fiul petrecând şi stând ca om cu oamenii pe pământ, fiind El încă nevăzut împreună cu Tatăl Său, conform naturii Dumnezeirii; însă El este văzut în chip gândit (cu mintea) împreună cu Tatăl Său prin covârşirea atât de mare a Dumnezeirii şi a împlinirii de fapte măreţe. Pentru că El a împlinit minunile Sale dumnezeieşti doar făcând un semn.

Iar (Iulian) mergând fără de luare aminte (pe calea) născocirilor sale de orice fel, şi fiind el un om ce învinuieşte şi acuză tot ce este sfinţit, ne osândeşte că noi creştinii suntem legaţi şi ţinem mult la cinstirea sfinţilor mucenici. Şi spune aşa:

IULIAN

Dar acest rău şi-a luat începutul de la Ioan. Şi cine nu va simţi oare scârba cuvenită şi potrivită pentru toate câte voi după aceea le-aţi născocit, adăugând la acela mort în

vechime mulţi alţi morţi noi? Toate le-aţi umplut cu monumente şi morminte, cu toate că nimeni dintre voi nu a spus că trebuie să vă închinaţi la morminte şi să le cinstiţi cu râvnă. Dar voi (creştinii) aţi ajuns la atât de multă răutate, încât socotiţi că nu trebuie nici măcar să ascultaţi de cuvintele lui Iisus Nazarianul asupra acestei chestiuni. Căci auziţi ce spune El cu privire la morminte: „Vai vouă, cărturari şi farisei făţarnici, că v-aţi făcut asemenea morminte văruite care pe dinafară se arată frumoase, înlăuntru însă sunt pline de oase de morţi şi de toată necurăţenia" (Matei 23, 27). Deci, dacă Iisus spune că mormintele sunt pline de necurăţenii, cum se face că voi chemaţi şi vă rugaţi lui Dumnezeu deasupra lor?

Şi (Iulian) adaugă la acestea şi faptul că un ucenic de al Său a spus: „Doamne, îngăduie-mi mie mai întâi să plec să îngrop pe tatăl meu", şi Hristos a spus: „Urmează-Mă pe Mine şi lasă morţii să-şi îngrope morţii lor" (Matei 8, 21-22).

CHIRIL

Noi am discutat şi am grăit cu Iulian multe cu privire la aceste chestiuni, şi noi am cheltuit o expunere lungă pentru aceste lucruri. Trebuie însă, socot eu, să vorbim acum pe scurt.

Sicriele şi lăzile în care se pun trupurile noastre, noi spunem că nu sunt lipsite de necurăţenie. Însă nu din această pricină se cuvine să nu dăm uitării virtuţile celor morţi, dar nici pentru că prin legea firii trupul cel din pământ se topeşte, vom socoti fără de nici o valoare şi preţ cinstirea vieţii celei vrednice de laudă a oamenilor care s-au ostenit pentru bine. Apoi în ce fel i-ar putea lăuda cineva pe aceia care au ales să trăiască cu virtute şi multă slavă, şi pe acei oameni care au dispreţuit însuşi moartea deseori, altfel decât înscriind pe mormintele lor ceva vrednic de auzit cu

privire la ei? Noi ne aducem aminte şi am auzit că cineva a grăit în poemele (stihurile) lui Homer: „Pentru ca să nu pier cu ruşine şi fără slavă, dar ca şi nepoţii mei de mai târziu să audă o faptă de-a mea mare" (Iliada 10, vers 304-305).

Oare acela care a plecat dintre oameni nu fără de osteneală şi cu slavă, acela care a împlinit o faptă mare pentru care un om se face renumit foarte, este potrivit să părăsească (lumea) în tăcere şi uitare? Ori dimpotrivă, nu se cuvine să fie încununat cu admiraţia noastră, să se bucure de o cinstire mare şi fără de sfârşit, ca şi cum noi ne-am împărtăşi de vitejia lui şi am fi luptat alături de el? Aceia care merg pe calea cea nespus de bună a vieţii şi care laudă pătimirea acelor bărbaţi ce au pătimit cu uşurinţă, oare nu pe bună dreptate vor fi părtaşi ai faptelor vitejeşti ale lor?

Cele ce le-am spus mai înainte şi acum îndată le voi completa. Se spune că au fost aşezate şi rânduite pentru athenienii aceia care vorbeau aşa de bine şi obişnuiau să grăiască atât de elocvent jocuri şi concursuri anuale în cinstea celor care şi-au pus în primejdie viaţa pentru Grecia, aceia care s-au ridicat împotriva îngâmfării barbarilor, cu toate că erau mai puţini la număr şi erau mai puţini decât nenumăratele falange ale vrăjmaşilor. Şi întrucât nu era cu putinţă să fie biruitori, au apucat şi au ales în loc de biruinţă, faptul de a muri cu glorie şi astfel au fost învredniciţi de pomenirea şi de laudele acelora (atenienilor) încât lucrul acesta a constituit şi un jurământ pentru unii bărbaţi. Căci aceştia spuneau: jurăm pe aceia dintre strămoşii noştri care şi-au pus în primejdie viaţa la Marathon, pe aceia care s-au luptat pe mare la Salamina, pe aceia care s-au luptat la Artemisia, pe aceia care au stat în luptă la Palateia şi pe mulţi alţii care stau înmormântaţi în mormintele publice (de stat). Întrucât li se părea un lucru bun şi drept chiar şi învăţaţilor

celor ce grăiau frumos din Athena, cu toate că erau închinători la idoli, ca să se învrednicească de cinstire şi de slavă acei bărbaţi care nu au fugit de moartea cea plină de laudă şi să se ducă la mormintele lor. Ba mai mult, ţineau cuvântări înaintea rămăşiţelor trupeşti (a acelora ce) făcuseră fapte vitejeşti. De aceea întreb eu, pentru care pricină preaputernicul Iulian a strigat împotrivă şi a osândit pe nedrept cuviosia creştinilor, pe motiv că preţuiesc mult cinstirea şi slăvirea sfinţilor mucenici, toţi care au fost, şi care au schimbat sângele vieţii acesteia vremelnice cu trăinicia credinţei şi cu strălucirea evlaviei celei faţă de Hristos? Sau poate Iulian crede că trebuie să-i dispreţuiască şi să se supere că ei nu s-au făcut apostaţi, fricoşi şi temători, leneşi şi căzuţi din cinstea lor, dispreţuind evlavia faţă de Dumnezeu, la fel ca şi însuşi osânditorul acesta al vitejiei ce se află în ei?

Dar, spune Iulian, trebuie să fim şi să ne îndepărtăm de morminte, pe care însuşi Hristos spune că sunt pline de necurăţenii. Şi Hristos cunoştea că omul mort este spurcat, într-atâta încât nu a lăsat nici pe ucenicul Său să-şi înmormânteze tatăl. Însă noi vom vedea pe deplin că Iulian nu cunoaşte deloc înţelesul şi sensul cuvintelor Mântuitorului, deoarece Hristos nu a poruncit să se îndepărteze de morminte, cu toate că ştia că ele sunt pline de oase ale morţilor şi de toată necurăţenia. Hristos a socotit însă, că este bine să asemuiască cu mormintele văruite, neamul cel batjocoritor şi prefăcut al fariseilor care voia să lase impresia de evlavie şi cuviosie, dar care avea inima plină de răutate şi de toată necurăţenia cea gândită desigur. Iar ucenicul când i-a spus că trebuie să-L urmeze şi să lase pe alţii să-şi îngroape morţii, i-a dat următoarea învăţătură că, adică dacă se cuvine pe bună dreptate să se arunce treburile noastre omeneşti înapoia şi pe urma dragostei faţă de Dumnezeu,

pentru că cele (cuvenite) lui Dumnezeu sunt mai mari chiar decât respectul şi cinstirea părinţilor, întrucât Dumnezeu este născătorul şi odrăsluitorul tuturor.

Însă Hristos a arătat în chip limpede că el nu socotea şi nu credea că morţii sau momintele pot produce vreo pată şi murdărie în sufletele oamenilor, întrucât El a socotit că este lucru vrednic şi cuvenit să meargă la morţi şi la morminte însuşi. Astfel a poruncit lui Lazăr să se întoarcă la viaţă când era deja stricat şi împuţit. Tot astfel El a înviat în chip minunat pe fiica mai marelui sinagogii, căci spune (Evanghelia) că: „S-a atins de mâna ei, zicând: Copilă scoală-te". Şi de asemenea şi la Nain – acesta este unul din oraşele ce se află în Iudeea – a înviat pe fiul văduvei atingându-Se de coşciug şi glăsuind: „Tinere, ţie îţi vorbesc, scoală-te". Căci ce întinare şi murdărie ar putea să aducă asupra minţii noastre rămăşiţele unui om mort? Oare spurcă inteligenţa şi raţiunea ce se află în noi, sau o întoarce spre cele ce nu se cuvin mirosul cel rău perceput cu simţurile? Cum nu ar fi plin de prostie un om care ar grăi asemenea vorbe? De altfel rămăşiţele celor morţi nu le vede cineva goale şi dezgolite şi aruncate fără de grijă în pământ, ci bine învelite. Căci ele sunt ascunse în ascunzişurile pământului ca în pântecele unei mame, ar putea să spună cineva celor care îi apără pe morţi. Pentru care pricină să socotim spurcate mormintele sau pe morţi? Oare ce fel de vătămare se aduce celor ce merg şi vin lângă trupul morţilor sau lângă mormântul lor? Oare îl face nedrept şi păcătos pe acela ce iubeşte dreptatea? Îl face neînfrânat şi lipsit de raţiune pe acela care este cuvios şi înţelept? Pe omul care este mai tare decât dragostea de câştig, şi îl face oare biruit de bani şi de avere? Pe cel blând şi potolit îl face oare crud şi lipsit de bunătate? Îl face pe cel iubitor de Dumnezeu nelegiuit? Desigur nu. Şi

cred că rămăşiţele acelora ce s-au dus, n-ar putea câtuşi de puţin să vatăme bunătăţile sufletului, (ci acestea o fac) mai curând aplecările voinţelor spre faptele rele. Ai văzut oare Iulian, acele legi prin care treburile noastre sunt conduse spre bine? Aceste legi pedepsesc pe cei ce fac nedreptăţi, pe cei ce răpesc şi pe cei cuprinşi în alte fapte vinovate. Ele nu se arată că spun şi pronunţă ceva vrednic de pedeapsă împotriva vreunui om care merge la morminte, sau se duce la morţi. S-ar putea însă ca mormintele să facă pe unii să fie murdari şi să aducă pe oameni la cele ce nu se cuvin şi umplu de necurăţenie din pricina mirosului urât din ele. De aceea prăvăliile de parfumuri şi frecventarea deasă a acestora ar fi de folos pentru oamenii răi şi i-ar scăpa de îndeletnicirile lor rele. Şi atunci un vinovat de desfrânare în căsnicie să fie încununat cu trandafiri, şi să i se parfumeze trupul său şi va fi slobod de orice nevinovăţie. Dacă deci necurăţenia mormintelor face pe oameni răi, atunci locurile cu cele mai bune miresme şi flori ar trebui să fie curăţate de răutate.

Urmând acestui raţionament, după modul şi felul de gândire (al potrivnicilor noştri), ei socot că cugetă şi spun ceva dintre cele neapărat obligatorii, numai că un cadavru şi ceea ce este mort sau însăşi moartea este ceva din cele mai urâte şi spurcate pentru zei, lucru cu care suntem şi noi de acord şi ne ataşăm convingerilor lor. Însă Scriptura cea insuflată de Dumnezeu ne-a vestit că este un singur Dumnezeu în chip firesc şi adevărat, iar noi (creştinii) nu avem obiceiul să ne închinăm la alt Dumnezeu afară de El.

Dar dumnezeii cărora voi spuneţi că le e scârbă şi urăsc moartea, sunt la fel ca noi, se aseamănă cu oamenii de pe pământ şi suferă împreună cu ei, întrucât ei cad sub stăpânirea putreziciunii şi a morţii. Dar dacă sunt ei dumnezei şi dacă suferă cu adevărat împreună cu cei supuşi pu-

trezirii stricăciunii, pentru care pricină ei nu scapă pe cei cuprinşi de această putrezire şi care suferă în chip nenorocit, chiar dacă ei nu scapă pe toţi oamenii în totalitate. Însă cel care este mai renumit dintre alcătuitorii lor de stihuri (Homer) îi ştie pe zei că se tem de iad, astfel încât ei se feresc şi se dau la o parte de acest loc. Căci el ne aduce pe unul dintre zei care cântă (imnuri) şi spune: „Să ştie deci acest lucru pământul, şi cerul cel întins de deasupra şi însăşi apa cea de dedesubt a Styxului,că există un jurământ, cel mai mare şi mai greu pentru fericiţii zei" (Iliada, I, vers 36). Şi spune (Homer) că Hera (Junona) ar fi spus către fratele şi soţul ei Zeus: „Nespus de cumplit fiu al lui Saturn, ce cuvânt ai spus tu? În ce fel vrei să scapi de moartea cea tristă pe un bărbat care este muritor şi hărăzit unui destin vechi. Fă aceasta! Însă noi ceilalţi zei cu toţii nu vom aproba aşa ceva" (Iliada, II vers 440). Pentru care pricină, zice (Hera) nu înţelegi că te străduieşti degeaba şi cauţi şi vrei cele ce nu se pot împlini? Sau crezi tu oare că (Zeua) nu se îndepărtează de la orice judecată dreaptă şi că pe drept cuvânt se lipseşte de orice laudă? Aşadar, întrucât poeţii cei inspiraţi de Muze ai elinilor (păgâni), aceia care aveau reputaţia că erau inspiraţi de către zei, aceia care cunoşteau bine locurile şi însuşirile zeilor, spun că ei erau biruiţi şi supuşi atât de moarte cât şi de soartă, pentru care pricină (Iulian) numeşte pe Hristos mort, El care a învins moartea şi pe distrugătorul putrezirii? Căci Hristos a înlăturat moartea de la alţii prin poruncile Sale cele dumnezeieşti şi de negrăit şi prin puterea Sa de viaţă făcătoare. Apoi El a îngăduit morţii să intre şi în trupul Său propriu de bunăvoie, dar nu pentru a întări şi de a da putere stricăciunii morţii, ci pentru nimicirea stricăciunii putrezirii şi pentru desfiinţarea morţii. Deoarece era trup al vieţii, trupul acesta al însuşi Fiului

aceluia care dă viaţă la toate, de aceea, şi pe bună dreptate, nu a fost cuprins de lanţurile morţii, ca unul ce era viu. Cum să fie oare mort Cel ce trăieşte şi este de viaţă făcător, acel care a făcut neputincioasă puterea morţii? Pe de altă parte Iulian greşeşte şi păcătuieşte numind morţi pe acei bărbaţi care au vorbit şi au suferit moartea vremelnică a trupului lor pentru nădejdea vieţii (celei veşnice), adică pe sfinţii mucenici despre care s-a scris şi în chip foarte limpede: „Ei au apărut în faţa ochilor oamenilor că au murit, iar ieşirea şi plecarea lor de la noi s-a socotit un mare rău şi o nenorocire. Ei însă sunt în pace şi nădejdea lor este plină de nemurire" (Înţelepciunea lui Solomon 3, 3-4). Şi precum spune însuşi Mântuitorul într-un loc: „Dumnezeu nu este Dumnezeu al morţilor ci al viilor, căci toţi trăiesc în El (Luca 20, 38). Acela pentru care ei au ajuns la o vitejie atât de strălucită. Socot deci, că aceste afirmaţii le putem grăi cu multă înţelepciune.

Însă (Iulian) care, fie că nu înţelege nişte fapte atât de însemnate şi bune, fie că socoteşte că nu este un lucru vrednic să se minuneze de ele când minte şi spune:

IULIAN

Aceste lucruri stând aşa, pentru ce oare şi din care pricină, voi creştinii, vă învârtiţi în jurul mormintelor? Vreţi oare să ştiţi pricina? Nu eu o voi spune, ci Isaia proorocul: „Stăteau în morminte şi mâncau în peşteri" (Isaia 65, 4). Vedeţi deci cât de veche este la iudei datina şi procedeul acesta magic, adică de a locui în morminte pentru a visa. Iar lucrul acesta probabil l-au săvârşit şi apostolii voştri după moartea Învăţătorului şi vi l-au adus ca o predanie de la început şi vouă acelora care aţi crezut cei dintâi. Numai că ei au făcut descântece în chip mai meşteşugit decât voi,

arătând acelora care au venit după ei şi prăvăliile şi locurile acestei vrăji şi acestei spurcăciuni.

CHIRIL

Precum spuneam, Hristos a înviat după buna chibzuinţă (a lui Dumnezeu) îngăduind propriului Său trup să guste din moarte, prin această moarte însăşi a fost oprită şi a încetat. Să dovedească însă şi să arate Iulian unde şi când dumnezeieştii ucenici ne-au învăţat în predania lor că trbuie să ne învârtim în lutul mormintelor şi să cerem arătări sau vise cu privire la morţi? Dar Iulian nu poate deloc să facă aceasta, întrucât şi în această chestiune el înşeală şi minte. Dar omul acesta pretins cumsecade, adică Iulian, nu a ştiut şi nu a cunoscut (ceva despre aceasta) atunci când a revărsat învinuirile de vrajă care nu este a noastră, atunci când s-a apucat să batjocorească cu vorbele sale care îi fac plăcere şi cu care se osteneşte el, în loc să se refere la superstiţiile şi credinţele deşarte ale elinilor păgâni. Pentru că iudeii şi după ei noi, urmând legile cele sfinte şi dumnezeieşti, nu obişnuim să căutăm arătări în vise, şi nici nu admirăm bucurându-ne ca nişte copii de arătări şi închipuiri zadarnice şi goale, ci dimpotrivă avem ură şi scârbă faţă de aceia care tâlcuiesc asemenea vise. Căci cu privire la tâlcuitorii de vise se spune astfel în Deuteronom: „Dacă se va ridica în mijlocul tău prooroc sau vreunul care visează vise, şi va face înaintea ta semn şi minune, şi se va împlini semnul sau minunea aceea de care ţi-a grăit el, şi-ţi va zice atunci: să mergem şi să slujim acelora, să nu asculţi proorocul aceluia sau ale acelui visător de vise" (Deuteronom 13, 1-3).

Aşadar, noi am primit poruncă să ne ferim şi să fugim de visele cele fără de temei. Căci slujitorilor demonilor le sunt dragi acestea şi lor le aparţin, şi pentru ele se îngrijesc şi le învrednicesc de multă însemnătate. De altfel şi Porphyriu în-

făţişând în chip limpede viaţa lui Pythagora spune aşa: „Antiphon în cartea sa cu privire la viaţa celor care au fost de seamă şi uneori prin virtutea lor, povesteşte răbdarea lui (Pythagora) în Egipt spunând că lui Pythagora, după ce i s-au arătat faptele şi metodele preoţilor egipteni, dorind mult să se împărtăşească de ele, tiranul i-a cerut lui Pythagora să scrie către Amasia, regele Egiptului, care era prieten şi oaspete al acestuia, să se facă părtaş al învăţăturii acestor (preoţi) mai sus-arătaţi. Şi care era această învăţătură el o lămureşte adăugând: „A mers Pythagora – zice el – şi la egipteni şi la arabi şi la chaldeeni, de la care a învăţat în amănunţime ştiinţa viselor, iar el cel dintâi s-a folosit de ghicirea cu ajutorul tămâii. Iar în Egipt a stat împreună cu preoţii şi a învăţat înţelepciunea lor şi limba vorbită în Egipt.

Aşadar, vrăjitoria este un lucru neluat în seamă la strămoşii lui (Iulian), ci că era un lucru studiat mult şi care se număra printre cele ce erau admirate la culme, astfel încât mulţi bărbaţi făceau călătorii peste hotarele lor pentru (cunoaşterea) vrăjitoriei.

Dar întrucât Iulian, pentru întărirea minciunilor pe care le grăieşte, aduce spuse lui Isaia – căci el socoteşte că va putea să dovedească drept plini de greşeală pe cei ce au primit învăţătura legii celei dumnezeieşti, ca şi cum ar fi lucru îndrăgit de ei să aibă vise – de aceea să asculte el şi să audă din partea noastră, că atunci când iudeii izraeliţi şi-au supus grumazul lor legilor celor dumnezeieşti şi când au vrut să slujească pe Acela care este singur Dumnezeu adevărat şi prin fire, ei s-au dovedit că sunt lipsiţi cu totul de orice părtăşie cu o învinuire de acest fel.

Însă aceia care s-au închinat şi au slujit dumnezeilor cu nume mincinos, petreceau şi stăteau pe lângă mormintele necurate, putând fi văzuţi că s-au făcut iubitori şi au îndrăgit

ghicitul prin vise. Şi eu voi folosi, spre a dovedi aceasta, cuvintele proorocului, căci el a spus ca din partea lui Dumnezeu: „Oamenii aceştia care mă întărâtă sunt înaintea Mea dintotdeauna; ei aduc jertfe în grădini, şi tămâiază pe lespezile acoperământului, stau în morminte, mănâncă carne de porc şi dorm în peşteri pentru vise" (Isaia 65, 3-4).

Aşadar, atunci când s-au lepădat de datoria de a sta temeinic înaintea lui Dumnezeu cel după fire, atunci au adus jertfe şi au slujit dumnezeilor lui Iulian , desigur demonilor celor necuraţi, şi atunci stând în morminte visau arătările din vise şi făceau vrăjitorie şi ghicitorie. Însă eu mă minunez mult că, deşi toţi pot să citească cu uşurinţă istoria Greciei, şi cei care vor pot cu uşurinţă să vadă în ea scrise cu privire la dumnezeii lui Iulian, totuşi el (Iulian) ne ocărăşte pe noi, mormintele noastre şi morţii noştri, el (Iulian) care are şi morţi cărora se închină şi care are drept morminte templele. Căci acestea sunt gropniţe şi morminte pentru ei, şi este îndeajuns spre a arăta aceasta dacă recurgem la cercetarea respectivelor fapte. Însă este mai uşor să arătăm aceasta din scrierile cele vechi şi din istorisiri.

Într-adevăr, Deinarchos care a fost un poet nu lipsit de faimă, istorisind foarte precis faptele lui Dionysios (Bacchus) câte s-au săvârşit de către el în ţinuturile indienilor, şi cum a ucis el pe Aktaion şi Lycurg, a arătat cum a fost şi Dionysius la rândul său nimicit de către Perseu şi spune că a fost înmormântat la Delphi la Apollo cel numit de aur.

Iar Porphyriu iarăşi spune aşa cu privire la Pythagora: „După acestea Poycrates apucând stăpânirea de tiran asupra insulei Samos, a socotit că nu se cuvine unui bărbat care este filosof (iubitor de înţelepciune) să locuiască într-o astfel de republică şi şi-a pus în gând să plece în Italia. Şi plutind cu corabia a ajuns la Delphi şi a scris o mică

poezioară pe mormântul lui Apolon, prin care arată că Apolon era fiul lui Selenos, că a fost ucis de către Python, că a fost înmormântat în locul numit Tripodos care a căpătat această denumire pentru că trei fecioare fiice ale lui Triop l-au jelit şi l-au bocit acolo".

Iar renumitul şi vestitul acela Tripodos, care făcea proorociri cetăţenilor şi ţinuturilor grecilor şi era admirat de el, era mormântul sus-numitului Apolon, pe care cele trei fiice ale lui Triop l-au jelit văzând că a pierit în chip nenorocit şi pe care îl boceau precum spuneam când zăcea întins, mort fiind în chip mizerabil. Dar cu acestea nu iau sfârşit faptele lui Pythagora. Căci iarăşi scrie cu privire la el Porphyriu: „Coborând Pythagora în peştera numită Ida, având el lânuri negre, a petrecut acolo de trei ori câte nouă zile după cum era legiuit, a adus jertfă lui Zeus şi a văzut tronul lui cel întins pentru el în fiecare an, apoi a scris o mică poezioară înscriind-o pe mormânt: „Pythagora lui Zeus" (era titlul ei), iar începutul era aşa: „Aici zace marele Zan, pe care îl numesc Zeus".

Dar dacă (păgânii) cred că Pythagora era nebun şi dement, cel care a ocărât mormântul lui Zeus prin (inscripţia aceea) „Aici zace Zan", de ce îl mai admiră? Dacă însă (păgânii) spun că Pythagora este vrednic întru totul de luat în seamă, atunci ceea ce zice el nu se poate spune că este greşit. Căci Pythagora a scris adevărul şi a murit el însuşi, el cel mai înălţat dintre zei, al cărui mormânt l-au construit cretanii. Şi Clemens (din Alexandria), bărbat foarte învăţat, şi de asemenea istoric al multor fapte şi oameni, a zis aşa cu privire la zei şi la temple: „Noi nu vom trece sub tăcere şi vom dovedi pentru ei, cei ce numesc templele că sunt sfinte, dar care s-au făcut morminte, adică ei numesc mormintele temple. Însă voi (păgânii) aţi uitat credinţa voastră deşartă

(superstiţia), ruşinându-vă să cinstiţi şi să vă închinaţi la morminte. În templul Athenei la Larissa, pe Acropole este mormântul lui Kekrops, după cum spune Antioh în cartea nouă a istoriei sale. Ce este mormântul lui Epich? Oare nu a fost el înmormântat în templul lui Poliadis? Immrados fiul lui Eumolp şi a lui Daia nu este oare înmormântat în curtea (incinta templului) de la Eleusis cel de sub Acropole? Iar fiicele lui Keleos sunt înmormântate la templul lui Eleusis. De ce să-ţi mai aduc aminte de soţiile hiperboreenilor? Hyperoche numită şi Laodice a fost îngropată în templul Arhemisei (Diana) la Delos. Un alt (mormânt) este în templul lui Apolon la Delos. Leiandros (zice) că Klearchos este înmormântat la Milet în templul gemenilor. Aicea nu se cuvine să trecem peste mormântul lui Leucophyues, urmând (spusele) lui Zenon din Mundios, şi de aceea a fost îngropată în templul Artemidei din Magnesia. La fel (nu se cuvine să omitem) altarul lui Apolon cel ce este la Telmesor. Căci se spune şi se povesteşte că şi acesta este mormântul lui Telmessos ghicitorul. Iar Ptolomeu fiul lui Agesarchos în prima carte din cele cu privire la Philopator (Ptolemen) spune că în templul Aphroditei au fost înmormântaţi şi Kinura şi urmaşii Kinurei". Iar dacă aşa stau lucrurile mai puteţi voi (păgânii) să cutezaţi să ocărâţi mormintele şi morţii noştri? Sau veţi înfrâna râsul vostru umplându-vă de indignare că locuri sfinte cele care erau sicrie şi sălaşurile morţilor?

Dar Iulian pe deasupra acestora ne mai învinuieşte pe noi, creştinii, ca şi cum ar fi dispreţuit poruncile legii şi spune aşa:

IULIAN

Voi creştinii faceţi acelea pe care Dumnezeu de la început le-a urât şi le-a socotit rele şi prin Moise şi prin

prooroci. Căci voi vă feriţi să aduceţi jertfe la altar şi să jertfiţi. Căci, spune Iulian, focul nu a coborât, ca pe vremea lui Moise, ca să mistuie jertfele. Ci aceasta s-a întâmplat odată pe vremea lui Moise, şi apoi după mulţi ani pe vremea lui Ilie Tesviteanul. Dar că însuşi Moise crede că trebuie să se aducă din afară focul şi deosebit de el şi Avraam patriarhul, acestea le voi dovedi în puţine cuvinte.

Aducându-ne aminte povestirea cu privire la Isaac, el ia ca pildă şi ca exemplu (a celor susţinute de el) jertfele lui Abel şi spune că şi aceştia când au adus jertfe, nu au căpătat focul din cer, ci l-au adus pe el la jertfelnicele de afară. Şi Iulian pentru aceasta cercetează şi discută mult, care este raţiunea şi pricina pentru cele două aduceri de jertfe (a lui Abel şi a lui Cain).Căci Dumnezeu laudă jertfa lui Abel, dar nu a primit jertfa lui Cain. Şi (Iulian) discută mult ceea ce ar vrea să însemne: „De ce nu faci bine, păcatul bate la uşă şi caută să te târască, dar tu biruieşte-l" (Facerea 4, 7). Şi el încearcă să potrivească respectiva teorie acestor vederi şi expuneri. Lui Dumnezeu celui viu – spune Iulian – întru totul şi pe deplin îi este mai plăcută jertfa prin animale, decât cea din roade şi din pământ.

CHIRIL

În aceste cuvinte ale lui Iulian se rezumă toată expunerea sa. Căci el vorbeşte mult, deşi făgăduieşte să arate pe scurt, pentru ca să arate întotdeauna că urăşte adevărul. Însă nimeni n-ar putea să ne vadă pe noi, creştinii, că ne împotrivim în vreun fel legilor lui Dumnezeu. Căci noi ascultăm şi ne conformăm legilor date prin Moise, împlinind în chip duhovnicesc legea veche şi mergem strâns pe urmele şi înapoia propovăduirilor grăite prin sfinţii prooroci, pentru a cunoaşte adevărul şi pentru a şti în chip neprihănit învăţăturile cele sfinte. Dar întrucât Iulian zice că noi ne ferim şi

refuzăm să facem jertfiri de sânge şi crede că noi ne îndepărtăm de o asemenea slujire şi închinare pe motiv că focul ne coboară, de aceea noi afirmăm în chip neapărat de trebuinţă, că se abate de la adevăr. Căci noi nu întrebuinţăm aducerea de jertfe de boi, nu pentru că Dumnezeu nu coboară foc (din cer), ci pentru că cele ce erau în tipuri (simboluri) şi în umbre s-au prefăcut în adevăr, şi pentru că noi am primit porunca să sfinţim cu închinare şi slujire duhovnicească şi neprihănită pe Dumnezeu care este peste toate, cum zice Sfânta Carte: „Dumnezeu este Duh, şi aceia ce se închină Lui trebuie să i se închine în Duh şi în adevăr" (Ioan 4, 24).

Dar să ştie (Iulian), că era o vestire şi o arătare de mai înainte a tainei lui Hristos, coborârea focului asupra dumnezeieştilor jertfelnice, desigur, fiindcă El a plăsmuit şi a modelat prin lucruri percepute cu simţurile şi vizibile, cele ce sunt mai presus de simţuri şi înţelese cu gândul. Căci atunci când a fost ridicat în pustiu cortul cel sfânt de către preabunul Moise, Dumnezeu a dat focul şi a poruncit ca el să fie nestins şi fără de oprire. Şi a fost oprit, şi a fost pedepsită de către legea cea duhovnicească aducerea de foc străin. Căci aşa au fost nimiciţi cei ce se trăgeau din Aaron. Însă aşa precum am spus, umbrele au dat naştere la înţelesul tainei lui Hristos. Pentru că în chipul focului întotdeauna s-a luat şi acceptat Dumnezeirea de către Scriptura cea Sfântă. Căci ea spune aşa: s-a arătat Dumnezeu în muntele cel sfânt Sinai. Aşadar, focul jertfelnicului era deosebit şi aparte şi nu se amesteca cu altul. Deoarece Dumnezeu Singur neputând fi numărat şi socotit alături de alt Dumnezeu şi după firea Sa El este Cel ce e dincolo şi mai presus de toate.

Şi atunci, în ce mod aducerea de foc din afară pentru jertfe din întâmplare, ar vătăma şi ar dăuna sfântul şi dum-

nezeiescul cort (tabernacol), dacă nu ne-am gândi şi închipui că de se va băga foc străin, simbolul şi tipul adevărului ar putea fi vătămat şi stricat, figurând şi alcătuind acest simbol nu după felul şi modul care se cuvine şi se potriveşte?

Dacă Dumnezeu cel prin fire şi adevărat este unul şi singur, atunci absolut nimeni nu poate fi socotit şi numărat cu El împreună, care să lumineze cu o lumină gândită (percepută doar prin raţiune) cortul (tabernacolul) cel mai adevărat, adică Biserica, şi Care să primească din partea tututor jertfele cele gândite (cele raţionale, cu mintea). Nimeni nu este conceput ca fiind altul, în afară şi alături de Dumnezeu, şi el va fi înlăturat de către noi ca un foc străin. Căci nu există o altă fire a dumnezeirii în afară de aceea care există. Şi aceeaşi explicaţie şi aceeaşi raţiune există şi pentru jertfele aduse cândva de către Ilie. Căci şi atunci a pogorât focul, Dumnezeul tuturor, împlinind proorocul în acele vremuri tipul şi simbolul tainei lui Hristos. Aşadar, noi ne-am ferit şi ne-am oprit de la aducerea de jertfe de miei, fiindcă Dumnezeu nu face să pogoare foc (peste aceasta). Dar este îndeajuns pentru noi, să privim cu ochii raţiunii, ca într-un tablou, frumuseţea adevărului plăsmuită şi alcătuită prin faptele săvârşite pe vremea aceea. Însă noi aducem acuma o jertfă cu mult mai bună decât aceea din vechime. Pentru că a coborât din cer nu un foc perceput cu simţurile care împlineşte chipul şi simbolul firii celei negrăite (a lui Dumnezeu), ci Duhul Sfânt de la Tatăl prin Fiul, luminând Biserica, primeşte jertfele cele aduse de noi, desigur, cele duhovniceşti şi gândite. Întrucât aceia ce se trăgeau din Izrael, aduceau ca jertfe lui Dumnezeu roadele şi floarea de făină unse cu untdelemn, apoi turtele şi tămâia. Noi însă (creştinii) părăsind o asemenea slujire şi închinare

grosolană, am primit poruncă (să aducem o jertfă) superioară şi curată, gândită şi duhovnicească. Întrucât noi aducem lui Dumnezeu întru miros de bună mireasmă tot felul de cuvioşie, credinţă, nădejde, dragoste, dreptate, înfrânare, încredinţare (ascultare) şi supunere, cântări de slavă neîntrerupte şi celelalte dintre jertfele bune, adică virtuţile. Căci această jertfă imaterială este aceea care este potrivită lui Dumnezeu, care după firea Sa este nematerial şi nealcătuit (simplu). Iar ofrandele bunei miresme celei gândite sunt chipurile şi modurile vieţii celei fericite cu adevărat. Aşa spune şi El însuşi odată: „Milă vreau, iar nu jertfă şi cunoaşterea lui Dumnezeu mai mult decât arderile de tot" (Osea 6, 6). Şi de asemenea, şi preabunul Samuel spune: „Au doară arderile de tot şi jertfele sunt tot aşa de plăcute Domnului ca şi supunerea mai bună decât grăsimea berbecilor" (I Regi 15, 22). Dar cântă în psalmi şi dumnezeiescul David: „Jertfeşte lui Dumnezeu jertfă de laudă" (Psalm 49, 15) şi iarăşi zice: „Am dat înconjur şi am adus jertfă în cortul Său, jertfă de strigare" (Psalm 26, 6). Şi Pavel a dat poruncă spunând: Înfăţişaţi trupurile voastre ca pe o jertfă vie, sfântă, bine plăcută lui Dumnezeu, ca închinarea voastră cea duhovnicească "(Romani 12, 1). Însă noi vom afla din Sfintele Scripturi înseşi, că Dumnezeu nu îngăduie ca fiii lui Izrael să rămână în chip nesocotit în umbrele legii (celei vechi). Căci Dumnezeu a poruncit ca să fie jertfit mielul în chip simbol al lui Hristos. Domnul spune: „Însă aşa îl veţi mânca pe el: să aveţi coapsele voastre încinse, încălţămintea în picioarele voastre şi toiagele în mâinile voastre" (Ieşirea 12, 11).

Vezi deci (cititorule) cum a poruncit Dumnezeu să mănânce ei fiind gata şi aşezaţi pentru călătorie, astfel încât lucrul acesta simplifică şi închipuie cât se poate de bine că

nu vor rămâne până la sfârşit cele ce sunt în chipuri şi simboluri, ci se vor preface mergând spre adevăr. Deci, după ce simbolul s-a îndreptat şi a ieşit ca să se facă adevăr şi noi (cei credincioşi) primind Duhul Sfânt în locul focului celui simţit cu simţurile, noi împlinim închinarea şi slujirea cea duhovnicească şi cea gândită (perceptibilă cu mintea). Căci în felul acesta se spune, că Hristos ne-a botezat pe noi în Duhul Sfânt şi în foc. Şi dacă a fost arătat un berbec lui Avraam, pe care l-a adus jertfă în locul lui Isaac, noi afirmăm, că şi acesta închipuia pe Hristos, cel care a suferit moartea cu trupul pentru noi şi prin noi, pentru ca să ne scape pe noi de moarte şi de putrezire. Şi chiar dacă Abraham a adus jertfă aducând asupra jertfelor sale foc adăugat din afară – precum spune Iulian – şi nu foc (coborât) din cer, aceasta nu înseamnă pentru noi absolut nimic. Dar ne dovedeşte şi ne arată în chip puternic, pretinde Iulian, că nu ţinem seama de legile lui Moise întrucât ne ferim să aducem lui Dumnezeu jertfele cele poruncite de lege luând ca pretext pentru oprirea şi uitarea noastră de la jertfire, necoborârea din cer şi de sus a focului, faptul că Abraham s-a folosit (la jertfa lui) de un foc străin şi adus din afară.

Întrucât însă noi am slujit (pe Dumnezeu) mai bine decât aceia, aducând lui Dumnezeu jertfele cele duhovniceşti şi îmbogăţindu-ne cu Duh Sfânt în loc de foc cu simţurile, să nu ne învinuiască (Iulian) spunând că de ce nu mâncăm din jertfelnice cărnuri aduse jertfă în care caz se va scula împotriva lui dumnezeiescul Pavel care aproape că va striga şi va spune: „Cele vechi au trecut, iată toate s-au făcut noi" (II Corinteni 5, 17). Căci noi am fost mutaţi către înnoirea (reprezentată) de viaţa evanghelică şi am fost umpluţi de învăţăturile cele desăvârşite, părăsind sensul literal al legii

vechi, întrucât ea era foarte potrivită pentru vremea când eram noi încă copii şi prunci, însă nu mai era adevărată şi potrivită pentru noi când am ajuns la vârsta de bărbaţi deplini, şi când am ajuns, de asemenea, la sfârşitul vârstei plinătăţii lui Hristos.

Dar (Iulian) pomeneşte şi de perechea de fraţi – pe deasupra acestora de mai sus – adică Abel şi Cain, cei ce s-au născut din Adam şi spune:

IULIAN

Şi nu numai aceasta, dar şi fiii lui Adam au adus jertfe de la început lui Dumnezeu. În acest sens Scriptura spune: „A privit Dumnezeu la Abel şi la darurile lui; dar la Cain şi la jertfele lui nu a luat aminte. Şi s-a mâhnit mult şi faţa lui îi era posomorâtă. Atunci a grăit Domnul Dumnezeu către Cain: De ce te-ai întristat tu foarte, şi de ce s-a posomorât faţa ta? Dacă ai adus jertfă în chip drept însă nu ai împărţit bine, oare nu ai păcătuit? (Facerea 4, 4 şi 7).

Doriţi voi (creştinii) să auziţi care erau darurile şi prinoasele lor?: „Şi a fost după câteva zile când Cain a adus roadele pământului jertfă lui Dumnezeu. Şi Abel a adus şi el (prinos) din cei dintâi născuţi ai oilor sale şi din grăsimea lor". Da – zice Scriptura – Dumnezeu nu a certat prinosul, ci împărţirea lui, grăind El către Cain: „Dacă ai adus în chip drept jertfă, dar nu ai împărţit bine, oare nu ai păcătuit? Aceasta mi-a spus mie unul dintre preaînţelepţii episcopi, care s-a înşelat mai întâi pe sine, apoi şi pe ceilalţi. Pentru că el nu a putut să explice şi nici să-mi tâlcuiască în ce fel era vrednic de prihănire şi criticabilă împărţirea. Şi văzându-l eu în încurcătură, am spus: Ceea ce spui tu, chiar lucrul acesta, Dumnezeu l-a mustrat şi certat pe drept. Căci râvna era deopotrivă de mare la amândoi (fraţii), pentru că amândoi socoteau că trebuie să aducă daruri şi jertfe lui Dumnezeu.

Iar în ceea ce priveşte împărţirea, unul şi-a atins scopul, altul nu a nimerit şi a greşit ţinta sa. Dar cum şi în ce fel? Întrucât din cele ce sunt pe pământ unele sunt însufleţite iar altele nu au suflet, întrucât ele iau partea lor de viaţă şi sunt mai potrivite spre a primi sufletul. Din această pricină, Dumnezeu s-a bucurat de acela care a adus o jertfă desăvârşită.

CHIRIL

Aşadar, Iulian socoteşte că îi va fi de folos în clevetirea pe care o îndreaptă împotriva noastră, a celor care ne lepădăm şi ne ferim să aducem jertfă fără ca focul să cadă din cer peste jertfă coborându-se de sus, ci fiind adus din afară şi fiind foc obişnuit. Însă noi (creştinii) ne ferim şi ne lepădăm, precum cred eu, de aceste învinuiri lipsite de sens ca unii care l-am dovedit (pe Iulian) că nu are minte, nici înţelegere, ca unul ce nu cunoaşte şi nu arată faptele cele adevărate. Căci Iulian adaugă la primul său (argument) faptul că oamenii din jurul lui Abel au adus jertfă, pe când creştinii se împotrivesc legilor lui Dumnezeu. Întrucât el cercetează amănunţit chipul şi felul jertfei şi crede că ştie şi cunoaşte cele negrăite, de aceea, haide să-i arătăm şi în această chestiune că tâlcuieşte prosteşte, precum spunea chiar el. Căci Scriptura cea insuflată de Dumnezeu spune că Abel a adus jertfă o vieţuitoare, iar Cain a adus prinos (pârgă) din roade, şi astfel pe când aducerea de daruri a lui Abel s-a învrednicit cu privirea şi cu luarea aminte din partea lui Dumnezeu, pe când jertfa lui Cain a fost oarecum ocărâtă prin aceea că Dumnezeu a respins-o.

După aceea însă când un bărbat sfânt i-a spus că pricina acestui lucru a fost împărţirea, Iulian nu a primit şi nu a admis aceste argumente, ci el se umple de îngâmfare şi încearcă să nege ceea ce este simplu şi adevărat în chip evident. El

zice: întrucât Dumnezeu este viaţă şi de viaţă făcător, El se bucură de prinoasele ce sunt însufleţite (şi nu de prinoasele) neînsufleţite şi din pământ. Dar afirmând el aceste lucruri, combate şi se luptă cu însuşi învăţătorii lui proprii. Pentru că Pythagora spune mereu că aducerile de jertfe prin animale ce trăiesc, sunt urâte şi scârbite de către zeii lui, şi zice că sunt cinstite şi considerate de mare importanţă, aducerile de jertfe prin roade şi tămâie. Şi de asemenea, şi Porphyriu discută deseori cu fiii grecilor despre această chestiune şi zice: „Jertfa adusă prin animale vii este recentă şi foarte nouă. Şi ea îşi are pricina, nu în mulţimea oamenilor cu (jertfa) din roade, ci pricina este foamea sau altă împrejurare nenorocită".

Aşadar, el spune că înşişi dumnezeii lor nu se bucură de jertfele de sânge şi de mulţumire (a oamenilor). (Ci ei se bucură) de flori, de ierburi şi de roadele (câmpului). Acestea le spune Porphyriu. Să cercetăm însă cu amănunţime legea dată prin Moise şi să exprimăm cu băgare de seamă felurile jertfelor la care se referă. Aşadar, legea a poruncit, ca cei care au putinţă să facă aceasta, să aducă jertfe lui Dumnezeu, animale curate şi fără de prihană. Iar celor ce se află în neputinţă şi lipsă (le-a poruncit) să aducă făină amestecată cu untdelemn. (Scriptura) spune: „Dacă cineva voieşte să jertfească Domnului prinos de pâine, să aducă făină bună de grâu şi să toarne peste ea untdelemn" (Levitic 2, 1). Apoi noi vom cunoaşte din legile lui Moise, că cei din vechime aduceau cinstire lui Dumnezeu, dăruitorul tuturor bunătăţilor pentru noi prin roadele cele de pe ogoare şi de asemenea din recoltele lor. Căci spune aşa: „Şi a grăit Domnul către Moise spunând: vorbeşte fiilor lui Izrael şi să le zici lor: când veţi intra în ţara pe care Eu vă voi da vouă şi veţi face aici seceriş, cel dintâi snop al secerişului să-l aduceţi la preot. Şi el va oferi snopul acesta Domnului ca

unul primit de la voi" (Levitic 23, 10-11). Şi tot aşa spune (Moise) în Deuteronom (a doua lege): „Şi va fi când vei intra în ţara pe care Domnul Dumnezeul Tău ţi-a dat-o ca moştenire şi o vei lua în stăpânire şi vei locui în ea, să iei pârga tuturor roadelor pământului, pe care Domnul Dumnezeul Tău le-a dat ţie şi le vei pune în coş, şi te vei duce în locul pe care îl va alege Domnul Dumnezeul tău, ca să chemi numele Lui acolo. Şi vei grăi către preotul care va fi la rând în zilele acelea: astăzi voi mărturisi înaintea Domnului meu că am intrat pe pământul pe care s-a jurat Domnul că-l va da strămoşilor noştri. Şi va lua preotul coşul din mâinile tale, şi-l va aşeza înaintea jertfelnicului Domnului Dumnezeului tău" (Deuteronom 26, 1-4).

Întrucât (legea) a poruncit să se aducă jertfă sfântă, prinoase din secerişuri şi din roadele coapte, cum a putut să respingă (Domnul) jertfa făcută de Cain, pentru că nu a săvârşit-o prin vieţuitoare însufleţite, ci a făcut-o prin cele neînsufleţite. Căci s-a arătat din textele sfinte şi în chip foarte limpede, că Dumnezeu primeşte prinoase atât din cele neînsufleţite, cât şi din cele ce sunt însufleţite. De altfel şi dumnezeiescul David îl face pe legiuitor să grăiască către cei ce se trag din Izrael că au voie să aducă drept jertfă roade împreună cu vieţuitoarele cele necuvântătoare: „Nu voi primi din casa ta viţei şi nici ţapi din turma ta, căci ale mele sunt toate fiarele câmpului, dobitoacele din munţi şi boii. Eu am cunoscut toate păsările cerului şi frumuseţea câmpului este cu mine" (Psalm 49, 9-11). Frumuseţea câmpului numeşte el (aici) roadele lui.

Eu nu cred că ar putea cineva să se înşele dacă spune că nereuşita lui Cain s-a întâmplat din cauza împărţirii (jertfei). Dar nu fiindcă nu a adus miel ca jertfă, a fost prihănită şi blamabilă aducerea jertfei sale. Ci pentru că a adus lui

Dumnezeu dintre roade pe cele pe care le-a ales, ca fiind cele mai bune. Dar Abel a adus mieii ca jertfă de ardere de tot, nu fără de socoteală, ci cu bun temei şi judecată. Scriptura spune: „A adus dintre cei dintâi născuţi ai oilor sale şi din grăsimea lor, adică pe cei mai bine hrăniţi decât ceilalţi şi aproape umflaţi de grăsime.

Astfel eu afirm, că se cuvine să cinstim pe Dumnezeu, nu aducându-i cele mai proaste lucruri din cele ce le avem noi, ci cele mai bune şi mai desăvârşite din câte sunt. De altfel, cei ce se trag din Izrael au adus într-o vreme jertfe, care nu erau alese. Şi atunci Dumnezeu a osândit această faptă spunând: „Şi voi aduceţi jertfă cele răpite şi (animale) şchioape, pe cele pricăjite şi spuneţi: „Oare când aduceţi jertfă un dobitoc orb n-aveţi nici o vină? Când jertfiţi unul şchiop sau cu racilă, n-aveţi nici o vină? "(Maleahi 1, 8). Căci dacă vreun om ar voi să cinstească pe aceia care sunt cârmuitori, i-ar ocărî şi insulta dacă le-ar aduce în dar lucrurile cele mai proaste, cele urâte şi prihănite şi respinse de oameni, şi cele scârbite de ei. Şi atunci, cum să nu fie un lucru neapărat de trebuinţă, a aduce prinos Împăratului tuturor şi lui Dumnezeu, cu bună socoteală, (acele daruri) pe care un om le socoteşte ca fiind de seamă şi alese. De asemenea, Dumnezeu spune iarăşi printr-unul din prooroci: „Blestemat să fie omul viclean care are în turma sa un berbec şi, făcând jurământă aduce jertfă un berbec vătămat, căci Împărat mare sunt Eu, spune Domnul cel atotputernic" (Maleahi 1, 14). Căci trebuia şi se cuvenea, ca cei dintâi oameni, cei din vremea lui Abel, să proporţioneze şi să potrivească foarte bine, spre a cunoşte chipurile şi modurile de aducere a jertfelor, şi cum se cuvine să fie cinstit Dumnezeu, pentru ca să cunoască cei ce vor veni după ei, adică noi, calea cea slăvită pentru aceste lucruri. Şi dacă cei

dintâi oameni, au adus jertfă oi şi miei, ce împiedică oare ca noi, cei care am învăţat acuma lucruri mai bune, să aducem jertfă superioară celei adusă, de acei bărbaţi din vechime? Dacă (Iulian) crede că trebuie să urmăm şi să imităm datinile şi moravurile primilor oameni, în chip neschimbat, atunci haide să le imităm pe ele, nelăsând la o parte nici una din toate acestea. Aceia păşteau (vitele) şi munca pământului era făcută de ei cu râvnă, şi se îmbrăcau cu haine de piei, cojoace de piei. Scriptura spune: „Şi a făcut Dumnezeu lui Adam veşminte de piele" (Facerea 3, 21).

Aşadar, să aducem şi noi o viaţă de păstor, şi îndeletnicirea noastră să fie munca câmpului, şi să ne ferim de a ne înveşmânta bine şi frumos, iar cojocul să fie haina noastră. Ei nu aveau nici o cunoştinţă de medicină şi nici de celelalte ştiinţe, nu aveau nici întrebuinţarea literelor (scrisul), nu cunoşteau iscusinţele meşteşugurilor, nici îndeletnicirea arhitecţilor, ci timpul le-a adus pe acestea în mijlocul (nostru). Prin urmare, ei am greşit şi am păcătuit în ceea ce priveşte aducerea de jertfă dreaptă şi plăcută lui Dumnezeu. Căci ei nu cunoşteau modalităţile şi felurile slujirii şi închinării celei gândite cu mintea, dar Dumnezeu primea jertfa lor, nu privind la ceea ce au săvârşit ei, ci cercetând punerea înainte şi oferirea celui care voia să-l cinstească pe El. Însă cu trecerea timpului, El ne-a făcut pe noi să cunoaştem cele ce plac lui Dumnezeu. Căci noi aducem jertfă în chip gândit şi duhovnicesc, sfinţind în chip de jertfă lui Dumnezeu, bunele miresme izvorâte din virtuţile noastre.

Şi atunci Iulian nu se ruşinează roşind, atunci când îşi bate joc de aducerea lucrurilor la mai bine şi la sporire? Eşti nedrept şi faci nedreptate, preaputernice (împărate) şi îţi place să prihăneşti! Şi nu cunoşti nimic din lucrurile neapărat de trebuinţă. Şi aceasta poate să devină limpede şi

clar şi prin cele ce spun de către el în continuare. Căci (Iulian) a scris aşa:

IULIAN

Acum însă trebuie să mă întorc către ei, adică către creştini. Pentru ce nu vă tăiaţi împrejur? Pavel pretinde că Evanghelia zice că a fost odată tăierea împrejur a inimii şi nu a trupului şi aceasta a fost pentru Avraam. Şi zice că nu a fost tăiere împrejur cea după trup (dată lui Avraam). Şi se zice cum creştinii au luat de bune cuvintele propovăduite de el (Pavel) şi de către Petru, care cuvinte nu erau cuvioase şi cucernice.

Însă ascultă iarăşi, se spune că Dumnezeu a dat tăierea împrejur după trup, ca legământ şi ca semn lui Avraam: „Acest legământ între Mine şi voi şi între sămânţa ta, îl veţi păzi în neamul vostru. Şi vă veţi tăia împrejur ca semn de legământ între Mine şi tine, între Mine şi sămânţa ta". (Iulian) adaugă la aceste cuvinte şi aceea, că însuşi Hristos a trebuit să păzească legea precum însuşi a spus: „Eu nu am venit ca să stric legea sau proorocii, ci ca să o împlinesc pe ea", iar altădată zice: „Cel care ar strica una din aceste porunci foarte mici, şi ar învăţa aşa pe oameni, se va numi cel mai mic în împărăţia cerurilor" (Matei 5, 19). Şi Iulian spune: „Întrucât Hristos a poruncit în chip neîndoielnic că se cuvine să fie păzită legea şi întrucât a aşezat pedepse deasupra capetelor celor ce ar călca chiar şi o singură poruncă, de aceea – zice el – voi care aţi călcat legea în întregime, ce scuză şi ce fel de apărare veţi găsi? Şi atunci, zice Iulian, Hristos e cel care grăieşte minciună, ori voi care nu păziţi legea absolut deloc?

Şi peste acestea (Iulian) ne învinuieşte că nu ţinem sâmbetele şi că nici nu jertfim mielul cum fac iudeii, şi nici nu mâncăm pâini fără aluat pe deasupra, şi spune că o singură

scuză există pentru noi, pentru această lenevire, că nu este îngăduit să aducă jertfă celor ce sunt ieşiţi şi plecaţi la Ierusalim.

Şi toate acestea el le expune prin multe cuvinte. Noi însă, adunând împreună, sensurile şi ideile cele grăite de el, vom elibera expunerea lui de discuţia măruntă şi fără rost, care este de prisos şi lipsită de temei, ridicând împotriva afirmaţiilor lui necugetate adevărul, pentru a arăta iarăşi că în zadar îşi bate joc şi dispreţuieşte (învăţăturile) creştinilor.

CHIRIL

Dumnezeiescul Pavel spune, că tăierea împrejur în trup, a fost dată lui Avraam ca semn al credinţei. Căci Pavel se îngrijea şi se străduia să risipească mândria iudeilor şi să arate că dreptatea dobândită prin credinţă este mai veche decât învăţătura de început a legii, pe care Avraam a căpătat-o atunci când nu era tăiat împrejur. Dar cu toate că Pavel a fost foarte iscusit ca să îndrepte spre acest înţeles fapta tăierii împrejur, totuşi el a ştiut că ea era un chip şi un simbol al unui lucru perceptibil nu prin simţuri, ci prin gânduri. El spune: „Nu este iudeu cel ce se arată pe dinafară şi nici tăierea împrejur cea din afară, în trup. Ci este iudeu cel într-ascuns, iar tăierea împrejur este ca a inimii, în Duh, nu în literă, a cărei laudă nu vine de la oameni, ci de la Dumnezeu" (Romani 2, 28, 29).

Haide, dacă vrei (cititorule), să cercetăm şi să dovedim ce înţeles are tăierea împrejur în trup dacă renunţăm la înţelesul ei tainic.

Cum se face însă, dacă era mai bună pentru bărbaţi acea parte a trupului, menită să facă copii în chipul şi în forma tăierii împrejur, atunci de ce Dumnezeu nu a creat de la început pe om după cum a vrut şi i-a plăcut lui? Şi apoi, în alt chip şi din alt punct de vedere, cum se face că în trupurile

omeneşti, care nu au fost vătămate de patimi, nu se poate vedea absolut nimic care să fie, ori de prisos, ori lipsă, ci toate sunt de ajuns de potrivite şi foarte folositoare şi neapărat de trebuinţă firii omeneşti? Astfel că, după părerea mea, omul nu ar putea să fie bine şi în ordine dacă nu se află în el şi există cu el, toate acele părţi care îi sunt naturale din naştere. Oare Ziditorul a greşit ce este folositor şi bine, şi s-a înşelat în ceea ce priveşte trupul omenesc, cu toate că El a plăsmuit şi a pregătit ca un Dumnezeu, pe toată cealaltă făptură zidită, bine şi potrivit în chip nimerit pentru tot ce trebuie? Care este deci, folosul tăierii împrejur? Oare vor lua unii ca argument cuvântul acela obişnuit şi vrednic de luat în râs, care se spune, că îl au în gură şi pe limbă cei mai neînvăţaţi dintre iudei şi aceia care slujesc idolilor? Ei zic că, pentru ca trupul (omenesc) să scape de duhori urâte şi de murdăriile naturale, trebuie ca părticica aceea (membrum virile) să fie goală şi dezgolită de acoperămintele naturale. Numai că ei săvârşesc o nedreptate atunci când ocărăsc natura lucrurilor, cea care nu are nimic de prisos şi mai mult decât este nesesar, ci având ea chip statornic de necurăţenie trupească, de ce atunci suportă ei trupul şi cele ce provin din el şi pe izvorul făcător de copii care este ascuns înlăuntru? Pentru că trebuia mai curând să meargă în mod constant şi energic la înseşi izvoarele necurăţeniei şi să le vateme prin tăiere şi nu la acele (părţi ale corpului omenesc) prin care merge necurăţenia. Însă nu murdăreşte şi întinează sufletul firea trupului, chiar dacă urmează legile sale proprii. Căci este un lucru zadarnic şi deşert precum spune chiar Iulian, să te tai împrejur din pricina murdăriilor şi întinărilor trupeşti. Atunci ce este lucrul acesta al tăierii împrejur, socot eu, că ar putea să întrebe careva? Este un lucru bun şi de folos, dacă se crede că este simbol al unui lu-

cru gândit. Pentru că semnifică şi face aluzie pe deplin clară, la lepădarea poftelor cele nesocotite şi a plăcerilor care se urcă şi ajung la mintea omenească, lepădare care lucrează în noi prin Duhul Sfânt. Întrucât plăcerile cele nenumărat de multe, prind în vraja lor mintea omenească şi o duc către iubirea de trup, când către desfătări deşarte şi pline de moliciune, când către iubirile de câştig nelalocul lor, către eleganţa cea fără de rost, şi îndeobşte, către felul de fapte pătate şi necurate, pe care însăşi legea cea dumnezeiască le-a osândit.

De toate acestea, harul Sfântului Duh ne-a scăpat pe noi, care har s-a sălăşluit în mintea noastră şi care a tăiat şi a ras tot felul de necurăţenii. Aceasta este tăierea împrejur cea iubită şi îndrăgită de Dumnezeu. De altfel şi proorocul Ieremia s-a adresat mulţimii iudeilor care se îngrijeau foarte puţin de împlinirea celor poruncite prin legea veche şi le-a zis: „Tăiaţi-vă împrejur pentru Dumnezeu, şi tăiaţi împrejur învârtoşarea inimii voastre, bărbaţi din Iudea, şi voi lociutori ai Ierusalimului" (Ieremia 4, 14).

Aşadar, nu trebuie să se îndoiască nimeni că dacă un bărbat scapă întru totul de patimile din inima sa, atunci se taie împrejur pentru Dumnezeu iar nu pentru trupul Său. Însă Dumnezeul tuturor, nu a suportat ceea ce făceau fiii lui Izrael şi îi învinuieşte grăind: „Toate neamurile (păgâne) nu sunt tăiate împrejur în trup, iar casa lui Izrael toată este cu inima netăiată împrejur" (Ieremia 9, 26). Şi El a grăit odată prin glasul lui Ieremia: „Cu cine să vorbesc şi cui să vestesc ca să audă? Căci iată urechea lor este netăiată împrejur şi nu pot să ia aminte" (Ieremia 6, 10). De asemenea, dumnezeiescul Ştefan, ponegrind cruzimea şi neascultarea lor, spune: „Voi cei netăiaţi împrejur la inimă şi la urechile voastre" (Faptele apostolilor 7, 51). Şi foarte bine spune făcă-

torul de lege Pavel: „Tăierea împrejur nu este nimica şi netăierea împrejur nu este nimica, ci păzirea poruncilor lui Dumnezeu"(I Corinteni 7, 19).

Dar întrucât Iulian are mereu obiceiul să învinuiască cu uşurinţă şi să atribuie un obicei rău, celor ce cugetă drept, el iarăşi se apucă să spună aşa:

IULIAN

„Tăierea împrejur va fi în jurul trupului tău" spune (Domnul). Însă (creştinii) nedând ascultare (acestei porunci) spun: „Noi suntem tăiaţi împrejur cu inimile". Foarte bine. Nimeni nu este la voi răufăcător şi nimeni nu este făcător de viclenie şi păcătos. Aşa vă tăiaţi împrejur inimile voastre. Bine. Creştinii spun, noi nu putem să păstrăm pâinile făcute fără aluat şi să facem Paştele, căci pentru noi Hristos S-a adus jertfă o singură dată, aşadar, aceasta ne-a împiedicat să mâncăm pâini făcute fără aluat. Cu toate că, jur pe zei, eu sunt unul dintre aceia care s-au lepădat de sărbătorirea la un loc cu iudeii şi împreună cu ei, întotdeauna mă închin la Dumnezeul lui Avraam şi a lui Isaac şi a lui Iacob, ceea ce făceau şi chaldeenii, care erau dintr-un neam sfânt şi care totuşi slujeau pe zei, şi care au învăţat tăierea împrejur, după ce au primit ospitalitatea egiptenilor. Şi ei cinsteau şi se închinau lui Dumnezeu care a fost binevoitor cu mine şi cu aceia care L-au cinstit şi i s-au închinat Lui, precum a făcut Avraam, fiind Dumnezeu foarte mare şi puternic, însă El nu este deloc binevoitor către voi. Voi însă nu imitaţi nici Avraam, ca unii care înălţaţi jertfelnice, clădiţi altare şi slujiţi îngrijindu-vă de cele sfinte.

CHIRIL

Oare – preanobile boier – vei cleveti tu împotriva celor mai bune dintre lucruri, pentru că unii din oameni nu le-au folosit în chip drept? Există oare un bun la fel de mare şi

egal de valoros ca tăierea împrejur în Duh? Vei vădi tu oare ca pe un lucru rău, ceva ce este atât de excelent şi de aducător de foloase? Oare ţi se pare ţie, curăţenia şi lepădarea noastră de toată întinarea este un lucru zadarnic, deşert şi înşelător?

Dar, zice (Iulian), printre voi sunt mulţi vicleni. Cu toate acestea, cum oare s-ar putea osândi şi învinui tăierea împrejur şi nu vieţuirea în chip lipsit de mulţumire şi de har? Oare nu spui tu Iuliane, că, pentru toţi oamenii de pe pământ, folosul iscusinţei doctoriceşti este cât se poate de trebuincioasă, ca una care îmblânzeşte şi uşurează cruzimea patimilor? Astfel meşterul iscusit al acestei îndeletniciri, acordă ajutoarele sale celor bolnavi. Însă aceştia din urmă (bolnavii), lepădând tămăduirea prin neputinţa de a-şi stăpâni dorinţele, se aruncă spre ceea ce face rău şi vatămă. Însă dacă noi cugetăm drept şi bine, vom afirma, că nu arta medicală este neputincioasă, ci mai curând aceia care nu se luptă să înlăture cauzele bolilor. Arta medicală era în stare să ajute pe cei ce suferă, însă fiind biruiţi de poftele şi plăcerile lor n-au dobândit binefacerile izvorâte din această iscusinţă şi meşteşug. Şi atunci, pentru care pricină învinuieşte Iulian tăierea împrejur în Duh, cea dată de Dumnezeu, dacă unii dintre cei ce se află printre noi (creştinii), alegând în locul felului de viaţă cel curat şi neprihănit, pe cel ce nu este astfel, arată ca fiind nefolositor pentru ei un dar atât de mare, atât de dorit şi vrednic de năzuit? Aceia care se trăgeau din Izrael au adus mielul drept jertfă şi au mâncat cu el pâini fără aluat, după hotărârea cea veche a legii; dar precum spuneam, în vechime cele gândite au fost reprezentate prin simbolurile de care am amintit. Dar adevărul a ieşit la iveală şi astfel prin jertfa lui Hristos, mielul cel adevărat, a fost adusă jertfa cea cu adevărat neprihănită şi lipsită de defect.

Astfel noi ne-am lepădat şi îndepărtat de tipuri (alegorii, simboluri), atunci când a sosit vremea şi ne-am făcut o hrană cât mai curată cu putinţă, cea construită de poruncile Evangheliei, şi am depus multă râvnă şi ne-am ostenit mult să ne scăpăm de tot aluatul, adică de toată răutatea cea diavolească. Aşadar, precum am spus, ne-am oprit de la poruncile cele vechi şi împlinim slujba de închinare cea adecvată. „Căci scopul legii şi al proorocilor este Hristos" zice acela care nu ar putea să grăiască minciună. „Nu am venit să dărâm legea, ci să o împlinească". Şi iarăşi spune: „Eu vă grăiesc vouă, că nici o iotă şi nici o virgulă nu va trece din lege, până când toate vor fi". Aşa precum înfăţişarea cea multiplă a culorilor adusă în chip potrivit, nu nimiceşte câtuşi de puţin umbrele care sunt figurate mai dinainte în tablouri, ci le preface mai curând către un aspect mai tare şi mai pronunţat, în acelaşi fel şi mod, noi afirmăm că nu sunt răsturnate şi nimicite umbrele din lege, ci ele sunt depăşite ca şi cum a fi într-o intrare, şi într-o introducere la adevăr, dacă dând naştere (aceste umbre) la frumuseţea (adevărului), ele s-au îndreptat spre această naştere, la vremea potrivită, adică la vremea când a strălucit Hristos (în lume).

Aşadar, (Iulian) să ne izbăvească şi să ne scutească de acuzaţii şi de învinuiri, pentru că nu am rămas statornic lipiţi de tipuri şi de simboluri, şi dacă noi nu prăznuim sărbătorile în chip iudaic, întrucât învăţăturile şi aşezările noastre s-au îndreptat şi au intrat într-o stare mai bună. Dacă însă Iulian se supără pentru aceasta, şi dacă învredniceşte de clevetire întoarcerea lucrurilor noastre către o stare superioară, atunci vezi (cititorule) că Iulian poate mustra şi blamează în chip necuviincios şi lipsit de evlavie, toate lucrurile cele din viaţa de acum care progresează către mai bine şi mai bun.

Iar lucrul acesta este exact şi adevărat, poate dovedi şi proba fiecare din această categorie de fapte.

Dar Iulian se preface că este un om cucernic şi evlavios şi spune că cinsteşte pe Dumnezeul lui Abraham şi zice că El este mare şi puternic întrucât poate El este unul dintre dumnezeii locali şi parţiali care sunt cinstiţi după locuri şi regiuni şi care deseori el însuşi (Iulian) îi numeşte zei protectori şi apărători ai unui popor. Şi mie mi se pare, că în chip foarte viclean, Iulian lasă impresia că se supune închinării şi cinstirii faţă de Dumnezeu, însă nu crede că El este unic şi singur peste toţi, ci îl aşează în numărul dumnezeilor lui.

Iulian ne mai învinuieşte iarăşi, că nu slujim lui Dumnezeu după felul lui Avraam cel îndumnezeit, înălţând altare. El spune că noi nu îl imităm, fără să înţeleagă că noi ne-am îmbogăţit cu asemănarea cea adevărată şi neapărat de trebuinţă a felurilor şi modurilor sale (de închinare). Căci fiind noi netăiaţi împrejur, desigur ca şi acela, am crezut în Dumnezeu, şi ne-am făcut drepţi (am dobândit vrednicia de drepţi). Căci este scris: „A crezut Avraam în Dumnezeu, şi s-a socotit lui spre (dobândirea dreptăţii". Şi noi am fost socotiţi printre copiii săi, şi am vrut şi am dorit să râvnim la faptele sale. Dar noi aducem jertfă mai bună acum, decât oamenii aceia pe vremuri, căci chipurile (alegoriile) aveau putere în vremea simbolurilor; însă atunci când s-a arătat adevărul, trebuia neapărat să aibă putere şi să biruiască adevărata slujire şi închinare.

Însă peste toate acestea (Iulian) cleveteşte şi împotriva lui Avraam cel îndumnezeit spunând:

IULIAN

Avraam a adus jertfă la fel ca şi noi, întotdeauna şi fără de oprire. Şi s-a folosit de ghicirea cea mai bună cu putinţă făcută prin aceste (aduceri de jertfă). Dar şi acest lucru e un

obicei păgân. Şi încă mai mult, el ghicea luând seamă la zborul păsărilor. Dar pe deasupra el avea pe (demonul) protector al casei sale drept tâlcuitor. Iar dacă cineva dintre voi dă crezare (cuvintelor noastre), eu voi arăta vorbele grăite de Moise, în chip clar, cu privire la aceasta: „După cuvintele acestea a fost cuvântul Domnului către Avraam, noaptea în vis: „Nu te teme Avraame, Eu te apăr pe tine şi răsplata ta va fi foarte mare. Iar Avraam a răspuns: Stăpâne, ce îmi vei da mie? Eu mă sfârşesc fără să am copii; iar Masek fiul sclavei mele mă va moşteni pe mine. Şi îndată s-a auzit glasul Domnului către el grăind: Nu te va moşteni pe tine acela, ci acela care va ieşi din tine, acesta te va moşteni. L-a scos pe el afară şi i-a grăit lui: Priveşte la cer, şi numără stelele, dacă poţi să le socoteşti numărul lor". Şi a adăugat: Atât de mulţi vor fi urmaşii tăi. Şi a crezut Avraam pe Dumnezeu şi i-a socotit lui (aceasta) spre dreptate" (Facerea 15, 1-6).

Spuneţi-mi voi mie, atunci pentru care pricină l-a scos pe el şi i-a arătat stelele, îngerul care discuta cu el sau Dumnezeu? Oare nu ştia Avraam, fiind el înlăuntru cortului său, cât de mare este mulţimea stelelor care noaptea strălucesc arătându-se luminoase? Dar, cred eu, că a vrut să-i arate (lui Avraam) stelele care cad pentru ca să-i ofere ca pe o încredinţare limpede a cuvintelor Sale, voinţa şi hotărârea cerească care întăreşte şi stăpâneşte toate.

CHIRIL

Desigur, Avraam cel îndumnezeit, era cucernic şi aducea des jertfe cu multă voioşie, însă slujirile sale către Dumnezeu, el nu le săvârşea în conformitate cu legile păgâneşti ale elinilor. Pentru că aceştia aduceau cinstirile lor, duhurilor necurate, pe când Avraam, desigur alegoric şi în chip simbolic şi oarecum întru slujirea cea grosolană şi gravă a

iudeilor, se străduia să aducă jertfe însă numai lui Dumnezeu celui adevărat, şi aşeza jertfelnice în ţara sa.

Iulian socoteşte că Avraam se folosea şi făcea uz de ghicitorie şi că el cerceta cu multă luare aminte căile stelelor, ca şi cum acestea ar reprezenta şi ar semnifica ceva din cele neapărat de trebuinţă. Aceasta este vina nesocotinţei celei prosteşti a elinilor păgâni, o jucărie şi un divertisment copilăresc, o înşelăciune zadarnică şi deşartă şi altceva nimic. Iar preaînţeleptul Avraam n-a folosit-o deloc în nici un chip. Şi poate să vadă oricine aceasta şi din simplitatea limbajului Sfinţelor Scripturi. Căci bătrânul acesta (Avraam) care ajunsese la vârsta senectuţii, îşi jelea lipsa de copii, cu toate că Ismail era un fiu nelegitim al său.

Iar Dumnezeul Cel atotputernic i-a făgăduit roade din căsătoria sa cu o femeie liberă, care roade aveau să întreacă în număr stelele şi care vor ajunge să fie mulţime mai mare decât putinţa de a le număra. Căci (Domnul) i-a arătat lui stelele spunând: „În aşa fel va fi sămâţa ta". Aşadar, este cu putinţă să vadă cei ce vor, (că stelele au fost arătate) drept pildă şi exemplu limpede a unei mulţimi nenumărate. Căci nu a grăit (Domnul) câtuşi de puţin, ca Avraam să privească la stelele cele căzătoare sau la acele stele care întăreau făgăduiala prin drumurile lor şi care ar fi arătat într-un chip ascuns prin mişcările lor, ceva din cele ce sunt tăinuite la Dumnezeu. Căci atunci, pentru care pricină, dacă Avraam a fost chemat ca să vadă acele stele (căzătoare), i-a spus lui în chip oportun şi la momentul potrivit: „Aşa va fi sămânţa ta"?

Iar preanobilul acesta boier (Iulian) afirmă că este un lucru adevărat, ceea ce e o bănuială neverificată, când zice: Dar cred eu, că a vrut să arate (lui Avraam) stelele care cad, pentru ca să-i ofere ca pe o încredinţare limpede a cuvintelor sale, voinţa şi hotărârea cerească care întăreşte şi

stăpâneşte toate. „Nici mai mult, nici mai puţin (foarte bine). Vouă (elinilor păgâni) nu vă este nimic ascuns, căci stelele cele căzătoare vă învaţă pe voi şi despre hotărârea care stăpâneşte tot cerul. Priveşte cititorule pe aceşti oameni, care posedă prăvăliile înşelăciunii, dughenele cuvintelor mincinoase (cu privire la viitor)! Aceştia minunându-se întotdeauna de stelele cele căzătoare, grăiesc ca despre nişte lucruri vrednice de puţină valoare, cu privire la tainele ce se află în ceruri. Punând ei mâna şi răpind (minţile) unor muieri proaste, atrag prin înşelare cugetul oamenilor simpli şi îşi sporesc pungile lor. Dar mai degrabă furând ei nişte câştiguri, din mari basme cu fapte minunate, cu toate că aşa precum spune acest (Iulian) ce se ridică împotriva adevărului, ei cunosc şi ştiu bine prin mişcarea stelelor hotărârea şi decizia cerului, care cârmuieşte toate. Toţi aceştia se dovedesc că sunt înşelători şi mincinoşi şi oameni ce nu cunosc nimic din cele adevărate. „Căci cine cunoaşte mintea, cugetul Domnului?" (Romani 11, 34), precum spune Scriptura. Noi spunem că a fost făcută de către El (Dumnezeu) ceata stelelor, care ceată nu e înveşmântată cu demnitatea şi vrednicia sfinţilor prooroci, şi nici nu are alte scopuri decât ca să lumineze pe oamenii de pe pământ şi să fie în anumite vremuri semne (sau: să fie semne ale timpurilor), căci în felul acesta mărturiseşte (cu privire la ele) Sfânta Scriptură. Aşadar Iulian, flecăreşte lucruri zadarnice şi aduce probe şi mărturii deşarte, spunând că Avraam a folosit ghicitul în stele. Deci noi spunem că lui Avraam i s-au arătat, nu stelele căzătoare, ci mulţimea stelelor, căci Domnul spune: „Aşa va fi sămânţa ta". Şi pe deasupra, Iulian mai spune că Avraam era silit să ghicească, pentru că el scrie aşa:

IULIAN

Aş vrea să nu se creadă, că recurg la o interpretare forţată expunând cele ce urmează. În Sfânta Scriptură, găsim scrise următoarele: „Şi i-a zis iarăşi Dumnezeu lui Avraam: Eu sunt Dumnezeu cel care te-am scos pe tine din ţara chaldeenilor, ca să-ţi dau şi pământul acesta drept moştenire". Şi a zis Avraam : Stăpâne Doamne, prin ce voi cunoaşte că-l voi moşteni? Iar Domnul i-a zis: „Găteşte-mi o junincă de trei ani, o capră de trei ani, o turturea şi o porumbiţă". Şi a luat Avraam toate acestea, şi le-a tăiat pe ele în două, şi le-a aşezat unele în faţa altora, iar păsările nu le-a tăiat în două (Facerea 15, 7-11).

Vedeţi (cititorilor) povestirea îngerului ce s-a arătat, sau a lui Dumnezeu, că este întărită de srierea sfântă şi nu aşa precum spuneţi voi, şi astfel ghicirea s-a împlinit împreună cu jertfele. Căci (Domnul) spune că El a arătat temeinicia făgăduinţei prin toate cele ce s-au întâmplat. Iar (Domnul) admite şi aprobă credinţa lui Avraam, adăugând că fără adevăr şi lipsit de el, credinţa este nerozie şi prostie. Şi mai zice că adevărul nu constă din cuvinte goale, ci trebuie să urmeze şi un semn evident al cuvintelor, care semn întâmplându-se, va da crezare povestirii şi anunţării făcute pentru viitor.

CHIRIL

(Iulian) iarăşi falsifică în aceste cuvinte ale sale, încredinţarea şi credinţa în Sfintele Scripturi. Pentru că el mută şi aduce înţelesul cugetărilor din aceste texte (ale Scripturii) la ceea ce doar el admite, nu ştiu cum, în chip foarte nesocotit. Deşi eu afirm că el păţeşte acelaşi lucru care li se întâmplă deseori, acelora care îşi fixează ochii asupra norilor care trec (pe cer). Căci cei care fac în chip obişnuit asemenea lucruri, pretind că văd uneori nişte centauri şi lei şi de asemenea şi oameni, închipuindu-şi aceste fiinţe numite ca pe

nişte umbre ale unor lucruri care nu există. Însă eu cred, că trebuie să stabilim înţelesul exact şi precis al Sfintei Scripturi pentru cei care o cercetează. Căci în felul acesta, şi nu în alt chip, ei ar putea să cunoască şi să ştie că (Iulian) vorbeşte iarăşi prostii.

Dumnezeul tuturor, a făgăduit să dăruiască lui Avraam o ţară, spre a fi nu peste multă vreme umplută şi locuită de oamenii ce se vor trage din sămânţa lui. Dar pentru că mărimea făgăduinţei părea să fie întrucâtva mai mare decât (orice) nădejde, Avraam a cerut un semn pentru aceste (daruri) grăind: „Stăpâne, după ce voi cunoaşte eu aceasta?

Însă nu trebuia în nici un chip ca bătrânul Avraam să se îndoiască, atunci când grăia Dumnezeu. Dar întrucât, era încă la începuturile credinţei, Dumnezeu i-a făgăduit aceasta, şi întărind El în Avraam statornicia şi temeinicia în cucernicia sa, a dăruit cele pentru vindecarea împuţinării de suflet, aceluia care pătimea de acest rău, din pricina marii sale blândeţi şi bunătăţi şi El a vrut ca să fie crezută făgăduinţa Sa printr-un jurământ. Însă aveau obiceiul chaldeenii, ca să facă mai sigure jurămintele lor, mergând prin mijlocul şi prin jertfele ce fuseseră tăiate în două, iar lucrul acesta, ei l-au întărit prin legile din ţara lor. Dumnezeu a poruncit lui Avraam să facă aceasta grăind : „Ia o junincă de trei ani, un berbec de trei ani, o turturea şi o porumbiţă ", lucru pe care înţelegându-l foarte bine Avraam cel îndumnezeit, cu toate că Dumnezeu îi dăduse poruncă să ia numai aceste vieţuitoare, a adăugat de la el celelalte, şi în conformitate cu legea aducerii jurământului, a tăiat în două cele două junghiate pentru jertfă şi le-a aşezat pe (două) rânduri, ca şi cum Dumnezeu avea să treacă îndată prin mijlocul lor. Dar se poate vedea, că astfel de jurăminte au fost aduse în continuare de către barbari şi de către unii din cei mai din

vechime. Într-adevăr, Sophocle în Antigona, aduce în scenă pe unul dintre trimişii căruia i se dăduse poruncă să păzească trupul lui Polinice, şi care grăieşte astfel cârmuitorilor thebanilor: „Noi eram pregătiţi să ridicăm cu mâinile şi masa de fier incandescent şi să trecem prin foc şi să jurăm pe zei". Pentru că făceau jurămintele lor mergând prin mijlocul focului şi apucând cu mâinile lor bucăţi incandescente de fier. Precum spuneam, Dumnezeul tuturor, a admis împuţinările de suflet ale bătrânului, şi în conformitate cu obiceiul chaldeenilor, a încheiat jurământ cu bună chibzuinţă.

Căci scrie (Scriptura), că fiind soarele gata să apună, au trecut prin mijlocul jertfelor celor tăiate în două, lumini de foc. Pentru că iarăşi Firea cea dumnezeiască şi neprihănită s-a alcătuit în chip de foc. Dar lucrul acesta (Iulian) l-a trecut sub tăcere, temându-se că-l vom contrazice. Iar noi adăugăm cu bun folos, înştiinţându-ne cititorii, că Avraam a împlinit tăierile în două a jertfelor, pentru a face un jurământ şi nu precum spune Iulian, că au fost în aşezare şi orânduire de jertfe, pentru a se ajunge la ghicituri. Iar dacă din aceste jertfe au fost omise păsările cele spurcate care obişnuiesc să mănânce carne, ce lucru straniu şi de mirare e aici, omule? Oare nu era logic ca cele aduse pentru folosul jurământului, să cadă şi să nimerească sub ocara celor mai spurcate dintre păsări, când încă nu se săvârşiseră jurămintele?

Dar Iulian spune că, fără adeverire, credinţa pare să fie doar o prostie şi o nerozie; noi spunem însă că dimpotrivă, nobile domn, ceea ce este acceptat prin credinţă, trebuie să nu fie cercetat şi examinat cu amănunţime. Pentru că ceea ce este dovedit şi probat, cum mai poate fi crezut? Însă adeverirea vine să se adauge la credinţă, prin faptul că au năpădit peste jertfe păsările acelea spurcate şi necurate.

Apoi Iulian spune că slujitorul său, care îi tâlcuia semnele, a ajuns la părerea despre această ipostază, plecând de la următorul lucru: dumnezeiescul Avraam, a ales pe unul dintre slujitorii căminului său şi i-a poruncit să-l căsătorească pe Isaac, mergând în ţara dintre râuri (Mesopotamia) şi să-i caute o soţie dintre rudele sale de acolo. Iar acel slujitor a voit să împlinească cele ce i s-au poruncit şi a ajuns, după voia Sătpânului său, la Harah (acesta era un oraş care a fost locul cel dintâi al lui Avraam), unde a făcut o rugăciune, rugând şi cerând lui Dumnezeu să-i acorde lui aceasta. Căci el ştia prea bine, că stăpânului lui îi plăcea să fie filotim şi să primească cu generozitate pe aceia care soseau din ţări străime. Şi el căuta o fecioară cu aceleaşi moravuri şi foarte mărinimoasă, în aşa fel ca să nu se afle că are alte păreri şi deprinderi şi să vateme reputaţia şi faima bătrânului (Avraam). De asemenea, în sensul unei alte interpretări, este un lucru pe care îl îndrăgesc şi îl doresc mult ajutorii din case, (să aibă) o stăpână bună şi foarte blândă şi care să fie mult aplecată spre generozitate (mărinimie). Iar stăpâna care este zgârcită şi rea şi este vrednică de a fi evitată, ei fug de ea scârbind-o. Dar cunoaşterea inimii este o ştiinţă care se cuvine să aibă doar Dumnezeu, Cel ce este peste toate. Iar slujitorul a cerut de multe ori să-i arate lui o fecioară bună şi iubitoare de oaspeţi şi care să se potrivească cu moravurile stăpânului său (a lui Avraam). Deci, după ce s-a rugat (slujitorul), a spus că aceasta ar fi fecioara pe care o caută el, căreia cerându-i să bea, ea va primi cu multă bucurie (să-i dea). Căci şi de aici se poate dovedi cugetul tinerei femei, şi lucrul acesta putea să fie considerat ca o arvună a faptelor pe care slujitorul aştepta să le facă. Aşadar Acela care cunoştea inimile şi rărunchii i-a arătat lui pe tânăra fată. Prin urmare (Iulian) să numească sfătuitor şi tâl-

cuitor al semnelor ghicitului pe acela care a cerut prin ruga sa ca să i se arate de către Dumnezeu, pe aceea care avea acelaşi cuget cu stăpânul său, adică cu Avraam, şi cu copilul care se trăgea din dânsul . Dar chiar şi noi (creştinii), dacă suntem cu mintea deşartă şi iubitori de Dumnezeu, pentru tot lucrul ne străduim să facem pe Dumnezeu care deţine puterea absolută peste toate,să fie cârmuitorul şi ajutorul nostru şi noi cerem să ne arate cineva pe noi, că ghicim şi interpretăm semnele spre a ghici, ci oricum (ar trebui) mai degrabă să laude evlavia noastră faţă de Dumnezeu.

Iulian spune că a primit şi el glasurile păsărilor prin care i s-a prevestit că va sta pe tronul de împărat. O, voi care sunteţi cei mai înţelepţi prooroci ai lui (Iulian)! Ele (păsările) i-au vestit mai dinainte, prin semne cu privire la chestiuni atât de sacre şi de înălţate, adică i-au vestit glasurile pupezelor poate şi ale mierlelor, şi eu aş adăuga şi păsările sălbatice. Dar pentru cei dintre oameni, care cugetă lucruri asemănătoare (cu Iulian), mulţimile păsărilor să le lăsăm să ciripească ceea ce vor ele, căci întotdeauna le-a fost dragă înşelăciunea. Noi însă, spunând bun rămas păsărilor care circulă deasupra capetelor noastre, vom hărăzi cunoaşterea tuturor lucrurilor lui Dumnezeu, Cel ce are putere peste toate, şi vom spune că El Singur este Împărat şi Domn al cerului, pământului, Ziditorul văzutelor şi nevăzutelor, a celor simţite şi a celor care nu se percep (cu simţurile). Căci El a adus prin Fiul Său la existenţă, cele ce nu erau niciodată, prin Fiul Său (zic) prin Care şi cu Care lui Dumnezeu Tatăl să-i ducem slavă, împreună cu Duhul Sfânt, în veacul veacurilor. Amin.

Fragmente

Din celelalte cuvântări ale Sfântului Chiril împotriva lui Iulian

Din cartea a unsprezecea

„Este lucru adevărat să spunem că omul încrezut, disprețuitor și mândru, nimic nu împlinește, după cum spune glasul proorocului. Pentru că îngâmfarea taie progresul celor mulți și care se află în gura tuturor".

Din aceeași carte

„Îngâmfarea este o piedică în calea progresului. Căci omului care își mărturisește neștiința, îi este mai ușor să i se arate cele ce nu sunt încă cunoscute, iar convingerea că știe ceva, face pe acel om, căruia i se pare că știe, să fie prost și lipsit de înțelepciune".

Din aceeași carte

„Nu se împart răsplățile și recompensele cuvenite luptătorilor, oricui vrea să le primească, ci mai degrabă acelora care s-au făcut lăudați dintre atleți".

Din aceeași carte

„A atribui răsplăți egale celor ce nu sunt egali (între ei), este dovada celei mai mari dintre nedreptăți".

Din cartea a douăsprezecea

„Mie mi se pare că este un lucru foarte bun şi înţelept, să nu laşi la o parte, ci să faci treburile la vremea potrivită".

Din aceeaşi carte

„Eu cred că este un lucru limpede pentru tot omul, că nimeni nu are de ce să folosească dintr-o grăire proastă şi greşită. Pentru că acest lucru este vulgar şi vrednic de tarabele din pieţe".

Din cartea a patrusprezecea

„Este cu putinţă oricărui om să poată să se facă slăvit (de către Domnul) şi să poată să vieţuiască în chip strălucit".

Din aceeaşi carte

„Omul este liber şi cu voinţă slobodă, spre a merge către toate care i se par lui a fi bune. A părut că aceasta este bine Ziditorului tuturor, pentru ca să primească laude aceia care vor să facă fapte bune, şi pentru ca aceia ce vor merge pe celălalt drum, să primească ca o urmare necesară, ocara dreaptă a tuturor".

Din aceeaşi carte

„Cântăreţul (de psalmi) arătând cu subţirimea cugetului său amestecarea vieţii acesteia (de acuma) şi amara tulburare a lucrurilor din ea spune: „Marea aceasta este mai mare şi largă" (Psalm 103, 26).

Din aceeaşi carte

„Sunt întunecoase şi nu sunt clare pentru toţi oamenii căile ce duc la mântuire".

Din cartea a cincisprezecea

„Mintea omenească este cârmuită de voinţa sa proprie şi ea se îndreaptă de bunăvoie către orişicare dintre fapte. Aşa a hotărât, şi i s-a părut că este lui Dumnezeu, Ziditorul cel preabun al tuturor. Astfel că, dacă vreunul dintre noi (creştinii) se face părtaş al Duhului Sfânt, care se sălăşluieşte în el prin ajutorul Sfântului Botez, pentru acest fapt el nu abandonează şi părăseşte vieţuirea şi trăirea după voinţa şi convingerea sa proprie şi aşa cum i se pare lui bine. Ci el este aplecat spre bine prin legături libere şi invers".

Din aceeaşi carte

„Întotdeauna a calomnia (a cleveti), este un lucru uşor şi neînfrînarea în cuvinte se află la mulţi. Însă eu cred, că se cuvine, ca să urmeze dovezile şi probele acuzaţiilor şi clevetirilor, pe care le face cineva împotriva cuiva. Iar dacă nu are putere să facă aceasta acela ce vrea să acuze, atunci, el va căpăta reputaţia de calomniator".

Din aceeaşi carte

„A se îmbrăca elegant este o faptă copilărească şi ea produce plăcere doar în chip aparent şi distrează doar ochii".

Din cartea a şasesprezecea

„Este neapărat de trebuinţă, să fie lăudaţi cei ce lucrează pământul cu vrednicie".

Din aceeaşi carte

„Răsplata corespunzătoare urmează faptelor (bune) săvârşite de fiecare om. Răsplătirile egal de mari cu ostenelile se vor hărăzi de către Dumnezeu, celor ce au ales să facă fapte bune. Căci însuşi Mântuitorul ne va încunoştiinţa despre aceasta, spunând că nu va fi egală şi deopotrivă de mare acordarea talanţilor. Întrucât, orânduind pe aceia care s-au făcut lăudaţi, pe unul îl pune şi îl aşează (cârmuitor) peste zece cetăţi, iar pe altul peste cinci.

Pentru că e ca şi cum se cântăreşte viaţa fiecărui om, iar răsplătirea cuviosiei şi virtuţii noastre, va fi pe măsură".

Din aceeaşi carte

„Acela care place oamenilor, are desigur laudele aduse din partea lor pe bună dreptate, ca răsplată şi cu putere de recompensă. El nu va primi însă din partea lui Dumnezeu absolut nimic. Căci virtutea bărbăţiei, nu îl face pe Dumnezeu să fie admirator şi contemplator al ei, ca în ochii celor care îl privesc (pe acel om)".

Din aceeaşi carte

„Silnicia nedreaptă este un lucru întru totul vrednic de ruşine şi urât, şi de asemenea, nepotrivită cu aceia ce au ales să vieţuiască bine (creştineşte); şi nu ar putea să fie om de acest fel, acela care este cuvios şi cucernic".

Din cartea a optsprezecea

„Fiecare dintre oamenii de pe pământ are ca parte sortită lui, frânele voinţei sale, iar el merge de bunăvoie fie într-o

parte (direcţie), fie într-alta, adică, fie înspre virtute, fie către faptele cele rele".

Din aceeaşi carte

. „Există unii oameni, şi aceştia sunt cea mai mare parte în viaţa aceasta, care consideră că ceea ce li se pare lor, este bine şi susţin aceasta, fără de nici o cercetare sau dovadă. Căci ei cred că grăiesc neapărat lucruri înţelepte şi care nu pot fi puse la îndoială.

Însă ei răpesc faima de a părea că sunt înţelepţi şi deştepţi, până când cuvântul celor ce au altă părere decât ei, îi întâmpină şi stă împotriva lor cu dovezi şi probe mai puternice".

Din aceeaşi carte

În aforismul: „Nimic prea mult" există ceva bun. Căci, în ceea ce este de prisos, există opoziţiile.

Din aceeaşi carte

„Pentru aceia care nu au o voinţă cucernică (virtuoasă) şi vrednică de admiraţie, este un lucru împovărător, pe cât se pare, faptul că alţi oameni sunt plăcuţi (lui Dumnezeu) şi lăudaţi pentru viaţa lor frumoasă şi pentru virtute. Căci ei consideră acest lucru, drept o învinuire şi o acuzaţie adusă răutăţilor lor şi, aţâţaţi de laudele aduse altora dau naştere la văpaia invidiei (pizmei), cu toate că mai curând, ei ar fi trebuit să râvnească la ceea ce este mai bun şi mai virtuos, şi să cerceteze cu înfrigurare toate faptele bune, vrând să se ia la întrecere cu aceşti oameni atât de străluciţi, fără să facă o pricină şi un motiv de certare şi de mustrare, din cauza faptelor pe care ei nu au putut să le săvârşească".

Din cartea a nouăsprezecea

„La cei care sunt în afară (de Biserică), la păgâni, există într-o măsură foarte mare vorbăria şi limbuţia împodobită a retoricii şi strălucirea cuvintelor rostite. Totuşi, în acestea nu se află nimic din cele de folos. Pentru că ei (retorii) nu au cunoscut pe Dumnezeul cel prin fire şi pe Ziditorul, şi ei au adus în viaţă pe nenumăraţi dumnezei".

Addenda

Cele zece cărţi, care nu s-au păstrat în întregime, se pare că au fost scrise între anii 412 şi 438.

Chiril trebuia să se împace acum cu Romana Potestas care, cu toate că trecuse de apogeul ei, stăpânea ceea ce fusese odată confederaţia Ahee şi Grecia. Ne aflăm deci, în perioada romană a literaturii greceşti care s-a întins din anul 31 î.Chr. şi până în anul 529 d.Chr., adică de la cucerirea Egiptului de către imperiul roman şi până când împăratul Justinian a dat edictul pentru închiderea şcolilor filosofice din Atena. Grecia îngenuncheată face parte din imperiul roman. Perioada aceasta reprezintă una din epocile sumbre ale poporului grec, cu repercusiuni nedorite asupra creştinismului şi în general asupra vieţii sociale şi spirituale din Alexandria şi din imperiu. Pentru că, dacă Alexandria fusese în viziunea împăratului Iulian „oraşul sfânt" al elinismului, el tindea să devină şi se contura şi ca o temelie a creştinismului, fapt dovedit de sfântul Chiril al Alexandriei şi chiar de împăratul Teodosie. Este o perioadă de mari contradicţii în ce priveşte viaţa socială, dar şi gândirea şi întrepătrunderea celor două culturi, greacă şi latină, pe fondul acesta impunându-se cu mari sacrificii religia creştină. Grecii şi romanii erau de acum împărţiţi între vechile lor credinţe, sanctuare, datini, zeităţi, idoli, pe de o parte şi credinţa în Sfânta Treime şi în întruparea Celei de a Doua Persoane, Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, pe de altă parte.

Pilat din Pont, pretorul roman al Iudeii, îl cunoscuse pe Iisus, vorbise cu acesta, ştia de apostoli şi mucenici. Împăraţii Romei încercau acum, după cucerirea elinilor, să restabilească într-un fel viaţa cetăţilor greceşti care dăduseră lumii antice o cultură, pe care ei o respectau. Serbările Spartei (numite „sisitii") se bucurau de prezenţa împăraţilor romani, Corintul distrus din temelii, este reconstruit pe cheltuiala imperiului şi restaurat de Iulius Caesar.

„Polisul" rămâne, pentru elini, un ideal pe care filosofii şi istoricii nu vor înceta să-l preamărească. Încep să apară lucrări enciclopedice, în timpul împăratului Hadrian, care promovează cultura şi literatura greacă. Împăraţii şi oamenii de vază din imperiul roman îşi trimit copiii să studieze la Athena. Aspectul religios al elenismului este înfloritor în vremea lui Gallienus (260 - 268) când se ajunge prin operele create în această perioadă (sec. II-III) la o adevărată „renaştere" a culturii greceşti.

Acum apar vestitele opere „Tratatul despre sublim", „Tratatul despre stil", cele nouă cărţi ale lui Dionysios din Halicarnas," Istoria lui Diodor", „Istoria Romei" a lui Dio Cassius, carte de interes primordial pentru istoria poporului român.

Plutarh, Epictet, Dion şi Marc Aurelius, vor da lumii antice tratate de filosofie morală, iar Strabon şi Pansanias, opere de mare însemnătate pentru istoria şi geografia unei lumi atît de complexe şi aleatorii. Astfel, lumea de atunci avea să afle de apa Iordanului ce se varsă prin lacul Tiberiada în Marea Moartă, precum şi de Ierusalim, unde poarta de la Mormântul Mântuitorului se deschidea singură, o dată pe an. La vremea aceea, lumea grecească nu avea o cronologie, apelând pentru fixarea în timp a evenimentelor, la olympiade, astfel se face că la a 194-a olympiadă s-a născut

Domnul nostru Iisus Hristos, Caesar Augustus fiind împărat al romanilor. Alexandria fusese întemeiată în Egipt la vremea celei de-a 118-a olympiade, în al şaptelea an de domnie a împăratului Alexandru, când trăiau filosofii Anaximeme, Epicur şi Aristotel. Despre acesta din urmă, se spune că ar fi ascultat lecţiile lui Platon, pe când era tânăr, la a 103-a olympiadă.

Biblioteca din Alexandria, vestită în toată lumea antică, se îmbogăţise şi cu scrierile lui Moise şi ale sfinţilor prooroci, aduse din Iudeea de la învăţatul Eleazar şi tălmăcite în greceşte după cuviinţă, (din dorinţa lui Ptolemeu care domnea peste Egipt) şi în acest fel cărturarii timpului au putut compara cronologiile de la facerea lumii. Sfântul Chiril al Alexandriei, poate arăta astfel în cuvântările sale pentru apărarea creştinilor, împotriva lui Iulian Apostatul, cum că Noe, cel iubit de Dumnezeu pentru faptele sale bune „a fost al zecelea după cel dintâi, adică după Adam". Multă vreme după Potop, pe când domnea Ninos, fiul lui Arbelor, în cetatea Ninive s-a născut Avraam, „bărbat nespus de învăţat şi care cerceta cel mai mult spre a putea afla adevărul: cine este Ziditorul şi Făcătorul tuturor şi Domnul. Trecând 425 de ani, s-a născut Moise „care de tânăr a străbătut până la capăt înţelepciunea egiptenilor". Sfântul Chiril propune apoi o cronologie originală, numărând anii de la naşterea lui Moise. Astfel, el socoteşte că în al şaptelea an al vieţii lui Moise „s-au aflat Prometeu şi Atlant, fratele lui, şi Argos atotvăzătorul". În al 607-lea an, a fost potop în Tesalia iar Phaeton, fiul lui Helios, a ars în Etiopia conducând nava de foc a tatălui său. La 620 de ani de la Moise a domnit Ramses peste Egipt, iar la 660 de ani, Semele (la Theba) l-a născut pe Dionisos zeul, avându-l ca tată pe însuşi Jupiter. Sfântul Chiril vrea să arate, în acest fel, că zeităţile greceşti sunt

„târzii" faţă de Patriarhii Unicului Dumnezeu. La 695 de ani după Moise a fost răpită Elena din Troia, iar abia în anul 704 a domnit Elin (fiul lui Deucalion), cel care avea să dea acest nume grecilor.

După ce cronologiile sunt interferate cu alte date (căderea Troiei), aflăm că de la naşterea lui Moise până la prima olympiadă trecuseră 815 ani. Atunci s-au născut Romulus şi Remus. Ca să-i convingă pe adepţii lui Iulian Apostatul asupra importanţei şi priorităţii legilor încredinţate de către Unicul Dumnezeu, lui Moise, Sfântul Chiril face o lungă incursiune, un studiu comparativ între Vechiul Testament, Scrisorile lui Pavel, scrierile proorocilor şi aproape toată literatura şi cultura greacă, de la Homer, Platon, Aristotel etc., până în secolul IV.

La vremea aceea, Biblioteca din Alexandria cuprindea încă multe din operele care o făcuseră celebră în întreaga lume, păstrând papirusuri originale şi copii multiple în limba greacă ale filosofiei creştine de la Moise, Isaac, Agheu, Zaharia, Daniel, Iezechiel, Pavel, Lucian etc., precum şi tratate şi scrieri enciclopedice ale unor Pitagora, Heraclit, Simonide, Chilon, Platon, Aristotel, Empedocle, Hipocrat, Prodicon, Zenon, Parmenide, Democrit, Anaximene, Epicur, Anoxagoras etc...

În mai puţin de două secole, o mare parte dintre papirusuri se deterioraseră sau se pierduseră în războaie şi incendii. Mai puteau fi găsite încă 78 din cele 92 de piese ale lui Euripide, 555 de copii ale operelor lui Homer, adică 380 papirusuri cu „Iliada" şi 113 cu „Odiseea", 74 papirusuri cu Demostene, 40 cu Hesiod, 36 papirusuri cu operele lui Platon şi doar 6 ale lui Aristotel. Homer era supranumit „dascălul Eladei", iar Platon îl numea „cel dintâi şi cel mai poetic dintre poeţii tragici". Cu două veacuri mai înainte, filosoful

Xenofan acuza faptul că „Homer şi Hesiod au pus pe seama zeilor tot ce-i mai ruşinos şi mai vrednic de dispreţ printre oameni: furtişaguri, adultere şi înşelăciuni".

Imaginaţia mitică implica întotdeauna la greci un act de credinţă. Fără această credinţă în realitatea întâmplărilor, miturile îşi pierdeau orice valoare. Însuşi Platon credea în veracitatea istoriei lui Homer, dar ceea ce respinge era filosofia şi morala acestuia, noţiunile de dreptate şi de divinitate, de bine şi de rău şi nu povestea războiului Troiei. De asemenea, istoricul Herodot scria: „grecii istorisesc multe fapte fără a le cerceta cu luare aminte".

În cele zece cărţi pentru credinţa creştină, Sfântul Chiril al Alexandriei îi poate opune împăratului Iulian, care-i defăima pe creştini, chiar cuvintele filosofului Socrate, cum că omul „este acea fiinţă care, atunci când i se pune o întrebare raţională, e în stare să dea un răspuns raţional". Sfântul Chiril răspunde cu raţionamente imbatabile fiecărei acuze pe care Iulian Apostatul o aduce creştinilor, reuşind cu răbdare şi inspiraţie să impună prin citate şi pilde adevărul cel adevărat despre Dumnezeu Tatăl şi Fiul şi Sfântul Duh. În Cartea a IX-a, el spune:

„Dar după cât îmi dau seama, expunerea mea destul de lămurită a arătat că noi am adus în inima şi mintea noastră o învăţătură dreaptă, asupra acestor chestiuni, că noi am părăsit şi am scăpat de prostia şi de nesocotinţa ce se află şi în învăţăturile iudeilor şi ale elinilor şi de asemenea că ne-am străduit să mergem drept spre scopul Sfintelor Scripturi."

Cuprins

Prefaţă (Î.P.S. Nicolae Corneanu)
5

Cuvântare
17
Cartea întâi
22
Cartea a doua
68
Cartea a treia
123
Cartea a patra
185
Cartea a cincea
242
Cartea a şasea
290
Cartea a şaptea
342
Cartea a opta
393
Cartea a noua
449
Cartea a zecea
503
Fragmente
555

Addenda (Valeriu Pantazi)
561

Îngrijire ediţie:
Valeriu PANTAZI

Tehnoredactare:
Jora GRECEA

ANASTASIA
vă pune la dispoziție următoarele titluri

COLECȚIA
„ANASTASIA PENTRU TOȚI"

SFÂNTUL SERAFIM DE SAROV
Scopul vieții creștine. Convorbirea cu Motovilov
96 pagini, 5.000 lei

Chipul cel nefăcut de mână omenească al Domnului nostru Iisus Hristos
64 pagini, 5.000 lei

Viața Sfintei Cuvioase Teodora de la Sihla
64 pagini, 5.000 lei

Cele mai frumoase rugăciuni ale ortodoxiei
316 pagini, 35.000 lei

O nouă reeditare a celui mai căutat *best seller* al "Anastasiei". O carte unică, excepțional îngrijită filologic și teologic de marele erudit creștin Acad. Virgil Cândea. O carte de buzunar și de folos la toată vremea, și acasă, și la serviciu, și în străinătate, și la necaz, și la bucurie.

Rugăciunile Sinaxarului
96 pagini, 5.000 lei

Sfânta Mucenită Anastasia
64 pagini, 10.000 lei

Rugăciunile săteanului dreptcredincios
64 pagini, 5.000 lei

Izvoarele dreptei credințe
64 pagini, 5.000 lei

COLECȚIA
„COMORILE PUSTIEI"

INOCHENTIE AL ODESEI
Cuvântări la Sfântul și Marele Post
277 pagini, 25.000 lei

"Anastasia" publică vestitele predici la Duminicile Postului Mare și a posturilor de Vineri și Miercuri. Una din cărțile de căpătâi ale pravilei creștine răsăritene.

IGOR SMOLICI
Din viața și învățătura stareților
305 pagini, 20.000 lei

Cartea de față nu este o istorie a stareților din lumea ortodoxă rusă, ci o încercare de a înfățișa pentru prima dată în esența ei dimensiunea nevoințelor ascezei creștine, printr-un șir de mari chipuri de întâistătători ai Ortodoxiei.

SF. VASILE CEL MARE,
CUV. PAISIE VELICIKOVSKI,
CUV. NICHIFOR THEOTOKIS
Sfaturi la intrarea în monahism
183 pagini, 25.000 lei

O carte de mare folos duhovnicesc, menită să atragă atenția celor care doresc monahismul asupra exigențelor acestei vocații tainice. Viața călugărească este o viață de excepție, în care nu e bine să se strecoare oameni comuni, care nu vor putea împlini niciodată lucruri care țin de orizontul unei vieți superioare.

SFÂNTUL AFRAAT PERSANUL
Îndrumări duhovnicești
197 pagini, 15.000 lei

Afraat este unul dintre cei mai renumiți părinți orientali ai literaturii siriace creștine. A fost supranumit "înțeleptul persan". Predicile sale, rostite între anii 337-345, în timpul persecuțiilor lui Sapor al II-lea, apar pentru prima oară în românește.

IOASAF POPA
Temeiurile vieții monahale
254 pagini, 20.000 lei

Acest volum reunește studii asupra vieții Sf. Antonie, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Pahomie, Sf. Ioan Cassian, Sf. Ioan Scărarul, precum și despre tratatul Sf. Augustin – "De opere monachorum", sfinți și lucrări care au influențat monahismul românesc.

GABRIELA VIZINIUC
Chipuri de femei-martir din epoca persecuțiilor
95 pagini, 20.000 lei

Volumul prezintă o galerie de portrete alese a femeilor-martir din perioada timpurie a creștinismului. O compilație superioară, care descoperă jert-

felnicia aparte a femeilor în timpul marilor persecuții.

SFÂNTUL VASILE CEL MARE
Despre Botez
155 pagini, 36.000 lei

O expunere extrem de originală a marelui Părinte capadocian asupra semnificației sacramentale a Tainei Sfântului Botez, în perspectiva celei "de a doua nașteri" și a "porții împărăției cerului". O lucrare fundamentală a sfântului, care vede pentru prima oară lumina tiparului în România.

Cuviosul Ioan cel Străin
131 pagini, 23.800 lei

Publicăm singurele documente care ne-au parvenit legate de biografia și zicerile omului sfânt în jurul căruia s-a închegat faimosul grup creștin-ortodox "Rugul Aprins". Textele cărții prezintă un acut și îndoit interes: duhovnicesc și documentar. În *addenda*, două emoționante evocări ale cuviosului Ioan cel Străin, semnate de Părintele Roman Braga și de Alexandru Mironescu.

SFÂNTUL PETRU HRISOLOGUL
Omilii tematice
125 pagini, 24.500 lei

Volumul reunește vestitele predici ale lui "Petru cel cu vorbire de aur", reprezentant de seamă al patristicii occidentale, considerat "un Ioan Gură de Aur al apusul creștin". Predicile abordează teme teologice generale, apropiindu-se de formele clasice ale retoricii și elocinței creștine.

Sensul desăvârșirii în monahism. Antologie
171 pagini, 3.900 lei

Texte adunate de monahul Ignatie, coordonatorul CP-ului, în care starețiii, monahii și mirenii pot contempla adevărata icoană a vieții călugărești și modul în care pot fi îndreptate obști mănăstirești pe calea cea firească, strămoșească, a Bisericii.

PĂRINTELE IUVENALIE IONAȘCU
Starețul Gheorghe de la Cernica și mișcarea paisiană
192 pagini, 42.000 lei

Autorul revelează relația dintre mișcarea paisiană și opera Cuviosului Gheorghe Cernicanul. Și "paisianismul", și "cernicanismul" apar ca manifestări unitare ale aceleiași unice și inconfundabile spiritualități ortodoxe românești.

SFÂNTUL GRIGORIE DE NYSSA
Opt omilii la fericiri
305 pagini, 20.000 lei

Marele teolog și poet al veacului al IV-lea închină câte o predică fiecăreia dintre cele nouă Fericiri formulate de Hristos în Predica de pe munte. O exegeză de o deosebită profunzime, ca un mic tratat de morală și de antropologie creștină, tipărit prima oară în România.

PĂRINTELE EUGEN DRĂGOI
Sfinți în travesti
31 pagini, 10.000 lei

O carte doar aparent ciudată, care relatează biografiile ieșite din comun ale unor sfinte femei care și-au schimbat portul femeiesc pentru a putea intra în mănăstiri ca monahii, ascunzându-și astfel identitatea zeci și zeci de ani!

CUVIOSUL NICODIM AGHIORITUL
Paza celor cinci simțuri
356 pagini, 48.500 lei

Desiderie *sau cărare către dragostea lui Dumnezeu*
271 pagini, 42.000 lei

SFÂNTUL ATANASIE CEL MARE
Viața Sf. Antonie cel Mare
214 pagini, 36.500 lei

COLECȚIA „DEBUT"

MARIUS LAZURCA
Invenția trupului
153 pagini, 25.000 lei

COLECȚIA „DOGMATICA"

CONSTANTIN C. PAVEL
Introducere în gândirea Fericitului Augustin
277 pagini, 22.000 lei

Marele profesor pledează asupra importanței gândirii Sf. Augustin, și a serviciilor pe care le-a adus aceasta credinței și culturii moderne, "științei idealului în raport cu Dumnezeu".

PAVEL FLORENSKI
Dogmatică și dogmatism. Studii și eseuri teologice
341 pagini, 25.000 lei

Cea mai mare personalitate a culturii slave, supranumit "Leonardo da Vinci al slavilor". Ucis de Stalin. O suită de meditații de mare profunzime despre purificarea minții de falsele premize și dogme ale contemporaneității, de falsa știință și de falsa filosofie.

MITROPOLITUL NICOLAE AL BANATULUI
Origen și Celsus
221 pagini, 50.000 lei

O carte savantă, extrem de rară, de mare cultură teologică, în care Mitropolitul Nicolae comentează și actualizează celebra dispută dintre Origen, cea mai mare minte a creștinismului după Pavel, și Celsus – reprezentantul gândirii filosofice păgâne.

COLECȚIA „DREAPTA EUROPEANĂ"

ALAIN DE BENOIST
O perspectivă de dreapta. Antologie critică a ideilor contemporane
312 pagini, 29.000 lei

O dublă critică de înaltă ținută – o critică ideologică a stângii și o critică metodologică a dreptei. Un bilanț al mișcărilor de idei din ultimele decenii. O antologie unică a dreptei și o schiță a chipului unei drepte posibile.

GUSTAVE THIBON
De la divin la politic.
Convorbiri cu Christian Chabanis
129 pagini, 20.000 lei

Iconoclast și incalificabil, Thibon propune modele "tradiționaliste" extrem de originale și de non-conformiste. "Adevărata cultură, notează autorul, trebuie să aibă drept rezultat adâncirea ignoranței", care să permită receptarea unei noi lumi, mai profunde.

GIAN PIO MATTOGNO
Masoneria și Revoluția franceză
128 pagini, 30.000 lei

Autorul dezvăluie și comentează rolul jucat de masonerie în Revoluția Franceză. Este pusă în discuție și teza catolică asupra aceleiași revoluții: un complot urzit de masonerie împotriva Tronului și a Altarului.

KONSTANTIN LEONTIEV
Bizantinismul și lumea slavă
175 pagini, 24.500 lei

K. Leontiev a fost marele contemporan al lui Dostoievski și adversar al acestuia în ordinea politicului. Prezentul text ni-l dezăluie ca pe un cruciat al cuvântului și un erudit cu intuiții profetice, față de care Spengler nu face decât figura unui neamț redundant.

RĂZVAN CODRESCU
De la Eminescu la Petre Țuțea
276 pagini, 48.000 lei

O întâlnire fără prejudecăți a cititorului cu personalități mărturisitoare ale dreptei politice: Eminescu, Paulescu, Crainic, N. Ionescu, Blaga, C. Z. Codreanu, P. Țuțea. În *addenda*, două eseuri-eveniment: "Fenomenul românesc al bancului" și "Gâlceava dracului cu lumea".

ALDO FERRARI
A Treia Romă.
Renașterea naționalismului rus
114 pagini, 24.000 lei

Un studiu de mare actualitate și importanță, care invită la o redefinire a noțiunilor de "dreapta" și "stânga", precum și la o delimitare realistă a tradiționalismului creștin de așa-numitul "național-comunism". O descriere a mișcării "Pamiati", și a naționalismului său, pendulând între "bizantinism" și "pan-slavism".

JOSEPH DE MAISTRE
Istorie și providență
226 pagini, 30.000 lei

COLECȚIA „EIKONA"

NIKOLAI OZOLIN
Chipul lui Dumnezeu, chipul omului. Studii de iconologie și arhitectură bisericească
187 pagini, 24.500 lei

Discipol al marelui iconolog Leonid Uspensky și doctorand excepțional al Sorbonei, N. Ozolin oferă pentru prima dată în versiune românească cele 12 studii de iconografie și arhitectură eclezială care l-au făcut celebru.

EVGHENI TRUBEŢKOI
3 Eseuri despre icoană
164 pagini, 44.000 lei

Nobilul rus de vastă cultură, ucis de bolşevici în timpul luptelor din 1918, Trubeţkoi este unul din fondatorii reflexiei moderne asupra icoanei. Tot el este cel care a înlăturat primul ferecătura de argint care acoperea frumuseţea ascunsă a icoanei. Cele trei eseuri abordează icoana secolului 15, epoca de renaştere naţională şi spirituală a Rusiei creştine.

COLECŢIA „ELITA INTERBELICĂ"

ALEXANDRU MIRONESCU
Calea inimii. Eseuri şi dialoguri în duhul Rugului Aprins
273 pagini, 23.500 lei

Un document mai puţin obişnuit în vremea noastră. O culegere de meditaţii şi mărturisiri. Relatarea frustă şi sinceră a itinerarului spiritual parcurs de un universitar de elită, lider al grupului "Rugul Aprins", de la mănăstirea Antim.

COLECŢIA „ESEU— SERIA OCCIDENTALĂ"

JULIUS EVOLA
Individul şi devenirea lumii
190 pagini, 30.000 lei

Un eseu mai puţin cunoscut al unuia dintre cei mai mari istorici ai religiilor din lume. O perspectivă asupra modului în care se depreciază şi decade lumea contemporană, elaborată de una dintre conştiinţele cele mai culte, dar şi mai incomode ale epocii noastre.

RENÉ DE CHATEAUBRIAND
Geniul creştinismului
283 pagini, 25.000 lei

La 150 de ani de la moartea lui Chateaubriand, Editura "Anastasia" oferă publicului prima ediţie românească a capodoperei marelui poet francez. Un manifest împotriva tendinţelor raţionalist-ateiste ale iluminismului. Marele Hugo obişnuia să spună: "Vreau să fiu Chateaubriand sau nimic".

COLECŢIA „ESEU TEOLOGIC"

ANTHONY LANE, DANIEL BULZAN, SILVIU ROGOBETE, JOHN STOTT
Erezie şi logos.
157 pagini, 20.000 lei

IOVA FIRCA
Cosmogonia biblică şi teoriile ştiinţei
219 pagini, 29.500 lei

COLECŢIA „FILOSOFIA CREŞTINĂ"

ALEXANDRU MIRONESCU
Kairós. Eseu despre teologia istoriei
151 pagini, 25.000 lei

Un text absolut unic de teologie a politicului, a unuia din liderii grupului creştin-ortodox "Rugul Aprins". Cartea urmăreşte decriptarea lucrării Providenţei în desfăşurarea marilor evenimente şi cutremure ideologice şi politice ale epocii noastre.

VASILE BĂNCILĂ
Filosofia vârstelor
257 pagini, 25.000 lei

"Cu fiecare vârstă pătrundem într-un mister mai mare" – iată emblema acestei cărţi tulburătoare a unuia dintre filosofii creştini cei mai importanţi. Tema cărţii: o problemă de educaţie a vârstelor, de apropiere şi de cooperare a acestora, o pledoarie de mare eficacitate morală şi pedagogică pentru efortul comun de armonizare a vârstelor.

COLECŢIA „HOMO SYMBOLICUS"

ANTOINE GUILLAUMONT
Originile vieţii monahale. Pentru o fenomenologie a monahismului
325 pagini, 23.000 lei

O carte care nu trebuie să lipsească din casa nici unui creştin. Cartea celui mai mare specialist în istoria creştinismului timpuriu şi studiul cel mai complex şi mai documentat asupra esenţei monahismului.

LOUIS DUMONT
Eseu asupra individualismului. O perspectivă antropologică asupra ideologiei moderne
308 pagini, 25.000 lei

Cartea dezvoltă patru teme de acut interes: abordarea comparativ-antropologică a modernităţii, punerea într-o perspectivă ierarhică a ideologiei individualităţii. Textul urmăreşte istoria genezei şi dezvoltării ideologiilor moderne şi compararea culturilor naţionale din Europa.

COSTION NICOLESCU
Spre o cultură liturgică
187 pagini, 32.000 lei

Cititorul nu va găsi în această carte prezumţia desăvârşirii, ci mai degrabă tactul sfătos al unui eseist excepţional care se micşorează pe sine, pentru a da glas tradiţiei Răsăritului, cu tot ce a zămislit aceasta mai temeinic, de la aforismul neptic până la universul tarcovskian.

SORA ÉLIANE POIROT
Sfântul Ilie proorocul
261 pagini, 41.000 lei

O amplă şi unică monografie a figurii Sf. Ilie Tesviteanul, scrisă în lumina tradiţiei Sfinţilor Părinţi ai Bisericii, dar şi la nivelul exigenţelor actuale ale cercetării antropologico-religioase. Cartea descoperă virtuţile-emblemă ale vieţii monahale: însingurarea, fecioria, tăcerea, postul, sărăcia, ascultarea.

COLECŢIA
„IMPASURI ŞI SEMNE"

VLADIMIR ZIELINSKY
Dincolo de ecumenism. Un ortodox răspunde Cardinalului Ratzinger
164 pagini, 25.000 lei

Un laic ortodox rus se adresează cu dureroasă fraternitate şi în semn de posibilă solidaritate unui faimos cardinal al Bisericii Romane, cardinalul Ratzinger. Convorbiri despre credinţă de un mare curaj al sinceităţii.

CONSTANTIN C. PAVEL
Tragedia omului în cultura modernă
100 pagini, 20.000 lei

Împotriva nihilismului şi scepticismului contemporan, autorul propune actualizarea faimosului pariu pascalian asupra existenţei lui Dumnezeu: "De câştigaţi, câştigaţi. Dacă pierdeţi, nu pierdeţi nimic". Cartea profesorului C. Pavel pivotează în jurul criticii umanismului antropocentric.

MAX PICARD
Fuga de Dumnezeu
157 pagini, 30.000 lei

O carte fundamentală despre credinţă. Motto-ul Sf. Augustin rezumă magistral tema cărţii: "unde va merge cel ce va fugi de la faţa lui Dumnezeu? Merge ba într-o parte, ba în alta, asemeni celui ce caută locul fugii sale. Unde vei merge, unde vei fugi? De vei fugi de El, fugi chiar la El. Fugi ca să I te înfăţişezi, nu ca să I te ascunzi, căci nu poţi să I te ascunzi, ci numai să te dezvălui".

ERWIN PANOFSKY
Arhitectura gotică şi gândirea scolastică
156 pagini, 60.000 lei

Cartea-eveniment a Editurii "Anastasia" pe anul 1998. Unul dintre studiile cele mai originale al gândirii estetice contemporane, scris de cel mai mare estetician al epocii moderne. Un text deopotrivă fermecător şi erudit, cu mare putere formativă.

COLECŢIA
„INTELECTUALII BISERICII"

MIHAIL AVRAMESCU
Calendarul incendiat al lui Ierusalim Unicornus
121 pagini, 21.000 lei

Un jurnal de idei scris în plin coşmar comunist de una din cele mai fascinante personalităţi ale clerului ortodox. Ediţie unică, apărută cu binecuvântarea Mitropolitului Nicolae al Banatului şi prefaţată de Alexandru Paleologu.

DANIIL SANDU TUDOR
Taina Rugului Aprins. Scrieri şi documente inedite
153 pagini, 22.000 lei

Scurt itinerar autobiografic al unuia dintre membri marcanţi ai grupului "Rugul Aprins", însoţit de meditaţii duhovniceşti, de documente rare şi de câteva portrete ale autorului semnate de Al. Mironescu, Valeriu Anania şi Arhim. Sofian Boghiu. Un text care vede pentru prima oară lumina tiparului.

COLECŢIA
„LUMINĂTORII LUMII"

SFÂNTUL GRIGORIE PALAMA
Omilii, vol. 1
382 pagini, 115.000 lei

COLECŢIA „PSALM"

SAN JUAN DE LA CRUZ / SFÂNTUL IOAN AL CRUCII
Noche oscura del alma / Noaptea întunecată a sufletului (poeme)
158 pagini, 20.000 lei

Poezia mistică, inegalabilă, a Sf. Ioan al Crucii conduce mai presus de na-

tură și mai presus de rațiune, dar nu în afara lor. Ordinea harului nu violează limitele naturii, ci ridică natura la desăvârșire – iată, rezumate, conținuturile nedevelopate ale acestui mare clarvăzător creștin.

Cartea Profetului Isaia
257 pagini, 22.000 lei

O magistrală tălmăcire și tâlcuire a textului vetero-testamentar, în versiunea Arhiepiscopului Bartolomeu (Valariu Anania).

Cartea Profetului Ieremia
252 pagini, 37.000 lei

Un eveniment filologic și teologic de excepție. Un alt faimos text scriptural, din seria profeților tălmăciți și tâlcuiți inegalabil de Î.P.S. Bartolomeu.

Cartea profetului Iezechiel
202 pagini, 40.000 lei

COLECȚIA „BISERICA ȘI ȘCOALA"

PROF. ANA DANCIU
Metodica predării religiei
255 pag. 37.000 lei

ÎN AFARA COLECȚIILOR

PR. IOAN BARDAȘ
Calvarul Aiudului
93 pagini, 31.000 lei

O carte zguduitoare, care cuprinde mărturia suferințelor îndurate de un preot ortodox în pușcărie, timp de 16 ani!

VLADIMIR VOLKOFF
Struțocămila (roman)
246 pagini, 20.000 lei

Un roman exploziv, al unuia dintre scriitorii și eseiștii cei mai notorii ai deceniului 80, care descrie uluitoarea biografie a unui securist devenit episcop! Unul din marile romane ale epocii noastre.

I. L. CARAGIALE
Nimic fără Dumnezeu.
Articole și notițe critice
117 pagini, 25.000 lei

Un volum care reunește pentru prima dată textele religioase, creștin-ortodoxe, ale "celui mai creștin clasic al literaturii române". Lectura cărții dezvăluie profunzimi metafizice care spulberă imaginea comună a marelui dramaturg și scriitor satiric.

OLIVIER CLÉMENT
Taizé – Un sens al vieții
90 pagini, 10.000 lei

O prezentare a comunității de la Taizé, loc de pelerinaj internațional, care adună anual mii de credincioși, inclusiv din România, în numele fraternității creștine. Taizé – un semn al Bisericii în perspectiva reconcilierii.

HORIA VINTILĂ
Dumnezeu s-a născut în exil
246 pagini, 35.000 lei

Versiunea românească, revăzută și adăugită a unuia dintre cele mai vestite premii Goncourt. Un *best seller* european semnat de un român devenit celebru. O lectură obligatorie a elevilor, devenită astăzi capodopera literaturii exilului.

TEODOR BACONSKY
Ispita Binelui
319 pagini, 75.500 lei

Excelente eseuri ale unui creștin ortodox care a petrecut mai mulți ani în Occidentul secularizat. După "Râsul Patriarhilor", apărut în 1996 la "Anastasia", noua carte a ambasadorului României pe lângă Sfântul Scaun confirmă acuitatea și perspicacitatea inteligenței creștine a autorului.

NICOLAE C. PAULESCU
Noțiunile de suflet și Dumnezeu în fiziologie
274 pagini, 35.000 lei

Prezenta lucrare este capodopera celui mai mare savant creștin al României, inventatorul insulinei. Un text care combate prejudecata curentă a incompatibilității și rupturii dintre religie și știință. Paulescu – un practician genial și un model formativ de excepție al tineretului.

CARDINAL CHRISTOPH VON SCHÖNBORN
Oameni, Biserica, Țara
259 pagini, 52.000 lei

Cardinalul Christoph von Schönborn, primatul Austriei, autorul celui mai competent studiu asupra iconoclasmului, un rar cunoscător apusean al Ortodoxiei și viitor, se pare, Papă al Romei, oferă un text de mare actuali-

tate, care pune în discuție liberă toate problemele cu care ne confruntăm, de la întrebările fundamentale asupra existenței și până la urgența angajării publice și politice a conștiinței creștine.

DESMOND O'GRADY
O istorie a Jubileelor
275 pagini, 51.000 lei

În actualitatea febrilă a Marelui Jubileu 2000, Fundația Anastasia oferă cititorilor săi o istorie neconvențională, extrem de palpitantă și de atractivă, a celor 26 de Jubilee prăznuite de lumea apuseană, începând cu secolul XIV! O scriere care s-a bucurat de un enorm succes în Statele Unite și în Australia.

SORIN DUMITRESCU
Rock & Popi
290 pagini 37.000 lei

O carte de "veghe creștină", scrisă în memoria adolescenților care și-au vărsat sângele pe asfalt în 1989. Volumul reunește "gazetăria sinucigașă" a unui zugrav de icoane "căzut în istorie".

Album Maitec
88 pagini, 109.000 lei

Prezentul album inaugurează seria "Ei înșiși". Este o publicație autobiografică 100%, de mare valoare documentară, în care marele sculptor Ovidiu Maitec se mărturisește pe sine, începând cu imaginea operelor alese să-l reprezinte, și până la selecția textelor și formula generală de tehnoredactare. Un album redactat integral de mânuțele marelui artist.

Calendar Duhovnici
12 pagini, 50.000 lei

HENRY M. MORRIS,
GARY E. PARKER
Introducere în știința creaționistă
433 pagini, 79.500 lei

KONSTANTIN KARAISARIDIS
Viața și opera Sf. Nicodim Aghioritul
259 pagini, 58.000 lei

Catalog Anastasia 2000
36 pagini, 20.000 lei

DUMITRU MANOLACHE
Andrei, apostolul lupilor
288 pagini, 69.600 lei

RAINER MARIA RILKE
Ceaslovul (Colecția „Psalm")
144 pagini, 38.600

**** Antologie din scrierile Părinților Latini* (Colecția „Luminătorii Lumii")
210 pagini, 65.600 lei/ vol. necartonat
și 89.000 lei/vol. catonat

TATIANA PETRACHE
Dicionar enciclopedic al numelor de botez (reeditare)
320 pagini, 65.000 lei

SERGHEI BULGAKOV
Icoana și cinstirea icoanelor
(Colecția „Eikona")
193 pagini, 65.800 lei

MIHAI CONSTANTINEANU
Doctor la oameni de seamă
(Colecția „Document")
239 pagini, 40.500 lei

Cartea profetului Daniel
(Colecția „Psalm")
377 pagini, 49.500 lei

IOASAF POPA
Viața monahală a Sf. Vasile cel Mare
(Colecția „Comorile pustiei")
159 pagini, 37.000 lei

PR. I. BUTA
Istorioare morale (Colecția „A.P.T.")
175 pagini, 35.000 lei

ȘTEFAN SGANDĂR
Basme pentru copii cuminți
(Colecția „A.P.T.")
172 pagini, 25.000 lei

ARHIM. ANTIM DINESCU
Legenda Sfintei Icoane a Maicii Domnului „Prodromița" (Colecția „A.P.T.")
79 pagini, 15.000 lei

Comenzile se pot face pe adresa: str. Venerei 13, sector 2, București, tel./fax: 2116745
Pentru comenzi peste 400.000 lei, rabat 20%. Plata se face la ridicarea coletului.
Taxele poștale sunt suportate integral de Editura Anastasia!